Tandori Mária

A korzikai angol királyság és alkotmánya 1794-1796

PhD értekezés

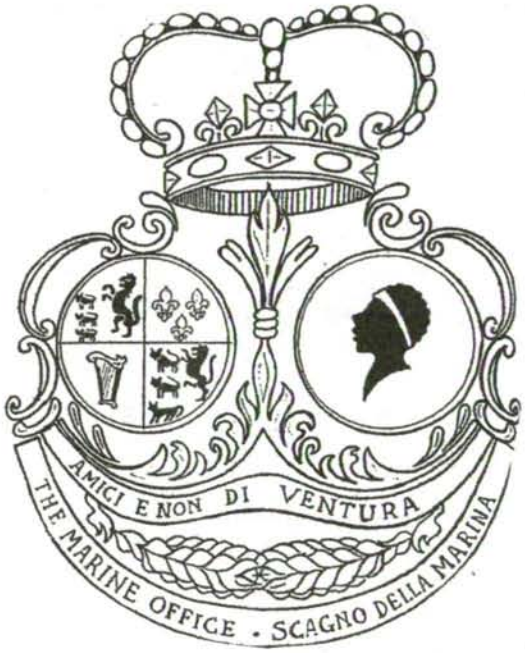

Szeged, 2005

Tartalomjegyzék

1. p. Bevezető

Az eseménytörténet:

6. p. Korzika szigetének régebbi története
14. p. Korzika 18. századi szabadságharca
19. p. Paoli korszaka
27. p. Korzika az Ancien Regime idején
29. p. Korzika társadalma a 18. század végén
32. p. Korzika és a francia forradalom
40. p. Anglia a Mediterráneumban
50. p. Anglia és Korzika 1794 előtt
56. p. Az angolok korzikai királyságának létrejötte
61. p. A korzikai angol állam rövid története és főbb problémái
70. p. Az evakuáció

Az alkotmány:

74. p. Korzika alkotmánya
75. p. Korzika régi alkotmánya
76. p. A genovai állam
79. p. Genovai kormányzat Korzikán
84. p. A független korzikai állam
86. p. Az 1755-ös alkotmány
88. p. Rousseau alkotmánytervezete
89. p. Korzika a francia állam része
90. p. A Governo provisorio
91. p. Az 1794-es alkotmány
92. p. A brit alkotmány az 1790-es években
97. p. Korzika jogi helyzete a brit birodalmon belül
100. p. A brit gyarmati politika a 18. század végén

A korzikai angol állam egyes hatalmi ágainak kialakulása, felépítése, működése:

101. p. A helyi kormányzat
109. p. A törvényhozás
119. p. Végrehajtó hatalom, uralkodói jogkör
128. p. A jog
129. p. Bírói hatalom
132. p. Emberi jogok
134. p. A vallási kérdés
137. p. A fegyverviselés
138. p. Állami bevételek, pénzügyek
143. p. Korzika védelmének ügye
147. p. Külkapcsolatok

152. p. Kitekintés: az „alkotmányos hittérítő mozgalom"
154. p. Összegzés

Függelék:

158. p. Korzika 1736-os alkotmánya
160. p. Pasquale Paoli 1755-ös alkotmánya
166. p. A korzikai királyság alkotmánya (1794)
170. p. Szicília 1812-es alkotmánya
212. p. A korzikai consulták és országgyűlések 1730-tól 1796-ig

214. p. Bibliográfia

Bevezető

Hát, ez meg mi? – A dolgozat címét olvasva ezt gondolhatja joggal a történelemben még meglehetősen jártas olvasó is. Valószínűleg még sohasem hallott ilyen nevű államképződményről, annak alkotmányáról pedig még annyira sem. Tekintettel arra, hogy Korzika történelméről nincs magyar szakirodalom, lényegében külföldön is ismeretlen, és még Korzika történelmén belül is csupán három esztendőt érint a történet, remélem, hogy a Tisztelt Olvasó nem fog túlságosan sokat pironkodni.

A Tisztelt Olvasó talán elnézi nekem, hogy dolgozatomat egy rövid személyes bevezetéssel kezdem. Amikor rábukkantam az első írásra, mely a fenti témával foglalkozott, én is a fenti kérdéssel reagáltam. Előzőleg a 18. század végi angol belpolitikával foglalkoztam. Mikor 2000 tavaszán jelentkeztem a Szegedi Tudományegyetem történeti doktori iskolájába, egyetemes történelemből csak Mediterrán tanulmányok témára lehetett jelentkezni. Az angol történelem iránti érdeklődésemet tehát össze kellett kapcsolni valami mediterrán dologgal. Ez nem okozhat gondot, hiszen az angolok az égvilágon mindenfelé előfordultak. Csak éppen keresni kellett egy érdekes témát. Több lehetőség is felmerült: a spanyol hadjárat, Málta… keresgélés közben, véletlenül a kezembe akadt a Journal of Modern History 1962-es évfolyama, ahol rábukkantam Elisa Carrillo cikkére: The Corsican Kingdom of George III.[1] A cikk röviden említette a királyság alkotmányát is. A cikket olvasva rádöbbentem tökéletes tudatlanságomra, és megvolt a téma, ami igazán érdekelni kezdett.

E cikk hivatkozásai alapján kezdtem a vonatkozó irodalom összegyűjtésébe, melyből kiderült, hogy Carrillo tulajdonképpen Maurice Jollivet és Sir John Holland Rose művei[2] alapján a korzikai angol királyság rövid történetét adta elő. Előzőleg, William Pitt kormányzatával és a korabeli brit alkotmányossággal foglalkozva az 1780-1790-es évekkel foglalkozó történeti munkák közül eléggé sokat átolvastam, köztük az olyan tekintélyes méretű monográfiákat, mint az Oxford és Cambridge History-sorozatok megfelelő kötetei. Emlékeztem rá, hogy ezekben nem történik említés korzikai angol királyságról – az már régebben feltűnt volna. Csupán két fél mondatban emlékeznek meg az eseményről: 1794-ben közlik, hogy az angolok elfoglalták Korzikát, aztán 1796-ban közlik, hogy a franciák visszafoglalták azt.[3] Ennyi. Ugyancsak kimarad ez a történet a híres egykötetesekből, mint pl. Kenneth O'Morgan Illustrated History-ja, Plumb Pelican History-kötete, vagy pl. Churchill műve. Ezek még csak Korzika nevét sem említik.[4] Ugyancsak nem említi a témát a francia forradalom korát tárgyaló francia történeti irodalom jelentős része sem, például Albert Mathiez, Albert Soboul, vagy Francois Furet könyve.[5] De a legújabban megjelent Papp Imre-könyvben, mely a 18. századi francia nemességről szól, itt sincs, még csak említés sem

---

[1] Carrillo, Elisa A.: The Corsican Kingdom of George III. = Journal of Modern History, 1962. (a továbbiakban Carrillo), 254-274. p.

[2] Maurice Jollivet: Les anglais dans la Méditerranée : 1794-1797: un royaume anglo-corse. Paris, Chailley, 1896. (a továbbiakban: Jollivet) – John Holland Rose: William Pitt and the great war. London : G. Bell and Sons, 1911. (a továbbiakban: Rose: Pitt and the Great War) - Az említett művek pontos címét, és a lábjegyzetekben használt rövidítését ld. a bibliográfiában. A lábjegyzetekben a köteteket csak az első említésnél közöljük teljes bibliográfiai leírásban, a további hivatkozásoknál csak rövidítések formájában. A lábjegyzetben és a bibliográfiában említett, de rövidítéssel nem jelölt műnél egyetlen hivatkozás található rá. A lábjegyzetekben említett, de a bibliográfiából kihagyott kötetekben nem volt felhasznált adat.

[3] The New Cambridge Modern History. Vol. 9. War and Peace in an Age of Upheaval : 1793-1830. / ed. C. W. Crawley : Cambridge, Univ. P., 1980. 307-308, 415. p. - The Oxford History of England. Vol. 12. J. Steven Watson: The Reign of George III : 1760-1815. Oxford, Clarendon, 1960. 371-372. p.

[4] Kenneth O'Morgan: The Oxford illustrated history of Britain. Oxford, Univ. P., 1984. – J.H. Plumb: England in the Eighteenth century. London, Penguin, 1987. – Winston S. Churchill: Az angol ajkú népek története. Bp. : Európa, 2004.

[5] Albert Mathiez: A francia forradalom. Bp. Bibliotheca, 1957. – Albert Soboul: A francia forradalom története, 1789-1799. Bp. Kossuth, 1989. (több kiadás)(a továbbiakban: Soboul). - Francois Furet: A francia forradalom története, 1770-1815. Bp. Osiris, 1996.,

Korzikáról.[6] Magyarul a témáról még a legtöbbet Hahner Péter: A nagy francia forradalom kisenciklopédiája Korzika-szócikkében olvashatunk, amiből azt is megtudhatjuk, hogy az angol érában a sziget egy fél-autonóm királyság volt. De ez is csak egy mondat.[7]

Korzika történelméről egy magyar olvasó legfeljebb töredékeket ismerhet, a Napóleon-életrajzok bevezetőiből. Ha azonban megnézzük a hazánkban hozzáférhető nagyobb Napóleon-monográfiákat, a témáról ott sem fordul elő egy szóval sem több, mint az Oxford History-ban. Ennek az az oka, hogy 1794 és 1796 között a Bonaparték már nem tartózkodtak Korzikán, pontosabban a szigetről 1793 májusában száműzték őket, így ezekben az években nem vettek részt az eseményekben. Utalnék itt pl. André Castelot, Jevgenyij Tarle, vagy David Stacton műveire.[8]

Ahogy folytattam a keresgélést, egyre inkább megdöbbentett az a határozott hallgatás, amely az átfogó történelmi monográfiákban a korzikai angol érát övezte. Az azóta eltelt négy év alatt igyekeztem összeszedni a téma irodalmát, és egy rövid korzikai tanulmányút hozzásegített a – nem túl bőséges – forrásanyag megszerzéséhez. Ez a pár év arra is magyarázatot adott, hogy miért olyan hallgatag az angol és francia – sőt, a korzikai - történeti irodalom a témában.

A dolgozat témájával kapcsolatos szakirodalom első csoportját a Korzika általános történetével foglalkozó művek alkotják. Kissé tudálékosan ezeket érdemes rögtön két csoportra osztani: aszerint, hogy korzikai, illetve nem korzikai szerző alkotta őket. Különbség a személyes megközelítésben van. Ha a szerző nem korzikai, akkor a források alapján igyekszik tárgyilagosan és történetileg arányosan haladva bemutatni a sziget történelmét, a fontosabb csomópontokra és személyekre koncentrálva. Ebbe a sorba illeszkedik pl. Caird könyve, vagy Dorothy Carrington sajátos esszéje (Granite Island).[9] Ha az író korzikai, akkor műve általában sajátos aránytalanságot mutat: először is, nem rejti véka alá szimpátiáját különféle korszakok és személyek iránt, másrészt egyfajta személyes- illetve családtörténetet ír: ha a szerzőt Graziani-nak hívják, akkor nagy valószínűséggel lehet fogadni arra, hogy Korzika története során külön kiemeli a Graziani nevű falusi tisztviselők történelmi ténykedését - akikről mondjuk egy más vezetéknevű szerző egy szót sem ír, és viszont.[10] Vergé-Franceschi például ugyanezt teszi a Franceschi családdal.[11] A könyv ettől eltekintve lehet nagyon adatgazdag és érdekes, és ez a személyes vonatkozás tulajdonképpen nem csökkenti értékét, de mindenképpen egy sajátos helyi színezettel gazdagítja azt. A régi klán-hagyományoknak köszönhető egyébként, hogy minden korzikai lelkes amatőr genealógus is egyben, a családok több száz évre visszamenőleg számon tartják a családfát és a rokonsági kapcsolatokat, és a 18. század történelmi eseményei kapcsán általában pontosan tudják, hogy melyik ősük merrefelé ténykedett akkoriban. Így egy korzikai történész számára a sziget története óhatatlanul is egyfajta családtörténet, személyes elfogultságokkal. (A teljes igazság kedvéért érdemes ezt a megjegyzést azzal kiegészíteni, hogy ez nem kizárólag korzikai sajátosság: a svájci-olasz Sismondi a genovai és pisai történelem kapcsán szintén kihangsúlyozza a Sismondi nevű személyek történelmi érdemeit.[12]) Az általános Korzika-történetek között nagy minőségi különbségek vannak igényesség tekintetében: Vergé-Franceschi műve és Pomponi Mémorial des

---

[6] Papp Imre: A francia nemesi társadalom a XVIII. században. Bp. : L'Harmattan, 2005.

[7] Hahner Péter: A nagy francia forradalom kisenciklopédiája. Bp. Minerva, 1989. 91-92. p. (a továbbiakban: Hahner)

[8] André Castelot: Napóleon. Bp. Európa, 1972. (több kiadás). - E. V. Tarle: Napóleon. (több kiadás). - David Stacton: A Bonaparték. Bp. Gondolat, 1975.

[9] Caird, L. H.: History of Corsica. London, Fisher, 1899. (a továbbiakban: Caird). - Dorothy Carrington: Corsica: portrait of a granite island. New York, John Day Co., 1971. (a továbbiakban: Carrington: Granite)

[10] Graziani, Antoine-Marie: La Corse Génoise: economie, société, culture: periode moderne: 1453-1768. Ajaccio, Piazzola, 1997. (a továbbiakban: Graziani: Corse)

[11] Michel Vergé-Franceschi: Histoire de la Corse: le pays de la grandeur. Tome 1-2. Paris. Félin, 1995. (a továbbiakban: Vergé), pl. 243. p.

[12] Sismondi, J. C. L. Simonde de: Histoire des républiques italiennes du Moyen Age. Tome 1-16. Zürich, Gessner, 1807. (a továbbiakban: Sismondi)

corses-sorozata[13] például komoly történészi gyűjtő- és kutatómunka eredményei, míg a négy (!) különböző kiadásban megjelent Que sais-je – kötet (Histoire de la Corse) felületes, ismeretterjesztésre is csak nagy általánosságban használható könyvecske. A jelentősebb monográfiák közül kiemelhetjük Jean-Victor Angelini, René Emmanueli, René Sédillot könyveit.[14] Ezek az általános Korzika-történeti könyvek a korzikai angol királyság időszakáról csupán 2-3 oldalban tesznek említést, és tulajdonképpen semmi érdemleges újat nem állapítanak meg. Ugyanakkor érdemes megemlíteni, hogy a korzikai szerzők monográfiáiban igen gyakran találhatunk jól használható forrás- és adattár-közléseket. Vergé-Franceschi például, aki 500 oldalas művében szintén csupán négy oldalt szán a korzikai angol királyságra, kiváló genovai kormányzólistát mellékel, majd egy egészen egyedi felsorolást, a francia nemességet kapott korzikaiakról, és mellesleg közli az 1768-as francia-genovai szerződés szövegét.[15]

Több reménnyel fordulhatunk a szűkebb korszakkal foglalkozó Korzika-történeti monográfiák felé. Mivel Korzika történelmében a 18. század volt az egyik „nagy korszak", elég sok szerző van, aki köteteket, vagy legalább cikkeket szentel a témának. Fentebb már jeleztük, hogy ezzel az 1794 és 1796 közötti három évvel arányaiban is kevés irodalom foglalkozik, sokkal népszerűbb Paoli 1755 és 1769 közötti országlásának története, de még a francia uralom két időszaka (1769-1793, ill. 1796-) is. Az utóbbi évtizedek új kutatási eredményei is inkább az Ancien Regime időszakának politikai és elsősorban gazdasági kérdéseivel kapcsolatban születtek. (Gondolok itt – a teljesség igénye nélkül - René Emmanueli és Francis Pomponi műveire.) Érdekes jelenség, hogy a korzikai szerzők, akik „helyben kapják" a bastiai és ajaccioi levéltár teljes anyagát, már évtizedek óta jobbára csak rész-tanulmányokkal lépnek elő, és új kutatási eredményeik a korzikai útfelújítások és malomépítések ismertetésére korlátozódnak. A korszakra vonatkozó, átfogó munkákat elsősorban külföldi (főleg angolszász) történészektől kapjuk. Némi malíciával azt lehet megállapítani, hogy az átfogó értelmezéshez kell egy bizonyos távolság a helytől és a forrásoktól… Régebbi példaként utalnék a már említett Caird-ra és Holland Rose-ra, kortársaink közül pedig Tadd E. Hall, Desmond Gregory és John McErlain[16] nagy monográfiáira. A külföldi szerzők közül kivételes hely illeti meg Dorothy Carringtont, aki számos résztanulmánya mellett elsőként publikált szisztematikus forrásközlést a londoni állami levéltár (Public Record Office) Korzikát illető anyagából,[17] és írt egy nagy monográfiát is Granite Island címen, ez azonban nem egy szisztematikus-kronologikus Korzika-történet, hanem egy szubjektív útirajzba ömlesztett történelmi-országismereti esszé-válogatás.

Szorosan a korzikai angol királyság időszakával is kisebb tanulmányok foglalkoznak elsősorban. Itt kiemelném Pierre Tomi, Francis Beretti, Francois Casta, Jean-Yves Coppolani, Antoine Graziani nevét, Rafaele Ricottit és a fentebb már említett McErlean-t, akik – igaz, hogy csak röviden, néhány rövidebb tanulmányban – de figyelmet szenteltek az 1794-es alkotmánynak

---

[13] Le mémorial des corses. Tome 2. Soumissions et résistances, 1553-1796 ; Tome 3. La présence francaise, 1796-1914. /sous le dir. de Francis Pomponi. Ajaccio, SARL, s.d. (a továbbiakban: Mémorial)

[14] Jean-Victor Angelini: Histoire secrete de la Corse. Paris, Albin Michel, 1977. (a továbbiakban: Angelini). – René Emmanuelli: Précis d'histoire de Corse, Ajaccio, Cyrnos, 1970. (a továbbiakban: Emmanuelli: Précis). – René Sédillot: La grande aventure des corses. Paris, Fayard, 1969. (a továbbiakban: Sédillot)

[15] Vergé, 356-358., 359-363., 416-419. p.

[16] Thadd E. Hall: France and the Eighteenth-century Corsican question. New York., Univ. P., 1971. (a továbbiakban: Hall). – Desmond Gregory: The ungovernable rock: a history of the Anglo-Corsican kingdom and its role in Britain's Mediterranean strategy during the revolutionary war, 1793-1797. Rutherford: Dickinson Univ.P., 1985. (a továbbiakban: Gregory: Ungovernable Rock). – John Michael peter McErlean: The formative years of a Russian diplomat: Charles André Pozzo di Borgo in Corsica, 1789-1796. (PhD these) Univ. Of Washinton P., 1967. (a továbbiakban: McErlean: Pozzo)

[17] Dorothy Carrington: Sources de l'histoire de la Corse au Public Record Office a Londres. Ajaccio, La Marge, 1984. (a továbbiakban: Carrington: Sources)

is.[18] Sajnos, ezek a tanulmányok az eseménytörténet újratárgyalása mellett nagyrészt csak az alkotmány rövid tárgyi ismertetésére szorítkoznak.[19]

A korszakra vonatkozó forrásokról elsősorban azt lehet megállapítani, hogy ami belőlük fontos és meghatározó jelentőségű, azt egy lelkes korzikai lokálpatrióta, Letteron abbé már a 19. század végén publikálta. E célból egy folyóiratot is alapítottak a korzikai értelmiségiek: a Bulletin de la Société des Sciences Historiques et Naturelles de la Corse (a továbbiakban: BSSHNC) számos érdekes botanikai, zoológiai, nyelvészeti, folklorisztikai cikke mellett az 1880-1890-es években sorra hozta le a régi korzikai törvénykönyv (Libro rosso[20]) szövegrészeit, egy fontos válogatást a korzikai angol parlament jegyzőkönyveiből[21] (először eredeti olasz nyelven, majd harminc év múlva franciára fordítva is), Paoli leveleit (amelyek végtelen tárháza azóta is kimeríthetetlen: 18. századi grafomán államférfi módjára még biztosan lapulnak itt-ott publikálatlan készletek levelezéséből, melyek azonban döntő újdonságokat nemigen tartalmaznak.) De felderítették Frederick North államtitkári levelezését,[22] Sir Gilbert Elliot alkirály levelezését[23] (szintén megjelent olaszul, franciául, de angolul is, a különféle válogatások törzsanyaga azonban lényegében azonos iratokból áll). Elliot levelezésének fontos része egyébként (legalábbis levéltári utalás formájában) megismétlődik Carrington fentebb említett forrás-publikációjában is. Az angol időszakra vonatkozóan – elsősorban hadtörténeti szempontból – fontosak az angol katonák levelezései is: Nelson, Sir John Moore és Charles Stuart[24] irományait adták ki. (Dolgozatunkban Nelson iratait nem tudtuk használni, mert a korzikai államra vonatkozó említései nincsenek, csak a hajókkal és főleg a kikötőkkel foglalkozik.) Korzika történelmi forrásait tehát már a 19. század végétől folyamatosan adták ki, nem is egy nyelven, ami a kutatást nagyon megkönnyíti. Érdemes azonban megjegyezni, hogy a BSSHNC-nek éppen ezek a régi, forrásközlő kötetei rendkívül korlátozottan hozzáférhetőek: a két korzikai levéltáron (Ajaccio, Bastia) kívül lényegében csak ugyanezen városok könyvtáraiban, és a cortei egyetemen vannak meg, ezen kívül csak véletlenszerűen lehet hozzájuk jutni. Tehát, bár a forrás hivatalosan publikált, mégis Korzikára kell utazni, hogy hozzáférhessen a kutató. (Az igazság kedvéért meg kell jegyeznem, hogy véletlenszerűen előfordult, hogy egy kötetet könyvtárközi kölcsönzésben, fénymásolat formájában megkaptam, meglepetésre a berlini egyetemi könyvtárból.) Fontos további publikált forrás James Boswell Korzikai útinaplója,[25] mert ez ugyan az 1760-as években

---

[18] Mivel a szerzők többségének több említendő tanulmánya is van, ezeket itt most nem részletezzük, majd az első említésnél.

[19] McErlean egyik tanulmányában értékeli a téma szakirodalmának addig megjelent részét. Kiemeli azt a sajátosságot, hogy az érintett történészek legnagyobb része a korzikai angol királyság minősítésével foglalkozott, és ehhez keresett érvet. A fő kérdés az volt, hogy az angol uralom egyszerűen egy elnyomó, avagy ellenforradalmi-osztályuralmi rezsim volt-e. ld. McErlean: Le royaume Anglo-Corse, 1794-1796: contre révolution ou continuité? = AHRF, 1985. avril-juin, No. 260. 215-235. p. (a továbbiakban: McErlean: Contre)

[20] Libro Rosso (az első példányt vörös bőrbe kötötték) kéziratos jogszokás-gyűjtemény, mára két teljes példánya maradt fenn, az egyik a bastiai könyvtárban, a másik a Gregori grófok magántulajdonában található. Van egy csonka példány Ajaccioban is. A gyűjtemény végső formáját 1726-ra nyerte el, Carlo Pietro Casanova főlevéltáros keze által. Ld. Camille Tommasi: L'administration de la Corse sous la domination génoise, 1300-1768. These, (S. l., S. d.) 14-15. p. (a továbbiakban ld. Tommasi). –a forrás kiadása: Libro Rosso / par l'Abbé Lucien Auguste Letteron. Bastia, Ollagnier, 1892. = BSSHNC, XIIe année, juillet-aout 1892, fasc. 139-140. Partie 2. (a továbbiakban: Libro Rosso)

[21] Procés-verbaux des séances du parlement anglo-corse. 1795-1796. /publ. Par. M. Abbé Letteron, Bastia, Ollagnier, 1891-1892. (a továbbiakban: Procés-verbaux)

[22] Gouvernement anglo-corse: correspondance du secrétaire d'état Frederic North avec les autorités administratives de la Corse / publ. Par M.A. Ambrosi-R. Bastia, Piaggi, 1922. (a továbbiakban: North)

[23] Correspondance de Sir Gilbert Elliot, Vice-roi de Corse avec le gouvernement anglais /trad. Par Sébastien de Caraffa. Bastia, Ollagnier, 1892. (a továbbiakban: Elliot: Correspondance). – Life and letters of Sir Gilbert Elliot, First Earl of Minto from 1751 to 1806 /ed. Countess of Minto. Vol. 2-3. London, Longmans, Green and Co., 1874. (a továbbiakban: Elliot: Letters)

[24] The diary of Sir John Moore /ed. J. F. Maurice. 1-2. Vols. London, Arnold, 1904. (a továbbiakban: Moore). – The Prime Minister and his son: from the correspondence of the 3rd Earl of Bute and og Lt.-General the Hon. Sir Charles Stuart /ed. Mrs. E. Stuart Worthley. New York: Dutton, 1925. (a továbbiakban: Stuart)

[25] James Boswell: The journal of a tour to Corsica, and memoirs of Parsal Paoli. London: Williams and Norgate, 1951. (a továbbiakban: Boswell)

készült, a korabeli Anglia Korzika-képét azonban döntően befolyásolta, és máig hatóan eleven képet ad a sziget akkori állapotáról, illetve Paoli személyiségéről. Máig fontos forrásközlést jelentenek Frédéric Masson Napóleon-kötetei: ezek közlik a császár korzikai ifjúkorára, illetve családjára vonatkozó adatokat, iratokat. Ezeknek egy válogatása magyarul is olvasható, Jókai Rita tolmácsolásában.[26]

A források tanulmányozásával kapcsolatban érdemes röviden kitérni a nyelvi kérdésre. Az imént utaltuink arra, hogy Korzika 18. századi (és korábbi) történetére vonatkozó források olasz nyelven íródtak. (A 17. század előtti időkben természetesen nagyobb részt latin nyelven, de a 17-18. században már a törvénykönyvek és a kormányzói levelezések is olaszul.) Az írásbeliség nyelve a későbbi irodalmi-toszkán, hiszen az állami vezetők genovai uraságok voltak, akik valamely híres északolasz egyetemre jártak. A korzikai előkelőségek szintén: így az írott korzikai-olasz nyelv azonos a toszkánnal. A nép nyelve azonban nyelvjárásokra tagolódott, a toszkánnál zártabb hangokkal (az a szó, ami az olaszban o-ra végződik, a korzikaiban u-ra). Ez a sajátosság azonban csak az 1970-es évek óta, korzikai szerző által írt történeti munkákban jön elő: ezek használják szisztematikusan a személy- és helynevek esetében a korzikai alakot (pl.: Ajaccio helyett Ajaziu, Bonifacio helyett Bonifaziu, stb.) Az 1769 és 1794 közötti, illetve 1796 utáni időszak hivatalos nyelve a francia, az ekkori iratok franciául készültek, de a nép sokáig nem tanulta meg a nyelvet, tehát az igazgatás helyi szinten az 1800-as évek elejéig olaszul folyt. Az angol időszak sajátos helyzetet jelent: az angol vezetők, Elliot és North tudtak olaszul, franciául is, és zökkenőmentesen átálltak előbb a francia, majd az olasz nyelvű levelezésre, adminisztrációra. Ezt már csak azért is kénytelenek voltak megtenni, mert a korzikai vezetők között csupán Paoli tudott angolul (Pozzo di Borgo is tudott, de kevesebbet). Így az angol éra dokumentumai olasz nyelven születtek meg, és az angol levéltárba is így kerültek be: angolul csak a magánjellegű feljegyzések, illetve a Lord Portlanddel, a brit kormánnyal folyó levelezés történt. Egyébként a Mediterráneumban az olasz kiválóan bevált közvetítő nyelvként: ezt a nyelvet az angolok nemcsak Korzikán, hanem majd Szardínián, Szicílián, Máltán, sőt, a (régebben velencei fennhatóság alatt volt) Jón-szigeteken is államnyelvként használták.

A szakirodalom – a szerző nemzeti hovatartozásától függően – olasz, francia, angol, és legújabban korzikai formában közli a földrajzi- és személyneveket, illetve a szakkifejezéseket. Ez olykor zavaró is lehet: a francia és angol szövegekben St Florent kikötőjének olasz neve San Fiorenzio, korzikaiul pedig San Fiorenziu. A sziget délnyugati részét Di lá dai Monti, Oltremonti néven nevezi az olasz, Au delá des monts néven a francia irodalom. Livorno kikötőjének francia neve Livourne, az angolok viszont Leghorn néven említik. Az elnevezések vitathatók, jelen dolgozatban az olasz névalakokat használjuk, történeti okokból: 1794-ben a korzikai lakosság túlnyomó többsége, valamint az állami iratok is ezen a néven említették azokat.

Korzika alkotmányával foglalkozni nem lehet Genova megkerülésével. Az egész régi korzikai államiság nem érthető meg az anyaállam (más felfogás szerint a gyarmatosító) Genova állami működésének ismerete nélkül. Ez pedig elválaszthatatlan Észak-Itália városállamainak történelmétől. Genova történetével kapcsolatban két nagy történeti munkára (Donaver és Negri[27]) utalnék, a számos rész-tanulmány közül pedig a legizgalmasabb társadalom- és politika-történeti tanulmányokat Jacques Heers-nek köszönhetjük.[28]

A dolgozat alkotmánnyal foglalkozó részéhez van is és nincs is irodalom. A korzikai alkotmányokhoz alig. Ange Moretti Rousseau alkotmány-tervezetéről szóló művében ad egy frappáns korzikai alkotmány-történetet,[29] Mathieu Fontana disszertációja[30] az 1755-ös

---

[26] Frédéric Masson: Napoléon dans sa jeunesse, 1769-1793. Paris, Soc. Éd. Littéraires, 1909. – Napoléon: manuscrits inédits, 1786-1791 /ed. Frédéric Masson, Guido Biagi. Paris, Société d'Éditions Littéraires et Artistiques, 1908. - A fiatal Napóleon írásai Korzikáról / ford., bev. Jókai Rita. Szeged: JATE Történész Diákkör, 1998.

[27] Federico Donaver: Storia di Genova. Genova: Lanterna, 1970. (a továbbiakban: Donaver). – Teofilo Ossian De Negri: Storia di Genova. Milano, Aldo Martello, 1968. (a továbbiakban: De Negri)

[28] Sok egyéb mellett a leggyakrabban használt műve: Genes au XVe siecle: civilisation méditerranée, grand capitalisme et capitalisme populaire. Paris : Flammarion, 1971. (a továbbiakban: Heers: Genes)

[29] Ange Moretti: La constitution corse de J.-J. Rousseau. Paris, Sirey, 1910. (a továbbiakban: Moretti)

alkotmánnyal foglalkozik, Francis Pomponinak van egy remek tanulmánya az 1793-1794-es időszakról,[31] az 1794-es alkotmányról Dorothy Carrington, John McErlain, Desmond Gregory és Rafaele Ricotti írt rövidebb áttekintő cikkeket, de nem szisztematikus tanulmányokat. A korabeli angol és francia alkotmánnyal azonban számos publikáció foglalkozik, ezekre az adott helyen utalást teszünk.

Dolgozatom elkészítése során számos kiváló embertől kaptam segítséget. Kedves témavezetőm, J. Nagy László professzor segített hozzá egy rövid korzikai tanulmányúthoz, melynek során sikerült megszereznem a források, és a nehezen hozzáférhető szakirodalom nagy részét. Francis Pomponi, Hahner Péter, Anderle Ádám és Harsányi Iván professzor uraktól sok hasznos tanácsot kaptam. Jókai Rita eligazított a korzikai levél- és könyvtárak útvesztőiben, ezen kívül segített a francia törvényszöveg-fordításaim lektorálásában. Somogyi Boglárka ugyanezt tette az olasz szövegek esetében. Ötvösné Palotás Éva kolléganőm pedig egészen elképesztő helyekről vadászta nekem össze könyvtárközi kölcsönzéssel a dolgozatom elkészítéséhez szükséges könyveket.

Dolgozatom céljául elsőként azt tűztem ki, hogy – magyarul először – röviden ismertessem a korzikai angol királyság rövid, ám eseményekben és érdekességekben bővelkedő történetét. Ez a szövegrész valójában nem tudományos újdonság, az eseménytörténet lényegét már Jollivet illetve John Holland Rose ismertették az 1890-es illetve 1920-as években, kiegészíteni azt legfeljebb apróságokkal sikerült. Ez dolgozatomnak egy hosszúra nyúlt bevezetője lesz, amely azonban megkerülhetetlen, hiszen ez a történet magyar olvasó számára teljesen ismeretlen.

Az eseménytörténet kapcsán kitérünk a 18. századi szabadságharc eseményeire, és a sziget társadalmi helyzetére, mely számos egyedi sajátosságot hordoz. Az előzményekhez tartozik az angolok mediterráneumi szerepvállalásának története is. Dolgozatom tényleges témája a korzikai angol királyság államának működése, alkotmányának elemzése, melyet ilyen alapossággal még nem végzett el senki. Az elemzésen kívül igyekeztem feltárni ezen alkotmány különféle forrásait, a korzikai jogszokásokat, a genovai állam működését, a francia Ancien Regime államának, majd az 1791-es alkotmánynak lehetséges hatásait. Kiemelten foglalkozunk a korabeli angol alkotmányos gondolkodás és gyakorlat hatásával, tulajdonképpen összehasonlító elemzés alá vesszük a 18. század végi korzikai és angliai állami működést.

Dolgozatom legfőbb céljának azt tekintem, hogy Korzika és Anglia különös unióját ne csak egy bizarr történelmi epizódként mutassam be, hanem - még ha ez most kissé nagyképűen hat is – méltó helyére állítsam az egyetemes alkotmány-történelemben, kiemelve előremutató vonásait.

Korzika szigetének régebbi története

Korzika szigete a ligur partokkal szemben fekszik, 8.680 négyzetkilométernyi területével a negyedik legnagyobb mediterrán sziget. Népsűrűsége nagyon alacsony: lakossága jelenleg is 250 ezer fő körül mozog – a legtöbben 1891-ben laktak a szigeten (280 ezren), de a világháborúk sok halálos áldozata, valamint a kivándorlás következtében a lakosság azóta sem szaporodott fel. A 18. század végén a lakosság kb. 140-150 ezerre volt tehető.[32] Összehasonlításképpen Szicílián 5 millióan, a Baleárokon 750 ezren, még a pici Máltán is 400 ezren laknak.[33] A sziget apró,

---

[30] Mathieu Fontana: La constitution du generalat de Pascal Paoli. Paris, Bonvalot-Jouve, 1907. (a továbbiakban: Fontana)

[31] Pomponi, Francis: Les temps du „governo provisorio” juin 1793-octobre 1794 = Sardegna e Corsica, 45-66. p.

[32] Dorothy Carrington, a fennmaradt 1786-os részadatok alapján 146 és 148 ezer közé teszi a sziget lakosságának létszámát. Ld. Dorothy Carrington: Sur les inegalités sociales en Corse rurale au 18e siecle = Annales Historiques de la Révolution Francaise. (a továbbiakban: AHRF) 1985. avril-juin, No. 260., 175. p. (a továbbiakban : Carrington: Inégalités)

[33] Philippe Salvadori: Les Corses: un peuple sans état = L’Histoire, 2000. juin.

elszigetelt mikrorégiók hálózata, szélsőséges klimatikus viszonyokkal: ennek oka az, hogy hatalmas hegységek és meredek, szakadékos völgyek szabdalják fel a területet. Legmagasabb hegye, melyet nyáron is hó borít, a Monte Cinto, 2710 méter magas, de a szigeten található sós mocsár, sivatag, még gleccser is.[34] Sajátos földrajzi helyzet, hogy a sziget 366 települése közül mindössze 20 van a tengerparton, igaz a valamirevaló városok mind ezek közé tartoznak. Ennek oka a számos szaracén, majd török és maghrebi kalóztámadás, mikor is csak az erődített városoknak volt esélyük a fennmaradásra, a kis falvaknak nem. A sziget lakosságának túlnyomó többsége kicsi, elzárkózó hegyi falvakban élt, és a tenger nem a nyitottság és az öröm, hanem a rettegés forrását jelentette számára.[35] A sziget éghajlata egészségtelen volt: amíg az amerikai hadsereg 1945-ben le nem DDT-zte az egész szigetet, gyakori volt a malária, amely olykor egész hadseregeket tett harcképtelenné. A sziget lakosságának túlnyomó része juh- és kecsketartásból élt, a földművelésnek a transzhumán jellegű állattartás volt a legfőbb akadálya: a ligur eredetű telepes földművelők terményeit a vándoló nyájak rendszersen leratolták. A kecskenyájak ellen csak a legnagyobb fáknak van esélyük: a sziget legjellegzetesebb mezőgazdasági terménye a 18. században is a szelídgesztenye volt.

Korzika, körülbelül az első ezredfordulóig, a Nyugat-Mediterrán térség szigeteinek tipikus történelmét szenvedte végig: a pun, majd Kr. E. 213-tól a hosszú római uralom után egy rövidebb bizánci, vandál, gót, majd longobard szakasz következett, szaracén rajtaütésekkel.[36] A 750-es évektől kezdve a pápa követelte magának a sziget hűbérúri jogait, elsődlegesen a constantinusi,[37] majd az 754-es Kis Pipin-féle adománylevélre hivatkozva. Kis Pipin adományát a hagyomány szerint 774-ben Nagy Károly is megerősítette. Ezen utóbbi két adomány hiteles szövege nem maradt fenn, de a pápai jogokat senki sem merészelte kétségbe vonni. Nagy Szent Gergely pápa hat püspökséget, és bencés kolostorokat alapított a szigeten.[38] Korzika számára a középkor legnagyobb sikerét az jelentette, hogy egy pápát is adott a világnak, Formosus személyében.

A Szentszéknek számos egyéb dolga lévén, nem maradt ideje a sziget tényleges igazgatására, ezért azt mindig kiadta vazallusának, a toscanai grófnak. Erre szükség volt a belső anarchia és a mór támadások miatt is. A gróf volt felelős a béke fenntartásáért, a közrendért, az adminisztrációért, igazságszolgáltatásért, és ő vezette a hadsereget is. A sziget nagyobb városaiba igazságszolgáltatási joggal felruházott hivatalnokokat küldött.[39] A legelső és leghíresebb a grófok közül Bonifacio toscanai gróf[40] volt, az azonos nevű fontos erőd alapítója (ez 828-ban történt). A 11. század legnevezetesebb grófja Ugo Colonna[41] volt, Cinarca tartomány ura.[42] VII. Gergely idejére a toszkán grófok hatalma meggyengült Korzikán, ahol 1077-ben történt az első fontos változás, amikor a pápa úgy döntött, hogy a sziget kezelését egyházi kézbe veszi vissza, és – a

---

[34] Roger Caratini: La Corse: un peuple, une histoire. Paris, L'Archipel, 2003. (a továbbiakban: Caratini) 7-8. p.

[35] Antoine-Marie Pietri: La Corse. Paris, Hachette, 1963. 33. p. A földrajzi környezetre vonatkozóan ld. Folco Quilici: Il mio Mediterraneo. Milano, Mondadori, 1993.

[36] Caird, 2-6. p.

[37] A Donatio Constantini szövege nem említi meg szó szerint Korzika szigetét. Két olyan passzusa van, amely Korzikára is vonatkoztatható. Az egyik: „…úgy keleten, mint nyugaton, valamint az északi és déli területeken, tudniillik Iudeában, Graeciában, Asiában, Thraciában, Africában és Italiában, s a különböző szigeteken adományokat engedtünk át…" és később: „…Róma városát, egész Itália és a nyugati területek provinciáit…". A megfogalmazás tehát nem konkrét, bár a bizánci korzsakban a „szigetek" gyűjtőnév alatt általában Szardíniát és Korzikát értették. Ld. A constantinus-i adománylevél /ford., sajtó alá rend. Piti Ferenc. Szeged, JATE, 1995. 25., 27. p., valamint: Caratini, 45. p.

[38] A pápa ezzel kapcsolatban írott hét levele fenn is maradt. Ld. Caratini, 45-46. p.

[39] Sédillot, 56. p.

[40] 825-846 között uralkodott. Más források szerint márki rangban. Ld. Gai, Jean Baptiste: La tragique histoire des Corses. Paris, S.P.E.R.A.R. [évsz. nélkül, 4. kiad.] (a továbbiakban: Gai), 39. p.

[41] Személyével kapcsolatban felmerülnek bizonyos problémák. Történetét Giovanni della Grossa (1388-1464) krónikájában olvashatjuk először. Ez a krónika a korzikai középkor legfontosabb forrása, de Roger Caratini kétségbe vonja hitelességét. Szerinte Ugo Colonna csupán költött személy. Ez nem akadályozza meg a régi korzikai arisztokráciát, hogy annak tagjai mind Colonnára vezessék vissza származásukat. Ld. Caratini,63. p.

[42] Cinarca a sziget délnyugati részének régi neve. Ld. Mémorial, Tome 2., 107. p.

pápai tulajdonjog hangsúlyozott fenntartásával – Pisa érsekének[43] adja. Landolf pisai érsek – mint apostoli vikárius – gyakorolhatta az invesztitúra-jogot a sziget hat püspöksége[44] fölött. Pisa érseke helyett valójában Pisa városa teljes egészében birtokba vette a szigetet, birtokjogát 1092-ben II. Orbán pápa is megerősítette.[45]

A Ligur-tenger térségében azonban Pisa rendelkezett egy erős riválissal, „aki" a pápai döntést egyáltalán nem nézte jó szemmel. Ez a vetélytárs Genova városállama volt. Genova már az ezredforduló környékén érdeklődni kezdett Korzika és Szardínia szigete iránt, és azokon legalább akkora érdekeltségekkel rendelkezett, mint Pisa. Korzika különösen fontos volt Genova számára, hiszen ez volt a hozzá legközelebb eső jelentős méretű sziget, és bázisul szolgált a katalán-aragón partok felé irányuló, nagy volumenű genovai kereskedelem számára. Genova szoros kapcsolatban állt a barcelonai gróffal, majd Aragónia uralkodóival, rendszeresen részt vett a reconquista hadműveleteiben, Korzika kikötői ehhez is fontos bázist jelentettek. Genova tehát semmiképp sem tűrhette, hogy holmi pápai szeszély következtében ez a fontos sziget éppen egy ellenséges hatalom birtokába kerüljön.

Genova tehát nem fogadta el az 1077-es rendezést, megkezdődött a Pisával folytatott több évszázados viszálykodás, majd háborúskodás. Genova először két korzikai püspökség invesztitúra-jogát követelte a pápától, hamarosan azonban kiderült, hogy ez eredménytelen lesz. Ettől kezdve folyamatos támadásokat intézett Provence, Szardínia, Korzika és Elba partjainál a pisai hajók ellen. Genova számára az első részleges siker 1132-ben következett be, amikor III. Ince pápa a korzikai püspökségek fölötti joghatóságot fele-fele arányban elosztotta a két város között.[46] Genovának azonban ez természetesen már nem volt elég, Pisa pedig fel volt háborodva.[47] A háború még erősebben lángolt föl, ennek során a genovaiak egyre több területet szereztek meg Korzikán,[48] de Szardínián is. A hadakozások csúcspontja az 1284. augusztus 6-i meloriai tengeri csata volt, ahol Genova döntő győzelmet aratott a pisai flotta felett.[49] Ettől kezdve Genova akadálytalanul terjeszkedhetett Korzikán. Egy újabb háború, és Livorno lerombolása után Pisa 1299-ben hivatalosan is lemondott Korzikára vonatkozó igényeiről. Genova korzikai uralmát sokan már 1282-től számítják, amikor Korzika keleti felének helyi hűbérura, Sinucello,[50] Cinarca provincia[51] *giudice*-je[52] hivatalosan is megszakította kapcsolatait Pisával, és hűségesküt tett Genovának.[53] A korzikaiak később is alaposan kihasználták annak lehetőségeit, hogy a 18. század végéig állandóan több hatalom versengett értük. Mindig adódott lehetőség az átpártolásra.

---

[43] Hangsúlyozandó, hogy a sziget hűbérura az érsek, és nem a város lett. A döntés ellen egyébként Matild toszkán grófnő is próbált fellépni, sikertelenül. Ld. Gai, 47. p.

[44] Ez a hat püspökség Aleria, Sagona, Ajaccio, Mariana, Nebbio, Accia városában székelt. Ld. Negri 213. p., valamint Vergé, 110. p.

[45] Ld. Donaver, 26-27. p.

[46] Pisáé maradt Aléria, Ajaccio és Sagona, a másik hármat kapta Genova. Ld. Vergé, 110. p.

[47] Genova sérelmét az is fokozta, hogy a városban általában a pápa-párti guelfek, míg Pisában a császár-párti ghibellinek voltak uralmon. Ld. Visages de la Corse /ed. Louis Villat et al., Paris, Horzons, 1951. (a továbbiakban: Visages de la Corse), 74. p.

[48] A terjeszkedés már elég jelentős területek birtoklását jelentette. Már 1195-ben elfoglalták Bonifacio-t, 1278-ban pedig megalapították Calvi városát. Ld. Visages de la Corse, 74. p.

[49] A csatáról és körülményeiről részletesen ld. Donaver, 111-113. p. Pisa és Genova végül is 1347-ben kötött békét. Ld. Caratini, 129. p.

[50] Sinucello della Rocca (1221-1306 vagy 1312) Korzika legnagyobb földbirtokosainak egyike, Olmetoban lakott, a sziget „hegyeken túli" részét ellenőrizte. 1258-ban Genovának, 1280-ban Pisának, 1289-ben újra Genovának, 1290-ben pedig ismét Pisának tett hűségesküt. Genova elfogatta, börtönben halt meg. Ld. www.corsica.net/corsica/fr/discov/hist/histhom.htm (2004. március 24.), ill. Albitreccia, Antoine: Histoire de la Corse. Paris, PUF, 1947. 37-38. p. (a továbbiakban: Albitreccia)

[51] Korzika legnagyobb területi egysége, általában 9 provinciát tartanak számon.

[52] Giudice: Szardínián és Korzikán ismert fogalom a középkorban. Eredetileg a latin judex-ből ered, bírót jelentett, az ezredforduló tájékán azonban az egyes tartományok vezetőit nevezték így, akik territoriális hatalommal rendelkeztek. Korzikán a fogalom a 14. századra eltűnik, Szardínián azonban fennmarad, a sziget uralkodóját jelenti. A leghíresebb giudice a szardíniai Barisone D'Arborea, akit 1164-ben Paviában a német császár koronázott Szardínia királyává. Ld. Donaver, 47-49. p.

[53] Ld. Negri, 414. p.

Genova nem sokáig élvezhette fáradozása gyümölcseit. Még 1295-ben,[54] a szicíliai vecsernyét követő francia-aragón háborút lezáró anagni békekötéskor VIII. Bonifác pápa – aki minden pisai-genovai háborúskodás ellenére meg volt győződve róla, hogy a szigetek tulajdonjoga csakis őt illeti – Korzikát és Szardíniát Aragóniai II. Jakabnak adományozta. Az invesztitúra-jogot is nekiadta, adófizetés, és katonai jellegű hűbéri szolgáltatások ellenében.[55] Mivel ekkoriban Korzika szigetének jó részét már Genova ellenőrizte, a pápa jóhiszeműsége az adományt illetően legalábbis vitatható. (A pápa úgy gondolta, most majd Aragónia és Genova jól elfoglalják egymást, így az aggasztóan terjeszkedő Aragónia egy darabig nem ér majd rá a pápa számára oly kedves nápolyi Anjoukat háborgatni.) Aragónia ugyanis a 13. század során megszerezte Valenciát, a Baleárokat és Szicíliát, vagyis a Nyugat-Mediterrán térség dinamikusan terjeszkedő nagyhatalma lett.[56] Az első genovai-aragon háború 1318-ban kezdődött, és 1336-ban zárták le, az egyezmény szerint Aragóniai IV. Péter megtarthatta Szardíniát, Korzikára vonatkozó igényeiről azonban lemondott. Ennek ellenére, a következő kétszáz évben Genova számára állandó fenyegetést jelentettek a meg-megújuló aragóniai ambíciók. Az utolsó nagyobb aragón támadást 1420-ban indították Bonifacio és Calvi ellen.[57]

A háborúk szüneteiben Genova próbált volna berendezkedni a szigeten, ezt azonban évszázadokon át nagyon megnehezítették a sorozatos lázadások. A korzikai helyi uraságok között mindig akadt valaki, akinek Genovával szemben sérelmei támadtak, és általában az aragón király támogatását remélte. A Genova elleni első lázadó jellemző módon az a (fentebb már említett) Sinucello volt, aki még a meloriai csata előtt a pisaiak oldaláról pártolt át, utána azonban nem sokkal már a genovaiaik ellen lázadt. Jellemző, hogy hadsereggel nem tudták legyőzni ezt a hatalmas kiskirályt, csupán egy embere árulása révén sikerült 1299-ben kelepcébe csalni és elfogatni.[58] Sinucello családja, a della Rocca klán a következő évszázadokban is rendszeres fejfájást okozott a genovai hatalmasságoknak. Minden generáció kitermelt magából egy lázadó vezért. [59]

Korzika történelmében a következő fontos fejezetet a 14. század közepén kialakult *Terra di Comune* jelentette. Ez a szókapcsolat szó szerint közföldet, vagy közösségi földet jelent, maga a fogalom azonban egészen mást takar: a helyi lakosság önigazgatási szervezetét. A sziget Genova felőli része kissé módosabb és fejlettebb volt, mint a „hegyeken túli" rész.[60] A feudális urak durvaságai ellen a „hegyeken inneni" rész falvai erős önkormányzatokat, valamint ezen önkormányzatoknak véd- és dacszövetségét hozták létre, és mozgalmuk támaszát Genovában találták meg.[61] Ez a szövetség hosszú fejlődés eredményeképp kész formáját az 1359-es lázadás után nyerte el. A lázadás vezére Sambucuccio d'Alando volt, aki egyértelműen a sziget feudális hatalmasságai ellen lépett fel, Genova támogatásával, fontosabb alvezéreitől pedig a „*caporali*" családok, a sziget északkeleti részének tulajdonképpeni nemessége származott.[62] Ez a lázadás más szempontból is döntő változást hozott Korzika életébe: a helyzet rendezésére Simone Boccanegra (aki Genova első *dogé*ja volt), a sziget pacifikálásával és további irányításával öccsét, Giovanni

---

[54] Más források szerint 1297-ben. Ennek köszönhetően viselik a spanyol királyok mindmáig a Rey de Córcega címet. Jean Guerrini-Graziani: Genes et la Corse, ou les aléas de l'histoire. S.l., S.d. 27. p. (továbbiakban Guerrini) Más források szerint 1297-ben csak az invesztitúra-jogot kapta meg. Ld. Pierre Antonetti: Le drapeau a tete de maure. Ajaccio, La Marge, 1980. (továbbiakban: Antonetti: Drapeau) 11. p.

[55] Sédillot, 67. p., Antonetti: Drapeau, 125-128. p.

[56] Guerrini, 27. p.

[57] Ezekről a háborúkról részletesebben ld. Donaver, 131-132. p.

[58] A korzikaiak első nemzeti hőse 1307-ben halt meg genovai börtönében, 98 éves korában. Ld. Albitreccia: 35-36. p.

[59] A leszármazottak közül a leghíresebbek a della Rocca, de Leca, és d'Istria családok. Ld. Albitreccia, 42-43. p.

[60] Hagyományos megnevezésükön: Di qua da monti és di lá da monti. Ld. Antoine-Marie Graziani: La Corse génoise. Ajaccio, Piazzola, 1997. 8. p. (továbbiakban: Graziani: Corse). Másik olasz megnevezése: Cismonti és Oltremonti. Ld. Ettore Rota: Pasquale Paoli. Torino, Unione Tipografica, 1941. (a továbbiakban: Rota), 18. p.

[61] Ld. Visages de la Corse, 76. p. A korzikaiak országgyűlése 1347. augusztus 12-én fogadott hűséget Genovának. Ld. Gai, 55. p.

[62] Caporali: káplárt jelent, de itt a lázadók választott vezetőiről van szó, akik az erősödő klánrendszer révén egy gőgös és meglehetősen zárt elitet hoztak létre. Sédillot, 67 p., Guerrini, 63. p.

Boccanegrát bízta meg, aki ezzel a sziget első kormányzója lett. Ettől kezdve 1768-ig, a hivatalos genovai uralom végéig, a sziget élén mindig Genovában kinevezett kormányzó állt.[63]

A szigetet kezdték megszállni a genovai arisztokraták. A Spinola és Doria család jelentős latifundiumokat szerzett magának.[64] A 16. század végéig azonban a genovai uralom kiépítése nem egyenletes, nyugodt fejlődés volt. A szigeten rendszeresen fellobbanó lázadásokat aragón támadások tarkították, Genova számára pedig a helyzetet különösen nehezen kezelhetővé tették saját belviszályai.[65] A 14-15. század folyamán Genovát rendszeresen elfoglalták a franciák, Milánó, később az aragóniaiak, a 16. században pedig a spanyolok vették át a stafétát. Még keresztes háború is folyt a sziget ellen: a nagy pestis pusztítása után, 1360-1370 táján, a zűrzavar kellős közepén felütötte a fejét a „*giovannali*" eretnekség.[66] Ha mindezen problémáktól el is tekintünk, meg kell állapítanunk, hogy a sziget egyáltalán nem volt jövedelmező birtok, sőt, adminisztratív fenntartása komoly pénzügyi áldozatokat követelt az amúgyis számtalan nehézséggel küszködő városállamtól.

Genova a szigetet elsősorban stratégiai bázisnak tekintette, egy kereskedő-köztársaság részéről azonban természetes volt az anyagi haszonszerzés igénye is. Ahogy teltek az évek, egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy ez utóbbi elvárás nem teljesülhet egykönnyen. A sziget lakossága hihetetlenül szegény, ráadásul archaikus szabadságjogaihoz konokul ragaszkodó, az állandó belháborúk és vendetták által kőkeményre edződött emberekből állt, akik alapvetően idegenkedtek mindenfajta kétkezi termelőmunkától. A föld is köves, terméketlen volt, hasznot még a ligur telepesek sem tudtak kisarcolni belőle. Így aztán teljesen érthető, hogy a város igyekezett alvállalkozóknak kiadni Korzikát. 1378-ban Genova Szenátusa egy *Maona* nevű, öt főből álló kereskedőtársaságnak[67] adta a szigetet.[68] Ez a társaság látványos sikereket ért el a város Fekete- és Égei-tengeri birtokain, így remélni lehetett, hogy Korzikából is kihoz valamit. A Társaság fennhatósága alól csak Calvi és Bonifacio kiváltságolt városai kaptak mentességet. A Maona politikai céljai meglehetősen egyszeűek voltak: a belső rend biztosítása, és a külső védelem, bármilyen eszközzel. Költségeik fedezésére megkapták a vas és a só forgalmának monopóliumát. A Maona működése számos helyi érdeket sértett, pár évvel később kitört a szigeten a menetrendszerű lázadás, Arrigo della Rocca vezetésével.[69] Arrigo della Rocca természetesen Aragónia királyával épített ki kiváló kapcsolatokat, elnyerte tőle a sziget főparancsnokának rangját, és 1394-ben már olyan hatalmas úr volt a szigeten, hogy még a kormányzót is foglyul ejtette. 1401-ben a harcok közben elesett, de azonnal helyébe állt unokaöccse, Vincentello d'Istria. Ő még nagybátyjánál is sikeresebb volt, 1407-re az egész sziget ura lett, még a genovaiak által nemrég épített, bevehetetlennek tartott Bastiát is elfoglalta, a kormányzót elkergette, Aragónia

---

[63] Ld. Albitreccia, 41-42. p.

[64] Ld. Visages de la Corse, 75. p.

[65] Erről részletesebben ld. Tandori Mária: Genovai uralom Korzika szigetén = Limes, 2002/4. szám, 99-112. p.

[66] Ld. Albitreccia, 40-41. p., - Jean-Victor Angelini: Histoire secrete de la Corse. Paris, Albin Michel, 1977. 123-129. p. (a továbbiakban: Angelini) Pontos hitelveik nem ismeretesek, egyes szerzők a katharokkal, mások a flagellánsokkal hozzák kapcsolatba őket. Giovanni Martini fráter prédikálása nyomán indult meg a mozgalom, innen a nevük. Egyébként a pestis a sziget lakosságának több mint felét elpusztította. Ld. Histoire de la Corse / sous la dir. de Paul Arrighi. Toulouse, ed. Privat, 1986. 184. p. (az alábbiakban: Arrighi: Corse)

[67] Maona, vagy La Mahona: arab eredetű a neve, szolgálatot, segítséget, vagy büntetlenséget jelent. Olyan társaság, amely egy sziget feltárására és gazdasági kiaknázására jött létre, és azon megszerezte az államhatalmi jogosítványok többségét. Az első maona Khiosz szigetére, a következő Ciprusra „szakosodott". Ezeknek fennhatóságuk volt az adott szigeten átutazó genovai lakosok fölött is. Ld. Heers: Genes, 264-277. p. A Maona kereskedő tagjai 1378. április 27-én szövetkeztek Korzika alávetésére és felfedezésére. (fennhatóságuk alól csak Calvi és Bonifacio városa mentesült.) A társaságnak öt tagja volt, a Lomellini, Magnera, Tortorino, Fiscone és a Maruffo családból. Egy zsoldoskompániával érkeztek a szigetre, és megszerezték a kormányzói címet. A Maona uralmának legjelentősebb hagyatéka Bastia városának 1380-ban történt megalapítása volt. Ld. Guerrini, 64-65. p.

[68] A sziget átadásnak az is volt az oka, hogy ott éppen súlyos belháborúk dúltak, továbbá Genova éppen el volt foglalva az aragóniai háborúval. Nem volt kapacitása a sziget ellenőrzésére. Genova ekkorra már ötvenezer lírát költött Korzikára, ahol a pestis is hatalmas pusztítást végzett, világos volt, hogy nem tudja állami eszközökkel megoldani a helyzetet. Az expedícióra hitelt nyújtó öt bankár szövetsége alkotta a Maonát. Caratini, 123-129. p.

[69] Albitreccia, 42-43. p., Gai, 56-57. p.

királyától pedig megkapta előbb a Korzika grófja, majd 1418-ban a Korzika alkirálya címet, melyet 13 éven át viselt.[70] Arrigo és Vincentello egyébként mindketten a hajdani legendás Sinucello della Rocca leszármazottai voltak. Paradox módon részben ez volt bukásuk oka is: ezek a családok a cinarcai nemesség köreihez tartoztak, akiknek nagy birtokaik a „hegyeken túli" részen terültek el. A „hegyeken inneni" rész mindig is mélyen lenézte a „hegyeken túlit", a Terra di Comune büszke községei nem tűrték, hogy egy hegyeken túli elmaradott figura parancsolgasson nekik, még akkor sem, ha gróf, meg alkirály az illető. A sziget két fele közötti megosztottság régi keletű dolog volt, gyakorlatilag minden egyes korzikai lázadás, mozgalom sikerének legfőbb akadálya, és nagyon tartós valami: még a 19. században is hatott.[71] Korzika szigetén az aragón hatalom fénykorát 1420 jelentette, amikor már csak egyedül Bonifacio erődje maradt genovai kézen. Ennek ostroma azonban nem sikerült, és ezek után Aragónia nem indított komoly offenzívát a sziget ellen.[72] Vincentello hatalmának 1433-ban saját pátriája, Cinarca tartomány lázadása vetett véget. A genovaiak pedig elfogták és felnégyelték. A belháború ekkor teljesedett ki igazán: 1436-ban egyszerre két alkirálya is volt a szigetnek: Giudice d'Istriát az aragonok tették azzá, Paolo della Rocca viszont önmagát nyilvánította annak. Ráadásul 1435-ben Alfonz király Filippo-Maria Visconti milánói herceg fogságába esett, aki kötelezte arra, hogy mondjon le korzikai jogairól. Lemondott, de szabadulása után ezt azonnal visszavonta.[73] A helyzet akkor sem lett áttekinthetőbb, amikor 1444-ben, majd 1448-ban IV. Jenő, majd V. Miklós pápa Alfonzot jogfosztottnak nyilvánította, és a korzikai jogokat visszaadta Genovának. 1451-ben az aragon csapatok és tisztviselők végleg elhagyták a szigetet. [74] A Maona kereskedő-uralma politikai elképzeléseknek teljesen híján volt: uralma végére kiteljesedett az anarchia.

Genova állama a 15. század folyamán sem tudta megoldani a helyzetet. A sziget fenntartása nem volt rentábilis. Nagyon jól jellemzi a helyzetet az a vita, mely Korzikáról zajlott a genovai Nagytanácsban, 1445. aug. 18-án. Itt a doge kifejtette, hogy a szigetet a továbbiakban jól kell kormányozni. Szépen előadta azt is, mit ért ez alatt: hogy a sziget ne magánszemélyek zsarnoksága alatt sínylődjék, a kormányzat biztos és erős legyen, és a továbbiakban ne költségeket okozzon, hanem hasznot hajtson Genovának. Mindezek a genovai hatalomgyakorlás ars poétikájaként is felfoghatók. A doge továbbá beígérte Korzikának, hogy a sziget kormányzóját ezentúl évente, és titkos szavazással választják, a választást a doge, az Anziani, az Officio di Provvisione és egy kincstárnok részvételével bonyolítják le. Korzikának – fejezte be a doge – észre kell vennie, hogy nem magánszemélyek, hanem egy kommuna kormányozza őket, és az állami kiadásokat állami adókból fizetik.[75] Ezek a tervek kifogástalanok, felvilágosult és dícséretes elveken alapultak, sajnos, az elvek és a gyakorlat nem találkoztak.

1407-ben – elsőként a világon – az állam pénzügyeinek kezelésével megbízták a Szent György bankházat, és 1453-ban Korzika szigetét is a Banknak adományozták, a legfőbb hűbérúr, V. Miklós pápa jóváhagyásával. [76]

---

[70] Ld. Visages de la Corse, 77. p.

[71] Elég itt csupán arra a vitára utalni, amikor 1793-ban a szigetet két département-ra osztották, illetve ami akkor következett be, amikor Bonaparte tábornok a sziget fővárosává Bastia helyett szülővárosát, Ajaccio-t tette. Ld. Arrigi: La vie quotidienne en Corse…, 123. p., vagy Graziani: Corse, 93. p.

[72] Antonetti: Drapeau, 133-134. p.

[73] Antonetti: Drapeau, 135. p.

[74] Az igazsághoz tartozik, hogy az aragón korona sohasem mondott le Korzikáról, ez a jog a spanyol királyokra szállt. Ld. Antonetti: Drapeau, 135-138. p.

[75] Idézi Christine Shaw: Counsel and consent in 15th-century Genova = English Historical Review, 2001. No. 468. (a továbbiakban: Shaw), 846-847. p.

[76] A Capitula Corsorum című dokumentum ünnepélyesen kimondta a Bank és Korzika szigetének unióját. Ld. Jean-Victor Angelini: Histoire secrete de la Corse. Paris, Albin Michel, 1977. (a továbbiakban: Angelini) 150. p. Mások az eseményt Lago Benedetto-i szerződés néven nevezik ld. Graziani: Corse, 11. p. Ezt az eseményt Thadd E. Hall 1447-re vezeti vissza, amikor is V. Miklós pápa a szigetet (a pápák ősi jogaira hivatkozva) Ludovico Campofregoso-nak adományozta. Ő 1448-ban Genova dogéja lett, és később unokaöccse, Galeazzo, mint magánvagyonát ruházta át a Bankra. Így a sziget eredetileg magánjellegű „bankbetét" volt. Ld. Hall, 1-2. p. Caratini ismerteti az 1453. május 22-iki, „Translatio dominii insulae Corsicae in Magnifico Protectores Sancti Georgii" című egyezmény passzusait. Ebből

A Szt. György bank – a genovai történelemmel foglalkozó művek szerint Európa legrégibb bankja – eredeti formájában - 1252-ben jött létre, mint kisebb magánbankok szövetsége, 2,8 millió líra alaptőkével. Az államadósságot 1318-ban kezdte átvenni, 1332 és 1346 között szervezték egységes intézménnyé (*compere del capitolo*). 1407-ben Bucicaldo,[77] a francia király által kinevezett kormányzó adott engedélyt a Szent György banknak (Compere di San Giorgio) Genova összes jövedelmének és adósságának kezelésére.[78] 1444-ben a bank megszüntette a hagyományos magánbanki működést, és tulajdonképpen egy pénzügyminisztérium és államadósság-kezelő központ korai elődjévé vált. A bank 1539-ig eléggé sikeresen működött, közben sorra megszerezte Genova valamennyi tengerentúli birtokát. A bank részvényesei egyébként valamennyien a vezető genovai polgárcsaládok közül kerültek ki, de a bank alapszabálya kimondta, hogy az igazgatótanács jogilag teljesen független a város vezetésétől, annak rendeletei sem vonatkoznak rá, sőt, a kommuna törvényei sem. Valóságos állam lett az államban, Genova város vezetői, a doge, a Szenátus tagjai semmiféle beleszólással nem rendelkeztek a város pénzügyeibe, csak ha maguk is tagja voltak a Bank igazgatótanácsának.[79]

Korzika szigete tehát egy bank birtokába került. A bank elméletileg a teljes szuverenitást megkapta a sziget felett. Eleinte ügyes és rámenős igazgatást vezetett be: az adminisztráció ellenőrzését nyolc „*protettori*" végezte, akik Genovában székeltek. A kormányzó küldötte ebben a testületben a *commissario* volt. A kormányzó munkáját egy *vicario* segítette, aki az igazságszolgáltatás legfőbb őre volt a szigeten. A helyi adminisztrációt egy kancellár, a pénzügyeket egy kincstárnok felügyelte.[80] A bárókat birtokadományokkal vásárolta meg, Aragóniától visszavásárolta San Fiorenzio (Saint-Florent) kikötőjét,[81] a pápától pedig, éves bérlet fejében megkapta az invesztitúra-jogot.[82] Szabályos klientúrát épített ki.[83] Ez a dinamikus fellépés azonban nem tartott sokáig. 1454-ben kitört Raffaello de Leca[84] felkelése, és ekkoriban a banknak is komoly gondjai támadtak: harminc évre el is hagyta a szigetet. 1468 és 1478 között[85] Milánó fejedelme, Francesco Sforza a sziget protektora, utána azonban a bank visszaszerezte jogait.[86] Hosszas próbálkozások után azonban kiderült, hogy Korzika felvirágoztatásának feladatába a banknak is beletört a bicskája, 1552-ben csődbe ment. Genova ekkor újra saját kezelésbe vette volna a szigetet. Ugyanekkor azonban újabb ellenség bukkant fel a láthatáron: II. Henrik francia király vetett szemet a szigetre (nem kis részben felesége, Medici Katalin befolyására), és egy Sampiero Corso nevű, korzikai származású katona segítségével majdnem sikerült is megszereznie azt. 1555-1556 során a szigetre első ízben lépnek francia katonák (Paul de Thermes marsall, majd Giordano Orsini vezetésével), akiket a sziget lakosságának jelentős része lelkesen támogatott. 1556-ban a korzikai országgyűlés ünnepélyes határozatot hozott, mellyel a sziget önként kérelmezte, hogy Franciaországhoz csatlakozhassék (ehhez hasonló lépést majd 1794-ben tesznek, az angolok felé). 1557-ben már a francia adminisztrációt is megszervezték. Érdekesség, hogy a kormányzó mellé ekkor nevez ki a francia állam elsőként helyi intendánst. A franciák egyébként a

---

kiderül, hogy a névleges szuverenitás, és a bírói fellebbviteli hatalom továbbra is Genova városát illeti. A föld, a települések, és a lakosság azonban, adományként a Banké. Az adomány fejében a Bank jókora pénzt fizet a dogénak és Galeazzo Campofregoso kormányzónak. Továbbá a Bank tiszteletben tartja a privilégiumokat. Ld. Caratini, 145. p.

[77] Jean Le Meingre, Genova VI. Károly francia király által kinevezett kormányzójának közismert neve. 1407-ben a különféle mahonák, az állam hitelezői, az ő javaslatára egyesültek a Szent György bankban. Ld. Caratini, 130. p.

[78] Ennek közvetlen előzménye az volt, hogy 1401-ben a Mahona egyik fő részvényesét, Leonello Lomellinit a milánói herceg Korzika grófjává tette, aki már eddig is kiskirályként viselkedett. Ld. Caratini, 137-144. p.

[79] Ld. Heers: Genes, 101-121. p., Donaver, 193-195. p., Shaw, 860-861. p.

[80] Albitreccia, 48-49. p.

[81] E kikötő aragón elfoglalása váltotta ki, hogy Genova a szigetet átadta a Banknak. Ld. Caratini, 145 p.

[82] Ld. Visages de la Corse, 77. p.

[83] Vergé, 135. p.

[84] A lázadást rendkívül keményen torolták meg: a De Leca család a korzikai rekorder abban a tekintetben, hogy a család tagjai közül egyetlen napon 23 férfit végeztek ki a genovaiak. Ld. Arrighi: Corse, 198. p.

[85] Gai, 59. p. Caratini szerint 1469-1476 között. Ld. Caratini, 134. p.

[86] Ld. Visages de la Corse, 77. p., Albitreccia, 49. p.

helyi községi igazgatásba nem szóltak bele.[87] Az 1559-es cateau-cambrésis-i béke azonban keresztülhúzta a franciák és Sampiero számításait. A Habsburgok fennhatósága alatt álló Genova visszakapta a szigetet, ahol kitört történelme addigi legnagyobb lázadása, Sampiero Corso vezetésével (1562-ben). Genova nevében a Szt. György bank – a régi, jól bevált módon – először vesztegetéssel próbálkozott: 75 ezer lírás évjáradékot ígért Sampieronak, ha leteszi a fegyvert. Sampiero hősi gesztussal ezt elutasította.[88] A lázadást végül Genova legendás flottaparancsnoka, az ekkor 90 éves Andrea Doria verte le.

Sampiero Corso 1567-ben bekövetkezett halála (nem csatában esett el: vérbosszú áldozata lett[89]) után viszonylagos nyugalom köszöntött a szigetre. Genova állama igazából ekkor tudott nekilátni a sziget megszervezésének és fejlesztésének.

Korzika szigete szegény és elmaradott terület volt a genovai uralom kezdetekor, és ezen a téren az évszázadok során nem sikerült átütő eredményeket elérni. Pedig a városállam mindent megtett, amit a korabeli merkantilista gondolkodás lehetőségként kínált. A görögországi Moreából több száz görögöt telepítettek Cargesa környékére[90]. Út- és hídépítési programot folytattak. A hagyományos, extenzív gabonatermelés és legeltetés mellett mindenféle fondorlatos ötletekkel próbálták a gyümölcsfa- olajbogyó- és szőlőültetvények létesítését ösztönözni. Genovának Korzikára elsősorban élelmiszer-bázisként lett volna szüksége. Filippo da Passano kormányzó szerint a 16. sz. végén a sziget földterületeinek mindössze 10 %-át művelték. 1571-ben a genovai Szenátus létrehozta a 4 tagú *Magistrato delle seminiere e delle fabriche delle torri*-t, mely hetente konzultált a *Magistrato di Corsica*-val. Célja a sziget gazdasági fejlesztése és kiaknázása, valamint a védelmi fejlesztések voltak.Az 1590-es években pl. rendeletet hoztak, hogy minden korzikai háztartás köteles 4 fát ültetni: egy-egy olaj-, füge-, gesztenye- és dió- vagy mandulafát.[91] A városokba olasz kézműveseket hozattak, az ipar fejlesztésére.[92] Genova azonban végre szeretett volna jövedelmet is látni, ezért jelentős adókat vetett ki a szigeten, bár ezek behajtása nem ment nehézségek nélkül. A legfontosabb adó a *taglia* volt, „tüzenként", vagyis háztartásonként vetették ki, és évi 20 *soldi*-t tett ki, később emelkedett.[93] Az adók közül legjobban a *gabella*-t,[94] gyűlölte a nép. A lakosság számára nagyon sérelmes – a gazdaságra pedig káros – volt az ú.n. *boatio,* melyet az igásállatokra vetettek ki. Ezzel a mezőgazdaság fejlesztését célozták volna, ám a szegény lakosság az adófizetés nehézségei miatt sokszor kénytelen volt igásállataitól – és a hatékony földművelés lehetőségétől is – megválni. Ezen kívül sok indirekt adó volt, a lőporra, dohányra, alkoholra. Érdekes módon a robotot nem alkalmazták (ezt a szabadságukra oly büszke korzikaiak nem tűrték volna, továbbá a földművelés is csak kicsi parcellákon folyt). A lakosságnak még az egyházi járulékokkal is számolniuk kellett. 1531-ben készült egy kimutatás, mely szerint a sziget „Hegyeken inneni" részén 22 ezer, a hegyeken túl pedig 8 ezer háztartás (*foco*, „tűz") van. Ezek közül azonban mentesült az adók alól minden nagyobb város lakossága, valamint a tisztviselők és a nemesség.[95] Az adókat időnként megváltoztatták, pontosabban emelték. 1582-ben megduplázták a tagliát, 1656-ban bevezették a külön megajánlást a leendő cortei kormányzói palota építésére (ez volt a *sopra piú* rendszer), és hetven éven át fizettették.[96] Ez a 30 ezer háztartás körülbelül 120-150 ezer fős népességet jelentett, melynek létszáma azonban stagnált. A 17. században egész Európára a népesség stagnálása jellemző, de a 16. és a 18. században jelentős volt a növekedés.

---

[87] Albitreccia, 52-53. p.
[88] Ld. Visages de la Corse, 78-79. p.
[89] Mivel vélt árulása miatt saját kezűleg ölte meg a feleségét, annak családja, a gazdag és előkelő Ornano család vérbosszút állt rajta. Fia, aki sajátos korzikai szokás szerint anyja vezetéknevét viselte, Ornano néven a francia király szolgálatába állt, és a marsalli rangig vitte. Ld. Angelini, 170. p. Leszármazottairól, a d'Ornano hercegekről ld. Gai, 151-154. p.
[90] 1676-ban történt ez, 700 családot jelentett. Ld. Angelini, 181-182. p.
[91] Graziani: La Corse génoise, 76-84. p.
[92] Albitreccia, 61-62. p.
[93] Tommasi, 32-33. p.
[94] Gabella: sóadó, más források szerint forgalmi adó.
[95] Vergé, 157-158. p.
[96] Graziani: Corse, 71-73. p., Graziani: Paoli, 29-30. p.

Korzika azonban ebből kimaradt, részint a vendetta, másrészt a nagy szegénység miatti kivándorlás következtében.

A 17. században a szigeten nem tört ki nagyobb lázadás – kisebbek azonban rendszeresen. A sziget lakói Genova fennhatósága alatt élték szokásos, mindennapi életüket. Egyes vélemények szerint ekkoriban halt ki, illetőleg szegényedett el teljesen a sziget feudális eredetű arisztokráciája, és ezzel egyidejűleg szilárdult meg a klánrendszer.[97] A viszonylagos nyugalom azonban növekvő feszültségeket takar: a sziget lakosságát sorra fosztották meg a politikai beleszólástól, és különféle jogaitól. 1584-ben megtiltják korzikaiaknak a békebírói helyek betöltését. A következő évben minden bírói funkcióból (még a falusi kisbíróéból is) kitiltják őket. 1587-ben a *greffier*[98] és a jegyző funkcióból szorítják ki őket. 1623-tól senki (még a sziget arisztokráciája sem) nem ülhet le a kormányzó előtt, és le kell vennie kalapját. 1624-től az adóbehajtásban sem vehet rész korzikai születésű személy. 1634-től vikáriusok és ülnökök, 1636-tól még toronyőrök sem lehetnek![99] A hatóságok ezen megszorításokat a vendettával magyarázták: a genovaiak szerint minden hivatalos személy működését kérdésessé tette, ha esetleg vérbosszúba keveredik.[100] A 16-17. században egyre nagyobb méreteket ölt a kivándorlás. A fő irány Marseille, Spanyolország, illetve az itáliai félsziget, [101] a legnépszerűbb pedig a tengerészi és a katonai munkavállalás volt. Kevéssé ismert tény, hogy a pápáknak a svájci mellett korzikai gárdájuk is volt.[102] A 18. század elején a nehézségek még csak fokozódtak. A spanyol örökösödési háború miatt Genova kénytelen volt rendkívüli adót kivetni, melyet tíz éven át szedtek be. 1724-ben Ajaccioba egy másod-kormányzót ültettek, külön bírósággal – ezek fenntartása természetesen újabb adót követelt. Ugyanekkor vezették be a *due seini* nevű fejadót, melyet hivatalosan a régi fegyverviselési adó helyett vezettek be, a valóságban azonban azt is tovább szedték.[103] Ehhez járult még az 1727-28-as évek rendkívül rossz termése.[104] Nem véletlen, hogy Bozio pievében, 1729 december 27-én, egy adóbehajtási nézeteltérés miatt tört ki az a felkelés, amely azután negyven éven át tartó folyamatos szabadságharcba torkollt.[105]

Korzika 18. századi szabadságharca

A sziget kormányzója, Felice Pinelli először kedélyesen fogta fel a dolgot: biztos volt benne, hogy ez csupán a rendszeres adó-zavargások egyike. De amikor az odaküldött osztagot a bozioi lakosság nemcsak hogy elkergette, de a fegyvereiket is elvette, majd Aléria ostromába kezdtek, a kormányzó, időnyerés céljából fegyverszünetet kért. A háború tehát fegyverszünettel kezdődött,

---

[97] Ld. Visages de la Corse, 79. p.

[98] Greffier: irattárosi funkciókat lát el: a greffe egy raktár, ahol egy törvényhatóság minden aktáját őrzik. A greffier ennek az irattárnak a felelős őrzője és rendben tartója. A francia hatalom idején a greffier hivatala témák szerint tovább szakosodott (adó-, bűn-, polgári-, birtokjogi, stb. ügyek szerint), és megvásárolható hivatallá vált. Ld. Dictionnaire de l'ancien regime : royaume de France XVIe-XVIIIe siecle /dir. de Lucien Bély. Paris, PUF, 1996. (a továbbiakban: Dictionnaire Ancien Reg.), 619. p.

[99] Az adatok forrása: Guerrini, 72-73. p. A Libro Rosso-ban egyébként 1612. május 27-es dátummal van egy kormányzói grida a tornyok őrzéséről: erre azért volt szükség – és magyarázatot adhat a fent említett tiltásra is – mert az éppen belháborúba keveredett családok tagja, ha valamely ellensége a közelben felbukkant, egyszerűen otthagyta a tornyot, magánügyei intézése végett. Ld. Libro Rosso, 228. p. Bizonyos fontos, közszolgálati helyeken a korzikaiak egyszerűen nem voltak megbízhatóak.

[100] Arrighi: Corse, 284. p.

[101] Vergé, 233. p.

[102] Ezt 1662-ben oszlatták fel, amikor ez a korzikai gárda véres összetűzésbe keveredett Róma utcáin a francia szentszéki követ, Crequy herceg testőrségével. Ld. Albitreccia, 64. p., Angelini, 179. p.

[103] Ld. Peter Adam Thrasher: Pascal Paoli, an enlightened hero, 1725-1807. London, Constable, 1970. 32-33. p. (a továbbiakban: Thrasher)

[104] Ld. Visages de la Corse, 80. p.

[105] A fegyversviselési engedély fejében is szedtek adót a genovaiak, márpedig a korzikaiak arra hivatkoztak, hogy a banditizmus miatt mindenki számára létszükséglet a fegyverviselés. Részletesen ld. Graziani:Paoli, 25-28. p., Marchetti, Pascal: Une mémoire pour la Corse. Paris, Flammarion, 1980. 17-18. p. (a továbbiakban Marchetti)

minek 24 napja alatt azonban mindkét fél lázasan készülődött.[106] A genovaiak leváltották a kormányzót, és egy erőskezű, a szigeten pedig jó kapcsolatokkal rendelkező volt dogét és kormányzót tettek utódává. Veneroso[107] megerősítette Bastiát (ezt aztán a lázadók sosem tudták elfoglalni), és az elfogott lázadókat – példát statuálva – felnégyeltette, falvaikat pedig felgyújtatta.[108] Mivel a lázadás (melyet a mai történészek egy része leginkább a jacquerie-hez hasonlít)[109] villámgyorsan terjedt, a lázadó klánok vezetői összehívták a sziget ősi törvényhozó gyűlését, a *consultát*, és megalapították független államukat. Ezen az 1730. december 22-i, san pancrazio-i consultán (ez a kolostor Furiani mellett van) két katonai vezért választottak, Andrea Colonna Ceccaldi és Luigi Giafferi személyében. 1731 februárjában, a cortei consultán alapították meg kormányzatukat,[110] áprilisban, Orezzában a sziget legtekintélyesebb teológusainak gyűlésén „szentté" nyilvánították a genova elleni háborút, 1731. május 30-án, az ornanói consulta határozataként pedig hadat üzentek Genovának. A Genovaiak döbbenten szembesültek a lázadás elsöprő erejével (melynek fő jelszava: „genovaiakat a tengerbe" volt).[111] Mivel ekkoriban III. Károly császár még nem adta fel egészen mediterrán ambícióit, Genova tőle kért, és kapott segítséget 1731-ben. [112] Ez azonban csak a lengyel örökösödési háborúig tartott. A császár Wachtendonck tábornok vezetésével nyolcezer embert küldött, (később utánaküldték Württemberg herceget kétezer emberrel) ami hatalmas és erős hadseregnek számított, a katonák egy része malériában halt meg, a többiek pedig nem tudták megfelelően felvenni a harcot a korzikaiak bozót-rajtaütéseivel szemben. A korzikaiak vezetői ugyanekkor a Szentszékhez és a madridi udvarhoz fordultak (ez utóbbi azonban éppen Párma megszerzésén ügyködött, ügyet sem vetett a korzikaiakra).[113] A korzikaiak a 12000 fős német sereg ellen meglepő győzelmeket arattak. 1732. febr. 1-én Calenzana lakossága verte meg őket, Giafferi sikerrel védte meg Sarte városát, Ceccaldi Olmetonál győzött, de a leglátványosabb siker a bastelicai lakosság győzelme volt Campoloronál. [114] Fényes győzelmeik ellenére a hazafiak hamarosan vereséget szenvedtek, 1732-ben megkötötték a cortei békét, és 1733 júniusában a németek ki is vonultak. Csak az érdekesség kedvéért érdemes megjegyezni, hogy nem mindegyikük: sokan új életet kívántak itt kezdeni, és dezertáltak, beállván a lázadók közé.[115] A béke teljes amnesztiát és adóelengedést hirdetett a lázadóknak, és a genovaiak megígérték, hogy ezután korzikai születésű személy is lehet katonatiszt, tisztviselő és püspök. Mivel azonban Genova – a békeszerződés ellenére – hamarosan elfogatta és börtönbe vetette a korzikaiak vezéreit, 1734-ben a lázadásnak volt oka folytatódni.[116] 1735-ben Giacinto Paoli Rostino pievébe gyűlést hívott össze, amely három egyenjogú vezetőt, *primati*-t (prímás)[117] választott (Paoli mellett Luigi Giafferi és Andrea Ceccaldi urakat). Ezeket egy hat tagú tanács segítette, akiket a consulta választott, és háromhavonta cserélődnek. A consulta régi formája

---

[106] Albitreccia, 66-67. p.

[107] Gerolamo Veneroso (1660-1739), 1726 és 1728 között doge. Ld. http://it.wikipedia.org/wiki/Elenco_Dogi_della_Repubblica_di_Genova (2005. júl.7.)

[108] Albitreccia, 67. p.

[109] A hasonlat csak azért sántít, mert az elsőként fellázadt pievék a sziget leggazdagabb részét képezték, ahol a lakosság nagy része nem is paraszt, hanem kereskedő volt. Ld. Graziani: Paoli, 28. p. Egyébként úgy nézett ki a dolog, hogy felfegyverkezett lakosság szisztematikusan felégette és kifosztotta a genovai arisztokrata családok szigeten lévő birtokait. Korzikán klasszikus értelemben vett vár, kastély nem is maradt fenn. Ld. Marchetti, 18. p.

[110] Ebben nemigen volt újdonság: teljes mértékben a már meglévő territoriális rendszerre épült. Ld. Albitreccia, 68. p.

[111] Guerrini, 87. p.

[112] A német császár (III. Károly) azért kerülhetett szóba, mint Korzikán beavatkozó hatalom, mert az utrechti béke ideiglenesen nagyon megnövelte az osztrák Habsburgok hatalmát a Mediterránban. Ld. Visages de la Corse, 80. p., Albitreccia, 70. p.

[113] A madridi udvarhoz az egykori Aragon dinasztia trónigényére hivatkozva fordultak. Albitreccia, 68-69. p.

[114] Ld. Marchetti, 20-21. p.

[115] Németek és svájciak is maradtak itt, pl. Napóleon anyjának az édesanyja másodszorra pont egy Fesch nevű, itt maradt svájci katonához ment feleségül, így lett Napóleon nagybátyja Fesch, a későbbi bíboros. Ld. Paul Arrighi: La vie quotidienne en Corse au 18e siecle. Paris : Hachette, 1970. (a továbbiakban: Arrighi: La vie quotidienne), 80. p.

[116] Albitreccia, 73. p.

[117] A primati-nak nevezett vezetőknek általában az alkotmányosság betartása volt a fő feladata, ha generálist választottak, az elsősorban katonai rang volt.

megmaradt, viszont igazságszolgáltatásra, pénzügyekre és kereskedelemre modernebb kormányhivatalokat hoztak létre. Modern törvénykönyvet készítettek elő, ugyanakkor az országot a Szeplőtelen Fogantatás oltalmába ajánlották. A modernitás és tradíció sajátos, korzikai elegyét hozták tehát létre.[118] Ekkor kezdődött a korzikai „forradalom" második szakasza.[119] A következő négy évben ez a három személy volt a lázadás lelke. A politikai vezetés irányzata azonban megváltozott. Az 1729-es lázadás vezetőit „*popolari*"-nak nevezik, és főleg az egyszerűbbek közül kerültek ki. 1735-re ezeket háttérbe szorították az elit köréből származó vezetők: *caporali* rendi, illetve papi személyek. Ezek képviselői voltak az említett generálisok is.[120] Genova ismét erőteljes támadásba kezdett a sziget ellen, blokád alá vette annak minden kikötőjét. A lázadóknak nem volt municiójuk, lassan élelmiszerük is alig.

1736 március 12-én Aleriánál egy angol kereskedőhajóból partra szállt egy török ruhás alak, aki közölte a bámészkodókkal, hogy ő lesz a királyuk. Ilyen értelemben azonnal levelet írt a sziget tekintélyesebb személyiségeinek. Levelét kisebb ajándékokkal, és szép ígéretekkel toldotta meg. Az 1736 márciusi alesani consulta ebben a nagyon szorult helyzetben azonnal királlyá is választotta ezt a Theodor von Neuhoff nevű német bárót[121]. Theodor király a világtörténelem nagy, klasszikus kalandor-figuráinak sorában tartatik számon. A vele foglalkozó (nem túlságosan terjedelmes) irodalom megoszlik a kérdésben, hogy vajon üresfejű kalandor, vagy esetleg valamilyen komolyabb személyiség volt-e. Pirie nagy terjedelmű, ám nem egészen tudományos igénnyel készült műve szerint Theodor nem volt tehetségtelen, és komoly udvari-diplomáciai múlt állt mögötte, mielőtt a szigetre jött: Versailles-ben udvaronckodott egész fiatalságában, majd több európai udvarban megfordult. Diplomáciai küldetésben eljutott Madridba, Hágába, Angliába, Dániába és Konstantinápolyba. 19. századi életrajzírója, Ferdinand Gregorovius német történész azt hangsúlyozza, hogy Theodore, a kor egyik legeredetibb kalandora volt, aki diplomata-kísérőként megfordult Európa valamennyi fontosabb udvarában, személyes ismeretségben állott a kor befolyásos minisztereivel, a spanyol Alberonival, a holland származású, Spanyolországban dolgozó Ripperdával, de a skót eredetű, Franciaországban működő Law-val is.[122] Magyar olvasó számára bizonyára az sem közömbös, hogy 1732-ben látogatást tett Rodostóban Rákóczinál, akivel még közös terveik is voltak.[123] Nem kevés tehetség és kapcsolat-rendszer kellett hozzá, hogy szigetre érkezésekor egy egész hajóra való municiót hozhasson magával.[124] Voltak uralkodói tervei, ötletei, koncepciója, a sziget katonai felszabadításának feladatát is felvállalta. Felvilágosult uralkodói terveit mutatja, hogy vallási türelmi törvényt is javasolt, mely a sziget urainak ellenállásán bukott meg. Mint a szigetre érkező valamennyi külföldi, szigorúan fellépett a vendetta ellen – de saját fejére idézte azt.[125] Lovagrendet alapított,[126] a sziget vezető személyiségeinek zengzetes címeket adott: Giacinte Paoli főkincstárnok (sajnos, kincstár nemigen volt hozzá), Sebastiano Costa főkancellár, Gaffori királyi titkár lett.[127]. Még a pénzverést is megszervezte,

---

[118] Albitreccia, 74-75. p.

[119] Az orvul elfogott vezéreket egyébként Savoyai Jenő herceg közbenjárására 1733-ban engedte el Genova. Ld. Graziani: Paoli, 18. p.

[120] Guerrini. 87. p.

[121] Sédillot, 139-148. P. Valerie Pirie: His Majesty of Corsica. London, Collins, 1939. (továbbiakban: Pirie). Korabeli emlékirat: Mémoires de Rostini / texte revu par P. et L. Lucciana. Bastia, Ollagnier, 1882. = BSSHNC, 1882. 2. vol. Theodor király uralkodásának rövid, anekdotikus története magyarul is olvasható Ráth-Végh István feldolgozásában. Ld. Hatalom és pénz c. kötetét. Említést tesz személyéről Voltaire is, a Candide-ban. Ld. Voltaire: Candide, vagy az optimizmus. 26. fejezet. In: Voltaire: Kisregények. Bp. Új Magyar Könyvkiadó, 1955. 214. p.

[122] Ld. Ferdinand Gregorovius: Histoire des corses. Bastia, Ollagnier, 1881. 102. p.

[123] Pirie, 238-242. p. Erről az epizódról sajnos, csak ez az életrajz tesz említést, a magyar nyelvű Rákóczi-irodalomban nem találtam nyomát. Ld. Szekfű Gyula: A száműzött Rákóczi (több kiad.), Köpeczi-Várkonyi: II. Rákóczi Ferenc (több kiad.), illetve Köpeczi Béla: A bujdosó Rákóczi. Bp. Akadémiai K., 1991.

[124] Pénzügyi forrásait holland és angol köröktől szerezte. Ld. Gregorovius: Histoire des corses, 111-114. p.

[125] Egy klánfőnököt, annak árulása miatt rögtönítélő bírósággal kivégeztetett, mire annak családja háborút indított ellene, leghűségesebb embereinek egyikét meg is gyilkolták. Pirie, 291. p.

[126] A Megszabadítás Rend részletes szabályzatát ld. Pirie, 312-313. p.

[127] Ld. Visages de la Corse, 81-82. p.

pedig anyagi forrás gyakorlatilag nem állt rendelkezésére.[128] A korzikaiakat mindenesetre nem vakította el egészen a (kissé szegényes) királyi pompa. Az alesani consulta a királyi hatalom szabályait úgy alkotta meg, hogy még az alkotmányos uralkodók között is igen gyengének számítson. Ez egyébként egészen kivételes megoldás a 18. században, amikor az európai államberendezkedés tipikus formája az abszolút monarchia volt. A király mellé egy 24 tagú diétát[129] rendeltek, ezek döntöttek minden fontos ügyben, és a király összes esetleges intézkedése csak úgy lépett hatályba, ha a diéta ellenjegyezte azt. A király joga volt a consulta összehívása, de annak határozatait sem másíthatta meg[130].Theodor király tehát, néhány jelképes aktustól eltekintve gyakorlatilag semmit sem tehetett. Theodor királyságának bukását sok egyéb mellett egy fontos személyi tényező okozta: a Versailles-ben iskolázott király számára Korzika népének hagyományai és szokásai érthetetlenek maradtak. Bastia ostroma talán sikerülhetett volna (a genovai védősereg kis létszámú és ijedt volt), ha a hadvezetéssel megbízott Paoli édesapja nem pont akkor hal meg. Korzikai szokások értelmében ijenkor haza kell menni gyászolni. Paoli tehát ott hagyta a sereget-municiót. A bastiaiak ámuldoztak, a korzikai sereg feloszlott, a király pedig tehetetlen volt: semmiféle paranccsal nem tudta elérni az ostrom folytatását.[131] Paradox módon rövid uralmának egyetlen komoly eredménye mégis volt: az európai közvélemény eddig lényegében tudomást sem vett a korzikai forradalomról és szabadságharcról. A kalandor-király sajátos módon adott a szigetországnak valamiféle nemzetközi elismertséget, mindenesetre az európai diplomácia látóterének perifériájába ekkor került be Korzika.[132] A király 1736 novemberében névleg azzal távozott, hogy külföldi pártolóitól pénzt és muníciót szerez, és visszajön. Hivatalosan tehát nem mondott le, csupán kinevezett 3 „*patriótát*", régensi funkciókkal. A három patrióta: Paoli, Giafferi és Luc Ornano, a Hegyeken Túlról. A király 1738-ban és 1743-ban próbált visszatérni, de nem tudott tényleges támogatást szerezni. 1743-ban egy angol hajón érkezett, és Lord John Carteret-től, az egyik angol államtitkártól volt útlevele. Ezt Genova kivételesen súlyos fenyegetésnek tartotta, diplomáciailag tiltakozott.[133] A genovaiak 1737-ben a francia királyhoz fordultak segítségért. 1737-38 folyamán a francia hadsereg 3000 katonája, Boissieux[134] gróf vezetésével gyorsan megszállta a kikötővárosokat, és innen viseltek kisebb büntetőhadjáratokat a sziget belsejébe. 1738-ban d'Argenson[135], francia diplomata, kissé cinikusan a következőképp foglalta össze a franciák eredményeit: „a Genovai Köztársaságot szolgai, vagy legalábbis alárendelt helyzetbe hoztuk... Sem befejezni, sem visszaszorítani nem tudtuk a forradalmat... viszont megszálltuk azokat a helyeket, amelyek amúgy is a genovaiak kezén voltak[136]. Maillebois[137], a francia hadvezér már ekkor úgy fogalmazott, hogy Franciaország megszerezte Korzikát. A genovaiak is érzékelték a helyzet fonákságát, szépen megköszönték a segítséget, és ünnepélyesen felkérték a franciákat távozásra. Mivel az itt szolgáló francia parancsnokok egyetértettek abban, hogy a sziget nyomorult malériafészek és (mivel a nők is csúnyák) nem éri meg a további véráldozatokat, a franciák kivonultak. E hódítás emléke a francia hadsereg korzikai ezredének (*Royal Corse*[138]) 1739. augusztus 10-i megalapítása volt,[139] ahol ettől

---

[128] Pirie, 297. p.
[129] A diéta jelentése itt: kormányzótanács.
[130] Moretti, 23. p. Részletesen. Ld. Pirie, 271. p.
[131] Pirie, 289. p.
[132] Thrasher, 34. p.
[133] A király ezek után a különböző európai udvaroknál próbálkozott, sikertelenül, végzetesen eladósodott. Londonban előbb az adósok börtönébe, majd a King's Bench-be került, ott halt meg 1756-ban. Ld. Pirie, 324-357. p., Hall, 61. p.
[134] Louis de Frétat, comte de Boissieux (1668-1739). Főparancsnok: 1738-1739. Az életrajzi adatok forrása: http://www.worldstatesmen.org/France_reg.html (2005-11-07)
[135] René-Louis de Voyer, marquis d'Argenson. 1744 novemberétől 1747 januárjáig külügyminiszter.
[136] Idézi: Sédillot, 151 p.
[137] Jean Baptiste Francois Desmarets, marquis de Maillebois (1682-1762). Az 1739 elején elhunyt Boissieux utóda katona parancsnokként, 1739 márciusában érkezik a szigetre, és 1741-ig marad.
[138]A Royal Corse eredete 1524-ig vezethető vissza, amikor Sampiero de Bastelica (Sampiero Corso)és ezer embere I. Ferenc király szolgálatába állt. A Royal Corse-beli szolgálatról ld. Mémoires du colonel Gio. Lorenzo de Petriconi : 1730-1784 /publ. Par M. l'abbé Letteron. Bastia, Ollagnier, 1893. = BSSHNC, XII-XIIIe années, 1892-1893. 143-

kezdve egészen az Ancien Regime végéig rendszeresen képviseltették magukat a jobb korzikai családok fiai[140].

Az előző évszázadok során a szigeten egy sajátos kettős hatalom alakult ki: a partvidék kikötővárosai, közepükön egy-egy erőddel genovai (illetve olykor francia) kézen voltak, ezekben a városokban a klánrendszer és a vendetta szelleme sem volt erős. Az 1730-as évek végétől ezen városok polgársága három politikai irányzat közül választhatott. Elvileg lehetett patrióta, de tekintettel a városok folyamatos genovai, illetve francia megszállására, ez meglehetősen veszélyes lett volna. A városi lakosság jó része különben is olasz eredetű volt, tehát alapvetően Genova pártján állott. Mivel azonban Genova korrupt uralma és egyre tűrhetetlenebb intézkedései a városi lakosságot is elkeserítették, sokan a francia uralomban reménykedtek. 1739-ben Maillebois márki, és barátnője, Donna Bianca Colonna tudatosan szervezték meg a francia pártot, ami ettől kezdve folyamatosan létezett a szigeten.[141] A sziget belsejében, ahol a magas hegyek völgyeiben, illetve az áthatolhatatlan, tüskés bozótban, a *macchiá*ban élt a lakosság nagy része, a genovai uralom lényegében a változó hatékonysággal történő adóbeszedésre szorítkozott. A lakosság élte hagyományos életét klánokkal, vendettákkal. Itt a 18. század nagy szabadságharc-sorozata idején szinte folyamatosan a hazafiak voltak az urak. A genovaiak Korzika urának vallották magukat, de a sziget belsejébe legbátrabb adószedőik sem merészkedtek. A hegyek között a lázadók továbbra is consultákat rendeztek, kettőtől ötig terjedő számú patrióta vagy generális (egyéb megnevezéseiken *presidenti, protettori*) vezetésével[142].

1738. december 13-án Borgonál a hazafiak nagy győzelmet arattak a franciák fölött, Boissieux kénytelen volt Bastiába menekülni, ott is halt meg nemsokára. Utóda, Maillebois márki szisztematikus, haműveletekkel 1740-re felőrölte az ellenállást. A patrióta vezéreknek 1739 júliusában el kellett hagyniuk a szigetet: száműzetésbe vonultak. Giafferi, valamint Giacinte Paoli a kisfiával, Pasqualéval a Nápolyi királyságba menekült. A franciák 1741-es kivonulásával azonban a lázadás újra fellángolt, most Gaffori és Rivarola gróf álltak az események élére. Domenico Rivarola gróf a szárd király érdekeit képviselte, számára próbálta megszerezni a szigetet.

A sziget belsejében a patrioták uralmát 1745-ben újra 3 generális uralma követte. (Giovanni Pietro Gaffori, Alerio Matra, Ignazio Venturini) Az új vezetők most Savojától, III. Károly Emánuel szárd királytólra kértek segítséget. Az újabb katonai átalakulásra az osztrák örökösödési háború miatt került sor: az európai események lehetővé tették az addig kissé lanyhuló korzikai lázadás fellendülését. Rivarola gróf aktívan közreműködött a szárd, illetve az angol segítség érdekében, még Bastiát is sikerült elfoglania, de 1748-ban meghalt – ettől kezdve a szárd beavatkozás kérdése lekerült a napirendről. Az aacheni béke egyébként is Genovának rendelte vissza a szigetet. Ekkoriban a korzikaiak igazi vezére Gaffori generális volt, aki – kivételes diplomáciai érzékkel – változtatott az addigi korzikai „külpolitikán". Eddig a korzikai hazafiak, ha külföldi katonát láttak, lőttek. Most Gaffori rendkívül udvarias hangnemben tárgyalni kezdett Marquis de Cursay-vel,[143] az éppen aktuális francia hadvezérrel. Ezzel egyrészt negligálta Genovát, másrészt de facto elismertette a korzikai kormányzatot egy külhatalommal. Sajnos, 1752-ben Cursay kegyvesztett lett (nem kis részben a korzikaiakkal kialakított kiváló kapcsolatainak következményeképp).[144] A korzikaiak erőfeszítései most is hiábavalónak bizonyultak. A franciák most 1752-ig maradtak a szigeten, ekkor genovai kérésre újra távoztak.

145e fasc. Korzikai ezredeket egyébként fenntartott a nápolyi és később az angol király is. Ld. Paul-Louis Albertini – Georges Rivollet: La Corse militaire: ses généraux : Monarchie, Révolution, 1er Empire. Paris : Peyronnet, 1958. (A továbbiakban Corse militaire), 61. p.

[139] Ld. Visages de la Corse, 85. p.

[140] Az ezredet 1764-ben egyesítették az itáliai ezreddel (Royal Italien). Ld. Sédillot, 153. p.

[141] Guerrini, 88. p.

[142] Carrington: Paoli, 521. p.

[143] Marie Rioult de Douilly de Cursay

[144] Thrasher, 35. p.

A sokféle vezető Korzikán nem tett jót az amúgyis gyengélkedő végrehajtásnak. Annak tekintélye a nullához közelített. A század közepén már határozott igény mutatkozott az egyetlen kézben lévő, erős végrehajtó hatalomra. Ehhez az adta az alapot, hogy 1752-ben, az ismét féltékenykedő genovaiak újra kérték a francia csapatok kivonását. A korzikaiak csak erre vártak. Az öt direktor egyikét, Luigi Gafforit egyedüli *generális*sá nevezték ki, aki Orezzában megkezdte egy komoly végrehajtó kormányzat kiépítését, a genovaiaik azonban 1753 október 2-án orvul meggyilkoltatták.[145] Genova a gyilkossággal nem érte el célját. Gaffori egyszemélyi kormányzata kivételesen sikeresnek bizonyult, katonai és diplomáciai téren is. Gafforit először a maradék 4 tagú direktóriummal helyettesítették, majd államuk élére újra egyetlen személyt, a nápolyi emigrációban élő Pasquale Paolit[146] hívták meg. Személyére nem véletlenül esett a választás. A kevés számú korzikai politikus-dinasztiák egyikének sarja volt: apja egykor prímás, bátyja pedig direktor volt.

Paoli korszaka

Pasquale Paoli 1724, vagy 1725. április 5-én született Morosaglia faluban, Rostino pievében. Apja caporali[147] származású klánfőnök, családját 700 évre vezethette vissza (ez Korzikában korántsem ritkaság), ezen kívül Genovában végezte el a Del Bene kollégiumot, ahol valószínűleg jogi doktorátust is szerzett.[148] Anyja családja is a caporali rendből származott. A vidék (Castagniccia), ahol éltek, Korzika egyik leggazdagabb, legfejlettebb vidéke volt. Paoli legkorábbi emlékei közé tartozott, hogy a klánfőnökök sorra csatlakoztak apjához, illetve apja Theodor király híve lett.[149] 13 éves korában azonban Nápolyba menekültek, ahol nagyon szerény körülmények között, a nápolyi király kegyelemkenyerén éltek. A távozás annál fájdalmasabb volt, mivel anyját és testvéreit – a birtok őrzése miatt, de életveszélyben – hátra kellett hagyniuk. Apja, aki mélységesen csalódott a politikában, fiát papnak nevelte. Komoly áldozatokkal iskoláztatta. Mihelyt a gyermek kezdett felnőttnek számítani (16 évesen), neki is dolgoznia kellett, hogy segítse apját, fenntartsa önmagát, és hogy a híres nápolyi egyetemre járhasson. A 18. század korzikai népvezérei között eléggé kivételes az, hogy valaki a kor egyik legkiválóbb egyetemére, a korabeli felvilágosodás egyik legfontosabb központjába járhatott. Ez sorsdöntő befolyással volt Paolira, aki biztosan itt ismerkedett meg Montesquieu tanaival, és a modern közgazdaságtan legelső eredményeivel (közgazdaságtant Nápolyban tanítottak először, híres professzora Genovesi volt).[150] Ez azért nagyon fontos, mert Korzika szigetén az a kevés felvilágosult hatás, ami eddig érvényesült, a genovai korrupt rezsimhez kapcsolódott.[151] Így egy jó korzikai hazafi alapvetően

---

[145] Rajta is beteljesült a korzikai népvezérek sorsa: az ellenség sosem fért volna hozzá, saját rokonainak árulása okozta vesztét. Rettenthetelen jelleméről legendák maradtak fenn: Bastia ostromát még akkor sem hagyta abba, amikor a genovaiak saját fogságba esett fiát kötözték ki az ágyútűzbe. Még Gaffori felesége is legenda lett: ő védte Corte várát, és kész volt inkább (önmagával együtt) felrobbantani, semmint feladni azt. Ld. Thrasher, 35. p.

[146] Pasquale Paoli (1725 vagy 1726 – 1807). Nápolyban nevelkedik és tanul, a nápolyi király hadseregében szolgál. Korzika Generálisa 1755-1769 között. Az 1769. május 9-i Ponte Nuovo-i csatavesztés után Angliába emigrál, ahol 20 éven át él állami kegydíjon, a londoni társaság kedvelt alakjaként. 1790 tavaszán újra hazatér Korzikára, ahol tekintélye révén újra a nemzet vezetőjévé válik. Számos konfliktusba keveredik a királypárti, majd girondista és jakobinus francia vezetéssel. 1793 folyamán Korzika elszakad Franciaországtól, 1794-1796 között az angolok behívása egyértelműen Paoli döntése. 1795 végére azonban súlyos nézeteltérésbe keveredik az angol alkirállyal, kinek kérésére az angol király „meghívja" Paolit Londonba, ahol élete hátralévő részét ismét állami nyugdíjjal, nagy megbecsülésben – de a korzikai ügyektől eltávolítva – fejezi be. Ld. Carrington: Paoli. passim

[147] A caporali eredetileg a sziget „Hegyeken inneni" részén, a faluközösségek, illetve a pievék választott vezetői voltak, majd a tisztség egyfajta örökletes ranggá – 17. századi, genovai megfogalmazásban 2. renddé – vált. Afféle de facto köznemességnek felel meg, királyi adományozás nélkül. Más hagyományok szerint a caporali rend tagjai azon közösségek vezetőinek a leszármazottai, akik 1100 körül fellázadtak a hegyi urak zsarnoksága ellen. Ld. Prosper Mérimée: Colomba c. regényét. (Bp. Szépirodalmi K., 1954. 13. p.)

[148] Ld. Graziani: Paoli, 20. p.

[149] Thrasher, 36-37. p.

[150] Fernand Ettori: La formation intellectuelle de Pascal Paoli = AHRF, 1974. 483-507. p.

[151] Thrasher, 44. p.

hallani sem akart ilyesmiről. Paolinak hatalmas munkájába kerül majd, hogy ezeket az eszméket valamennyire érvényre juttathassa. Paoli a sok tanulás mellett munkát a nápolyi hadsereg kadétjaként vállalhatott, így alkalma volt a kor haditudományával is megismerkednie. 13 éven át volt katona. Az már kivételes talentumának köszönhető, hogy ezeket az ismereteket később kiválóan alkalmazta is. Apja elfogadta, hogy fia pillanatnyilag katona, de amikor kiderült, hogy Pasquale-nak sokkal jobban tetszik a katonaság, mint a papi hivatás, viszonyuk fokozatosan elhidegült. A papi nevelés sajátos maradványa az volt, hogy Paoli többek között a Bibliát is egészen meglepő alapossággal ismerte (később még a Bibliaolvasó kálvinista James Boswell-t is nemegyszer zavarba ejtette egy-egy ritka ószövetségi idézettel).

Gaffori halála után a korzikaiak vezért kerestek. Erre legalkalmasabbnak Giacinte Paoli idősebbik fia, a népszeű gerillavezér, Clemente Paoli látszott. Clemente azonban azonnal kijelentette, hogy ő nem alkalmas politikai vezetőnek. Ellenben van neki Nápolyban egy kiválóan iskolázott öccse. A korzikai klánfőnökök tanácsa nem sokat habozott: 1754 végén szabályos meghívólevelet írtak Pasquale Paolinak, hogy legyen a vezérük.

Paoli sem sokat hezitált. Kilépett a nápolyi hadseregből, és azonnal terveket vázolt. Alkotmányt készített elő, ipar- és gazdaságfejlesztési terveket szőtt: ebben olyan céltudatos volt, hogy hazafelé útjában megállt Elba szigetén, hogy megvizsgálja az ottani vasbányákat. Sólepárlókat is tervezett.[152] Amikor 1755. április 29-én Golo kikötőjében Korzika földjére lépett, már egy kidolgozott államépítési tervcsomaggal rendelkező államférfi volt. Először Morosagliába ment, ahol pár hétig a sziget viszonyairól tájékozódott. Ez annál is könnyebben ment, mivel érkezésének hírére a sziget klánvezéreinek nagy része odagyűlt. Paoli megnyerően, szerényen, illedelmesen meghallgatott mindenkit. Hamarosan a sziget minden pontján komoly ismerősi körre tett szert, akikkel egész kormányzása idején folyamatos levelezésben állott. Ez volt legfőbb információs hálózata, ami ráadásul kiválóan működött. Ha valahol új helyi vezető bukkant fel, sürgősen felvette vele a kapcsolatot, melyeket folyamatos utazgatásokkal is fenntartott.[153] Világosan érezte, hogy ebben az archaikus társadalomban a személyes kontaktus ápolása fontosabb, mint egy profi bürokrata-apparátus fenntartása.

A klánfőnökök is figyelték a vezér-jelöltet, és nyilvánvalóan kedvező véleményt alakítottak ki róla, mert amikor 1755. júliusában a casabiancai Szt. Antal-kolostorban összeült a consulta, nagy többséggel a „korzikaiak generálisának” választották.[154] Ez azonban azzal járt, hogy önkéntelenül is ellenséget szerzett magának: a sziget egyik leghatalmasabb klánja, a Matra család szintén a generálisságra tört, és ettől kezdve gyakorlatilag vendetta dúlt Paoli és a Matrák hívei között. A régebbi Paoli-életrajzok igyekeztek elbagatellizálni ezt a viszályt, pedig Paoli uralmának legkomolyabb válságait ez okozta, és a harcok során Paoli – aki egyébként eltökélten és erőszakosan fellépett a vendetta ellen - kénytelen volt ezt a családot gyakorlatilag kiirtani. Ez a viszály azért is túllépett egy régimódi vendetta keretein, mivel a vérig sértett Matrák, feledve korzikai hazafiságukat, Genova szolgálatába álltak, és a sziget szabadságharcának árulói és legelszántabb ellenségei lettek.[155]

Paoli első felvilágosult államférfiúi intézkedései a vendetta megszüntetését célozták. A vendetta a korzikai társadalom talán legjellemzőbb rákfenéje volt. Maga a kifejezés hagyományjog által szentesített vérbosszút jelent, amikor valamely sérelmet (*atacar*) – legyen az

---

[152] Thrasher, 50-51. p.

[153] Jellemző azonban, hogy utazgatásainak döntő többsége a „Hegyeken inneni” részre korlátozódott, délre alig ment. Ld. Graziani: Paoli,117-118. p.

[154] Ez pontosan július 15-én történt. Ld. Thrasher, 55. p. A „nagy többségről” meg kell jegyeznünk, hogy a consultán mindössze 16 északnyugati pieve képviselői vettek részt, tehát valójában a korzikai lakosság kis töredékének képviselői. Ld. Graziani: Paoli, 42. p.

[155] A Matrák először 1755. októberében lázadtak fel Paoli uralma ellen. A lázadók a vendetta-rendelet miatti sérelmeikre hivatkoztak. Paoli gyorsan leverte a mozgalmat. A lázadó klán fejei Genovába menekültek, de már 1756. januárjában visszatértek, genovai segítséggel. Paoli újra leverte őket, de a klán elleni harc az 1750-es évek legvégéig rendszeresen kiújult. Ld. Thrasher, 60. p. A Matra család kevés túlélő leszármazottai közé tartozott James Mario Matra, aki Amerikában csinált karriert. Ld. http:/www.utopia-news.co.uk/i/oct2002/9.htm(2005. júl. 8.)

esetleg annyi, hogy egy fiatalember a falu főterén nyilvánosan megjegyzést tesz egy másik család nőtagjának küllemére – pontos előírás szerint gyilkossággal kell megtorolni. A gyilkosság természetesen gyilkosságot von maga után, és a dolognak csak az egyik család kihalása vet véget. Ezt a helyzetet nagyon jól ábrázolják a témával foglalkozó irodalmi művek (magyarul pl. Alexandre Dumas: Korzikai tervérek, Prosper Mérimée: Colomba, vagy Carit Etlar: Vendetta című regénye). A vendetta Európa sok perifériku archaikus közösségében máig megtalálható (Korzika, Szardínia, Szicília, Albánia, Kaukázus-vidék – és elsősorban ezeken a területeken is az eldugott hegyvidéki falvakban[156]). Ez a gyilkosság-füzér Korzikán egészen ijesztő méreteket öltött. Egy 1715-ben készült igazságszolgáltatási jelentés szerint az előző 32 év során összesen 28.715 gyilkosság történt a szigeten – ez évi átlagban 900 eset, és jórészt a családalapító-korú fiatal férfiak estek áldozatul.[157] Nagyrészt ennek a hagyománynak köszönhető, hogy Korzika szigetén elmaradt az Európa többi részén általános 18. századi népességrobbanás. A vendetta másik társadalmi következménye a banditizmus. A korzikai bandita nem közönséges hegyirabló, hanem vérbosszút végrehajtott férfi,[158] akit ugyan a genovai hatóságok bűnözőként üldöznek, saját családjuk és közösségük normái szerint azonban a becsület bajnokai ők, akiket a közösség táplál és bújtat. A banditák személyeit afféle betyár-romantika övezte. A vendetta eredetére vonatkozóan a szakirodalom is csak találgat. Általában azzal magyarázzák létét, hogy ezeken a területeken az államhatalom centralizációja nem érvényesült, az igazságszolgáltatás vagy nem ért el idáig, vagy – a terület távoli provincia lévén – képviselői megbízhatatlanok és korruptak voltak. Ezért az állami jogrend helyett az ősi hagyomány, a családi jogszokás érvényesült.[159] A sziget társadalmának legfőbb rendező elve a család, a leszármazottság vérségi köteléke.[160] A családok pontosan számon tartották vérvonalukat. A *parintia*, a vérrokonság a 3.- 5. fokig számított. Ez azonban csak az öröklési jogban volt így, ugyanis a vérbosszú esetén, ha valakinek valamelyik unokatestvérét ölik meg, az unokatestvér harmadfokú rokonságára is átszármazott a bosszú kötelezettsége. A vérbosszú átháramlása, a *transversale* okozta, hogy egyes nagyobb csoportokon belül több száz éven át is továbbgördült a vérbosszú.[161] A korzikai családot hol nagycsaládnak, hol nemzetségnek, hol klánnak említi a szakirodalom. Ezt – genovai hatásra – később kiegészít a „*foco*”, az egy háztartásban élő emberek közössége. A család alatt általában az egy fedél alatt élőket értették (közös tűz, közös fazék). A nemzetség, vagy klán nem élt együtt, eszmei közösség volt, de így is működött: számon tartották a távolabbi vidékre (Marseille-be, később Amerikába) szakadt

---

[156] A vérbosszú mai jelenségéről ld. Németh András: A szokás hatalma = HVG, 2004. november 13. 39-41. p.

[157] Ferdinand Gregorovius is hagy ránk ilyen adatokat: az ő számításai szerint az írott történelem időszakában 660 ezer embert öltek meg vendetta során Korzikán. 1359 és 1729 között 330 ezerre teszi ezt a létszámot. Megjegyzi, hogy még az 1852-es év első felében is 92 embert öltek meg a szigeten ilyen módon. Ld. Gregorovius: Histoire des corses. Bastia, Ollagnier, 1881. 75. p. ,Ld. Graziani: Paoli, 29. p. Ezzel némiképp ellentétes adat, miszerint 1794-ben évente 1400 gyilkosság volt. Ld. McErlean: Pozzo, 265. p. Meg kell azonban jegyezzük, hogy ez egy zűrzavaros, háborús év, az azt megelőző 20 éves francia fennhatóság idején ez a szám jóval kevesebb volt. A vendetta egyébként pl. Nápolyra is jellemző volt. Sir Gilbert Elliot 1794 elején jegyzi meg, hogy Nápoly királya évente hatezer alattvalót veszít el gyilkosság miatt. Elliot: Letters, 245. p.

[158] Vagy a törvény egyéb üldözöttje: vérbosszú mellett a legtöbben tiltott fegyverviselés miatt voltak kénytelenek bujdosni. Összességében elég jelentős tömegek, tulajdonképpen egy egész társadalmi csoport állt törvényen kívül. Ld. Guerrini, 72. p.

[159] A téma kiterjedt irodalommal rendelkezik, itt csak pár utalás: Fernand Braudel: A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában. Bp. Akadémiai,-Osiris, 1996. (a továbbiakban: Braudel) I. kötet, 30-31. p., Gregory Hanlon: Early Modern Italy, 1550-1800. London, Macmillan, 2000. 26-28. p. vagy pl. Sindelyes Dóra: Vérben, haragban = HVG, 2003. augusztus 16. 73-75. p.

[160] A rokonsági fokok különféle számon tartásáról ld. Marc Bloch: A feudális társadalom. Bp. : Osiris, 2002. 160-162. p.

[161] Ld. Antoine Leca: L’esprit du droit corse d’aprés le plus ancien code insulaire: les statuts de San Colombano de 1348. Ajaccio, La Marge, 1989. (a továbbiakban Leca), 73-78. p. Leca ugyanitt megjegyzi, hogy a parintia-számítás a házassági jog szempontjából is fontos: a rokonházasságok tiltása miatt vagy olyan házastársat kell keresni, aki ötödik fokig nem rokon, vagy diszpenzációt kérni, a pápától. Egy kis faluban nehéz volt nem rokont találni, pontosabban ha meg több generáción át nem volt rokon két család, annak nagy valószínűséggel az volt az oka, hogy éppen vendetta dúlt közöttük.

rokonságot is. Ez az a társadalom, ahol mindenki „valakinek a fia” volt.[162] A különböző fogalmak zűrzavara azt jelenti, hogy amennyiben két család közt kitör a vendetta, egymás közeli és távolabbi rokonait, valamint szolgálóit is irtják. Úr és alárendeltje között erős személyi kötelék húzódik.[163] A vérbosszú hagyománya a francia és olasz vidékekről származott át Korzikára,[164] de míg a kontinensen az erős központi hatalmak a 14. századra eltörölték, a szigeten fennmaradt, sőt, szigorodott. Az egész családra, szélesebb rokonságra is kötelező lett, a bocsánatkérés gesztusait pedig kiiktatta.[165] A vérbosszú hagyományáról is elmondható azonban, hogy a partvidék – hegyvidék megoszlást tükrözve ez a jelenség csak a sziget belső, archaikus és elzárkózó részén tapasztalható. A partvidék városaira a vérbosszú nem jellemző: ennek magyarázatául a szakirodalom azt a megoldást kínálja, hogy a vendetta általában ott szokás, ahol az államhatalom rendfenntartó és jogszolgáltató képessége nem tud érvényesülni. A partvidék városaiban, ahol mindenütt volt genovai erőd és helyőrség, a városállam nyilván meg tudta tartatni a törvényt és a közbiztonságot. A macchiába, a vadonba, azonban a legbátrabb genovai katonaság is csak ritkán hatolt be, itt a lakosság a maga hagyományai szerint intézte el a konfliktusokat.

Paoli 1755. augusztus 3-i hatállyal a régi gyilkosságokra amnesztiát hirdetett, kötelező kölcsönös megbocsátással, az az után elkövetettekre pedig halálos ítéletet mondott ki. Mivel tudta, hogy a vérbosszú legfőbb okozója a családi büszkeség, a halálos ítéletet megtoldotta a család házának és birtokának lerombolásával, illetve megbélyegző, megszégyenítő büntetésekkel. Eltökéltségét mutatta, hogy saját unokaöccsét is e törvény szerint ítélte halálra.[166] Az igazsághoz tartozik, hogy már a genovaiak is állandó jelleggel bűnügynek tekintették a vérbosszút, de csak Paoli tudta rendelkezéseit következetesen, korrupt kivételek nélkül végrehajtatni.[167]

Következő intézkedése az új alkotmány kidolgozása volt. Erről alább részletesen lesz szó. Paoli uralmának sajátos földrajzi korlátai voltak, egyik sem új keletű. Az egyiket a genovai időkből örökölték: a partvidék jelentősebb városai (a „*presidi*”-nek nevezett Bastia, San Fiorenzio, Ajaccio, Rogliano, Calvi, Algajola, a Cap Corse stb.) most is genovai kézen maradtak,[168] és bár Paoli, hatalma fénykorában is rendszeresen hadjáratokat indított ezek bevételére, csak nagyon rövid távú sikereket ért el. Aleria a Matra klán fészke volt, akik azt szintén átjátszották a genovaiak kezére. 1756-ban amikor újra franciák érkeztek Genova segítségére, ezen városok természetesen francia helyőrséget kaptak. A másik megoszlás még régebbi keletű: a Hegyeken Túli rész klánvezérei mindig sokkal bizalmatlanabbak voltak Paoli iránt, mint a Hegyeken Inneniek, ahonnan ő maga is származott. Ennek első, és leglátványosabb jelét még 1755-ben adták, amikor a casabiancai Generális-választó consultára a 66 pievéből csupán 16 küldte el követeit. Ez a 16 pieve természetesen a „Hegyeken inneni” résznek is csupán egy töredéke: Paoli szűkebb pátriája volt. Paoli mindig hangsúlyozta, hogy Korzikát egyetlen egésznek tekinti, ezt megvalósítania azonban sohasem sikerült. E megosztottság leglátványosabb jele az volt, hogy 1757. szeptemberében Antonio Colonna összehívta az „oltremonti” (hegyeken túli) gyűlést, nyilvánvaló függetlenedési szándékkal. Paoli taktikai érzékére vall, hogy azonnal oda utazott, de nem konfrontálódni, hanem tárgyalni: ezeket a „rész-consultákat” beemelte az alkotmányos

---

[162] Vergé, 24-26. p.
[163] Ld. Graziani: Corse, 129. p.
[164] A klán fogalmára egyébként a korzikaiak a 19. század közepéig a *partitu* kifejezést alkalmazták, ami azért elgondolkodtató, mert a középkori genovai belháborúkban is teljesen összefolyik, hogy meddig család, és meddig párt. Amit pártharcokként írtak le a történészek, azokról is kiderült, hogy alapvetően egy –egy nagy család érdekei állnak a háttérben. Ld. Marchetti, 9. p.
[165] Ld. Graziani: La Corse génoise, 156-157. p.
[166] Thrasher, 59. p., Carrington: Granite, 87-88. p.
[167] Paoli 1756. februárjában büszkén jelenthette ki, hogy a vendettának vége. Ez nyilván túlzás volt, de kétségtelen, hogy drasztikus intézkedéseivel valóban látványos eredményeket ért el. 1729 körül még évente 900 fő halt meg így, Paoli első évei után a szám tízegynéhányra csökkent. Thrasher, 59., 61-64. p.
[168] Illetve 1756, a következő francia invázió után Calvi, Ajaccio, St. Fiorenzio a franciák kezére került. Mivel Bastia genovai kézen maradt. Paoliék az 1750-es évek végén minden katonai támadó erejüket ide összpontosították, sikertelenül. Ld. Thrasher, 60-61. p.

rendszerbe, bizonyos regionális autonómia formájában.[169] Paoli mindenesetre ügyes taktikával, jó politikai érzékkel szerelte le az ellenfeleket: akit csak lehetett, megnyert magának, akit viszont nem lehetett – a Matrákat – azokkal leszámolt.

A szigetre érkező franciákkal kapcsolatban Paoli egyértelműen Gaffori intelligens politikáját folytatta. Marquis de Castries-val,[170] a francia parancsnokkal ő is egészen jó kapcsolatot alakított ki: 1760-ig sikerült megőrizniük egyfajta fegyverszünetet: a franciák uralták a városokat, a sziget belsejébe nem hatoltak be, Paoliék pedig nem indítottak támadásokat a francia kézen lévő helyőrségek ellen. Castries kijelentette, hogy a franciák tulajdonképpen azért vannak a szigeten, hogy egyrészt közvetítsenek a hazafiak és Genova között, másrészt hogy védjék a stratégiai fontosságú kikötőket az esetleges angol támadások ellen. Mivel Bastia hivatalosan is Genova kezén maradt, Paoliék fő támadásaikat e város ellen indították.[171] 1760-ban a franciák újra kivonultak, a Hétéves Háború számukra kedvezőtlen alakulása miatt.

Paoli tipikus felvilágosult abszolutista fejedelem módjára uralkodott Korzikán. Intézkedései tökéletesen illeszkednek a kor szokásaihoz. Modern büntetőtörvényeket vezetett be, racionalizálta az adókat, kötelező katonaságot vezetett be, milicia-rendszerrel, és rendszeres hadgyakorlatokkal. Sajtót[172] és pénzverdét alapított, fejleszteni akarta a mezőgazdaságot. Személyes példával járt elő: fogadásain vendégeinek mindig szolgáltak fel burgonyát, és az eleinte idegenkedőknek Paoli látványos jó étvágyával igyekezett kedvet csinálni. Réz- és salétrombányát alapított. Legnagyobb vállalkozása pedig a külkereskedelem fejlesztését célozta: mivel rá kellett ébredjen, hogy a sziget nagy kikötőinek megszerzésére nincs ereje, épített magának egyet: Isola Rossa (ma Ile-Rousse) kiépítése volt kormányzata legmaradandóbb tárgyi emléke.[173] A kikötőhöz hajók is kellettek: ennek programját is meghirdették, de nagy dokkok híján a flotta lényegében kis halászbárkákra korlátozódott. Arra azonban megfelelt ez a flotta is, hogy az európai udvarokba propaganda-ajándékként bort, olivaolajat, mézet, gesztenyét stb. juttassanak el.[174]

Paoli politikájának egyik legizgalmasabb része a katolikus egyházhoz fűződő viszonya. Mindig hívő embernek mutatkozott, Korzikát bejárva szinte mindig a helyi kolostorban kért éjszakai szállást. (Az igazsághoz tartozik, hogy sok helyen egyszerűen nem is lett volna más, alkalmas épület.) Ugyanakkor a szerzetesek nagy tömegeit improduktív népességnek tekintette, és igyekezett a kolostorok számát csökkenteni.[175] Mivel a korzikai püspökségek investitúra-joga Genova érsekéé volt (és a püspökök, genovai arisztokraták, továbbra sem szándékoztak a lábukat akár életükben egyszer is a szigetre tenni), Paoli lobbizni kezdett a Szentszéknél, hogy a pápa vegye vissza ezt a jogot, és a korzikai püspökségeket korzikaiakkal töltse be. XII. Kelemen pápa – akinek ekkoriban egyébként is vitái voltak Genovával – 1759-ben apostoli vikáriust küldött a szigetre, Crescentio de Angelis, Segni (Zengg) püspökének személyében.[176] Mivel a genovai flotta mindent elkövetett, hogy de Angelis vikáriust útközben elfogja[177], a sértett főpap Rómába olyan jelentést küldött, minek eredményeképp a pápa megfosztotta székűktől a genovai illetőségű korzikai püspököket. Paoli azonban – most éppen, mint a felvilágosult fejedelmek szokták – maga

---

[169] Thrasher, 68-70. p.

[170] Charles-Eugene-Gabriel, maréchal de Castries (1727-1801). Az életrajzi adatokat ld.: http://www.worldstatesmen.org/France_reg.html (2005-11-07)

[171] Thrasher, 60-61. p.

[172] Ez természetesen nem napi- vagy heti sajtótermékeket, inkább röplapokat jelentett. Ezek egy részét nem is a szigeten állították elő, hanem pl. Livornóban, Luccában, és a külföldnek szánták. 1764-től volt hivatalos hírlap-féléjük, „Újságok Korzika szigetéről" (Ragguagli dell'isola di Corsica) címmel, de ez is rendszertelenül jelent meg. Thrasher, 61. p.

[173] Isola Rossa közel van a Korzika legtermékenyebb vidékének számító Balagna tartományhoz. Paoli leginkább a mezőgazdasági termékek exportjában látta Korzika jövőjét. Thrasher, 64-67. p.

[174] Paoli hajóépítési programjáról ld. Thrasher, 67. p., a hadiflotta kiépítéséről ld. Graziani: Paoli, 173-177. p.

[175] Korzikán azért volt rendkívül sok pap és szerzetes, mert az örökösödési rendszer egyenlően osztotta meg a vagyont valamennyi leszármazott között: így sok férfi a teljes elszegényedés elől vonult a kolostorba. Ld Gregory: Ungovernable Rock, 26. p.

[176] Az 1759. szeptember 17-i brevében. Rota, 83. p.

[177] Az apostoli vizitátor fejére pl. 6000 római scudót tűztek ki. Rota, 84. p.

foglalta le a püspökségek jövedelmeit. Ezt Genova és a pápa egyaránt sérelmezte. Paoli és az egyház viszonya tehát meglehetősen ambivalens volt.[178] Paoli egyébként tervezett egy türelmi rendelet-félét is, de a bigott katolikus szigeten erre semmiféle igény nem mutatkozott.[179]

Közben a hadieseményekben többször is fordulat következett be. 1760-ban a franciák már elhagyták a szigetet. Előzőleg a barátságos de Castries-t de Vaux gróf[180] váltotta fel, aki nyíltan Genova-barát lévén mélyen megvetette a korzikaiakat. Paoli diplomáciai ügyességére volt szükség, hogy a helyzet ne mérgesedjen nagyon el. A franciák távoztával Genova egy agilis, dinamikus dogét választott, Agostino Lomellino személyében. Mivel ekkorra a két fél között patthelyzet alakult ki – már évek óta egyik sem volt képes a másik rovására terjeszkedni – Lomellino békét ajánlott.[181] Paoli 1761. május 10-re hívta össze Vescovatoban a consultát, a genovai ajánlat megtárgyalására. Ezen a consultán már részt vett az egész sziget, pontosabban a hazafiak kezén lévő részei. A hangulat euforikus volt: a genovai ajánlatot úgy értelmezték, hogy a Köztársaság vesztésre áll, nosza, elhatározták, hogy a végső győzelemig folytatják a harcot. A háború tehát folytatódott, egyelőre korzikai sikerekkel: 1762-ben sikerült újra leverni az Aleriában partra szálló genovaiakat (akiket a Matra család éppen aktuális feje, Antonuccio vezetett). A hadjárat bravúros katonai akciókat eredményezett, de áttörést megintcsak nem.[182] Paoli sokféle intézkedést tervezett adóemelésre, vámbevételek növelésére, a korallhalászat kihasználására, de a szegények fejadóját nem merte emelni, a klánvezéreket pedig – hűségük megszilárdítása érdekében – adómentességgel ruházta fel. Ami a klánvezérek adómentességét illeti, a népszerűség szempontjából ez tényleg jó ötlet volt. Azonban az adóbevételek nemhogy nőttek volna, de 5%-al még csökkentek is.[183] Jó ötlet volt, a sziget egységesítése céljából, hogy eltörölte a régi tilalmat, amely a sziget patrióta kézen lévő részének megtiltotta a genovai kézen levő városok lakosaival történő kereskedelmét. 1762-ben megkezdte reguláris hadsereg felállítását, de pénze erre gyakorlatilag sohasem volt elég.[184] Ami legtovább tartott, az a lelkesedés. A környező falvak lakosai – asszonyok is – akadályozták meg pl. 1762-ben Corte genovai kézre kerülését. A korzikai mondáknak ma is sokat emlegetett alakja Margherita Paccione, egy niolo-i özvegyasszony, aki két fia hősi halála után a legkisebbet maga viszi el Paolihoz, hogy katonának ajánlja.[185]

Az 1760-as évek elején a szabadságharc egyre eredményesebben zajlott. Ez paradox állításnak tűnik, tekintve, hogy a kikötővárosok bevételét nem sikerül elérni, a frontok nagyjából megálltak. Mégis volt egy sajátos áttörés: a genovai, illetve francia kézen lévő városok korzikai – sőt, nem ritkán toszkán, ligur eredetű – lakossága is fellelkesült a paolisták győzelmeitől, és támogatójukká vált. Ha egy Giuseppe Maria Masseria nevű ajaccioi polgárt nem lőnek le a genovaiak időben, Paoli kezére juttatta volna a várost. A paolisták már a kertek alatt voltak.[186]

1763-ban, a 2. compiégne-i szerződés tárgyalásairól értesülve Paoli merész diplomáciai lépésre szánta el magát: üzenetet küldött Párizsba, hogy kész a szigetet francia protektorátus alá helyezni., széleskörű autonómia ellenében. Paoli ekkoriban sikerei teljében volt, még komolyan is lehetett volna venni, azonban a véletlenek szerencsétlen összejátszása következtében Dumouriez (a későbbi forradalmár-áruló tábornok) nemrégen vezetett egy kisebb expedíciót a sziget déli részén, és az akkor, ott látottak alapján Párizsban elhintette, hogy Paoli csak blöfföl, a szigeten semmi tényleges hatalma nincs. Így a francia külügy nem volt hajlandó Paolival tárgyalni, hanem a genovaiakkal tartotta fenn a jól bejáratott kapcsolatot.[187] 1764-ben létre is jött a 2. compiégne-i

---

[178] Thrasher, 70-71. p., Graziani:Paoli, 153-171. p.
[179] Thrasher, 80. p. Egy türelmi rendeletet legfeljebb csak a csekély számú cargésa- i görög telepesség élvezett volna, őket azonban a korzikaiak kimondottan utálták, azok következetes Genova-párti magatartása miatt.
[180] Noel de Jourda, comte de Vaux (1705-1788), főparancsnok: 1769-70-ben.
[181] Thrasher, 71. p.
[182] A katonai eseményeket részletesen leírja: Thrasher,75-78. p., Graziani: Paoli, 131-135. p.
[183] Thrasher, 79. p.
[184] A hadsereg szervezéséről ld. Graziani: Paoli, 144-146. p.
[185] Thrasher, 88. p.
[186] Ez 1763. október 17 és 19. között történt. Rota, 106. p., Thrasher, 91. p.
[187] Thrasher, 93. p.

szerződés: a franciák újra betelepültek a kikötővárosokba, mandátumuk 4 évre szólt. Marbeuf gróffal[188] az élen az expedíció 1764. október 17-én szállt partra San Fiorenzioban. A régi, jól bevált módszert folytatta Marbeuf és Paoli is: Marbeuf megüzente Paolinak, hogy a franciák csak garnizon-szolgálatra jöttek, nem keresnek konfliktust a lakossággal. Paoli is hajlandó volt erre a hallgatólagos tűzszünetre: a francia tiszteknek útlevelet adott a sziget belsejébe, hogy szabadon figyelhessék kormányzatát, és mindenütt kitüntető udvariassággal fogadták őket. Mivel a franciák érkezése akadályozta Paoli további hadműveleteit, mással kezdett foglalkozni: ezen évek leghíresebb államfői tette a cortei egyetem megalapítása volt.[189] Egyébként Paoli hatalma és befolyása csúcsára 1764-ben jutott, és 1768-ig meg is tudta őrizni ezt a hegemóniát.[190]

A kor felvilágosult elitje ekkoriban egyébként nagy érdeklődéssel fordult a heroikus küzdelmet folytató Korzika, és annak karizmatikus vezetője felé. A francia Voltaire, Raynal abbé és Diderot, de a német Grimm testvérek is foglalkoznak a Korzikán történtekkel. II. Frigyes Paolinak díszkardot is küldött (felirata: Patria et Libertas), elismerőleg szólt róla II. József császár, Itáliában Alfieri.[191] Amerikában különösen nagy lett a Korzika- kultusz, mivel ekkortájt kezdődött el itt a függetlenséghez vezető eseménysorozat, és a szabadság szelleme átjárt mindent. Paoliról hajót, kocsmát, valamint hat települést neveztek el, divatba jött a Pascalpaoli keresztnév, a Szabadság Fiai nevű szervezet pedig az iratait PP monogrammal szignálta[192], Thomas Jefferson pedig, 1769-ben épített vidéki házának a Monticello[193] nevet adta (ez a Paoli család egyik birtokának neve volt). Korzikának azonban kétségtelenül a legjobb reklámot James Boswell[194] csinálta, a korabeli Nagy-Britannia legkiválóbb kultúrsznobja, aki 1766-ban céltudatosan azért utazott Korzikára, hogy valami fontosat és érdekeset lásson, és megírhassa azt. Írása (An Account of a Tour of Corsica) 1768-ban jelent meg, sorozatosan újra kellett nyomni, összesen mintegy 5000 példány fogyott el belőle: Angliában egész Korzika-divatot csinált. Még III. György király is olvasta. Ez a tény Paoli számára is létfontosságú lett.

Paoli és a franciák fél-diplomáciai kapcsolata egészen jól működött 1768. augusztus 7-ig.[195] Paoli azonban tartott tőle, hogy a viszonylag békés időszak, és a hadi tétlenség nem tesz jót alakulófélben lévő hadseregének. 1767 elején értesült róla, hogy a közeli (észak-nyugatra eső) Capraja szigetén lévő genovai garnizon nagyon gyenge. Korzikán – a francia jelenlét miatt – semmit sem tehetett, de Capraja nem Korzika. 1767. február 15-én Paoli kicsi flottája, Achille Murati vezetésével elindult a macinaggioi öbölből. Serege mindössze 200 katonából és 50 önkéntesből állt. Rajtaütésszerűen elfoglalták a szigetet, és meg is tartották: a megdöbbent genovaiak két expedíciót is indítottak a sziget visszavételére, de a korzikaiak dühödt ellenállása miatt véres fejjel szaladtak haza. Ez a hadi siker mindkét felet megdöbbentette, de a korzikaiak hamarabb magukhoz tértek. Paoli azonnal egy bizottságot küldött ki, hogy *pievé*kbe szervezzék a lakosságot![196] Ez a lépés azonban a végzet felé történt. A korzikaiaknak ez az akcióját a franciák is

---

[188] Charles Louis René, comte de Marbeuf (1711-1791) főparancsnok, kormányzó: 1764-1769, és 1770-1772 között.

[189] A cortei egyetem ténylegesen 1765. január 3-án nyílt meg. 1769-ben, megszűnése előtt 10 professzora és 300 hallgatója volt. A hallgatók ingyen tanulhattak, sőt, még egy kis állami apanázst is kaptak. Ld. Graziani: Paoli, 181-182. p.

[190] Fernand Ettori megállapítása. Graziani: Paoli. 137. p.

[191] Thrasher, 96-98. p.

[192] Sédillot, 161-162. P., Thrasher, 162. p., Graziani:Paoli, 215-216. p.

[193] Nem túl fontos, de nagyon érdekes kérdés lenne, hogy Monticello Paoli miatt kapta-e a nevét. Erre vonatkozóan nem találtam biztos adatot. Anna Maria Thornton leírása szerint Jefferson ekkor éppen olaszul tanult, ezért adta birtokának ezt a nevet. Ld. Jack McLaughlin: Jefferson and Monticello : The biography of a builder. New York, Henry Holt, 1990. 34. p.

[194] James Boswell (1740-1795.) Előkelő skót ügyvéd, híres naplóíró és utazó. Gyűjtötte kora „híres embereit”: legfőbb műve a „Doktor Johnson élete”. Samuel Johnson a 18. századi Anglia leghíresebb irodalmár-nyelvész polihisztora.

[195] Thrasher, 94. p.

[196] Thrasher, 107. p.

fenyegetőnek érezték, és gyorsították a Genovával folytatott tárgyalást. Volt még egy furcsa epizód, ami az eseményeket gyorsította: ekkor történt, hogy a jezsuitákat kiűzték Spanyolországból. A spanyol király azonban sajnálta kissé a dolgot, és gondoskodni kívánt az atyákról: megkérte Genovát, hogy fogadja be őket. Genova – akit megtisztelt (de túlságosan meg nem hatott) a kérés - azonnal felajánlotta nekik Ajacciot. A jezsuiták partra szállását azonban a várost birtokukban tartó franciák felháborító arroganciának érezték, mivel köztudomású volt, hogy Franciaország már régebben kiűzte a rendet. A francia parancsnok első felindulásában kiürítette a várost, katonáit a citadellába vonta vissza. A környéket figyelő paolistáknak több se kellett: azonnal elfoglalták a várost, és lelkesen ostromolni kezdték a citadellát. Ez a bosszantó incidens végleg megrontotta a francia-genovai, és jórészt a francia-korzikai viszonyt is..[197]

1768-ra Paoli államának tartalékai kimerültek. A 40 éve tartó állandó háborúban kivérzett az ország, de kimerült Genova is. A sziget közhangulata miatt reménytelennek érezte ügyét, a Matra-féle sikertelen hadműveletek pedig felélték utolsó anyagi és emberi tartalékait is. A kis korzikai kalóz-csónakok a tengeren is érzékeny veszteségeket okoztak neki. Genova először azon gondolkodott, hogy a szigetet Toscananak adja el, végül azonban a már bejáratott módszert választotta: a franciákat hívta segítségül.[198] Ez volt a versailles-i szerződés[199] 1768. május 15-én, titkos záradéka a kortársak számára is rejtély volt, de azóta is vita tárgyát képezi a történészek között. Az első kérdés, hogy a franciák, akik addig háromszor szállták meg a szigetet, és vonultak ki róla, miért pont most döntöttek úgy, hogy maradnak? Erre a legvalószínűbb válasz az, hogy az előző alkalmakkor a francia hadseregnek mindig volt valami fontosabb dolga, mint Korzika megtartása. Utoljára 1759-ben vonultak ki, amikor a Hétéves háború több frontján is súlyos vereségeket szenvedtek az angoloktól. 1763-ban azonban, mikor újra a szigetre hívta őket Genova, a már elvesztett háború után kellett valamiféle kompenzációt szerezni. Igaz, Quebec és India elvesztéséért soványka pótlék volt Korzika szigete, de egy újabb kivonulást Choiseul[200] mindenképpen el akart kerülni. Egyes vélemények szerint Choiseul nem akarta, hogy a nyerésre álló angolok erre a stratégiailag fontos helyre is rátegyék a kezüket.[201] A másik kérdés tulajdonképpen alkotmányjogi jellegű, hiszen Korzika jogi státusáról van szó. A kérdés az, hogy ez a szerződés[202] valóban adásvételt jelentett, ahogyan a kortársak és azóta is a történészek nagy többsége értelmezi, vagy ha nem adásvétel, akkor micsoda? A szerződés ugyanis abból a kitételből indul ki, hogy Korzika Genova tulajdona, de mivel a sorozatos háborús segélyek miatt Genova súlyosan eladósodott a francia királyságnak, zálogul átadja neki a szigetet egészen addig, amíg adósságát ki nem tudja fizetni. Mindenki tudta, hogy Genova sohasem lesz képes az irdatlan összeget megtéríteni. A megfogalmazás csupán azt a célt szolgálja, hogy a méltatlankodó genovai közvéleményt kissé megvigasztalja.[203]

Az egyezmény titkos szerződés volt, Paoli nem tudhatta, mi áll benne. Csak azt vette észre, hogy a franciák kezdtek másképp viselkedni, mint addig: Marbeuf például a paolisták visszavonását követelte. Paoli május 22-re összehívta a cortei consultát, és eléjük tárta a kétes

---

[197] Ld. részletesebben: Thrasher, 113. p. Egyébként kb. 8-900 jezsuitáról volt szó.

[198] A genovaiak összesen négy ízben hívták segítségül a franciákat, akik 13 éven át tartották megszállva a szigetet: 1738-41, 1747-52, 1756-59, és 1764 után. Ld. René Emmanueli: L'equivoque de Corse, 1768-1805. Ajaccio, La Marge, 1989.(a továbbiakban: Emmanueli: Equivoque), 14. P.

[199] Egyes helyeken „3. compiegne-i szerződés"-nek is nevezik. (ld. Albitreccia, 88. p.) A szakirodalom egy része így, a másik része amúgy nevezi. Két compiegne-i szerződés is volt: az első 1756-ban. 1764. augusztus 6-án a genovaiaik egy itt aláírt szerződéssel hívták be újra a franciákat, tíz évre, amelyben 4 évre teljhatalmat adtak nekik. A 4 év leteltével azonban a franciák már nem voltak hajlandóak ismét kivonulni (ez lett volna egy fél évszázadon belül a 4. kivonulásuk Korzikáról, és ezt kicsit már unták, ráadásul nemrég veszítették el a Hétéves háborúban amerikai és indiai gyarmataik jó részét, újabb presztízsveszteséget nem engedhettek meg maguknak). Ezt az elhatározást tükrözi az 1768-as, versailles-i szerződés. Ld. Sédillot, 165. P.

[200] Étienne Francois, duc de Choiseul (1719-1785), 1758 decemberétől külügyminiszter.

[201] Ezt a nézetet ismerteti McErlean: Pozzo, 13-14. p.

[202] A szerződés pontos címe: „Conservation de l'ile de Corse a la Republique de Genes" vagyis a szerződés hivatalosan Genova uralmát akarta konzerválni.

[203] Részletesen ld. Emmanuelli: Equivoque, passim

helyzetet. A consulta a végső győzelemig folyó harcot választotta. Ugyanekkor híre jött, hogy Ajaccioban hatalmas francia sereg szállt partra.[204] Közben Marbeuf csapatai számára szabad közlekedést követelt a szigeten. Paoli levelében azt válaszolta, ezt a kérést hadüzenetnek tekinti. Marbeuf még a fegyverszünet végét sem várta ki, már július 30-án elrendelte a korzikai kézen levő erődök elfoglalását. Nehéz, véres háború, és a hazafiak heroikus ellenállása következett. Paoli angol támogatást remélt (ekkoriban dúlt Angliában a Boswell-szervezte Korzika-divat), de a brit politikai körök nem kívántak lépni.[205] Paradox módon Paoli állama ekkor, bukása előestéjén nyerte el az első hivatalos, diplomáciai elismerést, a tuniszi bejtől.[206] A hónapokig tartó véres háború nem hozott gyors sikert a franciáknak. Mivel Corténál, Borgonál, és más kisebb helyeken vereséget szenvedtek, és a kivérzett kis szigetet hat hónap alatt, jelentős túlerejükkel sem tudták elfoglani, Chauvelin tábornokot[207] 1768 decemberében visszahívták Párizsba. Utóda Marbeuf gróf lett. 1769 áprilisában még úgy nézett ki, hogy a korzikaiakat nem lehet legyőzni. Paoli, az április 15-én, Casabiancába összehívott consultán 6-tól 60 éves korig minden férfi mozgósítását elrendelte. Május 3-án azonban De Vaux gróf hatalmas tüzérséggel (amekkora addig még soha nem volt Korzikán) lőni kezdte a korzikaiak nebbio-i főhadiszállását. A harc bokorról bokorra folyt, míg a hazafiak kb. 15 ezer fős seregét a ponte nuovo-i hídhoz szorították vissza. Itt a franciák gyakorlatilag halomra lőtték őket. Paoli, aki maga is alig tudott elmenekülni a vérfürdőből, belátta, hogy bár még évekig folytathatná a bozót-gerillaharcot, annak nincs értelme: a korzikai szabadságharc ügyét a hegyi banditák szintjére züllesztené.[208] Elhatározta, hogy külföldön szerez segítséget. A legbíztatóbb helynek Anglia látszott, ahová érvényes meghívással is rendelkezett barátja, Boswell révén.[209]

Korzika az Ancien Regime idején

Az 1768-as szerződés több kellemetlenséget is hordozott. A francia állam berendezkedését a legkülönfélébb módon gátolta a bizonytalan legitimitású állapot, miszerint Korzika úgy volt a franciáké, hogy azok állítólag genovai kézen akarták megőrizni azt. A francia király pl. – bár a szerződés szerint a sziget felett a teljes szuverenitással rendelkezett – nem nevezhetett ki tetszése szerint püspököket, mivel ezzel a pápa és a genovai érsek régi jogait sértette volna[210]. A korzikai püspököket egészen 1790-ig a genovai érsek nevezte ki, a genovai arisztokrácia tagjai közül, akik – régi szokásuknak megfelelően – továbbra sem fárasztották magukat azzal, hogy életükben akár egyszer is megjelenjenek a szigeten, viszont javadalmaikat felélték. Kérdéses volt a korzikai lakosság állampolgársága: amikor majd 1788-ban határozat születik a rendi gyűlés összehívásáról, hónapokig folyik a huzavona, hogy a korzikai rendeket egyáltalán meg lehet-e hívni a francia rendi gyűlésre. Sokáig a hódítók számára is kérdés maradt, hogy mihez kezdenek Korzikával:

---

[204] Thrasher, 113-114. p.

[205] A brit politikai vitákat részletesen ismerteti: Thrasher,123-124. p.

[206] Egy hajótörést szenvedett tuniszi hajót a korzikaiak nem raboltak el, hanem udvariasan visszaszolgáltattak. Ezt honorálta a bej. Thrasher, 117. p.

[207] Francois Claude, marquis de Chauvelin.

[208] A harc felfüggesztésre vonatkozó parancsait azonban a hazafiak „kemény magja” nem hajtotta végre: Még 20 évvel később is voltak a hegyi bozótban kisebb szabadcsapatok, akik a majd hazatérő Paoli üdvözlésére jönnek elő! Ld. Thrasher, 153. p.

[209] E dolgozatnak nem célja, hogy Paoli életrajzát részletesen ismertesse. A következő évekről annyit kell megemlítenünk, hogy Angliába vezető útja diadalút volt, egyben kisebb propaganda-út is, hiszen végiglátogatott pár európai udvart, ahol mindenütt hatalmas ünnepségekkel fogadták. Kisebb kitérőket is tett, Bécsben pl. az udvar is fogadta. Angliában is azonnal fogadta a király, aki hatalmas, 1200 fontos éves kegydíjat adott számára. Hatalmas ismertségre tett szert, egyrészt udvari-politikai körökben, másrészt az írók, művészek között. Ld. Thrasher, 167-173. p. Paoli 1790-ig élt Angliában, ahol megismerkedett a brit politikai-szellemi élettel, sokat tanult, de aktív politizálásra nem nyílt lehetősége. Későbbi politikai pályafutására nézve azonban sorsdöntő fontosságú az angol kapcsolat. Ld. Alább részletesen.

[210] 1769. december végén XV. Lajos memorandumot adott ki, püspöki kinevezésekről. Erre XIV. Kelemen pápa azt válaszolta, hogy a compiegne-i szerződéstől függetlenül az invesztitúra-jog a Szentszéké. Ld. Gai, 63. p., Emmanueli: Equivoque, 61-62. P.

Franciaország integráns részévé teszik, vagy gyarmattá? Az ilyen kellemetlen apróságoktól eltekintve a francia királyság kezdte bevezetni az ancien regime intézményeit és társadalmi-politikai képletét.

Az a húsz év, melyet Korzika szigete a Francia Királyság birtokában töltött, a 18. századi korzikai történelem legnyugodtabb időszaka volt. A franciáknak ugyan jelentős anyagi áldozatot jelentett a sziget pacifikálása (a kb. 130-140000 lakos fékentartására első menetben 24000 megszálló francia katonát kellett idehozni[211]), a helyzet azonban gyorsan stabilizálódott, és ez a húsz év nem hozott komolyabb lázadást. Paoli és munkatársai emigrálni kényszerültek, a sziget maradék előkelői viszont kezdtek betagolódni a francia nemességbe. Marbeuf a legkézenfekvőbb módját választotta a korzikaiak megnyerésének: akit csak lehetett, nemesi címmel látott el: ennek senki sem bírt ellenállni.[212] A csekély nagybirtokos réteget arisztokrata ranggal ruházta fel, rendszeresen előkelő fogadásokat rendezett nekik a házában, hogy a francia viselkedést és illemet terjessze. Köznemessé pedig eléggé sokakat tett. Köznemességet azok kaptak, akik legalább 200 évre visszamenőleg igazolni tudták, hogy valamely ősük tagja volt a Dodici testületének. Mivel e testület tagjait kétévente újraválasztották, elég sok ilyen család lett. Ezen kívül nemességet kaptak azok is, akik személy szerint betöltötték a *podesta*, vagy a *padri del comune* tisztséget.[213] De bizonyos előnyöket a 3. rend is élvezett: menyitották előttük az utat Franciaország valamennyi ezredébe, a katonaság tehát elég szép karrier lehetőségeit csillantotta fel a genovaiak által folytonosan háttérbe szorított és megalázott korzikaiaknak. Korzikát ú.n. *Pays d'État*-vá szervezték,[214] vagyis rendszeresen ülésezett a tartományi rendi gyűlés, bár a rendek követei általában egymástól függetlenül ülésztek és működtek. A tartományi rendi gyűlésnek nagy szerepe nem volt, jogköre mindössze arra korlátozódott, hogy a francia állam által Korzikára (nagyon kíméletesen)[215] kirótt adókat a szigeten belül felossza. Hála bizonytalan jogi státuszának, a sziget megőrizte az autonómia bizonyos elemeit, pl. a helyi kormányzatokat, a régi korzikai hagyományjog szerint ítélkező bíróságokat. Az 1771-ben megjelent edictum Korzika helyi adminisztrációjáról meghagyta pl. a községekben valamennyi családfő, és 25 évesnél idősebb fia számára a választójogot. (Igaz, a királyi megbízottnak jóvá kellett hagynia e választások eredményeit, anélkül érvénytelenek voltak). A franciák később bizonyos ésszerűsítéseket hajtottak végre: a közfelkiáltásos szavazás helyett pl. bevezették a golyós szavazást, és 1780-ban megtiltották, hogy a választásokon fegyverrel lehessen megjelenni, valamint megszüntették a kétszintű szavazást.[216] Érdekesek a történeti kutatások, miszerint Korzika egyfajta kísérleti terepként szolgált a francia felvilágosult abszolutizmus törekvései számára.[217] Az újdonságot a felvilágosodás legmodernebb eszméi alapján történő gazdaságfejlesztő és humanitárius reformok jelentették, pl. a harc a vendetta ellen (ebben Paoli munkáját folytatták), a népesedés elősegítése telepesek révén, új mezőgazdasági termékek bevezetése, iskolák, utak építése, stb. Ez volt az első hódítás, amely tudományos háttérrel működött: a katonákat botanikusok, geológusok, geográfusok

---

[211] Ld. Visages de la Corse, 90. p. Mások szerint 26000 fős sereg volt. Ld. Caird, 165. p.

[212] 74, 77 – illetve más források szerint 300 - család volt, melyet származása révén, egyéb feltételektől függetlenül nyilvánítottak francia nemessé 1774-ben. Ld. Ange Rovere: La Corse et le despotisme éclairé = AHRF, 1985. avril-juin, No. 260. 191. p., valamint John Michael Peter McErlean: The formative years of a Russian diplomat, Charles André Pozzo di Borgo in Corsica, 1789-1796. PhD These, Univ. Of Washington, 1967., (a továbbiakban McErlean: Pozzo) 4. p.

[213] Thrasher, 175 p. Erre tipikus példa a Bonaparte család: Carlo Buonaparte nemesi jogaira hivatkozva tudta két fiát és legidősebb leányát francia katonaiskolába ill. a Saint-Cyr-i leánynevelő intézetbe járatni. Ld. Le Mémorial des corses, 2. Tome : Soumissions et résistances, 1553-1796. dir. Francis Pomponi. Ajaccio, 1981. (a továbbiakban: Mémorial), 444. p.

[214] Thrasher, 175. p.

[215] A többi francia tartományhoz képest a korzikaiakkal sokkal kevesebbet fizettettek, egyrészt, mert meg akarták nyerni a lakosságot, másrészt, mert tisztában voltak a sziget elmaradott gazdasági helyzetével. Ld. Thrasher, 177.p.

[216] Sédillot, 177-178. P. A helyi önkormányzatok önállóságára egyéb francia provinciákban is van példa, nagyon hasonló a helyzet pl. Gascogne, Bretagne, Languedoc egyes vidékein. ld. Maurice Bordes: La Corse, pays d'états = AHRF, 1974., 593-594. p., 601-603. p.

[217] Részletesebben ld. Ange Rovere: La Corse et le despotisme éclaire = AHRF, 1985. avril-juin, No. 260. 189-214. p.

hada követte. (Napóleonnak Egyiptom meghódításakor hasonló stábja volt.) Kísérleti jelleggel egzotikus növényeket kezdtek meghonosítani (gyapot, cukornád, tea, kakaó, narancs, banán, datolya – részleges sikerrel).[218] A francia fiziokraták elvei alapján elkészítették a *Plan Terrier*-t, a sziget fejlesztési tervét. A hadsereg keretein belül a szigetre települt egy mérnök- és egy utász-osztag, egy postaigazgatóság és két haditengerészeti hivatal, egyik Bastiában, másik Ajaccioban.[219] Tulajdonképpen látványos sikereket értek el: a vendettát és banditizmust szigorúan elfojtva jelentős népességnövekedést könyvelhettek el: a sziget lakossága 1769-ben 120 ezer, 1789-ben már 160 ezer főt számlált.[220] A nem feudális társadalmi struktúra azonban nem bírta a következő húsz év során beépíteni a modernizáció összes elemét, azok csupán felszínes hatást gyakoroltak rá. A sziget lakosságának nagy részét a franciák nem tudták lekenyerezni. Különösen a falusiak legyőzött népnek tekintették magukat, és elvből ellenálltak mindennek, ami francia. Nyílt lázadás (1774-ig) nem tudott kitörni, de egyre több fegyveres „bandita" szivárgott fel a hegyekbe. A franciák egyre idegesebbek lettek, évente hoztak újabb törvényeket a fegyverviselés tiltásáról,[221] 1771-ben még a késgyártást is betiltották, azt is előírták, hogy minden családnak csak egy konyhakése lehet, amit az asztalhoz kell láncolni,[222] és a podestákat egyre közvetlenebbül ellenőrizték. Mindhiába. Mindenki tudta, hogy minden korzikai család számos tűzfegyvert és kést rejteget.[223] 1774-ben aztán kirobbant egy heves, spontán lázadás, amit azonban a franciák eléggé hatékonyan felszámoltak. Utána, a forradalomig nem történt nagyobb zavargás. Marbeuf, és 1784-ben bekövetkezett halála után kinevezett utóda, Vicomte de Barrin[224] tulajdonképpen nem voltak rossz vezetők: nem gyűlölték a korzikaiakat, segíteni, javítani akartak a helyzeten. A lakosság széles körei azonban nem engedtek fel a franciák irányában.[225] Ennek elsősorban az az oka, hogy a fontos pozíciókba most sem engedtek korzikaiakat, és az ancien regime uralma a hétköznapi élet szintjén bizony eléggé korrupció-terhelten, ugyanakkor eléggé rossz hatékonysággal működött.[226] Különösen az igazságszolgáltatás lassúsága háborította fel a lakosságot. A franciák Korzika minden terményét durvának, primitívnek találták. Még bort, és a legegyszerűbb háztartási cikkeket is külföldről hozattak maguknak.[227] A franciáknak az is problémát jelentett, hogy Korzika hagyományos kereskedelmi kapcsolatai egyértelműen Liguriához és Toszkánához kapcsolódtak. Amikor ezeket a szálakat a vámrendszerrel kezdték akadályozni, szépen kivirágzott a csempészet.[228] Sok korzikai úgy érezte, hogy a genovai uralom után cseberből vederbe került.

Korzika társadalma a 18. század végén

A 18. század végi Korzika társadalmát korántsem egyszerű dolog jellemezni. A Tiszántúl méretű területen mintegy 130-150 ezer főnyi lakosság élt. Általános volt a szegénység, még az elit

---

[218] Pomponi: Méditerranée occident, 8-11. p.
[219] Gai, 244-245. p.
[220] Ld. Visages de la Corse, 91. p. Ezek az adatok is bizonytalanok. A szakirodalom többsége a lakosságot még 1794-ben is mintegy 130 – 140 ezer főre teszi. Ld. Dororthy Carrington számításait (Carrington: Inégalités, 175. p.)
[221] Az első ilyen törvény még 1769. augusztus 23-án született meg. Ld. Grimaldi, Simon: La Corse et le monde : histoire chronologique comparée. III. Tome, de 1769 a 1914. Ajaccio, Édisud, 1997. (a továbbiakban: Grimaldi), 8. p. Egyes kimutatások szerint egyébként 1768-ban 35000 korzikai viselt lőfegyvert, általában 2-3 volt fejenként. A beszolgáltató rendeletre 12000-et adtak le. „A nehéz időkben a papok a misét is úgy szolgáltatták, hogy két pisztoly volt az övükbe tűzve." Ld. Arrighi: La vie quotidienne, 82., 107. p.
[222] McErlean: Pozzo, 14. p.
[223] Thrasher, 178. p.
[224] Armand Charles vicomte de Barrin, 1786-1790 között kormányzó.
[225] Jellemző, hogy a francia forradalmi zavargások első lépéseként Bastiában feldúlják Marbeuf sírját. Ld. Thrasher, 182. p.
[226] A francia kormányzat a sziget vezető posztjait afféle szinekúrának tekintette, szegény rokonok és barátok pénzkereseti lehetőségének. Ez különösen 1773 után volt feltűnő, amikor a sziget kormányzása a hadseregtől a Kincstárhoz került. A változás már 1774-ben egy kisebb felkelés követte. Ld. McErlean: Pozzo, 15. p.
[227] A legfelháborítobb gazdasági visszaéléseket a lotharingiai Coster-testvérek követték el. Thrasher, 185-186. p.
[228] Francis Pomponi: Les iles de la Mediterranée occidentale = Cahiers de la Méditerranée, décembre 1998., No. 57., 10. p.

is roppant szerény körülmények között élt, legalábbis a nyugat-európai átlaghoz viszonyítva. Az általános szegénység következtében nem alakult ki a társadalmi státusz, a kiváltságok, és a vagyoni különbségek összefonódása.[229] Vannak kísérletek a sziget lakosságának „osztályozására", de ezen kísérletek nem hoztak kiérlelt végeredményt. Antonio Ivani 1464-65-ben például három kategóriát különböztet meg. Az arisztokraták (ez alatt tulajdonképpen Ugo Colonna gróf leszármazottait értik), a *caporali*-k, és a nép tömegei, a *popolari*. Az első kettő jobb módú, közel hasonló az életformája, lovon jár és fegyvert visel. Paul Arrighi öt „kasztot" különböztet meg: az első az úriembereké (magnifici, ill. signori), akik közé a hegyeken túli nagybirtokosokat, és a Cap Corse nagykereskedőit sorolja. A második csoport a caporali, akik alatt a hegyeken inneni rész tekintélyesebb családfői érti, akik (vagy akiknek felmenői) a Terra del comune-ben valamilyen tisztséget viseltek. Utána a polgárok (városi lakosság), plebejusok (parasztság, pásztorok), végül a külföldiek (ligur telepesek, mesteremberek és a cargésa-i görögök) következnek.[230] Az arisztokraták mindössze hét családot alkotnak, (Gentile, da Mare, Bozzi, Ornano, Istria, Leca, la Rocca) ebből kettő a Cap Corse-on, öt a Hegyeken Túl él. A genovai hatalom osztogatott bizonyos adómentességeket hű szolgáinak (*benemeranza*-nak hívták azokat, akik valamely szolgálat fejében mentesültek a *taglia* nevű adó alól), de ez nem jelentett nemességet.[231] A nemesség értelmezése Korzikán a történészeknek máig problémát jelent. Erre példaképpen érdemes megnézni a Paoli család helyzetét. A 17. században a Paoli név gyakran szerepel Castagniccia középső részének notabilitásai között. A *notabilitás* azt jelenti, hogy az illető családjában voltak magas tisztséget viselő személyek, pl. a Dodici tagjai. Pasquale mindig „de Paoli"-nak írta alá a nevét, de semmiféle európai értelemben vett nemesség nincs e mögött. Apja, Giacinte pl. csak „Paoli"-nak nevezte magát, „de" nélkül. Pedig Giacinte márki rangot kapott Theodore királytól, tehát ha a rangkórság megérintette volna, teljes joggal viselhette volna e címet, élete végéig. Graziani a Pasquale de Paoli névalakot azzal magyarázza, hogy Pasquale a Paoli családhoz való tartozását akarta ezzel hangsúlyozni, nem holmi nemességet.[232] Eléggé nyakatekert magyarázat, semmiképpen sem oldja meg a kérdést. A Paoli-életrajzok többsége annyit állapít meg, hogy a Paolik, valamint P. Paoli anyjának családja, a Valentiniek „caporali"-k voltak, vagyis a régi korzikai rendi struktúra szerint a középső társadalmi réteghez tartoztak,[233] aminek az is a sajátossága, hogy a „Hegyeken Túli" részen volt korzikai arisztokrácia, a „Hegyeken inneni" részen az arisztokrácia szerepét a nagy genovai családok itteni birtokos tagjai töltötték be, itt a caporalik képezték a korzikai társadalom krémjét. A Paoli család egyik tagjáról, Giacinte bátyjáról jegyezték fel, hogy 19 évesen fegyverviselési jogot kapott, ami „kétségtelen jele a nemességnek".[234] Ezt a kijelentés ismét csak nem lehet pontosan értelmezni, mivel a fegyverviselés általában szigorúan tilos dolog volt Korzikán a 17-18. század fordulóján, csakis súlyos adó lefizetése ellenében kapott valaki ehhez jogot. A nemesség másik jelének általában a taglia adó alóli mentességet tartották, ez a mentesség Korzikán általában bizonyos hivatalok (ált. a podesta) betöltésével járt együtt. [235] Tehát nem öröklődő jog volt, hanem egy hivatal betöltésével együtt járó mentesség. A hivatalok öröklődővé tétele azonban nem valósult meg a szigeten, a genovai korszak végéig. Természetesen voltak törekvések a földbirtok kisajátítására és öröklődővé tételére, pl. a caporali rend tagjai igyekeztek minél nagyobb területet kicsippenteni a Terra de Comune valódi közföldjeiből, és a 17. századra *sgio* néven egyfajta nemesi rendként kezdtek viselkedni: sok közösségben ellenőrizték a választásokat, monopolizálták a közhivatalokat, és

[229] A vagyoni rétegződésről részletesebben ld. Dorothy Carrington: Sur les inegalités sociales en Corse rurale au 18e siecle = AHRF, 1985. avril-juin, No. 260. 173-188. p.
[230] Arrighi, 69-70. p.
[231] Ld. Graziani: La Corse génoise, 130-134, 138. p.
[232] Graziani: Paoli, 13. p.
[233] Thrasher, 36. p.
[234] Graziani: Paoli, 19. p.
[235] A taglia adót eredetileg a Calviban építendő kormányzói palota költségeire szedték, utoljára 1729-ben, holott már 1656-ban döntés született arról, hogy a kormányzó nem fog Calviban lakni. Graziani: Paoli, 29-30. p.

hivatali vetélkedésük révén fokozták a vendettát.[236] A korzikai lakosság azonban a francia hatalomátvételig egy gazdaságilag és jogilag alapvetően egységes közösség maradt. Ezt a kijelentést a választójog fentebb már említett kérdése igazolhatja: minden felnőtt, katonaviselt, családos férfinak egységes szavazati joga volt, birtokra és vagyonra tekintet nélkül. A sziget állítólagos nemességének létét cáfolja az a tény is, hogy korzikai családok nem kerülhettek be a genovai *albergo*-k[237] körébe. Az még súlyosabb megállapítás, hogy a szigeten birtokokkal rendelkező genovai arisztokrácia nem keveredett a korzikai családokkal – ezek közül még a legelőkelőbbeket is csak bennszülötteknek tekintették.[238]

1769-et követően a franciák kísérletet tesznek az – általuk egyedüli értelmezhető – rendi struktúra bevezetésére. Rendekbe sorolják az attól teljes mértékben idegenkedő lakosságot.[239] Még a nemességet is – gyakorlatilag a semmiből – találják ki: aki az adott pillanatban éppen valamilyen közéleti tisztséget tölt be, podesta, padre del comune, stb, az automatikusan nemes lesz. Nagyon mulatságos, ahogy ezzel a kérdéssel szembesül a lakosság. Akit a véletlen nemesi címmel ruházott fel, és ezáltal hirtelen a francia nemesség kiváltságait is megkapta, az nagyon hamar ráébredt, milyen főnyeremény hullott az ölébe. És itt nem a hagyományos adómentességet kell érteni: a korzikai nemes csupán a robot (ez amúgy sem fordult elő Korzikán), dézsma és a beszállásolás alól mentesült, a fejadót (taille) ugyanúgy fizetnie kellett, mint mindenki másnak. A vámok, illetékek eléggé kiszámíthatatlanok voltak.[240] Giuseppe (nemsokára Joseph) Bonaparte pl. nagyobbacska gyermekeit francia állami ösztöndíjjal francia iskolákba juttatja. Ez ezért is jól jön neki, mert addig ezeket az éhes szájakat nem az otthoni szegénységből kell táplálni. Bonaparte Napoleon is apja hirtelenjött nemesi címe révén kerül a brienne-i katonai akadémiára. Nemességet még csak lehet kreálni, ahhoz illő vagyont, kultúrát, életformát azonban nem könnyű. A tömeg alapvetően nem érti a dolgot: nem világos, hogy a szomszéd, aki ugyanolyan szegény fickó, mint én, miért lett nemes, és hogy ez egyáltalán mit is jelent ez azon kívül, hogy az most elkezdi egyre fentebb hordani az orrát. A franciák egy szempontból mégis bizonyos sikert könyvelhettek el: a társadalomra kényszerített egyenlőtlenség jelentős mértékben csökkentette az archaikus szolidaritás-érzést.[241] Húsz év francia uralom azonban alapvetően nem volt elég arra, hogy a lakosság felfogja a rendi struktúra mibenlétét: amikor 1789-ben a korzikaiak követeket választanak a rendi gyűlésbe, a harmadik rend egy grófot választ.[242]

Azonban a sziget lakossága két szempontból is eléggé élesen elkülönül egymástól. Először is, egészen más a tengerparti városok, és a szárazföld lakossága. A nagyvárosokban (ezt helyes lett volna idézőjelbe tennünk, hiszen a legnagyobbnak, Bastiának sincs tízezer főnél több lakosa) korzikai származású személyt alig találunk, itt főleg genovai, illetve Itália egyéb részeiről (Firenze, Nápoly) származó nép lakik. Ők képezik a kereskedők, iparosok túlnyomó többségét, és a genovai adminisztráció stábját. Sokan ezek közül több száz év alatt öntudatos korzikaiakká válnak, elég csak a firenzei eredetű Bonapartékra utalni.A sziget belsejében, a meredek hegyek-völgyek, a kopár sziklák, hatalmas gesztenye-erdők és az áthatolhatatlan tüskés bozót, a *macchia* között laknak az igazi korzikaiak. A szigetre jellemző másik területi megosztottságra már utaltunk: ez a „hegyeken inneni” és „túli” rész között feszülő több évszázados ellentét. Ez az ellentét nem

---

[236] Carrington: Granite, 147. p.

[237] Albergo: a genovai társadalom sajátos intézménye, arisztokrata nagycsaládot, családi klánt jelent.

[238] Hanlon: Early Modern Italy, 51. p. Más források szerint összesen 5 korzikai család kapott az idők során genovai tényleges nemességet (ezek a Cap Corse kereskedői, vagy a korzikai szabadságharc elárulói voltak), a következők: Cortinco, Casale, Cuneo, Sorba és Matra. Ld. Grimaldi, 14. p.

[239] Choiseul és de Vaux gróf úgy vélték, a rendi struktúra megfelel Korzika társadalmi rendjének. Ld. Maurice Bordes: La Corse, pays d’états (továbbiakban Bordes) = AHRF, 1974. 592. P. Ugyanakkor a francia Előkelők Gyűléseire nem hívták meg a korzikai nemesség képviselőit, melyet azok komolyan sérelmeztek. Ld.Vergé, 2. Kötet, 426-427. P. Korzika rendi gyűlése időnként összeült, de nem szilárdult meg az intézmény. Korzikának nem volt francia mintájú parlamentje, sem pénzügyi hivatala, felújították viszont a 12 nemes intézményét, akik évente Versailles-be mentek követségbe az udvarhoz. Ld. Bordes, 606. , 621-622. p.

[240] Vergé, 424-425. p.

[241] Vergé, 421-422. p.

[242] Piero Paolo Colonna de Cesari-Rocca volt ez a személy. Ld. Emmanueli: Equivoque. 82-90. p.

kis részben társadalmi különbségekből is származik. A „hegyeken inneni” rész, elsősorban a sziget északi nyúlványa, a Cap Corse, gazdaságilag és társadalmilag is jóval fejlettebb a „hegyeken túli” résznél. Az urbanizáció fokára jellemző, hogy 1743-ban a városokban csupán a lakosság 1/13-ad része él. Cortében, a sziget tulajdonképpeni fővárosában még 1769-ben is csak 1332 ember élt. A városok szűkek, csúfak, rendezetlenek: a házak építése a genovai hatásokat követi annyiban, hogy erődszerűek, barátságtalanok. Főbejáratuk még szobaajtónak is szűk, és az utcáról egy sötét belső lépcső vezet fel az 1. emeleten lévő tényleges ajtóig. Az egész nyilvánvalóan a védekezést segíti, az életet azonban nem: ha a család pl. egy szekrényt vagy ágyat vásárolt, azt vagy odabenn szerelik össze, vagy az ablakon, csiga segítségével viszik be. Ez ma is így van pl. Bastia vagy Bonifacio óvárosában.[243]

A társadalom legfőbb jellegzetességéről, a klánrendszerről és a vendettáról fentebb már esett szó, így ezt nem ismételjük meg. Érdemes azonban egy külső megfigyelő véleményét ismertetni: Sir Gilbert Elliot Korzikára érkezése után nem sokkal párhuzamot vont a 18. század végi Korzika, és saját hazája, Skócia 16. századi állapota között. Szerinte mindkét országot alapvetően befolyásolta az idegen urak elleni harc, a klánrendszer, az általános szegénység, ennek ellenére viszonylag magas iskolázottság. A lakosság igénytelen mind öltözködésében, mind táplálkozásában „elvannak kecsketejen és silány kenyéren”. Nem becsülik, és nem is végzik a kétkezi munkát, földművelést és ipart. Halálosan büszkék, csak akkor érzik magukat embernek, ha kiváló fegyvereik és lovuk van, személyes méltóságuk a legfontosabb számukra.[244]

Érdemes egy szót ejtenünk a sziget műveltségi állapotáról. A hegyvidéki falvak lakosságától nem várhatunk sokat, a tengerparti városokban azonban működtek iskolák. Sajátos jellemzője a korzikai művelődésnek, hogy a tekintélyesnek nevezhető (ez Korzikán nem azonos a gazdaggal) családok igyekeztek fiaikat iskoláztatni.[245] Paolinak már az édesapja is Genovában végzett, ő maga a nápolyi egyetemen. A krónikusan szegény Bonaparték a pisai egyetem jogi fakultására jártak: Carlo Buonaparte és idősebbik fia Giuseppe (a későbbi József király) is. A Pozzo di Borgok szintén. A korzikai elit tehát itáliai egyetemekre tendált, még a francia időkben is. Ennek elsősorban a nyelvtudás az oka. A korzikai lakosság a toscanai olasz egy helyi változatát beszélte (természetesen a szigeten belül is több nyelvjárással), és legtöbbjüknek gondot okozott a francia nyelv hivatalos bevezetése. A hivatalos írás azelőtt a toscanai olasz volt.[246] Feljegyezték, hogy Ajaccio közismerten franciabarát polgármestere (Egy bizonyos Levie nevű úr, a Bonaparték rokona) még 30 év francia uralom után sem volt képes kielégítően megtanulni a nyelvet.[247] De maga Napóleon császár is közismert volt hibás franciaságáról és borzalmas helyesírásáról, pedig ő már francia iskolába járt.

Korzika és a francia forradalom

1789 április elején Barrin vikomt, Korzika kormányzója megkapta a március 22-én, Versailles-ben kelt instrukciókat, hogy hívja össze a szigeten a három rendet, követválasztás céljából.[248] Korzikának négy követhez volt joga: az első két rendből egy-egy, a harmadikból két személyt küldhettek. A korzikai rendek azonnal két pártra szakadtak: francia- és (burkoltan) franciaellenes pártra. A francia-pártot a franciák már vagy negyven éve szorgosan építgették, de Barrin kormányzó különösen tudatosan. Velük szemben ambiciózus fiatalemberek szervezetlen

---

[243] A témáról ld. Arrighi: La vie quotidienne, 23. p.
[244] Elliot: Letters, 265-266. p.
[245] Vergé, 421-422. p.
[246] Marchetti, 9. p.
[247] Pierre Tomi: Le royaume anglo-corse. 1. Chapitre = Études Corses, No. 9., 1956. 1e trimestre XVIe année. 19. p. (a továbbiakban: Tomi)
[248] Részletesebben ld. Émile et Jules Franceschini: Les assemblées électorales de la Corse : les elections aux États Généraux de 1789. Bastia, Piaggi, 1920. = BSSHNC, Xle année, 1920. fasc. 409-412. 1-79. p., illetve S. B. Casanova: Réunion des États Généraux de Corse en 1789 = BSSHNC, LIIe année, 1934. fasc. 514-517. 1-145. p.

csoportja állott.[249] Egyelőre a francia-pártiak voltak többségben. A nemesség Matteo Buttafuocot,[250] a papság Peretti abbét, a harmadik rend pedig Salicetit[251] és Colonna de Cesari-Rocca grófot választotta. Ez utóbbi úr megválasztása igen szépen példázza azt, hogy a húsz év nem volt elegendő a rendi gondolkodás megszületéséhez: a harmadik rend a nemességből választ követet… Egyébként, az igazság kedvéért, meg kell jegyezzük, hogy Cesari-Rocca gróf politikai nézetei meglehetősen radikálisak voltak, megválasztásának elsősorban ez volt az oka.[252] A rendek összeállították panaszfüzeteiket is,[253] a követek pedig elutaztak Párizsba, igaz, július 14-ét kissé lekésték: 23-án érkeztek, immár az Alkotmányozó Nemzetgyűlésbe.

1789-től a sziget lakossága igyekezett lépést tartani az eseményekkel, bár a gyorsan változó rendezéseket csak 1793-ig követték. Mármint a lakosságnak azon része, mely a szigeten maradt. Itt egy sajátos lakosságcsere zajlott le. A francia királyság által preferált vezető rétegek (nemességet kapott személyek és a főpapság) 1789-90 táján megkezdték az emigrációba vonulást, ugyanakkor az egykori Paoli-párt száműzöttjei kezdtek hazaszivárogni. A lakosság egy része a Gironde, más része a jakobinusok lelkes híve lett. Voltak ezen kívül a korzikai függetlenségnek, sőt Genovának is hívei. A lakosság létszámához képest mindenesetre igen magas volt a lehetséges politikai irányzatok száma. Ebben az időszakban – 1789-1790 fordulóján - Korzikának utat kellett választania, és a többség amellett döntött, hogy a sziget függetlenségét erőltetni irreális vállalkozás. Egyetlen reális lehetőség számukra az adott helyzetben az, hogy kitartsanak Franciaország mellett. Rendezni kellett azonban a genovai uralom kérdését, amely húsz év óta állandóan Damoklesz kardjaként függött a szigetlakók feje fölött. A Rendi Országgyűlésen, majd később a Nemzetgyűlésben a korzikai küldöttek, valamint támogatóik, mint pl. Barnave[254] és Mirabeau,[255] többször javasolták, hogy a királyság végre inkorporálja a szigetet.[256] 1789. november 30-án meg is született erről a döntés. Genova az 1768-as szerződésre hivatkozva határozottan tiltakozott e lépés ellen. Franciaország kényes helyzetbe került, és a diplomáciai illem kedvéért kénytelen volt felajánlani Genovának a sziget visszavásárlását. Amikor azonban francia

---

[249] A Bonaparték, a Pozzok, Saliceti, Arena, stb. ld. McErlean: Pozzo, 15-16. p.

[250] Matteo Buttafuoco (franciásan: Buttafoco) (1731-1806) korzikai franciabarát királypárti nemes, a felvilágosodás híve, ő kérte fel Rousseau-t a korzikai alkotmány elkészítésére (erről ld. alább). 1790-ben fellépett az egyházi alkotmány ellen, majd emigrálni kényszerült. Az angol királyság idején hazatért, de semmiféle szerepet nem kapott, elsősorban Paoli hozzáállása miatt. 1797-ben száműzik, 1801-ben térhet haza. Ld.Albert Soboul: Dictionnaire historique de la révolution francaise. Paris, Presses Univ. Fr., 1989., 166. p. (a továbbiakban: Soboul: Dictionnaire)

[251] Cristoforo Saliceti (1775-1809) Paolival rokonságban áll, nézetei azonban franciabarátok. A jakobinusokhoz csatlakozik. Napóleon ad majd neki többféle feladatot. Ld. Soboul: Dictionnaire, 955. p.

[252] Cesari-Rocca megválasztása egyébként egy vitatható manipulációnak köszönhető, amely során - valamiképpen klánjára hivatkozva – eltekintettek grófi rangjától. Ld. Graziani: Paoli, 277. p. A szakirodalom általában azzal okolja a lépést, hogy Cesari-Rocca úr szélsőséges radikális politikai nézeteket vallott. Ehhez a témához egy másik adalék: Mirabeau gróf is a francia 3. rend követe volt. Ld. Simon Schama: Polgártársak: a francia forradalom krónikája. Bp. : Európa, 2001., 427. p.

[253] A 2. és 3. rend panaszfüzeteiről ld. Antoine Graziani – Lucelte Poncin: Les cahiers de doléances des communautés et paroisses de la Corse en avril 1789. = BSSHNC, CXe année, 1990. fasc. 657. 47-58. p. A 3. rend panaszfüzetei egyébként a következő főbb kéréseket tartalmazta: az ország jobb megszervezése, adminisztratív és igazságszolgáltatási szempontból, a helyi hatóságok nagyobb mozgástere, humánus igazságszolgáltatás: a *lettre de cachet* (elfogatóparancs) megszüntetése, halálbüntetés ritkítása (csak főbenjáró ügyekre), a kínvallatás és kerékbetörés eltörlése. Ezek a kérések nagyon hasonlatosak a többi országrész kéréseihet. A korzikaiak ezen felül kérték a levantei kereskedelem könnyítését, a vámok eltörlését, az utak javítását, hidak építését. Ld. Francis Pomponi: Sentiment révolutionnaire et esprit de parti en Corse au temps de la révolution = Problemes d'histoire de la Corse : de l'Ancien Regime a 1815 : Actes du colloque d'Ajaccio, 29 octobre 1969. Paris, Société des Études Robespierristes, 1969., 148. p. (a továbbiakban: Problemes)

[254] Barnave, Antoine Pierre Joseph Marie (1761-1793)

[255] Honoré Gabriel Riqueti, comte de Mirabeau (1749-1791) korzikai eredetű családból származott. Magyarul ld. Szalay László: Mirabeau. Bp. : Franklin, 1881. 3., 6. p.

[256] Barnave javaslata a következőképpen hangzott: „Javaslom, nyilvánítsuk ki, miszerint a lakosság egybehangzó véleménye szerint Korzika váljék a francia királyság integráns részévé, a Genovai Köztársaság igényeinek pedig ne adjunk helyt." Ld. Christian Ambrosi: Les deux annexions de la Corse = Problemes 22. p.

szakértők összeszámolták, hogy Franciaországnak mibe került Korzika szigetének többszörös megszállása, megtartása, az ottani beruházások (stb., stb), az összeg olyan elképesztő lett[257], hogy Genova természetesen elutasította az ajánlatot. Továbbra is ragaszkodott volna azonban névleges fennhatósága fenntartásához[258]. Ezt azonban Franciaország már nem volt hajlandó akceptálni, és a továbbiakban a sziget teljesjogú tulajdonosának tekintette magát. 1790. január 11-én végül egy királyi dekrétum mondta ki Korzika inkorporációját.[259] A kedélyek azonban nem sokáig nyugodhattak meg: az események rohamléptekben követték egymást. 1790 tavaszán hazatért angliai száműzetéséből Pasquale Paoli, a nemzet régi Generálisa, és újra méltó helyet követelt magának a porondon.[260] Paolit Párizsban fogadta még XVI. Lajos is, melyet ő patetikus hálálkodással fogadott. A nagy ünneplés után azonban hazatért a szigetre, ahol már sokkal árnyaltabban láthatta a helyzetet. A sziget lakossága körében 1789 nyara óta euforikus reménykedés bontakozott ki. Már Barrin kormányzó is tartott ettől: azonnali erősítést kért. A viszonylag nyugodt korzikai helyzet következtében 1789 tavaszán a szigeten a francia helyőrség mindössze 2000-2500 főre volt tehető, 6 erődben elosztva.[261] Ettől kezdve azonban, egészen 1796-ig, a francia államnak mindig volt fontosabb dolga annál, minthogy Korzikára erősítést küldjön.[262] A köztársaság kikiáltása, majd az egyre radikálisabb mozgalmak Korzikán is zavargásokhoz vezettek. 1790 augusztusában Bastiában az adók, és a francia trikolor ellen tiltakoztak, Ajaccioban pedig új, francia-mentes községi tanácsot követelt a lakosság.[263] A korzikaiak kikövetelték a Nemzeti Gárda felállításának engedélyét a franciáktól. Barrin, aki békeszerető ember volt, beleegyezett, Rully, a katonai parancsnok azonban dühös volt: biztos volt benne, hogy a franciák hamarosan újra kénytelenek lesznek elfoglalni a szigetet.[264] Bartolomeo Arena[265] Isola Rossában keltett francia-ellenes lázadást, ráadásul a francia Nemzetgyűlés nevében (a Citadellát követelte a francia hadseregtől, azt állítván, hogy ez már a korzikaiaké). Paoli hazatérésének idejére a sziget belsejében a francia közigazgatás gyakorlatilag már összeomlott, a hegyekből le-lecsaptak a gerilla-harcosok, és mindenünnen elkergették a francia hivatalnokokat. Polgárháborús helyzet bontakozott ki, amelyen az eleinte franciabarát Paoli sem tudott úrrá lenni.[266]

Amikor 1790. július 14-én a szigetre érkezett, Paoli még mindenképpen a francia alkotmányos királyság őszinte híve volt. Legfőbb célja ebben az időben az volt, hogy személyével, tekintélyével és tehetségével hozzájáruljon egy új, igazságos államhatalom kiépítéshez. Az anarchiát és a tömeges elégedetlenséget látván azonban elbizonytalanodott.[267] A francia államnak

---

[257] 1771-ben Taboureau tábornok az addigi költségeket 16.747.816 livre, 19 sou-ban állapította meg. 1790-ben már 30 millióról beszéltek. Ld. Emmanueli: Equivoque, 65-70. p.

[258] A visszavásárlási ajánlat kérdésével René Emmanueli foglalkozott részletesebben, ld. Le gouvernement de Louis XVI offre a la Republique de Genes la retrocession de la Corse = AHRF, 1974, 623-640. p.

[259] Graziani: Paoli, 280. p.

[260] Paolit a korzikai nép hívta vissza: amikor az inkorporáció híre Bastiába érkezett, 1790. febr. 22-én népgyűlést tartottak, ahol Panattieri követelte: tudakolják meg, hogy Paoli haza akar-e térni. „Adják vissza Korzikának a hősét, akitől 21 éve megfosztották." Február 25-ére e célból egy négytagú delegációt választottak. Március 29-én Paoli már indult is haza. Április 3-án már Párizsban volt. Ld. Graziani: Paoli, 281. p.

[261] Bastiában 900, Ajaccioban 600, Calviban 210, Isola Rossában 40, San Fiorenzioban 30 katona, Cortéban pedig 500 svájci állomásozott. Ld. Thrasher, 191. p.

[262] Gai megállapítja, hogy majd 1793 táján kezdenek kapkodni a sziget megerősítésével megbízzák Lacombe-Saint Michel megbízottat, és bár katonákat nem, de 500 ezer livre-t küldenek erődítésre. Ez későn jött. Gai, 287. p.

[263] Thrasher, 191-192. p.

[264] Thrasher, 197-198. p.

[265] Bartolomeo Arena (1753-1832) San Fiorenzioban élő korzikai ügyvéd, 1789-ben a korzikai 3. rend egyik küldötte, majd a Paoliért Londonba menő küldöttség egyik tagja. A forradalom idején a korzikai francia adminisztrációban töltött be feladatokat. 1793-ban szakít Paolival, a francia köztársaság híve marad, 1797-től az Ötszázak Tanácsának tagja, Golo département részéről. Jakobinusként a császárság idején Toulonban él, lényegében házi őrizetben. Testvére, Giuseppe Antonio, aki katona volt, részt vesz az 1801-es Saint Nicaise utcai Napóleon-ellenes merényletben, amiért kivégzik. Ld. Jean Tulard: Histoire et dictionnaire de la révolution francaise, 1789-1799. Paris, Lafont, 1987. 531-532. p. (a továbbiakban: Tulard: Dictionnaire)

[266] René Emmanuelli: Précis d'histoire de Corse Ajaccio : Cyrnos, 1970. 123. p. (a továbbiakbak: Emmanuelli: Précis)

[267] Nagyon jellemző, hogy Clément, Paoli bátyja, üdvözlő ajándékként 1500 puskát küldött neki Livornóból. Ez természetesen azonnal idegesíteni kezdte a francia hatóságokat. Ld. Graziani: Paoli, 285 p.

ő akkor lett volna híve, ha annak érdekei teljes mértékben egyeznek a korzikai nép érdekeivel. Ám nyilvánvaló volt, hogy ez nincs így. Eleinte még azon dolgozott, hogy az érdekeket összeegyeztessék, és a sziget belső békéjét helyreállítsák. Régi kormányzati módszereihez folyamodott: személyes ismeretségi hálózatával mozgósította sziget-szerte a híveit. Eleinte mindenkinek azt mondta: nem uralkodni, hanem öregségére visszavonulni tért haza (64 éves, köszvényes, valóban beteg ember volt). Gyakorlatilag azonban mindenki a régi Generálist tisztelte benne: mindenki tanácsot, irányítást követelt tőle, hamarosan valódi autoritásként kezdett viselkedni, ha nem is egészen önszántából.[268] Ez a viselkedése azonban többek ellenszenvét is kiváltotta. Az egyik Gaffori ezredes volt, a francia királypárti haderők korzikai származású parancsnoka (a néhai generális, Paoli elődjének fia). Gaffori bevette magát Cortéba, amelyet azonban a paolisták is szerettek volna ellenőrzésük alá vonni. Paoliék szisztematikusan szervezni kezdték a Corte elfoglalására induló akciót. A sziget minden pontjáról milicisták és szabadcsapatok özönlöttek Cortéba, Gaffori látván a túlerőt, menedéket kért Bastiában, ahol Paoli azonnal letartóztatta. Ezt a lépést a francia királyság korzikai híveinek tömeges emigrációja követte. Buttafuoco is ekkor fordult élesen Paoli ellen.[269] Párizsban kezdtek kételyek ébredni a vezető körökben, vajon valóban helyes lépés volt-e Paoli hazaengedése. Rully és Buttafuoco kezdték meg a Paoli-ellenes propagandát, amelyhez a következő két év folyamán egyre többen csatlakoztak. Volt még egy csoport, akit Paoli fokozatosan az ellenségévé tett: a fiatal patrióták azon csoportja, akik a francia Korzikán nőttek fel, és bár eleinte Paoli fanatikus hívei voltak, helyet követeltek volna maguknak az irányításban. A Generális azonban bizalmatlan volt az 1769 után a franciák mellé álló családokkal, minden francia neveltetésű fiatallal szemben.[270] Ez volt a fő oka a Bonapartékkal kibontakozó viszálynak.[271]

1790 szeptember 9-én összeült az orezzai Szent Ferenc kolostorban a nemzeti kongresszus. Ezt maguk a korzikaiak hívták össze, a francia szabályoknak megfelelően. Ajaccio követeként a két Bonaparte fivér, Joseph és Napoleon is résztvett ezen. Az első ülésszak egyhangúan az ünnepelt Paolit választotta elnökké, az új rezsimben ez lett az ő első közjogi funkciója, melynek segítségével gyakorlatilag 1769-ben elvesztett teljes hatalmát visszanyerte. Ez volt a korzikai önkormányzat feltámadásának napja.[272] Felállították a *Consiglio Generale*-t (Conseil General), mely rendszeres ülésezését Bastiában kezdte meg, szeptember 30-án (a kongresszus szept. 27-ig tartott). Paoli azonnal két megbízottat jelölt ki, hogy Párizsba vigyék Korzika köszönetét a szabadságért. A két küldött Antonio Gentili, és Carlo Antonio Pozzo di Borgo lettek.[273] Párizsi fellépésük nagy sikert aratott, sikerült sokakat meggyőzniük arról, hogy Paoli az alkotmányosság legfőbb őre Korzikán. Paoli egyik fő híve, Bartolomeo Arena, és a szélsőséges ateista Filippo Buonarroti azonban türelmetlenségükkel bajt csináltak: minden papot, arisztokratát és királypártit durván üldöztek, ateista lapot indítottak.[274] Bastiában a felháborodott tömeg majdnem meglincselte őket.[275] Paoli hiába szólította fel őket önmérsékletre. Fellépésük azonban Paoli

---

[268] Thrasher, 209-210. p.

[269] Thrasher, 210. p. Buttafuoco és Peretti egyébként már 1789. novemberében ellenezték Paoli hazatérését, az angolbarátság és szeparatizmus veszélye miatt. Paoli iránt való ellenszenvének fontos oka ez is. Ld. McErlean: Pozzo, 51. p.

[270] Részletesebben ld. F. Pomponi: Sentiment, 147-178. p. A fiatalok közül egyedül Pozzo került bizalmas viszonyba Paolival, de ő nem Franciaországban, hanem a pisai egyetemen tanult. Ld. McErlean: Pozzo, 51-52. p.

[271] J. Defranceschi: De la légende a l'histoire: Paoli et les freres Bonaparte = Problemes, 131-145. p., illetve a történetet részletesen elbeszéli Alain Decaux: Letizia . Napóleon és az édesanyja. Bp. Gabo, 2004. 99-131. p.

[272] És a belső ellentétek kiújulásáé is: mivel a consultán arról is döntöttek, hogy szeptemberben ugyanide újabb consultát hívnak össze, a sziget déli része rögtön kifejezte egyet nem értését, és Ajaccioba külön gyűlést rendeltek. Ld. McErlean: Pozzo, 53. p.

[273] Thrasher, 216. p.

[274] Ez a Giornale Patriottico volt. Buonarroti bastiai működéséről részletesebben ld. M. A. Ambrosi-R.: La Corse pendant la période révolutionnaire. 1. partie. Bastia, Piaggi, 1920. = BSSHNC, XXXIXe année, 1920. Fasc. 401-404., 5. p.

[275] Ez 1791. június 2-án történt. A Direktórium Bastiában székelt, a városi tanács azonban Direktórium-ellenes volt. A Direktórium előzőleg erőszakosan végrehajtotta az 1789. nov. 10-i, egyházellenes határozatokat a szerzetesrendek

személyére is rossz fényt vetett. Paoli elkövette azt a hibát, hogy régi híveivel vette körül magát. Ez emberileg teljesen érthető – főleg egy bizonytalan politikai helyzetben – ám ezzel ismét csak eltávolította magától azokat az embereket, akiket éppenhogy meg kellett volna nyernie.[276] A bastiai lázadás hatására egyébként Paoli elrendelte a kormányzatnak Cortéba való áttelepítését.[277]

A franciák kormányzati szerve, a helyi Direktórium[278] ellen a korzikaiaknak egyre komolyabb kifogásuk volt: a korrupció, a hivatalnokok visszaélése és nyerészkedése nem volt ismeretlen fogalom a korzikaiak számára: megszokták ezt már Genova és francia királyság korából. Az új Franciaországtól azonban jobbat vártak volna. Paoli – információs hálózata révén – szenvedélyesen gyűjtötte a korrupcióra vonatkozó adatokat, és minden esetben fel is emelte ellenük a szavát. Ez a Direktórium tagjait kétségtelenül irritálta: ezeknek egyre inkább meggyőződésükké vált, hogy Paoli ellenség, a régi rend híve. Paoli és a francia Direktórium között ettől kezdve fokozatosan mélyült a szakadék. Nagyon jellemző, hogy a visszaélések nagy részét szántszándékkal, vagy anélkül, de a Direktórium emberei követték el. A rendezetlen földbirtok-problémák mellett a legsúlyosabb kérdés a papok kötelező eskütétele volt. Ezt Párizsban 1790. július 12-én szavazták meg. Ennek következtében a marianai püspökség pl. megüresedett. Paoli még el is tudta volna fogadni a helyzetet (úgyis az volt a véleménye, hogy Korzikán túl sok a haszontalan pap és szerzetes), ám amikor megjött az 1791. április 13-iki pápai levél híre, amelyben a pápa határozottan elítélte a papokra kényszerített állami esküt, a sziget közvéleménye megoszlott.[279] Az esküt elutasító papok száma megnőtt, a lakosság nagy része pedig melléjük állt. 1791-1792 fordulóján a sziget belsejében a banditizmus miatt járhatatlanná váltak az utak, és újra feltámadt a vendetta: ez az időszak egész Franciaországban a zűrzavar időszaka, Korzikán azonban az államhatalom teljes szétesését eredményezte.[280] A helyzet alakulása miatt Paolinak egyre inkább a meggyőződésévé vált, hogy a francia állam képtelen fenntartani a rendet, ezért neki kell lépnie. Közben Franciaországban is labilissá vált a helyzet, a király szökése miatt. 1791. szeptemberében, a francia törvényhozási választásokon Paoli és hívei a Direktórium ellenfeleként léptek fel. Ez azután korzikai hívei között is súlyos szakadásokhoz vezetett: minden nagyobb községben Paoli választott magának egy-két jelöltet, akiket azután többnyire sikerült is győzelemre segítenie. Akik azonban nem kerültek a kiválasztottak közé, a vendetta szellemében esküdt ellenségeivé váltak Paolinak és ügyének. Erre a Bonaparték a legjobb példa, de Bartolomeo Arenával is ez történt.[281] Ugyanakkor a Direktórium tagjai közül is sikerült megnyernie embereket: például a következő időszakban legfontosabb hívét, Pozzo di Borgot, vagy Salicetit. Paoli elégedett volt a választások eredményével, hiszen minden fontos helyre bejuttatta híveit, nyilvánvalóvá vált, hogy ő a sziget ura, és egy jobb, nyugodtabb korszak kezdetét remélte. Ennek következtében azonban éles konfliktusok kezdtek kibontakozni a korzikai paolista hazafiak és a

---

vagyonelkobzásáról, majd feloszlatásáról. Ezen kívül Arenáék is itt tevékenykedtek, és a városban a polgárság egy része még király- illetve Genova-párti volt. A helyzetet nemigen lehetett áttekinteni. A városi tanács tagjait felháborította a durva, egyházellenes propaganda, és felszólították a Direktóriumot a kolostorok újra megnyitására. Ez váltotta ki a zavargásokat. Ld. Thrasher, 220. p. A bastiai lakosság egyébként – kisebb tétovázás után – nem koncolta fel Arenát és Buonarrotit, hanem antiklerikális barátaikkal együtt hajóra rakta, és Itáliába továbbította őket. (Ahonnan hamar visszatértek.) Ld. McErlean: Pozzo, 83. p.

[276] Graziani: Paoli, 287-290. p.

[277] McErlean: Pozzo, 84. p.

[278] A Direktórium (Directoire) alatt leginkább az 1795. október 26-án (IV. év brumaire 4-én) létrehozott francia rezsimet értjük. (A törvényhozás az Ötszázak Tanácsa, a végrehajtó hatalom pedig az öt Direktor kezében volt.) Jelen esetben a korzikai Direktóriumról van szó, nem a későbbi párizsi kormányszervről. 1790 nyarán a franciák átszervezték a megyei közigazgatást. (Az 1789. december 22-i közigazgatási törvénynek megfelelően.) Korzika egy département (megye) lett, ezt 9 kerületre (district), azokat pedig kantonokra osztották tovább (a kanton kb. megfelelt a régi pievének). Korzika megyének az 1790. szeptemberi választások után egy 36 tagú tanácsa lett, és egy 8 fős végrehajtó Direktóriuma. A Direktórium feladatköre kb. megfelelt a királyi idők intendánsáénak. Ld. McErlean: Pozzo, 52. p., Grimaldi, 86. p. Az 1789. december 22-i törvényről részletesebben ld. Soboul, 140-148. p.

[279] Graziani: Paoli, 291-293. p.

[280] Emmanuelli: Précis, 124. p.

[281] Arenával szemben saját unokaöccsét, Leonettit indította. Ld. Thrasher, 228. p.

francia köztársaság hívei között[282]. Ez utóbbi csoport vezetői között találjuk a Bonaparte család férfitagjait is. Ezekkel az eseményekkel párhuzamosan Franciaország sorra hozta a katolikus egyház ellen irányuló döntéseket, amelyben a buzgó katolikus Korzika paolista vezetői nem voltak hajlandók együttműködni. 1792. február 28-án Saliceti, a Direktórium nevében rendeletet adott ki a a korzikai nagyvárosok valamennyi kolostorának bezárására. Ajaccioban a Direktórium képviselője Joseph Bonaparte volt, aki azonnal intézkedni kezdett – erőszakos fellépését áprilisban zavargások követték.[283] Az egyházellenes mozgalmak leginkább a ferences rendházak ellen irányultak. Ez a rend volt a szigeten a legerősebb: 63 kolostoruk volt, gyakorlatilag minden *pievé*re jutott egy. A szerzetesek állandó kapcsolatot tartottak a néppel, kolostoraikban még fegyvereket is rejtegettek. Arena és Saliceti ilyen előzmények miatt határozták el a calvi és a casabiancai kapucinus kolostorok felrobbantását.[284] Az egyházi viszály mellett fontos vízválasztó volt a önkéntes zászlóaljak tiszt-választásnak ügye. Napoleon Bonaparte a legdurvább eszközöket is bevetette, hogy hadnagya lehessen a korzikai 4. önkéntes zászlóaljnak. Még a választásokat felügyelő küldöttek elrablásától sem riadt vissza.[285] Paoli nagyon felháborodott, amikor megkapta az ajaccioi híreket, panaszt tett a Direktóriumnál, és ettől kezdve végleg megromlott a viszonya a Bonapartékkal.[286] 1792 nyarán Paoli befolyása egyre erősödött, és ekkor még maga mellett tudhatta Saliceti támogatását is. Az Arena- és a Bonaparte-féle izgágák ténykedései ellenére a szigeten a helyzet némiképpen stabilizálódott. Ennek híre úgy látszik, Párizsba is eljutott, mert amikor aug. 10-én kikiáltották a köztársaságot, és létrejött a Nemzeti Konvent,[287] az úgy döntött, Korzika katonai parancsnokává Paolit teszi meg. A Konvent-választásokon folytatódott a Direktórium és Paoli viszálya. Paoliban Párizs megbízott, de a Direktórium nem. A sziget belseje egyértelműen Paoli-párti volt, a nagyvárosok nem.[288] Saliceti még támogatta Paolit, de már tett egy-két olyan megjegyzést, miszerint Paoli valójában gyűlöli Franciaországot. A korabeli korzikai politikai élet szokásos körbe-vádaskodásainak egyik szép példája, hogy Gafforiékat mindenki rojalistának tartotta (utóbb kiderült, jogosan) a Bonapartékról viszont az terjedt el, hogy anglomániások.[289] A két legerősebb politikai vonulat a franciapárti republikánus, illetve a királypárti volt ebben az időben, de a francia köztársaság híveit általában összemosták a jakobinusokkal. Voltak függetlenség-párti patrióták is, ezek egy része 1794-ben az angolbarát párt lesz. Ezek jelentős része nem igazán anglofil inkább opportunistának mondhatnánk, hiszen kész

---

[282] Az eseményeket ld. Részletesen : Vergé, 2. Köt. 439-446. P., Pierre Passano: Histoire de l'annexion de la Corse. Paris, Horvath, 1988. 359-375. p. (a továbbiakban: Passano)

[283] Az eseményt „paques sanglantes"-nek, véres húsvétnak nevezi a hagyomány. Ld. F. Chailley-Pompéi: Les troubles de paques 1792. d'aprés le manifeste de la municipalité d'Ajaccio = Problemes, 179-189. p., Soboul: Dictionnaire, 296. p.

[284] Erről részletesebben ld. Francois J. Casta: Mentalités religieuses et résistance a la révolution francaise en Corse et en Sardaigne, 1789-1793. = Sardegna e Corsica negli anni della rivoluzione, 1793-1796. Cagliari, Univ. De Cagliari, 1979. (a továbbiakban: Sardegna e Corsica), 102-103. p.

[285] Ezt Fournier Napóleon első államcsínyének nevezi. Ld. Fournier Ágoston: I. Napoleon életrajza. 1. köt. Bp., MTA, 1916. 59-61. p. (a továbbiakban: Fournier) Részletesen ld. Thrasher, 238-239. p., Jean Tulard: Napóleon. Bp. Osiris, 1997., 63. p. A választás tisztességét kétségbe vonta Matteo Pozzo di Borgo, akit a Bonaparték hívei megvertek, és kidobtak a tanácsteremből. Matteo nem sokkal később belehalt sérüléseibe. Ez rontotta meg végképp a viszonyt a Bonaparték és a Pozzo di Borgok között. Ld. McErlean: Pozzo, 126. p. A Napóleon és Pozzo di Borgo között kibontakozott viszályról ld. J. M. P. McErlean: L'indicible secret de Napoléon Bonaparte et Charles-André Pozzo di Borgo = AHRF, 1974. 672-691. p., illetve Dorothy Carrington: Les Pozzo di Borgo et les Bonapartes = Problemes, 101-127. p. Fournier egyébként azt állítja, Napóleon, erőszakos és durva fellépésével tulajdonképpen maga zárta el magától a Paolihoz, Pozzohoz és Peraldihoz vezető utat, gyakorlatilag nem maradt más számára, mint Saliceti és az Arenák. Ld. Fournier, 71. p. A témáról ld. még: Léon Maestrati: Les origines de la rivalité Bonaparte – Pozzo di Borgo = Corse Historique, IIe année, 1962. No. 8., 5-16. p.

[286] J. Defranceschi: De la légende a l'histoire: Paoli et les freres Bonaparte = Problemes, 131-145. p.

[287] Convention: 1792. aug. 10. után új alkotmányozógyűlést hívtak össze, melyet amerikai mintára neveztek Konventnek. Törvényhozó feladatköre mellett végrehajtó hatalma is volt, szervezte az ország védelmét, ugyanakkor bevezette a terrort, és kivégeztette a királyt. A Comité du Salut Public-kal együtt képezte a forradalmi kormányzatot. 1792. jún. 2-ig a gironde-isták, majd 1794. júl. 27-ig a jakobinusok irányították. Ld. Tulard: Dictionnaire, 732. p.

[288] Christian Peri: Le parti paoliste, 1790-1793. = Sardegna e Corsica, 193-203. p.

[289] Carrington: Sources, 15-16. p.

minden stabil rezsimmel együttműködni.[290] Amikor a választásokon egyértelműen Paoli hívei győztek,[291] Saliceti Franciaországba utazott, ahonnan most viszont hazatért Pozzo di Borgo és Peraldi. Így Paoli addigi fő párizsi támaszai a továbbiakban itthon segítettek neki, Saliceti viszont ellene dolgozott.[292]

A végső szakítás fő oka a szardíniai expedíció lett. A franciák 1791 februárja óta foglalkoztak Szardínia elfoglalásának lehetőségével. A stratégiai ötlet két fő támogatója Buttafuoco és Gaffori voltak, akik szerint korzikai önkéntesek részvételével ez nem is okozna komoly gondot. A tervet később a Konvent és a jakobinusok is felkarolták. Az inváziós sereg megbízottainak[293] kinevezték Bartolomeo Arenát és Mario Peraldit. Ezeknek együtt kellett volna működniük a sziget katonai parancsnokával, Paolival, valamint a marseille-i önkéntesekkel is. Jelen dolgozatnak nem célja a hadiesemények részletes ismertetése (a történet elolvasható a Napóleon-biográfiák többségében), csupán annyit szükséges megjegyeznünk, hogy a sokféle önkéntes seregrész együttműködése tökéletes kudarcot eredményezett. Leginkább a kiképzés és felszerelés hiányosságai, de nagyrészt az önfejű és széthúzó parancsnokok voltak a fiaskó okai.[294] Szardíniát Korzika félig-meddig testvérállamnak tekintette, és nyilvánvalóan szabotálta a hadjáratot[295]. Mindezek 1793 január-februárjában zajlottak, egyidőben a király perével, és az Angliának küldött hadüzenettel. Korzika helyzete sok szempontból megváltozott. Akiknek nem tetszettek a Franciaországban történtek, XVI. Lajos kivégzése után nyíltan is hangot adtak francia-ellenes érzelmeiknek. A korzikaiak egyébként XVI. Lajost a jótevőjüknek tartották, és ettől kezdve a francia rezsim iránt (a jakobinus diktatúra bukásáig) alapvető bizalmatlansággal viseltettek.[296] Paoli is osztotta ezeket a nézeteket, ellenfelei pedig kezdték szemére vetni angol kapcsolatait. A Konvent is egyre biztosabb volt benne, hogy Paoli valójában angol ügynök, az angolok kezére akarja játszani Korzikát: világos, hogy a szárd expedíciót is szántszándékkal, ezért rontotta el. 1793. febr. 7-én Claviere, a pénzügyminiszter kritikus beszédet mondott Korzikáról: nem fizet adót, nem fogadja el az assignatákat, védi a fel nem esküdött papokat. Az expedíció után pedig a csalódott Volney[297] márc. 21-22-én a Moniteur-ben közzétette „Précis de l'état de Corse" című dolgozatát, amelyben Paolit és Salicetit is machiavellizmussal és szeparatizmussal vádolta.[298] A Konvent kinevezett egy vizsgálóbizottságot, ahol legjobban Saliceti szónokolt a visszaélések miatt – holott ő volt az egyik leginkább vádolható személy. A Konvent éleslátására jellemző, hogy pont Salicetit nevezték ki vizsgáló-megbízottnak, és őt küldték megbízottként a helyszínre.[299] A Konvent le akart számolni

---

[290] Az 1793-1794-es pártviszályokról részletesebben ld.: Francis Pomponi: Partis et enjeux de pouvoir au temps du royaume anglo-corse = BSSHNC, CXIVe année, 1995. fasc. 670-671. 101-124. p. (a továbbiakban: Pomponi: Partis)

[291] Korzika küldöttei a Konventben: Saliceti, Bozzi bíró, két régi vikárius: Andrei és Multedo, és két nemes: Ange Chiappe és Luce de Casabianca. Ld. Passano, 365. p.

[292] Thrasher, 245-248. p. Ez a váltás különösen azért fontos, mert Saliceti Paoli anyai ági rokona volt, tehát korzikai elvek alapján a végsőkig ki kellett volna mellette tartania. Ld. Graziani: Paoli, 296. p.

[293] Commissaire: a végrehajtó hatalom ügynöke, ellenőrzi a helyi igazgatás különféle ágazatait. A *commissaires du directoire* egy département helyi ügyeit ellenőrizte, teljhatalommal felruházva. A *commissaires locaux* ugyanezt a helyhatóságok szintjén végezte, a *commissaire aux armée* pedig a hadseregnél. Ld. Tulard, Dictionnaire, 666. p., Jacques Godechot: Les commissaires aux armées sous le Directoire. Tome 1-2. Paris, PUF, 1941.

[294] Egy-egy verziót részletesen ld. Thrasher, 249-259. p., Passano, 365-369. p. , illetve Graziani: Paoli, 298-

[295] Ld. részletesebben: Francis Pomponi: Összehasonlító elemzés Korzikáról és Szardíniáról a konzulátus idején = Acta Universitatis Scientiarum Szegediensis. Acta Historica, CXI. Tomus, 2001. 37-44. p.

[296] Gai, 286. p.

[297] Constantin Frédéric de Chasseboeuf, comte de Volney, (1757-1820). Kora egyik polihisztora: filozófus, geográfus, történetíró, nyelvész és politikus. Híres Kelet-utazó. Korzikához egy rövid kutatóút révén van köze, amikor is megismerkedett pl. Napoleon Bonapartéval. Ld. Soboul: Dictionnaire, 1094. p.

[298] McErlean: Pozzo, 148. p. Volney egyébként szemtanúja volt Korzikán Paoli, az Arenák és a Bonaparték kibontakozó pártviszályainak, amelyeket ő klán-vendettaként festett le a Konvent előtt. Ld. Francis Pomponi: Sentiment révolutionnaire et esprit de parti en Corse au temps de la révolution = Problemes, 165. p. Azt is észrevették, hogy Paoli diktátorként kezd viselkedni, „a cortei citadella kis Bastille-é alakult": több száz szerencsétlen foglyot tartottak ott, akik nem értettek mindenbe egyet a népvezérrel. Ld. Jean Defranceschi: Le Royaume anglo-corse: un mauvais départ = Études Napoléoniennes, 25 (1990.) 225. p.

[299] McErlean: Contre, 220. p.

Paolival, de először még udvariaskodott egy kicsit: meg akarták bízni a dél-francia megyék igazgatásával (merthogy milyen kiválóan igazgatja Korzikát, ez igazán megtisztelő feladat), hogy eltávolítsák a szigetről. Paoli öregségre, betegségre hivatkozott, nem ment. Egy kicsit határozottabban kellett fellépni: 1793 tavaszán – a szardíniai expedícióval kapcsolatos dolgok miatt - Paolit a Konvent színe elé idézték. A Konvent ítélőszéke elé idéztetni – a király esete óta – nem volt jó ómen, Paoli ismét betegségeire hivatkozott, és megtagadta az engedelmességet. A Konvent természetesen nem fogadhatta el, hogy egyszerűen semmibe veszik: 1793 április 2-án törvényen kívül helyezte Paolit.[300]

Még mielőtt a Paoli-ellenes határozat híre Korzikára jutott volna, San Fiorenzioba érkezett Saliceti, és a Konvent által kinevezett másik két megbízott.[301] Saliceti Bastiában rendezte be székhelyét, és azonnal üzenetet küldött Paolinak: ő is jöjjön oda, hogy együtt kormányozzák a szigetet. Ebben az is benne volt, hogy Saliceti szövetségest keresett a korzikai Direktórium ellen. Paoli azonban nem ment: most is betegségére hivatkozott, de nem is bízott már Salicetiben. Így a szigeten három igazgatási szerv alakult ki: Paoli Rostinoban, a Direktórium Cortéban, Saliceti pedig Bastiában. Paoli szerencséjére az utóbbi kettő (a helyi Direktórium, és a párizsi Konvent képviselője) azonnal komoly viszálykodásba kezdett: a Direktórium azonnali elfogatóparancsot állított ki a Saliceti társaságában lévő Arena ellen, és mindkét szerv magának követelte a milicia fölötti parancsnokságot: ha az egyik társaság parancsot adott valamely milicia-egységnek valamire, a másik azonnal ellenparancsot adott ki. Mind a megbízottak, mind a Direktórium a francia állam elleni támadással vádolta a másikat.[302] Saliceti éppen Paolinál tartózkodott, és együttműködésre akarta rávenni őt, (amit az csak ügyesen halogatott, el nem utasított) amikor megérkezett az április 2-i határozatok híre, és a Paoli és Pozzo di Borgo elleni elfogatóparancs. Saliceti nagyon mérges volt: több heti kompromisszum-kereső munkáját tették tönkre, de kénytelen volt kiadni az elfogatóparancsot. A Paoli elfogására érkező csendőröket azonban a felháborodott lakosság meglincselte. A paolista szabadcsapatok több helyen támadásokat intéztek, és különösebben nem mérlegelték, hogy a Direktórium, vagy a Konvent megbízottai ellen. Isola Rossán pl. felgyújtották az Arenák házát.[303] A paolista településeken (vagyis a sziget belsejének nagy részén) elégették a megbízottak bábuit, és a francia hatalom jelképeiül állított szabadság-fákat. A francia hatalom képviselői furcsa helyzetben voltak: féltek az 1769-es hadjárat megismétlésétől, állandóan erősítésért könyörögtek, ugyanakkor a miliciának leszerelésére tettek kísérletet (nem biztak benne, mert a milicia túlnyomó többsége Paoli híve volt). Ugyanakkor az is kínos volt, hogy olyasvalaki ellen harcoljanak, aki eddig minden kijelentésével Franciaország hű alattvalójának vallotta magát. Paoli eddig valóban nem tett egyetlen olyan kijelentést sem, ami a francia kormányzat iránti hűségét kétségbe vonhatta volna. Mindig kizárólag a helyi hatalmat bírálta, a jobb kormányzás érdekében. Most azonban, április 27-ére[304] Cortéba nemzetgyűlést

---

[300] Ehhez nagyban hozzájárult Comte de Volney jelentése, aki Korzikáról 1793 márciusában Párizsba érve rosszhiszemű működéssel, zsarnoksággal, és anarchia-keltéssel vádolta Paolit. Ld. Thrasher, 262-263. p. Még hírhedtebb az a támadás, amit Lucien Bonaparte 1793. április 2-án, a Touloni Republikánus Társaság ülésén intézett Paoli és támogatói ellen. Párizsban a Konvent pedig éppen a Paoli-döntés előtt pár nappal értesült Dumouriez árulásáról. Mindezek, együtt eredményezték Paoli törvényen kívül helyezését. Ld. Thrasher, 265-266. p., Tulard: Napóleon, 67. p., Emmanuelli: Précis, 126. p.

[301] Commissaires: a francia forradalom különféle kormányzatai idején a végrehajtó hatalom (általában teljhatalmú) megbízottai. Feladatuk az adott département adminisztrációjának felülvizsgálata, ellenőrzése, közvetlen levelező kapcsolatban álltak a legfőbb kormányszervvel. De voltak megbízottak a hadsereg, illetve különféle kormányzati témák szakirányú ellenőrzésére is. A commissaires locaux a megyei megbízottak által kinevezett ellenőrök voltak, akik helyi szinten végezték el a feladatokat. A fent említett korzikai megbízottak legfőbb feladata a három legfontosabb erőd (Bastia, San Fiorenzio, Calvi) megerősítése, és a republikánus érzelmű lakosság védelme volt. Ezekbe az erődökbe gyűjtötték össze a franciapárti családokat. A másik két megbízott Lacombe Saint-Michel és Delcher voltak. Ld. Emmanuellei: Précis, 126. p., Tulard: Dictionnaire, 666. p. Soboul commissaires du conseil exécutif-nek nevezi őket. Ld. Soboul: Dictionnaire, 259. p.

[302] A zűrzavaros helyzetet részletezi: Thrasher, 265-267. p.

[303] Thrasher, 269. p.

[304] Itt a források egy része elllentmond egymásnak: van, aki a consulta kezdetét május 26-ra teszi. Pl. McErlean: Pozzo, 179. p.

hívott össze. Közölte, hogy mivel a megbízottak nem ismerik el őt, sőt, el akarják fogni, kénytelen kijelenteni, hogy hivatalosan Ő, és a Direktórium képviseli Korzikán a legális hatalmat, és kénytelen Korzikát függetlennek tekinteni a megbízottaktól. A consulta Paolit újra a nemzet vezetőjévé (gyakorlatilag generálissá) választotta, a megbízottakat és a francia kormányzat híveit, pl. a Bonapartékat pedig kiközösítette.[305] Paoli levelet írt a Konventnek, amelyben tettét magyarázta, hírvivőit azonban a franciák elfogatták. A Konventben viták folytak Korzika kezeléséről, minek eredményeképp június 5-én visszavonták a Paoli elleni dekrétumot. Mire azonban ez valamit is változtathatott volna a dolgok menetén, a gironde-istákat felváltották a jakobinusok, a jakobinusok hatalomra jutását pedig rövidesen (1793 július-augusztus) Dél-Franciaország antiföderalista lázadása követte. Ez azért fontos, mert a hatalmas lázadás híre ide vonzotta az angol flottát, ennek jelenléte pedig átrendezte a stratégiai helyzetet. Mellesleg a jakobinus Konvent, Delcher és Barere javaslatára, július 17-én ismét törvényen kívülinek nyilvánította Paolit.[306] Amikor ennek az újabb dekrétumnak a híre Korzikára érkezett, újabb politikai szakadást idézett elő: a többé-kevésbé franciabarát klánok – köztük még olyan régi Paolista családok is, mint a Gentilik vagy az Abbatuccik, Ceccaldik[307] – elhagyták vidéki birtokaikat, és a francia őrséggel ellátott, partvidéki városokba költöztek. Ez a mintegy 70 család tulajdonképpen eredetileg nagyon jó hazafiakból állott, de most úgy gondolták, beláthatatlan, hogy Korzika függetlenné nyilvánítása mekkora bajt zúdít a szigetlakók fejére, inkább a már ismert rosszat, a francia uralmat választották.[308]

Paoliék valóban kijelentették, hogy Korzika független Franciaországtól. Az 1750-es évekhez képest azonban reálisan felmérték, hogy függetlenségre nincs esélyük: szükségük volt egy nagyhatalom védelmére. Az ideális partnernek adott helyzetben Nagy-Britannia látszott.

Anglia a Mediterráneumban

A Mediterrán térségben[309] Anglia katonai jelenlétére már a középkorban is voltak meglepő példák, holott akkoriban a szigetország még semmiféle mércével nem volt tengeri hatalomnak tekinthető. A 15. században már több adat van angol kereskedőhajók felbukkanására a térségben: 1412-ben Genova kikötőjében regisztrálnak egyet. Évente egy-két alkalommal szállítanak gyapjút, posztót, ónt, valamint zarándokokat a Szentföldre. 1461-ben az angolok (franciákkal és németekkel közösen) megnyitják első konzulátusukat Nápolyban. A 16. század első évtizedeiben már nagy volumenű, pontosan regisztrált kereskedelem zajlik angol kereskedők részvételével a Mediterrán térségben.[310]

Anglia tengerészeti jelenlétét a térségben az 1570-es évektől számíthatjuk újra, 1572-73-ban évente 3-6 hajó érkezik Livornóba, a toscanai nagyherceg kedvezményekkel csábítja az

---

[305]Összesen 1003 személy menekült Marseille-be. Christian Peri: Le parti paoliste, 1790-1793. = Sardegna e Corsica negli anni della rivoluzione, 1793-1796. Cagliari, Univ. De Cagliari, 1979. 193-203 p. (a továbbiakban: Sardegna e Corsica), - Thrasher, 273-274. p.

[306] Barere egyik 1793. nyári mondatát idézgetni is szokták: „Pitt angollá tette Paoli szívét, és minden eszközzel Korzika lerohanására törekszik. Anglia a Mediterrán felett éppen úgy zsarnokoskodni akar, ahogyan ezt az óceán fölött már teszi.” Ld. Gai, 286. p., Thrasher, 276. p. A levelezés olvasható: M. A. Ambrosi-R.: La Corse pendant la periode révolutionnaire, 1789-1799. Correspondance du citoyen Constantini, Bastia, Piaggi, 1920. = BSSHNC, Xle année, 1920. Fasc. 413-416., 152-156. p.

[307] A nagy, régi Paoli-ellenes családok: Matra, Boccheciampi, Frediani, Mariotti, Vidan, Grimaldi, Ceccaldi. A közis,ert frankofilek pedig: Arena, Panattieri, Buonarroti. Ld. Rota, 164. p.

[308] Az 1793-as év eseményeiről részletesebben ld. Ambrosi-R.: Correspondance de Constantini, 127-261. p.

[309] A Mediterrán térség fogalmáról Sir Godfrey Fisher azt állítja, hogy az angol köznyelvben ez a kifejezés a Gibraltár és Málta közötti térséget jelenti, attól Keletre beszél a Levantéről, Gibraltártól Nyugatra, az afrikai partot pedig Barbaricum néven nevezték a 16. században. Ld. Sir Godfrey Fisher: Barbary legend: War, trade and piracy in North Africa, 1415-1830. Oxford, Clarendon, 1957. (a továbbiakban: Fisher),VIII. p.

[310] Fernand Braudel: A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában. Bp. Akadémiai-Osiris, 1996., II. Köt., 659-662. p.

angolokat.[311] 1582-től az addig ellenséges Málta is engedélyezi angol hajóknak a kikötést és kereskedést. 1570 után Velence (később Genova is) egyre több fuvarozási bérmunkát ad ki idegen hajósoknak. 1580 fontos fordulópont Anglia mediterrán kapcsolataiban: a térségben érdekelt egyes kereskedők nyomására[312] Erzsébet királynő felveszi a diplomáciai kapcsolatokat a Portával, novemberben Londonba érkezik az első török nagykövet, két év múlva megérkezik angol kollégája, William Hareborne[313] Konstantinápolyba. Ettől kezdve az angol diplomáciának ez az egyik legfontosabb külképviseleti posztja.[314] 1581. szeptember 11-én létrejött a Levant Company.[315] A Levant Company egy szabadalomleveles kereskedő-részvénytársaság volt, ugyanolyan, mint a pár évvel később, 1600-ban létrejött (és a későbbiekben sokkal nevezetesebbé váló) Kelet-India Társaság.[316] A Levant Company elsősorban a Kelet-Mediterrán, azaz török területekkel kereskedett, legfontosabb célpontjai Morea és Zante, fő importcikke a malváziai bor, olívaolaj, selyem és a (plum-pudinghoz nélkülözhetetlen) mazsola voltak. Viszonzásképp angol posztó, vasáru (és alkalmanként fegyver) érkezett a térségbe.[317]

A 16. század szokásai szerint a kereskedelem nagy részét szabadalomleveles kalózok, korzárok bonyolították.[318] A térségben az angol (és a velük konkurráló holland) kereskedő-kalózok is jelen voltak, 1581-től bizonyosan. Fő vadászterületük a török vizek és Velence birodalma voltak.[319] A 17. században gyorsan növekedett a brit kereskedelem, amelyet nagyban előmozdított 1593-ban Livorno szabadkikötőként történt megnyitása. Livornot a toscanai nagyherceg akarta Velence és Genova vetélytársává fejleszteni, és vallási korlátozás nélkül beengedett minden békésen viselkedő kereskedőt (nem firtatva, kalózok-e).[320] Ez azért nagy szó, mert pl. Itália középső részének (a pápai államnak) kikötői még a 19. század elején is zárva voltak az „eretnek" hajósok előtt, a sorozatos angol-spanyol háborúk miatt pedig az angolok rendszeresen kiszorultak az összes spanyol fennhatóság alatt álló kikötőből, vagyis a Nápoly-Szicíliai királyság,

---

[311] Braudel, II. 666-668. p.

[312] A későbbi Levant Co.-ben érdekelt Sir Edward Osborne és Richard Staper küldte Konstantinápolyba Joseph Clements-t és William Hareborne-t (más források szerint Harborne), először 1575-ben, majd 1578-ban. Ld. Fisher, 112. p.

[313] A diplomáciai kapcsolatokról részletesen ld. Skilliter, S.A.: William Harborne and the trade with Turkey, 1578-1582. London, The British Academy, 1977.

[314] A teljesség kedvéért érdemes megemlíteni, hogy Anglia első, Európán kívüli diplomáciai képviseletét (konzuli szinten) 1577-ben nevezte ki, a marokkói szultán udvarába. Ez a kapcsolat folyamatosan fennmaradt, 1585-ben a Barbary Company megalapítását is eredményezte. Fisher, 324. p. A kapcsolat később átruházódott a saléi korzár köztársaságra is. Ld. Peter Lamborn Wilson: Kalóz utópiák: mór korzárok és európai renegátok. Bp. : Chiron, 1997. 18., 23. p. (a továbbiakban Wilson)

[315] A Levant Company megalakulásáról eltérő adatokat közöl a szakirodalom. Braudel 1581-et, mások 1580- at említik. Végső formájában 1592-ben alakult meg, a Turkey Company (1581) és az abból kimaradt kereskedőket tömörítő Venice Company (1583) egyesülésével. A szakirodalom egy része nyilván összekeveri azt jogelődeivel. A Levant Company egyébként 1825-ig működött. Ld. The Wordswort Dictionary of British History. /ed. J. P. Kenyon. Ware (Hertforshire) : Wordsworth Ed., 1994. 216. p., Braudel, II. 671. p.

[316] Braudel szerint a Kelet-India Társaság tulajdonképpen a Levant Co. filiáléja: nemcsak annak mintájára jött létre, de ugyanazon kereskedő-körök hozták létre, a levantei útvonal meghosszabbításának céljára. A Levant Co. Kereskedői már 1583-91 között eljutottak Szírián keresztül Perzsiába, onnan Indiába és Szumátrára is. Braudel, II. 672. p.

[317] ld. Monk, W. F.: Britain in the Western Mediterranean. London, Hutchinson's Univ. Libr., 1953. 14. p. (a továbbiakban: Monk)

[318] A kalózokat illetően a szakirodalom szigorúan megkülönbözteti a pirátákat a korzároktól. A pirátákat törvény és hit nélküli rablóknak tartják, a korzároknak azonban általában volt valamely hatalomtól származó hivatalos engedélye (corsaro), és gyakran a „hit védelmezőjeként", az ellentétes hitű országok hajóinak megtámadására szorítkozott. Ld. Daniel Panzac: Les corsaires barbaresques: la fin d'une épopée: 1800-1820. Paris, CNRS, 1999. 11. p. Braudel ezt azzal egészíti ki, hogy a mediterráneumban nem volt használatos a pirata szó, ezt csak a 17. század elején kezdik használni a spanyolok, (eddig ezt az Atlantikum kalózaira használták) és azt jelzik vele, hogy a keresztény kalózkodás elvesztette ideológiai töltését, és keresztény kalózok nagy mennyiségben támadnak meg spanyol hajókat. Sem a keresztény, sem a muzulmán kalózok nem kímélték még a saját fajtájukat sem, a kalózkodás megélhetési forrás lett. Ld. Braudel, II. 916-917. p. Wilson szerint a piráta általában kalóz, a korzár viszont a barbár államok szolgálatában álló, szabadalomlevelels kalóz. Ld. Wilson, 25. p.

[319] Braudel, II. 673. p.

[320] The Mediterranean in History. Ed. David Abulafia. London, Thames and Hudson, 2003. 239-240. p.

és Genova valamennyi birtokáról. Dél-Franciaország sem állandóan fogadta, az Adria partjain pedig Velence tiltotta ki őket. Így tehát, a keresztény Mediterráneumban Livorno volt az egyetlen hely, ahol egy angol hajó biztosan békés révbe érhetett. Livornóban az angolok nem csupán kiköthettek, de hatalmas raktárakat, lerakatokat is létesíthettek. Az angolok számára ez jelentette az első biztos pontot a Mediterráneumban. Fontosságát mutatja, hogy ennek az olasz kikötőnek van saját angol használatú (egyébként holland eredetű) neve is: az angol források mindegyike Leghorn-ként emlegeti. 1604, az angol-spanyol békekötés után a kereskedelem méginkább fellendült.

Cromwell idején már a brit hadiflotta is megjelent a térségben, a Hollandia és Spanyolország elleni háborúk kapcsán, Blake és Penn admirálisok hajóit szívesen fogadták. 1650-51 telén fordult elő először, hogy angol flotta a Mediterráneumban telelt, és konvojban kísérte a Livornóba tartó angol kereskedőhajókat.[321] Stoakes admirális Marseille-t használta bázisul, de kapcsolatokat létesített Itália és Spanyolország felé, és előnyös szerződéseket kötött Tunisszal és Tripolival is. Cromwell halálakor Anglia gyakorlatilag már hatalmi tényezőként szerepelt a Mediterráneumban.

Anglia Mediterrán fellépései kapcsán óhatatlanul felmerül egy kérdés: mennyire volt ez a politika céltudatosan birodalom-építő, avagy csak a pillanat lehetőségeit használta volna ki? Walter Frewen Lord azt állítja, hogy – ellentétben a világ más tájékaival – Anglia pontosan tudta, mik az elvárásai a Mediterráneummal szemben: sorra foglalta el a jobbnál jobb bázisokat, melyek levantei kereskedelmét voltak hivatottak védelmezni és segíteni. Lord szerint az volt egy alapszabály, hogy Anglia egy helyet csak akkor ad fel, amikor egy jobbat már megszerzett. Példaként azt hozza fel, hogy Cromwell ideje óta sorra Anglia birtokába került Tanger, Gibraltár, Minorca, Korzika, Elba, Málta, a Jón-szigetek, Ciprus és Alexandria.[322] Ez is egy vélemény, de valószínűbb, hogy Anglia egyszerűen megragadta az ajánlkozó lehetőségeket. Az alábbiakból remélhetőleg kiderül, hogy voltak jelentős időszakok, amikor saját bázissal nem is rendelkezett, és voltak időszakok, amikor legerősebb bástyáját, Gibraltárt is szívesen odahagyta volna. Számos bázisba jelentős pénzeket fektetett, aztán nem tudta megtartani azokat. Igazán céltudatos, következetesen keresztülvitt koncepciója a térségben csak rövid időszakokban (Cromwell, II. Károly, spanyol örökösödési háború) volt. John Sealey szerint egyébként a brit birodalom „pillanatnyi elmezavarban" született.[323]

Az 1660-as évek elején jelentős változások történtek a stratégiai elrendeződésben. 1660-ban helyreállították a Stuart dinasztia uralmát, így Anglia újra szalonképes lett az európai hatalmak között. Ugyanakkor, 1659-ben, Franciaország és Spanyolország a pireneusi békével, és az azt követő királyi házassággal egyre szorosabb szövetségi kapcsolatot kezdett kiépíteni. Eddig az angolok hol az egyik, hol a másik fél mellé állván egyfajta egyensúlypolitikát támogattak. Ennek lehetősége most megszűnt. Az 1660 és 1815 közötti időszak jelentős részében Anglia hadban, vagy legalábbis feszült viszonyban állt Franciaországgal, és a vele szövetséges Spanyolországgal is. Az angol külpolitika alkalmazkodóképességét mutatja, hogy azonnal reagált a helyzetre: II. Károly király 1661-ben feleségül vette Braganza Katalint, a nemrég önállósult Portugália királyának leányát. Ezzel a legkézenfekvőbb lehetőséget ragadta meg Spanyolország féken tartására. Ez a kapcsolat Portugáliának is nagyon jól jött, hiszen a spanyol-francia szövetségtől neki is volt oka tartani. Anglia számára a stratégiai szövetség mellett e házasságnak egyéb fontos hozadéka is volt. A menyasszonyt bőkezűen látták el hozománnyal: Anglia birtoka lett az indiai Bombay, és az észak-afrikai Tanger. Egyébként azokban az időszakokban, amikor Anglia éppen hadban állt Spanyolországgal, mindig kimutathatóan javult a viszonya Algírhoz és a többi maghrebi hatalomhoz.[324]

Tanger megszerzése sorsdöntő fontosságú a brit Mediterrán jelenlét története szempontjából. Ez volt az első valódi angol birtok a térségben. Tanger a gibraltári szorost ellenőrző négy fontos

---

[321] Ld. Monk, 15-16. p.
[322] Walter Frewen Lord: The lost possessions of England. London, Bentley, 1896. 5-6. p. (a továbbiakban: Lord)
[323] Idézi: Roger Scruton: Anglia, egy eltűnő ideál. Bp. Typotex, 2004. 8. p.
[324] Fisher, 291 p.

erőd[325] egyike. II. Károly felismerte az erőd stratégiai jelentőségét, és határozottan kiállt annak fejlesztése mellett. Jelentős erődítési és móló-építési munkálatokba kezdtek, úgy tűnt, az angol korona hosszabb távon meg kívánja tartani a birtokot. A kereskedelem fejlesztése érdekében raktárakat építettek, és jelentős helyőrséget telepítettek, elsősorban a kalózok elleni védekezés céljából. Tangert koronagyarmatként működtették, élére katonai kormányzó került,[326] bizonyos önkormányzata – az angol municipális kormányzat mintájára – az angol kereskedők városi tanácsosainak testületéből állt. A külföldiek – még a több száz éve itt élő spanyolok is - ki voltak zárva e testületekből.[327] Tangerrel az volt a probléma, hogy nem volt hátországa: egy alaposabb mór támadásnak egy hónapnál tovább nemigen állhatott volna ellen, a környező régiókkal pedig csak idegen kereskedők közvetítésével tudott kapcsolatot tartani. Az eredeti lakosság ellenségesen viszonyult az angolokhoz, akik egymással sem tudtak jól kijönni: különböző kereskedelmi lobbyk nehezítették a város igazgatását. Tanger kereskedelmi telepként nagyon eredményesen működött,[328] de 1684-re II. Károly királynak olyan súlyos anyagi és belpolitikai jellegű problémákkal kellett szembenéznie, hogy nem tudta tovább finanszírozni a telepet. A helyőrség elkeseredetten távozott, keserűségüket fokozta, hogy a húsz éven át épített mólót távozáskor le kellett rombolják.[329] Anglia ismét kiszorult a Mediterránból. Egyre gyarapodó kereskedelmét azonban fenn akarta tartani, a kalózoktól pedig megvédelmezni. Ez utóbbi cél elérése érdekében a diplomácia fegyverét vetette be: ekkoriban kezdett kiépülni a barbár hatalmak felé a konzuli rendszer, és megszülettek a kétoldalú egyezmények. Ezzel csak az volt a probléma, hogy Algírban, Tuniszban nagyon gyakran cserélődtek a helytartók, és mindegyikkel újra kellett egyezkedni.[330]

A béke azonban nem sokáig tartott: 1701-ben kitört a spanyol örökösödési háború. Orániai Vilmos boldog volt, hogy angol trónigényét Ryswickben a franciákkal el tudta ismertetni. Tulajdonképpen nem akart beszállni egy újabb háborúba, hajlandó lett volna elismerni egy Bourbont Madridban, ha kárpótlásul ő is kap valamit, például Minorcát, és ráadásul Gibraltárt vagy Ceutát. Ezt a spanyolok nem voltak hajlandók jóváhagyni. A diplomácia gyorsan dolgozott: Vilmos és XIV. Lajos egyezkedett, közben Anglia, Hollandia és Ausztria aláírta a Grand Alliance-ot, a szerződésben Angliának beígérték Gibraltárt. A háborútól félig-meddig független sikere volt az angoloknak a Portugáliával 1703 december 27-én megkötött Methuen-egyezmény, mely kiváló kereskedelmi kapcsolatokat eredményezett, ezen kívül pedig a brit flottának biztos bázist, a Mediterráneum tőszomszédságában.[331] 1704 óta a Mediterrán jelenlét még markánsabb, amikor az angol flotta – az egyességre hivatkozva - elfoglalta Gibraltárt.[332] Ettől kezdve a briteknek elméletileg módjuk lett a Földközi-tenger és az Atlanti-óceán közötti forgalom ellenőrzésére, esetleg szabályozására, ugyanakkor a soron következő háborúkban biztos ellenségként számíthattak Spanyolországra. A lisszaboni és gibraltári bázis segítségével jelentősen, és szinte azonnal megnövekedett a Mediterráneumban a brit kereskedelmi jelenlét.

A szövetségesek 1707-8 táján álltak leginkább győzelemre a térségben. 1708 elején a spanyolországi angol haderő parancsnoka James Stanhope tábornok lett, aki – Marlborough

---

[325] A többi: Gibraltár, Tarifa, Ceuta. Ld. Monk, 18. p.

[326] A kormányzó királyi előjogokkal rendelkezett, rendeletileg kormányzott, emiatt intézkedései nem mindenben feleltek meg az aktuális angliai törvényeknek. Felügyeletét Londonban a Titkos Tanács egyik bizottsága látta el, a Commitee for the Affairs of Tanger. Ennek titkára egyébként Samuel Pepys volt. Ld. Monk, 20. p.

[327] Polgármester, 6 alderman, 12 tanácsos. Törvényhozási és adókivetési joguk volt, az angol törvényeknek megfelelően. Ez az önkormányzat azonban csak 1668-ban, Tanger szabad várossá nyilvánításakor jöhetett létre. Ld. Monk, 20. p.

[328] Tanger, mint koronagyarmat működéséről részletesebben ld. Monk, 18-23. p.

[329] Monk, 18-19. p.

[330] Monk, 24. p.

[331] Richard Cave: The Methuen Treaty = History Today, 2003 December, 54-55. p.

[332] 1704. július 22-én szállt partra Hessen hercege, 1800 emberével, heves bombázás után a vár másnapra megadta magát. Az angoloknak 18 halottjukba került. Később, 1704-5 telén, a spanyol hadsereg, többszörös túlerővel ostromolta az erődöt, de nem sikerült visszafoglalnia. Ld. Monk, 21-22. p. Gibraltár 18. századi történetéhez ld.: Martin Murphy: Gibraltar: apple of discord = History Today, November 2002. 24-25. p.

herceggel egyetértésben – elhatározta Minorca megszerzését, ennek érdekében (gabonaszerzési céllal) a szardíniai Cagliarit bombázták. Egy olyan tervet is dédelgettek, hogy a jakobitákat[333] pártoló pápa ellen indítanak hadjáratot, ehhez is kellett volna Minorca. A szigeten 1708 szeptember 8-án szálltak partra 1700 emberrel, 30-ára Port Mahon erődje elesett. Minorca szigete már territoriális nyereséget is jelentett, ennél azonban fontosabb volt a sziget kikötője, mivel Port Mahon kiváló flottabázist jelentett, és segítségével szemmel tartható volt Toulon, de a katalán kikötők is. Minorcát az angolok is nagyra becsülték, birodalmuk legfontosabb erődjei közé sorolták. Az angolok ettől kezdve egészen 1783-ig folyamatosan jelentős hadiflottát állomásoztattak a Nyugat-Mediterráneumban, s ennek fő bázisa Port Mahon lett.[334]

Az angoloknak jó ideig fogalmuk sem volt, milyen fontos nyereség számukra Gibraltár. A kiválóan védhető hely elég sivár volt, és rengeteget kellett rá költeni. Ma már hihetetlennek tűnik, de az angolok vagy ötven éven át próbálkoztak valami jobb helyre cserélni, csak senki sem állt kötélnek.[335] Gibraltár és Minorca segítségével Anglia – illetve 1707-től Nagy-Britannia – a Mediterrán legerősebb hatalmai közé került. Ezzel egyidejűleg Franciaország, és a végsőkig kimerült Hollandia szerepe ideiglenesen háttérbe szorult.[336]

A brit Mediterrán flottának két fontos feladata volt. Az egyik a spanyol flotta megfigyelése, a másik pedig az észak-afrikai kalóz-államok kordában tartása. A franciák ekkoriban még nem állomásoztattak komoly flottát a térségben: különös, de Anglia előbb volt Mediterrán tengeri hatalom, mint maga a térségben helyet foglaló Franciaország.[337] A helyzet Maurepas[338] tengerészeti minisztersége idején (1723-1749) kezd megváltozni, amikor a franciák komoly flottaépítési programba kezdenek[339].

Stanhope diplomáciáját (melyre a koronát 1720-ban a Quadruple Alliance tette föl), 1721-től 1742-ig Robert Walpole stabil, befelé forduló, békés kormányzata követte. Walpole elvet csinált a háború kerüléséből, a kereskedelem békés fejlesztéséből. Az elért pozíciókat azonban tartani akarta.Walpole utóda, John Carteret[340] már sokkal kontinentálisabb politikát folytatott, az osztrák örökösödési háborúban pl. Ausztria mellé állt. Matthews admirális feladata volt Toulon blokád alá vétele, ahonnan azonban 1744 februárjában a franciák, spanyol segítséggel kitörtek. Szerencsére a franciák nem egyetlen, erős flottát tartottak a térségben, hanem kis squadronokra osztották. Ennek ellenére a britek 1748-ig, az aacheni békéig számos nehézséggel kellett szembenézzenek a térségben. Flottájukat a Riviéráról kénytelenek voltak Mahonba visszavonni, utánpótlási vonalaikat gyakran zavarták a franciák és spanyolok. 1743-ban Theodore korzikai exkirály Matthews admirális hajóján cirkált a sziget partjai körül. Mivel azonban Nagy-Britannia hagyományosan jó kapcsolatokat tartott fenn Genovával és az itáliai államok többségével, II. György király nem hagyta jóvá ezt az expedíciót, hivatalos vizsgálat lett a vége. Két évvel később, amikor a Szárd-Piemonti királyság csatlakozott a Bourbonok elleni szövetséghez, Genova pedig a franciákhoz, egy Villafrancából induló squadron még Bastiát is bombázta. A korzikai

---

[333] Jakobiták: II. Jakab, az 1688-ban elűzött angol király, majd trónkövetelő fiának és unokájának hívei. Egészen 1788-ig, az utolsó Stuart trónkövetelő haláláig mindig fontos bizonytalansági tényezőt jelentettek Anglia számára.

[334] Minorca előnyös hadibázis volt, más szempontból azonban elég problémás: a meglehetősen elmaradott, idegengyűlölő és zárkózott helyi lakosság hideglelős viszolygással viseltetett a protestáns angolok iránt. Az uraktól a parasztokig mindenféle lehetséges módon intrikáltak az angolok ellen. Egyébként azt megelőzően a spanyolok ellen is. A iratok hiányosan maradtak ránk, így nem tudjuk, az angolok igazából tettek-e valamit az ügy érdekében, de az ellenérzéseket nem sikerült feloldani. Lord, 98-156. p., Monk, 36-38. p.

[335] Martin Murphy: Gibraltar : Apple of Discord = Hostory Today, 2002. november, 24-25. p.

[336] Monk, 38-39. p.

[337] Ez erősen vitatható kijelentés, általában az angolszász művek állítanak ilyesmit. Ezzel szemben pl. a francia Panzac szerint a 16. sz. 2. felében Spanyolországtól Franciaország vette át a Mediterrán tengeri hatalom stafétáját. Ld. Panzac,12. p.

[338] Maurepas, Jean Frédéric Phélypeaux, comte de Maurepas (1701-1781)

[339] Black: Natural and Necessary Enemies, 2. p.

[340] John Carteret, Earl of Granville, 1742-1743 folyamán miniszterelnök.

szabadságharc ekkori vezetői, Gaffori és Matra már ekkor angol védnökséget kértek[341]. Az angol kormány azonban a sziget megszerzésére irányuló terveket ejtette.[342] A jó szövetségesi kapcsolatok miatt nem vethetett szemet Szardínia, Szicília vagy Elba szigetére sem[343]. Franciaország agresszív politikája azonban felborította a térség status quo-ját. A brit birtokokat azonban nem csupán megtartották, hanem megerősítették, fontos erődítési munkálatokat hajtottak végre, és rendszeresen növelték a minorcai helyőrséget is.[344]

A stratégiai helyzet azonban az 1750-es években alapvetően megváltozott. Az aacheni béke után az angol-osztrák viszony megromlott, Anglia kezdett kiszorulni Észak-Itáliából,[345] ugyanakkor a franciák és spanyolok erődödtek a térségben. A brit kormány a spanyolok felé próbált közeledni: az 1750-es Keene-féle kereskedelmi szerződésben Nagy-Britannia megszüntette az Asiento-jogot,[346] helyreállították az 1667-es vámtarifát. A spanyolok természetesen ismét előhozták Gibraltár és Minorca kérdését, megint csak eredménytelenül.

1756-ban, a hétéves háború elején, a franciák visszafoglalták, majd (a Bourbon családi szerződés értelmében) a spanyoloknak visszaadták Minorcát.[347] A brit közvélemény ezt hatalmas kudarcként élte meg, a bűnbakká tett Byng tábornokot, a sziget parancsnokát ki is végezték. Nagy-Britanniában a nagypolitikában is fordulat következett be: 1756 novemberében az idősebb Pitt államtitkári rangot kapott, valójában a kabinet vezetője lett. Elődeitől nagyban különböző elképzelései voltak a brit birodalom építéséről és annak külpolitikájáról. Tengerentúli birodalom-építő politikája fantasztikus eredményeket hozott Indiában és Kanadában, ezzel párhuzamosan azonban a közelebbi vizeket kissé elhanyagolta. Mivel a Hétéves háborúban az elforduló Ausztria helyett Poroszországot választotta szövetségesének, Európán belül is inkább az Atlanti partok érdekelték, a nagy flottagyőzelmeket is ott aratták (Quibéron, Belle Ile). A Mediterráneum legnagyobb sikere Saunders admirális nevéhez fűződik, aki Toulont blokád alá véve megakadályozta, hogy a francia flotta úton Brest felé elfoglalhassa Portugáliát. A háború végére azonban a britek kiköszörülték a csorbát, a békeszerződés Minorcát (Belle Ile-ért cserébe) visszaadta a győztes Nagy-Britanniának.Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy a Mediterrán másodrendű helyszínné vált, szemben Indiával és egyéb, tengerentúli területekkel. A francia forradalom elleni első koalíció idejéig ez a helyzet még csak romlik.

Minorca ideiglenes elvesztése is érzékenyen érintette az angol kormányt, ennél azonban sokkal aggasztóbb volt az, ami 1769-ben történt. Ekkor ugyanis Franciaország, amely már többször beavatkozott a sziget ügyeibe, megvásárolta Korzikát. Korzika az angolokat is érdekelte: a 18. század folyamán itt zajló sorozatos lázadások, forradalmak és belháborúk során több ízben az angolok is beavatkoztak az itteni eseményekbe. Amikor a britek 1756-ban elvesztették Minorcát, a Newcastle-kormány utasította Hawke admirálist, hogy flottája menjen Korzikához. Ekkor azonban még mindig nem esett szó a sziget megszerzéséről, csak arról, hogy a francia flottát el kell csalni Minorcától. Ez azonban nem sikerült, mivel a brit flotta nem merte megkockáztatni, hogy gibraltári bázisától ilyen messze hadakozzék. Mivel Ausztria Franciaország szövetségese volt, az itáliai kikötők jelentős része bezárult az angol flotta előtt[348]. Az 1750-60-as

---

[341] Gregory: Ungovernable Rock, 44. P.

[342] 1769-ben Korzika sorsára hagyása meglepően nagy felháborodást váltott ki a brit közvéleményben. A kormány azonban nem tett semmit, figyelmét elvonták az amerikai események. Erről részletesebben ld. Jeremy Black: Natural and necessary enemies: Anglo-French relations in the 18th century. Athens, Univ. of Georgia P., 1986. 120-122. p.

[343] Rose: Pitt and Napoleon, 60. p.

[344] Monk, 49-50. p.

[345] Elsőrorban az 1752-es aranjuezi spanyol-osztrák szerződés miatt. E szerződésben a két hatalom, hosszas viszályok után, gyakorlatilag békésen felosztotta Itáliát. Ld. Monk, 51-53. p.

[346] A rabszolgakereskedelem monopóliuma. 1701 és 1710 között a Francia Guinea Társaságé, az utrechti békében Nagy-Britannia kapta meg. Ezt még 1708-ban ígérte meg, az angol flotta spanyolországi segítségéért III. Károly. Ld. Jeremy Black : The Rise of the European Powers : 1679-1793. London, Arnold, 1990. 49-54. p.

[347] Az angolok első reakciója az volt, hogy Gibraltárt felajánlották Minorcáért cserébe.

[348] Gregory: Ungovernable Rock, 45. p.

években a Mediterrán nagyhatalom szerepét Angliától egyre inkább Franciaország vette át. Korzika mellett ekorra már Málta is francia befolyás alá került.[349]

Az angolok helyzetét a térségben az amerikai függetlenségi háború alapjaiban rendítette meg. E háború során Anglia ellen Európa valamennyi hatalma összefogott, a szigetország nem tudta az egyensúlypolitika rég bevált módszerét alkalmazni. Az Amerikában folytatott súlyos háború miatt minden hadi utánpótlás oda ment, Gibraltárra alig maradt erő. Bár Gibraltárt 1779-82 között, a hosszú, kimerítő és véres ostrom ellenére is sikerült megvédeni,[350] az 1783-as békeszerződés Minorcát[351] visszaadta Spanyolországnak. A Habsburg-Bourbon szövetség következtében pedig Itália államai sokkal előzékenyebbek voltak a franciák, mint az angolok iránt. Ráadásul a franciák Máltával is kötöttek egy hajójavítási egyezményt. Gibraltár hosszú blokádja miatt Anglia a térségben flottabázis nélkül maradt, ennek következtében kereskedelmi forgalma is jelentősen visszaesett. A térség ura a touloni francia flotta lett[352]. A háborús vereség következtében egyelőre nem is mutatkozott lehetőség e kellemetlen helyzet megváltoztatására. Ehhez várni kellett az újabb háború kitörésére: az alkalom 1793-ban, a francia forradalom elleni háború kitörésekor, illetve az első koalíció megalakulásával jött el, mégpedig a rojalisták touloni lázadása kapcsán.

1793-ban a brit külpolitikának a következő kikristályosodott elvei voltak: elsődleges cél a szigetország tengeri védelme, második: Németalföld megvédelmezése az ellenséges befolyástól, harmadik az európai kontinens biztonsága (ellenforradalom, gyakorlatilag az egyensúlypolitika alkalmazásával). Legfőbb taktikája az egyensúlypolitika volt, melyet kiválóan gyakorolt is, bár már az amerikai függetlenségi háború kapcsán kiderült, hogy nem mindig sikerül megfelelő szövetségeseket találni. Az egyensúlypolitika része volt az is, hogy ahol lehetett, különféle mentességekre és kompenzációkra tartott igényt.[353] Angliát az európai kontinensből mindössze a Hollandiától Portugáliáig terjedő partmenti sáv érdekelte, a többi ország csupán stratégiai-taktikai szövetségesként kellett neki.[354] A háború során ezeket még egy ad hoc elv egészítette ki: a vetélytársak fontosabb gyarmatainak megkaparintása. A háború első szakaszában, 1793-tól ennek megfelelően a fontos hadszínterek Hollandia és az Antillák lettek.[355]

Az első koalíciót megalakító hatalmak számára a Mediterrán térség egy szinte lényegtelen mellékhadszíntér volt csupán.[356] A háború fő színtere az osztrákok és poroszok számára is a Rajna vidékén volt. 1793-ban azonban Anglia kötelezte magát, hogy jelentős flottát küld a

---

[349] Monk, 56-57. p. A 17-18. században a máltai lovagrend vezetőinek túlnyomó többsége francia arisztokrata családok sarja volt. A sziget szoros kapcsolatot tartott fenn a francia udvarral, amely Máltát afféle „tengeren túli département”-ként kezelte. A lovagrend könyvtára pl. francia kötelespéldány-joggal rendelkezett. Ld. Histoire de Malte (Que sais-je? Sorozat)

[350] Az angol-spanyol hadieseményekről ld. Zachar József: Csaták, hadvezérek, katonák a 18. században. Bp. Tankönyvkiadó, 1990. 235-240. p.

[351] Minorcát még 1782. febr. 5-én foglalta el Crillon herceg, egy spanyol sereg élén. A spanyolok ezután tökéletesen lerombolták az erődöt, hadászatilag értéktelenné vált. Az angolok később (1798-ban) visszakapták, de nem tudtak mit kezdeni vele, már nem érte meg újra felszerelni. 1802-ben végleg le is mondtak róla. Ld. Monk, 58. p., Russell Chamberlin: The long farewell = History Today, 2002 September, 27. p.

[352] Gregory: Ungovernable Rock, 46. p.

[353] Paul W. Schroeder: the transformation of European politics: 1763-1848. Oxford, Clarendon, 1994. 6-9. p.

[354] Jeremy Black: British Foreign Policy in an age of Revolutions: 1783-1793. Cambridge, Univ. P., 1994. 17. p. (a továbbiakban: Black: Foreign)

[355] A brit hadicélokról sok helyütt lehet olvasni, pl. Britain and Revolutionary France : Conflict, Subversion and Propaganda / ed. Colin Jones. Exeter, Univ. P., 1983. 16-17. p., az Antillákon kialakult rendkívül nehéz helyzetről ld. 27-38. p. Itt David Geggus kihangsúlyozza, hogy St. Domingo annyira fontos volt Angliának, hogy hatvanezer katonát küldött ide, a sárgaláz miatti szinte biztos halálba, míg később Wellington hercegnek is maximum negyvenezer fővel kellett beérnie Spanyolországban. A Nyugat-Indiák felülértékelését, és a Mediterrán hadszínterek relatív elhanyagolását már 1911-ben is kihangsúlyozta J.W. Fortescue: British statesmen of the great war, 1793-1814. Oxford, Clarendon, 1911. (a továbbiakban: Fortescue) Fortescue szerint a Toulonba, illetve Korzikára küldött összesen 3000 katonával szemben St. Domingon csak a halottak száma 40.000 főre rúgott. 98., 104. p.

[356] Nem dolgozatunk témája, de a későbbiekben ez a hozzáállás jelentősen változni fog. Ld. Szász Erzsébet: Angol-francia versengés a keleti Mediterráneumban, 1797-1815 = Világtörténet, 1994/ősz-tél. 24-40. p.

Mediterráneumba, mely a tengerparti Alpokban és a Mediterrán Riviérán támogathatta az osztrákok és az itáliai szövetséges államok hadműveleteit. Ausztria csak ezzel a feltétellel lépett be a szövetségbe.[357] A szárd király és Nápoly katonai segítséget ígért, ezért azonban az angol kormánynak kemény fontokkal kellett fizetnie.[358] Mivel az itáliai és ibériai szövetséges államok kikötői – melyek közül a legfontosabb Livorno volt – nyitva álltak az angol hajók előtt, a koalíció első hónapjaiban a brit flottának nem voltak utánpótlási és dokkolási gondjai.

1793 első felében a koalíció vezető politikusai szentül meg voltak győződve róla, hogy a Francia Köztársaság hamarosan összeomlik. Erre a feltételezésre ekkoriban jó okuk volt: szinte egész Európa háborút viselt a franciák ellen, akiknek helyzetét gazdasági összeomlás, és súlyos belpolitikai válság is nehezítette. A vidéki Franciaországban a royalista lázadások mellett éppen 1793 nyárelején bontakozott ki az ú.n. föderalista mozgalom[359].

A föderalista mozgalom egyik központja Dél-Franciaországban volt, ahol a Toulonban állomásozó francia Mediterrán hadiflotta 1793 júniusában fellázadt a jakobinus kormányzat ellen. Amikor az angol kormány értesült erről, Grenville megsürgette az osztrákokat, hogy a flandriai brit expedíció fejében indítsanak el egy hadsereget Provence felé. A brit kormány szemében ez annyira fontos cél volt, hogy Pitt július 19-én még azt is javasolta, hogy a flandriai expedíciótól dobjanak át ide 3 angol ezredet, valamint egy hesseni és württembergi osztagot. Pitt elképzelése szerint az ily módon kiegészített szövetséges csapatok, a spanyolok és Hood admirális[360] hadiflottájával megtámogatva, győzelemre segíthetik a provence-i lázadókat és a koalíciót[361]. Sajnos azonban már ekkor megmutatkozott az 1. koalíció legfőbb gyengéje: a koalíciós partnerek egészen egyszerűen nem tudták felfogni, milyen súlyos háborúba keveredtek. Mindannyian spórolni akartak, és úgy gondolták, a többiek majd elintézik az ellenséget. Thugut osztrák kancellár pl. nem vette komolyan az angolok felhívását, sőt, az itáliai hadszíntérről csapatokat dobott át a Rajnához.

Amikor júliusban Hood és Langara flottája megérkezett a francia partokhoz, Hood egy kiáltványt tett közzé, miszerint ha Toulon és Marseille hadihajóira felvonják a francia királyi zászlót, védelem alá vonja a városokat, tekintettel lesz a tulajdonjogra, és a hadihajókat a majdani győzelem után visszaadja a francia királyságnak. A jakobinus megbízottak azonban közben Marseille-ben rendet csináltak, így Hood egész flottájával (19 hadihajó)[362] Toulonhoz vitorlázott, ott augusztus 27-én lehorgonyzott, és 1500 embert partra is tett[363]. Ugyanaznap délután 15 spanyol hajó is érkezett, melyek 1000 embert tettek partra. Augusztus 28-án Hood egy újabb kiáltványt tett közzé, melyben ígéretet tett, hogy Toulont megtartja XVII.Lajos hűségén. Augusztus 29-én kitört a rojalista lázadás.[364] A touloni városatyák készségesen elfogadták a helyzetet, a flotta matrózai között kibontakozó ellenállást pár nap alatt felszámolták. Augusztus 31-ig a városból sikerült

---

[357] Rose: Pitt and the Great War, 143. p.

[358] A 20 ezer szárd katonáért pl. 200 ezer font évjáradékot kértek Rose: Pitt and the Great War, 143. p.

[359] A föderalizmus a jakobinus Franciaország központosító politikája ellen kívánta a régi helyi intézményeket és kiváltságokat megóvni. Részletesen ld.: M. H. Crook: Federalism and the French Revolution: The Revolt of Toulon in 1793. = History (65) 1980. 383-397. p.

[360] Sir Samuel Hood (1724-1816), 1st Viscount of Hood. Észak-Amerikában, Dominicán szolgált, 1793-1794 között a brit Mediterrán flotta főparancsnoka.

[361] Rose: Pitt and the Great War, 143-144. p.

[362] Stratégiai kérdések tárgyalásába nincs hely belemélyedni, de annyit érdemes megjegyezni, hogy a brit Mediterrán flotta ekkoriban 21 sorhajóból és 51 egyéb hajóból állott, de Toulon ostromán kívül e flotta dolga volt valamennyi spanyol és észak-afrikai kikötő, a livornói kereskedelem, Nápoly, Szicília, a görög partok, az Adria és a Dardanellák felügyelete. Így az is hatalmas erőfeszítést jelentett, hogy a 21-ből 19 sorhajót Toulonhoz irányítottak. Ld. Piers Mackesy tanulmányát = Britain and the French Revolution, 1789-1815. ed. Dickinson. Houndmills, Macmillan, 1989. 151. p.

[363] Rose Pitt and the Great War, 144-145. p.

[364] Jennifer Mori: The British Government and the Bourbon restoration : the occupation of Toulon, 1793. = Historical Journal, 40, 3. (1997) 699-719. p.

kiszorítani a Carteaux vezette jakobinus-párti kormánycsapatokat. A városban újra életbe léptették az 1791-es alkotmányt. Ez az esemény a rojalisták legragyogóbb sikere volt[365].

Hamar megmutatkoztak azonban a város védelmének nehézségei: a 15 mérföldes városvédelmi sáncrendszert nagyon nehéz városi miliciával, és mindössze 2500 katonával megtartani. Henry Dundas brit hadügyminiszter szeptember 14-én elrendelte, hogy a Dunkerque-t ostromló sereg egy részét irányítsák át Toulonba. Szeptember 28-án a tüzérséget is elvonták, ami nyilvánvalóan azt jelentette, hogy a brit kormány feladta a flandriai expedíciót. Dunkerque lakosságának polgári felügyelőjét, Sir Gilbert Elliotot pedig rugalmasan átirányították Toulonba, hogy a továbbiakban ugyanezt a meghatalmazott miniszteri feladatot itt lássa el. Elliot – a korabeli utazási viszonyok miatt – novemberre ért Toulonba.[366] Dunkerque feladásáról a végső döntés október 28-án született meg[367].

Szeptember 16-án azonban megérkezett a város alá a köztársasági hadsereg. Ekkorra már 17 ezer szövetséges katona tartózkodott a városban: elhelyezésük, ellátásuk jelentős konfliktus-forrás volt, annál is inkább, mivel a teljes lakosságot a brit és spanyol flotta élelmezte. Ráadásul a szövetségesektől sokkal több katonára számítottak: Milánóból pl. 5 ezer katonát vártak, egy sem érkezett. Egyedül Anglia volt további áldozatokra kész: Pitt hosszas egyeztetések után, végre december 23-án tudott elindítani Írországból, Cork-ból egy ezredet. Mint tudjuk, későn. Így hát 17 ezer ember próbálta feltartóztatni a 40 ezres francia sereget.

A szövetségesek védelmi képességeit ráadásul egy sajátos körülmény még inkább gátolta: a különböző nemzetiségű csapattestek nem tudtak a főparancsnokság kérdésében megegyezni: a flottának Hood és Langara egyaránt parancsolni akart, de ugyanez történt a szárazföldi seregnél is. Az angolok főparancsnoka a végtelenül pesszimista O'Hara volt, aki felmérvén a város védelmi képességeit, nem sok jóra számított, viszont az volt a véleménye, hogy mivel az angolok képviseltetik magukat a legnagyobb sereggel, a legnagyobb flottaréssszel, és elsőnek érkeztek, nekik kell parancsolni. Pitt is azon a véleményen volt, hogy az elsőség jogán a főparancsnok csakis angol lehet.[368] Ezt a spanyolok természetesen vitatták, és mivel alig telt el két év a Nootka-krízis[369] óta, alapvető gyanakvással szemlélték az angolok minden lépését.[370]

A spanyolok és a francia rojalisták az angolokat azzal kezdték vádolni, hogy Toulont – Gibraltár mintájára – meg akarják tartani. Ezt a britek egyöntetűen tagadták. A vitának sajátos színezetet adott, hogy jelentkezett Provence grófja, aki szintén át akarta venni a város irányítását, mint régensherceg. A spanyolok a herceg mellé álltak, az angolok azonban határozottan tiltakoztak a herceg régenssége és touloni partraszállása ellen[371]. Angliában 1788-89 fordulóján zajlott le a komoly belpolitikai válságot előidéző régens-vita,[372] és Pitt valószínűleg nagyon ideges

---

[365] Hood admirális azt érzékeltette a touloniakkal, hogy Anglia legfőbb célja a monarchia restaurálása. Ez azonban nem egyértelmű: a kormány nevében Lord Chatham figyelmeztette Hood-ot, hogy valóban támogatják a rojalistákat, ez azonban csak az adott helyzet következménye, nem elvi kérdés. Ld. Rose: Pitt and the Great War, 145. p.

[366] Life and letters of Sir Gilbert Elliot. Vol. 2. London, Longmans, 1874. (a továbbiakban Elliot: Letters) 162., 172. p.

[367] Rose: Pitt and the Great War, 147. p.

[368] Rose: Pitt and the Great War, 153. p.

[369] A Nootka-öböl a kaliforniai partvidéken van, ahol 1789-ben az angolok (a hajdani Drake-expedíció felfedezői jogán) megpróbáltak egy kereskedelmi telepet létrehozni. A területet magukénak valló spanyolok azonban elfogták az angol hajókat. Az angol diplomácia erre nagyon határozottan lépett fel, kártérítést követelt és kapott Spanyolországtól, valamint elismertette a kereskedelmi telep-létesítés szabadságát. Még csak öt év telt el az amerikai függetlenségi háború óta, amelyben Spanyolország a győztes, Anglia a vesztes fél volt, és most, pusztán diplomáciai eszközökkel Anglia visszalépésre kényszerítette ellenfelét. A szigetország számára ez jelentős presztizs-nyereséget jelentett. Ld. John M. Norris: The policy of the British Cabinet in the Nootka Crisis = English Historical Review, 1955. 562-580. p.

[370] Az angol-spanyol ellentétekről ld. The Cambridge History of British foreign policy 1783-1919 / ed. A. W. Ward. Vol. 1. 1783-1815. Cambridge, Univ. P., 1922. 256-257. p.

[371] Rose: Pitt and the Great War, 155. p.

[372] 1788 őszén III. György királyon kitört az elmebaj. A walesi herceg (aki nagyon rossz viszonyban volt apjával, és Pitt miniszterelnökkel), azonnal régensnek ajánlkozott. Az ellenzék lelkesen mellé állt, a régens kinevezése ugyanis kormányváltást is hozott volna. Pittnek minden alkotmányos csűrés-csavarást be kellett vetni, hosszas parlamenti viták során, hogy ameddig csak lehet, késleltesse a kinevezést. Nagy szerencséjére, 1789 márciusában a királyt gyógyultnak nyilvánították. Ld. Tandori Mária: The Regency crisis and its constitutional consequences.

lett, amikor kiderült, hogy megint egy újabb önjelölt régenssel gyűlhet meg a baja. Szerencséjére a touloni rojalisták sem rajongtak az ötletért: arra hivatkoztak, hogy az 1791-es alkotmány nem intézkedik a régensi intézményről[373]. A kérdés így lekerült a napirendről.

A háborúnak ebben a szakaszában egyébként a Pitt kabinet a megszerzett területeket a háborús kárpótlás kérdésében vette figyelembe: mivel abban reménykedtek, hogy a háborúnak hamarosan vége lesz, arra koncentráltak, hogy a háborús költségekért valamilyen anyagi formában kárpótolják saját országuk gazdaságát. Erre logikus megoldásnak látszott, hogy bizonyos területeket ideiglenesen megszerezzenek, és ha azokon behajtották a költségeket, utána a területek jogi helyzetét rendezni lehet. Korzika megszerzésére is ilyen célból gondoltak.[374] 1815-ben, amikor a háború véget ért, annak iszonyatos költségei miatt már szó sem lehetett a költségek teljes kompenzációjáról, a Liverpool-kabinet meg sem említette a kérdést.

A jóvátétel kérdésében tehát határozott nézeteltérés bontakozott ki a kormány, a spanyolok és Hood admirális között. A kormány Toulonra is, mint a későbbi jóvátétel egyik forrására tekintett. A spanyolok és Hood azonban lovagiasan viselkedtek, a várost minden ellenszolgáltatás nélkül akarták visszaadni, ha a királyságot sikerül restaurálni[375]. Spanyolország meg is sértődött az angol kormány elképzelésein (azok november 20-án kiadott deklarációjukban kijelentették, hogy Toulont nem akarják megtartani, viszont kártérítést fognak kérni), mivel a városban ekkor már több volt a spanyol katona, mint az angol, a város kormányzását azonban az angolok szigorúan a kezükben tartották. Az angolok három megbízottja (Hood a flotta, O'Hara a hadsereg, Sir Gilbert Elliot pedig a polgári kormányzat részéről) gyakorlatilag teljhatalmú kormányzóként viselkedett. A nézeteléréseket fokozta, hogy az angolok és spanyolok a touloni francia flotta sorsában sem tudtak megegyezni. A spanyolok el akarták konfiskálni a hajókat, és azonnal egy spanyol kikötőbe szállítani azokat, illetve ha ez nem sikerül, fel akarták gyújtani. Langara admirális nem volt elég óvatos, így ez a hír ki is szivárgott, amin aztán a touloniak és angolok egyaránt felháborodtak. Pitt azonban nagy expedíciót tervezett Provence ellen, és ehhez akarta felhasználni a flottát[376].

Toulon ostromát nincs helyünk részletesen ismertetni.[377] December közepén Hood admirális elrendelte az evakuációt, amely három szörnyű napon át tartott. Ennek során a hadseregeket, és a rojalizmusuk miatt maradni nem merő polgári lakosságot felvették az angol és spanyol hajók, magukkal ragadva 18 francia hajót, amennyit csak lehetséges volt. Azt a 27 hajót, melyeket vagy idő, vagy legénység híján nem voltak képesek elvinni, felgyújtották[378].

Toulon elvesztése súlyos csapást jelentett a koalíciónak. Fel kellett adják a háború gyors befejezésének terveit. Az angolok pedig egy váratlan problémával szembesültek: ott álltak a Földközi-tenger közepén, egy csomó alig ellátott hajóval, dokk és utánpótlási bázis nélkül,

---

England, 1788-89 = Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica. Tom. 105. 1998. 29-36. p.

[373] Rose: Pitt and the Great War, 155. P. Elliot civil megbízott egyébként – Burke módjára – lelkes royalista volt, gyakorlatilag ő volt az egyetlen, aki Toulonban őszintén örült a Monsieur megjelenésének, mert azt hitte, az majd fellelekesíti a royalista buzgalmat. Csalódnia kellett. Ld. Ephraim Douglass Adams: The Influence of Grenville on Pitt's Foreign Policy, 1787-1798. Washington, Carnegie Inst., 1904. 24. p.

[374] Rose: Pitt and the Great War, 155-156. P. ugyanerről ld. John M. P. McErlean: Corsica, 1794. Combined operations = New interpretations in naval history : selected papers from the 10th Naval History symposium held at the US Naval Academy, 11-13 September 1991. /ed. Jack Sweetman. Annapolis : Naval Inst. Pr. 1993. (a továbbiakban: McErlean: Corsica) 106. p.

[375] Rose: Pitt and the Great War, 156. p.

[376] Rose: Pitt and the Great War, 156-157. p.

[377] Rose: Pitt and the Great War, 157-158. p. Az eseményeket sajátos francia szemszögből ismerteti Barras ld. Mémoires de Barras, membre du Directoire. Tome 1. Ancien Régime – Révolution. Paris, Hachette, 1895. 103-131. p. Toulonról ld. még: Fernand Braudel: Franciaország identitása: 1. köt. A tér és a történelem. Bp. Helikon, 2003. 259-275. p. Az ostromról ld. a Napóleon-biográfiák bármelyikét, ill. John Haycraft: A francia forradalom nyomában. London: Secker and Warburg, 1989. 202-215. p. (a továbbiakban: Haycraft)

[378] Ebből 11-et a franciák később helyre tudtak állítani, de a francia Mediterrán flotta ezt a veszteséget nem tudta kiheverni. Ld. Rose: Pitt and the Great War, 160-161. p.

ráadásul több száz depressziós polgári személlyel a fedélzeten. Kellett egy biztos bázis, mégpedig sürgősen, és nem túl messze.[379]

Közben, november 30-án Grenville érdekes levelet ír St Helens-nek, Anglia madridi követének. Ebben többek között megemlíti, hogy Korzika Angliáé lesz, és hogy Franciaországot a majdani békeszerződésben a Pireneusokban fogják területtel kárpótolni[380]. Ez nem az első nyoma annak, hogy az angol kormány foglalkozik Korzika megszerzésével.

Anglia és Korzika 1794 előtt

1738-ban, amikor a francia csapatok először léptek Korzika területére (a 18. században), a brit közvélemény egy része már erősen kritizálta a kormányt, amiért semmit sem tesz. Villettes (franciás neve ellenére egy angol diplomata) figyelmeztette Newcastle miniszterelnököt, hogy ha a franciák megszerzik Korzikát, akkor képesek lesznek jelentősen veszélyeztetni az itáliai partokkal folyó angol kereskedelmet[381]. 1768-ban, amikor Franciaország okkupálta Korzikát, az angol kormányra sokkal komolyabb nyomás nehezedett: az angolok sokkal többet tudtak Korzikáról. Ez olyan utazóknak köszönhető, mint Lord Lyttleton, Mrs Montagu, de elsősorban James Boswell, kinek műve valóságos divatot idézett elő a londoni sajtóban. Neki köszönheti Pascal Paoli is azt a népszerűséget, ami lehetővé tette számára, hogy 20+12 éven át Londonban, angol nyugdíjon élhessen. A francia győzelem után Londonban nyilvános gyűjtést rendeztek az emigrációba kényszerült hazafiak javára. (Choiseul ezen meg is sértődött, és azt mondta Harcourt párizsi brit követnek, hogy ő meg majd New York népe javára fog gyűjteni – majdnem komoly villongás lett a dologból. Harcourt hűvösen megjegyezte, hogy a francia miniszter nyilván a bostoniakra gondolt, és hogy egészen más egy nyilvános magán-gyűjtés, mintha egy miniszter indítja ugyanezt. Choiseul később is többször felpanaszolta a korzikaiaknak nyújtott segítséget.)[382] A brit kormány azonban nem gyakorolt nyomást Franciaországra Korzika elfoglalása miatt. Igazából figyelmét ekkor már az amerikai események kötötték le. A brit kabinetben egyedül Lord Shelburne figyelt fel a stratégiai helyzet fenyegető megváltozására. Kifejtette, hogy Anglia elvesztett egy lehetséges hajófa- és tengerész-utánpótlást adó bázist, amit viszont a franciák szereztek most meg, az angol kormányt többen is tétlenséggel és ostobasággal vádolták. Egy tengerésztiszt, Augustus Hervey védte meg a kormányt. Szemrebbenés nélkül bizonygatta, hogy Korzikának nincsenek is biztonságos kikötői, se jó fája, se jó tengerészei. A fa szerinte errefelé kivételesen törékeny. Mindezzel Hawke, az Admiralitás Első Lordja is messzemenőkig egyetértett. Mivel a brit kabinet szemlátomást kisujját sem volt hajlandó mozdítani Korzikáért, Shelburne lemondott[383].

A franciák elől sok korzikai Angliába emigrált, és egy külön osztagot alkotva a brit seregben vállaltak szolgálatot. Parancsnokuk Leonetti, Paoli sógora volt, és részt vettek mind Minorca, mind Gibraltár védelmében. Philippo Masseria, Paoli barátja Toscanában börtönbe is került, mert az angoloknak toborzott, és egy egész osztagnyi korzikait vitt Gibraltárba.[384] Horace

[379] A menekültek számáról Haycraft azt állítja, 7500-an voltak. Ld. Haycraft, 213. p. Logikus lett volna, ha a touloni rojalista menekülteket valamely itáliai koalíciós partner befogadja. Ehhez képest pl. III. Ferdinánd, toscanai nagyherceg a napokban utasított ki minden franciát. Róma és a szárd királyság sem volt segítőkész. Sir Gilbert Elliotnak, aki a brit kormány civil megbízottja (a polgári lakosságért felelős meghatalmazottja) volt, maradt a feladat, hogy sürgősen oldja meg a menekült-kérdést. Ld. Jollivet,15-16. p.
[380] Rose: Pitt and the Great War, 156. p.
[381] Black: Natural, 147. p.
[382] Black: Natural, 121. p.
[383] Gregory: Ungovernable Rock, 45-46. p.
[384] Carrington: Sources, 12. p.

Mann, a toscanai brit követ 1780. áprilisában javasolta, hogy Nagy-Britannia a békekötés után játssza a szigetet a toszkán nagyherceg kezére[385].

Az angolok már 1789-ben újra figyelemmel kísérték a sziget sorsát,[386] amikor felmerült Genovának való visszaadása[387]. Ekkor John Trevor, a torinói brit nagykövet[388] javasolta kormányának, hogy Anglia vásárolja meg a szigetet[389]. Trevor úgy kalkulált, hogy ha Genova visszavásárolja Korzikát, az olyan anyagi terhet jelent neki, hogy rögtön tovább kell adja azt, haszonnal. Lehetséges vásárlókként Trevor Oroszországot, Toscana nagyhercegét, vagy Spanyolországot sorolja fel, aki Korzikát a pármai infánsnak adná. Az orosz-veszélyről Hervey, a firenzei követ is tudott 1792-ben figyelmeztette Grenville-t, hogy amikor 1790-ben, a visszavásárlásról volt szó, Genovában felmerült, hogy esetleg Oroszországtól kérjenek rá pénzt, és az oroszok szinte azonnal Livornóban termettek a Fekete-tengeri hajóhad egy részével, jó lesz vigyázni. Erre azonban a brit kormány nem válaszolt. A háború 1793. Február 1-i kitörésekor Korzika jelentősége megnövekedett. A régi Bourbon-házi szövetség (francia-spanyol-osztrák) felbomlott, Anglia ellenben könnyen talált szövetségest és bőven itáliai bázist, sőt, Nápoly és a Szárd királyság kifejezetten kérte az angol támogatást[390]. John Trevor május 2-án azt írta Grenville-nek, hogy ki kellene kergetni a franciákat Korzikáról, és a szigetet brit védnökség alá venni. Egyetlen aggodalma, hogy mit szólnak hozzá az itáliai államok. Ezt támogatta John Udny, a livornói brit konzul, aki márc. 26-án jelentette felettesének, Lord Hervey toscanai brit követnek, hogy március 17-én a Korzikáról elűzött, és Livornóban élő rojalisták benyújtottak neki egy memorandumot, melyben azt bizonygatták, hogy támogatásukkal Korzikáról az angolok könnyen kikergethetnék a franciákat. A konzult arra kérték, győzze meg Paolit jószándékukról és támogatásukról. Carrington szerint ezt a dokumentumot Francisco Gaffori szerkesztette, a korzikai rojalisták feje, apósával, Matteo Buttafuocoval[391]. Udny a memorandum szövegét kommentár nélkül megküldte Grenville-nek, és egy levél kíséretében Paolinak is. Paolit rá akarta venni a rojalistákkal való kibékülésre, és közvetítőnek ajánlkozott. Paoli azonban nem volt egy békülős fajta, és nem vette fel a kapcsolatot a rojalistákkal, akiket a zsarnokság híveinek, a szabadság ellenségeinek tartott.[392] A rojalisták valószínüleg azért akartak hazamenni, mert ott volt minden vagyonuk, melyet még a francia forradalom kobzott el.

1793. június 11-én a vállalkozó szellemű Udny újabb javaslatot tett Paolinak: most angol-korzikai megegyezést javasolt, és egy hónappal később egy előzetes megegyezés-tervezetet el is juttatott a külügyminisztériumba. A javaslat „*subsidy treaty*”-ról beszél, tehát jelentős anyagi támogatásról van szó. A feltételek röviden: Korzika átadja az angoloknak St. Florent kikötőjét. Békeidőben Korzika teljes függetlenséget élvez, melyet Nagy-Britannia garantál. A pénzügyi támogatást egy nemzeti milícia felállítására fordítja, mely háború esetén az angolok szolgálatára áll. Udny bejelentette Paolinak az angol flotta közeli Mediterránba érkezését, és közvetítőnek ajánlkozott Paoli, Lord Hervey és Lord Hood között[393]. Sajnos, nem maradt fenn okirat arról, hogy Paoli mit szólt e javaslathoz. Udny azt állította a külügy felé, hogy egy meg nem nevezett pap

---

[385] Gregory: Ungovernable Rock, 46. p.

[386] Korzika megszerzésének brit terveiről ld. Alfred Cobban: British secret service in France, 1784-1792. = English Historical Review, 1954 (69.), 226-261. p.

[387] részletesen ld, Emmanueli, R.: Le gouvernement de Louis XVI offre a la Republique de Genes la rétrocession de la Corse, 1790 = AHRF, 1974. 623-640. p.

[388] Az itáliai brit követségek: Torino és Firenze, konzulátusok: Genova, Nizza, Cagliari, Nápoly és Livorno voltak. Ld. G. W. Rice: British consuls and diplomats in the mid-eighteenth century: an Italian example = English Historical Review, 1977. 834-846. p.

[389] Trevor 1789. November 17-i sürgönyét idézi Carrington: La création… 434. p., utal rá Gregory: Ungovernable Rock, 46. p.

[390] Gregory: Ungovernable Rock, 47. p.

[391] Carrington: La création… 434. P., Udny levelei olvashatók ld. Carrington: Sources, 17. p.

[392] Paoli azért is kénytelen az angolokhoz fordulni, mert – az angolok kimondottan rojalista-barátok lévén – tartott tőle, hogy ha ő nem lép gyorsan, akkor Buttafuocoék szerzik meg az angol támogatást. Ld. Graziani: Paoli, 319. p.,Az erre vonatkozó levelezést ld. Carrington: Sources, 17-18. p.

[393] Carrington: La création… 435. p.

Paoli beleegyező szóbeli válaszát hozta. Nem világos, hogy Paoli ekkoriban feladta-e már eredeti, függetlenségi elveit. 1768-ban Choiseul-lel folytatott tárgyalásai pontosan egy ilyen kikötőhasználati kérdésben futottak zátonyra. Mostanra viszont úgy tűnik, belátta, hogy kis országa nem maradhat független a nagyhatalmak között, és jobban jár, ha valamelyiknek védelmét élvezi, mintha egyszerűen elfoglalják.[394]

1793. július 10-én Francis Drake-et, egy gyakorlott, ügyes diplomatát nevezték ki genovai nagykövetnek. Drake specialista volt a titkos tárgyalások terén, egyik feladata éppen a korzikai kérdés elrendezése lett. Paolival, és más korzikai személyiségekkel kellett felvennie a kapcsolatot, hogy kipuhatolja, milyen feltételek alapján hajlandók együttműködni Angliával. Július 17-én azonban Paolit a Konvent törvényen kívül helyezte. Kétségbeesett helyzetben volt: nem volt fegyvere, muníciója, csapatait nem tudta fizetni, sőt, lassan már élelmezni sem. Külföldre írott levelei rendre elvesztek (egy részét hívei semmisítették meg, nehogy az ellenség kezére kerüljön). Drake küldöttével sem sikerült zöld ágra vergődnie. Csak panaszkodott neki, konkrét javaslat nélkül. Végül, aug. 25 és szeptember 1. között négy levelet sikerült eljuttatni a címzettekhez. Ezek a következők voltak: Lord Hood (ez közismert), de írt Pitthez, Grenville-hez és III. György királyhoz is. A levelek lényegében azonos tartalmúak: Anglia azonnali védelmét és segítségét kéri, népe együttműködését és hűségét ígérve. Kijelentette, hogy már angliai emigrációja idején is brit intervenciót kívánt hazájának, és hogy Franciaország iránti minden elkötelezettségétől megszabadulva ”lelkiismeretfurdalás és szégyen nélkül áll módjában megújítani Őfelsége iránti hűségét”[395]. E levelek igazolják a Konvent gyanakvását Paoli iránt, de azt is, hogy a közhiedelemmel ellentétben az angol-korzikai unió felé nem Paoli tette az első lépést: igaz, kapva kapott az ötleten.[396]

Az angolok azért rendelkeztek annyi tapasztalattal és óvatossággal, hogy előre számoltak új flottabázis keresésének eshetőségével. A habozás oka az volt, hogy a spanyolok is bejelentették, valamilyen módon igényt tartanak Korzikára. Ennek már 1793. április 25-én nyoma van, ezen a napon kelt Grenville levele StHelens madridi követhez, melyben ezt írja: „Üzenetemben semmit sem írtam Korzikáról, de Alcudia hercegének[397] fogalmazása megzavarta terveinket. Félek a pillanattól, amikor a kártérítések érzékeny pontjára terelődik a vita.[398]” Nelson[399] már körülnézett egy-két korzikai kikötőben, és roppan elégedett volt a fekvésükkel.[400] Az angolok itáliai ügyvivői már nyár óta küldözgettek titkos értesüléseket arról, hogy a korzikaiak az angolok felé puhatolóznak. Augusztus 7-én, a nápolyi királlyal kötött szövetségi szerződés után Grenville arról értesítette David Dundas tábornokot, hogy a szövetségesek célja Nizza és Korzika visszaszerzése[401]. Augusztus 23-án Lord Chatham tábornok (mellesleg Pitt miniszterelnök bátyja) értesíti Hood admirálist, hogy ha Korzikán tényleges hadműveletekre kerülne sor, meg tudja

---

[394] Máig vita tárgya, hogy Paoli 1790 táján a függetlenség, vagy Franciaország híve volt-e. Leveleiből úgy tűnik, egészen 1793-as törvényen kívül helyezéséig egyértelműen franciapárti volt. Először a korzikáról elmenekült rojalisták vádolták meg angolbarátsággal. Ld. Jean Defraceschi: Le royaume anglo-corse : un mauvais départ = Études Napoléoniennes, 25 (1990.) No. 23-24. 223-230. p.

[395] Carrington: La création… 436. p.

[396] Ezzel ellentétes nézetek is léteznek. Albert Soboul Paoli 1793-as szereplését úgy adja elő, (Volneytől merítve), hogy angolbarátsága miatt szakított Franciaországgal, és emiatt idézték a Konvent elé. Ld Soboul: Dictionnaire, 810. p.

[397] Godoy, a spanyol király főminiszterének rangja.

[398] A részlet azt sugallja, hogy Grenville ekkor – és ez 1793 őszéig érvényes – csupán lehetséges kártérítési tételként kezelte Korzikát. Idézi: Rose: Pitt and Napoleon, 61. p.

[399] Horatio Nelson, a későbbi Lord Nelson, a híres admirális igazi karrierje Korzikán indult el. Itteni működésének köszönhette lovagi rangját is: 1797-ben a Bath rend lovagjává ütötték. A vele kapcsolatos korzikai hadieseményekről beszámolnak a Nelson-életrajzok. Ld. Sir George Aston: Nelson. London, Ernest Benn, 1927. A korzikai hadjáratról ld. 35-42. p. Magyarul pl. Robert Southey: Nelson életrajza. Bp. MTA, 1902., újabban: Jack Sweetman: Admirálisok. Bp. Zrínyi, 1999. 93-118. p.

[400] Nelson írta később: „Toulon kiürítése után ugyan hol találhattunk volna menedéket a flottánknak?... Kereskedelmi bázisaink és itáliai szövetségeseink közel voltak Korzikához… és minden Toulonban épített hajó ennek a szigetnek a fáiból épült.” Idézi: Robin Reilly: Pitt the Younger. London, Cassell, 1978. 229-230. p. (a továbbiakban: Reilly)

[401] Rose: Pitt and Napoleon, 61. p.

szerezni egy régi paolista, Masséna kapitány támogatását. Szeptemberben Paoli Bonaventura Polelli abbét küldte Lord Hervey-hez, bármilyen egyezmény megkötésére felhatalmazva. Paoli a flotta segítségéért cserébe kikötőhasználatot és kereskedelmi koncessziókat ígért, de ekkor még meg akarta tartani Korzika függetlenségét. Azt is közölte, hogy Katalin cárnőt is hasonló ajánlattal keresték meg. (Ez valószínűleg csak csali volt Anglia számára.) Mivel Hervey-nek nem volt meghatalmazása, az abbét Hood-hoz, vagy Drake-hez küldte. Közben azonban Drake magától Paolitól is kapott üzenetet, melyben a fenti kérések és ígéretek mellé már nem függetlenséget, hanem csak önkormányzatot kért. Drake – miközben Londonba továbbította az üzenetet - jelezte, hogy szerinte ezzel az önkormányzattal még problémák lehetnek. November 30-án, Grenville egy leveléből kiderül, hogy egyeztetések folytak a spanyolok és angolok között Korzika sorsáról, és Grenville csalódottan jegyezte meg, hogy a spanyolok, előzetes ígéretükkel ellentétben mégsem adják Korzikát[402].

Paoli 1793 nyara óta folyamatosan az angol támogatás megszerzésén fáradozott. A témával foglalkozó irodalom általában úgy tálalja ezt a tényt, mint ahogyan az ellenséges kortársak is vélték: hogy végre kibújt a szög a zsákból: nyilvánvaló, hogy Paoli mindig is anglofil volt, csak azon dolgozott, hogyan játssza a szigetet barátai kezére. Ez azonban nem volt ilyen egyszerű dolog. Paolinak valóban sok barátja volt Angliában, de nem volt elvakult anglomániás (mint abban a korban nagyon sokan).[403] Paoli és az angolok viszonya már kétszáz éve kedvelt vitatéma.[404] Az angliai húsz év során kiismerte az angolok gyengéit, és nyilván tudta: Korzika védelmét csak akkor tudja az angolokra terhelni, ha azoknak érdekében áll. Most tehát az angolokat meg kellett győzni arról, hogy számukra Korzika nélkülözhetetlen. Amikor 1793. augusztusában Paoli megírta híres segélykérő leveleit a brit politika vezetőihez, abban is óvatosan fogalmazott: Anglia segítségét kérte „Korzika politikai létezéséhez". Ez nem egy szolgai felajánlkozás, ez valamilyen politikai szerződést is feltételez.[405] A touloni evakuáció pillanatában ez a pillanat el is jött.[406]

Január elején Hood Korzikához küldte Cooke és Nepean kapitányokat (egyik tengerész, másik szárazföldi). Már január 7-én visszatértek Livornoba (ahol a brit flotta ideiglenesen állomásozott), Paoli üzenetével, miszerint San Fiorenziot (az angolok St. Florent-nek hívták) könnyű lesz elfoglalni, hiszen csak 1340 fő védi, és 13 ezer fős seregével segíteni fog[407]. Az előzmények egyik kevéssé ismert epizódja, hogy a korzikai expedícióra volt már egy kissé tétova próbálkozás az angol flotta részéről. Paoli még szeptemberben közölte Hood-al, hogy San Fiorenzio védelme nagyon gyenge, és ha csak pár angol hajó megjelenik ott, a franciák elszaladnak. Hood erre kiküldte Linzee kapitányt egy squadron élén, de amikor ő szeptember 19-én megpróbálkozott az ostrommal, jelentős veszteségekkel vissza kellett vonulnia. Október 1-én, amikor újra próbálkozott, a franciák még erősebbek voltak. Linzee a dezinformációra fogta balsikerét, amely abban is érvényesült, hogy a beígért korzikai segélycsapatok nem jelentek meg. Linzee annyit tett, hogy blokádot vont a kikötő elé, erre Paoli hamarosan panaszkodott, hogy itáliai utánpótlása sem

---

[402] Rose: Pitt and Napoleon, 61. p.

[403] Pascal Santini Paoli levelezéséből azt szűri le, hogy P. valójában kétszínű volt: 1793. november 29-én pl. azt írja Salicetinek: „az ellenség alig tudta elhúzni az irháját a Cap Corse mellől…" itt az ellenség az angolok. December 23-án Signor Pietronak viszont már nagyon örvendezik Toulon eleste miatt, mivel ez az angolok számára kikerülhetetlenné teszi Korzikát. Pro és kontra nagyon sok példát lehetne idézni. Ld. Pascal Santini: Correspondance de Pascal Paoli dans la période qui précédé l'occupation anglaise de 1794. = Cahiers d'Histoire et des documentation corses : Grenoble, Allier, 1950. 117-165 p. Francis Beretti pl. Paoli levelezésből azt a következtetést vonja le, hogy elszántan védelmezte hazája függetlenségét, még Nagy-Britannia ellenében is. Ld. Francis Beretti: Onze lettres inédites de Pascal Paoli a C. A. Pozzo di Borgo, 1794-1795. = BSSHNC, 92e année, 1973. 607. fasc. 9-26. p.

[404] Erről számos adatot, forrást idéz, anélkül, hogy döntően újat mondana a kérdésben: J.M.P. McErlean: Paoli et le régime anglo-corse = BSSHNC CXIVe année, 1995. fasc. 670-671. 125-132. p.

[405] Drake, a genovai angol nagykövet is jelentette haza, hogy Paoli kész akármilyen feltételt elfogadni, ha a sziget saját törvényeit és intézményeit érintetlenül hagyják. Külső függetlenségét hajlandó az angoloknak alárendelni, ennek fejében azonban jelentős anyagi és katonai támogatást kér. Ld. Thrasher. 280-282. p.

[406] Thrasher, 278-279. p.

[407] Gregory: Ungovernable Rock, 57. p.

tud megérkezni. Linzee erre otthagyta a szigetet.[408] 1794. január 12-én Hood admirális kiküldött egy újabb bizottságot, a sziget helyzetének felmérésére, és a lakosság hajlandóságának kipuhatolására. Hood alapvetően nem bízott Paoliban. A mostani bizottság tagja két katona volt: Sir John Moore ezredes, a későbbi híres tábornok, George Koehler (más források szerint Kochler) ezredes-mérnök, és Toulon volt polgári megbízottja, Sir Gilbert Elliot[409]. L'Ile-Rousse-nál szálltak partra, és elindultak megkeresni Paolit.

A találkozás nem sikerült túl jól. Paoli Murato mellett, egy kolostor romjai között fogadta őket, pátriárkai szegénységben, és meglehetősen mogorván: szimatoló és okoskodó megfigyelők helyett azonnal hadseregre és jókora utánpótlásra lett volna szüksége. A hadsereg anyagi helyzetét mutatja, hogy valamennyien meglehetősen leharcolt francia egyenruhát viseltek. Ezt az angolok nem tartották túl jó ötletnek[410]. Elliotnak kijelentette, hogy nem kedveli a civileket, és általában a tárgyalásokat. Elliotnak nem kevés diplomáciai érzékre volt szüksége, hogy megtalálja a hangot a türelmetlen népvezérrel, aki hamar fellelkesült, közölte, hogy csak akkor halhat meg nyugodtan, ha honfitársait sikerül Anglia védelmébe juttatnia. Bizonygatta, hogy az angolok valamennyi rendezési javaslatát készséggel elfogadja, és hogy a sziget lakói hűségesen követik őt. Ellioték csodálkozva látták, hogy Paolit a korzikaiak is általánosan népvezérnek tekintik, szava törvényerejű, és az angolok hihetetlen népszerűek: bármerre mennek, hangosan megéljenzik őket[411].

Paoli azonnal és készségesen katonai információkkal is szolgált: Korzikán ekkor már csak három helyőrség volt francia kézen, Paoli szerint összesen 1950 francia katonával és 700 korzikai republikánussal. Paoli hadnagya, Leonati hozzátette, hogy egyetlen angol ágyu elég lesz ellenük.[412] Sir John Moore nagy szerencséje volt, hogy – gyakorlatias angol módjára – az ilyesmiről jobban szeretett személyesen meggyőződni. Koehlerrel együtt kicsit körülnéztek a szigeten, és a helyszínekről azzal a sejtéssel tértek vissza, hogy a dolog valószínűleg nem lesz olyan egyszerű. Elliot bátorító jelentését kézhez kapva Hood admirális megkezdte a hadjáratot. Ideiglenes flottabázisáról, Elbáról jövet február 7-én elfoglalta a San Fiorenzio[413] kikötőjéhez vezető öböl bejáratánál lévő kis erődöt, melynek Mortella volt a neve[414]. A britek hamar belátták, hogy a pársz az fős francia védősereg keményen ellenáll. Február 17-én sikerült elfoglalni az utolsó üteget, ezek után a francia védők háborítatlanul távoztak. Az angolok ugyanis a korzikai segédcsapatokra bízták a menekülők útjának elvágását, akik azonban annyira elmerültek az erőd és a halottak kifosztásában, hogy hadi feladatukat egyszerűen nem teljesítették. A san fiorenzio-i helyőrség – menet közben egyébként kiderült, hogy nem 700, hanem 3500 francia katona –

---

[408] Ld. Gregory: Ungovernable Rock, 54-55. P., Thrasher, 281-283. p. Legrészletesebben: John M. P. McErlean: Corsica, 1794. Combined Operations = New interpretations in Naval History : Selected papers from the 10th Naval History Symposium… / ed. Jack Sweetman. Annapolis : Naval Inst. Press, 1993. 105-128. p. (a továbbiakban: McErlean: Combined Operations)

[409] Gilbert Elliot-Murray-Kynynmound (1751-1814.) Előkelő skót jogászcsaládból származott. Hivatalos címe: The King's Commissioner in the Mediterranean. Ld. McErlean: Pozzo, 212. p. Elliotra azért esett a választás, mert a konzervatív whigeken belül egy nagy diplomáciai tapasztalattal rendelkező család tagja volt (valamint egyik sógora Lord Malmesbury, másik Lord Auckland). Franciaországban nevelkedvén kiváló kapcsolatai voltak az ancien Regime arisztokráciájával, és lelkes híve volt az ellenforradalomnak. Személye alkalmas volt franciaországi szolgálatra. Korzikára később emiatt került, de meg kell jegyezni kiváló olasz nyelvtudását is. Ld. Paul Kelly: Strategy and counter-revolution: the journal of Sir Gilbert Elliot, 1-22 September 1793. = English Historical Review Vol XCVIII, 1983. 328-348. p., www.tartans.com/clans/Eliott/eliott.html. A források megemlítik kedves, szelíd, toleráns természetét. Ld. Life and letters of Sir Gilbert Elliot. Vol. 2. London, Longmans, 1874. (a továbbiakban: Elliot: Letters) 157-158. p.

[410] Gregory: Ungovernable Rock, 60. p.

[411] Carrillo, 255. p.

[412] Rose: Pitt and Napoleon, 62. p.

[413] A franciák Saint-Florent-nek, az angolok St Florent-nek nevezik.

[414] Mortella neve – az angolok által deformált Martello formájában – az angol honvédelem egyik fontos jelensége lett. A korzikai erőd mintájára majd 1804 után építenek ilyen kis, zömök, kerek tornyokból álló megfigyelő erődsort Délkelet-Anglia partvidékén, melyeket azóta is Martello-tornyoknak neveznek. Ezeket még a második világháború idején is használták. Howarth, David: Nelson : the immortal memory. London, Conway, S.d. 117. p.

gyakorlatilag háborítatlanul átvonult Bastiába, az ottani védelem erősítésére[415]. A britek ez után kezdtek fogalmat alkotni magukban egyrészt a korzikaiak hadi kvalitásairól, másrészt megbízhatóságukról. A fiaskó miatt egyébként az angolok között is súlyosbodtak a viszályok: David Dundas tábornok nagyon nehezményezte, hogy az egész hadművelet főparancsnokának Hood tolta fel magát, sőt, a szigetre küldött bizottságot is az ő megkérdezése nélkül nevezte ki, Hood pedig azzal vágott vissza, hogy a szárazföldiek még egy ilyen egyszerű hadműveletet sem képesek normálisan levezényelni, és hogy a város bevétele kizárólag a flotta érdeme[416].

Az angolok abból, amit eddig a korzikaiakból láttak, azt a következtetést szűrték le, hogy a helyi lakosság alapvetően megbízhatatlan. Elliot ezt, a diplomata finomságával a következőképpen fogalmazta meg: „a korzikaiak jellemük és szokásaik folytán nem alkalmasak arra, hogy ugyanolyan szigorú katonai kiképzésben vegyenek részt, mint más nemzetek tagjai”[417]

Bastia elfoglalása jóval keményebb dió volt, mint San Fiorenzio. San Fiorenzio ostroma közben a bastiai helyőrség már csomagolt, amikor legnagyobb meglepetésükre, erősítésként megérkezett a teljes san fiorenzioi védősereg. Ezek után – Lacombe Saint-Michel, az utolsó megbízott vezetésével - berendezkedtek az ellenállásra.[418] Az angoloknak szállítási gondjaik voltak: nem volt pl. öszvérük, és bár a két város között mindössze 8 mérföld a távolság, közte azonban 1500 m magas hegyek voltak, télen magas hóval fedve. Az angolok nagyon fáztak, és egyáltalán nem volt gyógyszerük. Tengeren sem lehetett odamenni, mert a bastiai part szélesen nyitott volt, a partraszállás megoldhatatlan. Hood Londontól kért 2000 fős erősítést, és míg erre vártak végképp összevesztek Dundassel. Március 11-én Dundas – példátlan módon – az egész hadsereget-háborút otthagyva hazament Angliába. Posztját időlegesen a rangidős Abraham D’Auban dandártábornok vette át. D’Auban nem volt tehetséges katona, alkalmatlanságát azonban jól kiegészítette jelentékeny önbecsülése. [419] Moore és Elliot is elképedtek azon, hogy egyáltalán nem érdekelte Bastia: egyszer próbálta megszemlélni a várost, de mivel köd volt, visszafordult, és a továbbiakban mindenfajta hadi lépéstől mereven elzárkózott.[420] Hood admirális ekkor azzal a javaslattal állt elő, hogy azonnal kezdjék meg Bastia ostromát. A főparancsnok nélkül maradt katonatisztek március 20-i haditanácsa ezt ellenezte. Hood ezzel nem törődött, és megkezdte az ostromot. Villettes ezredes 1200 emberrel április 4-én szállt partra a várostól északra, Nelson 250 matrózával támogatva, ütegeket ástak. Április 14-én kezdték bombázni a várost. Hood azt kérte D’Auban-tól, hogy az embereit vigye fel a város körüli dombokra, és tegyenek úgy, mintha sokan volnának, de D’Auban még erre sem volt hajlandó, azt mondta, erősítésre vár. Erre május 22-én Hood egymaga kezdett a város megadásáról tárgyalni. Most D’Auban sértődött meg, és Dundast követve ő is hazament. Ebbe a bizarr helyzetbe érkezett meg május 24-én az új főparancsnok, Sir Charles Stuart tábornok (Lord Bute exminiszterelnök fia), aki nagyon tehetséges katona, de rendkívüli módon ingerlékeny, a diplomáciai érzéket teljes mértékben nélkülöző személyiség volt. Már érkezése pillanatában hevesen gyűlölni kezdte Hood admirálist, és a vele rokonszenvező Elliotot.

---

[415] Rose: Pitt and Napoleon, 63. p.

[416] „Hood basáskodó viselkedése, és a hadsereggel való rivalizálása sajnos a két fegyvernem közötti teljes együttműködésképtelenséghez vezetett.” Ld. Reilly, 230. p. - Gregory: Ungovernable Rock, 67. p.

[417] Idézet Elliot Henry Dundasnek 1794. okt. 16-án írott leveléből. Lásd Correspondance de Sir Gilbert Elliot, vice-roi de Corse avec le gouvernement anglais / trad. Sébastien de Caraffa. Bastia : Ollagnier, 1892. (a továbbiakban: Elliot: Correspondance), 48., - Gregory: Ungovernable Rock, 67. p.

[418] A hadműveletekről és Lacombe működéséről számos levelet találhatunk: Pieces et documents divers pour servir a l’histoire de la Corse pendant la révolution francaise /publ. Par M. l’Abbé Letteron. Tome 2. Bastia, Ollagnier, 1891. = BSSHNC, XIe année, 121-125. fasc. passim

[419] Más források szerint D’Aubant Sir John Moore a következőképp jellemzi: „Nehéz nagyobb ostobaságokat nála méltóságteljesebben és pompázatosabban mondani.” Ld. Reilly, 230. p.

[420] Gregory: Ungovernable Rock, 70. p.

Hood Bastia ostromát 10 naposra tervezte – 52 napig tartott, és nem sikerült bevenni, csupán kiéheztetni.[421] A tárgyalásokon derült ki, hogy Bastiát összesen 5000 fő védte, több mint duplája az angolokénak. Emiatt aztán Bastia védői sértetlenül távoztak (angol hajók vitték őket Nizzába), a korzikaiak pedig amnesztiát kaptak. Az enyhe feltételeket Moore erősen kifogásolta. Paoli embere, Pozzo di Borgo szeretett volna jelen lenni a város átadásánál, de Hood nem engedte meg: azt mondta, a várost az angolok foglalták el, ezért angol terület. Az ostrom veszteségei: a franciák 700, a britek 60 főt vesztettek[422].

Már csak Calvi maradt hátra. Közben azonban Henry Dundas, a hadügyminiszter, tanulva az előzőekből, függetlenítette Stuart tábornokot Hood-tól, és kérte Elliotot, segítsen elsimítani a vitákat. Nem mondhatni, hogy ezen a téren nagy sikert ért volna el. A város ostroma június 17-én megkezdődött. Eddig az ostromok fő hajtóereje Hood volt, aki a vonakodó szárazföldiek ellenére is végigerőltette a hadműveleteket. Mivel azonban most már nem volt esélye a teljes diadal kisajátítására, és Stuarthoz fűződő kapcsolata a kezdetektől fogva nagyon rossz volt, egyszerűen távol maradt, sőt, a munició szállítását is szabotálta. Hírt kapott róla, hogy a francia flotta kihajózott Toulonból, ezért egész flottáját elvezényelte, egyedül Nelson sorhajókapitányt hagyta itt, az Agamemnon nevü hajóval. Calvi helyőrsége, melyet Casabianca tábornok vezetett, sokkal kisebb volt az előző két erődénél, a védelmi művek azonban nagyon jók voltak. A vár egy tengerbe nyúló, meredek szikla tetején állt, és az öböl két oldalán egy-egy segéderőd is védte: majdnem bevehetetlen volt. A briteknek hosszú időbe telt, amig lőtávolságon belül el tudták helyezni ágyúikat – ez csak július 4-re sikerült. Ettől kezdve szinte folyamatosan bombázták a várost. A lakosság is sokat szenvedett. A brit hadsereg itt szenvedte el legnagyobb veszteségeit a sziget elfoglalása során. 2300 katonával kezdte meg az ostromot, melynek 2/3-a kidőlt augusztus 10-ig. Ez nem azt jelenti, hogy ennyien estek el: a legtöbb ember egyszerűen harcképtelen lett a malériától. Moore szerint voltak olyan ezredek, ahol összesen 20 ember volt hadrafogható. Nelson pedig a jobb szemét veszítette el. Stuart, aki végre egy bátor, energikus, vállalkozó szellemű és tehetséges parancsnok volt, ekkorra már a lemondást fontolgatta, főleg Hood szerinte felháborító viselkedése miatt. Hood közben visszatért, és azonnal követelni kezdte, hogy Stuart adja fel az ostromot. Stuart erre meglehetősen közvetlen formában közölte, hogy törődjék a maga dolgával. Hood erre elment, és július végéig nem is jött vissza. Közben, július 28-án a két fáradt sereg fegyverszünetet kötött. A franciák erősítésre vártak, ami azonban nem jött. Némi tétovázás után, augusztus 10-én Calvi kapitulált. Az 547 életben maradt védőt az angolok Franciaországba szállították. Az itáliai szövetségesek egyébként panaszkodtak, hogy az angolok az általuk nagy nehezen kizsuppolt ellenséget a nyakukra szabadítják[423].

Hood természetesen nagyon elégedetlen volt a fejleményekkel. Stuartot okolta az ostrom elhúzódásáért, mivel a hadi etikett szerint nem lőttek olyan épületekre, amin fekete zászló volt. Ekkoriban ez jelölte a hadikórházakat. Calviban a védők nagyon sok polgárházra is feltették a jelet. Hood azonban hiába füstölgött. A szigeten, 8 hónapi harc után nem volt több francia katona.[424]

Az angolok korzikai királyságának létrejötte

Az 1793 nyarán kialakult politikai hatalom, a „*Governo separato*” elvileg ott folytatta, ahol Paoli 1769-ben abbahagyta. Felelevenítették a korzikai politikai hagyományokat, felélesztették a

---

[421] Bastia ostromáról részletesebben: Francis Beretti: Le dernier siege de Bastia, avril-mai 1794. = BSSHNC, CIIe année, 1983. fasc. 645, 167-175. p.

[422] Gregory: Ungovernable Rock, 71-75. p.

[423] Gregory: Ungovernable Rock, 73-78. P. Egyébként mivel Toulont a briteknek nagyrészt a szövetségesek támogatásának elmaradása miatt kellett feladniuk, Hood nem sokat törődött azok érdekeivel. McErlean: Combined Operations, 106. p.

[424] A szigeten lezajlott tengeri hadműveletekről ld.: McErlean, John: Corsica, 1794 : combined operations = New interpretations in naval history : selected papers from the 10th Naval History Symposium held at the US Naval Academy, 11-13 September 1991. / ed. Jack Sweetman. Annapolis, Naval Press, 1993., 105-123. p.

régi intézményeket, ugyanakkor megőriték az alapvető republikánus értékeket. Ez a rezsim, mely 1793 áprilisától 1794 júniusáig tartott, nagyon zűrzavaros, nehéz, bizonyos szempontbokól (pl. államháztartás) életképtelennek látszó alakulat volt.[425] A sziget három fontos kikötője (a fentebb már említett Calvi, San Fiorenzio és Bastia) a francia Konvent kezén volt. Ugyanakkor a kormányzat legfőbb történelmi érdeme, hogy Korzika kimaradt a jakobinus terrorból. Ezenközben megváltozott a stratégiai helyzet, az angolok kezébe került a sziget, és megkezdődtek az államalapító tárgyalások. Korzikán 1794 januárjában létrejött a *Consiglio Generale del Governo*, mely lényegében azonos szerv volt az 1755-ös Államtanáccsal[426]. A körülmények azonban egészen mások voltak, huszonöt évet nem lehetett csak úgy kitörölni a sziget történelméből. A belső és külpolitikai helyzet nagyon képlékeny volt, így ez a pár hónap nagyon zűrzavaros időszak volt még Korzika történetét tekintve is. Paoli azonban szilárd rendezést akart hazája számára, az egyszerű okkupációt elfogadhatatlannak tartotta. Közölte az angolokkal, hogy Korzika és Nagy-Britannia teljes és tökéletes alkotmányos unióját akarja. Március 7-én Dundas belügyminiszter[427] Paolihoz fordult levélben, kérte tőle az unió alapszabályainak megállapítását, mivel a brit kabinetnek még csak kiindulópontja sem volt ebben a kérdésben. Ugyanekkor biztosította a korzikaiakat, hogy bármilyen államformát is szándékoznak létrehozni, a sziget belső kormányzata a sziget lakóinak jogköre marad, a „szabadság legteljesebb ésszerű fokán”, és a lakosok személyes biztonságának biztosításával. Március 31-én Dundas megbízta Elliotot az unió tervének előkészítésére, de ekkor már olyan kikötéseket tett, hogy a brit kormányzóé legyen a legfőbb végrehajtó hatalom és a katonai főparancsnokság, a törvényhozásban pedig teljes vétójog.[428] Ez alapvetően ellentétes a Paolihoz írott levéllel. Ennek ellenére Paoli beleegyezett a feltételekbe, mert megígérték neki, hogy belső ügyekben Korzika régi alkotmányát megtartják, és a katolikust államvallásként ismerik el. Dundas utasítása szerint a vámokról, adókról, állami bevételekről és a belügyekről az újonnan, angol mintákat követve létrehozandó parlament fog dönteni, alkirályi jóváhagyással. A külkereskedelem az angol érdekeknek rendelődik alá[429]. Létrehoztak egy alkotmány-szerkesztő bizottságot.[430]

1794. május 1-én keltezett körlevelében Paoli bejelentette, hogy lépéseket tett a Nagy-Britanniával kötendő politikai unió felé. Ennek mintájául az angol alkotmány fog szolgálni, mely „egy nagy nép boldogulása érdekében, a filozófia, politika és a tapasztalat legbiztosabb elvein alapuló rendezés”, és amelyet Korzika igényeihez fognak alakítani.

Lacombe menekülése és Bastia bevétele után, június 10-én összeült Cortéban a consulta. Összegyűlt itt a sziget valamennyi klánfőnöke, és egységesen, közfelkiáltással Paolit választották meg alkotmányozó gyűlésük elnökéül. Hosszú és lelkesítő beszédben adta elő indítványait, melyeket ellenszavazat nélkül fogadtak el. Paoli azzal vádolta a Francia Köztársaságot, hogy jelenlegi kormányzata teljesen törvénytelen, és hogy ez a felelős a Korzikához fűződő kapcsolat megszakításáért. Franciaország megbízottai (a jakobinus megbízottak) összeesküdtek a vallás megsemmisítésére, a magántulajdon elkonfiskálására és a lakosság terrorizálására. Elnökük lelkesítő beszéde után a Consulta résztvevői június 19-én megszakítottak minden kapcsolatot

---

[425] Soboul: Dictionnaire, 296. p.

[426] Ange Rovere: Le temps du Governo Separato, mai 1793 – mai 1794. = Bulletin de la Societe des Sciences Historiques et Naturelles de la Corse (továbbiakban BSSHNC), CXIV (1995), fasc. 670-671. 87-92. p.

[427] A korabeli brit kormánystruktúra következtében Korzika ügyeivel a belügyminisztérium foglalkozott. Ennek sajátos hagyomány az oka: 1782-ben létrejött ugyan a modern Bel- illetve Külügyminisztérium, de – részben régi hagyományok miatt – Korzika ügyeit a Belügy kezelte. Ld. Alfred Cobban: British Secret Service in France, 1784-1792. = English Historical Review, 1954 (69.) 254-255. p. Időnként harmadik államtitkárság is volt: 1768-1782 között létezett egy gyarmatügyi államtitkárság, de az amerikai 13 gyarmat függetlenségének elsimerése után ezt elkeseredésükben megszüntették. 1801-ben majd újra létrehozzák, mindenesetre Korzikának ehhez nincs köze. 1794-től létrehozták a hadügyi államtitkárságot, amely katonai kérdésekben beleszólt Korzika ügyeibe, de voltak hatásköri viták. Ld. J. A. R. Marriott: English Political Institutions: An Introductory Study. Oxford, Clarendon, 1910, 109. p.

[428] Rose: Pitt and Napoleon, 63. p.

[429] Carrillo, 255-256. P.

[430] A fennmaradt nevek: Paoli, Pozzo di Borgo, Frédéric Vidan, Joseph Maria Pietri, Joseph Simoni, Pascal Bertolucci és papi személyek. Ld. Jollivet, 28. p.

Franciaországgal, és elfogadták a Nagy-Britanniávali örök és felbonthatatlan uniót, III. Györgyöt Korzika királyává kiáltották ki, Elliotot pedig a király teljhatalmú megbízottjaként fogadták el. Azonnal kihirdették az Elliot által megszövegezett alkotmányt. Elliot az ünnepélyes szavazás után szép beszédet mondott, benne a következő, később sokat emlegetett frázisokkal: „Ez a Szent Egyesség, melyet Önök most adtak át nekem, nem két frakció véletlenszerű, a pillanat szükségszerűségei következtében létrejött ridegen számító szerződése. Nem. Ez a csodálatos pillanat az Önök régi vágyainak beteljesülése. Ma csupán egy egyszerű kézszorítás történt, szíveink azonban már régóta egyszerre dobbannak, mottónk ez lehetne: barátok, de nem a véletlen folytán."[431] Elliot eskütételét (melyben felesküdött a korzikai nép szabadságjogainak és alkotmányának megtartására) az követte, hogy elfogadták III. György királyhoz intézendő hűségnyilatkozatot, és kijelöltek egy küldöttséget, hogy ezt személyesen adja át.[432] Elliot elhatározta, hogy az új alkotmányt azonnal életbe lépteti, nem várja be a királyi szentesítést, mert a várakozás veszélyes lehetne, hiszen a háború még folyt a szigeten lévő franciák ellen.

Az uniós üzenetet Londonba vivő küldöttséget elméletileg a Parlament, gyakorlatilag Paoli állította össze. Négy tagja volt: Galeazzi, egy nagybirtokos, aki már 1789 előtt hivatalnok volt, Colonna, Paoli barátja, aki a francia Törvényhozó Nemzetgyűlésben volt képviselő, Savelli, aki régi jeles családból származott és szintén Paoli barátja volt, végül Pietri, aki szintén nemzetgyűlési képviselő, és nagyon művelt ember volt. Londonban nagyon melegen fogadták, személyesen Portland vezette be a társaságba, és „nagyon megszerette őket[433].

Az alkotmány elkészítése és a királyhoz szóló üzenet elküldése után Elliot, Paoli és az egész korzikai politikai közvélemény várakozó álláspontra helyezkedett. Elliot türelmetlenül várta Angliából a szentesítést, és az alkirályi kinevezést. Meg volt győződve róla, hogy ezt ő fogja kapni, egyrészt szolgálatai, másrészt az ügyben végzett rengeteg munkája, végül immár jelentős helyismerete miatt. Meg volt győződve róla, hogy a legfelső kormányzatnak tisztán britnek kell lennie. Ez elsősorban azért fontos, hogy az alkirály kimaradhasson az évszázados családi viszályok szövevényéből[434]. 1794 júniusában, közvetlenül a consulta után írt egy levelet Henry Dundasnek, amelyben javasolta, hogy – mivel Paoli nem angol lévén nem kaphat lordi rangot – kapjon jelentős állami nyugdíjat, valamint III. Györgytől egy miniatúra arcképet.[435] Hamar rá kellett ébredjen azonban, hogy alkirályi ambíciójával nem áll egyedül. Nagy megdöbbenéssel vette tudomásul (ez 1794 nyarán szépen, fokozatosan tudatosult benne), hogy Paoli is erre címre aspirál. Ez azért okozott meglepetést az angoloknak, mert még februári megbeszélésükkor Paoli kijelentette, hogy szeretné az ügyeket az angolokra bízni, és ha az ország dolgát elrendezte, szeretne békében visszavonulni, és nyugodt öregkorát élvezni. Itt azonban kiderült, hogy ezt nem is gondolta komolyan. Valahogy úgy képzelte a dolgot, (amint az pl. az angol alsóházban, a Speaker megválasztásakor történik: a Speakernek illik vonakodnia, tiltakoznia, míg a Ház együttes erejével rá nem veszi, hogy mégiscsak fogadja el a megtisztelő címet, és a házelnöki székhez rángatja) hogy az angolok majd udvariasan megkérik, hogy de mégis maradjon, és legyen ő az alkirály. Ezért egyezett bele az alkirályi jogkör elég széles hatalommal való megállapításába, mivel úgy gondolta, úgyis ő lesz az. Az angoloknak azonban ez eszébe sem jutott. Elliot megnyugodva konstatálta, hogy az öreg Paoli visszavonul, a szigetet átadja Angliának, tehát semmi akadálya annak, hogy egy új és hatékony kormányzás vegye kezdetét. Mindkettejüknek csalódni kellett, és ez komolyan elmérgesítette az angolok és korzikaiak viszonyát. Különösen amiatt, hogy június óta hiába várták a Londonból érkező jóváhagyást és kinevezéseket.[436]

---

[431] idézi Carrillo, 256. P. A jelmondat belekerült Korzika új címerébe is: „Amici non di ventura".
[432] Jollivet, 36-37. p.
[433] Jollivet, 37-39. p., Gregory: Ungovernable Rock, 85. p.
[434] Gregory: Ungovernable Rock, 85-86. p.
[435] Carrington, Sources, 49. p.
[436] Thrasher, 294. p.

Ennek egyrészt a brit kormányátalakítással járó, több hetes késlekedés volt az oka, másrészt az, hogy az új illetékes miniszter, Portland hercege nagyon alaposan, körültekintéssel, de hihetetlenül lassan intézte az ügyeket. Ebben az esetben is az történt, hogy a korzikai alkotmányt kiadta egy angol jogászokból álló bizottságnak, hogy nézzék végig alaposan. Ez önmagában is hónapokig tartott, annál is inkább, mert a brit főbírák ekkoriban el voltak foglalva az ír lázadó, Horne Tooke nagy jelentőségű perével. És az egészhez hozzá kell számítani a legalább három hetes postautat. (A posta Korzikából az Elba - Livorno – Cuxhaven – Északi-tenger – La Manche útvonalon jutott el Londonba, és ugyanezen az úton vissza.[437]) A korzikaiak is bizton számítottak Paoli kinevezésére, és a késlekedést még azért is nehezményezték, mert az országukat felajánló hűségnyilatkozatra sem érkezett válasz. Ezt augusztus-szeptember felé már kimondottan sértőnek érezték.

Eddigre Elliot már nagyon ideges volt, többféle konfliktus is nyomasztotta. Az első és legsúlyosabb Paoli viselkedése volt. Elliot eddig – a még nem szentesített, de a helyi Consulta által már elfogadott – alkotmány értelmében, de csak mint ideiglenes megbízott kormányzott. Ez azt jelentette, hogy komoly közjogi helyzete nem volt, és Paoli ezt igyekezett éreztetni is. Paoli úgy viselkedett, mint aki bármelyik percben teljhatalmú úr lehet, gyakorlatilag minden ügyet Elliottal párhuzamosan intézett[438]. Június 19-én a szigeten felfüggesztették a civil kormányzatot, és az alkirályi kinevezésre várva a Parlamentben átvette az irányítást a győzelemben biztos Paoli pártja. Ezek magabiztosan és követelőzően léptek fel. Visszaemlékezve Bastia bevételére, Paoli és Pozzo az ellen emelt szót, hogy miért engedték távozni Bartolomeo Arena-t, Paoli régi ellenfelét. Paoli azzal is kötözködött, hogy a bastiai republikánusokkal miért bánnak kesztyűs kézzel, és hogy a touloni rojalistáknak miért engedték meg a fehér kokárda viselését. Szóval, mindennel baja volt. Befolyására a Parlament a bastiai polgármesternek megtiltotta még azt is, hogy az republikánusokat fogadjon a házában. Ez sértette Bastia átadási feltételeinek egyikét, ezért Villettes ezredes, a város angol katonai parancsnoka megtiltotta a polgármesternek, hogy engedelmeskedjék a Parlament határozatának.[439] Közben Paoli több, számára ellenszenves személyt börtönbe csukatott, üldöztetett minden republikánus- és rojalista-gyanús embert. Elliot közben azon igyekezett, hogy ideiglenes kormányát amennyire lehet, saját ízlésére formálja és megerősítse. Számos más feladat is elébe tornyosult: Korzika egész közigazgatási és katonai rendjét átalakítani, valamint új jogi helyzetének megfelelő külkapcsolatokat alakítani ki a környező – itáliai és barbár – államokkal. Ennek során szembesült egy helyi jellegzetességgel, ami lehetne nagyon mulatságos dolog is, adott helyzetben azonban inkább ijesztően hatott: a korzikaiak csak olyan kormányzat által lettek volna jól kormányozhatók, amely minden korzikai családfőnek állami fizetéssel járó hivatalt ad. Ennek egyik oka az általános szegénység volt, másik oka azonban a szigetlakók hihetetlen önbizalma. A következőket írta erről Portlandnek: „...a hiúság és az önzés az egész lakosságra jellemző. A legutolsó juhász is a hazát szolgálja, és érdemesnek érzi magát valamely tiszti rangra, és nincs olyan nemes, aki ne érezné kisemmizettnek magát, ha legalább egy zászlóaljat nem vezethet. Sajnos, az országnak semmiféle ipara nincs, és nem ismerik más módját a meggazdagodásnak, csak valamely állami, vagy katonai hivatal elnyerését. Minthogy lehetetlenség egy egész nemzetet állami fizetéssel ellátni... elkerülhetetlen a lakosság túlnyomó többségének elégedetlensége.”[440]

---

[437] Illetve, amikor 1796-ban a franciák elfoglalják Livornot, akkor az Adrián és Bécsen keresztül. A postaútvonalat ismerteti: Pierre Tomi: Le Royaume anglo-corse. Chapitre 3. = Études Corses, No. 11. 1956. 3e trimestre, LXXVIe année. 23. p.

[438] Carillo, 259. P., Gregory: Ungovernable Rock, 86. p.

[439] Gregory: Ungovernable Rock, 86. p.

[440] Kelt 1795. július 31-én. Lásd Elliot: Correspondence, 213. Pierre Tomi is leírja, hogy az angol uralom „aranyesőt” hozott Korzikának. 1796-ban a franciák is elismerték, hogy meg kell várniuk, amíg az angolok pénze elfogy, mert addig nem sok esélyük van a sziget visszaszerzésére. Lásd Tomi = Etudes Corses, No. 13. 1957. 63-64. p.

Idegőrlő várakozás után, 1794. október 1-jén érkezett meg az alkotmány szentesítésének híre, III. György szívélyes üzenete új alattvalóihoz, és Elliot alkirályi kinevezése. (Bár az írásos, pecsétes papírra további két hónapot kellett várni.) Elliot ezáltal igen tekintélyes ember lett: a birodalmi tisztviselők között a fizetési lista 3. helyén állt, közvetlenül Írország Lord Lieutenant-ja és India főkormányzója után.[441] Az államtanács elnökéül Pozzo di Borgot,[442] egy korzikai nemesi származású, rendkívül tehetséges és értelmes ügyvédet nevezte ki. Ez kettős arculcsapást jelentett Paolinak: amikor értesült róla, hogy nem ő az alkirály, az első sokk múltán azzal vigasztalódott, hogy akkor majd ő lesz az államtanács elnöke – tulajdonképpen miniszterelnök. Alighogy ezt eltervezte, megérkezett a hír Pozzo kinevezéséről. Pozzo az egyik leglelkesebb paolista volt, ifjabb éveiben tűzbe ment volna Paoliért: a Bonapartékhoz fűződő kezdeti baráti kapcsolata is emiatt romlott meg. Magának Elliotnak a figyelmébe is Paoli ajánlotta be, még februárban. Paoli Pozzo mostani kinevezését azonban árulásként fogta fel, és ettől kezdve őellene is intrikált.[443]

Az angol rezsim és Paoli között az első komolyabb nézeteltérés az emigránsok kérdésében bontakozott ki. Paoli 1793-94 közötti ideiglenes kormányzata ugyanis – a francia rezsimmel való szakítása ellenére – nem engedte hazatérni az 1789 utáni royalista emigránsokat. A royalistákat Paoli azért gyűlölte, mert 1769 után miattuk kényszerült emigrációba. 1793 után emigrációba kényszerítette a francia köztársaság korzikai híveit is – köztük a Bonaparte klánt. Az angol külpolitika azonban többször is határozottan kiállt a rojalisták mellett,[444] ezért Elliot elrendelte az elkobzott javak visszaadását, és szorgalmazta a rojalisták hazatérését, valamint hadtestjeik megszervezését. Ezt Paoli és hívei mindvégig a leghatározottabban ellenezték.[445] Elliot azonnal átszervezte kormányát, és rohamlépésben kezdte felszámolni Paoliék önkényuralmi intézkedéseit. Megkezdték az ítéletek felülvizsgálatát, megszüntették a Rendkívüli Bíróságot,[446] és visszaadták az időközben elkobzott birtokokat.[447] A hazatérő rojalisták – bár mindvégig tartottak Paolitól, és

---

[441] Gregory: Ungovernable Rock, 90. p.

[442] Carlo Andrea Pozzo di Borgo (1764-1842) a pisai egyetemen tanult jogot, majd Ajaccioban lett ügyvéd. Fiatalon Napóleon egyik legközvetlenebb kollégája, ekkor még jó barátja. A Törvényhozó Nemzetgyűlés tagja lett, annak mérsékeltebb szárnyához tartozott, és 1792-ben, 28 évesen tábornokká nevezték ki. 1793-94-ben Paoli egyik legközvetlenebb híve, követője és tanácsadója. Az angolok érkezése előtt kincstárnok és a hadsereg parancsnoka. Rendkívül ambiciózus ember volt, saját bevallása szerint azért maradt a szigeten, hogy még ha csak egy kis szigetnek is, de vezetője lehessen. Elliot alkirálysága idején gyakorlatilag a sziget kormányzatának feje. Elliot nagy reményeket fűzött Pozzohoz, remélte, hogy majd egy felelős kormányzatot fog létrehozni, Angliáéhoz hasonló működéssel, beleértve a politikai ellenzéket is. Pozzonak azonban nem volt pártja, csupán Elliot kedvence volt. Fiatal volt, türelmetlen és arrogáns: kegyként osztotta az audienciákat. Parlamenti ellenzék helyett a politikai versengés gyűlölködést és vérbosszút hozott. Ld. Thrasher, 297-299. p. Pozzo 1803 és 1807 között I. Sándor cár, majd XVIII. Lajos francia király tanácsadója. 1814-ben ő nyerte meg a koalíciónak Bernadotte-ot, majd az inváziós csapatokkal érkezik Párizsba. Később Oroszország párizsi követe. Lásd Gregory: Ungovernable Rock, 103-104. p., - Pierre Ordioni: Pozzo di Borgo. Paris, Plon, 1935, passim. -Tulard: Dictionnaire, 1039. p., valamint McErlean: Pozzo, passim.

[443] Paoli Pozzo iránti féltékenységéről lásd Elliot: Life and Letters. Vol. II., 318-319., Jollivet, 161-164., Paoli intrikálásairól pedig: J.M.P. McErlean: Paoli et le régime anglo-corse = BSSHNC CXIVe année, 1995. fasc. 670-671. 129-131. p.

[444] Az angol kormány egyértelműen a rojalista emigránsok támogatója volt. Az első koalíció idején a kontinensen valamennyi brit hadművelet a francia emigránsok támogatása érdekében történt. Amikor 1793-ban a Portland whigek csatlakoztak a Pitt-kormányhoz, ennek is fő elvi oka a rojalisták támogatása volt: ebben Portlandék lelkesebbek voltak Pittnél, sőt III. György királynál is. Wyndham-et, aki ekkor hadügyi államtitkár volt, „emigránsügyi miniszternek” csúfolták. Thrasher, 292. p. Korzika támogatástól is jelentős erőket vontak el más rojalista ügyek, elsősorban a vendée-i lázadás. Ld. Maurice Hutt: The British Government’s responsibility for the „divided command” of the Expedition to Quibéron, 1795 = English Historical Review, 1961 (76.) 479-489. p.

[445] Pierre Tomi írja, hogy Paoli szerint a polgároknak csak két fajtája létezett: a „jó partióták”(vagyis a hívei), és mindenki más. Lásd Tomi: Le Royaume Anglo-Corse = Etudes Corses, No. 9., 1956., 22. p.

[446] Ennek a bíróságnak árulás, illetve „ellenséggel való összejátszás” címén joga volt bárkit azonnal bebörtönöznie, gyakorlatilag önkényuralmi szerv volt, teljesen ellentétes a brit habeas corpus-elvvel (ld. alább). Gregory: Ungovernable Rock, 84. p. A korzikai angol állam egy évvel később – a francia-veszély erősödése miatt – újra bevezette az intézményt (ekkor már Nagy-Britanniában is felfüggesztették a Habeas Corpus törvény hatályát). Gregory: Ungovernable Rock, 91. p.

[447] Gregory: Ungovernable Rock, 86. p.

volt részük a hatalomból való kiszorításában is – birtokaik, és a cenzusos választások révén gyorsan beépültek a politikai vezetésbe. A korzikai Parlamentben jelentős szerepet játszott pl. a Gaffori, Boccheciampa, Fabiani, Grimaldi, Peretti, Rocca-Serra család, akik nem titkolták, hogy lehetőleg az Ancien Regime-t kívánják vissza. Paoli ezt egyébként így kommentálta: „a haza régi ellenségei jelenleg a kormányzat fenntartói”.[448]

A korzikai angol állam rövid története és főbb problémái

1794-1795 telén az új kormányzat rendkívüli aktivitással vetette magát a munkába. Elliot rendkívül komoly, mondhatni alázatosan szorgalmas adminisztrátor volt, akinek figyelmét a legapróbb részletek sem kerülték el. Választott munkatársai pedig képesek és hajlandóak voltak ebben vele együttműködni. Pár hónap alatt is hatalmas munkát végeztek. Elliot kimerítő vizsgálat alá vette a szigeten folyó élet minden kis részletét. A bírósági kerületek tisztviselőinek pl. azonnali jelentést kellett írni a fennhatóságuk alá tartozó börtönök állapotáról, név szerint felsorolva az ott található foglyokat, elítéltetésük okát, az őket elítélő hatóságot, stb. Elrendelte a Paoli-féle ideiglenes kormány által elkonfiskált javak visszaadását, és eltörölte az ú.n. Rendkívüli Bíróságot, ami az ideiglenes kormány önkénybírósága volt. Paoli eme szerv segítségével hajszolta a száműzetésbe számos ellenfelét, pl. a korzikai rojalistákat, illetve a Bonapartékat. A szállítás és hírközlés támogatására Elliot elrendelte a Bastia és Corte közötti út kijavítását.[449]

Az új kormány egyik problematikus intézkedése az új alkotmány szerinti, immár parlament névre hallgató törvényhozó testület összehívása volt, 1795 januárjára. Elliot és Paoli elmérgesedő viszonya miatt azonban már maga az összeülés is nagyon nehézkesen indult. Mivel az ősi fővárosban, Cortéban Paoli volt az úr, a városka teljes lakossága a vezér lelkes híve volt, Elliot a lábát sem igen merte oda betenni. Ő az angolbarát Bastiában érezte jól magát. Bastia társadalma nagyban különbözött a sziget belsejétől, például Cortéétől. Bastia viszonylag művelt és széles látókörű kereskedő-tengerész polgársága mindig hajlandó volt együttműködni a megszálló külső hatalommal: jóban voltak Genovával, a franciákkal, és most az angolokkal is. Itt éltek az angolok által a szigetre hozott francia rojalista emigránsok is. Ezek az emigránsok nagyon bizakodtak, hogy a restauráció a küszöbön áll, és azt a kis időt amit kénytelenek, igyekeztek minél kellemesebben eltölteni itt. Ellioték körül egy kis „a la ancien regime” udvar kezdett kialakulni, melynek azonban minden tagja hallatlan lenézéssel viseltetett a „bennszülöttekkel” szemben. Elliot a korzikaiak közül is jórész olyanokkal érintkezett, akik nem szerették Paolit, akiket például száműzetett a szigetről, és akik csak az angol védelem miatt mertek hazajönni. Elliot ezekben a körökben jól érezte magát, ezek társasága következtében azonban végzetesen elidegenedett a korzikai nép nagy többségétől. Az, hogy fővárosává Bastiát, és nem Cortét tette, azért is nagy hiba volt, mert Bastia a korzikaiakat mindig a több száz éves genovai elnyomásra emlékeztette.[450] Elliot számára létkérdés volt, hogy a parlament itt, és ne Cortéban ülésezzen. A hideg és zord téli időjárásra hivatkozva – és pár hét késéssel – 1795. február 5-én tehát Bastiában ült össze Korzika történelmének első parlamentje.[451] Ezen a napon az alkirály (brit mintára) trónbeszédben programnyilatkozatot adott. Másnap a háznak meg kellett választania elnökét. Az általános választásokról nem maradtak fenn adatok, de tény, hogy a paolisták döntő többségben voltak. Így logikus, hogy a ház elnökéül Paolit választották. Ebben az a pikáns, hogy az alkotmányba (angol mintára) belefoglalták, hogy nem lehet képviselő az, aki állami nyugdíjat élvez. Márpedig Paolinak volt 1000 fontnyi nyugdíja, amit az angol királytól kapott. Paoli mégis megválasztatta

---

[448] Az idézet és a családok listája ld. Antoine Casanova: Characteres originaux et cheminements de la Révolution en Corse = AHRF, 1985. (no. 260) 162-163. p.
[449] Carrillo, 259-260. p.
[450] Thrasher, 296-299. p.
[451] Gregory: Ungovernable Rock, 90. p.

magát Rostino követének, majd az egész Parlament elnökének.[452] Elliot tisztában volt vele, hogy ez egyértelműen őellene irányuló gesztus. A kérdést élethalálharcnak fogta fel, és ennek megfelelően lépett. Mind Paolinak, mind a parlamentnek megüzente, hogy Paoli megválasztását a király virtuális leváltásának tekinti, ami azonos az unió felbontásával, és a brit csapatok és flotta azonnali kivonásával. A fenyegetés hatott: Paoli nagyon tartott a franciáktól, létszükséglet volt számára az angol támogatás. Fogcsikorgatva, de idős korára és gyenge egészségére hivatkozva elutasította a házelnöki pozíciót,[453] és a továbbiakban távolmaradt a parlament üléseitől.

Nagyon hamar kiderült azonban, hogy még korántsem adta meg magát. Birtokán duzzogva a hónapok során egyre több elégedetlenkedőt gyűjtött maga köré, és a parlamentben képviselősködő embereivel határozottan akadályozta a kormány munkáját. 1795 elejétől gyakorlatilag elkezdte szervezni a nemzeti ellenállást, és azt hajtogatta, hogy valójában ő, és nem Elliot bírja a király bizalmát, és csak egy szavába kerül az alkirály visszahívása.[454] A viszony egyre rosszabb lett. Paoli szerint Elliot szűk látókörű és paranoiás, Elliot szerint Paoli kétszínű és paranoiás.[455]

Közben egyre határozottabb jelei voltak annak, hogy a brit kormány alapvetően elvesztette érdeklődését Korzika iránt[456]: Elliot aggályos pontossággal mindenről beszámolt hivatali felettesének, Portland hercegnek, választ azonban számos levelére egyáltalán nem, másokra pedig csupán több hónapos késéssel kapott. Portland egy magánlevelében elismerte, hogy 29 levélre nem válaszolt, de Korzika nem hajt hasznot Angliának, sőt, „jelentős kiadásokkal jár". A korzikai állam fenntartása kétségtelenül hatalmas kiadást jelentett Angliának. Még az államtitkár sem kapta meg a fizetését, ugyanakkor egyetlen pieve (korzikai közigazgatási- és választókörzet) fenntartása (papokkal, miliciával) 3000 fontba került. A milicisták ráadásul eléggé szemtelenek voltak: pl. az olmeto-i csapat 150 emberre kért fizetést, de csak 100 emberből állt. Azt mondták, a többi ötven otthon őrzi a falut. A brit államkincstár nem örült neki, hogy fejőstehénnek nézik. A korzikaiak az unió kezdetén évi 10.000 fontnyi adót ígértek meg, aminek töredéke se folyt be. „Jelenleg Korzika évi egymillió fontjába kerül a brit Koronának, és egyetlen haszna, hogy flottakikötőként szolgál" ezt még 1795 július 7-én írta Moore Stuartnak. 1796. június 8-án Portland a következőket írta Elliotnak: „tudnia kell, hogy Korzika birtoklása a köz számára nem hasznosabb Gibraltárnál, és a vele járó költségek nemigen teszik népszerűvé. Utalnék rá, hogy a gazdag vidéki angolok nem külpolitikusok… és egy Csatornán túli birtokra egyáltalán nincs szükségük."[457] Az angolok helyzetét súlyosbította a Quiberon félszigeti vállalkozás[458] kudarca, és az, hogy a háborús kudarcok, és a gazdasági nehézségek miatt az otthoni és különösen az ír lakosság körében veszélyes elégedetlenség alakult ki. 1795 őszére a Pitt-kormánynak számolnia kellett az 1. Koalíció összeomlásával.[459]

---

[452] Gregory: Ungovernable Rock, 106. p.
[453] Carrillo, 261. p.
[454] Jollivet, 87.
[455] Graziani: Paoli, 324-325. p.
[456] A Pitt-kormány irataiból kiderül, hogy igazából sosem volt fontos számára Korzika. Pittet személyesen sem érdekelte: az egész témát Portland miniszterre hagyta. Pitt politikája alapvetően negligálta a Mediterráneumot. Mindenesetre ekkoriban már nyilvánvaló volt, hogy Korzika katonai szempontból nem jár igazi haszonnal: a sziget lakói nem jelentettek katonai segítséget, sőt, ők kötöttek le pár ezer brit katonát. A sziget semmit sem tehetett az itáliai hadszíntéren zajló események befolyásolására. Ld. Rose: Pitt and the Great War, 257-258. p.
[457] Az idézetek forrásai: Gregory: Ungovernable Rock, 135. p. - Carrillo, 265. p. - Stuart, 254. p. - Elliot: Letters, 345. p.
[458] 1795-ben az angolok jelentős költséggel egy francia emigránsokból álló hadsereget szereltek fel és tettek partra Bretagne-nál, amely súlyos vereséget szenvedett.
[459] Októberben a trónbeszéd már tartalmazta, hogy amennyiben Franciaországban békés kormányzat jön létre, Nagy-Britannia hajlandó lesz foglalkozni a békekötéssel. December 9-i parlamenti beszédében Pitt már azt is megemlítette, hogy hadi kárpótlásként mely területeket akarja megtartanit: Martinique, Haiti egy része és a Jóreménység-foka szerepelt a listán, Korzikát meg sem elítette. Lásd The speeches of the right honourable William Pitt in the House of Commons. London, Longman, 1806. 2. Vol. 353. (Tény azonban, hogy ekkoriban Korzika hivatalosan nem hadizsákmány, hanem egyenrangú társország volt.)

Közben Paoli nem tétlenkedett: legújabb ötlete az volt, hogy propaganda-hadjáratot kell indítani Elliot személye ellen. Azért nem az angolok ellen, mert azokra szüksége volt, a franciák ellen. Elliot eltávolításának programját azonban nem vette le a napirendről. Mivel a brit levelezés késett, Paolinak nem volt nehéz dolga, amikor hívei közreműködésével elkezdte sziget-szerte terjeszteni, hogy Elliot kegyvesztetté vált, bármelyik pillanatban megérkezhet menesztése, és ezzel együtt természetesen Paoli alkirályi kinevezése. Paoliék ezt a propagandát Angliára is kiterjesztették.[460]

A korzikai parlament első ülésszakát 1795. Május 18-án napolták el, szeptemberig. Ez a napirend az angol parlament működési ritmusának átvétele volt, de Korzikán is célszerűnek mondható, a nyári meleg és moszkitó-invázió miatt. Az ülésszak vége felé Elliot és Paoli viszonya tovább romlott. Pedig Paoli áprilisban látványos udvariassági látogatást tett Lady Elliotnál (az alkirály felesége és gyermeke ugyanis a nyári hónapokra, a fertőzésveszély miatt Itáliába készültek). Elliot azonban tudta, hogy a látogatás csak arra kellett Paolinak, hogy az utcákon hatalmas tömeg tüntetően éljenezze őt, és jelenlétével megerősítse a parlamenti ellenzék már-már lankadó ellenállását[461]. Az ellenzéket valóban sikerült fellelkesíteni, a lakosságot pedig kisebb angol-ellenes atrocitásokra bátorítani. Paoli pl. egy nyilatkozatában arra buzdította a parlamentet, hogy harcolja ki a képviselői fizetéseket. Elliot ezt ellenezte, és sikerült is megakadályoznia keresztülvitelét.

A parlamenti ülésszak-szünetet Elliot arra használta ki, hogy végre beutazza a szigetet, és jelenlétével, ha lehet lecsillapítsa a szórványosan, de szinte folyamatosan fel-fellángoló lázadásokat. A lázadozások elsődleges okául az adók szolgáltak, de volt más is: sok helyen pusztán az élelmiszerhiány, máshol kalóztámadások, pontosabban az, hogy a kormányzat nem nyújt ehhez hathatós védelmet, és minden lázadás mögött az bújkált, hogy a koalíció vesztésre állt a kontinens csatateren. Hollandia nemrég kiáltotta ki a Batáviai köztársaságot, és szövetségre lépett Franciaországgal. A poroszok áprilisban kiléptek a háborúból, megkötvén a baseli békét. Spanyolország egyre féltékenyebb volt Angliára Korzika és a Nyugat-Indiák miatt, ráadásul a franciák elfoglalták, és szilárdan tartották Katalónia jó részét. 1795 júliusában Spanyolország is békét kötött a franciákkal. Ettől kezdve a britek korzikai helyzete nagyon rizikós lett, hiszen a spanyolok bármikor az ellenség oldalára állhattak. Korzikán nagyon ügyesen dolgozott a Paoli-propaganda. Machiavellista módszerekkel az alkirály minden intézkedését és szavát kiforgatták, az incidenseket pedig gátlástalanul eltúlozták. Az egyik eset Elliot 1795-ös nyári körútján történt. A körút Elliot számára egyébként annyiban hozott meglepetést, hogy mindenütt lelkes ünnepléssel fogadták. Elliot még mindig nem rendelkezett megfelelő ismerettel a korzikaiak impulzív természetét illetően, melyben békésen megfért egymással az, hogy látszólag lelkesen ünneplünk valakit, aki ellen valójában merényletet készítünk elő. Szóval, Elliot levelei, melyekben e körútjáról feleségének vagy Portlandnek számol be, csupa optimista bizakodást sugároznak.[462]

Amikor 1795 augusztusában az alkirály Ajaccioba látogatott, bált adtak a tiszteletére a városházán. A termet szépen feldíszítették, az ünnepség gyönyörűen lezajlott, másnap az alkirály továbbutazott Bastia felé. Utolérte azonban a hír, miszerint Ajaccio lakossága fellázadt az angolok ellen, akik meggyalázták Paoli mellszobrát. Elliot minderről mit sem tudván, azonnal visszafordult

---

[460] Londonban maradt ugyanis az a küldöttség, amelyet még 1974 nyarán indítottak el oda a királynak szóló üzenettel. Hogy hogy nem, ennek a küldöttségnek minden tagja lelkes paolista volt, akik Londonban, a politikai élet kellős közepén kavarták a kártyát. Ezek egyenesen Portland-hoz írtak petíciót Elliot eltávolítása érdekében. Ez az akciójuk hatástalan maradt, sőt, az amúgy kedves és udvarias Portland-et annyira felbosszantották, hogy az végül kidobatta őket hivatalából. Portland a következőképpen számol be az esetről Elliotnak: „Hamar megmutatkozott intrikus természetük – ezt természetesnek tartom, hiszen ez, amint megfigyeltem, általában jellemző a külföldiekre, különösen, ha azok másodrendű országokból valók.” Lásd Elliot, Letters, 314., Jollivet, 154-157., Elliot: Correspondance, 74-75. p., Elliot: Letters, 314. p.

[461] Carrillo, 264. p.

[462] Elliot: Correspondance, 269-270.

Ajaccioba kivizsgálni az ügyet. Az ajaccioiak azt állították, hogy amikor a báltermet berendezték az angolok, ott állott Paolinak egy márvány mellszobra, amit a bál idejére egy hátsó helyiségbe vittek át. E szállítás során a szobor orráról egy lencsényi darab kő letört. Ez másnap derült ki, amikor a szobrot visszahozták. Voltak akik azt állították, látták, amint Elliot szárnysegédje, Simone Colonna gúnyolódva orrba vágta a szobrot. Elliot kétségbeesetten faggatta az összes résztvevőt, akik angol oldalról egybehangzóan állították, hogy a szárnysegéd nem is volt jelen a bál előkészítésénél. Az épület előtt álló felháborodott korzikaiak ekkorra már egyenesen a szobor elleni merényletről, és az egész korzikai nemzet meggyalázásáról kiabáltak. Az angolok hiába adtak ki kommünikét arról, hogy az egészhez semmi közük, nem voltak képesek ezt el is hitetni a korzikaiakkal.[463] A másik ilyen jellemző eset még az ősszel történt. Amikor Elliot megkapta alkirályi kinevezését, ezzel egy időben az angol király 1000 fontos évi nyugdíjat, és egy saját arcképét ábrázoló, gyémántos nyakláncra függesztett miniatúrát küldött Paolinak. (Ez egyébként hihetetlenül nagy kitüntetés volt: Paoli volt az egyetlen – nem királyi származású – személy, akit III. György ilyen kegyben részesített.) Erről ő meg is kapta az értesítést, de amikor a postahajó megérkezett, az arckép nem volt sehol. Elliot itt is vizsgálatot rendelt el, ami szintén eredménytelen volt: a tanúvallomások szerint az arckép Londonban biztosan bekerült a lepecsételt postacsomagba, Bastiába érve pedig nem volt benne. Azóta sem került elő. Mindenesetre Paoli meg volt győződve róla, hogy Elliot tulajdonította el, az ő megalázására.[464]

Paoli propagandája nemcsak Elliot, hanem annak munkatársai ellen is működött: ahol valami kormányellenes incidens volt kibontakozóban, biztos hogy elégettek egy-két Pozzo-bábut.[465] Elliot ugyanis úgy találta, a vezető korzikaiak között Pozzo a legkészségesebb, és messze a legértelmesebb is. Az új alkotmány előkészítése után, az államtanács elnökeként tulajdonképpen Korzika miniszterelnöke lett, minden kormányzási ügy hozzá tartozott. Pozzo határozottan, a saját elképzelései szerint intézte az ügyeket, és nem nagyon foglalkozott apró-cseprő, személyes kérvényekkel. Ezzel persze sokakat megsértett. A tömeg egyre határozottabban követelte Pozzo menesztését, aki az angolok közül is sokaknak nem tetszett. North-nak az volt a kifogása ellene, hogy sok alkalmatlan embert is foglalkoztatott, és kegyként osztotta az audienciákat.[466] Elliot azonban ragaszkodott személyéhez, és helyette az államtanács Paoli-párti három tagját menesztette.

Paoli számtalanszor, látványos nyilatkozatokban sürgette a törvények betartását, még az adózást is, kihangsúlyozva, hogy a törvények betartását a parlamenttől várja. Elliot mégsem örült e nyilatkozatoknak, hiszen ezekkel Paoli mindig saját népvezéri szerepkörét hangsúlyozta és erősítette. Ráadásul, amikor a néphez kezdett szólni, mindig félni lehetett tőle, mikor kezdi lázadásra bujtogatni azt. Magánleveleiben Paoli az angolokat mindig önkényeskedéssel, a korzikai közélet leghitványabb, legkorruptabb elemeinek alkalmazásával, és a közvélemény semmibe vételével vádolta. Egyre inkább meggyőződése lett, hogy az alkirály kormányzata kifejezetten káros a szigetre: a brit véderőt kevésnek tartotta, ellenezte a rojalista emigránsok alkalmazását a hadseregben, és büszkeségét az is sértette, hogy a parlamentben Elliot őt vádolta a politikai viszály elmérgesítésével.[467]

Mindenesetre 1795 nyár végére betelt a pohár. Elliot felmérte, hogy valamelyest nyugodt kormányzati munkában csak akkor reménykedhet, ha Paolit valamilyen fondorlattal sikerül eltávolítani a szigetről. Írt tehát egy panaszos levelet Portland-nek, hogy kérje meg III. György királyt, hívja meg Paolit Angliába, adjanak neki kitüntetéseket és tisztes nyugdíjat, akármit, csak

---

[463] Az incidensről Elliot 1795. július 31-én számol be Portlandnek. Lásd Elliot: Correspondance, 214-215. p. Lásd még Gregory: Ungovernable Rock, 109-110. p., - Jollivet 157-159. p., - Carrington: Sources, 88. p. Lásd Elliot 1795. máj. 22-i levelét Portland-hez. Elliot: Correspondance, 180., valamint: Gregory: Ungovernable Rock, 106. p.
[464] Elliot levele Portlandnek, 1794. nov. 25-én. Ld. Carrington: Sources, 73. p. - Gregory: Ungovernable Rock, 106. p.
[465] Carrillo, 266., - Jollivet, 164., - Elliot: Correspondance, 244. p.
[466] Gregory: Ungovernable Rock, 103-104. p.
[467] Nyilvánosan május 16-án kezdte Elliotot bírálni. Thrasher, 305. p. Gregory: Ungovernable Rock, 105. p.

ne eresszék vissza.[468] A rendkívül hosszú levélből kiérződik, hogy Elliotnak afféle üldözési mániája kezdett kialakulni Paoli, Stuart, Moore és társaik ellen. Még korábbi, elegáns diplomata-stílusából is kiesett, Paolit pl. „fecsegő vén kígyó”-nak titulálta, és megzsarolta Portlandet, vagy Paoli, vagy ő marad a szigeten.[469] Ekkorra a felek között már lehetetlen volt bármiféle normális kommunikáció felvétele.

Paoli meghívása 1795 októberében érkezett meg. Ezután Elliotnak azt a kényes feladatot kellett ellátnia, hogyan vegye rá Paolit a távozásra, lehetőleg úgy, hogy az ne vegye észre annak száműzetés-jellegét, hanem inkább kitüntetésnek higyje. A kényes feladat a már többszörösen igénybe vett kiváló diplomatára, North államtitkárra maradt. Elküldték Paolihoz, ahol egy hat órás, összefüggéstelen beszélgetés végére sikerült Paolit távozásra bírni.[470] Paoli október 14-én szállt hajóra St Florentben, abban a hiszemben, hogy az angol királynál majd személyesen el tudja érni Elliot menesztését.[471] Elliot csöndes távozásban reménykedett, azonban minden pieve követet küldött a búcsúztatásra, így az afféle össznépi tüntetéssé fajult.[472] Az angolok még nem tudták, hogy az egyetlen olyan személyt távolították el, aki képes lehetett volna a lakosság megbékéltetésére.[473]

De nemcsak a korzikaiakkal volt baj. A békekötésre nem került sor, ám a britek nyilvánvaló elbizonytalanodása csak bátorította Elliot ellenségeit. Azért nem Paolit neveztük itt meg, mert időközben az Elliottal szembenállók hada igencsak megszaporodott. Elsősorban a francia köztársaság híveit kell itt megemlíteni, kiknek létszáma minden egyes francia győzelemmel látványosan nőtt. Már 1795 tavaszán jelentés érkezett Bastiába, hogy francia hajókról gyanús alakok szálltak partra több helyen is, és republikánus irodalmat terjesztenek[474]. Elliot egyetlen szerencséje, hogy Paoli kimondottan tartott ezektől, így nem álltak össze, egyetlen angol-ellenes táborba.

Francis Drake, aki a genovai brit követ volt, ekkoriban jelentette, hogy értesülései szerint Paoli kapcsolatban áll egy Pancrazio d’Istria nevű, kiugrott szerzetesből lett francia titkosügynökkel is. Erre ugyan Paoli leveleiben nem találni nyomot, de ismerve Paoli politikusi képességeit, lehetséges[475].

Paoli és Moore távozásával egy időre úgy tűnt, Elliotnak szinte minden problémája megszűnik, és itt a Kánaán. Röviddel Paoliék távozása után kiadott egy proklamációt, amelyben a törvények betartására hívott fel. Ebben szól először a kormányzással kapcsolatos nehézségeiről, de azt is hozzátette, a prosperitás és a tökéletes törvényhozás nem jöhet létre egyik napról a másikra. Megbékélést akart, és a lázadások vezetőit kivéve mindenkinek amnesztiát ígért[476].

Novemberre egész Korzika kissé megnyugodni látszott. Ebben a kedvező hangulatban Elliot elhatározta, hogy összehívja a parlament őszi ülésszakát. A nyitónapot november 25-re

---

[468] Lásd Elliot levele Portlandhez, 1795. július 31-én. Elliot: Correspondance, 227. p. Augusztus 3-án a pedig a következőket írja: „A Generális zavarja az ország nyugalmát, és a kormány stabilitását. Viselkedése tisztességtelen, abszurd és alantas. Késedelem nélkül el kell távolítani” Szeptember 25-én hozzátette: „Ahogy a dolgok állnak, Korzikán való tartózkodása nem egyeztethető össze az angol kormányzat fennmaradásával.” Ld. Graziani: Paoli, 327. p.

[469] Elliot 1795. szept. 24-én kelt leveléből idézi Jollivet, 171, 186. p.

[470] Beretti, Francis: Le deuxieme Ponte Novu de Pascal Paoli = Annales Historiques de la Révolution Francaise, 1974. 692-698., - Elliot: Correspondance, 177-181. p.

[471] Az ezzel kapcsolatos levelezésről ld. J.M.P. McErlean : Paoli et George III, 1796-1797. = BSSHNC, CVIe année, 1991, fasc. 660. 40-47. p.

[472] Ráadásul Elliot kellemetlen helyzetbe került, mivel úgy gondolta, udvariasságból elkíséri Paolit: Paolit azonban felháborította ez az álszentség, és Elliot helyett a pievék küldötteivel foglalkozott. Ld. Thrasher, 310. p.

[473] Paoli későbbi éveiről és haláláról elég kevés dokumentum maradt fenn. Ezeket dolgozza fel: Paul-Michel Villa: L’autre vie de Pascal Paoli. Ajaccio, Piazzola, 1999. (főleg Maria Cosway-hez fűződő kapcsolatát), illetve Dominique Colonna: Le vrai visage de Pascal Paoli en Angleterre. Nice (a szerző kiadása), 1969. sok újságrészlettel.

[474] Carrillo, 265. p.

[475] Gregory: Ungovernable Rock, 105. p.

[476] Carrillo, 267. p.

jelölték ki, és mivel Elliot kedves akart lenni (továbbá a bajkeverő Paoli már biztosan nem lehetett jelen), Cortét tette helyszínül. A megjelenés azonban csekély volt: már az első napon a 131 képviselőből 50 hiányzott[477]. Az emigráns püspökök eddigre visszaértek, és a ház elnöke Monsiegneur Guernes lett. Az ellenzék mindössze 8-10 paolistából állt, és nem volt hatékony. [478]

Elliot azonban nagyon elégedett volt az első törvénnyel, amit az őszi ülésszakon elfogadtak: a corte-i egyetem megalapításáról volt ebben szó. Elliot egyik legkedvesebb terve volt ez: Oxford mintájára egy sok fakultással rendelkező, modern egyetemet akart létrehozni. Filozófiát, teológiát, jogot, történelmet, irodalmat, orvostudományt és angol nyelvet akartak itt tanítani. Elliot meg akarta ehhez nyerni a brit kormány és az oxfordi egyetem támogatását (pl. könyvek küldését) – de ennek kimunkálására nem maradt ideje. Portland pedig egyetlen pennyvel sem járult hozzá, mivel szerinte Korzika éppen elég pénzbe került már Angliának.[479]

A parlament a továbbiakban az esküdtszékek kérdését vitatta. Fentebb már szóltunk róla, hogy ez az intézmény, mely Angliában a pártatlan bíráskodás egyik legfőbb biztosítéka, Korzikán tökéletes kudarcot vallott. Maga Elliot javasolta megszüntetését. A parlament azonban váratlanul hosszas vitába bonyolódott ennek kapcsán: az alkotmány felfüggesztésének veszélyét emlegették. Elliot azonban végül keresztül tudta vinni javaslatát, és a korzikai bíróságok ettől kezdve csak három tagból álltak[480].

Angol mintára egy lázadási törvényt is keresztülvittek. Az angliai lázadási törvény pontosan előírja, hogy mi számít lázadásnak, pontosan milyen lépésekben haladva kell egy 20 főnél nagyobb tömeget oszlásra felszólítani, illetve mi történjék, ha az nem akar oszlani. A korzikai törvény teljesen ennek mintájára született. Előírta a lázadásban való részvételre a halálbüntetést, illetve külső támadás bekövetkezése esetén a hadijog bevezetését. Ez az intézkedés azonban az előző évi alkotmány megsértése volt[481].

A parlamentnek ezen kívül kellemetlen kötelessége volt, hogy az állami bevételekről kellett intézkednie. Először is bevezették a dézsmát. Ez a katolikus egyház felé tett komoly gesztus volt. Hátterében az állt, hogy a francia forradalom egyik első intézkedése volt a dézsma eltörlése, melyet az angolok sem kívántak eredetileg visszaállítani. Az angolok e helyett állami fizetést állapítottak meg a papoknak. Erről azonban hamar kiderült, hogy egyrészt nagyon megterheli a mindig üres államkasszát, továbbá nem biztosítja a megélhetést. Ráadásul a parlament arról is döntött, hogy a földadót az 1796-os évre most már mindenképpen ki kell vetni. Ezen aztán hosszas huzavona kezdődött: a faluközösségek sorra adták be kérvényüket az adókivetés felülvizsgálatára.

Elliot a törvények jóváhagyása után, 1796 áprilisában feloszlatta a parlamentet. Belpolitikailag a helyzet meglepően nyugodtnak volt mondható, amolyan vihar előtti csend formájára. A koalíció helyzete azonban menet közben reménytelenné vált. Lazare Carnot elfogadta Bonaperte tábornok terveit Itália elfoglalására. A hadjárat április 2. hetében indult, szinte azonnali bravúros sikerekkel. Egész Korzika feszülten figyelt: egy honfitársuk sikeréről volt szó, aki alatt ráadásul két zászlóalj korzikai republikánus is harcolt, mint pl. Casalta, Casabianca, Cervoni és Gentili tábornokok. Április végére Bonaparte fegyverszünetet kényszerített a szárd királyra, június elejére a nápolyi király vonta vissza csapatait. Mivel Paoli távol volt, és nem tudta valahogy semlegesíteni az események hatását, hétről hétre növekedni kezdett a franciabarát republikánusok száma, hamarosan felülmúlva Paoli híveit.

---

[477] Carrillo, 268. p.
[478] Gregory: Ungovernable Rock, 123. p.
[479] A korzikai egyetem a korzikai vezérek régi vágya volt: már az 1736-os, Theodor király-féle alkotmányban is benne foglaltatik egy egyetem alapításának célja (ld.a függelékben). Paolinak 1765-ben sikerült is megoldania az alapítást, bár anyagi nehézségei folyamatosan voltak. A korzikaiak folyamatosan követelték céljukat, (pl. az 1789-es panaszfüzetekben is) végül 1977-ben jött létre, és azóta is működik a cortei egyetem. Ld. McErlean: Contre, 224. p.
[480] Carrillo, 268. p.
[481] Gregory: Ungovernable Rock, 124. p.

Bonaparte naprakész értesülésekkel rendelkezett a korzikai helyzetről, és májusra elérkezettnek látta az időt az expedíció megszervezésére. 30 korzikai hívének utasítást adott, hogy titokban szálljanak partra Korzikán, pénzzel és fegyverrel, és nyerjenek meg annyi embert, amennyit csak tudnak. Júniusban, Mantova ostroma közben Bonaparte talált időt arra is, hogy Livornóban 800 korzikai emigránsból egy sereget szervezzen, akiket az angol uralom megdöntésével bízott meg, és akiknek először Korzikán létre kellett hozni egy titkos szervezetet (mely a sziget tüskés bozótjáról a *maquis* nevet kapta)[482].

Ezzel párhuzamosan megszűnt a sziget belső békéje. Először Bozio pievében tört ki az adóellenes lázadás. (Akárcsak 1729-ben: Bozio úgy látszik, különösen érzékeny volt az adóügyekre.)[483] Elliot 300 korzikai katonát küldött oda, de a helyi hatóságok nem szívesen alkalmazták a lázadási törvényt, és a sereget visszaküldték Cortéba. A parlament erre statáriumot vezetett be, és Pringle őrnagyot vezérelte oda egy 300 korzikaiból, 100 brit katonából, 100 csendőrből[484] és 100 önkéntesből álló vegyes hadsereg élén. A lázadás azonnal összeomlott, és három nap múlva hazatért a sereg a behajtott adóval, foglyokkal és elkobzott fegyverekkel. A főkolomposok azonban elmenekültek[485]. Februárban egy Bocognano nevű kis falu (félúton Corte és Ajaccio között) lakossága fellázadt, és mindenkit ellenállásra hívott fel. Programjukban egyenlő arányban oszlott meg a földadó elleni tiltakozás a franciabarátsággal. Ekkor a kormány éppen a korzikai ezredek átszervezésében merült el, nem tudott azonnal fellépni. Március közepén a kormány katonailag egy kicsit már rendezettebb helyzetben volt, kiküldte tehát Pringle őrnagyot két csendőrszázaddal (ez kb. 60 embert jelentett). Már a csendőrök megjelenésére elcsitultak a lázadók. Pringle szépen beszállásolta a csendőröket a falu egyik házába, majd hazament. A lakosság csak erre várt: megostromolták a csendőröket, és elkergették őket. Ennek hírére az egész nyugati parton falvak egész sora lázadt fel. Májusban a népfelkelők már odáig jutottak, hogy Bastia ellen indultak, hogy elfogják az alkirályt. Ez nem sikerült, de Corte mellett, Bistuglioban tábort vertek, és akadályozták az angol csapatok illetve postaszolgálat közlekedését a fővárosok között. Elliot nem akart vérontást, és a felkelők vezéreit tárgyalásra hívta. A tábor vezetői válaszukban ismertették követeléseiket: adócsökkentés, a sómonopólium eltörlése, és a kormányzat egyes tagjainak, elsősorban Pozzo di Borgónak elbocsátása.[486] Elliot úgy érezte, engednie kell. Ez lett a bistuglio-i egyezmény. A Bistuglioi egyezmény tartalmazta Pozzo mellett Peraldi, Bertolacci, Stefanopoli és Colonna, valamint a teljes Államtanács menesztését, a sóilleték és a földadó eltörlését, a teljes amnesztiát. Ez tehát egy nagyon súlyos engedmény volt, gyakorlatilag az angol államapparátus összeomlását jelentette.[487] Úgy tűnt, Pozzo és négy másik kormánytag feláldozásával sikerült a békességet helyreállítani: a tábor nagy üdvrivalgással feloszlott, kinyilatkoztatta király és Elliot iránti hűségét, franciaellenességét.[488] A tábor erre nagy üdvrivalgásokkal feloszlott, de Elliot már tudta, mennyire bízhat az ilyesmiben. Amikor pedig május 28-án értesült az Elliot által adott engedményekről, North bizalma annyira megrendült, hogy lemondott ő is. North egyedül Pozzo menesztésének örült, de meg volt győződve róla, hogy a korzikai uniónak vége. Ennek kapcsán jelentette ki, hogy nem szabad már egyetlen fillért sem költeni erre a „kormányozhatatlan kősziklára". Elliot gyakorlatilag egyedül maradt[489]. Az

---

[482] Ez a *macchia* francia változata. Carrillo, 270 p.
[483] Thrasher, 316. p.
[484] A csendőrség a korzikai ezredek átszervezésével jött létre. Zsoldjuk magasabb volt a rendes katonákénál, mégis megérte az osztag felállítása, mert nem kellett számukra szállást és málhaszállítást biztosítani, továbbá hatékonyabbaknak bizonyultak. Ld. Gregory: Ungovernable Rock, 125. p.
[485] Gregory: Ungovernable Rock, 122-123. p.
[486] A korzikai békétlenkedők mindig hangoztatták, hogy az Alkirállyal és Angliával semmi bajuk, csak a „rossz tanácsadók" vezetik őket félre. Ld. Thrasher, 322. p.
[487] Carrington: Sources, 125. p.
[488] Carrillo, 270. P., Gregory: Ungovernable Rock, 135. p.
[489] Gregory: Ungovernable Rock, 133. p.

egyezményről egyébként kiderült, hogy teljes csőd: nyilvánvalóvá vált az angol hatalom tehetetlensége.[490]

Portland felszólította Elliotot a bistuglio-i egyezmény felülvizsgálatára. Annál is inkább, mivel a bistuglio-i egyezmény sem hozott békét. Az angoloknak igazából fogalmuk sem volt a republikánusok tényleges számáról, ugyanis ahol éppen nem lőttek rájuk, ott üdvrivalgással fogadták őket. A hangulat azonban kiszámíthatatlan volt: North-ot pl. Ampugnanoban ünneplő tömeg fogadta, akinek karmai közül azonban csak azzal az ígérettel tudott kiszabadulni, hogy Paoli visszatérésn fog dolgozni. Ezek után, köszvényére hivatkozva, nem is látogatott el több pievébe. Azt írta Elliotnak, fél a parlament őszi összehívásától, mert az tele lesz őrültekkel vagy republikánusokkal.

A parlamentet már nem hívták össze többé. Elliot attól félt, hogy a képviselők első dolga az ő leváltását követelő petíció megfogalmazása lesz. Ez volt a korzikaiak különböző frakcióinak közös nevezője. Közben terjedtek a hírek arról, hogy a britek kivonulnak, és hogy Paoli hazajön. Az előbbi hír nem is bizonyult kacsának, és alaposan megtámogatta az a tény, hogy a 100. Gyalogezredet visszarendelték Gibraltárba.

Közben Elliotnak újabb brit tisztekkel gyűlt meg a baja. Erskine őrnagy (aki nagyon tehetségtelen tiszt, de a Lordkancellár unokaöccse volt) Moore távozása után úgy döntött, hogy az ellenzék vezére lesz. A vámjogszabályok szerint a hadsereg fogyasztására szánt élelmezési cikkek vámmentesen juthattak be Korzikára. Erskine bort rendelt, nagy tételben, és amikor a vámoltatásra került sor, közölte, hogy ez misebor, a katonáknak lesz, és vámmentes. Elliot hajlandó volt bizonyos kedvezményeket adni, de közölte, hogy valamennyi vámot a rend kedvéért muszáj lesz fizetni. Erskine erre kijelentette, hogy brit tisztekre csak a brit parlament hozhat törvényt. Ezzel folytatódott az ostoba hatáskör-vita, ráadásul feltüzelték a korzikai adómegtagadási mozgalmat. Mindenesetre ment a levél Londonba, Erskine visszahívására. Ellioton azonban ekkoriban – 1796 februárjában – már a komoly elbizonytalanodás jelei tapasztalhatók: állandóan azt kéri Portlandtól, hogy biztosítsa kegyéről[491].

Elliot számára a következő csapást Trigge ezredes akciója jelentette. Márciusban Bocognano-nál tört ki lázadás, ami továbbterjedt Cortéra, Algajolára és más városokra is. A lázadásnak sokféle oka volt, leginkább az adók, de a hivatalnokokkal való elégedetlenség, Paoli megalázása, az alkirály minisztereinek népszerűtlensége, az esküdtszék megszüntetése (!) (mondván, hogy ez után a kormány azt csukat börtönbe, akit akar). Ezt a lázadást mind a paolisták, mind a republikánusok buzgón szították. A kormány Trigge-t küldte ki az adó behajtására, 64 csendőrrel. Trigge közölte, hogy ez nem lesz elég (igaza is lett), és kijelentette, hogy tiltakozik az ellen, hogy a brit hadsereget közönséges adószedői feladatokra használják. Beadta lemondását, és elődei nyomán távozott. A hadsereg ismét ottmaradt főparancsnok nélkül, mivel a kijelölt utódra, De Burgh tábornokra sokat kellett várni, Trigge helyettese, Villettes ezredes pedig éppen Itáliában kúráltatta magát valami betegség miatt. A lázadás leverésére így cirka hat hetet kellett várni. A civilek vették kezükbe az ügyet: Elliot Cortéba, North pedig Ajaccioba utazott, hogy valahogy tartani tudják a helyzetet. A külföldi ezredek április 22-én, Villettes pedig május 5-én érkezett meg, addig lényegében semmi sem történt. Május 20-án kezdődtek meg a hadműveletek, az angolok ekkorra már csak a tengerparti városokat tudták ellenőrizni Ha valahol látszólag rendet csináltak, a lázadás egyre több új helyen tört ki[492].

1796 tavaszán és nyarán az angolok már tisztában voltak vele, hogy a Paoli-féle erők csak utóvédharcukat vívják: az igazi veszélyt a republikánusok, vagyis a franciabarátok jelentik. Akcióik egyre merészebbek és szünet nélküliek lettek. Június 25-én a kormány felhívást intézett minden ügyvédhez, hogy jelezzék, ha republikánus ügynökökről szereznek tudomást. Ez a felhívás azonban hatástalannak bizonyult. Augusztus 2-án a hadsereg házkutatási engedélyt is kapott. Már Mariana püspökét (ebbe az egyházmegyébe tartozott Bastia) is felszólította North

---

[490] Thrasher, 322. p.
[491] Az eseteket részletesebben ld.: Gregory: Ungovernable Rock, 127., 135., 137. p.
[492] Gregory: Ungovernable Rock,129-130. p.

államtitkár, hogy csak megbízható személyeket alkalmazhat. Nyár végén már arról suttogtak, hogy a republikánusok afféle „szicíliai vecsernyét” készítenek elő az angolok ellen. Jellemző, hogy ennek nagyon sok angol is hitelt adott. Nelson aug. 19-én kelt levelében a következőket írta: „korzikai ügyeink nagyon rosszul állnak: a szigeten nagyon erős a republikánus párt, Franciaország erőteljes támogatásával. Ezek az első adódó pillanatban fel fognak lépni ellenünk”[493]. Érdekes módon Elliotnak Portlandhoz írott leveleiből semmi ilyesmi nem érezhető. Közli pl., hogy Quercitelloban és Orezzában sikerült felszámolni a lázadást, és a sziget általános hangulata kitűnő. Hogy Elliot volt szemellenzős, vagy csak Portlandet akarta megtéveszteni, kérdéses. Lehet, hogy nem akarta, hogy szégyenszemre visszarendejék Angliába: ez politikai bukást jelentett volna számára.

1796 nyarán sorozatos lázadások törtek ki a sziget legkülönbözőbb részein, sőt, a Gambrini vezette republikánusok Orezzában alternatív parlamentet hoztak létre. Az angolok hiába tiltották meg az ezen való részvételt. Közben Ajaccio és Corte védelmére Elliot két korzikait, Belgodere-t és Cesarit nevezte ki, akik ideiglenesen kisebb eredményeket fel is tudtak mutatni. Ez magának Elliotnak volt a legnagyobb meglepetés, ebben a két emberben ugyanis egyáltalán nem bízott. Szeptember 22-én Elliot elégedetten jegyezte fel, hogy egy tucat republikánus ügynököt elkaptak. A republikánus Gentili szeptember végén azt jelentette Franciaországba, hogy ügynökei többsége börtönbe került, és hogy helyzete nem bíztató. Panaszkodott, hogy 250 ezer livre sem volt elég az angolok kikergetésére, akik közben két kézzel szórják a pénzt[494] (ez csak korzikai szemmel tűnhetett így). A francia-pártiak láthatólag csüggedtek.

1796 júniusában, Korzika belső nyugalmáról írva Elliot kifejtette, hogy ez sokkal inkább az itáliai francia seregtől függ, mint tőle. A franciák sikerei azonban megpecsételték az angolok sorsát Korzikán. Bonaparte, az itáliai hadjárat közepette arra is talált időt, hogy Korzikán diverzáns akciókat szervezzen. 1796 májusában már számos ügynöke volt a szigeten.[495] 1796. június 29-én egy francia expedíciós sereg leromboltatta az angol *factory*-t (raktárbázist) Livornóban, ezzel gyakorlatilag tönkrették a korzikai angolok háttérbázisát, valamint Anglia Toscana felé irányuló kereskedelmét – legalábbis egy időre.[496]

1796 őszére a koalíció gyakorlatilag felbomlott. 1796. Augusztus 19-én a spanyolok és a franciák aláírták a San Idelfonso-i békét, (a tárgyalásokat még áprilisban kezdték) melybe belefoglalták, hogy egy hónapon belül szövetséget kötnek. Így aztán Spanyolország az első koalíció maradékainak – elsősorban Angliának – hamarosan (október 5-én) hadat is üzent. Nem rejtette véka alá, hogy a hadüzenet egyik oka az angolok korzikai jelenléte. A baj egyik okozója ismét az illegális korzikai kalózflotta volt: ezek több spanyol hajót is megtámadtak és kifosztottak. A spanyoloknak a franciák megígérték, hogy elfoglalhatják Portugáliát és Gibraltárt. Ez Angliára újabb súlyos csapást jelentett, mivel az 1704-es Methuen-szerződés óta Portugália volt Anglia talán leghűségesebb kereskedelmi partnere. A spanyolok gibraltári ambíciói nem okoztak meglepetést: utoljára 1781-82-ben ostromolták – sikertelenül – az erődöt. O’Hara, Gibraltár kormányzója Pitt erőket szétforgácsoló stratégiáját hibáztatta ezért[497].

Közben Wurmser osztrák tábornok kísérlete Mantova felmentésére kudarcot vallott, így az osztrák sereg elszigetelődött a ligur partvidéktől. A rajnai hadműveletek is elakadtak. Ennek hatására Nápoly is a franciákkal való megegyezés felé hajlott. Anglia hirtelen egyedül találta magát a Mediterránban, az egyesült spanyol és francia flottától fenyegetve, ráadásul sürgős dolga lett volna másfele: védenie kellett a lázongó Írországot, és a fenyegetett Gibraltárt és Portugáliát. Nyár végére a brit kormány és a felső hadvezetés arra a következtetésre jutott, hogy sürgős

[493] idézi: Carrillo, 271. p.
[494] Gregory: Ungovernable Rock, 138-139. p.
[495] Thrasher, 323. p.
[496] Ld. Heriot: The French in Italy, 98. p.
[497] Gregory: Ungovernable Rock, 166. p.

flottakivonást kell végrehajtani a Mediterrán térségből. Ezt Jervis admirális egyébként már 1795-ben javasolta[498]. A flotta kivonásával a korzikai helyőrség sem maradhatott tovább.

Az evakuáció

1796. augusztus 31-én a bit kormány kiadta az evakuációs parancsot.[499] Portland az evakuációt a stratégiai helyzet alakulásán kívül azzal is magyarázta, hogy a régi koronabirtokok és a brit kereskedelem védelme előbbre való, mint az új szerzeményeké, és hogy Őfelsége már sok hírt kapott a korzikaiak lázadozásáról és hálátlanságáról, s ezért bünteti őket azzal, hogy Nagy-Britannia védelmét megvonja tőlük. Annak, hogy az angolok elhagyták a szigetet, több oka is volt. A sziget birtoklása katonai szempontból nem járt igazi haszonnal. A sziget lakói nem jelentettek katonai segítséget, sem szárazföldi, sem tengeri szempontból. A sziget igazából nem volt alkalmas arra, hogy genovai riviérán folyó francia hadmozdulatokat innen lehetett volna megakadályozni, vagy akár csak ellenőrizni. Elsősorban Korzika birtoklása volt az oka annak, hogy Nagy-Britannia hadiállapotba keveredett Spanyolországgal, és ez a tény az egész Mediterráneum megtartását súlyosan nehezítette. A sziget hatalmas pénzt emésztett fel a brit államkincstárból, hasznot azonban gyakorlatilag semmilyen szempontból nem hozott. Pitt pedig 1795 ősze óta a békekötés felé puhatolózott.[500] Elliot felhatalmazást nyert, hogy a hozzá hűséges embereknek ajánljon fel menedéket Kanadában, a Bahamákon, vagy bármelyik amerikai brit birtokon. A levélben erről nem volt szó, de 1796 augusztusában a Pitt-kormány már titkos béketárgyalásokat folytatott a Direktórium egyik ügynökével. Azon a napon, amikor elküldték Elliotnak a kiürítési parancsot, a Pitt-kormány egy memorandumot adott ki a dán közvetítéssel Franciaországnak felajánlott békejavaslatok pontjairól[501].

A kiürítési parancsot Elliot 1796. szeptember 28-án kapta kézhez, és rettenetesen elkeseredett. Három évi megfeszített munkáját egyetlen tollvonással megsemmisítették, pedig az utóbbi napokban éppen bizakodni kezdett a helyzet jobbra fordulása miatt. Első reakciója az volt, hogy nem is hozza nyilvánosságra a parancsot, vár egy kicsit, hátha ellenparancs érkezik. Mivel nem volt önző ember, egyik első gondolata a hozzá hűséges korzikaiak, illetve az Itáliában harcoló osztrákok miatti aggodalom volt. Ausztriát ez azért érintette súlyosan, mert itáliai csapatai támogatására és ellátására egy brit hajósquadront kért Triesztbe, és ez éppen úton volt. Nelson is a maradás mellett állt. Közben azonban lezajlott Alvinczy és Davidovic arcole-i és rivoli veresége. A brit flottakivonás hírére Genova, majd másnap, okt. 10-én Nápoly is békét kötött a franciákkal. Egyedül a pápa tartott ki a franciák ellen, viszont a brit hadihajókat továbbra sem engedte be kikötőibe. A hadsereg-kivonást végül Jervis rábeszélésére, október 11-én hozta nyilvánosságra[502]. Trevor és Drake követek nagyon aggódtak a helyzet miatt.

Korzikán október 9-én terjedt el a kivonulás híre. A bastiai végrehajtó tanács első határozata az volt, hogy megvont minden hatalmat az alkirálytól, és egy harmincas tanácsra ruházta azt[503]. Mivel minden pillanatban várták a franciák visszatérését, és egy hatalmas spanyol flottát, ezek az urak lázas igyekezettel hangoztatták, hogy mindig is brit-ellenesek voltak. Parancsba adták minden brit vagyontárgy elkonfiskálását. Mikor Nelson hajójával október 14-én Bastiába érkezett, Elliot már a tanács foglya volt. Elliot szabadon bocsátását Nelson csak azzal tudta elérni, hogy a várost bombázással fenyegette meg.

A britek öt nagy kikötőben még ott voltak, de az egész sziget kapkodva tüntette el a brit uralom minden nyomát. Tisztviselők, parlamenti tagok és katonák mind bizonygatták

---

[498] Carrillo, 272. p.
[499] A parancs szövege olvasható: Déclaration a la Corse sur les ordres de l'évacuer, octobre 1796. /présentation et traduction de Francis Beretti = Actes du colloque: Le royaume anglo-corse : BSSHNC CXIVe année, 1995., No. 670-671.. 154-157. p.
[500] Rose: Pitt and the Great War, 257-258. p.
[501] Carrillo, 272. p.
[502] Gregory: Ungovernable Rock, 167. p.
[503] Carrillo, 273. p.

ellenszenvüket a britekkel szemben. Feljegyezték, hogy néhány olyan személy, akiket a britek kemény pénzen váltottak ki a rabszolgaságból, a hadsereg készleteit fosztogatták. Sir John Jervis is megjegyezte, hogy a korzikaiakéhoz fogható hálátlanságot még nem tapasztalt. Nelson is kijelentette, hogy a korzikaiak szeretik az árulást, és biztos megzavarják a kivonulást. [504]

Most az lett az azonnali és nehéz feladat, hogyan lehet az öt kikötőből zökkenőmentesen, nehézfegyverekkel, munícióval és málhával egyetemben, veszteség nélkül kivonni az angol csapatokat, illetve a menekülni kényszerülő lakosságot. Ez egyre nehezebb lett, mert a republikánusok mindenütt vérszemet kaptak, és követelőztek. Bastiában pl. nehezen ment a behajózás a viharos idő miatt, a város republikánussá vált vezetősége pedig el sem akarta engedni az angolokat, foglyoknak minősítve őket. De Burgh jelentette, hogy a kért flottasegítség megérkezése után is örülhetnek, ha az embereket ki tudják menteni, a nehézfegyverekről és málháról le kell mondani. Október 14-én Nelson megérkezett, lehorgonyzott a mólónál, ahová alig akarták odaengedni. Nelson 50 percet adott nekik az eltűnésre, ha továbbra is ott maradnak, bombázni fogja Bastiát. Ez hatott. Nemcsak a móló́ról, de Bastia utcáiról is eltűntek a fegyveres korzikaiak. Közben azonban Casalta tábornok vezetésével 200 republikánus vonult Bastia felé. Alig 8 mérföldre voltak, amikor a bastiaiak kétségbeesett küldöttséget menesztettek hozzájuk, kérve őket, még ne vonuljanak be, engedjék távozni az angolokat, különben azok szétlövik Bastiát. Közben a bizottság Elliotnak is könyörgött, hogy minél előbb menjenek. Eliot humánus ember volt, nem akart ártani Bastiának, kiadta a parancsot, hogy a behajózás éjjel-nappal folyjék. Közben befutott a Capraja szigetéről kivont kis helyőrség is. Közben a franciák csak beszivárogtak a városba, és megüzenték az angoloknak, hogy igényt tartanak a raktárkészletekre, és 50 angol túszra. Az angolok erről nem vettek tudomást. Éjfélkor az utolsó angol is elhagyta a citadellát, egy óra múlva Casaltáék már be is települtek oda, és az angoloknak azt üzenték, hogy 2 órájuk van a város elhagyására. A rossz szél miatt azonban még reggel 6-kor is ott voltak, közben azonban a citadella ágyúit rájuk irányították. Még jó, hogy az angoloknak volt annyi eszük, hogy távozás előtt beszögezték az ágyúkat, így a franciáknak el kellett bíbelődniük a dologgal, amíg használhatóvá tették azokat[505].

Az emberek és felszerelések behajózása Bastiában október 19-én fejeződött be, de a sziget többi részén egy héttel tovább tartott. Közben jókora francia sereg szállt partra Cape Corse-nál, és kezdte elfoglalni az országot, egy hatalmas, 26 sorhajóból álló spanyol flotta is a közelbe érkezett, és Jervisnek nagy szerencséje volt, hogy Cape Corse-nál állomásozó 14 sorhajóját elkerülték. Közben a bastiai védősereg Elba felé indult, 370 rojalistát is magukkal vittek, ebből 300 fő Dillon serege. A maradék 70 fő között volt Pozzo di Borgo is. Portland felajánlotta nekik Kanadát, de azt nem fogadták el, Európában akartak maradni. Elliot nemsokára otthont talált nekik Nápolyban, Rómában és Portugáliában, tisztességgel gondoskodott róluk, legtöbbjüknek angol állami nyugdíjat biztosított[506]. A brit eljárások furcsaságát mutatja, hogy Bastiában egy brit állami tisztviselőt hagytak, hogy fogadja a britek elleni kártérítési igényeket[507].

A másik négy helyőrség távozása sem volt zökkenőmentes. Bonifacio-ban Smith őrnagy uniós ezrede rendezetten távozott, de mindenüket ott kellett, hagyják. Ajaccioba a franciák odaértek, amikor az angolok még ott voltak. Wanchope parancsnoknak itt is meg kellett fenyegetnie a város vezetőségét, bombázás kilátásba helyezésével. A citadella ágyúit átadás előtt itt is leszögezték.Véletlenszerű, hogy sikerült vérontás nélkül megúszni az egészet. A franciákat egyébként ugyanolyan népünnepély fogadta, mint három éve az angolokat, csak a műsor volt más:

---

[504] Carrillo, 273. p. - Gregory: Ungovernable Rock, 174. p.
[505] Gregory: Ungovernable Rock, 168-171. p.
[506] Az angolokkal együtt egyébként hétezer francia royalista, és ötezer korzikai menekült el. Thrasher, 325. p. Gregory: Ungovernable Rock, 172. p. A menekült korzikaiaknak juttatott angol életjáradékokat részletesen ismerteti Jollivet, 295-297. p.
[507] Gregory: Ungovernable Rock, 172. p.

a francia forradalmi seregek hódításainak szabványos rituáléja a szabadságfák ültetése volt. Közben hangosan éltették a 3. Év alkotmányát.[508]

Elliot, miután biztonságba helyezte az első evakuációs kontingenst, azonnal visszatért Korzikára. Saint-Florentet éppen kiürítés közben találta, és másnap, október 25-én a calvi helyőrség is ideérkezett hajókon. Calvi parancsnoka nem kapta meg időben a parancsot, ezért minden felszerelését ott kellett hagynia. Közben Jervis fő flottáját visszarendelték Gibraltárba, de előtte, a Saint-Florenti öbölben töltött utolsó napján már megérkezett a városba Gentili, szerencsére az erődöt itt sikerült leszerelni. A franciákat itt is csak a fenyegetés térítette el az angolok megtámadásától. Jervis vezetésével egyébként az angolok itt november 4-ig kitartottak, az admirális arra hivatkozott, hogy Man admirális hajóit várja. Man ekkoriban Cadizt blokádolta, és amikor megkapta Jervis parancsát, úgy döntött, hogy először fel kell töltenie készleteit, és szépen hazavitorlázott Angliába[509].

A franciák tehát már az angol evakuáció közepette folyamatosan szivárogtak be a szigetre, ahol a közhangulat egyértelműen melléjük állt. Saliceti mellett André Francois Miot de Mélito[510] a szigetre frissen kinevezett *commissionaire generale*.[511] Miot nagy tervekkel érkezett: a szigetet gyorsan, és nagyon hatékonyan vissza kívánta integrálni Franciaországba.[512]

Még ezek után is jöttazonban egy újabb fordulat. Miközben nagyban zajlott Korzika kiürítése, az eseményekről mit sem tudó londoni kormány kiadta az evakuáció visszavonásának parancsát. Talán abban reménykedtek, hogy Elliot mégiscsak szabotálja a végrehajtást. Erre a furcsa lépésre az itáliai és német eseményekben időlegesen bekövetkező fordulat bírta rá a kormányt. Szeptember 3-án Würzburg mellett Károly főherceg legyőzte Jourdant, és a franciákat visszaverte a Rajnán túlra. Október 19-én a brit miniszterek úgy döntöttek, hogy a flotta mégis maradjon a Mediterráneumban, a nápolyi ellenállás támogatására. Közben az angoloknak támadt egy zseniális ötletük: Kitalálták, hogy az elporladt koalícióba bevonják Oroszországot, és hadi fellépése ellenében – felkínálják Nagy Katalinnak Korzikát! Azzal a feltétellel, hogy a brit flotta előtt a kikötők nyitva maradnának, és a korzikai nép szabadságát illetve alkotmányát megtartják (törölve belőle az uniós részt). Sajnos, sosem derül ki, mit szólt volna ehhez Nagy Katalin, mivel még mielőtt megkaphatta volna a brit kormány ajánlatát, november 16-án meghalt. Előtte, november 7-én az angol kormány egyébként visszavonta a visszavonást, mert értesült a sziget kiürítésének befejeződéséről[513].

Portland herceg október 21-i levele az orosz ajánlatról nem tett említést, a változást Károly főherceg győzelmével magyarázta. Elliotnak azonban adott egy olyan utasítást, hogy ne ígérje a lakosságnak Anglia további védelmét, sem azt, hogy a békekötés után III. György marad az uralkodójuk. Az új rendelkezések azonban már csak Elba szigetén érték el a döbbent Elliotot. Jervis admirális kimondottan örült, hogy a levél nem pár nappal előbb jött, mivel Elliot akkor biztosan a végsőkig való kitartás mellett dönt, és „az alkirályt uralmában megtartani, miközben az ellenség már nagy erőkkel partraszállt, és a sziget belsejének teljes lakossága őket támogatta” lehetetlen lett volna[514].

---

[508] A francia katonai műveletekről ld. Pascal Santini: La libération de la Corse en 1796. = Cahiers d’histoire et de documentation Corses. 1955. mars, No. 5. 399-416. p., illetve ugyanitt: Noel Pinelli: Une explication inédite. 417-425. p. (Giovanni Cambiagi feljegyzései 1796-ból.)
[509] Gregory: Ungovernable Rock, 173-174. p.
[510] 1796 és 1803 között lesz Korzika kormányzója.
[511] Teljhatalmú megbízott.
[512] Részletesebben ld. Thrasher, 326. p., M. A. Ambrosi: La Corse aprés l’occupation anglaise: correspondance du lieutenant-général Gentili, commandant des troupes de la République en Corse : 1796-1797. Bastia, Piaggi, 1923. = BSSHNC, XLIIIe année, 1923. 453-456. fasc. 1-248. p., illetve Abbé Francois J. Casta: Le difficile retour de la Corse a la France sous la directoire, 1796-1798. = Problemes d’histoire de la Corse. Paris, Soc. Robespierristes, 1971. 191-232. p.
[513] Gregory: Ungovernable Rock, 178. p.
[514] Carrillo, 274. p.

Elliotnak volt azonban még néhány érdekes ötlete. Úgy gondolta, berendezkedik Elbán. Ezért, ellátási okokból elfoglalta a közeli Piombinot. A katonai főparancsnok, De Burgh kockázatosnak tartotta a tervet, hiszen Piombino a szárazföldön van, erre Elliot Wemyss ezredesnek adta ki a parancsot, aki brit és svájci csapataival, minimális ellenállást találva november 7-én nemcsak Piombinot, de a közeli Campigliot és Castiglionet is elfoglalta. Ez a hódítás nem volt hosszú életű, mert amikor januárban Jervis jelezte, hogy Nápolyból biztosítva van az utánpótlás, De Burgh azonnal kivonta csapatait. De Burgh nagyon nehéz helyzetben volt, pillanatnyilag teljesen magára utalva. November 15-én ugyanis Elliot lemondott az alkirályi címről, és mint ki dolgát jól végezte, elutazott Itáliába, otthagyva Elbán De Burgh-ot és csapatait. De Burgh-nak azonban semmiféle felhatalmazása sem volt, így csapatait sem vonhatta ki Elbáról, pedig nagyon szerette volna elhagyni ezt a veszélyes helyet. December 26-án megjött Nelson, el akarta szállítani az angolokat, de parancs híján ez neki sem sikerült. Nelson egy hónapig várt Elbán, aztán visszatért Gibraltárba, fedélzetén katonák helyett tengerészeti felszerelésekkel. Közben Elliot visszatért Nápolyból, és De Burgh kérte, hogy végre adja ki a kiürítési parancsot. Elliot viszont már magánembernek tartotta magát, akinek semmiféle parancs kiadásához nincs joga. Január 24-én Elliot levelet írt Portlandhez, melyben kifejti, hogy Elba kulcsfontosságú hely, és nem kiüríteni, hanem megerősíteni kellene. Nem tudta azonban, hogy Jervisnek régóta Gibraltárban kellene lennie, és hogy az angoloknak a Mediterránban nincs maradásuk. Erről egyébként a brit kabinet 1796. December 10-i ülésén született döntés. Ebben a kérdésben Lord Spencer, az Admiralitás 1. Lordja győzött Dundas hadügyminiszter fölött. Spencer szerint Itália elveszett, most Portugáliát kell menteni.[515] A britek végül 1797 áprilisáig maradtak Elbán, ekkor már De Burgh is úgy döntött, hogy kiadja a kiürítési parancsot. Nelson két hajója szállította az elbai helyőrséget Gibraltárba.

[515] Gregory: Ungovernable Rock, 179-180. p.

Korzika alkotmánya

A 18. század vége felé, amikor ez a történet is játszódik, az alkotmány kérdése benne volt az európai kultúrkörhöz tartozó országok levegőjében. Ennek előzményeit, illetve folyamatát részletesen ismerteti az alkotmánytörténeti szakirodalom.[516] Most csak utalnánk a legfontosabb előzményekre és kortárs példákra. A 18. századi homo politicus biztosan ismerte Montesquieu és Rousseau műveit – ezeket még a szalonokban csevegő dámák is ismerték, ha a szellemes hölgy címre vágyakoztak. (Mind arra vágyakoztak, ez a 18. századi társaságban létszükséglet volt.) Montesquieu és Rousseau révén pedig óhatatlanul belekerültek az antikvitásig visszamenő európai politikai gondolkodás folyamába. Ezen művekben világosan megtalálhatóak mindazon témák és kategóriák, melyek a 18. századi alkotmányos gondolkodás szerves részét alkották: a társadalmi szerződés és népfelség elve, valamiféle egyenlőség (legalábbis a törvény előtti) és köztehetviselés gondolata, és az emberjogi témák korai része (elsősorban a személyi szabadság, véleményszabadság, tulajdonhoz való jog). Alább szó lesz az 1755-ös alkotmányról is, ami azért érdekes, mert megérezte az idők szelét, de a régi elemekből is meg akart tartani mindent, ami hasznos. Rousseau Társadalmi Szerződése akkor még meg sem jelent, de bizonyos gondolatai már benne voltak – a népfelség elve például.

Melyek voltak az alkotmányos példák, amelyeket a 18. század végének embere ismerhetett? Kétségtelen, hogy 1789 előtt a kor embere elsősorban az angol alkotmányra gondolt. Az anglománia divatja következtében a kor szalon-értelmiségijei egész Európában rendelkeztek bizonyos ismeretekkel az angol államrendszert illetően. A témával foglalkozó legismertebb kortárs mű Jean Louis De Lolme: Constitution de l'Angleterre című műve 1771-ben jelent meg, és rövid két évtizeden belül minden fontosabb európai nyelvre lefordították. Az általános érdeklődésre jellemző az a bizarr helyzet, hogy 1800-ban még angolul is kiadták![517] Tehát az az angolokat is érdekelte, hogy mások mit gondolnak őróluk. A korabeli Európában mindenki, aki jobbítani akart valamit a világon, az angol alkotmányt tekintette etalonnak. Az angol alkotmánynak tulajdonképpen ez a legnagyobb sikere: hogy a világ elhitte, hogy ez az államrend az Anglián kívüli világnak is tud adni valamit. A másik siker, hogy ez a lelkesedés nem bizonyult szalmalángnak, végigkövethető legalábbis az egész 19. századon. Az angol alkotmány harmadik nagy sikere, hogy meghódította az ellenségeket is: az angol alkotmány döntően befolyásolta az ifjú Egyesült Államok, és Franciaország alkotmányait, és évtizedekkel később is komolyan foglalkoztatta pl. Thiers-t és Guizot-t.[518] A 18. század végi emberek az angolon kívül ismerhették a holland és svájci államszövetség működését, aki pedig nagyon vájtfülű volt, hallhatott valamit a svéd Regeringsformen-ről,[519] a magyar és a lengyel történeti alkotmányról. A magyar Aranybulla, illetve az 1573-as lengyel confoederatio[520] iratai eléggé közismertek voltak. 1787-ben a fiatal Amerikai Egyesült Államok döntő lépést tett: létrehozták a világ első kartális alkotmányát, amely már teljesen modern formai elveket követett (az 1755-ös korzikai alkotmány elveiben modernnek mondható, formailag azonban a régi törvénykönyvek tartalmi összevisszasága jellemzi, és nem vált közismertté). 1791-ben pedig a francia alkotmány Európában is meghonosította a kartális alkotmány modern formáját, és tartalmi elvárásait. A francia minta egyértelműen befolyásolta a következő száz évben egész Európa összes alkotmányát. Még 1791-ben elkészült a felosztott Lengyelország utolsó alkotmánya, francia mintára. Utána gyorsan követte Hollandia (a"Batáviai

[516] Ld. pl. Mezey Barna – Szente Zoltán: Európai parlamentarizmus- és alkotmánytörténet. Bp. Osiris, 2002.
[517] Ld. Il modello costituzionale inglese e la recezione nell'area Mediterranea tra la fine del 700 e la prima meta dell'800. Milano, Giuffré, 1998. (a továbbiakban: Il modello) 706. p.
[518] The Nineteenth-century constitution: 1815-1914 : documents and commentary / ed. H.J. Hanham. Cambridge, Univ. P., 1969. 1. p. (a továbbiakban: Nineteenth)
[519] Az alább említendő különféle alkotmányokra vonatkozóan ld. Schvarcz Gyula: Az európai monarchiák rendszeres alaptörvényeiről, tekintettel ezek alkotmánytörténelmi előzményeire. Bp. : MTA, 1887. passim (a továbbiakban : Schvarcz), valamint: Concha Győző: Ujkori alkotmányok. 1-2. köt. Bp. MTA, 1888. passim
[520] A lengyel alkotmányról ld. Siegfried Hüppe: A lengyel alkotmány története. Bp. MTA, 1894.

köztársaság”), majd valamivel később, 1814-ben Norvégia, 1818-ban Bajorország, 1819-ben Württemberg, 1826-ban Portugália, 1831-ben Szászország és Belgium.[521]

Amikor a brit megbízott, Sir Gilbert Elliot, valamint Pasquale Paoli és hívei 1794 tavaszán belefogtak az angol-korzikai unió szabályainak kidolgozásába, rendkívüli feladatot vállaltak magukra. Két, ennyire különböző földrajzi-kulturális körbe tartozó államot összekovácsolni még a 21. század elején, az Európai Uniónak se nagyon megy. A nyelvi-kulturális-vallási idegenség mellett fontos leszögezni a jogszokások, alkotmányos hagyományok különböző gyökereit. Ahhoz, hogy valakinek egyáltalán eszébe jusson ezek összehozása, ahhoz egy húsz éven át Angliában élő Pasquale Paoli kellett. Az a Pasquale Paoli, aki kiválóan ismerte Korzika régi alkotmányát, 1755-ben személyesen készített hazája számára egyet, és most, élete alkonyán a sors abban a hihetetlen kegyben részesítette, hogy újra részt vehetett egy alkotmányozó folyamatban.

A 18. század jelentős változásokat eredményezett Korzika államának működésében. Ha listába szedjük, hogy a század folyamán, Korzika szigetére vonatkozóan, hányféle módja létezett az állami élet szabályozásának, zavarbaejtően hosszú sort kapunk. Íme: a genovai uralom korszaka, 1729-ig. Az 1729. decemberi lázadás (korzikai hagyományok szerint forradalom) után, 1730-ban létrejött rendezés (a san pancrazio-i *consulta* határozatai).1735-től a *Sistema di governo provvisorio*.1736-ban az alesani consulta határozata után Theodore király uralkodása (7 hónapon keresztül).1736 őszétől a 3 *patrióta* uralma. 1745-től a 3 *generális* uralma. Az 1755-ös Paoli-féle alkotmány (1768-ig több fontos módosítással), közben egy érdekes epizód: Rousseau 1764-es alkotmány-tervezete. 1769-től francia Ancien Regime rendi állama. A forradalom kitörése után az 1791-es francia alkotmány, az 1792-es köztársasági alkotmány, majd a függetlenség kikiáltása után, 1793 nyarától, Paoli átmeneti kormányzata. 1794-1796 között a korzikai angol királyság alkotmánya, végül 1796 után csatlakozás Franciaországhoz, a Direktórium uralma, az 1795-ös köztársasági alkotmánnyal. Ettől kezdve Korzika államrendje azonos Franciaországéval. Ez tizenkét rezsim, éppen elég egy évszázadra.

Korzika régi alkotmánya

Ez a fejezet tulajdonképpen azt a címet is kaphatta volna, hogy Korzika történeti alkotmánya. A történeti alkotmány az államszervezet működésének az a szabályozása, amelynek nem egyetlen, céltudatosan megfogalmazott törvény a formája, hanem az évszázadok során egymásra épülő törvények, jogforrás értékű egyéb dokumentumok, és nem kis részben íratlan hagyományok laza, és kissé kusza halmaza. A történeti alkotmány leggyakrabban emlegetett klasszikus példája a brit alkotmány, de 1946 előtt a magyar királyság alkotmánya is ebbe a típusba tartozott. Az angol alkotmánnyal foglalkozó hatalmas irodalom általában úgy jár el témája ismertetésekor, hogy logikus sorrendben, narratív elbeszélés formájában ismerteti a különféle hatalmi ágak, illetve hatalomgyakorló szervek felépítését és működését. Így az adott fejezet tartalmazza a legkülönfélébb jogforrások és íratlan hagyományok vonatkozó részét, mi több, általában ismerteti azok történelmi fejlődését is. A korzikai történeti alkotmány ismertetésénél is célszerű ezt az eljárást követni. A történeti alkotmány fogalmát az úgynevezett kartális alkotmányokkal szokták szembeállítani. A kartális alkotmány egyetlen törvényi dokumentum, melyet általában egy ünnepélyes körülmények között működő alkotmányozó szerv hoz létre. A történeti alkotmány pedig az évszázadok során egymásra rakódott különféle írott törvények, esetleg rendeletek, továbbá íratlan hagyományok halmaza. A kartális alkotmányokra klasszikus példa az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya, de ebbe a típusba tartozik az alább ismertetendő 1794-es korzikai is. Korzika irányítása a genovaiak számára nem volt egyszerű feladat: a 14. századtól kezdve a 16. század végéig állandó véres lázadásokkal kellett szembesülnie a városállamnak. A 17. század kissé nyugodtabb időszaka nagyrészt annak köszönhető, hogy Genova megtanulta: Korzikát csak

[521] Schvarcz, 41-44. p.

úgy kezelheti, ha a lehető legteljesebb mértékig tiszteletben tartja annak hagyományait. Így kialakult egyfajta „alkotmányos konszenzus”, mely azonban tökéletes módon szinte sohasem működött. A konszenzus biztos eleme volt a helyi önkormányzatok fenntartása, a pievék, egyházi kormányzat, a *consulták* és a *Dodici-oratore* rendszer folyamatos működtetése, ami viszont a rendszer gyenge pontja volt: mindebben a korzikai lakosság részvételének kérdése. A 17. század folyamán a sziget lakói ugyanis sorra szorultak ki minden jelentős és jelentéktelen pozícióból, még a falusi önkormányzatok szintjén is. Mindehhez csatlakozott a korrupt genovai kormányzat, a bíróságok megbízhatatlansága és az adórendszerrel kapcsolatos visszaélések.

A genovai állam

Mielőtt alaposabban megvizsgálnánk, Genova milyen módon rendezkedett be Korzika szigetén, érdemes egy pillantást vetnünk a városállam működésére. Ez két okból sem mellőzhető: egyrészt a város politikai intézményei befolyást gyakoroltak a korzikai intézmények kiépülésének mikéntjére, másrészt ha direkt befolyás nem létezett volna, a genovai rendszer akkor is mintául szolgálhatott Korzika szigete számára.

Miközben Genova tekintélyes tengeri hegemóniát és gyarmatbirodalmat épített ki, és számtalan sikeres háborút vívott ellenségeivel, a városon belül permanenssé vált a vezető patrícius családok belviszálya, mely nagyon gyakran utcai harcokba torkollt, sőt, 1169-ben még a konzulok is párbajoztak egymással[522]. A város vezetői sokféle technikát kipróbáltak a viszályok megfékezésére: a *konzulátus*[523] csődje után 1191-től *podestákat*[524], azután *Capitano del popolo*-t[525], végül 1339-ben *dogét*[526] választottak. Egyik uralmi forma sem járt azonban sikerrel. Antoniotti Adorno doge végső elkeseredésében, 1395-ben felajánlotta városát a francia királynak. A francia király nevében Gian Galeazzo Visconti milánói herceg birtokba is vette a várost. Igaz, hogy szinte azonnal, 1407-ben már véres lázadás tört ki ellene. A helyzetet stabilizálni neki sem sikerült.[527]

Belső viszályok által tépázott, és külső hatalom kezére került városok esetében bizton lehet számítani külső birtokaik elvesztésére. Genova történetének legsajátosabb vonása, hogy elképesztő belpolitikai zűrzavara kellős közepén is képes volt nem csupán megtartani számos

---

[522] A guelf és ghibellin néven számon tartott két pártnak ekkoriban már nem sok köze volt e pártnevek eredeti jelentéséhez. A guelf vezérek a Doria és Spinola, a ghibellinek pedig a Grimaldi és Fieschi klán voltak. A belső viszályokról részletesebben ld. Donaver, 52-55. p. A pártok fogalmát nehéz a klánokétól elkülöníteni. A 14. században sokfelé előfordult, hogy mivel a guelf-gibellin szavak elavultak, elvesztették jelentésüket, a pártokat egyszerűen a vezető családok nevével jelölték. Genovában pl. 1240-1260 körül Rampini és Mascherati volt a két párt neve. ld. sok példával: Jacques Heers: Parties and political life in the Medieval West. Amsterdam : North-Holland, 1977. (a továbbiakban: Heers: Parties), 33-38. p.

[523] Konzulok: ókori, római mintára a végrehajtó hatalmat gyakorolták, évente választották az előkelő genovai polgárok közül, számuk 4-8 között változott. Az itáliai város-köztársaságokban ez a legkorábbi kormányzat, igen korlátozott hatalommal. Fő feladatuk kereskedelmi és bírói jellegű szabályozás volt, a konzulok a tényleges hatalmat kénytelenek voltak felosztani a vezető családok között, állandó frakcióharcok és családi háborúk közepette. A konzulok idejében még városházák sem voltak, a városi gyűlések a nagy családok házaiban folytak. Ld. Heers: Parties, 18-19. p.

[524] Podesta: Itália-szerte a szó jelentése más (kb. falusi polgármester) Itt a város végrehajtó hatalmának egyszemélyi vezetője, akit a konzuli igazgatás nyilvánvaló csődje után a városon kívülről kértek fel (pl. Firenzéből, Bresciából, Milánóból). Úgy gondolták, egy idegen hatékonyabban fékezi meg a belviszályokat, hiszen semi köze a klánokhoz. A rendszer bukását az okozta, hogy sok podesta csupán a pénzszerzéssel és klientúra kiépítésével foglalkozott. A podestaságot egyébként III. Kelemen pápa parancsolta Genovára. Ld. Donaver, 55. p. Minden itáliai városban bevezették a podesta-rendszert, de nagyon változott ennek időpontja és –tartama. Ld. Heers: Parties, 19. p.

[525] Capitano del Popolo: egyszemélyi, diktátori hatalmú vezető, aki genovai polgár, de nem az előkelő klánok, hanem a céhmesterek rétegéből kerül ki. 1400 és 1413 között újra bevezették, mint legfőbb tisztséget. Caird, 33. p.

[526] Doge: a mintát Velencétől vették, de a dogei hatalom nem életfogytig szólt, 1528 után csupán általában 2 évre. Az első doge Simone Boccanegra volt. A dogék sem a régi, nagy klánokból kerültek ki, hanem a közemberek soraiból. Ld. Heers: Genes, 390-391. p., http://it.wikipedia.org/wiki/Elenco_Dogi_della_Repubblica_di_Genova (2005. júl.7.)

[527] Ezekről az eseményekről beszámol Sismondi is, I. kötet 355-370., III. köt. 317-327, VII. köt. 237., 368-371., 486. p.

birtokát, de még gyarapítani is. Ennek részben sajátos politikai válságkezelő módszere volt az oka. A genovai rivális klánok közül, amelyik éppen pár évre a másik fölé kerekedett, nem feltétlenül kiirtotta, általában csupán száműzte a prominens ellenfeleket. A száműzés általában nem járt jog- és vagyonvesztéssel: az illetőknek csupán a városból kellett távozniuk, a gyarmatokon azonban hajuk szála sem görbült. Így egy száműzött Doria vagy Grimaldi[528] leghasznosabb időtöltése az volt, ha családja szardíniai, khioszi, leszboszi, monacoi (stb) birtokait meglátogatta, az üzletmenetet ellenőrizte, beletanult a kereskedelembe, és a lehetőség szerint új birtokokat szerzett. A francia-milánói megszállás ellenére a külső terjeszkedés töretlenül folytatódott a 14. században is. A leglátványosabban Tommaso Campofregoso 1. dogesége idején mentek a dolgok (1417-1420), amikor sikeres háborúkat vívtak Milánó és Aragónia ellen.[529] A dologhoz tartozik, hogy Genova – melyet a Mediterráneum egyik leggazdagabb államának tartottak a középkorban – mint városállam, egyáltalán nem volt gazdag. Gazdagok voltak viszont polgárai, pontosabban a városi arisztokrácia. Itáliában a legerősebb patrícius-dinasztiák a vezető genovai családok, a Grimaldiak, Doriák, Spinolák, Fieschik voltak.[530]A gyarmatosítás sikerei sem az állam, hanem magánvállalkozók, illetve társaságok eredményei voltak.

A hierarchia élén a doge[531] állt. Uralkodóként azonban nem volt olyan kiemelkedő szerepe az állam életében, mint velencei kollégájának. Hatalma neki is kevés volt, ám még reprezentatív feladatköre sem volt. Nagyon gyakran előfordult, hogy pár év uralkodás után elkergették, annál is inkább, mert sosem tudott pártok felett álló vezetővé válni. Tekintélye csak néhány, nagyon kivételes személynek volt, a dogék többsége meglehetősen jelentéktelen szereplő maradt.[532] 1528 után a dogékat újra a régi arisztokrata családokból, de mindössze két évre választották, ez nyilván tovább rontotta az esélyüket komoly, tartós hatalom kialakítására.

A doge uralkodói játékterét a különféle tanácsadó testületek korlátozták, gyakorlatilag a nullára. Ezek közül a legtekintélyesebb, és leghosszabb életű szervezet a Nagytanács (*Gran Consiglio*[533]) volt, mely a 12. század óta működött, a tekintélyes polgárcsaládok felnőtt férfitagjainak részvételével. A Nagytanács mellett időszakosan egy Kistanács is működött. A Nagytanács általában törvényhozó szervnek tekinthető, a Kistanács feladata változott. A Nagy- illetve olykor a Kistanács mellett működött az *Anziani*[534] nevű végrehajtó bizottság (későbbi és ismertebb nevén a Szenátus), melynek tagjait négy hónapra választották. A doge egyetlen rendeletet sem adhatott ki az Anziani jóváhagyása nélkül. Pénzügyi döntést azonban még az Anziani sem hozhatott, erre külön testület volt, az *Officio della Moneta*. Ennek tagjait egy évre választották. A testület teljesen független volt a dogétől. 1444-ben az iratok megemlítik a *Quarantia*-t, egy 40 főből álló hivatalt, ugyanekkor a Nagytanácsot 400 fővel hívták össze. 1445-ben már 60-ak tanácsáról történik említés, a Nagytanács pedig 2-300 fő között ingadozik[535]. A genovai intézmények rendszerét másképpen foglalja össze pl. Thadd E. Hall. Szerinte a legfontosabb testület a *Minor Consiglio* (kistanács) volt, kb. 200 taggal, a nagy családok vezetőiből. Ez a tanács választotta a magisztrátusokat, döntött háború és béke kérdésében. A

---

[528] Genova nagy családjairól ld. Medieval Italy : an encyclopedia. Ed. Christopher Kleinherz. Vol. 1-2. New York, Routledge, 2003. passim

[529] De Negri, 546. p.

[530] Hanlon: Early Modern Italy, 51. p.

[531] A doge a latin dux= herceg szóból származik, hatalma nem vált öröklődővé. A dogék listáját ld. http://it.wikipedia.org/wiki/Elenco_Dogi_della_Repubblica_di_Genova (2005. júl.7.)

[532] A 15. század folyamán a dogek sorra az Adorno illetve a Campofregoso családokból kerültek ki. ld. Shaw: 835-836. p.

[533] Ennek a különféle iratokban egyéb nevei is szerepeltek, pl. Consilium Maius, Consilium Generale, illetve Consilium Ianuae. Ianua Genova latin neve. A tanácsról az 1413-ban kiadott Regulae rendelkezik, tagjainak létszámát 320 főben szabja meg. Ld. Shaw, 835-836. p.

[534] Az anziani szó eredetére többféle magyarázat is lehetséges. Valószínűleg a latin anteanus-antianus szóból származik, mely elsőt, vagy idősebbet, tekintélyesebbet jelent. Általában a kommuna előkelő személyiségeiből álló, a doge vagy podesta mellett tevékenykedő tanácsadó ill. végrehajtó testületet értik alatta. Ld. Lessico Universale Italiano. Roma, Istituto Enc. Italiana, 1970. passim

[535] Shaw, 835-839. p.

Maggior Consiglio (nagytanács) magában foglalta a kistanács 200 tagját, és azon kívül még további kétszáz patríciust, ez utóbbiakat évente választották. Ez volt a törvényhozó gyűlés, ez változtathatta meg az alkotmányt, vethetett ki adót, és ez választotta meg a dogét. A végrehajtás élén a doge áll, mellette két kormányzati kollégium intézi az ügyeket. A Szenátusnak 12 tagja van, akiket a nagytanácsból választanak, rotálva: 4-4 tag hathavonta cserélődik. A másik kormányzati szerv a *Camera*, mely a pénzügyekkel foglalkozik.[536] Az államszervezet intézményeinek számos, bizonytalan megnevezése arra utal, hogy többsége nagyon képlékeny, változékony volt, a korzikai berendezkedés számára nem szolgálhatott szilárd mintákkal.

Genova életének egy másik jellegzetessége erős párhuzammal bír Korzikán. Genova belpolitikai életében a fix pontot a nagy családok, illetőleg a köréjük szerveződő, rendkívüli módon szilárd és összetartó klientúra, tulajdonképpen egyfajta klánrendszer jelentette. A városban az összes intézmény működését, de még a konzulok illetve a dogék megválasztását is a klánok közötti belháborúk pillanatnyi állása diktálta. A Nagytanács határozatait mindig a nagy családok, a Doriák, Spinolák, Fieschik, Grimaldik akarata és erőviszonyai szabályozták.[537] Genovában általánosan elfogadott politikai módszer volt az obstrukció: a nagy családok gátlástalanul akadályozták a Nagytanács munkáját, és gyakran fegyverrel is szembehelyezkedtek a többség akaratával. A doge is gyakran megtette azt, hogy személyes ellenfeleit egyszerűen száműzette, vagy legalábbis nem hívta meg a tanácsülésekre[538]. A Genovából kirajzó, nagy tekintéllyel és vagyonnal rendelkező, a hatalom és politizálás iránt elkötelezetten érdeklődő polgárok azonban a gyarmatokon nyilvánvalóan elterjesztették az általuk ismert politikai szisztémának számos elemét. Az a kérdés egyelőre megválaszolatlan marad, hogy a genovai klánrendszer léte mennyire erősítette a Korzikán is meglévő struktúrát, de semmi esetre sem gyengítette azt. Néhány jelentős különbség van azonban: a genovai családok viszálya ritkán torkollt látványos öldöklésbe (esetleg szolidan mérgeztek), Korzikán azonban a vendetta miatt mindennaposak voltak a nyíltszíni családirtások, egészen a 19. századig. A másik fontos különbség – mely azonban a mi szempontunkból inkább érdekesség, mint lényegi dolog – hogy míg a korzikai klánok több száz éven át pontosan számontartott, szigorúan vérségi kötelékek szerint szerveződött, a genovai *albergok*[539] (hivatalosan így nevezték a családi szervezeteket) inkább a római cliens-rendszerre emlékeztettek. Az albergok egy-egy nagy arisztokrata család nevét viselték, de az albergo kívülről is fogadott be tagokat, ha ez érdekében állott. Az arisztokrata családok alberghi-rendszere már a 14. században létezett, az 1528-as Andrea Doria-féle arisztokratikus alkotmány azonban kötelezővé is tette. Minden nemesi családnak kötelező volt albergoba szerveződni, amelyik

---

[536] Hall, 6-7. p.

[537] Ilyen szempontból a doge-családok, az Adornok és Campofregosok nem tartoztak a nagy családok közé. ld. Shaw, 850. p.

[538] Shaw, 862. p.

[539] Albergo, többes száma alberghi. Nem „szállást”, hanem nagycsaládot jelent. Genova városának egészen sajátos település-szerkezete alakult ki az albergok következtében. Az albergo tagjai szorosan egymás mellé épült házakban éltek, melyek egy kis belső tér köré épültek, a házak ablaka a tér felé nézett, kifelé a háztömb leginkább erődre emlékeztetett. Általában volt egy magas tornyuk is, ahonnan szemmel tarthatták az esetleges ellenséges támadást, és a háztömbhöz tartozott a klán temploma (az ú.n. *gentilice*-templom), hogy zűrös időkben a templomba menés ne legyen veszélyes, másrészt hogy valamelyik ellenséges klán ne tudja meggyalázni a család elhalt tagjainak sírjait. Az albergon belül kötelező volt a belső béke, a nézeteltéréseket a családi hagyományok szerint, a családfő ítéletével rendezték, a családból nem vitték ki. A témáról ld. Hughes, Diane Owen: Urban growth and family structure in Medieval Genoa = Past and Present, 1975. 3-28. p. illetve: Heers, Jacques: Le clan familial au Moyen Age. Paris, PUF, 1974. (a továbbiakban: Heers: Le clan familial),18. , 50-51., 113-114. p. A klánszellem jellemzője a magán-igazságszolgáltatás, a klánok között azonban gyakori volt a szabályos háború, amikor az albergok városon belüli erődökké váltak. Ezeket a háborúkat a források részben „pártharcok”-nak nevezi, Heers szerint azonban közönséges családi viszályok lapulnak a háttérben. Erre példaként a firenzei ciompi-felkelést említi. Ld. Jacques Heers: Parties and political life in the Medieval West. Amsterdam : North-Holland, 1977. 5-7. p. Hasonló szuprafamiliáris csoportok sok helyen előfordultak, elsősorban a 14-15. században. Pl. Toscanában a consorterie, Elszászban a Geschlecht, Metz-ben a paraiges. Ld. Heers: Le clan familial, 18-19. p. Ld. Guerrini-Graziani, Jean: Genes et la Corse ou les aléas de l’histoire. (Ajaccio, L’auteur, s.d.) (a továbbiakban: Guerrini) 41. p.

gyenge, szegény volt, annak pedig valamely nagy klánhoz kellett csatlakoznia.[540] A Doria vagy a Spinola nevet pl. 400-600 ember is viselhette egyszerre, ezek nagy része azonban egyáltalán nem volt arisztokrata.[541] Szintén a római cliens-rendszer emléke az, hogy a család felszabadított rabszolgái[542] is felvették a család nevét, és az albergo tagjai lettek. Ezek együtt is laktak: egy házon belül, a földszinten és a felsőbb emeleteken laktak a szegény tagok, az előkelőbb lakásrészben pedig a tényleges arisztokraták. (Természetesen a kortárs közvélemény pontosan tisztában volt vele, hogy a sok Doria közül ki a vér szerinti, és ki a jöttment.) Albergok még üzleti vállalkozásból is születtek: 1346-ban néhány kereskedő-család összefogott Khiosz szigetének visszafoglalására, és létrehozták a már említett Maona nevű társaságot. Ezek a családok albergot alakítottak, felvették a Giustiniani nevet, és e család határozta meg a sziget gazdasági- és jogrendszerét.[543]

A genovai telepeket az anyaváros egy meglepően centralizált és hatékony módszerrel igazgatta. A kereskedők kereskedelmi ügyeibe nem szólt bele, csupán a közigazgatást működtette. A Nagytanács mellett több bizottság is működött, melyek kimondottan a különféle telepek illetve territóriumok igazgatását intézték. A Kelet-Mediterráneum telepeit az *Officio di Romania*[544] ellenőrizte. Ez a testület a perai kolónia élére évente új podestát választott. Ez a személy irányította a fekete-tengeri telepeket (ez a rendszer a 13. század elejétől 1453-ig, Konstantinápoly és Pera elestéig működött). Az egyes telepek (Kaffa, Tana, stb.) élén konzul állt, ezeket is évente küldték Genovából, hivatali apparátusa egy *vicario*- ból, és egy két tanácsosból álló kancelláriából állt, melletük egy bíróság is működött.[545] Az Officio di Romania fennhatósága alá tartozott a fentebb már említett híres khioszi Maona is, és a 14-15. században Genova minden birtokát hasonló módon próbálta igazgatni.

Genovai kormányzat Korzikán

Korzika első „alkotmányát" Sambucuccio d'Alando nevéhez, és a 14. század közepéhez fűzi a hagyomány. Ennek szövegét (ha egyáltalán leírták akkor) nem ismerjük pontosan, de jól körülírható az ekkoriban létrejött politikai szervezetek működése alapján. Ez a *Terra de Comune* vidékén volt érvényben, a sziget délnyugati, nagyobbik része nem élvezhette áldásait. A rendszer alapját a sziget lakóinak törvényhozó népgyűlése, a *veduta* jelentette. Ezek a gyűlések általában évente zajlottak, és egy évre választottak *vicario*-t, aki a központi hatalom megtestesítője volt. A tényleges adminisztrációt az egyházközségek *podestá*i intézték (ezeket is évente választották a családfők, a *padri del comune* nevű segítőivel együtt). 5-6 faluközösség alkotott egy járás-szerű egységet, a *pievé*t, annak volt egy *podesta maggiore* nevű vezetője. A *vicario* pedig az összes podestát irányította.[546] Amikor Genova hatalma stabilizálódott, ezt a politikai struktúrát kész helyzetként elfogadták a vezetők, erre építették rá saját intézményeiket. Kezdetben Korzika

---

[540] A fuzionálások miatt az albergok száma folyamatosan csökkent: 1379-ben 64 albergot említenek a feljegyzések, 1445-ben 59-et, 1465-ben már csak 32-őt, végül 1528-ban Andrea Doria 28-ra csökkentette számukat. Ld. Heers: Le clan familial, 98. p. A fuzionálást okiratok rögzítették, pl. 1448. okt. 25-én, amikor a Grimaldi család bekebelezte a Ceba és Oliva családokat. Ld. Heers: Parties, 121. p.

[541] 1430 körül 730 (az éppen száműzöttekkel együtt 800) személyt írtak össze nemesként. Ezek fizették a direkt adók felét, és nekik voltak fenntartva a fontosabb állami hivatalok. Heers: Genes, 390. p.

[542] Ezek elsősorban a Fekete-tenger vidékéről, vagy Észak-Afrikából származtak, a genovaiak kalózkodás révén szerezték őket, és házi szolgaként alkalmazták. Sok rabszolgát dolgoztattak gályarabként és a görög szigeteken lévő ültetvényeiken is, de azokból nem váltak albergo-tagok. Ld. Heers: La clan familial, 71-76. p.

[543] Erről részletesebben ld. Jacques Heers: L'occident aux XIVe et XVe siecles: aspects economiques et sociaux. Paris, PUF, 1990. 283-306. p. Heers: Le clan familial, 94-95. p.

[544] Természetesen semmi köze a mai Romániához. A név arra utal, hogy az egykori bizánci birodalom területein lévő telepeket irányítja. A hivatalról röviden ld. Shaw, 842. p.

[545] Donaver, 97-101. p.

[546] Ezekről a fogalmakról alább részletesen lesz szó. Ld. Ange Moretti: La constitution corse de J.-J. Rousseau. Paris, Sirey, 1910. (a továbbiakban: Moretti) 20-21. p.

szigetét a nyolc főből álló *Provvisionari di Corsica* nevű testület felügyelte[547] volna, de a 16. század közepéig, az állandó belháborúk miatt ez a felügyelet eléggé esetleges volt. Genova Korzikán is kipróbált sokféle stabilizálási módszert, időrendben az első ötlet tipikus volt a 12. század végén: Genova első és legszilárdabb bázisa Bonifacio városa volt, ahová igen hamar számos genovai és ligur telepes is beköltözött. A város tehát sajátos kiváltságot kapott: minden egyes polgárára személyi szabadságjogokat és genovai védelmet terjesztettek ki, sőt, hamar bevezették azt is, hogy a bonifacioi jogot Korzika egyéb területén lakó, Genovához hű személyek is megkaphatták[548]. Ezzel a módszerrel értek is el sikereket (kiterjesztették pl. a szintén hűséges Calvi városára[549]), a sziget dacos urait azonban nem lehetett ilyesmivel lekenyerezni. A viszonylag nyugodt korszak csak 1318-ig tartott, amikor megkezdődtek az Aragóniával folyó háborúk. Ez az időszak különösen nehéz volt Genova életében, mivel ugyanebben az évben a várost milánói és nápolyi hadak szállták meg, és tíz évig ott is maradtak. Az 1339-es ghibellin hatalomátvétel és doge-választás után következett ismét egy olyan rövid szakasz, amikor Genova gondolkodhatott a sziget berendezésén. Ekkorra maguk a korzikaiak is belefáradtak egy kissé az évszázados öldöklésbe, és maguk kérték az intézkedéseket. Simone Boccanegra doge először hagyományos módon kívánt eljárni: hadsereget küldött ki. A hadsereg látszólag eredményes volt: az ellenállókat visszaszorították a *macchia*-ba[550], a sziget nagy részét beborító bozótba, ám mikor kivonultak, minden folytatódott, mintha mi sem történt volna. Jellemző a helyzetre, hogy még a helyi papok is belekeveredtek a belháborúkba, hiszen ők is egy-egy klán tagjai voltak[551]. A püspökök nem vettek részt az öldöklésben, de nem is tettek ellene, mivel általában egyik sem kockáztatta drága életét azzal, hogy akár egyszer is Korzika szigetére tegye a lábát. (Általában a jelentősebb genovai családok pappá nevelt tagjai kaptak egy-egy püspökséget a szigeten, ez egészen a genovai uralom végéig, sőt, 1789-ig így is maradt[552].) Nemcsak a helyi urak harcoltak egymással és a városokkal: fentebb már utaltunk rá, hogy a sziget két fele között is ősi ellentétek voltak. Ez a két rész külön is kisebb háborúkat viselt egymás ellen.

Giovanni Boccanegra keménykezű, de igazságos uralma 1362-ig meglepően nyugodt korszakot eredményezett. Sajnos azonban, a doge-váltással együttjárt a tisztségviselők cseréje is. A Boccanegrák klánját az új doge, Gabriele Adorno csapata követte, aki Korzikára is a saját hívét küldte, és ezt a metódust követték a későbbi dogék is. A gyakran változó kormányzók között pedig sokáig nem akadtak igazán alkalmas emberek. A genovai vezető klánok Korzikára kezdtek úgy tekinteni, mint afféle szinekúra-forrásra: itt el lehetett helyezni a család valamelyik elszegényedett tagját, aki pár hivatali éve alatt majd jól megszedi magát. Ráadásul munkát sem igazán végez, hiszen egyre gyarapodó hivatali apparátusa ezt elintézi helyette.

A 15. századra Genova egyéb területein a megszokott módon befolyt pénz kevésnek bizonyult. A legnagyobb problémák az adóbehajtásnál mutatkoztak. A nagy klánok,[553] melyek a gyarmatbirodalom jelentős részét személyi tulajdonukká tették, az európai nemesség mintájára azon ügyködtek, hogy az állami adóterhek alól immunitást szerezzenek magánbirtokuk számára[554]. Mindez természetesen azzal járt, hogy a város gyarmatainak nagy része csak névleg volt Genova gyarmata, adminisztrációs terhekkel járt, állami jövedelmet azonban nagyon keveset lehetett rajta behajtani. A Szent György bankház a 15. század elején ezért volt kénytelen magára

---

[547] Shaw, 846. p.
[548] ld. Albitreccia, 35-36. p.
[549] Calvi városa 1278-ban fellázadt földbirtokosai ellen, és Genova védelmét kérte. Ld. Albitreccia, 36. p.
[550] A francia szakirodalom sokkal inkább a maquis kifejezést alkalmazza.
[551] Albitreccia, 39.p.
[552] Az 1768-as, 3. Compiegne-i szerződés, melyben Genova átadta Korzikát Franciaországnak, előírta, hogy a főpapi kinevezések továbbra is a genovai érsek fennhatósága alá tartoznak. Ld. René Emmanueli: L'equivoque de Corse. Ajaccio, La Marge, 1989. 61-62. p. (a továbbiakban: Emmanueli:Equivoque)
[553] A genovai nagy polgárcsaládok először, még a 15. században a Magnifico címet kapták, és ezt a márki ranggal tekintették egyenértékűnek. Ezt 1581-től iktatták törvénybe, 1889-ben pedig az olasz király is megerősíti. Ld. Vergé, 134-135. p. Később szabályos rangnevet is kaptak, a Doriák pl. Dolceacqua márkijai lettek. Ld. http://www.sardimpex.com/Doria/DORIADOLCE2.htm (2005.10.04.)
[554] Shaw, 847-848. p.

vállalni az állam finanszírozásának nehéz feladatát. Mivel a város nem tudta törleszteni a hiteleket, más módon kompenzálta a bankot: először is bizonyos állami jövedelmeket adott át az intézménynek, majd 1453-ban reá ruházta Korzika szigetét.

A Bank derekasan próbálkozott Korzika felvirágoztatásával. Először is konszolidálni akarta a helyzetet. Már 1453-ban elismerte a *Statuti civili e criminali*[555] című törvénygyűjtemény érvényességét. A korzikaiak régi jogain kívül új kiváltságokat is adományozott: a korzikai előkelők pl. már a Bank uralmának első tíz évében megkapták a márki ranggal egyenértékű *Magnifico* címet. A Bank igazgató tanácsa belátta ugyanis, hogy valamelyes nyugalomra csak szilárd klientúra kiépítése esetén van esélye. Bastia városának privilégiumokat adott, Ajaccioban pedig megkezdte a citadella kiépítését. 1494-ben a Bank igazgató tanácsa létrehozta a 4 fős, Korzika ügyeiért felelős magisztratúráját. 1530-tól, Andrea Doria vezetésével jelentős út- és hídépítésekbe fogtak, 1531-től kezdve pedig a partvidék nagyobb városaiban sorra építették – a török kalózok elleni védekezésül – korszerű erődjeiket.[556] A már megszokott anarchián és az évente pusztító kalóz-akciókon azonban a Bank nem tudott úrrá lenni, és semmit sem ért el a sziget felvirágoztatásában.

A helyzet stabilizálódása után Genova vezetősége igyekezett viszonylag óvatosan nyúlni a dolgokhoz. A hagyományjog rendszerét megőrizték, ars poétikájuk az volt, hogy minél kevesebbet változtatni. Genova a Terra di Commune községeinek, de a többi faluközösségnek és városnak is megengedte, hogy fenntartsa régi jogszokásainak azon részét, ami beilleszthető a genovai rendszerbe. Megtartották a veduta helyén kialakult *consulta*-rendszert[557], a helyi tisztviselők megválasztásának módjait, a helyi adókivetést, a büntetőjog elemeit. Ezeket a helyi döntéseket *capitolare*-nek nevezték, melyek akkor léptek életbe, ha a Szenátus is jóváhagyta azokat. Itt a hatalom mindössze annyit tett, hogy – tekintélyes munkával – provinciák szerint összegyűjtötték a változatos helyi szokásokat, és megpróbálták valamiféle logikus rendben összeállítani. Szintúgy összeszedték a kormányzókhoz és a *Dodici*-hez (ld. alább) beérkezett petíciókat és a kormányzói rendeleteket (*gridá*kat) is. Ezen dokumentumok gyűjteménye volt a híres *Libro Rosso,* melynek bizonyos elemei egészen 1843-ig érvényben maradtak. A Libro Rosso-t 1347-ben kezdték összeírni, majd jelentősen megújították 1453-ban, 1571-ben és 1603-ban, minden alkalommal egyre több elemet csempészve bele a római jogon alapuló genovai jogrendszerből.

A végrehajtó hatalom élén a Genovában, a Szenátus által két évre kinevezett kormányzó[558] állt, gyakorlatilag teljhatalommal felruházva nemcsak végrehajtói, de bírói téren is[559]. A kormányzót nem a korzikai előkelőségek közül választották, hanem a genovai nemesség köréből (lehetett volna elvileg korzikai személy is, ha valamelyik genovai *albergo* felveszi tagjai közé). Valójában azonban kizárólag a genovai nagy családokból került ki a korzikai kormányzó személye.[560] A kereskedelmet, az adókivetést és –beszedést is tetszése szerint gyakorolta, csak megbízatása lejárta után kellett elszámolnia, és csak a genovai Szenátus előtt. A 17. században a consulta törvényhozói szerepe teljes mértékben látszólagossá vált, a kormányzó szava volt a törvény. Mivel ez a kormányzó általában a genovai nemesség lecsúszott, arrogáns, pénzéhes, gátlástalan és korrupt tagjai közül került ki, a század végére a korzikai lakosság a helyzetet már tarthatatlannak ítélte. Ráadásul bevezették azt a szokást, hogy a kijelölt kormányzó már előre bírói felmentést kapott minden leendő visszaéléséért[561].

---

[555] Polgári- és büntetőjogi gyűjtemény. A Libro Rosso-ba is belefoglalják.
[556] ld. Vergé,149-153. p.
[557] A kettő közötti pontos különbség bizonytalan, de a veduta inkább egy archaikus népgyűlés volt, a consulták pedig népképviseleti jelleggel működtek.
[558] A kormányzónak 30. életévét már be kellett töltenie. Ő nevezte ki, szintén két évre funkcionáriusait: 1 massaro (kincstárnok), 2 vicari (bíró), írnok, ceremóniamester, testőrkapitány, castellano (börtönőr). Ld. Sédillot, 108. P.
[559] Joga volt bírói ítéletet hozni, tárgyalás nélkül is. Ld. Moretti, 17. P.
[560] Vergé, 288. p.
[561] Moretti, 17-18. P.

A kormányzót a genovai Szenátus választotta, 2 évre.[562] A választás háromötödös többséggel kellett történjen. Ahhoz, hogy valaki Korzika kormányzója lehessen, az alábbi feltételeknek kellett megfelelnie: genovai nemesség, vagyon (legalább névlegesen), jogi képzettség, adminisztrációs és katonai gyakorlat. A kormányzó végrehajtói-, katonai- és bírói teljhatalommal rendelkezett, továbbá rendeleteket, gridákat adhatott ki, melyeket csak a mindössze 5 tagú *Magistrato di Corsica*, a Szenátus Korzikával foglalkozó bizottsága bírálhatott felül[563]. A kereskedelmet, az adókivetést és –begyűjtést is tetszése szerint irányíthatta, főbírói hatalmánál fogva halálos ítéleteket is hozhatott, felelősségre csak a genovai Szenátus vonhatta, és az is csak hivatali periódusa lejárta után[564]. A kormányzó képviselte a szigeten a genovai állam hatalmát, ezért baldachinos trónus és jogar illette meg. Legfőbb tanácsadó testülete a *Dodici,*[565] a tizenkét nemes tanácsa volt. A tizenkét nemes testülete (latinul eredetileg *Nobili XII* néven jelölték őket) sem egészen pontosan meghatározható intézmény. A Dodici, mint végrehajtó-ellenőrző testület valószínűleg ugyanakkor jött létre, mint a Terra del Comune. Ezekből 6 ülésezett Bastiában, 6 pedig a „hegyeken túl", Ajaccioban. A Dodici létszáma változott: 1574-től a 12 nemes csak a sziget „Hegyeken inneni" részét képviselte, a „Hegyeken túli" provinciák számára további hat nemes lett kiválasztva. Az innen és túl fogalma természetesen Genova felől értendő. Így a 18. századra a Dodici tulajdonképpen már 18 tagból állt.[566] Más források Nobili VI-nak nevezik azt a testületet, mely az 1580-as évektől, Ajaccio központtal felügyelte a „Hegyeken túli" részt. A köznyelv azonban mindig „tizenkettőt", Dodici-t emlegetett. A tizenkettő „hegyeken inneni" közül hatot a *popolari,* hatot a *caporali* rend választott.[567] A Dodici tagjai együtt sohasem dolgoztak: egy-egy tagjuk egy-egy hónapig felváltva működött a kormányzó mellett. Ez volt az egyetlen fontos kormányzati hivatal, ami korzikaiak számára mindvégig nyitva állott.[568] A Dodici jóváhagyása kellett a kormányzói rendeletek és a törvények kiadásához.[569] A Dodici jogköre kiterjedt a gabonaárak befolyásolásolására, a banditizmus elfojtására, az utak felügyeletére, ezen kívül magánperekben döntőbírók lehettek.[570] Befolyásuk a 17. századra az utóbbi két tárgyra korlátozódott. A Dodici mindkét csoportjában legalább az egyik személy a genovai Szenátus tagja kellett legyen. A Dodici megválasztása úgy történt, hogy amikor új kormányzó érkezett a szigetre, összehívta a *pievék* küldöttségeit, a *procuratorek* összeállítottak azokból egy 36 fős listát, és annak harmadolásával (*terziero*) választották meg a maradék 12 (18) főt. Egy-egy személyt pedig a két országrészből minden évben *oratore*-vá választottak, ami azt jelentette, hogy ez a kettő elutazott Genovába, és ott, a doge és a Szenátus előtt joguk volt panaszt tenni a kormányzó, vagy valamelyik genovai főtisztviselő tevékenysége ellen. Az oratore előkelő, gazdag ember kellett legyen, legalább 30 éves, nem kerülhetett ki a pievék küldöttei közül, mandátuma 18 hónapra szólt, és csak 6 év múlva volt újítható. Hivatala idején Genovában kellett tartózkodjon.[571] Az oratore-rendszer azonban nem működött kifogástalanul, mivel eléggé kellemetlen dolog volt a doge színe előtt valamely közeli rokonáról csúf dolgokat mondani. A 17. század folyamán ugyanis általánossá vált a gyakorlat, hogy korzikai kormányzóvá lecsúszott, korrupt, pénzéhes és gátlástalan, ugyanakkor gőgös és arrogáns genovai előkelőségeket tettek, akiket ráadásul egy új szokás szerint előre felmentettek a kormányzásuk alatt elkövetendő összes visszaálés terhe alól.[572]

---

[562] Eredetileg mandátumuk egy évre szólt, 1571-ben 18 hónapra növelték, 1606-tól lett két év. Ld. Mémorial, 137-138. p.
[563] Ez egy öt tagból álló testület volt, adminisztratív ellenőrző és bírói jogkörrel, melyet 1562-ben hoztak létre. Ld. Graziani: Corse, 61. p., Tommasi, 18-19. p. A Mémorial szerint egyébként 12, nem szenátori rendű tagja volt. Mémorial,137. p.
[564] Moretti, 18. p., Mémorial, 138-139. p.
[565] Részletesen ld. Tommasi, 3-4., 22-23. P. , ld. Albitreccia, 61. p., Mémorial, 110. p.
[566] Ld. Arrighi: Corse, 117. p.
[567] Ld. Graziani: La Corse génoise, 228. p.
[568] Mémorial, 141. p.
[569] Tommasi, 22. p.
[570] Mémorial, 141. p.
[571] Tommasi, 23. p.
[572] Moretti, 18. p.

1569 után egyébként a genovai uralom újjáépítése a régi kiváltságok egyre fokozódó megszorításával járt. A Dodici minden tagjára 2 év intervallum vált kötelezővé újraválasztása előtt. 1601 után pedig elhallgattatták az oratore-kat. Utána alig van nyoma annak, hogy szót emeltek volna valamiért. Fellépésük 1710 után kezd újjáéledni.[573] A Dodici-választásokkal kapcsolatos intrikák miatt 1715-től eltörölték annak hagyományos módját: eredetileg a *consultá*kon történt a választás, most egy 36 tagú csoportot választhattak ott, amiből sorshúzással került ki a 18 nemes. A Dodici intézménye egyébként 1730-tól nem működött, 1755-ben pedig megszűnt, amikor Paoli kikiáltotta sziget függetlenségét.[574] (Később, a francia uralom alatt felélesztették.)

A kormányzó mellett a 17. század folyamán kialakult a végrehajtó-apparátus. Ennek tagjait gyűjtőnéven *Sindicatori*-nak is nevezik. Kissé zavaró, hogy később ugyanezen névvel illették az utazóbírák intézményét, de a kettőnek volt bizonyos köze egymáshoz: a Sindicatori, mint az államhatalom képviselői valóban foglalkoztak azzal is, hogy vidékre utazva, a helyszínen ellenőrizték a helyi igazgatást. Az is az ő dolguk volt, hogy Genova Szenátusa nevében ellenőrizzék a kormányzó intézkedéseit, illetve azok végrehajtását.[575] A Sindicatori kb 10-20 személyt illetve tisztséget jelentett. Ezek közül rangsor szerint a következőket érdemes megemlíteni: legelső a *vicario*, a korzikai hierarchia második embere, kormányzóhelyettes. Jogtudós kellett legyen, mivel ő készítette elő a törvényjavaslatokat, illetve azokat a jogi eljárásokat, amelyekben az állam volt az egyik résztvevő. A kormányzót helyettesítette annak távolléte, illetve akadályoztatása esetén (még az is előfordult, hogy a teljes két évre). Vicario egyébként kettő volt, egy polgári, másik büntető ügyekre.[576] Utána következik a kancellár. A kormányzó és a vikárius iratait ő kezelte. A harmadik a *fiscale*. Ő is jogi doktor, de a bűnügyekkel kapcsolatos bírságokra, valamint egyes hagyatéki eljárásokra felügyelt, a forrásokból úgy tűnik, elsősorban a főváros, Bastia körzetében. Ezeken kívül volt szám szerint 21 alacsonyabb rangú tisztviselő: öt bűnügyi jegyző, hat bűnügyi másoló, öt polgárjogi „*attuarii*" (végrehajtó), két polgárjogi másoló, és a vikáriusnak is volt három végrehajtója.Ezek gyűjtőneve a „*Giovani di Cancelleria*", vagyis szó szerinti fordításban, a „kancellária fiataljai" voltak.[577] Itt természetesen „rangban fiatalabb" személyekre kell gondolnunk, nem életkori megjelölésre.[578]

A kormányzó alá tartozott a *Castellano*, aki a bastiai várkapitány volt, és gyakorlatilag az állami börtönök vezetője. A *Capitano di Bargello* a rendőrség feje. Korzikán a kilenc *provincia* rendőrparancsnokai alá kb 140 állami rendőr tartozott. A kormányzó mellett működött egy pénzügyekért felelős tanács, a *Sindico della Camera* (ezt a *Magistrato di Corsica* választotta), amellyel folyamatosan konzultált. Ez a tanács tartotta kézben a sziget pénzügyeit, nevezte ki az adószedőket, utalta ki az állami fizetéseket, ellenőrizte a bastiai és san fiorenzio-i helyőrségek kiadásait, igazolta az összes állami tisztviselő számláit. A kormányzónak volt egy négy fős testőrsége (akiket a korzikai nemesség köreiből választottak), tíz ajtónállója, két kapuőre, egy titkára és egy helyettes titkára, egy ceremóniamestere és egy levéltárosa. Közvetlen a kormányzó alá tartozott Bastia kikötőjének kapitánya is. Ez utóbbi tisztségviselők csoportja a 17. század folyamán csatlakozott a fentebbi bekezdésekben ismertetett régebbi apparátushoz.[579]

---

[573] A megszorításokról: Arrighi: Corse, 283 p.
[574] Christian Ambrosi: Les deux annexions de la Corse, 1768 et 1789. = Problemes d'histoire de la Corse. Paris, Soc. Robespierristes, 1971. 8. p.
[575] Gai, 72. p.
[576] Mémorial, 142. p.
[577] Graziani: Corse, 63-64. p.
[578] Ez a „rangban fiatalabb" felfogás jellemző volt a korabeli adminisztrációs hierarchiára. Az angol minisztériumok alacsonyabb rangú tisztviselőit is „ifjabb lordoknak" hívták. Pl. Junior Lord of the Treasury. (TM megjegyzése)
[579] Valamennyi tisztségviselőről ld. Graziani: Corse, 63-65. p.

A független Korzikai állam

Az 1730-as san pancrazio-i consulta kimondta a sziget függetlenségét, és megkezdődött egy hosszú, lényegében egészen 1768-ig tartó alkotmányozási folyamat, tulajdonképpen egy empirikus államépítési kísérletsorozat. Egy tollvonással eltöröltek minden genovai intézményt, de a régi szokások jelentős részét, elsősorban a törvényhozást és a helyi önkormányzati rendszert eredeti korzikai dolognak minősítették, és megtartották. Ezt talán érdemes méginkább aláhúzni: a következő alkotmányos változások egészen 1755-ig kizárólag a végrehajtó hatalomban okoztak változásokat. Az első fontos változás a királyság kikiáltása volt. Mai szemmel nézve kissé különös, hogy egy népnek, mely köztársasági kormányzáshoz szokott, a királyság váljék a szabadság jelképévé, főleg a 18. század közepén. A korzikaiak számára azonban a pisai, majd genovai köztársasági uralom olyan gyűlöletessé vált, hogy az egyetlen általuk ismert lehetséges alternatívát választották. A dologhoz hozzátartozik, hogy már a genovai uralom idején is, Korzika minden lehetséges fórumon hangsúlyozta, hogy királyság[580]. Ehhez a megnevezéshez ragaszkodtak anélkül, hogy valaha is királyuk lett volna, és anélkül, hogy bármilyen ennek megfelelő intézményük kialakult volna. A királyság kialakulása azonban most sem haladt zökkenőmentesen, például nem volt király. A genovai időkben a végrehajtó hatalom dominált, most – ezzel ellentétben – hirtelen megerősödött a törvényhozás. Márpedig a 18. századi általános európai szokásoknak megfelelően a királyok – vagyis a végrehajtás - hatalma alig-alig volt korlátozva, sok helyen pedig a törvényhozás klasszikus intézménye – a rendi országgyűlés – nem is működött. Mindenesetre kitartó kísérletezés indult a korzikai végrehajtó hatalom megújítására. Rögtön 1730-ban, a függetlenség kikiáltásával egyidőben, a végrehajtó hatalmat 2 generálisnak nevezett személyre ruházták. Rangjuk azt jelezte, hogy a szabadságharcot folytató államnak elsősorban katonai-diktátor jellegű vezetőre volt szüksége. Egy helyett pedig azért kettőre, hogy egymást ellenőrizzék. A generálisokat továbbá ellenőrizte egy 6 tagú Giunta (tanács). Mind a generálisokat, mind a Giunta tagjait a consulta nevezte ki.[581] 1734-ben Giacinto Paoli lett az egyik vezető, akinek hamarosan igen nagy tekintélye lett. Az ő érdeme is, hogy 1735. január 30-án az orezzai consulta megalkotta a *Sistema di governo provvisorio* című dokumentumot, mely az első írott alkotmány-kísérlet volt Korzika történetében – de mint a címe is jelzi, már szerzői is eleve ideiglenes rendezésnek szánták. Ez a tervezet a belső békét és nyugalmat szerette volna stabilizálni, a generálisok helyett most 3 „*primati*”-t rendel, excellenciás címmel (fel is sorolja őket, Luigi Giafferi, Giacinto Paoli és Andrea Ceccaldi urak személyében), melléjük pedig egy 6 tagú *Dieta Generale*[582] nevű testületet választottak, ez elsősorban pénzügyekben volt illetékes. Létrehoztak egy 12 tagú *Giunta di Governo*-t, mely törvényhozó és végrehajtó funkciókkal is rendelkezett, és különféle tematikus ügyosztályai voltak. A prímások hatalma sokkal kisebb volt, mint az iménti generálisoké, de a Giunta és a Diéta tagjait ők nevezték ki.[583] Az irat arról is rendelkezett, hogy Korzika védnöke a Szeplőtelen Szűz, himnusza pedig a „Dio Vi Salvi, Regina”.[584] A genovai alkotmány adta a mintát: a prímások helyettesítették a dogét, a diéta pedig a szenátust[585].

---

[580] René Emmanueli szerint Korzikát már a 13. században is királyságnak tartották, és később is megtartották, amikor Genova köztársasága lett Korzika ura. Az aragón királyok a királyság megnevezést megerősítették. Ld. Emmanuelli: Equivoque, 11. p. - Mathieu Fontana szerint Korzika „királyság” megnevezése csupán arra utal, hogy bizonyos autonómiával rendelkezett. Ld. Fontana, 21. P.

[581] Moretti, 22. P.

[582] A diéta kifejezést a 18. sz. folyamán többféle testületre használták. Jelentett törvényhozó, végrehajtó, tanácsadó ill. ellenőrző testületet is, szerepköre nincs pontosítva. Ld. Carrington: Paoli, 521. P.

[583] Moretti, 22. p.

[584] Ld. Claude Olivesi cikkét: http://www.adecec.net/adecec-net/parutions/16capitoli.html (2005. 08.02.), Carrington: Paoli, 518. P.

[585] Sédillot, 138. P.

Az ideiglenes kormányzatot egy ideiglenes király, Theodor követte. Az 1736. április 13-án összeült[586] alesani consulta az ideiglenes kormányzat helyébe április 15-ére egy véglegesnek szánt rendezést hozott, Korzikának ez az „alkotmánya” teljes szövegével olvasható a Függelékben.[587] Érdekes ez a szöveg: tulajdonképpen egy kétoldalú szerződés Korzika királysága és egy német báró között arról, hogy ez a német báró milyen feltételekkel lesz Korzika királya. A szerződést Sebastiano Costa kancellár fogalmazta. A királyi hatalom szabályait úgy alkotta meg, hogy még az alkotmányos uralkodók között is igen gyengének számítson. Ez egyébként egészen kivételes megoldás a 18. században, amikor az európai államberendezkedés tipikus formája az abszolút monarchia volt. Dorothy Carrington „primitív alkotmány”-nak nevezi a dokumentumot, Fernand Ettori pedig az államformát „szerződéses királyság”-nak.[588] A király mellé egy 24 tagú diétát[589] rendeltek, ezek döntöttek minden fontos ügyben, és a király összes esetleges intézkedése csak úgy lépett hatályba, ha a diéta ellenjegyezte azt. A király joga volt a consulta összehívása, de annak határozatait sem másíthatta meg.[590] Theodor király tehát, néhány jelképes aktustól eltekintve gyakorlatilag semmit sem tehetett. A királynak voltak törekvései türelmi rendelet megfogalmazására, ez azonban az alesani pontok között nem jelenik meg. A király gyakorlatilag semmiféle felvilágosult célkitűzését nem tudta bevétetni a pontok közé, azok egyértelműen a korzikai vezetők elképzeléseit tükrözték. Ez a szerződés tulajdonképpen a korzikai vezető körök egyértelmű diktátuma a bizonytalan egzisztenciájú király számára. Érdekes a szerződés preambulumának megfogalmazása: Korzika királysága részéről a „Principali” kötik meg. Nincs pontosítva, kit értsünk ez alatt: a consulta összes résztvevőjét, vagy a fent említett négy személyt (3 protettori és a kancellár), akik a szerződés legfőbb értelmi szerzői lehettek. A későbbi alkotmányszövegekben nem történik utalás ilyen arisztokratikus politikai vezető csoportra. A hatalom gyakorlói között a szöveg két tényezőt említ: a királyt és a Diétát. Az első három cikkely megállapítja, hogy a királyi hatalom öröklődő lesz, mégpedig a primogenitúra elvei alapján, de érdekes módon a leányágat nem rekesztve ki. A királyi hatalom betöltéséhez két feltételt köt ki: a katolikus vallást, valamint a szigeten tartózkodást. A szövegből kiérezhető, hogy a korzikaiaknak régóta nagy sérelmük, hogy mindig idegen fennhatóság alatt éltek, és az államok legfőbb feje nemcsak hogy nem tartózkodott állandóan a szigeten, de gyakorlatilag csak véletlenszerűen látogatott el ide. A következő pont kissé bizarr: közli, hogy a király a teljes hatalmat gyakorolja, bizonyos megszorításokkal. A megszorítások pedig gyakorlatilag megsemmisítik a királyi hatalmat.

A következő rész a Diéta felállásával és szerepkörével foglalkozik. Ennek 24 „érdemes és legkiválóbb” személyből kell állnia, de nem közli, hogy mit ért kiválóság alatt, illetve, hogy pontosan milyen módon válasszák meg őket. E testület leginkább a király tanácsadó testületének szerepét hivatott betölteni, vagyis amolyan kormány-féle. Érdekes, hogy a 24 tagból folyamatosan csak egy háromtagú bizottság működik. A „Dodici” hagyományait követi a Diéta tagságának megoszlása a „Hegyeken inneni” és „Hegyeken túli” rész között.

A 7., 8. és 9. pont a patrióta buzgalom megnyilvánulása: megköveteli a genovaiak elbocsátását mindenfajta államhivatalból, s egyben kiköti, hogy külföldieket nem lehet alkalmazni. (Csak a hadseregben enged nekik feltételesen helyet.) A 12. pont a külföldiek vagyonának elkobzásáról intézkedik. A 11., 13. és 14. pont az adókról és illetékekről intézkedik, meglehetősen engedékenyen. A 15. rész – egészen különleges egy ilyen alkotmányos szerződésben – a korzikaiak régi vágyát testesíti meg: egyetem alapításáról intézkedik. Leginkább ebben a pontban érhető tetten a 18. század szelleme, és a korzikai elit felemelkedési törekvése. Mint tudjuk, ez ügyben az események alakulása miatt nem történetek lépések. Az utolsó pont tesz egy lépést a

---

[586] A consultát 7-én hívták össze, tehát egy hét alatt lebonyolították az összehívást, a választásokat, és a képviselők már össze is gyűltek Alesaniban.
[587] A szöveg forrása : http://www.adecec.net/adecec-net/parutions/16capitoli.html (2005. 08.02.)
[588] Idézi Olivesi, ld. : http://www.adecec.net/adecec-net/parutions/16capitoli.html (2005. 08.02.)
[589] A diéta jelentése itt: kormányzótanács.
[590] Moretti, 23. P. Részletesen. Ld. Pirie, 271. p.

feudalizmus felé: egy nemesi rend megalapítását írja elő. Kérdés, hogy ezzel a korzikai vezetőknek valójában mi volt a célja? Felszínre került volna addig elfojtott sznobizmusuk? Gesztust akartak tenni a király felé, hogy annak igazi, arisztokratákból álló udvara lehessen, mint más, rendes királyi udvarok? Ezt valami arculatépítő lépésnek szánták Versailles, Windsor, Schönbrunn felé? Nem tudjuk, de az tény, hogy a királycsináló személyek valamennyien grófi, márki rangot kaptak, amelyet azonban a királyság múltán sehol sem használtak többé.

Az is jellemző, hogy mi az, ami kimaradt az intézkedések közül: semmiféle intézkedés nincs a bíróságokról és a helyhatóságokról. Ezeket nyilvánvalóan nem bolygatták, vagyis a genovaiak idején kialakult struktúra maradt fenn.

A király 1736 novemberében névleg azzal távozott, hogy külföldi pártolóitól pénzt és muníciót szerez, és visszajön. Hivatalosan tehát nem mondott le, csupán kinevezett 3 „*patriótát*", régensi funkciókkal. A király kétszer megpróbált visszatérni, de nem sikerült támogatókat találnia.[591] A hegyek között a lázadók továbbra is consultákat rendeztek, kettőtől ötig terjedő számú patrióta vagy generális (egyéb megnevezéseiken *presidenti, protettori*) vezetésével[592].

A sziget belsejében a patrioták uralmát 1745-ben újra 3 generális uralma követte. 1746-ban négy államfőt, és melléjük 12 tagú tanácsot hoztak létre, a bel- és külpolitikát pedig a consulta intézte. A tanács rotálásos módon működött: tagjai ciklikusan váltották egymást, egyszerre sohasem működtek.[593] A consulta uralma általában stabilabb és áttekinthetőbb volt, mint amikor a fő végrehajtó szervet diétának nevezték.[594] Az újabb katonai átalakulásra az osztrák örökösödési háború miatt került sor: az európai események lehetővé tették az addig kissé pangó korzikai lázadás fellendülését. Ez a sokféle vezető azonban nem tett jót az amúgyis gyengélkedő végrehajtásnak. Annak tekintélye a nullához közelített. A század közepén már határozott igény mutatkozott az egyetlen kézben lévő, erős végrehajtó hatalomra. Ehhez az adta az alapot, hogy 1752-ben, az ismét féltékenykedő genovaiak újra kérték a francia csapatok kivonását. A korzikaiak csak erre vártak. Az öt direktor egyikét, Luigi Gafforit generálissá nevezték ki, aki Orezzában megkezdte egy komoly végrehajtó kormányzat kiépítését, a genovaiaik azonban 1753 október 2-án orvul meggyilkoltatták.[595] Genova a gyilkossággal nem érte el célját. Gaffori egyszemélyi kormányzata kivételesen sikeresnek bizonyult, katonai és diplomáciai téren is. Gafforit először a maradék 4 tagú direktóriummal helyettesítették, majd államuk élére Pasquale Paolit hívták meg.

Az 1755-ös alkotmány

Amikor Pasquale Paoli 1755 tavaszán Korzikára érkezett, poggyászában ott lapult Montesquieu „A törvények szelleméről" írott munkája. Nyilvánvaló, hogy még ugyanezen év őszére elkészült alkotmány-tervezete Montesquieu elvein alapul. Paoli egészen rendkívüli tettet hajtott végre: a korzikai hagyományok figyelembe vételével kidolgozta a sziget első modernnek tekinthető, írott alkotmányát. Ez volt a világtörténelem első dokumentuma, amely alkotmánynak hívta magát, és ez volt az első működő alkotmány, amelyben valamilyen formában említés történt a népfelség elvéről[596]. A szöveg azzal a különös mondattal kezdődik, hogy „Korzika népe, mely

---

[591] A három patrióta: Paoli, Giafferi és Luc Ornano, a Hegyeken Túlról. A király 1738-ban és 1743-ban próbált visszatérni, de nem tudott tényleges támogatást szerezni. Végzetesen eladósodott. Londonban előbb az adósok börtönébe, majd a King's Bench-be került, ott halt meg 1756-ban. Ld. Pirie, 324-357. p.

[592] Carrington: Paoli, 521. P., - Moretti, 22. p.

[593] Moretti, 23. p.

[594] Carrington: Paoli, 520. p.

[595] Rajta is beteljesült a korzikai népvezérek sorsa: az ellenség sosem fért volna hozzá, saját rokonainak árulása okozta vesztét. Rettenthetelen jelleméről legendák maradtak fenn: Bastia ostromát még akkor sem hagyta abba, amikor a genovaiak saját fogságba esett fiát kötözték ki az ágyútűzbe. Még Gaffori felesége is legenda lett: ő védte Corte várát, és kész volt inkább (önmagával együtt) felrobbantani, semmint feladni azt. Ld. Thrasher, 35. p.

[596] Ez ráadásul jóval a Társadalmi Szerződés megjelenése előtt lett leírva. Ld. Dorothy Carrington: Paoli et sa „constitution" = AHRF, 1974. Carrington:Paoli, 510. P.

önmagának törvényes ura." Ezek alapján a szöveg az európai felvilágosodás egyik szép dokumentuma. A meglepően előremutató bevezetés után maga, az alkotmány szövege csalódást okoz: az állam tényleges működését szabályozó részek mellett ott vannak az archaikus egyedi intézkedések kártérítésekről, bírságokról. Az alkotmány ragaszkodott a korzikai hagyományok működőképes részéhez: nem nyúlt az önkormányzatokhoz, és nem módosított a consulta működésén – melyet most Dieta Generale-nak neveztek.[597] Mivel a consulta csak 2-3 napon át ülésezett, gyakrabban kellett összehívni. Paoli uralmának 14 éve alatt a consulta évente többször is ülésezett, a provinciák kérésére pedig bevezették az eddig nem létező provincia- vagy rész-consulta intézményét[598]. Minden követ-választás csupán egyetlen diéta vagy consulta idejére volt érvényes, ezért minden egyes üléshez újabb választásokat kellett rendezni [599]. A korzikai polgárok gyakorlatilag permanensen gyakorolták választójogukat.[600] Paoli legfontosabb tettei azok, melyekben modernizálta és finomította az egyes közjogi szereplők jogkörét, a régi intézmények működését pedig írásban és pontosan szabályozta. Az 1755-ben létrejött rendszer elemei tehát alapvetően nem újak: az intézmények, és azok működési mechanizmusa jórészt már korábban (legkésőbb Gaffori idején) kialakultak. Paoli nagyrészt csak írásos formába öntötte a hagyományt.[601] Az újra generális titulussal rendelkező államfő (vagyis önmaga) számára kiutalta pl. a kegyelmi jogot.[602] A generális mellett egy Államtanács működött legfőbb végrehajtó szervként. Ez a három kamarás, rotálásos rendszer kissé túlbonyolítottnak látszik: mindegyik kamarában az elnökök illetve tanácsosok harmada vesz részt, és azok sem egyszerre: az elnökök havonta, a tanácsosok tíznaponta váltják egymást, így gyakorlatilag csak a félévente esedékes közgyűléseken látták egymást, és még véletlenül sincs módjuk feladatukba beletanulni.[603] A szöveg beszél egy államtitkárról, a gyakorlatban azonban ilyen nem létezett, szerepét valószínűleg a kancellár töltötte be.[604] A helyi adminisztráció ellenőrzésére létrehoztak egy Szindikátus[605] nevű utazó ellenőrző-bizottságot. Ez egy nagyon erős bírói intézmény volt: Paoli uralmára általában jellemző az ellenőrző szervek és az egyszemélyi uralom túlterjeszkedése. Ennek egyetlen, de gyakran hangsúlyozott indoka az állandó háborús fenyegetettség, a külső és belső ellenségtől való félelem volt. Különösen válságos időkben létrehoztak egy *Giunta della Guerra*-t, haditanácsot. A consultát *Dieta Generale*-nak hívják, a Generális évente legalább egyszer köteles összehívni azt. A régi consultákon a Generális elnökölt, most azonban Paoli (nyilván Montesquieu nyomán) megvalósítja a hatalmi ágak szétválasztását: a Generálisnak a Diétában még csak ülőhelye sincs.

---

[597] Leginkább annak résztvevői létszámát igyekezett csökkenteni – bár ebben a kérdésben az 1768-ig terjedő időszakban több rendezés is született 1731-ben az akkori consultákon még minden parókia követe résztvett. Ez 4000 főt jelentett. Ld. Carrington : Paoli, 518., 529-533. P. 1763. Jan. 1-én a Diétára meghívták a provinciák elnökeit, a pievék minden egyházközségének képviselőit (procuratori), valamint a püspöki székhelyek papjait és „külső vikáriusait". Ld. Fontana, 94. P. - 1763. Decemberében azonban provinciánként 2-3 választott követet, a provinciák elnökeit, valamint pievénként 1-1 képviselőt vártak. Ez jelentős létszámcsökkentést jelentett (kb 100 résztvevőt). Ld. Fontana, 96. P.

[598] Paoli biztosította a jogot a provinciáknak saját államtanácsi tagjaik megválasztására, ez a provinciák éves gyűlésén történt. Ha valami soronkívüli probléma adódott, akkor hívtak össze rész-consultát, mely egy provincia, vagy országrész sajátos problémáit volt hivatva rendezni. Ld. Fontana, 32-36. P.

[599] A consulta általában 3 napig ülésezett, napi két ülésszakkal. Összehívása normális esetben évente egyszer, késő tavasszal történt, változó helyen. 1764-től állandósították székhelyként Corte városát. Ld. Fontana, 97-100. P.

[600] A választójognak több szintje volt: a közvetlen választójog helyi szinten érvényesült, pl. a falusi podesták megválasztásánál. Az egylépcsős választás akkor történt, amikor a pievék képviselőit a falvak előzőleg megválasztott képviselői (gyakorlatilag elektorai) választották meg. Kétlépcsős választás akkor volt, ha provinciális szinten kellett követet választani. Ld. Fontana, 96. P.

[601] Carrington: Paoli, 512. p.

[602] Paoli vétójogáról is megoszlanak a vélemények: az 1755-ös alkotmányban nincs szó vétójogról, később is inkább csak az Államtanács rendelkezik a késleltető vétóval. Ld. Fontana, 41-42. P. Paoli 1764-ben kérte a consultától a vétójogot, azonban nem szavazták meg. Ld. Carrington: Paoli, 538. P.

[603] 1758. szeptember 14-17 között a San Pietro di Nebbio-i consulta a tanácsosok számát 18-ra csökkentette, 1764-ben pedig 9-re. Így eredeti formájában az Államtanács megszűnt működni, későbbi szabályai azonban bizonytalanok. Ld. Fontana, 28-29. , 44. P.

[604] Ő képviseli consulta idején az államhatalom folytonosságát. Ld. Fontana, 26., 44. P.

[605] A Sindicato-nak négy tagja volt, ötödik a Generális. Ld. Fontana, 104-106. P.

Hivatali pecsétjeit a Diéta ünnepélyes megnyitásakor átadja a kancellárnak, jelképesen minden hatalmától megválik, sőt, a végrehajtó hatalom a *Consiglio di Stato* kezébe megy át. A Generális beszámol a Diétának, vitát nyit saját működéséről, utána kivonul, még csak részt sem vehet az üléseken.[606]

Paoli alkotmányában nincs meg a modern alkotmányokra jellemző jogi struktúra: archaikus módon keverednek benne a közjog és a büntetőjog elemei, bizonyos helyhatósági és anyagi kárpótlási kérdésekkel. A hatalmi ágakat sem különíti el szisztematikusan: a legfelsőbb bíróságként működő igazságügyi kamara az Államtanács, tehát a bírói és a végrehajtó hatalom erősen összefonódik. A törvényhozás és a helyi kormányzat működésének legtöbb elemét tudottnak veszi, és nem pontosítja, pedig azok működésében még sok volt a bizonytalanság. Ennek következtében a törvény szövege fontos hiányosságokkal rendelkezik. A dokumentum eklektikus vonásai egyes nagy középkori törvényekre, pl. a Magna Chartára emlékeztetnek. Miután pl. pontosan szabályozza a törvényhozás és annak választása menetét, pontosan, fillérre részletezi, hogy milyen bűnügyeket milyen bírói eljárás illetve bírság illet, pedig az ilyen bírság-intézkedések – efemer jellegüknél fogva – nem szerepelhetnének egy hosszú távra rendelt alkotmányszövegben. Ezzel kapcsolatos az alkotmányszöveg még egy következetlensége: a szankcionális rendelkezések a Genova által alkalmazott római jogra jellemzők, míg az a tény, hogy a consulták és a helyhatóságok működését tudottnak veszi, a régi hagyományjog eleme.

A Paoli-féle alkotmány egyébként nem volt statikus képződmény. A rezsim 15 éve alatt eléggé jelentős átalakuláson ment keresztül, a Generális személyes hatalma megnövekedett, a consulta-diéta, valamint az államtanács létszáma pedig csökkent.

Paoli rezsimje egészen különös tünemény volt a 18. századi Európában: lakossága sem nemesi, sem vagyoni kiváltságokkal nem rendelkezett, a törvény előtt mindenki egyenlő volt, és minden családfő rendelkezett a politikai jogok teljes körével. Ugyanakkor Paoli koronázatlan abszolút uralkodó, tulajdonképpen egy korai modern diktátor volt.

Rousseau alkotmánytervezete

A korzikai alkotmányok történelmének van egy nagyon érdekes, filozófiatörténeti jelentőségű epizódja. 1764-ben Paolitól függetlenül a felvilágosult korzikai értelmiségiek egyik képviselője, Matteo Buttafuoco az ekkoriban nagyon elismert, sőt, divatos Jean-Jacques Rousseau-t kérte fel, hogy Korzika számára alkotmányt készítsen. Buttafuoco magánember volt (a francia királyi korzikai ezred egyik tisztje), valójában semmiféle hivatalos jogköre nem volt erre a kérésre, Rousseau-t azonban úgy látszik, érdekelte a feladat, nekilátott a munkának. Ma sem tudjuk pontosan, mi történhetett a kérés hátteréként: Buttafuoco elégedetlen volt Paoli művével, esetleg Paoli is kíváncsi lehetett Rousseau ötletére[607]? De azt is le kell szögeznünk, hogy Paoli és Buttafuoco között nem állt fenn személyes kapcsolat, Buttafuoco a Paoli-féle alkotmányt csak a Párizsba érkező kósza hírekből ismerte, viszont lelkes hazafi volt. Az is érdekes kérdés, hogy Rousseau vajon miért fogadta el a felkérést. A francia filozófusnak a korzikai mellett még egy alkotmánytervezete készült élete során: a lengyelek számára. Valószínűleg egzotikusan izgalmas játéknak találta, hogy teljesen idegen, ismeretlen országok számára államot tervezzen. Buttafuoco egyébként több ízben hívta, hogy személyesen látogasson el Korzikára, minden földi jót megígért a filozófusnak, aki azonban nyilvánvalóan vonakodott utazni, és különféle betegségekre-bajokra hivatkozva elutasította az invitálást. A munkát megkezdte, de nem sikerült befejeznie. A *Projet de constitution pour la Corse* csak jóval halála után (a 19. század közepén) jelent meg, így történetünket nem befolyásolja. Rousseau művén látszik, hogy eléggé jól ismerte a Paoli-féle Korzika állami működését, például a Generális, az államtanács, a consulta, bizonyos bíróságok, és az archaikus társadalmi egyenlőség fenntartását kívánatosnak tartotta. Rousseau műve tipikus szobatudósi munka lett: olyannyira utopisztikus jellegű, a való élettől annyira elrugaszkodott

[606] Carrington: Paoli, 522-524. p.
[607] Moretti, 37-38. P.

gyártmány volt, hogy fel sem merülhetett átemelése a gyakorlatba.[608] Rousseau-t egyébként leginkább az archaikus egyenlőség fenntartásának lehetőségei, valamint a kormányzó és kormányzottak optimális kapcsolata érdekelték.[609] Sokat idézik Rousseau egyik híres passzusát, a Társadalmi Szerződésből: „Van még Európában egy törvényhozásra alkalmas kis ország, s ez Korzika szigete. A bátorság és a kitartás, amellyel ez a derék nép kivívta és megvédte szabadságát, valóban megérdemli, hogy egy bölcs ember megtanítsa őt, hogyan tarthatja meg azt. Az az érzésem, hogy ez a kis sziget egykor bámulatba fogja ejteni Európát."[610]

Korzika a francia állam része

Korzika 1769 nyarától a francia királyság egyik tartománya. Franciaország történelme során számos példa adódott már a régmúltban arra az eljárásra, amit egy – a franciától – teljesen idegen államszervezeti hagyományokkal rendelkező terület beintegrálása jelent. A francia Ancien Regime ezt a problémát pragmatikusan, és tulajdonképpen nagyon intelligensen oldotta meg. A helyi jogszokásokból amit csak lehetett, átmentettek, és csak olyasmit változtattak meg, ami elkerülhetetlennek látszott, illetve olyan újításokat vezettek be, amit egyidejűleg a francia magországrész is megkapott (itt pl. a 17. századi intendáns-rendszerre utalnék). A helyi jogszokások, és az azokhoz szorosan kapcsolódó személyi és testületi privilégiumok fenntartása sajátos feszültséget eredményezett az uralkodók központosító (ha úgy tetszik, „abszolutista") törekvéseivel. A 18. század a francia királyság számára egy izgalmas reformkorszak volt: folyamatosan az ország jobb, praktikusabb berendezkedésén gondolkodtak, bár eredményeik nem voltak átütőek – elsősorban a kiváltságolt területek ellenállása miatt. Ezen a téren a királyok legerősebb ellenfelei a helyi parlamentek voltak. 1769-ben ezek a folyamatok azt eredményezték, hogy a francia államépítésnek az eredeti, helyi kiváltságokat pártoló módszerét tulajdonképpen jelentősen megcsonkították. Korzika tudatos átformálásába kezdtek: egy rendi társadalmat akartak kiépíteni, az annak megfelelő állami intézményekkel. Ugyanakkor pl. Korzikán nem vezették be a fő bajkeverő parlamentek helyi kiadását, helyette a központi állami gazdaságirányítás kiépítésébe kezdtek.

Az Ancien Regime rendszere, amit 1769-ben Korzika készen kapott, történészi viták alapjául szolgál, abban a tekintetben, hogy vajon egy önkényuralmi állam volt-e, vagy sem. Valójában nem lehetett ilyen, hiszen az állam hatékony működését mindig is számtalan helyi kiváltság gátolta. Egy despotikus államnak nyilván nem kellett volna ilyesmivel bajlódnia. Akik a francia király korlátlan törvényhozói és adókivetői jogkörét hangsúlyozzák, elfelejtkeznek a tartományi parlamentek és rendi gyűlések korlátozó szerepéről. És még valamiről: a helyi parlamenteknek és rendeknek esélyük sem lett volna keresztbe tenni a király szándékainak, ha a szokásjog súlya nem erősebb a királyi akaratnál. Ez pedig arra utal, hogy a régi Franciaországnak – bár erről ilyen formában soha nem szoktak beszélni – igenis volt egy erős, hagyományjogon alapuló történeti alkotmánya. A 15-16. századtól kezdik a helyi *coutume*-okat, a helyi jogszokásokat összegyűjteni, és ezeket a királyi törvényhozó hatalom egészen 1789-ig nem bírja eltörölni.[611]

---

[608] Csak a példa kedvéért: Rousseau a legkomolyabban felveti, hogy a korzikaiak szüntessenek be minden ipart és kereskedelmet, szüntessék be a pénzt, mert mindezek megrontják az emberek erkölcseit. Ugyanezen okból ne éljenek városokban, hanem csak falvakban, foglalkozzanak kizárólag mezőgazdasággal, és a termények elosztása érdekében térjenek át a naturális árucserére. Ld. Rousseau: Projet de constitution pour la Corse. Paris, Bordas, 1989. (több francia kiadás), passim

[609] Tracy B. Strong: Jean-Jacques Rousseau: the politics of the ordinary. London, Sage, 1994. 106. p., valamint: James Miller: Rousseau: dreamer of democracy. New Haven, Yale U.P., 1984. 118. p.

[610] A Napóleon-irodalom szereti ezt a passzust úgy tárgyalni, mintha Rousseau előre megsejtette volna Napóleon születését. Ennek természetesen nincs értelme. Ez a szöveg valószínűleg 1760-61 táján íródott, még Buttafuoco felkérése előtt, Rousseau viszont már nyilván hallott Paoli alkotmányáról és hősies küzdelméről. Az idézet forrása: Rousseau: A társadalmi szerződés. Bp. Bibliotheca, (1957) 156. p.

[611] A jogszokások hatalmáról ld. Denis Richet: La France moderne: l'esprit des institutions. Paris, Flammarion, 1973. (a továbbiakban: Richet: France), 21-25. p.

A francia forradalom egészen új helyzetet teremtett: a helyi jogszokások helyébe a megfellebbezhetetlen központi állam került. Az 1791-es alkotmány, és az ahhoz kapcsolódó törvényhozási folyamat ezt kétségtelenné tette. A francia vidék változó tűrésfokot mutatott az eseményekkel szemben: 1793, XVI. Lajos kivégzése jelentette a töréspontot: a vidék fellázadt a központi erőszak ellen: Korzika is kilépett a francia állam további kísérletezései köréből.

Hogy végülis ez a 20+5 év mennyire hagyott mély nyomokat a korzikai állam működésében, illetve hogy az 1794-es törvényhozók mely elemeket tartották meg a francia „hagyatékból", arra alább kitérünk.

A Governo provisorio

Ez a közel másfél éves korszak sajátos átmenetet jelent a korzikai alkotmánytörténetben. Tulajdonképpen előzménye az 1794-es rendezésnek, mivel – ekkor még angol asszisztencia nélkül – a korzikai vezetésnek módjában áll végiggondolni, hogy a fent említett francia „hagyatékból" mit tart meg és ötvöz össze a korzikai hagyományokkal. Ez a *governo provisorio*, vagy másik közkeletű nevén *governo separato* 1793 tavaszán veszi kezdetét, amikor április 2-án Paolit a Konvent bírósága elé idézték, de ő nem ment el. Paoli sejtette, hogy itt – már csak a saját feje mentése miatt is – kénytelen lesz Franciaországgal szakítani. Azt is sejtette, hogy ebben Korzika nem hagyja őt cserben. Ennek biztos tudatában hívta össze május 27-re[612] Cortéba a consultát. A consulta a régi – még Paoli előző uralma előtti - hagyományok szerint (1009 fős létszámmal) össze is gyűlt, és kikiáltotta Korzika függetlenségét. Tulajdonképpen ez a lépés jelenti a független kormányzat kezdetét, amit csak megerősített a Konvent határozata, amely július 17-én Paolit törvényen kívül helyezte. A *governo separato* időszaka három jól elkülöníthető szakaszra oszlik: az első 1794 januárjáig tart, amikor Paoli tulajdonképpen önállóan irányítja a szigetet, segítségül hívja az angolokat, és leszámol ellenzékével. A második 1794 júniusáig, amikor is a consulta kimondja a Nagy-Britanniávali uniót. Paoli működését tekintve ez nem sok változást hoz. A harmadik szakasz már nem is egészen ide tartozik: az angolok a szigeten vannak, Elliot teljhatalmú megbízott, az alkotmányt a consulta elfogadta, csupán az angol király általi szentesítést, és az alkirályi kinevezést várják. Elliot itt már komoly ellenintézkedéseket tesz a *governo separato* eddigi intézkedéseivel szemben. Az időszakot 1794 októberéig, Elliot alkirályi kinevezésének hivatalos megérkezéséig számítjuk.

Ezt az időszakot sokan Paoli második „*Generalat*"-jának nevezik, kérdés, ez mennyiben volt folytatása az elsőnek. Paoli nyilván igyekezett folytatni amit csak lehet, de jobb politikus volt annál, semhogy kitöröltnek nyilvánította volna az elmúlt 24-25 évet. Érdemes röviden megvizsgálni, miket elevenített fel, miket tartott meg az Ancien Regime-ből, illetve a forradalmi időkből. Néhai uralmának alapvető vonásait mindenképpen fel kívánta újítani: a személyes karizmán és a személyes kapcsolatokon alapuló hatalomgyakorlást értjük ez alatt, ami Paoli szemében gyakorlatilag teljhatalmat eredményezett. Ennek kapcsán azonban mindenkitől szabadulnia kellett, aki ezen hatalomnak valamilyen fokon ellenzéke lehetett. Ellenzékkel Paoli nem számolt: aki ellene volt, azt a haza ellenségének, és törvényen kívülinek nyilvánították.[613] Azok közül, akik Paoli lelkes hívei voltak még 1790-ben, száműzetésbe kergette a republikánusokat, de az 1790-es évek elején már száműzetésbe vonult királypártiakról sem akart hallani.[614] A Paoli-éra jellegzetes nyitánya volt a *consulta* összehívása, a régi (még 1764-nél is

---

[612] Az eseménytörténet ismertetésekor fentebb utaltunk a dátum bizonytalanságára.

[613] Ange Rovere egy tanulmányban éppen azt elemzi, hogy Paoli kormányzatának igenis, eléggé sok belső ellenzője akadt. 1793 őszén pl. sorra ellenállás bontakozott ki a nagy, franciabarát kikötőkben, majd Orezzában, Bozioban, Bastelicaban. Sok nagy klán is ide tartozott, akik azelőtt paolistának számítottak. Például: Gentili, Leonetti, Fabiani, Colonna Leca. Ld Ange Rovere: Le temps du Governo Separato, mai 1793 – mai 1794. = BSSHNC, CIVe année, 1995. fasc. 670-671. 91-92. p.

[614] Így menekültek el a szigetről 1793. májusában a Bonaparték, Multedok, Arenák, Casabiancák, összesen 1003 ember. (Ez az akkori korzikai lakosság fél százaléka volt.) Ld. Christian Peri: Le parti paoliste, 1790-1793. =

régebbi) hagyományok alapján. Például, hogy az 1009 résztvevő fegyveresen jelent meg. Ez minden korzikai szívét megdobogtatta, akárcsak a Paoli-féle szóhasználatnak az a megnyilvánulása, hogy *patria* és *nazione* alatt egyre inkább a korzikai és nem a francia értendő.[615] A consulta kijelentette, hogy szakít a Konventtel. Ez azt is jelentette, hogy a franciák által kinevezett megyei hivatalnokokat és *commissaire*-ket sem ismerik el. Ez egyben azonnal azt is jelentette, hogy feléledt a *presidio*-rendszer[616] is: franciák a tengerparti városok erődjeiben, hazafiak mindenütt máshol. Ugyanakkor érdekes, hogy 1793. július 9-én a *Conseil général* (ezt még így írták) megerősítette, hogy célja az elnyomásnak való ellenállás, az emberek és polgárok természetes jogainak biztosítása, a népszuverenitás biztosítása. Az 1789-es gondolatokat tehát nem tagadták meg. Az iratokban egyébként a hagyományos consultára egy ideig az *Assemblée nationale* kifejezést is alkalmazzák. A *Conseil général* fennmaradt, de egyre inkább olaszul, *Consiglio di stato*-nak nevezik, és magához ragadja a Paoli-féle időszak hatalmi jogosultságait. Az adminisztráció lényegében a *département* és a *comuni* (megyei és községi) magisztratúrái közötti kommunikáció formájában zajlott. A kormányzatot 1794. januárjától hivatalosan is „*provisorio*”-nak nevezik. 1794. márciusától a *Conseil général*-t a *Consiglio generale del governo di Corsica*, 1794. júniusától pedig a *Consiglio generale del governo provisorio di Corsica* váltja fel.[617] 1793 júniusától kezdve a *département conseil*-jét *governo*-nak hívják, és ennek nevében *commisario*-kat küldenek ki Ajaccioba, az ottani jakobinus városi tanács megrendszabályozására. November 25-én a Konvent megbízottait zsarnoki elnyomóknak bélyegzik, és minden kantonban (érdekes, ez a név is megmaradt még a pieve helyett) megfosztják őket hatalmuktól. A paolista kormányzat a zsarnokság ellen tökéletesen zsarnoki módon lép fel. 1793. szeptemberében a újra a régi, „mórfejes” zászlót teszik hivatalossá, és eltörölnek minden francia jelképet (trikolor, szabadságfák). A refraktáns (francia köztársasági esküt le nem tett) papokat többé nem üldözik, ellenkezőleg: azok látványosan visszatérnek, és a régi, katolikus rítusok szerint miséznek. Felvetődik az egyházi javak, és mindenféle földbirtokok visszaadásának kérdése (ezt azért Paoli sem kapkodja el). 1794 májusában a *Consiglio* kijelentette, hogy a forradalmi törvények ellentétesek a korzikai szokásokkal. Eltörlik pl. a válás engedélyezését.[618]

A *governo separato* időszakára jellemzőek a családi viszályok, az általános közbiztonság megromlása, és különösen a Hegyeken Túl a családi háborúságok: a magánhadseregek dúlásainak-fosztogatásainak kiújulása. A rezsimről általában elmondható, hogy sem a régi korzikai, sem az Ancien Regime korszakának nem volt pontos mása, számos forradalmi elemet is megtartott, ennek következtében egy nehezen áttekinthető, zűrzavaros korszakot jelentett, számos joghézaggal, ellentmondással. Az időszak másik fontos jellemzője, hogy Paoli messze túllépett minden alkotmányos keretet, gyakorlatilag diktátor-zsarnokként, önkényuralmi intézkedésekkel kormányzott a szigeten. A gyilkosságoktól tartózkodott, de a cortei várbörtön megtelt ellenzékiekkel, és sokakat emigrációba kényszerített.

Az 1794-es alkotmány

Sajnos, a korabeli források nem adnak kellő támpontokat arra nézvést, mit is szóltak a brit kormány miniszterei a korzikai unió ötletéhez. A legérdeklődőbbek talán megkeresték a szigetet a térképen. Mindenesetre már az is valami, hogy különösen gúnyos *bon mot*-k nem maradtak fenn az események kapcsán.[619] A Pitt-kormány lelkiismeretesen járt el, és az angol jogszokásoknak

---

Sardegna e Corsica negli anni della rivoluzione, 1793-1796. Cagliari, Univ. De Cagliari, 1979. 193-203 p. (a továbbiakban: Sardegna e Corsica)

[615] Francis Pomponi: Le temps de „governo provisorio”: juin 1793 – octobre 1794. = Sardegna e Corsica, 48. p.

[616] A presidio olaszul garnizont jelent, katonai erődöt. Ezeknek a tengerparti városoknak a közepén máig ott állnak az olasz-bástyás genovai erődök.

[617] Ezeket a nagyon érdekes elnevezés-történeti adatokat Francis Pomponi gyűjtötte össze fenti cikkében. 48-51. p.

[618] Az adatokat ld. Pomponi fenti cikkében: 52-66. p.

[619] Egy karikatúrát találhatunk III. Györgyről, mint Korzika szemlátomást gyengeelméjű királyáról a http://www.grosvenorprints.com/satire.htm honlapon, 1794-ből (2005. aug. 16.), valamint fennmaradt Lord

megfelelően nekilátott az uniós alkotmány elkészítésének. Angolszász törvénykezési hagyományok szerint ezt azzal kell kezdeni, hogy *precedens*eket, jogelőzményeket keresnek az eljárásra. Ilyen azonban nem volt: Angliának még soha, egyetlen ország sem ajánlotta fel magát ilyen formában. Ráadásul ez az országocska a Boswell által előidézett, pár évtizeddel korábbi érdeklődés elmúltával teljesen ismeretlen volt Anglia közvéleménye számára.[620]A kétségtelenül meglévő fenntartások ellenére nem szabad azt hinnünk, hogy az angolok Korzikán ugyanúgy készültek viselkedni, mint az afrikai vagy indiai bennszülöttekkel szemben. A korzikaiak európaiak voltak és keresztények, még ha angol szemszögből alacsonyabbrendűek is.[621] Az angolok visszafogott viselkedését nagyban elősegítette az a tény, hogy alig tíz éve élték túl az Egyesült Államok függetlenné válásának sokkját. Nagy-Britannia vezető politikusai valamennyien emlékeztek rá, mi vezetett az amerikai eseményekhez, és hogy ez mekkora szégyent és politikai válságot okozott a szigetországnak. A Pitt-kormány egyik vezérelve az volt, hogy a hasonló eseményeket mindenképpen el kell kerülni, a brit birodalom még meglévő területeinek „komfortérzetét" maximálisan elő kell segíteni, elsősorban az önkormányzat lehetséges formáinak kidolgozásával. Ennek jegyében az 1780-90-es években önkormányzati reformok zajlottak le Írországban, Indiában és Kanadában.

Amikor tehát Korzika nevében Paoli kijelentette, hogy egyenlő félként, és nem gyarmatként kíván a brit birodalom részévé válni, szándéka tulajdonképpen fogadókészségre talált Londonban. Elliot a whig párt azon részéhez tartozott, amely már az amerikai függetlenségi háború idején az amerikaiak követeléseit is készségesebben fogadta a többi frakciónál. Most is azonnal javasolta egy angol elveken alapuló korzikai alkotmány kidolgozását. Azonban nem sokkal később, miután minden bizonnyal egyre teljesebb képet alakított ki magában a sziget lakóiról, óvatosan akarta kezelni a kérdést: „...nagyon fontos számításba venni az ország lakóinak jellemét és temperamentumát. Uniónk nemrég jött létre, hiányzik a régóta létező kapcsolatrendszer, pillanatnyilag Korzikán a brit kormányzatnak mindenekelőtt bölcs és békülékeny hozzáállásra van szüksége."[622]

A brit alkotmány az 1790-es években

Az események további tárgyalása előtt érdemes egy kis kitérőt tenni a brit alkotmányosság korabeli helyzetére vonatkozóan. 1794-ben tulajdonképpen az a furcsa helyzet állt elő, hogy egy kicsi szigetecske bejelentette, hogy igényt tart az angol alkotmányra. És az angol vezetők ezt szemrebbenés nélkül tudomásul veszik, sőt, együttműködnek az ügyben. Erre a korabeli brit politikai élet, a politikai elit nézetei adnak magyarázatot.

Az 1780-90-es években Nagy-Britanniában nincs olyan politikai probléma, amelyet a közvélemény nem kapcsolna össze az alkotmány kérdésével. A Korona jogköre és gazdasági helyzete, a kormány hatásköre, a katolikus-kérdés, a választójog anomáliái, az ír parlament jogköre, és az egész amerikai függetlenségi háború mind alkotmányjogi vitákat eredményezett. Az angol politikai élet 1782 óta tulajdonképpen egy folyamatos alkotmányozás légkörében élt. John Cannon szerint „szinte hisztérikusan figyeltek az alkotmányra".[623]

Guilfordnak egy epés megjegyzése, miszerint „Korzika elfoglalása nem hazánk javára történt, csupán azért, hogy uralkodónknak új címe legyen." Ld. Gregory: Ungovernable Rock, 175. p.

[620] Az idős és beteg Boswell egyébként lelkesen ajánlkozott tanácsadónak. Levelét válaszra sem méltatták. Ld. Vergé, 446. p. Egyébként egy adalék Korzika ismeretlen voltához: az angol ellenzék vezérének, Charles James Fox-nak a bátyja 1794 tavaszán-nyarán utazást tett Itáliában. Élénk levelezést folytattak, Lord Holland minden élményéről részletesen beszámolt, de meg sem említi Korzikát, pedig ott éppen zajlanak a brit hadműveletek és az államalapító tárgyalások. Ld. Memorials and correspondence of Charles James Fox. Vol. 3. London, Richard Bentley, 1854. 72-79. p. Később is csak egy megjegyzése van Korzikával kapcsolatban, hogy a korzikaiaknak joguk van a szabad királyválasztáshoz. (81. p.)

[621] A Prime Minister and his Son : From the Correspondence of the 3rd Earl of Bute and of Lt.-General the Hon. Sir Charles Stuart / ed. E. Stuart Worthley. New York, Dutton, 1925. (a továbbiakban:Stuart), 251.

[622] Elliot Portlandnek írt leveléből, 1794. aug. 8. lásd Elliot: Correspondence, 10.

[623] Ld. Britain and the French Revolution, 28. p.

Ez a túlfeszített érdeklődés a brit alkotmány és jogrend sajátosságából fakad. A korabeli közvélemény világosan érzékelte, hogy az állam működésének számos területén komoly problémák vannak. Ezzel magyarázták többek között a tizenhárom amerikai gyarmat elvesztését is. A legtöbb európai országban kézenfekvő megoldásként nyilván hoznának egy sor reformot, és reménykednének, hogy majdcsak eltalálják a megoldást. Angliában azonban ez nem olyan egyszerű dolog. Az angol jog precedensjog: minden intézkedéshez precedenseket, jogelőzményeket kell keresni, és – ami súlyosbítja a helyzetet – minden meghozott döntés maga is örökérvényű precedenssé lép elő. Ha tehát egyszer meghoznak egy – bármilyen rossz – döntést, az tulajdonképpen a jövőben bármikor előszedhető jogelőzmény marad.[624] Az angol közjog eredendő konzervativizmusa ebből fakad: az angol közvélemény minden javasolt törvényt és kormányintézkedést azonnal leendő precedensként vizsgál, és jóváhagyását nem annyira a közvetlenül várható hatásától teszi függővé, hanem attól, hogy a kérdéses döntés esetleg 2-300 év múlva milyen módon befolyásolhatja az alkotmány működését. Az angol jogalkotók állandóan érezték ennek a felelősségnek a súlyát, törvényhozási munkájukat állandóan áthatotta egyfajta moralizálás. Az 1790-es évek közepére azonban éppen túljutottak egy nehéz időszakon. Az amerikai gyarmatok elvesztése kapcsán kialakult súlyos politikai, morális és gazdasági válságból már éppen kezdtek kibontakozni, és 1790-től kezdve jelentékeny elégtétellel vették tudomásul, hogy az őket legyőző Franciaország az övékénél sokkal mélyebb válságba jutott éppen. A háború kezdete pedig a brit politikai elitet egy sajátos magabiztossággal ruházta fel, úgy érezték, úrrá tudnak lenni minden nehézségen, és ennek egyik legfőbb oka éppen alkotmányuk kiválóságában rejlik. Egyébként az amerikai alkotmány megszületése is az angol alkotmány iránti elfogódottságot erősítette, hiszen nyilvánvaló volt, hogy a szöveg gyakorlatilag az angol elveken alapul, tulajdonképpen az angol alkotmányosság kartába öntött változata.[625] Tehát ha egy függetlenségét éppen kiharcolt nép érdemesnek tartotta az angol alkotmány legfőbb alapelveinek és számos passzusának átvételét, ez is annak kiválóságát bizonyítja. Ha a kor vezető brit politikusainak írásait, beszédeit figyeljük, nyilvánvaló, hogy mélységes reverenciával viseltettek alkotmányuk iránt. „Ez a csodálatos kormányforma bennünket az emberiség irigységének és csodálatának tárgyává tett…” mondta például William Pitt miniszterelnök.[626] „…a legtökéletesebb bölcsesség műve… Angliát ez az alkotmány tette naggyá és dicsőségessé…”[627] „Jelen boldogságunkat és virágzásunkat, melynek nincs párja az emberiség történelmében, a monarchikus kormányzás egyfajta keverékének köszönhetjük. Érezzük és tudjuk: boldogok vagyunk e kormányformában. Legfőbb kötelességünknek érezzük, hogy fenntartsuk és tiszteljük a brit alkotmányt, amely a tartós belpolitika bölcs és igazságos megfontolásai révén sérthetetlenséget biztosít az uralkodó szent személyének, ugyanakkor a kormányra háruló felelősség, a bölcs jogrendszer ellenőrzése révén, az arisztokratikus és demokratikus erők törvényhozás keretein belüli ötvözésével biztosítja magát egyrészt az abszolút hatalom, másrészt a tömegek szabadjára engedésének még nagyobb veszélyei ellen. Törvény előtti egyenlőségünk, politikai rendszerünk által biztosított szabadságunk irigység tárgya minden szomszédnép szemében. Ebben az országban nincs senki, aki gazdagsága vagy rangja következtében úgy kimagaslanék, hogy a törvények fölött álljon, és nincs olyan szegény és jelentéktelen egyén, aki ne állna a törvények védelme alatt. Az angol törvény dicsősége abban rejlik, hogy egyforma biztonságot és védelmet nyújt nagynak és kicsinek, gazdagnak és szegénynek.”[628] 1791-ben pedig, a Kanada-törvény tárgyalásakor a következőket mondja: „ez az alkotmány dicsőséget és

[624] Ez a stare decisis elve. A bírói döntvények azonban sok árnyalatnyi különbséget hordoznak, és ebben rejlik abíró mozgástere: a ratio decidendi, vagyis a precedensek közötti válogatás döntési joga. Erről ld. Roger Scruton: Anglia, egy eltűnő ideál. Bp. Typotex, 2004. 92-93. p.

[625] Az amerikai alkotmány teljes szövegét ld. Szöveggyűjtemény az Amerikai Egyesült Államok történetéhez, 1620-1980 /szerk. Bődy Pál, Urbán Aladár. Bp. Dialóg Campus K., 2001. 479-490. p.

[626] Pitt 1782. május 7-i parlamenti beszédéből. Ld. The speeches of the Right Honourable William Pitt in the House of Commons. Vol. 1. London, Longman, 1806. (A továbbiakban: Pitt: Speeches) 27-28. p.

[627] Pitt 1783. május 7-i parlamenti beszédéből. Pitt: Speeches, I. 72-73. p.

[628] Pitt 1793. február 1-i parlamenti beszédéből. Pitt: Speeches, II. 96. p.

boldogságot biztosít a benne élőknek… melyet ki kell terjesztenünk a fennhatóságunk alatt álló területekre, amennyire azt a körülmények megengedik."[629] Albert Venn Dicey, a 19. század egyik nagy alkotmánytudósa így fogalmazza meg ezt az érzést: „Az ő szemükben nem oly államrend volt az, melyet egyszerűen valamely más ország kormányzatához lehet hasonlítani, hanem a kormányzás mesterségének úgyszólván szentelt mysteriuma; nem készült, hanem termett… nem abstract elmélet szülte, hanem azon ösztön, mely az angolokat – még pedig a czivilizálatlan angolokat – egészséges, tartós intézmények teremtésére tette képessé…"[630] III. György király pedig nemes egyszerűséggel a „legtökéletesebb emberi alkotás"-nak minősítette az angol alkotmányt.[631] Ha a parlamentből kiszorult rétegek nem is feltétlenül osztották ezeket a nézeteket, a brit politikai elit teljesen meg volt győződve ezek igazságáról. Így amikor Korzika népe kifejezte csatlakozási vágyát a brit állam rendjéhez, az angolok ezen egyáltalán nem csodálkoztak. Elvégre a korzikaiak csak azt kérték, ami az adott műfajban pillanatnyilag a legjobb a világon.

A korabeli angol alkotmány a kortárs jogtudósok szemében elsősorban „kevert" alkotmány volt. Ez a fogalom az aristotelesi politikai elméletben gyökerezik. Aristoteles, majd nyomában Polybios írt arról, hogy a *monarchia*, *aristocratia* és *democratia* tiszta formájában könnyen elkorcsosul, eltorzul és kártékony, zsarnoki uralmat eredményez. A megoldás a kevert kormányzat (mixed government), vagyis a három alaptípus elemeit valahogyan keverni kell. Az angol alkotmány kiválóságát a kortársak elsősorban azzal magyarázták, hogy mindhárom alaptípus jó elemei érvényesültek, mégpedig kb. egyenlő arányban. A korlátozott királyi hatalom képviselte a monarchiát, a Lordok Háza az arisztokráciát, a Képviselőház pedig a demokratikus elemet. Ennek következtében minden angol aggályosan figyelte azt, hogy a brit alkotmány csodálatos építményének három pillére egyforma erős legyen, az alkotmány érzékeny egyensúlya ne boruljon fel.[632] A három pillér és egyensúly kérdését még egy, újabb jelentéssel is megtöltötték: a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalmat is beleillesztették ebbe a struktúrába. Az 1780-as évek brit belpolitikájának egyik kulcskérdése volt a „Korona káros befolyása", illetve ezen befolyás visszaszorítása. Ez alatt azt értették, hogy a Korona (a király és a kormány, a végrehajtó hatalom) túlterjeszkedik a többi hatalmi ág rovására. Az 1780-as években egész sor törvényt hoztak az alkotmány egyensúlyának fenntartása érdekében.[633]

Az angol alkotmány kiválóságába vetett hit a whig politika tradícióinak vonulatába tartozik Ez azt jelentette, hogy hitték a politikai intézmények előremutató fejlődését, a politikai jogok kiterjesztését a művelt emberek minél teljesebb körére, a kereskedelmi- és vállalkozási szabadságot, a szólás- és sajtószabadságot, az uralkodó hatalmának és az állami költekezésnek erőteljes korlátozását.[634]

Az angol alkotmányról tehát mindenki tudta, hogy kiváló valami. Apróbb problémák csak a pontos mibenlétével kapcsolatban merültek fel. Angliának máig sincs egy jogi dokumentum formájába öntött alkotmánya, és maguk az angol jogtudósok is jóízű vitákat folytatnak arról, hogy akkor pontosan mit is kell angol alkotmány alatt érteni.[635] Írott dokumentumokra nem lehet a kérdést leszűkíteni. Vannak törvényszöveg-listák, melyek számos variációban közlik a szerzők által alkotmányos jellegűnek minősített törvények listáját, de ahány szerző, annyi lista.[636] És

---

[629] Pitt 1791-es beszédéből idézi: John Ehrman: The younger Pitt: the years of acclaim. Stanford, Univ. P., 1969. 370. p.

[630] Dicey, A.V. : Bevezetés az angol alkotmányba, 2-3. p.

[631] Idézi Dicey, 2. p.

[632] Ezt részletesen és szépen kifejti: Lord Henry Brougham: The British constitution, its history, structure, and working. London, Griffin, 1860. 1-28. p.

[633] Ld. Tandori Mária: Hitek és tévhitek: a „Korona káros befolyása" Angliában a 18. század végén = A modern politikai gondolkodás kezdetei /szerk. Kukovecz György. Szeged, JATE, 1999. 121-128. p.

[634] Nineteenth, 2-3. p.

[635] Komoly viták voltak arról is, hogy egyáltalán létezik-e ez az alkotmány. A legnevesebb cáfoló személyiség Thomas Paine. Ld. Thomas Paine: Az ember jogai. Bp. : Osiris, 1995. 44-45. p.

[636] A listák általában a Magna Charta 1215-ös dokumentumával kezdődnek, és általában a következő törvényeket tartalmazzák: 1628: Petition of Rights, 1679: Habeas Corpus Act, 1689: Bill of Rights, 1701: Act of Settlement, a későbbiek közül pedig a Reform Bill-eket (1832, 1867, 1884), a skót és ír uniós törvényeket (1707, 1801), a Katolikus

minden szerző sürgősen kijelenti, hogy az írott törvények csupán egy csonka vázát adják az egésznek. Az angol alkotmány lényegét valójában a hagyományok, sokszor íratlan jogszokások jelentik. Az angol alkotmánnyal foglalkozó munkák nagy része máig is ahhoz a módszerhez folyamodik, hogy precedens-jellegű események ismertetésével és elemzésével módszeresen leírja az angol állam működésének kialakult szokásait, és ezt tekinti alkotmánynak. A 18. század végi korzikai törvényhozóknak tehát a brit állam működési mechanizmusát kellett értelmezniük, kiválogatni belőle a lényegi, és Korzika számára jelentéssel bíró elemeket, és egy modern alkotmány formájába önteni azokat.

Az 1790-es évek angol alkotmányával kapcsolatban még valamit le kell szögeznünk. Egy ország és egy korszak alkotmányos elvei nem mindig állnak szoros összefüggésben az adott időszak tényleges állami működésével. Az íratlan angol alkotmányos elvek: személyi-, gondolat-, szólás-, és gyülekezési szabadság nem mindig működtek egyformán. 1793. február elseje, az angolok számára a háború kitörése egész sor olyan változást hozott, amelyek erősen korlátozták az említett szabadságjogokat. 1793-tól kezdődően sorra születtek a korlátozó törvények (Alien Act = Idegenrendészeti törvény, 1794. május 23-án a Habeas Corpus felfüggesztése, 1795 decemberében a Treasonable and Seditious Practices Act, illetve a Seditious Meetings and Assemblies Act (ezek lázadási törvények), majd később, 1798-ban a Regulation of Printing and Publications Act (gyakorlatilag a sajtócenzúra visszaállítása), végül 1799-ben a Combination Act (mindenfajta szervezet létrehozásának titalma).[637] Akik tehát Korzika számára alkotmányt készítettek, azok egy olyan angol alkotmányt vettek mintául, amely akkoriban tulajdonképpen nem is létezett.

1794. Június 19-én megszületett Korzika új – egyúttal angol mintákat és a legmodernebb alkotmányos elveket követő – alkotmánya[638]. Az alkotmány formailag azért érdekes, mert teljesen modern dokumentum: szerkezetét, adatcsoportjait tekintve jelen korunkban is tökéletesen megállná a helyét. Saját korában formailag leginkább két dokumentumra emlékeztet: az Amerikai Egyesült Államok és Franciaország 1791-es alkotmányára. Nincs arra vonatkozó adat, (bár nem is zárható ki) hogy a korzikai törvényhozók közül ismerte volna valaki az amerikai alkotmányt. Azonban mindegyik ismerte a franciát. Így, bár az alkotmány szelleme sok tekintetben angol, annak formája, logikai rendje a francia alkotmányos monarchia alaptörvényével rokonítható. Érdekes formai jellemzője a három dokumentumnak, hogy az 1791-es francia alkotmány rendkívül részletesen kidolgozza az összes hatalmi ág működésének legapróbb részleteit is, így egy igen terjedelmes dokumentumot kapunk, ugyanakkor az amerikai és a korzikai szöveg sokkal rövidebb. Az amerikai alkotmány szikár logikával mindent pontosan tárgyal, de lakonikus rövidséggel, a korzikai is, bizonyos témákról pedig nem ejtenek szót. A terjedelmi különbségek okát valószínűleg ott kell keresnünk, hogy az amerikai és a korzikai állam nagyrészt már kiépült szervezetek működésén alapult, így a helyhatóságokról például nem is tesznek említést, csupán az újdonságokat részletezik. A francia állam azonban mindenben szakítani akart a régi rendszerrel, és az a kevés, amit megtartott (pl. a monarchia intézménye), az is teljesen új alapokon épült fel. Így kénytelen volt a legapróbb részleteket is aggályos pontossággal körülírni.

Fentebb már említést tettünk a 18. század második felében divatos érdeklődésről, az angol alkotmány iránt. Ez az érdeklődés Franciaországban is olyan erőteljes volt, hogy a franciák és angolok régi gyűlölködése ellenére az 1791-es alkotmányban meglepően sok angol hatás mutatható ki. Ez első látásra nem is mindig nyilvánvaló, de ha megnézzük a szöveget, egészen sok angol „alkotmány-nyomot” találhatunk. Csak a legfontosabb, legjellemzőbb elemeket emeljük ki. Különösen érdekesek azok az elemek, amelyek Angliában íratlan hagyományok, a közjogi

---

Emancipációs Törvényt (1828), illetve az 1911-es Parliament Act-et, a Lordok Háza vétójogának eltörlésével, az 1914-es ír Home Rule, illetve 1918-ból a nők választójogának törvénye. A legújabb kiadványokban szerepelnek az 1998-tól kezdve meghozott alkotmányos intézkedések is. (Az Európai Unióról, Skócia parlamentjéről és a Lordok Házáról.)

[637] Erről részletesebben ld.: Il modello… 193-205. p.

[638] Szövege olvasható a BSSHNC 1891., 121-125. Fasc.

elismertség határán állnak, a közvélemény azonban számon tartotta őket, a francia törvényhozók pedig bevették az alkotmány szövegébe. Ilyen például az az elv, hogy a törvény mindenkire egyformán vonatkozik, vagy a parlamenti működési szabályok (az angol *standing order*-ek), mint pl. a törvény háromszori olvasata, a királyi trónbeszéd, vagy a képviselői mentelmi jog. Mindenképpen az angol alkotmányos gondolkodás nyomait kell látni az olyan kitételekben, mint az alapvető szabadságjogok: az utazás-, szólás- és gyülekezési szabadság, a tulajdon sérthetetlensége. Külön ki kell emelni a Habeas corpus-elvet, az óvadék és az esküdtszék kérdését. Ugyancsak angol elv a cenzusos választójog, mégpedig a választhatóságra vonatkozó emelt cenzussal. Az 1780-as évek angol belpolitikai vitáinak köszönhető, hogy az 1791-es alkotmányban megjelenik a civillista szabályozásának és a régensségnek a kérdése (különös tekintettel a király elmebajára: ilyesmi az utóbbi háromszáz évben Franciaországban nem fordult elő, III. György angol király 1788 őszén kitört elmebaja azonban súlyos helyzetet idézett elő a szigetországban, és mély benyomást gyakorolt egész Európa politikai közvéleményére: az 1812-es szicíliai alkotmányban is megtaláljuk nyomát). Határozottan az angol közjog hatása az a szigorú kitétel, miszerint adóügyekben kizárólag a Nemzetgyűlés dönthet. Az is az angol minta megjelenése, hogy – bár a király nevezi ki a minisztereket – a király ugyanakkor semmit sem tehet miniszteri ellenjegyzés nélkül, és a király cselekedeteiért a miniszterek felelnek, őket a Nemzegyűlés vonhatja felelősségre. Angol elv a királyi hatalom drasztikus korlátozása.A vétóval kapcsolatos szabályok az 1791-es alkotmány sarkalatos részét képezik.[639] Erről alább részletesen lesz szó. Összességében megkockáztatjuk azt a megállapítást, hogy az 1791-es francia alkotmány is igen nagy részben – angol alkotmány volt.

Az 1794-es korzikai alkotmány az uniós törvény része volt, és egy 36 tagú, jogászokból álló bizottság dolgozta ki, melynek Sir Gilbert Elliot[640], Pozzo di Borgo[641] és Paoli is tagja volt. Vezérelvük a brit és a Paoli-féle, 1755-ös korzikai alkotmány[642], valamint a korzikai hagyományok összeötvözése volt. A történészek között azóta is vita folyik, hogy ez az alkotmány inkább korzikai, vagy inkább brit termék-e[643]. Három fő készítője számára ez a munka afféle jutalomjáték volt. Különösképpen Sir Gilbert számára, aki az angol alkotmány iránt leginkább elfogódott whig körökhöz tartozott, és szentül meg volt győződve arról, hogy ez az alkotmány gyógyír lehet a világ összes bajaira. Ő maga is érezte különleges helyzetét: ő lehetett az első személy, aki külföldön, gyakorlatban is ki tudta próbálni a brit alkotmány exportálásának elméletét.

---

[639] Az alkotmány szövegét ld. Francia forr. Dok., 116-138. p.

[640] Sir Gilbert Elliot, 1st Earl of Minto (1751-1814) Az angol whigek egyik prominens politikusa. Lord Rockingham, majd Charles Fox híve, de 1793-ban, a francia forradalom elleni háború kitörésekor a whig párt jelentős részével együtt átáll William Pitt miniszterelnök újtory kormánya mellé. E átállásnak köszönheti hivatalait: 1793-ban Toulon polgárainak parancsnoka lesz (Toulon brit megszállása idején), majd Korzikán kap hasonló megbízatást. 1794 októberétől 1796 őszéig Korzika angol alkirálya. Később bécsi nagykövet. Karrierje csúcsát élete végén indiai alkirálysága jelenti. Ld. Judd, Gerrit P.: Members of Parliament 1734-1832. Hamden, Archon Books, 1972. 185. p., valamint Life and Letters of Sir Gilbert Elliot, 1st Earl of Minto from 1751 to 1806 in 3 Volumes. London, Longmans, 1874. passim

[641] Carlo Andrea Pozzo di Borgo (1764-1842) Korzikai földbirtokos-családból származó jogász. Fiatalon Napóleon barátja, majd vetélytársa és esküdt ellensége. Elliot alkirálysága idején annak jobbkeze, 1796 őszén menekülni kényszerül. Angol állami nyugdíjat kap, nemsokára azonban I. Sándor cár szolgálatába áll, ahol diplomata lesz, a restauráció után XVIII. Lajos tanácsadója. Ld. McErlean, John Michael Peter: The Formative Years of a Russian Diplomat (PhD these) Univ. Of Washington, 1967. passim, ill.: http://en.wikipedia.org/wiki/Carlo_Andrea,_count_Pozzo_di_Borgo (2005. július 8.)

[642] Carrington, Dorothy: Pascal Paoli et sa „constitution" : 1755-1769 = AHRF, 1974. 508-541. P.

[643] Didier Linotte szerint ez nagyobbrészt brit, kisebb részt francia hatásokat tükröz. Ld. Didier Linotte: La constitution anglo-corse et les constitutions francaises: théorie constitutionelle = BSSHNC, CXIV (1995) fasc. 670-671. 35. P. Carlo Rafaele Ricotti szerint azonban az angol alkotmányosság nyomai nemcsak Korzikán, hanem a Mediterráneum több szigetén (Málta, Ion-szigetek, Szicília) is kimutathatók ld. BSSHNC (mint fenn) 21-31. P.

Korzika jogi helyzete a brit birodalmon belül

Az alkotmány egyik legérdekesebb kiindulópontja az volt, hogy az amerikai függetlenségi háború után a brit kabinet levonta a tanulságokat az akkori kudarcból, és gondolkodni kezdett az anyaország és gyarmatai kapcsolatának tisztességes, mindkét fél számára elfogadható és tartós rendezéséről. Ezeknek az éveknek ilyen jellegű terméke a Kanadai territóriumok 1791-es önkormányzatának megalapítása, Írországban az 1782-es Grattan alkotmány, majd a szabadkereskedelmi egyezmény felkínálása, de ebbe a sorba illik az 1784-es India törvény is, mely bevezette India kettős kormányzatát (vagyis India már nem a Kelet-India-Társaság magánbirtoka, hanem a brit kormány által, helyi kormányzat bevonásával működő politikai egység). Amerika elvesztéséből ekkoriban leginkább azt a következtetést vonták le, hogy a lakosoknak túl nagy volt a szabadsága, ez a szabadság rossz irányba fejlődött, és anarchiát eredményezett. Thurlow Lordkancellár szavaival: „Fenn kell tartani a végrehajtó kormányzat legteljesebb befolyását[644]". Másfelől azonban a gyarmatok kormányzatát közelíteni akarták a brit modellhez – erről Pitt is beszélt, amikor Kanada-törvényét terjesztette a Ház elé. Ez a törvény Kanada mindegyik rész-egységének (Felső- és Alsó Kanada) választott törvényhozást adott (az Alsóház helyett), egy életfogytig tartó tagsággal járó Tanácsot a Lordok Háza helyett. A helyben hozott törvényeket a király által kinevezett kormányzó megküldi a londoni Titkos Tanácsnak, majd a király szentesíti.[645] Itt is fontos körülmény, hogy nem a londoni Parlament tárgyalja és dönti el. Ez az önkormányzat tehát csak részlegesen érvényesült, mégis, jelentős gesztus volt a kanadaiak felé, hiszen ingyen megkapták azt, ami miatt az amerikai telepeseknek függetlenségi háborút kellett indítaniuk.

1782. óta Írországnak is független, két kamarás törvényhozása volt. Ír parlament azelőtt is létezett, de az 1495 óta létező Poynings Act[646] előírta, hogy törvényei csak az angol parlament ellenjegyzésével léphetnek hatályba. Az amerikai függetlenségi háború alakulása következtében a brit kormányzat helyzete annyira meggyengült Írországban, hogy amikor 1781 decemberében egy képviselő javasolta a Poynings Act eltörlését, a folyamatos válságban lévő angol kormányok egyike sem tudott hatékony ellenlépéseket tenni. A törvény visszavonása értelmében a brit parlament elvesztette ellenőrzését az ír parlament fölött, annak egyetlen korlátozó tényezője a királyi vétó maradt.[647] A dublini parlament azelőtt csak belügyekben volt illetékes, minden olyan kérdésben, ami a birodalmat érintette, csak London intézkedhetett. 1782-től az írek önálló külpolitikai tapogatózásokba is kezdtek, az angolokat vámtarifa-elképzeléseikkel zaklatták fel leginkább, különösen azért, mert nem átallottak még angol árukra is tarifát kivetni.[648] E lépésekre válaszul az angol kormány kereskedelmi egyezményt javasolt – ez gyakorlatilag egy szabadkereskedelmi egyezmény lett volna. Az egyezmény az új és erős Pitt-kormány határozott fellépésének köszönhetően keresztül is ment a házakon, de olyan csekély szavazattöbbséggel,

---

[644] Gregory: Ungovernable Rock, 81. P.

[645] Kanada önkormányzatának kialakulása is hosszú folyamat volt: ennek első jelentős dokumentuma az 1774-es Quebec Act, mely Francia-Kanada helyzetét rendezte a birodalmon belül, mégpedig a francia lakosságra nézve nagyon kedvezően. A francia részt nem akarták az angol törvények átvételére kényszeríteni, úgy gondolták, hogy látva az angol alkotmány kiváló működését, a franciák maguk kérik átvételét. (Ez, a franciákat illető „pozitív diszkrimináció" is hozzájárult a 13 angol gyarmat felháborodásához.) Ez a törvény jól sikerült abból a szempontból, hogy Kanada nem csatlakozott a függetlenségi háborúhoz sem most, sem majd 1812-ben. Számos problémát azonban konzervált: a franciák pl. sosem ismerték meg az angol alkotmányt, mivel rigorózusan ragaszkodtak a sajátjukhoz. A francia közösség elzárkózó maradt, a kormányzó partonátusa egyértelműen a britek felé irányult. A Kanada-törvényről részletesebben ld. John Ehrman: The Younger Pitt: the years of acclaim. Stanford, Univ. P., 1969. 360-370. p. A híres, 1839-es Durham jelentés után 1840-ben hoznak majd új Kanada-törvényt. Ld. részleteit http://www.geocities.com/Yosemite/Rapids/3330/constitution/18391...(2005.04.06.)

[646] Ld. Írország története /szerk. T.W. Moody. Bp. : Corvina, 1999. 119. p.

[647] Edith Mary Johnston: Ireland in the 18th century. Dublin, Gill and Macmillan, 1974. 152. p. (a továbbiakban: Johnston)

[648] Az 1780-as évek ír mozgalmairól ld. Foster, R. F.: Modern Ireland, 1600-1972. London, Penguin, 1988. 246-251. p.

hogy ennek hatására maga a kormány állt el az ötlettől. A javaslat fő ellenzői egyébként bizonyos olcsó ír dömpingtől tartó angol gyárosok, illetve a megnövekedő honvédelmi költségeket vállalni nem akaró ír arisztokraták voltak. [649] Ráadásul a Test Act Írországra is érvényes volt, így a parlamentbe nem kerülhetett be az ország lakossága túlnyomó részének, a katolikusoknak egyetlen képviselője sem. A Lord Lieutenant nevű alkirály-kormányzó valójában az angol kormány tagja és megbízottja volt, aki az Írországban is dívó patronátus[650] miatt lényegében teljhatalommal rendelkezett. A Lord Lieutenant alkotmányos helyzete nem volt egészen egyértelmű. A király nevezte ki, az hívta vissza, neki tartozott felelősséggel, de pontosan az 1780-as évtizedben kezdődnek elvi viták a brit politikai közéletben a miniszteri felelősségről, és egyre komolyabb formában merül fel az, hogy a miniszterek a király helyett a Parlamentnek tartoznak elszámolással. A 18. század végének ír alkirályai mind azon fáradoztak, hogy a lehetőségeknek megfelelően tágítsák saját mozgásterüket. Ezt a patronátus révén próbálták elérni. Egy újonnan kinevezett alkirály két dolgot tehetett: vagy azonnal, fenntartás nélkül átvette elődje klientúráját, és a parlament két házában azokra támaszkodva próbálta keresztülvinni döntéseit, vagy az előd pártját lehetőleg minél hamarabb szétzilálva teljesen új pártot szervezett maga köré. Ez utóbbi természetesen nagyon fárasztó és költséges művelet volt, hiszen minden delikvensnek jó, zsíros állásokat kellett juttatni (az elődöket kirugdosgatva onnét). Természetesen ezáltal a Lord Lieutenant a saját pártja mellé rögtön beszervezett egy erőteljes és vérig sértett ellenzéket is.[651] A brit köznyelv egyébként a Lord Lieutenant-et már a 18. század végén „viceroy", vagyis alkirály néven nevezte.

Ebbe a sorba illik az 1784-es India törvény is, mely bevezette India kettős kormányzatát. Ennek lényege az, hogy India már nem a Kelet-India-Társaság magánbirtoka, hanem a brit kormány kinevezett tisztségviselői, valamint a Társaság tulajdonosi tanácsa által közösen irányított politikai egység. A hatásköröket logikusan úgy osztották fel, hogy a kereskedelmi és helyi ügyek a Társaság fennhatósága alá tartoznak, az esetlegesen háborúhoz vezető külpolitikai kérdésekben azonban a brit kormányzó dönt, a megszálló hadsereg is az ő fennhatósága alá tartozik. Ez a törvény egy jó húsz éven át tartó átgondolási folyamat eredményeképp született meg, a legfőbb gondot a hatáskörök elszeparálása jelentette.

A brit gyarmatok igazgatása a 18. században korántsem volt egységes eljárás. A gyarmatok létrehozásának körülményei szerint különféle státusok léteztek. Az említett 13 elszakadt gyarmat közül Connecticut és Rhode Island *chartered colony* volt. Itt egy szabadalomleveles kereskedőtársaság szerződési formái öröklődtek át az államra. Kormányzóját a király nevezte ki, de választott kormányzata, mint afféle igazgatótanács működött. Maryland, Pennsylvania *proprietary colony* volt, a király által kiváltságokkal felruházott tulajdonos döntött a kormányzóról. A koronagyarmatok tisztán király által kinevezett kormányzattal rendelkeztek. A tendencia az volt, hogy a tulajdonosi gyarmatokat politikai zűrzavarok alkalmával általában átszervezték koronagyarmattá.[652]

Korzika leendő jogi státusa számára tehát sokféle minta adódott.

Korzika államrendjének megállapítása kapcsán több helyütt elhangzik az utalás, miszerint a leendő domíniumi birodalmi státust – abban a letisztult fomájában, ahogyan majd 1867-ben, Kanadában létrejön – Korzika közelített meg leginkább.[653] Ezzel kapcsolatban érdemes kitérni rá, mit is értettek a domíniumiság lényege alatt. A későbbi domíniumok mind olyan területen jöttek létre, ahol a brit birodalmon belül angolszász telepesek képezték a lakosság túlnyomó részét, és azok gyakorlatilag az anyaországihoz hasonló önkormányzati struktúrát és törvényhozó-végrehajtó hatalmat kaptak, nagyfokú belügyi önállósággal, ugyanakkor a brit korona

---

[649] Gregory: Ungovernable Rock, 82. P.

[650] A mindenkori kormányzat tudatos klientúra-építése kitüntetések, birtokok, illetve állami hivatalok adományozása révén.

[651] Johnston: Ireland, 132-133. p.

[652] Christie, Ian R.: Crisis of empire: Great Britain and the American colonies, 1754-1783. London, Arnold, 1966. 14-18. p.

[653] Jean-Yves Coppolani: La constitution du 19 juin 1794 = BSSHNC, CXIII-CXIV. Fasc. 668-669. 33-37. p.

fennhatóságának elismerésével. Kanadán kívül a brit birodalom legismertebb dominiumai az Ausztrál gyarmatok, és egy időre Dél-Afrika voltak.[654] Ebbe a képbe Korzika csak részben illik bele: önkormányzati és törvényhozási hagyományai voltak, de nem angolszász telepesek hozták létre.[655] Itt a dominiumi elv kezdeti bizonytalanságával kellett számolnunk, és a brit állam gesztusával, egy idegen, de a birodalomhoz önként csatlakozó nép iránt.

Az alkotmány szövegét Londonba küldték, Korzika királyának jóváhagyását kérve. Hangsúlyozták, hogy nem a brit Parlament jóváhagyása kell, mivel annak nincs joga Korzika fölött intézkedni. Amennyiben ez egy puszta perszonális unió, kétségtelen, hogy egyedül a királyi személynek van bármiféle jogosultsága az ügyben. Mivel azonban ez egy unió volt, nem pusztán perszonális unió, a helyzet kissé bonyolultabban alakult. Ha megnézzük az alkotmány szövegét, feltűnik, hogy bár számos paragrafus taglalja a király illetve alkirály jogkörét, Korzika és Nagy-Britannia tényleges kapcsolatával tulajdonképpen egyetlen paragrafus foglalkozik, az is általánosságban: a IX. fejezet 3. cikkelyében a szöveg kijelenti, hogy Korzika népe lekötelezett és hálás az angoloknak, azok érdekeit a sajátjainak tekinti (hogy ez alatt pontosan mit értettek, az nem derül ki), osztozik annak minden háborújában és békéjében, és végül: „A korzikai Parlament mindig kész lesz elfogadni a jelen alkotmánynak megfelelő szabályozásokat, amelyeket Őfelsége és Nagy-Britannia Parlamentje már elfogadott, a brit birodalom és a hozzá tartozó területek kereskedelmének terjeszkedése és haszna érdekében." Itt tehát tulajdonképpen jókora joghézag marad abban a tekintetben, hogy mi is a birodalmi érdek. Visszatérve az alkotmány jóváhagyására, rögtön elkezdődtek a problémák. A brit uralkodó hatalmának jelentős része a 18. század végén már ú.n. delegált hatalom volt, vagyis személyesen nem ő intézte, sőt, a felelősséget sem ő viselte, hanem a kormány, a miniszterek. (Erről évtizedeken át heves viták folytak, hogy a kormány testületileg, avagy a miniszterek individuálisan viselik-e a felelősséget, és a parlament, illetve a király felé.) Korzika ügyei ilyen módon több tárcát is érinthettek. Mint szabad, önálló ország, elsősorban a Külügyet kellett volna, hogy érintsék, sajátos módon éppen ez teljesen kimaradt a dologból. Az unió ténye belüggyé tette Korzikát, másrészt azt is meg kell jegyeznünk, hogy a 18. század végén a Külügy egy gyenge tárca volt, sokkal gyengébb, mint majd a 19. század közepétől lesz. A gyengeség fő oka az volt, hogy a korabeli diplomáciai gyakorlat az államközi kapcsolatokat a fejedelemek személyes ügyévé sorolta, és sajátos módon az angol uralkodó ezen a téren őrizte meg legtovább a hatáskörét (utalhatunk is sokkal későbbi példákra is: Viktória királynő, mint Európa nagyanyja, családi ügyként kezelte a kérdést, de még VII. Edward is személyesen tárgyalta le a francia antant-szerződést.[656]) Korzika ügyeivel tehát a továbbiakban a brit Home Office (a társországok és gyarmatok ügyében pillanatnyilag illetékes belügyminisztérium) foglalkozott. Az ügyekbe kellett, hogy legyen némi beleszólása további három tárcának: a War Office-nek a szigeten állomásozó brit seregek révén, az Admiralty-nek a térségben tartózkodó flotta révén, és végül, de nem utolsósorban az Exchequer-nek, a Pénzügyminisztériumnak az ide érkező támogatások miatt. Mivel adott esetben a Chancellor of the Exchequer (pénzügyminiszter) pozícióját maga a miniszterelnök, William Pitt töltötte be, így itt legalább nem kell külön miniszterrel számolni. A forrásokból azonban kitűnik, hogy a sziget ügyeivel egyedül Lord Portland belügyminiszter, illetve kisebb részben Henry Dundas hadügyminiszter foglalkozott, más – beleértve a miniszterelnököt is – nem. Mivel Nagy-Britanniában miniszter csak parlamenti képviselő lehetett, továbbá a belügyminisztérium törvényi jellegű intézkedéseihez is a brit Parlament jóváhagyása kellett, Korzika népe közvetve tehát mégis alárendeltje lett a brit törvényhozó és végrehajtó hatalomnak egyaránt. Sir Gilbert Elliot, az angol ügyvivő, illetve 1794 őszétől alkirály, hivatali levelezést Lord Portlanddel folytatott, tőle várt

[654] A különféle területek dominiumi berendezkedéséről részletesen ld. Ilonszky Gabriella: Westminsteri változatok : az angolszász politikai rendszerek. Bp. Aula, 1998. passim.

[655] Csak az érdekesség kedvéért jegyzem meg, hogy volt Elliotnak egy elvetélt javaslata a sziget „etnikai átalakítására": 1795. július 13-án kéri Portlandet, hogy küldjenek angol deportált fegyenceket Korzikára, közmunkák végzése céljából. Elliot: Correspondance, 208. p.

[656] Muriel Chamberlain: Pax Britannica: British foreign policy 1789-1914. London, Longman, 1988. (a továbbiakban: Chamberlain: Pax Britannica) , 11. p.

segítséget, utasítást, támogatást és konkrét intézkedéseket. Több ízben maga is „annexió”-t emleget a sziget megszerzésének módjaként.[657] Ergo: a korzikai királyság, mint a brit belügyi tárca egyik támaköre működött. A helyzet visszásságát maguk a korzikaiak és érezték. „Ha a parlament csinál valamit, egy másik parlament megsemmisítheti…ha a parlamenti képviselők nem azt teszik, amit várnak tőlük, csak őket teszik felelőssé, és más képviselőt választanak helyettük”- írta Paoli egyik levelében.[658]

A brit gyarmati politika a 18. század végén

A téma kapcsán érdemes a brit gyarmatpolitika korabeli helyzetéről is szólni. Korzika megszerzése éppen egy olyan időszakban következett be, amely a brit történelemnek leginkább „gyarmatmentes” korszaka. A brit gyarmatpolitikában az 1783-as sokk után több évtizedes szünet következett. Majd a 19. század elejétől kezdenek újra foglalkozni a területszerzés kérdésével, de igazán majd csak jóval 1850 után. A hatalmas brit gyarmatbirodalom, amely első formájában a hétéves háború idején, hihetetlenül gyorsan jött létre, majd az amerikai függetlenségi háborúval ugyanolyan hihetetlenül gyorsan omlott össze, jó időre elvette az angolok kedvét a szisztematikus terület-gyűjtéstől. A területszerző érdeklődés Ázsiára korlátozódott. A brit gyarmati gondolkodást a 19. század közepéig jelentősen befolyásolja a liberális gazdaságpolitikai irányzat, melynek gondolkodói hevesen ellenezték a klasszikus gyarmati rendszer kiépítését, mondván: a koronagyarmat fenntartása hatalmas ráfordításokat igényel, és elnyomó szerepkörrel jár, szóval nem éri meg. (Erre legjobb példa az imént elszakadt, hálátlan Tizenhárom volt.) Sokkal kedvezőbb a tőkebehatolások támogatása. Erre legjobb példa a Kelet-India-Társaság, amely Indiában veszteségesen működött, nemegyszer csődbe került (a Bostoni Teadélután előzménye is éppen egy ilyen csőd volt!), ugyanakkor az elvileg független Kínában az ópiumkereskedelem révén hihetetlen hasznokat zsebelt be.[659] Ez a gondolatrendszer egyébként a 19. század végén is szívósan továbbélt: amikor az 1880-as években Afrika felosztásából az angolok kivették (oroszlán-)részüket, a Nyugat-, Dél-, és Kelet-Afrika Társaságokra bízták az aktuális célterületek felderítését, azok elfoglalását és kiaknázását. Az ilyesmivel járó piszkos munkát, a durvaságokat a magántársaságokra bízták (melyek állami szabadalomlevéllel működtek). Majd, miután a vállakozás sínen volt, az uralom szilárd, és a haszon busás, az angol állam szépen saját kézbe vette a területet, és koronagyarmattá minősítette azt.[660] Tehát, még az 1880-as években is ilyesfajta „fügefaleveleket” tettek a direkt gyarmatosítás elé. Az 1780-as években Ausztrália megszerzésének nagyon komoly ellenzői voltak, végül, nagy nehezen a fegyenctelepként történő hasznosítást hagyták jóvá.

Ha szűkebb korszakunkat, a 18-19. század fordulóját nézzük, közismert tény, hogy Nagy-Britanniának tulajdonképpen minden erőforrását igénybe vette a francia háborúk sorozata, szisztematikus terjeszkedést csak Indiában folytatott, illetve az Indiába tartó hajózási útvonalon szerezte meg a számára fontos állomáshelyeket azoktól az államoktól, akik a háború során időlegesen a franciák mellé álltak (a hollandoktól Fokföld, Ceylon, a franciáktól pár Nyugat-afrikai telep, stb.). Ezeknek egy részét 1814-ben, a békekötéskor visszaadta (azonban Fokföldet és Ceylont jó ízléssel megtartotta). Hasonlóan, „kénytelenségből” szerezte meg pl. Máltát. Anglia tehát úgy tett, mint aki véletlenül belebotlott bizonyos területekbe, és akkor már nem akarta veszni hagyni azokat. A helyzet azonban valóban azt tükrözte, hogy a brit állam tulajdonképpen az 1860-as évekig nem rendelkezett átgondolt, következetes gyarmatpolitikával.

---

[657] Elliot: Correspondance, 214. p.
[658] Defranceschi: Royaume anglo-corse, 228. p.
[659] Ld. D. L. Mackay: Direction and purpose in British imperial policy, 1783-1801. = The Historical Journal, XVII, 3. (1974.) 487-501. p. 488. p.
[660] Chamberlain: Pax Britannica, 152-153. p.

A Pitt-kormányzat egyáltalán nem foglalkozott a kérdéssel. Pitt személyesen sem.[661] A helyzet fonákságát legjobban talán az illusztrálja, hogy a Pitt-kormányok idején még önálló gyarmatügyi minisztérium sem létezett. Az 1770-es években létező Colonial Office-t a Board of Trade-ből[662] különítették el. A Gyarmatügyi Hivatalt 1783-ban, az amerikai háború elvesztése fölötti első elkeseredésükben megszüntették, és a kevés megmaradt gyarmat ügyeit a Belügyminisztériumhoz utalták. Ráadásul a jól működő Board of Trade-et is elhanyagolták. A belügyi vezetők ráadásul általában olyan emberek voltak, akik egyáltalán nem értettek a tengerentúli birtokokhoz, és a minisztérium-átalakítások révén a gyarmatügyekhez értő, gyakorlott adminisztrátorok is a régi tárcánál maradtak.[663] Az 1794-es kormány-átalakításnál[664] Lord Portland kapta a Belügyet, akinek – mint fentebb utaltunk rá – semmi affinitása nem volt a gyarmatok felé, Korzika ügyei is sokadrangú kérdést jelentettek számára. Nem is csoda. Ezekben a zavaros években Portland számára az igazán égető problémát a brit társadalom fokozódó nyugtalansága, a közrend fenntartása, a politikai szerveződések, a romló életszínvonal, a gyári zavargások, a börtönök, a milicia, a népességnyilvántartás, az idegenrendészet, a titkosszolgálatok, sőt, a koronabirtokok irányítása jelentették: a tengerentúli területek púp voltak a hátán.[665] Minisztériumi stábja is mindössze 13 emberből állt. Az 1794-es kormány-átalakításkor megszervezték a War Office-t (hadügyminisztérium), de eszükbe sem jutott a gyarmatügy hatékonyabbá tétele. Mi tagadás, ez a kérdés az 1790-es években eltörpült a többi között. A Pitt-kormány csak alkalmanként, a külkapcsolatok, majd a háború aktuális alakulása függvényében törődött a tengeren túli birtokok ügyeivel, és leginkább bajelhárítás céljából. Ilyen lépések voltak Írország és Kanada helyzetének rendezése, melyek révén az ottani nyugtalanságnak akarták elejét venni. De még a híres (fentebb említett) Nootka-válság sem valamiféle gyarmatszerző tevékenységet jelez, csupán a kereskedelmi lehetőségek fenntartásának igényét. Egyes miniszterek időnként mutattak bizonyos érdeklődést a gyarmatok iránt (Lord Hawkesbury és Dundas India, Lord Sydney Kanada irányába), de Pitt szemlátomást teljesen érdektelen volt a témában.[666] Egyébként a forrásokból azt a következtetést kell levonnunk, hogy a brit kabinet alapvetően egyáltalán nem foglalkozott Korzika ügyével: 1794 és 1796 között, a kabinet ülésein Lord Portland, a felelős miniszter egyszer sem referált a témáról, Elliot számtalan leveléből egyetlenegyet sem mutatott meg kollégáinak.[667]

A helyi kormányzat

Korzika alkotmányának ismertetését a helyi sajátosságoknak megfelelően célszerű nem a szokásos hierarchikus sorrendben, vagyis nem a törvényhozó hatalommal kezdeni, hanem a helyi kormányzatoknál, mely Korzikán tulajdonképpen önálló, a legerősebb, és a többit meghatározó hatalmi ág.

Mivel a törvényhozás alkalmanként működött, a folyamatosan működő végrehajtó- és bírói hatalom pedig idegen irányítás alatt állt, és földrajzilag is alig elérhető volt, a korzikai átlagember

---

[661] Legrészletesebb életrajzának vonatkozó kötetében említés sem történik arról, hogy valaha is foglalkozott volna Korzikával. Ld. John Ehrman: The younger Pitt, Passim.
[662] A gyarmatügyi és a kereskedelmi minisztérium.
[663] Mackay: Direction… 492-493. p.
[664] 1794 tavaszán a francia forradalmi háborúk miatt szakadás következett be a whig párton belül. A párt egyik vezére, Charles James Fox és hívei kitartottak francia-szimpátiájuk mellett, még a szeptemberi vérengzések ellenére is. A másik frakció, melynek élén Lord Portland és Sir Gilbert Elliot álltak, forradalomellenességük következtében a háborút a végsőkig folytatni akaró kormány mellé álltak. 1794 nyár elején így lett portland belügyminiszter, a pártfúziót lényegében megszervező Elliotnak pedig a madrasi kormányzói állást kínálták fel, de egészségügyi okokból egyelőre elutasította. Így lett mediterrán civil megbízott. Ld. David Wilkinson: The Pitt-Portland coalition of 1794 and the origins of the tory party = History, Vol. 83. April 1998. No. 270. 249-264. p.
[665] Mackay: Direction, 495-496. p.
[666] Mackay: Direction, 494. p.
[667] Elliot: Letters, 333. p.

számára a hatalom megtestesítője saját falva, *pievé*je, esetleg városkája vezetősége volt. Mivel Korzikán még a legnagyobb városnak, Bastiának is maximum hat-nyolcezer lakosa volt a 18. század végén, könnyen elképzelhető a helyi hatalom közvetlen megjelenési formája: nemcsak, hogy a helyi lakosság minden egyes tagja személyesen ismerte elöljáróit, de az elöljárók is közvetlen ismeretségben voltak közösségük valamennyi lakosával. A faluközösségek döntéseiben egyenlő szava volt – vagyonra és származásra való tekintet nélkül – minden családfőnek. A szabad és felelős politikai döntéshozatalnak – ha úgy tetszik, a demokráciának – csupán az archaikus hagyományok, a klánszellem és a vérbosszú hagyománya állta útját.

A rendszer gyökerét a *Terra di Comune*-ben kereshetjük, mely Korzika északkeleti felén alakult ki a 14. század közepén. A *Terra di Comune* az északkelet-korzikai falvak földesúri hatalmaskodások elleni önvédelmi szervezete volt. Erejét az öntudatos, jól szervezett, összetartó faluközösségek jelentették. A korzikai faluközösségek már a pisai időkben kialakították azokat a szervezeti kereteket, amelyek egészen a 18. század végéig működőképessé tették, és csak a bonapartista Franciaország volt képes hatásosan átalakítani azokat. A szigetnek azon részét, mely kívül esett a Terra di Comune szervezetén, „Terra dei Signori", vagyis az urak, a földbirtokosok földje[668] néven emlegették, bár ez a név nem terjedt annyira el, mint a Terra di Comune. A szigetnek erre, a fejletlenebb részére inkább a „Di Lá da Monti", „Oltremonti" vagyis a „hegyeken túli rész" megnevezést alkalmazták.

A korzikai helyi kormányzat alapegysége az egy templom köré szerveződő egyházközség volt. Mivel a sziget lakossága kis létszámú és szegény volt, a sziget felszíne pedig meredek hegyekkel tagolt, az a helyzet állt elő, hogy egy-egy folyóvölgyben a lakosság egy templomot épített, ahová a völgy összes falucskájából jártak a népek a vasárnapi misére. Ezek a völgyközösségek voltak a *pievé*k, központi templomuk pedig a *pievano*.[669] A pieve tehát nagyobb területi egység volt, mint egyetlen falu, általában öt-nyolc falucska is tartozott hozzá. A 15-16. századra a pievék gazdagabb falvai sorra építettek maguknak egy-egy templomot, vagy legalább egy kis kápolnát, vagyis a pieve több egyházközségre bomlott,[670] közigazgatási szerepe azonban megmaradt. A 16-18. században, amikorra a pieve-rendszer már megszilárdult, 66[671] ilyen közigazgatási egység működött a szigeten. A pievék lakossága rendszeresen tartott gyűléseket a pieve központi templomában, ahol a vasárnapi misék után megvitatták a közösség fontosabb ügyeit, megválasztották a helyi tisztségviselőket, és a pieve küldötteit a *consultá*kra. (A consulta, a törvényhozó országgyűlés, erről részletesen lesz szó a törvényhozó hatalomról írottaknál.) A pieve-rendszer sajátos hagyománya volt, hogy a korzikaiak minden politikai gyűlésüket, így az országgyűléseiket is mindig templomokban tartották.[672] Már a falujukban megszokták, hogy a templom a színtere mindenfajta közösségi megmozdulásnak.

---

[668] A szigetnek ezen a felén a földek nagy része 11 nagy család között oszlott meg. Ld. Guerrini, 84. p.

[669] A pieve szó a szakirodalom szerint a latin plebs szóból származik, amely eredetileg pásztorkodó családot jelentett. Ld. Sédillot, 108-109. p. A pieve fogalma Itália egyes hegyvidékein szintén ismert. Savoyában egy, vagy több szomszédos völgy falvai ugyanabba a bírói körzetbe tartoztak. Ezek a közösségek (pieve vagy communi di valle néven) ókori gyökerekre hivatkoznak, és fokozatosan építették ki gazdasági-, társadalmi- és politikai szervezetüket, védekezésül a földesúri önkény ellen. Központjuk általában a völgy templomában volt. Hasonló szervezeteket Nyugat-Európa magas hegyvidékein máshol is találunk, pl. Baszkföld, Jura, Auvergne, Andorra. Ld. Heers, Jacques: L'occident aux XIVe et XVe siecles: aspects économiques et sociaux. Paris, PUF, 1990. 313. p. A pievano-ról ld. Graziani: La Corse génoise, 228. p.

[670] A 18. század közepén 333 parókiát említenek, ebből 247 a „Hegyeken innen", 86 pedig „Hegyeken túl" volt. Ld. Arrigi: La vie quotidienne…, 117. p. A pievék több egyházközségre bomlása a 16. században gyorsult fel, de voltak archaikus pievék (pl. Orezza), ahol megmaradt az eredeti, több falut magában foglaló egyházközségi struktúra. Ld. Graziani: La Corse génoise, 90. p.

[671] A pievék számát illetően kissé bizonytalanok az adatok. A 18. század közepén egyes források 55, mások 61 pievét tartanak számon. Ld. Arrigi: La vie quotidienne en Corse, 117. p. A pieve helyébe a francia konzulátus időszakában a kanton elnevezés került. Közigazgatási funkciója kb. azonos, de a földrajzi elrendezés, felosztás nem. Ld. Tommasi, 12. p.

[672] Ld. Sédillot, 108-109. p.

A pieve-rendszer először csak a Terra di Comune területein alakult ki, ám már a 14. században meghonosodott a sziget minden részén, 1576-tól pedig hivatalosan is kiterjedt az egész szigetre. Bár a rendszer alapvetően a faluközösségek rendszerére épül, a nagyobb városok is beletagozódtak. Ha egy pieve területén volt egy nagyobb település, annak lakosai ugyanúgy részt vettek a pieve gyűlésein, mint a legkisebb falu lakosai.

A korzikai pieve-rendszer talán legfontosabb vonása az archaikus demokrácia.[673] A pievék gyűlésein nem volt jogi különbség egy módos ajaccioi hajótulajdonos, illetve egy hegyoldali kőviskóban lakó juhász között. Egészen a francia rezsim kezdetéig a korzikai önkormányzati rendszer nem ismerte a vagyoni különbségtétel elvét. A pievék gyűlésein a közösség valamennyi felnőtt férfitagja előadhatta véleményét, és leadhatta szavazatát. A helyi demokrácia egészen különleges megnyilvánulásaként még nők is szavazhattak a faluközösség, vagy a pieve gyűlésein.[674] Ez akkor volt lehetséges, ha olyan özvegyasszonyról volt szó, akiknek a legidősebb fia még kiskorú.[675] Egyébként a hagyományok a családon belül is jelentős beleszólást engedtek az asszonyoknak.[676] A pieve gyűlése törvényhozó testület is volt: *capitolare* néven helyi törvényeket is hozhattak, melyek érvénybe lépéséhez azért a genovai Szenátus jóváhagyása is kellett. 1572 után ezeket a capitolare-kat is belefoglalták a *Libro rosso*-ba.[677]

A falvak élén néhány választott tisztviselőből álló magisztratúra állt. Vezetője a *podesta* volt. Ezt a tisztséget megtalálhatjuk a középkori itáliai városokban is[678], de feladatköre a korzikai falvakat illetően eredetileg nem pontosan tisztázott, a 17-18. századra nagyjából megfelel egy mai értelemben vett polgármesterének.[679] Podestája eredetileg csak a pievének volt, majd a Bank uralma idején a falvak élére is podesta került.[680] A podestát – az 1560-as évek óta - a faluközösség családfői közül választotta a lakosság, mindig a legmódosabb és legtekintélyesebb gazdák közül.[681] A podesta jó családból kellett származzon, iskolázott (értsd: írástudó) ember kellett legyen, szolgálata fejében mentesült a fejadó és az általános fegyverviselési tilalom alól. Választásához a község férfilakosságának kétharmados többsége, és a kormányzó jóváhagyása kellett.[682] Megbízatása egy évre szólt, és csak három év elteltével lehetett újraválasztani.[683] Ez nem holmi tiszteletbeli feladat volt: a podestának nagyon sok dolga akadt. A tényleges polgármesteri teendőkön kívül döntőbíráskodnia is kellett,[684] ezen kívül rendőrfőnöki teendői is voltak, ő volt a felelős a banditák elfogásáért, ő gondoskodott az özvegyekről és az árvákról. Felügyelt az adók háztartásonkénti szétosztására és behajtására,[685] a garázdálkodó vadállatok kordában tartására (a *cacciatore*, a fővadász segítségével), köteles volt a falu számára jegyzőt

---

[673] A dolgozatomban a Terra di Comune-ről és a pievék demokráciájáról a szakirodalomban általánosan elfogadott nézetet vettem át. Vannak azonban olyan vélemények is, amelyek tagadják a Terra di Comune ténylegesen demokratikus jellegű működését. Ilyen véleményt vall pl. Francis Pomponi professzor is. Szerinte a dolgok ilyen felfogása egyszerűen misztifikáció: a dolgok nem ilyen szépen működtek, a falusi podesták egy szűk körből kerültek ki, és sok esetben afféle despotaként ültek a falu nyakán. Pomponi professzor szíves közlése. Hasonlóan nyilatkozik Marchetti is, 12. p.

[674] Ezt a faluközösség egyéni hagyományai tették lehetővé. Belgodere és Balagne nevét említi: Carrington: Granite, 146. p.

[675] Ld. Tommasi, 24. p.

[676] Ld. Hanlon: Early Modern Italy, 28. p.

[677] Tommasi, 14-15. p.

[678] Liguria vidékein különösen elterjedt volt. Francis Pomponi prof. szíves közlése.

[679] A podesták feladatköréről ld. Tommasi, 3. p., Moretti, 20-21. p. A podestaság ráadásul a városokban is mást és mást jelentett. Bonifacio, Calvi és Satrene városában genovai tisztviselőt jelentett, végrehajtói és bírói szerepkörrel. Bastiában a városi tanács vezetője. Ld. Graziani: La Corse génoise, 228. p.

[680] Mémorial, 204. p.

[681] Olykor előfordult, hogy az egymással viszálykodó gazdag klánfőnökök megakadályozták egymás megválasztását, így a falu podestája egy szegény ember lett. Ld Graziani: La Corse génoise, 91. p.

[682] Tommasi, 24-25. p.

[683] Sédillot, 74. p.

[684] A podesta elnöklete alatt állt az aringo, az elsőfokú bíróság. Ld. Graziani: La Corse génoise, 227. p.

[685] Mémorial, 204. p.

(*notario*) és orvost (*chirurgo*)[686] fogadni. A falusi podesta mellett egy két fős testület, a „*padri del comune*" („a közösség atyái") tagjai látták el a legfőbb tanácsadó szerepkört, afféle segédbírák voltak, elsősorban peres ügyekben segédkeztek. Ezen kívül voltak egyéb tisztségviselők is. A *guardiano* ügyelt az élelmiszerkészletekre, ő osztotta szét szükség esetén a tartalékokat, őrizte az elkóborolt állatokat.[687] A podesta hivatalában segédkezett egy törvényszéki írnok és egy végrehajtó is.[688] A helyi milícia kapitánya (*caporale*) segítette a podestát a rend fenntartásában, illetve az esetleges bandita- és kalóztámadások kivédésében. Ezért aztán a podesta mellett az ő kiváltsága volt, hogy a tiltások időszakában is viselhetett legálisan fegyvert.[689] Időszakonként prokurátorokat (*procuratore*)[690] is választottak, ezeknek egy-egy feladatra adtak megbízást, mint pl. bizonyos tisztségviselők, vagy az országgyűlési követek megválasztásának lebonyolítására, vagy a falu képviseletének ellátására a *provinciák* gyűlésein, vagy a kormányzó udvarában.[691]

Ez a szervezet hierarchikusan épült föl, de nem privilégiumokon alapult.[692] A tisztségviselőket általában egy évre választották, akik bérüket gabonában kapták. A faluközösségek nemcsak a tisztviselőket választották meg: gyűléseik döntöttek minden fontosabb helyi ügyben: helyi adókról, közmunkákról döntöttek (pl. útjavítás, kútásás). A földtulajdont is sajátságosan kezelték. Mivel a Terra di Comune közföldet is jelent, a földet közösségi tulajdonban tartották, abból háromévente kisorsolták. A földdarab használója köteles volt parcelláját a harmadik évben ugaron tartani. Extrém példaként ismerték a fa-birtoklást: gesztenye-, dió-, olajfára és szőlőtőkékre vonatkozott, és azt jelentette, hogy a fa és termése ültetőjét, illetve annak leszármazottját illeti meg, függetlenül attól, hogy az alatta levő föld kinek a tulajdona lett közben. Ha a fa kipusztult, a szokásjog megengedte a helyébe egy ugyanolyan fának az ültetését. A fát, földtől függetlenül, el is lehetett adni. Ezt a furcsa hagyományt még karthágói-, vagy vandál eredetűnek tartották, de a 18. század váltakozó rezsimjei is fenntartották, mivel a mindenkori hatalom ösztönözni kívánta a haszonfák ültetését.[693] A genovai hatalom nagyon ügyelt a haszonnövényekre: fát kivágni (hacsak el nem pusztult) csak engedéllyel volt szabad, és a földtulajdonosoknak olykor előírták, hogy évente kötelesek húsz tőke szőlőt ültetni. 1637-ben még földhitelbankot is alapítottak.[694]

A genovai időkben kétlépcsős podestaság alakult ki: a falvak podestái mellett a pievének a podestája, a *podesta maggiore*.[695] Eredetileg ezt is a genovai hatalom nevezte ki, a 17-18. századra azonban a pieve-közösség által választott tisztviselő lett, feladata a helyi vezetők, és az adóbehajtás ellenőrzése.[696] A pievéknek igazi helyhatósági szerepük nem volt, lényegében a különféle választásokat bonyolították ezen a szinten, illetve bírósági feladatokat töltött be ez a közigazgatási egység.[697] A pievék fölött álló közigazgatási egység a kilenc *provincia* volt.[698] Ezek

---

[686] A szegény és elmaradott korzikai falvak érdekes módon a képzett orvos tartását nagyon fontosnak tartották. A gazdagabb családokban meglepően sok volt az itáliai egyetemeket járt személy, és ezek között is nagy a képzett orvosok aránya. Ld. Angelini, 152. p.

[687] Sédillot, 75. p.

[688] Francia források szerint *greffier* illetve *huissier*. Arrigi említ még egy *surrogato* címre hallgató végrehajtó személyt is. Ld. Arrigi: La vie quotidienne… 118. p.

[689] Ld. Arrighi, Paul: La vie quotidienne en Corse au XVIIIe siecle. (Paris, Hachette, 1970.) (a továbbiakban Arrighi), 82. p.

[690] Procuratore: Arrigi szerint a pievék választott vezetőinek rangja – egyéb szakirodalmi forrásokkal szemben – nem a podesta, hanem a procuratore volt. A pieve vezetőjének szerepe azonban a leírások szerint ugyanaz, csak az elnevezés változik. Ld. Arrigi, 117. p.

[691] Ld. Mémorial, 2. Tome, 204. p.

[692] Sédillot, 109. p.

[693] Sédillot, 77-78. p.

[694] Albitreccia, 61-62. p.

[695] Ld. Sédillot, 109. p., valamint: Le mémorial des corses. 2. Tome: Soumissions et résistances, 1553-1796 / sous la dir. de Francis Pomponi (Ajaccio, 1981.) (továbbiakban: Mémorial) 204 p.

[696] Ld. Graziani: La Corse génoise, 228. p.

[697] Arrigi szerint a pieve, mint bírói egység élén a procuratore állt, más források szerint a procuratore csupán a többszintű választások során rendelkezett feladattal. Ld. Arrigi: La vie quotidienne, 117. p.

nem annyira a helyi igazgatásban vettek részt (ilyen jellegű feladatkörük leginkább a bírói hatalom gyakorlását illetően volt), hanem inkább az országos, központi irányítás feladatköreit osztották szét közöttük. Fontos feladatuk volt pl. a 17. században a helyi jogszokások, hagyományok összegyűjtése, kódexbe foglalása. Erről a kódexről, a Libro Rosso-ról az alábbiakban, a bírói hatalom kapcsán még lesz szó. A provinciák élére időleges feladatokra *procuratore*-kat állítottak, ezek jártak el a közösség nevében és érdekében a kormányzónál, vagy a Serenissimánál, részt vettek a *Dodici* választásán.[699]

Bár a városok betagozódtak a pieve-rendszerbe, létezett külön önkormányzatuk is, melynek élén a *Magnifica communita* nevű végrehajtó testület állt. E testület tagjait *anziani*-nak nevezték (a genovai Szenátus mintájára), és városonként különbözött létszámuk. Bastiában négy, Ajaccioban hat főből állt.[700] Bonifacio, Calvi, Bastia külön kiváltságokkal rendelkeztek. Mivel ilyen kiváltságokat először Bonifacio kapott, ez volt az ú.n. „bonifaciói jog". A városi *Consiglio*-k (tanácsok) döntöttek a helyi ügyekben, pl. gabonaárak, élelmiszerkészletek felügyelete, rendőri intézkedések. E testületek intézik a helyi *podesta*- és *anziani*-választásokat.[701]

A 18. század számos alkotmányos változása a francia időkig tulajdonképpen nem érintette a helyi önkormányzati szintet. A kérdést egyébként 1771 májusában egy edictumban szabályozták. A szöveget nagy gonddal készítették elő, Chardon[702] intendáns komoly vizsgálatokat folytatott előtte.[703] A francia rendi állam – bár előírt bizonyos kötelezettségeket a helyi igazgatás számára – nem nyúlt a magisztratúrákhoz. Ebből a szempontból a franciák rendkívül nagyvonalúan jártak el, mivel ugyanekkor a francia falvaknak nem volt semmiféle választott képviselő- illetve vezető testülete, a falu gyűlésének irányítója a földesúr, a városoké pedig az intendáns volt.[704] Annyi átszervezés történt, hogy 1771-ben az addigi 9 helyett 10 provinciára osztották a szigetet. Ezek élére a király által kijelölt *inspecteur* került.[705] Korzika élére tulajdonképpen két királyi megbízott (*commissaire*) került, a katonai parancsnok és egyben kormányzó (*Commandant* néven), valamint az igazgatásért és pénzügyekért felelős *intendant*. Commandant-ok: Marbeuf, de Vaux, végül Vicomte du Barrin, Intendant-ok pedig: Chardon, Colla de Pradines, Boucheporn és La Guillaumye.[706] A franciák megállapítása szerint a korzikai helyi igazgatás alapja a „főnökök és családjuk 25 évesnél idősebb fiainak gyűlése". A közösség vezetőit szigorúan ellenőrizték, megválasztásukba is beleszóltak. A rendszer konszolidálódása után megfigyelhető, hogy míg 1771 után több ellenőrzésen ment át minden tisztviselő megválasztása, 1781 után már egyetlen, egyszerűsített választással lehetett a falu illetve a pieve tisztségviselőit megválasztani.[707] Az Ancien Régime francia közigazgatása egyébként olyannyira nehézkes és áttekinthetetlen rendszer volt, hogy a kormányzat igyekezett ettől megkímélni az új országrészt. Csak a helyzet érzékeltetésére: az egyházmegye (*diocese*) még a római időkből származó egység volt. Léteztek igazságszolgáltatási körzetek (északon *bailliage*-nak, délen *sénéchaussée*-nek hívták).[708] A 16. századtól katonai közigazgatási egységek intézték a sorozással és a katonai egységek feltöltésével kapcsolatos ügyeket (ezeket *gouvernement*-eknek hívták), s végül a 18. században alakultak ki az

---

[698] A kilenc provincia: a Hegyeken inneni részen: Bastia, Cap Corse, Aleria, Corte, Calvi, Balagna, a Hegyeken túl: Vico, Cauro [más néven: Olmeto], és La Rocca [Sartene]. Ld. Fontana, 30. p.
[699] Ld. Mémorial, 204. p. Arrigi szerint a provinciák élén a *lieutenant*, vagy *commissario* állt. Ld. Arrigi, 117. p.
[700] Ld. Graziani: La Corse génoise, 227. p.
[701] Mémorial, 135-136. p.
[702] Daniel Marc'Antoine Chardon, 1768-1771 között Korzika intendánsa.
[703] Bordes, 594. p.
[704] A falvakban ez a helyzet 1797-ig maradt fenn. Ld. Soboul, 64. p.
[705] Arrighi: La vie quotidienne, 121. p.
[706] Barthelemi de Colla de Pradine 1771-1775., Claude Francois Bertrand de Boucheporn 1775-1785, Francois Nicolas de la Guilleaumye 1785-1789 között töltötte be az intendánsi posztot. Ld. http://www.worldstatesmen.org/France_reg.html (2005-11-07). -Gai, 244-245. p.
[707] Bordes, 596-597. p.
[708] Dictionnaire de l'ancien regime: Royaume de France XVIe-XVIIIe siecle /dir. De Lucien Bély. Paris, PUF, 1996. 121-123. p. (a továbbiakban: Dictionnaire Ancien Reg.)

adóztatási feladatokat ellátó *généralité*-k, a pénzügyi körzetek, élükön az intendánssal.[709] E négyféle igazgatási egységnek a határai ráadásul a legritkább esetben estek egybe. Franciaország ezen kívül tartományokra (*province*, ill. *pays*) is fel volt osztva. A tartomány tulajdonképpen nem jelentett közigazgatási egységet, inkább politikai jellegű, hagyományos összetartozást jelentett.[710] Az állami közigazgatás tényleges központjai a *gouvernement*-ek és az intendatúrák voltak. Az intendánsok állandó összeköttetésben álltak az államtitkárral, és a fő-intendánssal, ők voltak helyi szinten az államhatalmi központosítás reprezentánsai, a királyi hatalom képviselői.[711] Szerepük a pénzügyi irányítás mellett rendőrhatósági és igazságszolgáltatási téren is érvényesült.[712] Korzikán a francia uralom alatti helyhatósági rendszert az 1771-es edictum szabályozta. Ez a rendelet a podesták bírói funkciójával, és a városok, községek helyi adminisztrációjával és rendőrségi feladatköreivel foglalkozott. A pieve-gyűléseket ekkoriban szorították meg olyan módon, hogy csakis a családfőknek biztosítottak részvételi és szavazati jogot. Az edictum kihangsúlyozta az intendáns és a katonai parancsnok befolyását. Ők választották ki pl. hogy kik fognak nemességet kapni.[713] Marbeuf és Boucheporn korzikai hatalmának stabilizálását ez a sajátos patronátusi jogkör biztosította.

Helyhatósági átalakítással csak az 1790 utáni időszakban találkozunk. Korzikát 1790. január 15-én (tehát gyakorlatilag az inkorporálással egyidőben) *département*-ná alakították át, és 9 *district*-re, azokat pedig *canton*-okta osztották. Tehát megszüntették a provinciákat és a pievéket. Valójában ez nem jelentett nagy változást, tulajdonképpen csak névváltozást hozott: az új egységek területileg nem sokban különböztek az előzőektől.[714] Az új megye irányító testülete az *Assemblée départementale* lett, 36 taggal, ennek egy 8 tagú végrehajtó bizottsága volt, a 9 *district*-nek pedig egy-egy 12 tagú tanácsa. Az 1791-es alkotmány leszögezi, hogy a helyi kormányzatok célja tulajdonképpen az adóügyek intézésére korlátozódik.[715] Komolyabb változtatást 1793 (a 3. év alkotmánya) hozott, amikor Korzikát 2 *département*-re osztották, Golo központja Bastia, Liamone-é pedig Ajaccio lett.[716] Mint tudjuk, ezt az intézkedést a franciák gyakorlatilag már nem tudták végrehajtani, hiszen tavasszal Korzika kikiáltotta függetlenségét. A sziget két részre osztásában a franciák azon tapasztalata jelent meg, hogy a sziget két része között jelentős társadalmi és gazdasági különbségek vannak. (No meg persze, a régi, jól bevált oszd meg és uralkodj elve…) Ajaccio központtá válása nagyban elősegítette a város későbbi fejlesztését. A két *département*-re osztást 1796 után a visszatérő franciák újra bevezették. Napóleon szülővárosának akart ezzel kedvezni. A korzikai lakosság mindig határozottan ellenezte ezt a megosztást, úgy tartották, a sziget életét évszázadok óta megkeserítő megosztottságot ez a lépés – adminisztratív

---

[709] Az első intendánsokat 1683-ban nevezték ki. Hogy a helyzet még bonyolultabb legyen, ráadásul az intendatúra és a generalité sem esett mindig egybe: 1789-ben Franciaország 32 intendatúrára, ugyanakkor 33 generalité-ra oszlott. Soboul, 63. p., Jellemző, hogy még a szakirodalom is ellentmondásos a témában : 36 generalité-t és 39 intendatúrát említ, valamint 136 püspökséget. Ld. Ld. William Doyle: The Oxford History of the French revolution. Oxford, Univ. Press, 1990. (a továbbiakban: Doyle), 2. p., Dictionnaire Ancien Reg. 601. p.

[710] Részletesebben ld. Albert Soboul: A francia forradalom története. Bp. : Kossuth, 1989. 62. p. A kormányzók régi hatalmának jó része a 17-18. század folyamán az intendánsokhoz került. Ami megmaradt: a kormányzó volt a provincia katonai főparancsnoka, fő szerepe a közrend fenntartása. Ő tartja a kapcsolatot a helyi rendi gyűlésekkel és parlamenttel. A kormányzó általában az udvari nemesség köreiből került ki, az intendáns általában polgári személy. Ld. William Doyle: Origins of the French revolution. Oxford, Univ. P., 1982. 61. p. (a továbbiakban Doyle: Origins)

[711] Még John Law mondta, 1720-ban: „a francia királyságot harminc intendáns kormányozza”. Ld. : Doyle: Origins, 59 p.

[712] Soboul, 63-64. p., Már II. Henrik idejére kialakult az a rendszer, hogy többféle intendáns is volt, pl. *intendant d'armée, intendant de la marine, intendant des finances, intendant du commerce*. Ld. Dictionnaire Ancien Reg., 667-672. p.

[713] Maurice Bordes: L'édit de mai 1771: l'administration municiplae des villes et communautés de l'ile de Corse = Problemes d'histoire de la Corse. Paris, Soc. Robespierristes, 1971. 85-88. p.

[714] Arrighi: La vie quotidienne, 122-123. p.

[715] 1791-es alkotmány, IV. fejezet, 2. szekció = A nagy francia forradalom dokumentumai / összeáll. Hahner Péter. Bp. Osiris, 1999. 131. p. (a továbbiakban: Francia forr. Dok.)

[716] Golo és Liamone 1811augusztusáig létezett, utána egyesítették a département-et, Ajaccio központtal. Ld. http://www.worldstatesmen.org/France_reg.html (2005-11-07)

formája révén – inkább erősíti, mint megszünteti. A francia lépést nem a fejlesztés, hanem a megosztva uralkodás szándékával magyarázták. A sziget ma is két *département*-re oszlik, csak most a nagyon „csinált" Golo és Liamone helyett Haute-Corse, és Corse du Sud néven. Az 1793-as rendezés más átalakításokat is hozott, a podestákat pl. lecserélték polgármesterekre.[717] A tisztviselő nevének megváltoztatása nyilvánvalóan azt a szándékot tükrözi, hogy a francia állam az államigazgatás nyelveként a franciát ismeri el.

Mivel ezek a francia intézkedések a rendelkezésre álló pár év alatt nem gyakoroltak mély benyomást a helyi lakosságra, 1793. májusában, amikor Korzika deklarálta Franciaországtól való függetlenségét, gyakorlatilag zökkenőmentesen térhettek vissza a régi helyhatósági struktúrához és megnevezésekhez. A helyhatósági struktúra a rendszer legstabilabb része: mivel a falusi- és pieve-rendszer sokban emlékeztet az angol helyi kormányzatokra, a podesta legtöbb funkciójában megfelel a sheriffének, illetve a polgármesterének, így az angol vezetésben fel sem merült valamiféle változtatás szándéka. Az 1794-es alkotmány még csak említést sem tesz a helyi kormányzatokról: a folyamatosság az újabb francia megszállásig töretlen maradt.

Itt azért érdemes egy kitérőt tenni. A helyhatóságok korabeli működésnek legjobb forrása az angol kormányzat államtitkári levelezése. Sir Frederick North, akit az Alkirály kért fel Korzika államtitkári teendőinek ellátására,[718] 1795. januárjában vette át az ügyeket, de belügyi jellegű levelezés már a *governo provisorio* idején is folyt, részben személyesen az alkirály, részben az Államtanács elnöke, Pozzo di Borgo révén. Ezekből a levelekből lehet bizonyos következtetéseket levonni a korabeli Korzika helyhatósági viszonyaira vonatkozólag. Elliot szenvedélyesen vetette bele magát a munkába. Már alkirálysága első napjaiban a legszerteágazóbb ügyekkel foglakozott. Október 27-én például körlevélben érdeklődik a kerületek (districts) börtöneinek helyzete iránt. (Kik a foglyok és miért – erről jelentést kért.) Még ugyanezen a napon elrendeli a Corte-Bastia út javítását, és a bastiai világítótorony kijavítását: erre ki is utal 100 fontot. (Eleinte igen szép összegeket utaltak minden helyhatóságnak, különféle célokra, de 1795 nyarától ez a lendület erősen alábbhagyott, az adóztatás egyre nyilvánvalóbb nehézségei miatt.) Intézkedik a Livorno felé irányuló postajárat rendszeresítéséről, ennek kapcsán elrendeli heti két alkalommal Corte és Bastia között futár küldését.[719] Ekkoriban az állam még Corte központtal próbált működni, ám már a télen az Alkirály, az Államtanács és kísérő szerveik átköltöztek Bastiába. Ennek részben az Alkirály és Paoli afférjai, másrészt a kellemetlen éghajlat volt az oka. November elejétől a levelezés áttér az olasz nyelvre, idáig franciául ment. Részben nyilván ez is az oka, de az eddig franciául használt terminus technicusokat felváltják az eredeti, korzikai olasz kifejezések. November 6-án például az egyik pieve podestájának küldik el megválasztásának jóváhagyását és felhatalmazását.[720] Nagyon érdekes azonban az 1794. november 22-én kelt levél, amely a vicoi kerület direktóriumához (*al Diretto del Distretto di Vico*) íródott. Ebben a levélben az Alkirály igen határozott hangon elrendeli, hogy a Direktórium ne utasítgasson bizonyos Cristinacca és Rocca urakat, egyáltalán, semmilyen formában ne molesztáljanak semmiféle funkcionáriust, mert azok bármit is követtek el, az alkotmányban megállapított bíróság fennhatósága alá tartoznak. Azt is kijelenti, a Direktóriumnak nincs joga senkit a tulajdonában háborgatni, majd a bíróság kivet rá

[717] Arrighi: La vie quotidienne, 123. p.

[718] Alkirályi kinevezését követően azonnal kérte North államtitkári kinevezését. North ekkor még nem is volt Korzikán, Angliában volt. Hogy hogy esett a választás pont az ő személyére, nem tudjuk, de Elliot régről ismerte őt személyesen, ismerte képességét, tehetségét, munkabírását, és nem mellékesen azt, hogy szenvedélyesen szereti, és alaposan ismeri a Mediterráneumot. (Szinte minden telet ifjúkora óta ezen a vidéken töltött, beteges tüdeje miatt.) Kiválóan tudott olaszul is, ami nem mellékes. North levelére 1795. január 3-án kelt Portland jóváhagyása. Ez is sajátos, hogy Korzika államtitkárának kinevezését a brit belügyminiszter hagyta jóvá, és ő rendelkezett North évi 2000 fontos fizetéséről is. Ld. Gouvernement anglo-corse : correspondence du secrétaire d'état Frédéric North avec les autorités administratives de la Corse. Bastia, Casimir Piaggi, 1922. (az alábbiakban: North) IV-V. p., North már 1795. augusztus 27-én kelt levelében tudatja egy barátjával a korzikai felkérést, ami ellen nincs is kifogása, csak nem hiszi el, hogy megfelelő fizetést kapna. Ld. Carrington: Sources, 144. p.

[719] North, 1-2. p.

[720] North, 6. p.

annyi bírságot, amennyit jónak lát.[721] Ebben a levélben egyrészt a vagyonvédelem mint emberi jog védelme igen szép példája az angolszász politikai gondolkodásnak, de nem ez a legérdekesebb. Itt az az elképesztő, hogy 1794 novemberében még lézetik kerületi direktórium Korzikán, legalábbis egyes félreeső helyein, és ez a direktórium nemcsak hogy létezik, még működni is próbál. Szovjet rezsimhez szokott elme azt is nehezen emészti meg, hogy az angol hatalom – mikor az esetről értesült – nem azzal kezdi, hogy egyszerűen betiltja a direktórium létezését, hanem finomkodik: közli vele, hogy ezt meg azt nem szabad. De nem tiltja be. A helyhatósági rendszernek az is jellemzője (és talán ez magyarázza a vicói direktórium létét), hogy még 1794 novemberében és decemberében a legtöbb kisebb helység esetében a levél hangsúlyozottan az ideiglenes helyhatósághoz szól. Az angol korrektség szép példája, hogy 1794. nov. 28-án utasítja Ajaccio ideiglenes adminisztrációját, hogy fizessék ki azokat a tartozásokat, amelyeket még a francia rezsim idején vettek fel.[722] Az is érdekes, hogy 1794. december 1-én „*della giurisdizione di Terra di Comune*" ír, a parlamenti választások előkészítésének feladatairól.[723] Tehát az angolok elfogadták, hogy a korzikai nép a Terra di Comune fogalmát nem felejtette el: mivel ez a szervezet volt a consulták elsődleges működtetője, most is így szólítják meg. Pontosan azonban nem tudjuk, kit is értettek ez alatt: a parlamenti választások az egész sziget összes pievéjére vonatkoztak, tehát valószínűleg a sziget összes helyhatóságát illette ez a megszólítás. 1795 folyamán az államtitkári levelezés jó része különféle kinevezésekkel foglalkozik (podesták ill. bírósági személyek), ezen kívül a csendőrség és az alakuló milícia ügyeivel foglakoznak. Többször előfordul, hogy különféle podestákat utasítanak járványvédelmi intézkedések megtételére (nem pontosítják, miféle járvány: a sziget ismeretében valószínűleg malária).[724] Mindenesetre a levelezésből megállapítható, hogy 1795 elejére szilárdult meg, hogy a közigazgatásban a régi korzikai terminusokat használják, és a rendszer is a régi. 1795. március 17-én születik meg a korzikai parlament törvénye a helyi tisztviselők működéséről.[725] Ennek első paragrafusa jelenti ki, hogy a királyság eddigi valamennyi helyi kormányzata megszűnik. Az új rendszer azonban alkalmazkodott a régi szokásokhoz: megnevezi a helyhatósági kormányzat tagjait: lesz egy podesta, két padri del comune, egy procuratore, lesz egy 4 főből álló helyi tanács. A 2000 fősnél nagyobb településeknek ezen kívül lesz még két censore-jük, akik a tanácshoz csatlakoznak. A tisztviselők megválasztásában részt vehet minden polgár, aki a 25. életévét betöltötte, a helységben lakik legalább egy éve, ott ingatlana van. A tulajdonos atya nagykorú fiai is részt vehetnek. A választásoknak kétévente, május első vasárnapján kell megtörténnie, csöndben (vagyis nem közfelkiáltással). (Ez egyébként azért érdekes, mert Angliában ekkoriban még a parlamenti követválasztások is közfelkiáltással történtek.) A választásokon több jelöltet kell állítani, szavazategyenlőség esetén az idősebb jelölté a poszt. A tisztviselő-jelöltek tudjanak írni, olvasni, a podesta-jelölt pedig 30 évesnél nem lehet fiatalabb. A podestasághoz az is kell, hogy a jelölt előzőleg legalább egy éven keresztül más tisztséget töltsön be. A választási napon az egész község egy helyen gyűljék össze, egy dékán (*presidente decano*) elnöklete alatt, aki az eseményt azzal kezdi, hogy megnevezi az összes szavazójogú polgárt, és a jelöléseket. A szavazatszedés- és számlálás is az ő feladatuk, és a végén kihirdetik az eredményt. A dékán ügyel a szavazás rendjére (aki fegyverrel érkezik, azt kitiltja), elbírálja az esetleges vitákat, és a végén ügyel arra, hogy a tömeg szétoszoljék és kiki hazatérjen. Az angol minta követése, hogy vannak olyan hivatalok, amelyek összeférhetetlenek a helyhatósági tisztségekkel: ilyen pl. az Államtanács tagja és elnöke, a bíró és ügyvéd, katona és pap. Korzikán nagyon fontos megállapítás, hogy rokonokat nem lehet egyszerre több tisztségbe megválasztani (ezt itt unokatestvéri szintig értik). Ha ilyesmi mégis megtörténik, az lép vissza, aki a kevesebb

[721] North, 24. p.
[722] North, 32. p.
[723] North, 38. p.
[724] Pl. 1796 februárjában Niolo provinciában. North, 171. p.
[725] A törvény szövegét ld. Procés-verbaux des séances du parlement anglo-corse /publ. Par Abbé Letteron. Bastia, Ollagnier, 1891-1892. = BSSHNC XI-XIIe année, 1891-1892, fasc. 126-131, 141-142. 124-143. p. (a továbbiakban Procés-verbaux)

szavazatot kapta.[726] Közfeladatokat senki sem utasíthat vissza. A személyek két év után újraválaszthatók. A megválasztottak – hacsak nincs vitatott eredmény – azonnal hivatalukba lépnek. A községnek vannak nem választott, hanem a podesta által kijelölt hivatalnokai is: egy kancellár és egy kézbesítő-hivatalsegéd.[727] A községi személyek és testületek feladata egyébként pontosan ugyanaz, mint a régi időkben, a közmunkák, útjavítások, közkutak és közrend fenntartása, az ellátás megszervezése, a bíráskodást is beleértve. De most szépen, akkurátusan részleteznek mindent. A község pénztárosa az idősebb padre, a törvény részlezeti az elszámolási kötelezettségeket is. A tisztviselőknek egyébként ugyanaz a feladatuk, mint a régi időkben, a *censore* – közelebbről nem pontosított – rendőri feladatokat lát el. A helyhatóságokat a királynak van joga bármikor feloszlatni és új választást elrendelni. A községek kötelesek mindenről pontos feljegyzéseket vezetni.[728]

Van még egy kérdés, amit érdemes talán a helyi kormányzat témakörénél tárgyalni, bár érinti a felsőbb végrehajtó hatalmat és az igazságszolgáltatást is, sőt, ha úgy tetszik a jogérvényesítést is. Ez a *Dodici*. Fentebb már utaltunk erre az archaikus intézményre, melynek feladatköre tulajdonképpen a kapcsolattartás volt Korzika lakói, és az általában idegenben tartózkodó hatalomgyakorlók között. A genovai időkben alakult ki ez a 12-18 tagú tanácsadó testület, akiknek az volt a feladata, hogy a sziget kormányzóját tulajdonképpen tájékoztassák a sziget ügyeiről, és az oratore-t kiválasztva panaszaikat a genovai Szenátus előtt is előadhassák. Ez az intézmény, ha nem is volt igazán hatékony, mégis jelentett egyfajta képviseletet és biztonságérzetet a szigetnek. A kérdés a Dodici sorsa a genovai uralom megszűnése után. Paoli rendszere természetesen nem működtette ezt az intézményt, mivel függetlennek tekintette magát, ám 1769 után a francia rezsim ugyanilyen néven felújította a tanácsot és az oratore-rendszert is, csak most Versailles-be küldték a sziget képviselőit. Ez formailag úgy működött, hogy amikor a különféle rendek éppen nem üléseztek, a versailles-ben tartózkodó 12 korzikai küldött (8 a Hegyeken innenről, 4 Túlról) képviselte ott a sziget érdekeit, és nyújtott tanácsokat a francia kormányzatnak.[729] Ez az intézmény egyébként idegen volt a rendi struktúrától, a többi rendi országrésznek nem volt hasonló képviselete. Elsősorban anyagi vonatkozásokra, az adókivetések végrehajtására és a közpénz-költésekre felügyeltek.[730] A francia forradalmi időkben, amikor Korzikának folyamatosan ott ültek képviselői a különféle nemzetgyűlésekben, nem volt szükség az intézményre. A Dodicihez hasonlatos távolban működő összekötő képviseletet az angol királyság idején újították fel, a királyhoz küldött követek személyében. Ezeknek működése azonban – mint fentebb láttuk – lényegében az alkirály elleni intrikálásra korlátozódott.

A törvényhozás

Korzikának azon a részén, ahol a *Terra di comune* kialakult, legkésőbb a 14. század közepe óta létezett egy törvényhozó gyűlése, a *veduta*, későbbi és ismertebb nevén a *consulta*.[731] A consulta eredete a múlt homályába vész. A vonatkozó irodalom szereti kerülgetni a kérdést, hogy mióta létezik ez az intézmény. Caird szerint már 1000 körül létezett, Carrington a 13. századra teszi, egyes vélemények szerint Sinucello della Rocca hívta össze az első consultát Marianaban, valamikor az 1280-as években.[732] A korzikai szerzők általában 1358-tól datálják, azzal a megjegyzéssel, hogy maga a consulta, illetve régebbi nevén veduta nevű gyűlés régebben is

[726] Mindezek forrása: Procés-verbaux, 124-129. p.
[727] Procés-verbaux, 131. p.
[728] Procés-verbaux, 129., 139-140.p.
[729] Grimaldi, 15. p.
[730] Bordes, 606-608., 622. p.
[731] Ez az ismertség igencsak relatív. Az európai köztudatból ez a fogalom teljes mértékben kiesik. Csak példaként: A „L'istituto parlamentare in Italia dalle origini al 1500" c., Antonio Marongiu által összeállított tanulmány-gyűjtemény (Roma, Giuffré, 1948) csupán két, jelentéktelen említést tesz a korzikai országgyűlésről. (145., 148. p.)
[732] Visages de la Corse, 74-75. p.

létezett, de az első „igazi” consulta 1358-ban ült össze. A consulta a genovai időkben is végig működött, az 1769-es francia hódításig, azután 1793-1794-ben egy rövid időre újra feltámadt, hogy 1794-1796 között átadja helyét a rövidéletű parlamentnek, 1796-ban pedig véglegesen felolvadt a francia nemzetgyűlésben. A consultákon hajdan az országrész valamennyi felnőtt férfi lakosa résztvett. Eredetileg egy archaikus népgyűlés volt, amelyben a rendi tagolástól mentes lakosság felnőtt, hadra fogható férfitagjai vettek részt. Ez az intézmény felépítésében és működésében sokban emlékeztetett az athéni *bule*-ra. A 15. század végére azonban a fentebb említett önkormányzati rendszer a sziget nagy részén elterjedt, így a consulta hagyományos összeülése többféle nehézségbe ütközött. Először is, rendkívül nehéz útviszonyok között, száz kilométernyi távolságról nehéz a teljes férfilakosságot utaztatni. Mivel a férfiak olyan távolságra kerültek otthonuktól, hogy baj esetén hosszú napokba telt hazahívásuk, az otthon gyakorlatilag védtelenül maradt. Az is komoly gondot jelentett, hogy Korzikán egyszerűen nem volt olyan helység, ahol tízezerszám lehetett volna elszállásolni és etetni embereket, illetve a lovaikat. A korzikaiak régi pieve- illetve országgyűléseiket nagyobb templomokban illetve kolostorokban tartották, ám ez egy bizonyos létszám fölött egyszerűen nem működött. Amikor a sziget lakossága (a folyamatos öldöklés és járványok ellenére) elérte a százezres nagyságrendet (ez kb. a 15-16. század), a népgyűlés működésképtelenné kezdett válni. Így a 15-16. század fordulójára elkerülhetetlenné vált a consulta átalakítása általános gyűlésből népképviseletivé. 1453-ban a *Capitula Corsorum* előírja, hogy a *Terra di Comune* minden *pievéje* két embert küldjön a kormányzó által szervezett *vedutá*kra, Bastia városába. 1492-től már a Hegyeken Túlról is hívtak követeket.[733] 1514-ben Cinarca tartomány lakói hivatalosan kérvényezték a Szent György banktól, hogy a *Terra di Comune* kiváltságait rájuk is terjesszék ki. 1574-ben pedig a *Dodici* intézményét is kiterjesztették a Hegyeken Túlra.[734] A consulták résztvevőinek körét először a fegyverviselő férfiakra, majd hamarosan kizárólag a családfőkre korlátozták, a 16. században azonban szokásossá vált a pievék követválasztása. Még így is nagyon változott a *consulták* létszáma, a 2-300 főtől ezerig. Az 1755-ös, Paoli-féle alkotmány rögzítette a már kialakult szokásokat. Így a *consulta* magába foglalta a *podestá*kat, a *consiglioni*-kat, a provinciák és pievék magisztrátusait, a papokat, a szerzetesrendek főnökeit, a notabilitásokat, és a legbuzgóbb hazafiakat. Ez a kör 2-3000 embert jelentett, még mindig nehézséget okozott összehívásuk és elszállásolásuk, különösen arra tekintettel, hogy a korban senki sem egyedül utazott, hanem legalább 3-4 fegyveres kísérővel. Így azután 1762-ben a „hazáért meghaltak fiaira és testvéreire” szűkítették a kört, de már 1764-ben újabb változtatást hoztak, ekkor pievénként egy követre korlátozták a meghívottakat.[735]

A consulta ülései az ellátási nehézségekre tekintettel mindössze egy-két napon át tartottak, az ügymenet fenntartása érdekében azonban évente két-három alkalommal is összehívták azt, ez mindig új választást jelentett. Ekkoriban a korzikai közemberek politizálásának legfőbb színtere a pievékben zajló consulta-választás lett. Az általános szavazati jog általános választójoggá vált, bár ez nem volt olyan kiterjedt, mint a hajdani veduták részvételi joga: a consulták képviselőire csak a családfők voksolhattak. Ráadásul, amikor a korzikaiak rájöttek a választás ízére, nem is adták alább a többlépcsős választásnál: a falvakban a családfők *procuratore*-kat választottak, és a pievék központjaiban már ezek a procuratore-k választották meg a tényleges képviselőt. Sőt, amikor a 17. században a kormányzók bevezették azt, hogy nem a pievék, hanem a 9 provincia követeit hívták meg a consultákra, illetőleg a Dodici tagjait kellett megújítani, akkor egy harmadik választási szint is létrejött.[736]

A korzikai polgárok mindennapi életében a legnagyobb politikai eseményt az általános választások jelentették. A consulta egybehívására a kormányzónak, illetve – Genova-ellenes

---

[733] Graziani: La Corse génoise, 90. p.
[734] Mémorial, 110-111. p.
[735] Arrighi. La vie quotidienne, 118-119. p.
[736] Mathieu Fontana: La Constitution du generalat de Pascal Paoli en Corse. (Paris, Bonvalot-Jouve, 1907.) 96. p. A Dodici választását terziero-nak hívták, a három szintre utalva. A procuratori feladata volt 36 személy jelölése, ezeket ajánlották fel a kormányzónak, kinek joga és kötelessége volt a 12 személy kiválasztása. Ld. Tommasi, 23. p.

háborúk idején – a korzikai nemzet aktuális vezetőjének volt joga. A választásokat minden egyes consulta előtt újra kellett lebonyolítani. Egy-egy consulta mindössze néhány (általában három) napig tartott, azonban évente legalább egyszer, de gyakran 2-3 alkalommal is. 1731-ben egyetlen év alatt ötször tartottak consultát, de az 1730-1740-es években általában nagyon sűrűn követték egymást az ilyen gyűlések. Minden ilyen pár napos consultára külön választást kellett rendezni, még akkor is, ha sejtették, hogy pár hónapon belül újra össze kell gyűljenek. Ráadásul a háborús időkben többször előfordult, hogy a különféle rezsimek által meghirdetett consultákon csak a sziget egy kisebb-nagyobb részének követei vettek részt. Mivel ezek általában bizonyos szeparatista jelleget is hordoztak, Paoli idejében – pontosan a szeparatizmus kivédésére – bevezették a rész-consulták alkotmányossá tételét, bizonyos regionális problémák megvitatására. Így a consulták száma méginkább megnövekedett.

Mivel a consulták csupán néhány napig tartottak, igen hatékony tárgyalási módot kellett kialakítsanak, nem volt helye terjengős vitáknak. A döntés, illetve a szavazás közfelkiáltással történt.

1769-től, a francia rezsim kezdetétől[737] sorsdöntő változás kezdődött meg a korzikai törvényhozás történetében. 1770. szeptember 15-én Bastiában összeült az új hódítók ízlésének megfelelő törvényhozó gyűlés, de azt már nem consultának hívták, hanem *Assemblée générale*-nak, vagyis általános gyűlésnek. Megkezdődött Korzika rendi állammá való szervezése. Fentebb már szóltunk arról a sajátos társadalmi kísérletről, amit a francia hatalom folytatott Korzikán, a semmiből csinálva rendi államot. A *Pays d'État* státusz a korabeli francia államon belül egy sajátos politikai szervezetet jelentett. A 18. században Franciaországnak azon régiói tartoztak ebbe a kategóriába, amelyek periferikusak, fejletlenebbek voltak a központi francia területeknél, amelyeket később csatolták oda, és általában etnikailag is elkülönültek a francia törzsterületektől, mint pl. Bretagne, Languedoc, Provence, Bourgogne, Dauphiné.[738] Az ennek kapcsán kialakult gyűlés a francia tartományok rendi gyűléseit másolta le, jellemző volt rá, hogy a három rend általában külön ülésezett, kívánságaikat rendszeresen „panaszfüzetekbe" foglalták, és az is, hogy valódi törvényhozó hatalma nem volt: a gyűlés szerepe a szigetre kivetett adó részletes felosztására, és egyes közmunkák feletti rendelkezésre, szegénygondozásra és katonai újoncozásra korlátozódott.[739] Ezek a rendi tartomány-gyűlések arisztokratikus intézmények voltak, a polgárság korlátozottan érvényesült bennük, és maguk a helyi rendek is csak részlegesen: tagjaik jelentős részét a király nevezte ki, illetve hivatalból ültek ott.[740] Korzikán nagyon fontos tényező azonban, hogy a harmadik rend követválasztása megmaradt a régi pieve-gyűlés szintjén, és a francia állam nem nyúlt a családfői általános választójoghoz. Egyébként a francia rendi gyűlések 3. rendjének választásai többlépcsős módon zajlottak. Az első szint a falvak, városok municipális szintje volt. Az itteni gyűléseken összeállították a helység panaszfüzetét (*cahier de doléance*). Alkalmanként volt egy második szint is, ahol egy vidék településeinek panaszfüzeteit gyűjtötték, majd

---

[737] A francia uralom iránti behódolást is egy consulta fogadta el, 1769 nyarán, Cortéban, Paoli emigrálása után. Ld. Arrighi: La vie quotidienne, 120. p.

[738] De ilyen rendi tartomány volt szinte valamennyi határterület: Artois, Flandria, Elszász, az 1766-ban megszerzett Lotharingia, Franche-Comté, Perpignan, Bayonne. Doyle, 3. p. A rendi tartományokat a francia központi hatalom a 16. századtól fokozatosan alakította át Pays d'Elections-á, némileg centralizáltabb, modernebb közigazgatással. A periferikus tartományokat azonban meghagyták eredeti formájukban. A dolog logikáját jellemzi, hogy az újonnan megszerzett Korzikát is ilyenformán szervezték meg. Soboul, 64. p. William Doyle más magyarázatot is ad: a pays d'état besorolású provinciákban az intendánsok hatalmát korlátozta a rendi gyűlés, mivel az adót csak a gyűlés beleegyezésével lehetett kivetni. A pays d'élection-okban ez úgy történt, hogy az „élus"-nek nevezett királyi tisztviselők vetették azt ki. Az élu-k fennhatósági területe az élection. A 18. század végére csak három nagy tartomány őrizte meg az „états" státuszt (Bretagne, Languedoc, Bourgogne), Provence-ban egyszerűsített formában maradt meg, mint „Assemblée des communes". A többi 15 „états" provincia jelentéktelensége miatt maradhatott meg pays d'états. Ld. Doyle: Origins, 61-62. p. A témáról ld. Papp Imre: A francia nemesi társadalom a 18. században. Bp. L'Harmattan, 2005., 56. p., Hahner, 92-94. p.

[739] Arrighi: La vie quotidienne, 121-122. p., Doyle: Origins, 62. p.

[740] Doyle: Origins, 62. p.

szerkesztették össze. A harmadik szint a *bailliage* ill. *sénéchaussé* székvárosában történt, ahol az egész terület összes beküldött panaszfüzetét dolgozzák egybe, majd továbbítják azt az udvarnak.[741] A többlépcsős eljárás nem volt ismeretlen a korzikai struktúrában, tökéletesen illeszkedett a falu-pieve-rendszerhez.

1789-től kezdve, amint már utaltunk rá, Korzika betagozódott a francia politikai élet mindennapjaiba. Némi késéssel, de megválasztotta követeit az *États Généraux*-ra, vagyis a rendi országgyűlésre, majd az események előrehaladtával mindig elküldte megfelelő számú követeit a Nemzetgyűlésbe. Ez a folyamat 1793 tavaszáig tartott. Amikor április 2-án Paolit a Konvent törvényen kívül helyezte, a Generális első dolga az volt, hogy Cortéba összehívta – 1769 előtti minták szerint – a *consultá*t, és tulajdonképpen igyekezett ott folytatni, ahol annak idején abbahagyta. A *governo separato* rövid egy éve alatt sikerült felélesztení a consulta-hagyományokat. Az utolsó consulták szerencsére még nem voltak túl régen: a javakorabeli emberek többsége jól emlékezett azok összehívására, működésére (ellentétben a francia rendi gyűléssel) így a folyamat zökkenőmentesen zajlott.

1794 tavaszán az 1769-esnél is erőteljesebb változások léptek életbe. Most is az történt, hogy egy idegen állam alkotmányos befolyása érvényesült, megsemmisítve a korzikai hagyományokat. A törvényhozás új nevet kapott: a *parlament* név nem pusztán az angolok iránt gyakorolt – kissé szervilis – gesztus volt. A korzikai törvényhozás egész felállása és működésének jellege elsősorban angol mintára alakult át. Aránytalanul sok angol elem került be a törvényhozás működésébe, még olyan kérdésekben is, aminek szükségessége megkérdőjelezhető.

A választások és választójog esetében szinte alig maradt hatása a régi korzikai hagyományoknak. Egyedül a választókerületek struktúrája maradt gyakorlatilag érintetlen, a pieve-rendszert változtatás nélkül megőrizték. Mivel pievénként két képviselőt lehetett választani, ezzel tulajdonképpen átmentették a Paoli-féle gyakorlatot. A rendszer ezen elemének nyilvánvalóan azért kegyelmeztek meg, mivel tökéletesen illeszkedett az angol megyénkénti 2-2 képviselő rendszeréhez. Érdemes megemlíteni, hogy a pievék lakossága nagyon különböző volt: a déli országrész gyéren lakott vidékein pár száz ember alkotott egy-egy pievét, míg a nagyobb városokban 3-4 ezer embert is jelentett egy választói közösség. Ekkoriban azonban Angliában is a választói létszámok aránytalansága jelentette a régi választási rendszer egyik leglátványosabb visszásságát (voltak olyan ú.n. „*rotten borough*”-k, ahol mindössze két választópolgár választott 2 parlamenti képviselőt).[742] A mandátumok lakosság-arányos elosztását először majd 1832-ben vezetik be Angliában, így ez a probléma kimaradt az 1794-es alkotmányos rendezésből. A korabeli Angliában a választókerületeknek 3 típusa létezett (megyék, városok, és a két egyetem), ezeken belül a városoknak hat féle választójogi típusát különítették el, a majdnem általános

[741] Dictionnaire Ancien Reg., 513. p.

[742] A korabeli angol „rothadt körzetek” legendákat teremtettek: Dunwich városa pl. az évszázadok során a tenger alá süllyedt, de az onnan származó két megmaradt választópolgár minden választáskor egy kis csónakon kievezett a tengerre, megkereste a templomtornyot, és fölötte ringatózva megválasztotta a két képviselőjét, tehát egy nem létező község lakossága fejenként egy mandátummal rendelkezett. Főképp Délnyugat-Angliában halmozódtak az ilyen választókerületek, amelyek 3-400 évvel azelőtt népes lakossággal rendelkeztek, és földesuruk kiharcolta a parlamenti mandátumot. Később azonban – Anglia demográfiai átrendeződése következtében – egyes vidékek elnéptelenedtek, máshol több százezres városok alakultak ki, az 1670-es évektől kezdve azonban nem nyúltak a választókörzetekhez. A lakossággal alig rendelkező helységek egy-egy gazdag földesúr fennhatósága alá kerültek: az urak megvásárolták a pár választópolgár szavazatait, és gyakorlatilag tetszés szerinti személyeket juttattak be az Alsóházba. A 18. században voltak olyan nagyurak, akiknek 9-10 mandátum fölött is teljes rendelkezési joguk volt, egész politikusi dinasztiák több generáción keresztül ugyanazon családi választókörzet révén gyakorlatilag bérelt hellyel rendelkeztek a parlamentben. Ugyanakkor Manchester, Birmingham hatalmas iparvárosának nem volt képviselete (illetve lehetett, ha vett magának a város egy-két rothadt körzetet…).ld. Cannon: Parliamentary Reform, 26-27. p. , Freeman, 210-211. p., Evans, 9. p. Az ilyen aránytalanságok mellett a korzikai pievék helyzete még nagyon korrekt és kiegyensúlyozott rendszernek számított.

férfiválasztójogtól a kiváltságolt és zárt testületi szavazásig.[743] Ezt a nehézkes és bonyolult rendszert szerencsére nem vezették be Korzikán, a pieve-rendszer sokkal egységesebb és áttekinthetőbb szisztéma volt.

A következő fontos probléma a választójog kérdése. Fentebb többször említettük, hogy Korzikán alapvetően minden felnőtt férfi (katonaviselt családfő) teljes körű politikai joggal rendelkezett, vagyis választó és választható személy volt. A korabeli Angliában ez távolról sem állt így, pedig európai viszonylatban a legkiterjedtebb politikai jogokkal az angolok rendelkeztek. A 18. század végi Angliában három dolog korlátozta a választójogot. Először is a születés. A nők, a peerek és a külföldi születésű személyek rögtön kiestek. A nők és külföldiek Korzikán is tilalom alá estek (bár említettük, hogy a családfőként szereplő özvegyasszonyok hallathatták szavukat a falu- illetve pieve- gyűléseken). A peerek azért nem vehettek részt a képviselőházi választásokon, mert automatikusan a Lordok Háza tagjai voltak. Korzikán nem volt felsőház, és nem volt születéstől fogva kiváltságolt nemesség sem. A francia rendi struktúra nem tudott megszilárdulni a szigeten, és a Bourbonokhoz kötődő nemesség 1794-re gyakorlatilag kivétel nélkül emigrált a szigetről. Életkori megkötések léteztek ugyan, de míg Angliában 21, Korzikán 25 évhez kötik a politikai jogok gyakorlását.

Ezek a megszorítások azonban még Angliában sem mindig működtek tökéletesen. Charles James Fox pl., csalás révén már 18 évesen képviselő lett – mindenki tudta életkorát, csak éppen senki sem jelentette az esetet, így nem lett belőle ügy. Voltak kivételek a lordi címmel is. A tilalom csupán a Lordok Háza angol illetőségű tényleges tagjaira vonatkozott. Számos egyéb személy is viselt azonban lordi címet, ugyanakkor vígan résztvett a Képviselőház munkájában. Szokás volt ugyanis, hogy a lordi címek örökösei, egy tényleges lord legidősebb fiai még a lordi cím öröklése előtt megkapják apjuk családneve mellé a lordi címet, de apjuk halála pillanatáig jogilag még nem lordok. Így járt Lord North, aki egész miniszterelnökségig jutó pályafutása során csupán örököse volt Lord Guilford-nak Öregségére, visszavonulása után örökölte meg a címet. Később, az 1801-es ír unió után az ír lordoknak megengedték, hogy – ha lemondanak a Lordok Házában való ülés lehetőségéről – indulhassanak az alsóházi választásokon. Így tett Lord Palmerston.[744]

Angliában a következő kizáró tényező a vallás volt. Az 1674-ben megszületett Test Act 1828-ig érvényben volt, ez a törvény számos fontos állás, hivatal, így a parlamenti képviselői mandátum betöltését is egy olyan esküformula letételéhez kapcsolta, melyet jó lelkiismerettel csak anglikán protestáns személy tehetett le. (Az eskü egyrészt megtagadta a pápát, másrészt elismerte az angol király egyházfőségét, tehát sem katolikus, sem disszenter-protestáns vagy zsidó hívő nem tehette le.) Ez a törvény tehát jelentős tömegeket megfosztott, ha nem is szavazói, de választhatósági jogától. Mivel Angliában a katolikus emancipáció kérdése nem egyszerű emberjogi kérdés volt, hanem szorosan összefüggött a Stuart trónkövetelők, és az eléggé rendszeres ír lázadások ügyével, így ezt nem lehetett egyszerűen a felvilágosodás és tolerancia szabályai szerint rendezni. Amikor 1778-ban az angol parlament hozott egy törvényt, ami a katolikusok hivatalviselési lehetőségeit szélesítette (Catholic Relief Act), az ingerült protestánsok hamarosan zavargásokat kezdtek, amelyek 1780 júniusában Londonban súlyos, katolikus-ellenes pogromhoz vezettek (Gordon-lázadás). Mivel azonban Korzikán egészen egyértelmű volt a katolikus vallás vitathatatlan pozíciója, és a sziget sem a Stuart-, sem az ír-kérdéssel nem került kapcsolatba, így a korzikai parlament képviselői feltételei közé ez a kérdés be sem került.[745]

---

[743] A témának hatalmas irodalma van, csak ízelítőül: Cannon: Parliamentary Reform, 31. p., Evans: The Great reform Act of 1832. 5. p.

[744] Az ír lordok nem mindegyike lehetett a Lordok Háza tagja, hanem választhattak maguk közül 24 képviselő-lordot. Az alsóházi választásokon azok indulhattak, akik nem kerültek be a 24 közé. 1707-ben, a skót lordok 16 képviselő-lordot választhattak, itt a kimaradtak azonban nem kapták meg az alsóházi részvételi jogot. Az angol lordoknak pedig egyáltalán nem volt meg ez a lehetőség.

[745] A brit birodalom történetében már többször előfordult a katolikus vallásnak – bizonyos izolált körülmények közötti elismerése. Utalhatunk itt az egyébként nem túl szerencsés példa Minorca és Guadeloupe szigetére, ezeknél sokkal jobban sikerült a Quebec-i franciák helyzetének rendezése. Ld John Ehrman: The younger Pitt. 366. p.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy Angliában, a szkeptikus és felvilágosodott 18. század végén igenis ültek a parlamentben katolikus és disszenter személyek is, akik túltették magukat az eskü szövegén, gátlás nélkül letették azt, és bejegyeztették magukat valamely anglikán egyházközségben. Tulajdonképpen a fenti kikötések közül szinte valamennyit át lehetett hágni. Egyetlen kivétel van: sajnos, illegálisan bekerült női képviselőről nem tudunk.

A 18. század végi Angliában a fentieket kívül alapvetően a cenzus korlátozta a parlamenti részvételt. Már 1430-ban megszületett az a törvény,[746] amely előírja, hogy az angol megyék választásain csak olyan személy szavazhat, akinek évi 40 shillingnyi, földbirtokból eredő jövedelme van. Ez a negyven shilling maradt a megyei cenzus a 19. század közepéig. Cromwell idején több változtatás is történt, még a teljes férfiválasztójog kérdése is felmerült, 1660 után azonban visszaállt a régi cenzusos rendszer. A 18. századra megcsontosodott rendszer egyébként többféle cenzust tartalmaz, Skóciában pl, ahol a lakosság sokkal szegényebb és gyérebb, 100 font volt a választói cenzus, minek következtében egész Skóciában a másfélmilliós lakosságból mindössze négyezer embernek volt választójoga.[747] Ugyanekkor Angliában kb. 250 ezer főnek volt, a kb. 8 milliós lakosságból. A választójog tehát az elenyésző kisebbség kiváltsága volt, ellentétben Korzikával. Meg kell azonban jegyezzük, hogy tulajdonképpen a családfői szavazójog sem jelentett túl nagy tömeget: feljegyzések szerint pl. 1778-ban, Ajaccio pievében (Ajaccio a sziget 2. legnépesebb városa, és a pievéhez tartozott még Alata és Appietto község is), összesen 42 választópolgár lakott, közülük három fő a három helység podestája, hat fő pedig padri di commune. A tekintélyes Pozzo di Borgo családnak egymagában 13 szavazata volt.[748] Az angol és a korzikai arányok tehát nem is olyan megdöbbentően különböznek egymástól.

A választói jog sajátos korlátozása volt, hogy az angol szokásjog élesen elkülönítette egymástól a választói és választhatósági jogot. A választhatósághoz a megyékben évi 300, a városokban évi 600 font jövedelmet kellett igazolni. Ekkoriban kb évi 300 font kellett ahhoz, hogy valaki úriember módjára alapszinten meg tudjon élni (házat, családot és cselédséget, valamint kocsit és lovakat fenntartani). Mivel az angol parlament nem adott fizetést a képviselőinek, viszont teljes elfoglaltságot biztosított nekik az év nagyobb részében, azoknak legalább ekkora vagyon kellett, hogy fenn tudják tartani magukat.[749] Meg kell jegyeznünk, hogy a korzikaiak már hamarabb is kénytelenek voltak hozzászokni az effajta megkülönböztetésekhez: az 1791-es francia alkotmány is csak az „aktív" választópolgároknak adja meg a szavazati jogot, és még ezeken belül is csak erős cenzusos korlátozásokkal engedi megválasztani a személyt.[750]

Ezen kívül az angol parlament alsóházának nem lehetett tagja számos köztisztviselő, és a papság. A köztisztviselőket a 18. század során sorozatosan meghozott Place Act-ekkel (a parlamenti helyekre vonatkozó, tulajdonképpen összeférhetetlenségi törvények) tiltották ki a Parlamentből. Ennek az volt az oka, hogy a Parlament szenvedélyesen igyekezett csökkenteni a Korona (a kormányzat) beavatkozását a saját munkájába. A korabeli felfogás az volt, hogy aki bármilyen módon (állami hivatali fizetés, állami nyugdíj, vagy esetleg egy állammal kötött üzleti szerződés révén) pénzt kap a Koronától, az nyilván ezáltal korrumpálhatóvá válik, hiszen a Korona megvásárolja szavazatait. Így Anglia politikai közvéleménye a politikai korrupció elleni harcot sokáig nem a választójog szélesítésével próbálta elérni, hanem ellenkezőleg: a cenzusnak megfelelő személyek közül is számosakat kizárt a parlament tagjai közül. A papokat hasonló megfontolásból zárták ki, itt csak az volt a logikátlan dolog, hogy míg az alsóháznak pap nem lehetett tagja, a felsőházban hivatalból ott ültek az érsekek és püspökök.

A 18. század végi Angliában egyáltalán nem volt egyértelmű, hogy ki rendelkezik szavazati joggal, és melyik körzetben. Elvileg mindenki csak állandó lakóhelyén szavazhatott volna, se

---

[746] Más források 1432-őt adják meg.

[747] Itt is nagy aránytalanságok voltak: Orkney és Shetland szigetek egy megyét képeztek, és összesen 7 személy érte el a cenzust. Ez a megye tehát gyakorlatilag egy kisebb rotten borough lehetőségeivel rendelkezett. Evans: The Great Reform Act, 3. p.

[748] Ld. Ange Rovere: La Corse et le despotisme éclairé = AHRF, 1985. avril-juin, No. 260. 197. p.

[749] Evans: Appendix, 4.

[750] Francia forr. Dok. 119-120. p., Hahner, 13. p.

1774-re[751] ez a megkötés elvesztette hatályát, és minden képviselő-önjelölt ott választtatta meg magát, ahol éppen sikerült. Ennek aztán elég nagy zűrzavar lett az eredménye: a biztosra menő – és módosabb – képviselő jelöltek 4-5 helyen is beneveztek, és nem ritkán több helyen is megválasztották őket. Itt aztán hosszas és bonyolult kinevezés-lemondás procedúrák után[752] kiválasztottak egyet a több közül, és a többi helyen új választást kellett gyorsan rendezni. Aki eredeti helyén nem került be, az még hetekig kereshetett magának ilyen megürült helyeket. Jórész ezért tartottak a brit parlamenti választások hónapokig. A választókat egyébként minden év július 20-ig írták össze, költözés esetén eddig lehetett átjelentkezni, és igazolni az adó megfizetését. Az, hogy ki melyik körzetben szavaz, a régi Korzikában sem volt egyértelmű. A módosabb földbirtokosoknak több pievében is volt birtokuk, és mindenütt beleszóltak az eseményekbe. Először a francia rezsim akarta rendbe tenni a dolgokat: a francia királyi megbízottaknak rengeteg bajuk volt annak eldöntésével, ki melyik pievében szavazhat, és hogy csak egy helyen tegye. 1776-tól az volt az alapelv, hogy mindenki ott szavazzon, ahol birtokai legnagyobb része található. A birtokosok azonban jobban szerettek minél kisebb pievébe kerülni, mert ott könnyebben érvényesíthették akaratukat.[753]

Az 1791-es alkotmány egy bonyolult, többlépcsős választási rendszert vezetett be. Az elektori rendszer nem volt idegen a korzikai hagyományoktól, a provinciák podestáit így választották, de a consulták követeit általában pieve-szinten, tehát közvetlenül. Mivel azonban a francia nemzetgyűlésbe az egész sziget mindössze két képviselőt küldött, a választást nemigen lehetett egyszerűbben lebonyolítani.[754]

Az angol parlament feloszlatása egyben új választások kiírását is jelentette, munkába lépett a helyi bürokrácia, és a gátlástalan korteskedés. Végül, amikor eljött a választás napja, a választók összegyűlt közössége nyílt szavazással, közfelkiáltással döntött. Egyszerű többség döntött, mindegy volt, hogy kettő, vagy húszezer polgár szavaz éppen. A megválasztott képviselőt nem lehetett visszahívni, választói iránt nem kötelezte semmi, sőt, simán még csak le sem mondhatott mandátumáról.

A törvényhozó hatalomra vonatkozóan átvették az angol „King in Parliament" elvet, vagyis a parlament és a király együtt hozza a törvényeket. A parlament azonban – a korzikai hagyományoknak megfelelően – mindössze egy kamarával rendelkezett, rendi jellege nem volt[755]. Felsőház nem jött létre, mivel a szigetnek hagyományos, rendi struktúrája nem volt, és a francia Ancien Regime idején mesterségesen kialakított nemesség vezető része emigrációba kényszerült – nagyobbrészt a francia forradalom következtében, a hazatérőket pedig Paoli személyes ellenségének tekintette, és ő kényszerítette száműzetésbe[756]. A klasszikus angol kétpártrendszernek sem találjuk nyomát, pedig Elliot alkirályként tett kísérleteket ennek kialakítására. Elliot szemében a brit parlamentáris rendszer egyik alapvető tényezője a kétpártrendszer volt.[757] A whig politikai hagyomány ebben látta a legfőbb biztosítékot a királyi

---

[751] May, 17. p.

[752] Ez tényleg bonyolult eljárás volt: a képviselői mandátumról nem lehetett egyszerűen csak lemondani: kérvényezni kellett a királytól, hogy az illető személy kapjon egy összeférhetetlen kinevezést, így automatikusan megfosztották mandátumától. Erre a célra az egyik királyi birtok, a Chiltren Hundreds ügyintézőjévé szokták az illető urakat kinevezni, akik a procedúra lebonyolítása után azonnal le is mondtak erről az állásról, hogy másnak is jusson lehetőség.

[753] Bordes, Maurice: La Corse, pays d'états = AHRF, 1974. 600. P.

[754] Francia forr. Dok. 120-121. p.

[755] Bordes, 592-622. p.

[756] Gregory: Ungovernable Rock, 82. P.

[757] A kétpártrendszer bonyolult folyamatlént alakult ki Angliában is, III. Vilmos és Anna korától kezdve, de nem egyenletes folyamatként. Modern formája 1780 körül bontakozott ki, de ez a folyamat is az 1870-es évekig tartott. 1790 táján a brit politikai közvélemény nagy része még alkotmányellenesnek tartotta ezt a jelenséget, formailag pedig inkább arisztokrata klikkek, „klub-pártok" voltak. A témáról részletesen ld. Frank O'Gorman: The emergence of the British two-party system, 1760-1832. London, Arnold, 1982. passim.

önkény megerősödése ellen.[758] Elliot ezt a legegyszerűbb módon úgy akarta kialakítani, hogy minden hivatalt Pozzo di Borgo embereinek adott, Paoli híveit pedig szisztematikusan mellőzte. Egyébként ebben is csak III. György uralkodói eljárását alkalmazta, aki – legalábbis 1783-ig szabadon válogatott a pártok között. Konstruktív ellenzék helyett azonban a kísérlet eredménye (a korzikai hagyományoknak megfelelően) egy durva, vendettába torkolló viszály lett, ami jelentősen hozzájárult a korzikai angol királyság gyors bukásához[759].

Korzika történetének az 1795-ös Parlament volt az első olyan szerve, amely határozottan és kizárólag törvényhozási és alkotmányozási céllal jött létre, és a korabeli legmodernebb parlamentarizmus szigorú szabályai szerint működött.[760] A parlament kialakítását természetesen ha nem is hosszas, de elvi viták előzték meg, még az 1794 tavaszán zajló alkotmányozási tárgyalások során. Vita folyt a cenzusról, arról, hogy mennyire legyen komoly a parlament pénzügyi szerepe (ezt elutasította a többség, így pusztán a törvényhozó szerep maradt), és hogy legyen-e két kamara. Ez utóbbi kérdésben Paoli akarata érvényesült.[761] Az új parlamentnek először is ki kellett alakítania a saját munkastílusát. Ez nem volt túl egyszerű dolog. Az angoloknak határozott elképzelésük volt arról, hogyan kell működnie egy parlamentnek, hiszen több száz éve kiérlelt szabályokkal rendelkeztek. Abban a parlamentben azonban nem korzikaiak ültek. Itt a tagok jelentős része a régi consulták[762] működését tartotta mintának. A képviselők jelentős része Paoli embere volt: nekik tulajdonképpen semmi más dolguk nem volt, csak az, hogy a vezér utasításai szerint szavazzanak. Sokszor oda sem figyeltek, mire. Nagyon gyakori volt a távolmaradás. A korzikaiak sértve érezték magukat a régi consultákon megszokott képviselői fizetések és ingyen lakomák elmaradása miatt, és úgy gondolták, akkor egyáltalán semmi értelme megjelenni az üléseken. Ráadásul a consulták két-három napig tartottak mindössze, most viszont minden képviselőnek a saját költségén hónapokig kellett volna a fővárosban időznie. A korzikaiak többsége számára ez anyagi okokból egészen egyszerűen lehetetlen volt. Elliot ezért kénytelen volt szigorításokat tenni, és bevezették, hogy a távolmaradókat pénzbüntetéssel sújtják. Ez a fegyelmet alig javította, a brit kormányzat népszerűségi mutatóit azonban jelentősen rontotta.

Az egykamarás parlament alapjául a consulta szolgált. Volt azonban egy alapvető különbség. A consulta egy népképviseleti testület volt, ahová minden faluközösség elküldte követét, általános férfiválaszójog alapján. A testület így rendkívül nagy létszámú és heterogén összetételű volt. A most létrejött törvényhozásban a választójog nemcsak Angliánál és Írországnál, de még Kanadánál is sokkal széleskörűbb volt, a régi korzikai jogokat viszont durván megcsonkította. Egy férfinek 25 éves kor, egy évi választókerületben-lakás és egy kis föld kellett a választójoghoz. Ezekkel gyakorlatilag nagyon sok korzikai férfi rendelkezett, de ilyen cenzusos jellegű megszorítások Korzikán eddig ismeretlenek voltak. Angol javaslatra a mandátumokat pievékre osztották ki, és a városok közül is csak a 3 ezer főnél nagyobb lakosságú körzeteknek lett képviselője. Minden körzet (szintén angol mintára) 2 képviselőt választhatott. Mind a választói, mind a választhatói jogot illetően voltak vagyoni és lakóhelyi kötöttségek. A választhatósághoz öt év helybenlakás, már jelentősebb birtok kellett, továbbá – szintén angol mintára – ki voltak zárva az állami nyugdijjal illetve fizetéssel rendelkezők, az adóbehajtók és a papok, illetve akik külföldi

---

[758] A brit politikai gondolkodás másik jelentős vonala – ha úgy tetszik a tory gondolkodók, Burke, Hume – a pártokat alkotmány- és társadalomellenes klikkeknek tartották, akiket csak a politikai érdek és haszon mozgat, szerintük a pártok létét is tiltani kellene.

[759] ld. The Diary of Sir John Moore. Vol. 1. London, Arnold, 1904. J.F. Maurice előszava, 30-32. P.

[760] Erről ld. Jean-Yves Coppolani: L'oeuvre législative du Parlement anglo-corse = BSSHNC, CXIVe année, 1995. fasc. 670-671. 11-19. p. (a továbbiakban: Coppolani)

[761] Filippo Masseriának maradt fenn egy – sajnos kéziratban maradt – emlékirata erről az alkotmányos vitáról, a londoni PRO-ban. Idéz belőle: Carlo Rafaele Ricotti: Il costituzionalismo inglese nel Mediterraneo = BSSHNC CXIVe année, fasc. 670-671. 23-24. p.

[762] Consulta, régebbi nevén veduta: Korzika szigetének ősi népgyűlése. Archaikus formájában minden felnőtt, fegyverviselő férfi szavazati joggal rendelkezett ezeken a gyűléseken, a 15. századtól kezdve áttértek a népképviseleti jellegű ülésezésre. A pievéknek nevezett választókerületek küldhettek követet. A pievék választásain az általános férfiválasztójog fennmaradt 1769-ig, a francia fennhatóság kezdetéig.

alkalmazásban álltak[763]. Már önmagában véve a választói és választhatósági jog megkülönböztetése is angol idea volt, a régi korzikai hagyománytól teljesen idegen dolog. A püspökök a parlament tagjai lettek (már akik nem emigráltak), de a papság kizárása meghökkentette a korzikaiakat, hiszen papjaik sokkal nagyobb tiszteletben álltak, mint angol kollégáik. Összesen 64 választókerületet hoztak létre[764], így a parlamenti képviselők számát 128 főre korlátozták, ami alapvető és látványos megszorítás volt az 1769 előtti állapothoz képest. A püspökökkel együtt a parlamentnek 133 tagja volt, ha ezt a sziget kb. 150 ezer lakosára vetítjük, az jön ki, hogy 1200 lakosra jutott egy képviselő.[765] Egy-egy választókerület (a körzetek neve pieve maradt, és a választókerületi rendszer földrajzilag is közel azonos volt a régivel[766]) 5-6 faluból állt, ezek egy része nagyon gyéren lakott volt, de Paoli nem tulajdonított jelentőséget a mandátumok lakosság-arányos elosztásának, igaz, az 1832 előtti angol alkotmány sem ismerte ezt a fogalmat, így ezen a kérdésen nem gondolkodtak el. Paoli úgy vélte, hogy a képviselők különben sem csak a saját pievéjüket képviselik, mindegyik egész Korzika képviselője[767]. Gondot okozott a nézeteltérés a képviselői fizetésekkel kapcsolatban. A régi consultákon (1769-ig, a francia invázióig) minden képviselő és kísérete szállást, kosztot és anyagi ellátmányt kapott. Mindenki imádott képviselő lenni, mert a consulta időtartamára a színhely egy folyamatos dínomdánom jellegét öltötte, állami pénzen[768]. Az angoloktól azonban ez teljesen idegen dolog volt. Az angol alkotmány hagyományai nem tartalmazták a népünnepély megrendezését, de még a képviselői fizetést sem. Ennek részben takarékossági okai voltak, másrészt cenzurális szempontok: egy angol képviselő csak olyan anyagi helyzetű személy lehet, aki képes magát fenntartani birtokaiból, vagy egyéb jövedelméből. A különbségnek az is oka, hogy a consulták pár nap alatt befejezték üléseiket, az angol parlament azonban hónapokon át – az évnek több mint felében – folyamatosan ülésezett. Angol befolyásra az új alkotmány tehát nem adott fizetést a képviselőknek, és utazásukhoz illetve lakás-költségeikhez sem járult hozzá. Ez volt az angol uralommal kapcsolatos egyik legkomolyabb csalódása a korzikaiaknak. A választásoknak egyébként a két éves időközt írta elő az alkotmány. Ez sokkal radikálisabb volt, mint az angliai 7, az írországi 8, illetve a kanadai 4 év. Paoli uralma alatt azonban évente többször voltak választások. A királynak – az alkirály javaslatára - joga volt a Parlament üléseinek elnapolása. Ezért aztán, ha az alkirály jónak látta, hosszú hónapokon át Parlament nélkül kormányozhatott. A király joga volt a Parlament feloszlatása is, de ha megtette, 14 napon belül újat kellett összehívjon. A parlament vita- és határozatképességéhez a képviselők felének jelen kellett lennie, akik az üléstől távol maradtak, bírságot kellett fizetniük. De mivel a tagok nagy része szegény ember volt, továbbá képviselői fizetést sem kapott, az ilyesmit utóbb eléggé lazán kezelték[769].

A korzikai parlamentnek összesen két ülésszaka volt, az első 1795. február 9-től május 18-ig, a második ugyanezen év november 25-től december 22-ig. Ekkor még csak elnapolták az ülést, remélve, hogy a következő év tavaszán, majd őszén újból ülésezhetnek, de a hadiesemények miatt ez elmaradt. A parlament első ülésszakát egy bastiai templomban (Conception = Szeplőtelen Fogantatás) tartották, a második Cortéban zajlott. Az ülések általában délelőtt tíz órától kb. délután kettőig tartottak, néha esti rendkívüli ülésszakot is elrendeltek. Az üléseken – angol mintára – az Alkirály nem vett részt, csak az ülésszak elején elhangzó trónbeszéd, illetve az

---

[763] Gregory: Ungovernable Rock, 82-83. P.
[764] Carrillo, Elisa A.: The Corsican Kingdom of George III. = Journal of Modern History, 1962. (a továbbiakban Carrillo), 257. P.
[765] Coppolani, 12. p.
[766] A pieve nagyjából egyházközséget jelent, a lakosság fő összetartó intézménye a plébános volt, és a lakossági problémák megvitatására a pievék központi falujában, a templomban, a vasárnapi mise után került sor. Így aztán megszokott dolog volt, hogy Korzikán a politikai élet is a templomokban zajlik. A korzikai angol királyság parlamentjeit is mindig templomokban üléseztették.
[767] Ez a gondolkodásmód egyaránt része az angol, valamint az 1791-es francia alkotmánynak is: szó sincs választókerületi lobbizásról – legalábbis elméletileg.
[768] Carrillo, 257. p.
[769] Gregory: Ungovernable Rock, 83. P.

ülésszak végén a szentesítés alkalmával jelent meg. Ezek egyébként teljesen angol mintára történtek, még az elmondott szövegek is az angol megfelelők tükörképei (nem a tartalom, hanem a forma). Az angol formát követik az olyan üzenetek, amelyeket az angol király ír, és valamely fontos eseményről értesíti a képviselőkt. Ilyen volt pl. a walesi herceg házasságának híre. A viták szövege nem teljes terjedelmében ismert, csupán kivonatos jegyzőkönyvek maradtak fenn. A törvényszövegek azok, melyeket pontosan ismerünk.[770] Mivel a törvények szentesítése csak az ülésszak végén történt meg, ugyanakkor némely törvény igen sürgős volt, azt az átvezető megoldást választották, hogy a törvények „*decreto*" néven a parlamenti jóváhagyás után életbe lépnek, de törvénnyé (*atto*) csak az alkirályi szentesítés után minősültek. A törvényt egyébként – szintén angol mintára – háromszori olvasatban tárgyalták, a benyújtás és jóváhagyás között általában 15 napnak el kellett telnie. A többszöri olvasat módszerét egyébként a francia nemzetgyűlések is ismerték és alkalmazták.[771]

A korzikai parlament törvényhozói munkáját áttekintve megállapítható, hogy alapos, jól kidolgozott, helyenként kimondottan aggályosan részletező törvényszövegeket hoztak létre. A parlamenti munka egyébként a választási bíráskodással kezdődött: intézkedni kellett az egyik ajaccioi helyről, valamint Paoli házelnöksége tárgyában.[772] Felsorolják a tagokat pievénként, létrehoznak néhány bizottságot. 1795. február 20-án pedig megszületik az első törvény, ami a Parlament működési szabályait tartalmazza (ezt az angol gyakorlat *standing order*-nek nevezi).[773] A törvénynek rögtön a legelső cikkelye angol mintát követ: a parlament üléseit csak a parlament jóváhagyásával lehet berekeszteni (ld. 1641., a Hosszú Parlament egyik első határozata). De a többi cikkely is nagyon angol: a 2. szerint a Ház bármely tagja kérheti a ház létszámának ellenőrzését. Erre a kitételre a parlament döntésképessége szempontjából volt szükség: mivel Angliában is előfordult, hogy a képviselők nem voltak jelen a megfelelő számban, bevezették azt a módszert, hogy a vitát folytatják, és létszámhiány miatt csak akkor rekesztenek be egy ülést, ha valamelyik képviselő hivatalosan kéri a létszámellenőrzést. Ha ilyen kérés nem történik, ha a képviselők között nem akadt senki, aki éppen az ülés folytatása ellen lépett volna fel, úgy tettek mintha minden rendben volna. A parlament ülésein az elnök ad szót, minden javaslatot írásban kell benyújtani, és első lépésként az illetékes bizottságban vizsgálni. Két bizottság lett, egy törvényhozási, és egy pénzügyi, mindkettő 15 főből állt. A két bizottság összevontan ülésezik, ha az egyházról, vagy a vallásról van szó. A törvényeket három olvasatban kell tárgyalni, a ház többsége dönt minden ügyben, a ház le- és feliratok formájában kommunikál az Alkirállyal. Ez teljes mértékben az angol parlament követése (de az 1791-es francia Nemzetgyűlés is így működött). Kevés dolog van, ami különbözik: egyrészt az, hogy nem lehet spontánul szólásra jelentkezni, hanem mindenkinek előre fel kell iratkozni a parlamenti titkárnál, másrészt, hogy a bizottságok tagjainak felét a parlamenti tagokból, de a bírói kerületek jelölik ki, így minden kerületnek van egy-egy képviselője a bizottságokban is.[774] A következő napokon olyan kiegészítő rendelkezéseket hoztak, ami a különféle visszaélésekre, közvádi eljárásra és a rendkívüli bizottságok létrehozására, valamint a törvények végrehajtására vonatkozott.[775] Közben áttértek a tényleges törvényhozási munkára. A parlament feljegyzéseiből kiszűrhető, hogy elsősorban néhány témára szorítkoztak. A helyhatóságokkal, a bíráskodás szintjeivel és folyamataival, valamint az adókkal-vámokkal. Az első, már nem a Parlamenttel foglalkozó törvény a sóilletéket rendezte. Az ügykezelés kissé kapkodó volt: egy-egy témára többször is visszatértek, módosították, illetve kiegészítő rendelkezésekkel látták el. Némelyik törvényszöveg 40-50 oldal terjedelmű lett. 1795 őszén a parlament munkájában tükröződnek már a nehézségek: december 13-

[770] Ezen szövegeket ld. Procés-verbaux, passim
[771] Francia forr. Dok. 127. p.
[772] Procés-verbaux, 15-25. p.
[773] Az angol standing order-ekről részletesebben ld.: Ferenczy Árpád: Az angol parlamenti szólásjog és fegyelem történeti fejlődése és jelen állapota, 1547-1913. Bp. : A Szerző kiad., 1914., 2-3. p.
[774] A házszabályokról szóló intézkedéskete ld. Procés-verbaux, 36-38. p.
[775] Procés-verbaux, 41-92. p.

án egy szigorú, lázadás- és gyülekezésellenes törvényt hoznak, felfogásában teljesen az 1716-os angol Riot Act mintájára. Még a gyülekezet-oszlató formula is az angol mintát követi.[776]

A korzikai angol parlament tekintélyes törvényhozói munkája ellenére gyengébb hatalmi szerv volt a hajdani consultáknál. A hatalmi struktúrában az alkirály végrehajtó hatalma került túlsúlyba. Az a kevés korzikai történész, aki valamit foglalkozott a parlament működésével, meglehetősen hálátlanul bánik vele: többségük egyetért abban, hogy ez egy szervilis és korrupt intézmény volt, tagjai elvtelenül kiszolgálták az angol rezsimet. Ennek következtében ki-ki vérmérséklete és történelmi elvrendszere szerint hitványnak, elnyomónak, osztályérdekűnek bélyegzi.[777]

Végrehajtó hatalom, uralkodói jogkör

Mivel az unió létrehozása mellett döntöttek, ez szükségszerűen magával hozta, hogy az alkotmány monarchikus jellegű lett. Korzika ténylegesen királyság, államfője III. György angol király lett. A király címe olaszul: *Giorgio III Re della Gran Bretagna, d'Irlanda, di Francia, di Corsica*.[778] A király jogköre elméletileg teljesen azonos volt Nagy-Britanniában, mint Korzikán. A korabeli Európában a jelentősebb államalakulatok valamennyien több, eltérő hagyományú országrészből álltak össze. Ezek az „összetett monarchiák" általában az uralkodóházak közötti házasságok és örökösödések eredményeképp jöttek létre. A helyi jogszokások és hagyományok révén a különböző országrészek államjogi kapcsolatai egyedi módon alakultak. A korabeli Nagy-Britanniát illetően is változatosan alakult az angol-skót-ír és -hannoveri kapcsolatrendszer.[779] Korzika csatlakozása csak egy újabb színt hozott a palettára.

Gyakorlatilag azonban, a távolság és a kommunikációs nehézségek miatt be kellett vezetni az alkirályi intézményt. Ez az angol politikai hagyományokban precedens nélküli intézmény volt: alkirály eddig hivatalosan nem létezett a brit birodalmon belül, így szabadon lehetett megállapítani jogkörét.

A monarcha hatalmi jogosítványainak megállapításához a korzikai angol államnak három-négyféle minta állott rendelkezésére. A genovai doge korlátozott időre választott, korlátozott hatalmú uralkodó volt. A francia monarchia korlátlannak illetve abszolútnak mondatik – ám éppen egy évvel az általunk tárgyalt események előtt végezték ki a királyt, akit előtte fokozatosan fosztottak meg minden hatalmától. A királyi hatalom egyébként a 18. század végi monarchiákban az alábbi elemeket foglalta magába: a korona elidegeníthetetlen, és automatikusan száll a trónöröklés rendje szerint meghatározott utód fejére. Az ú.n. koronabirtokok elidegeníthetetlenek, de a királyi birtokok egy részével szabadon rendelkezik a király, jövedelmeivel élhet, illetve eladományozhatja azokat. A király döntött háború és béke ügyében, az ő személye az igazságszolgáltatásnak a legfőbb szintje. Ezen kívül kereskedelmi kiváltságokat (pl. vásártartási jogokat) adományozhat, és a pénzverés is az ő jogköre. A francia király szabadon alapíthatott apanázsokat és adományozhatott pénzügyi juttatásokat. Ugyancsak a francia királynak jogában állt rendeleteket hozni, vámokat és illetékeket kivetni, állami hivatalokat alapítani és oda tetszése szerint bárkit kinevezni.[780] 1789 és 1791 között a francia király jogkörét nagymértékben korlátozzák: alávetik a királyság törvényeinek, a civillista révén pénzügyi lehetőségeit a Nemzetgyűlés alá rendelik, rendeleteit miniszteri ellenjegyzésre kötelezik.[781] Az angol király hatalma öröklődött, egyébként azonban komoly korlátozásokkal érvényesült. Éppen az 1780-90-es

---

[776] Procés-verbaux, 620-622. p.

[777] Ezeket a véleményeket Coppolani foglalja össze (12. p.) A korrupciót szerinte René Emmanueli és Pierre Tomi, az elnyomást Pierre Antonetti, az osztályérdekeket pedig Francis Pomponi vallja. Ez utóbbit – személyes beszélgetés alapján megerősíthetjük.

[778] A Franciaország királya címet a középkor óta viselték az angol királyok, majd az ír unió (1801) után tűnik el a király hivatalos megnevezései közül

[779] A témáról ld. J. H. Elliott: A Europe of composite monarchies = Past and Present, 1992. Nov. No. 137. 48-71. p.

[780] Richet: France, 47-53. p.

[781] Francia forr. Dok. 122-126. p.

években zajlottak a brit politikai életben olyan folyamatok, amelyek a mai értelemben vett alkotmányos monarchia kialakulásához vezettek. Az angol király hatalma sokban különbözött a franciáétól: csak a Parlamenttel együtt hozhatott törvényt és vethetett ki adókat, csak miniszterein keresztül nevezhetett ki bármilyen hivatalba valakit.[782] Voltak azonban olyan hatalmi jogosítványai, melyek helyenként igen komoly beleszólást engedtek az ügyekbe. A külügyek felett az angol király diszponált. Ő volt a hadsereg legfőbb parancsnoka. Ebből a 19. század közepéig megmaradt annyi, hogy ha személyesen nem is ő, de a királyi család valamely tagja volt a hadsereg tényleges főparancsnoka, és a hadiflottát is ellenőrizte a Lord High Admiral révén, aki szintén királyi családtag volt.[783] Ez még 1809-ben is azt eredményezte, hogy a hollandiai expedíciót York hercege, a király egyik fia vezette (és veszítette el). És végezetül, a legöregebb korzikaiakban élt még Theodore király rövid és korlátozott uralmának emléke. A mintakészlet tehát bőséges, de mindenképpen egy alkotmányosan korlátozott királyi hatalom irányába mutatott.

Mivel a királyt a gyakorlati törvényhozásban az alkirály helyettesítette, elvárható lett volna, hogy teljesen azonos legyen a jogkörük. Az alkirályi pozíció megállapításánál azonban külön kihangsúlyozták, hogy az alkirálynak teljes vétójoga van. Ez azért érdekes, mert ugyanakkor az angol uralkodó vétójogát már a 18. század végén is erősen vitatta a brit politikai hagyomány. 1783-ban zajlott le a híres India Bill-vita, ahol a Lordok Háza azért vetett el egy törvényjavaslatot, nehogy az azt ellenző királynak alkalma legyen megvétóznia. 1708 óta ugyanis angol uralkodó ezzel a joggal nem élt. Ha azonban III. György 1783-ban újra alkalmazta volna, akkor vitathatatlanul újjáéled ez a jogkör, ami a korabeli alkotmányos felfogás szerint felboríthatta volna az alkotmány nehezen kialakított egyensúlyát. Ezt pedig az angol parlament nem akarta. III. György egyébként kulcsfontosságú uralkodó az alkotmányos monarchia kialakulásának sorában. 1760-ban, amikor trónra lépett, elődeihez képest erős uralkodóként kezdte: ő volt az első a Hannover-dinasztiából, aki Angliában született, és a szigetország jobban érdekelte a német hercegségnél. Következetesen erősítette személyes hatalmát, és tekintettel arra, hogy a 18. század közepe egész Európában az abszolút monarchiák kora, ezen még csak nem is nagyon csodálkozott senki. Ő még személyesen választotta ki kormánya tagjait, és még azt is meg tudta tenni, hogy a parlamenti többségtől teljesen függetlenül buktatott meg és iktatott be kormányfőket. (Itt az 1783. decemberében lejátszódó kormányváltásra utalunk, és az ifjabb Pitt hatalomra jutására, amely már a korabeli szokásjog szerint is ellentétes volt a hagyományokkal.) III. György ki tudja, meddig jut el, ha egy fatális betegség 1788 őszén nem fosztja meg cselekvőképességétől.[784] III. György névlegesen még 1820-ig uralkodott, és ebben a hosszú és nehéz időszakban állandóan kérdéses volt az aktuális elmeállapota, illetve 1811-től véglegesen beszámíthatatlannak nyilvánították. Ez a bizonytalanság meglehetősen aláásta a királyi tekintélyt, lényegében egyszer s mindenkorra elvette az uralkodótól a központosított hatalom kiépítésének lehetőségét, egyúttal nagyban erősítette a mindenkori kormány pozícióit, illetve azt, hogy a miniszteri felelősség az uralkodótól egyre inkább a Parlament fennhatósága alá kerüljön. Az 1790-es években ezek a problémák a brit politika mindennapos vitatémáját képezték. A vétó kérdése az 1791-es francia alkotmánynak is sarkalatos kérdése volt. Ennek fontosságát mutatja, hogy XVI. Lajost „Monsieur Veto" gúnynévvel látták el. A királynak tulajdonképpen ezt az egyetlen „erős" jogosítványt hagyták meg, igaz, ez is csak halasztó vétó volt, mégis jelentős befolyásoló tényező volt a törvényhozást illetően.[785] A korzikai alkotmány tulajdonképpen a francia elveket követte ebben a témakörben.

---

[782] Az angol király hatalmi jogosítványait számtalan mű ismerteti. Magyarul frappánsan összefoglalja pl. MacDonagh Mihály: Az angol parlament szokásai, furcsaságai és humora. Bp. Franklin-Társ., 1907.

[783] Egyetlen kivétel volt, Wellington herceg, akinek Waterloo után olyan hatalmas tekintélye lett, hogy a királyi hercegekkel egyenrangúként kezelték. Jennings, W. Ivor: The law and the constitution. London, Univ., 1946.17. p.

[784] A királyon az elmebetegség jelei ütköztek ki, teljesen zavartan viselkedett. 1788. novemberétől 1789. márciusáig Angliában komoly politikai válság bontakozott ki emiatt. Fentebb már volt szó a Regency Crisis-nek nevezett eseménysorozatról. Ld. Tandori Mária: The Regency crisis and its constitutional consequences.

[785] Francia forr. Dok. 128. p.

A korzikai végrehajtó hatalom élén az alkirály (viceroy) állt. Érdemes egy rövid kitérőt tenni ennek a megnevezésnek az eredetére. Az angol alkotmányosságban a korzikai alkirály lett az első személy, aki hivatalosan is ezt a rangot viselte. A köznyelv már régen így nevezte az írországi Lord Lieutenant-ot, illetve nem sokkal később az indiai főkormányzót, tehát a politikai közvélemény számára ez a megnevezés nem volt idegen dolog. A rangmegjelölés azonban nyilvánvalóan korzikai idea volt. Korzika szigete ugyanis, amely több száz éve királyságnak nevezte magát, ám királya csak egyszer volt, nem is egészen egy évig, alkirályokkal többször is rendelkezett, az aragóniai időkben. Az aragóniai politikai gyakorlatban általánosan elfogadott módszer volt az anyaországtól távol eső birtokok igazgatásának az alkirály kinevezése. Az alkirály „kihelyezett teljhatalmú ügyvivő”-ként az adott területen a teljes királyi hatalmat gyakorolta, beleértve a reprezentációt is. Ezt a módszert később a spanyol birodalom gyarmataira is kiterjesztették. 1794 tavaszán az angol és korzikai alkotmány-szerkesztők minden különösebb vita nélkül tudtak megegyezni abban, hogy a régi korzikai hagyományok értelmében egy tengeren túli király hatalmát helyi szinten egy alkirály gyakorolja. A korzikai alkirály azonban nem volt azonos az angol királlyal: az angol államhatalmat képviselte egy idegen (és távoli, nehezen elérhető) országban, így nagyon hasznosnak látszott az erőteljes hatalmi pozíció, teljes vétójoggal súlyosbítva. Az angol király hatalmával ellentétben az alkirály vétójogát írott törvény rögzítette. Az alkirály centralizált hatalmát Paoli is melegen támogatta (Paoli 1755-1769-es uralma idején nagyon vágyott a vétójog után, és most, az alkotmány elkészítése idején biztosra vette, hogy őt fogják kinevezni alkirállyá)[786]. Az alkirálynak mindössze a nép nagy többsége támogatását kellett élveznie. Mivel azonban nem volt felelős a Parlament iránt, a képviselők nem is ellenőrizhették munkáját. Az alkirálynak egyébként protokolláris feladatai is voltak, volt pl. egy trónusa a bastiai Concepzione templomban, ahol a parlament első ülésszakát is tartották. A trón tulajdonképpen az angol király hatalmát jelképezte, aki a templomba betért, annak meg kellett hajolnia az üres trón előtt is. Ilyesmit azelőtt csak a legarrogánsabb genovai kormányzók írtak elő, igy a trón a korzikaiak szemében hamarosan újra az idegen elnyomás jelképe lett.[787]

A végrehajtó hatalom feje tehát az alkirály volt, akit a király nevezett ki, és őt képviselte. Erős hatalmi pozíciója volt, tulajdonképpen az ő kezében volt Korzikán a legfőbb hatalom, maga mögé utasítva a protokollárisan egyenlő fontosságú parlamentet. Szentesíthette illetve megvétózhatta a parlament törvényeit, utána pedig köteles volt gondoskodni végrehajtásukról. Ehhez nem kellett kapcsolatba lépnie magával a Királlyal. Az alkirály joga volt a a külpolitika intézése, az egész ország valamennyi államhivatalnokának kinevezése, valamint a honvédelem és biztonságpolitika gyakorlása. (Itt azonban utaluk az – alább ismertetendő - komoly hatásköri vitákra, melyek az alkirály és a brit szárazföldi csapatok hadvezetése között a kezdetektől fogva rendkívüli módon kiéleződött, és melynek oka az alkotmányos joghézagokban keresendő.) A végrehajtó hatalom egyetlen korlátozása az volt, hogy az igazságügyi és kincstári tisztviselők kizárólag korzikai állampolgárok lehettek. (V. fejezet, 9. cikkely) (De az államtitkár pl. angol volt.) A népnek joga volt az alkirály visszahívásához, de ennek az a módja, hogy az angol királyhoz petícióval kell fordulni. (V. fejezet, 4-5. cikkely) A petíció is tipikus angol intézmény: a törvényjavaslatoknak a parlamenten kívülről érkező formája. A király azonban a petíciókat nem volt köteles elfogadni[788], mint ahogy az angol parlament is csak nagyon ritkán hagyott jóvá petíciókat.[789]

---

[786] Nem tudjuk, hogy XVI. Lajos 1791-es vétójoga mintául szolgált-e ehhez, de felvethető a kérdés. 1794-ben nagyon sokáig tartott a bizonytalanság az alkirályi kinevezést illetően. A consulta már júliusban jóváhagyta az alkotmányt, annak III. György részéről való jóváhagyása azonban csak novemberre érkezett meg. Ugyanekkor értesülhettek a korzikaiak arról, hogy nem Paoli, hanem Sir Gilbert kapta a kinevezést.
[787] Passano, 382. p.
[788] Gregory: Ungovernable Rock, 83. P.
[789] A Petition of the Rights című, 1628-as törvény egy ilyen ritka kivétel, ám pl. az 1832-es híres chartista petíciót, melyet 3,5 millió aláírással küldtek be, szemrebbenés nélkül elvetették. A petíció jogi eszköze tehát létezett, de tényleges hatása elhanyagolható.

Az alkirályt a munkájában egy Államtanács (*Consiglio di stato*), valamint egy államtitkár segítette, ezek azonban csak utalásként szerepeltek az alkotmány szövegében. (V. fejezet, 3. cikkely). Itt a következő áll: „[Az Alkirálynak] lesz egy tanácsa és egy államtitkára, kiket a Király nevez ki. Az Alkirály rendeleteit a tanáccsal való konzultálás után adja ki, és azokat az államtitkár ellenjegyzi." Több szó erről a szövegben nem esik, és ez édeskevés ahhoz, hogy a végrehajtó hatalom valós működéséről képet alkossunk. Az Államtanács tagjait és az államtitkárt az alkirály ajánlására az angol király nevezte ki. Itt érdemes ismételten egy rövid kitérőt tenni. A korabeli Nyugat-Európa államigazgatásainak tipikus szereplője az uralkodó mellett álló tanács. (Sokféle néven: Angliában *Privy Council*, Ausztriában *Hofrat*, az Ancien Regime Franciaországában *Conseil secret*, majd *Conseit en Haut, Conseil royal*.) Külön tanulmányt érdemelne, hogy az ú.n. „abszolút" uralkodók miért tartották fenn ezt a tanácsadó szervet, illetve hogy milyen kapcsolatban állott ez az uralkodó mellett szolgáló, udvari emberekből az uralkodó tetszése szerint összeállított társaság a későbbi felelős kormányokkal. A korzikai Államtanács esetében ismét három lehetséges mintát említhetünk. Az első, és legkézenfekvőbb a Paoli 1755-ös alkotmányában leírt Államtanács, melyet az 1793-as *governo separato* időszaka új életre keltett. Az 1789-es panaszfüzetekben a korzikaiak kérték, hogy a sziget rendi gyűlésének joga legyen megválogatni az akkori tanács tagjait, tehát a végrehajtás legyen alárendelve a törvényhozásnak. Ez sem 1789-ben, sem 1794-ben nem teljesült.[790] Az Ancien regime különféle nevű tanácsainak hosszú történelme van. A középkori *Curia Regis* volt a korona tanácsadóinak eredeti gyűlése, mely azonban a hatalom delegálásának középkori hagyománya következtében már a 11-12. századra osztódni kezdett: bírói jogkörét a párizsi Parlament, pénzügyi-ellenőri szerepkörét a *Chambre des Comptes*, a tényleges királyi tanácsét pedig egy szűkebb testület, a *Grand Conseil* vette át.[791] A *Grand Conseil* lényegében már 1223-ban elvesztette jelentőségét, mikortól kezdve a királynak a *Grand Conseil* jóváhagyása nélkül joga van rendeletet, *ordonnance*-t kiadni.[792] Sajátos módon azonban a francia királyok mindvégig fenntartották – különböző nevek alatt – ezt a formális testületet, sőt, a 17. századtól kezdve egyes tagjait tényleges miniszteri jogkörrel látták el. Ezek a miniszterek sajátos, köztes helyzetben voltak: az uralkodó szolgaként kezelte őket, a legtöbb kérdésben egyedül döntött, a miniszter pusztán végreható-ügyintéző volt, de a felelősséget ő viselte: ha valami gond támadt, az uralkodó zökkenőmentesen kicserélte, és megtette bűnbaknak. Ez a szisztéma Fouquet-től Neckerig, egészen 1789-ig érvényesült. Sajátos, és jellemző folyamat, hogy a Tanácsról különféle intézmények szakadoznak le, ezekhez különféle államhatalmi jogosítványok kerülnek, de az uralkodó körül is megmarad egy – az udvaroncok körében *Conseil secret*-nek nevezett – szűkebb csoport, amely részben fedi az 1643 utáni *Conseil en Haut*-ot, ahol a tényleges miniszterek, intendánsok ültek.[793] És az is tipikus, hogy hivatalosan csak egyetlen királyi tanács létezett, a modern minisztériumok elődeinek elkülönülése nem nyert alkotmányos formát. A francia struktúrára megdöbbentően hasonlít az angol – ekkor már alkotmányos-parlamentáris - monarchia működése. Az 1791-es francia alkotmány részletesen intézkedik a miniszteri jogkörről és felelősségről. A francia alkotmánynak az erre vonatkozó része tulajdonképpen a korabeli angol elveket szedi pontokba, azzal a különbséggel, hogy ami akkor Angliában még csak vita tárgyát képezte, itt már törvényi alakot öltött: a fejedelmi impersonalitás elve tisztán érvényesült: a király döntéseihez a miniszterek ellenjegyzése szükséges, a kormányzati tettekért a miniszterek vállalják a felelősséget, a miniszterek számára kötelező az éves célkitűzések ismertetése a Nemzetgyűlés előtt, illetve a teljesítésükről szóló beszámoló. A francia alkotmány magába foglalja az *indemnity* elvét is (ami Angliában minden esetben új és új procedúrákat igényelt). Az indemnity azt jelenti,

[790] Gregory: Ungovernable Rock, 84. P.
[791] Denis Richet: La France moderne: l'esprit des institutions. Paris, Flammarion, 1973. 89. p. (a továbbiakan: Richet: France)
[792] Richet: France, 26. p.
[793] Richet: France, 89. p.

hogy a minisztert hivatali ideje után nem lehet kormányzati tetteiért felelősségre vonni, csak és kizárólag a Nemzetgyűlés határozata alapján.[794]

A brit kabinetet Bagehot, a híres alkotmányjogász még 1865-ben is úgy írja le, hogy pusztán a Korona tanácsadó testülete. A brit alkotmányos nyelvezet a végrehajtó hatalom egészét érti Korona alatt, a királytól egészen a legkisebb helyhatóság levélkihordójáig. Az alkotmányos gondolkodás ezt azzal magyarázza, hogy a mítikus angolszász időkben a királyé volt a teljhatalom, mely a korona révén szállott rá. A középkor folyamán azonban a király – különféle okokból – hatalma nagy részét szétosztotta, „delegálta" különféle testületekre illetve hivatalviselőkre. A középkori királyi hatalom részleteinek delegálása Angliában ugyanúgy zajlott le, mint Franciaországban. Ezt a brit alkotmányos hagyomány később a „királyi impersonalitas" néven nevezi, vagyis hogy a király a saját elvi hatalmának egyre több részét nem személyesen, hanem mások felelőssége által gyakorolja.[795] A brit miniszterelnököt már Anna királynő idején emlegeti a közbeszéd, de csak 1905-ben, magát a kormányt pedig csak 1937-ben ismerték el állami iratban.[796] A brit kormány és maga a miniszterelnök több száz éven át fél-illegalitásban működött, pontosabban egy olyan különleges jogi térben, amit csak az angol alkotmány hagyományjogi struktúrája tesz lehetővé. A miniszterelnöki rangot – jellemző módon – 1741-ben, majd 1806-ban és 1829-ben is határozottan elvetette a Képviselőház.[797] Az angol alkotmány szerves részének tekintett íratlan jogszokások ereje tartotta fenn – már a 17. század végétől kezdve – a modern kormányzat folyamatosan fejlődő formáit, és írott törvénnyé csak akkor vált, amikor már több száz éves tapasztalat, gyakorlat, pontosan kiforrott működési szisztéma állt mögötte. E háromszáz év alatt eleinte természetesen a kormány létét is kétségbe vonták: a II. Károly alatt kialakult testület névlegesen csak a *Privy Council* (magyarra Titkos Tanács néven fordítják, nyilván a dualizmuskori magyar minta alapján) lehetett: ez ugyanaz a népes és arisztokratikus udvari testület volt, mint a francia király fentebb említett tanácsadó szerve. II. Károly azonban ugyanúgy rájött e népes testület működésképtelenségére,[798] mint francia kollégája, de ő nem cselekedhetett olyan önállóan. Mozgástere azonban még elég széles volt: a számára szimpatikus, illetve használható embereknek különféle udvari hivatalokat adott, és időnként meghívta őket magánlakosztályába, mintegy baráti beszélgetésre. Ezt a kortársak meglehetős ellenszenvvel fogadták, és ezt az új tanácsot *Cabinet council*, vagy még durvább kifejezéssel „*Cabal*"[799] névvel látták el. II. Károly és II. Jakab uralkodói törekvései paradox módon mégis késleltették a modern kormány kialakulását: az angol közvélemény ugyanis olyan ellenszenvesnek találta ezt a testületet, hogy az 1688-as hatalomváltás után Orániai Vilmos jobbnak találta, ha elfelejtkezik a kabinet tovább építéséről. Ekkor már működtek a legfontosabb kormányhivatalok: a *Treasury, Admiralty, Exchequer, Board of Trade*, ezek vezetői gyakorlatilag miniszterekként részt vettek a király közvetlen tanácsában, de szigorúan csak a *Privy Council* tagjaként. Ez egyébként a 20. századig így maradt: egy angol minisztert csak akkor lehetett kinevezni, ha előtte a Titkos Tanács tagjává is meghívta a király. Ez megkerülhetetlen volt. III. Vilmos alatt kezdett kialakulni a Parlament és a kabinet kapcsolata is: a tárca-miniszterek a vita során meg kellett győzniük a Házak többségét,

---

[794] Francia forr. Dok. 125-126. p.

[795] Todd, I. köt. 215-225. p.

[796] A Prime Minister rangot egy királyi warrant (parancs) tette írott törvény részévé, mely ünnepélyesen kinyilvánította, hogy ezennel megalapítottnak veszi a Prime Minister hivatalát. Ugyanez állapította meg rangsorbeli helyét is, közvetlenül a yorki érsek után. 1917-ben is említi a Chequers Estate Act, végül 1937-ben a Ministers of the Crown Act, mely a kormánylistát is törvényesítette. Ez úgy említi, mint: „The First Lord of the Treasury and Prime Minister", tehát a biztonság kedvéért megtartotta a régi rangjelölést is. Ld. http:/lego70.tripod.com/england/bpm_note.htm (2003. jún. 15.), valamint John P. Mackintosh: The British cabinet. London, Stevens and Sons Ltd., 1962. 7-11. p. (a továbbiakban: Mackintosh: Cabinet)

[797] Ld. http:/lego70.tripod.com/england/bpm_note.htm (2003. jún. 15.)

[798] 1679-ben II. Károly panaszkodik, hogy a Privy Council nagy létszáma lehetetlenné teszi a hatékony tárgyalásokat és a titoktartást. Ld. Mackintosh: Cabinet, 34. p.

[799] Cabinet arra utal, hogy ez a tanács a király belső lakosztályában ült össze, a cabal pedig a kabbala szóból ered, és gyanús titkos összeesküvést értettek alatta.

és a pénzügyi támogatások megadása az Alsóház jogosítványa volt. III. Vilmos azonban szigorúan ügyelt arra, hogy – a már kialakulóban lévő tory és whig pártról ne vegyen tudomást: minisztereit mindig a két pártból vegyesen válogatta össze.[800] A modern kabinet fejlődése ellen a legsúlyosabb „merényletet" az 1701-es Act of Settlement jelentette, amely a brit alkotmányos iratok máig legfontosabb darabjai közé tartozik, és határozottan leszögezte: „Minden olyan dolog és ügy, amely e királyság jó kormányzásával kapcsolatos, …a Titkos Tanács hatáskörébe tartozik…"[801] A modern kabinet kialakulását azonban nem lehetett megakadályozni: Anna idején kialakult a párt-kormányzatok hagyománya, az 1714-es dinasztia-váltás pedig létrehozta a modern kabinetet. Robert Walpole volt az első miniszterelnök, akit a közbeszéd már így hívott, másrészt aki az uralkodó állandó személyes jelenléte nélkül, önállóan vezette a kabinet üléseit,[802] sőt, aki a király jóváhagyásával, de maga nevezte ki a minisztereket. A kormányülések helyszíne is ekkor került át a Whitehall-ból a Downing street-re. 1763-ra letisztult a kabinet felállása, a királyi háztartás tisztviselői pl. kikoptak a miniszterek közül.[803] A kormányokra a 18. század második felében már általában jellemző, hogy tagjai a képviselőház többségi pártjából kerülnek ki. Ugyanakkor még III. György is meg volt róla győződve, hogy joga van megválogatni a minisztereit, joga van tetszése szerint elbocsátania-kineveznie miniszterelnökeit, illetve a törvényeket megvétózni.[804] III. György 1783. decemberében hatalma teljében látszott lenni: önkényesen menesztette Portland miniszterelnököt, és egy 24 éves ifjoncot, William Pittet tette meg miniszterelnöknek. Pitt azonban fölébe kerekedett: itt billent át a brit közjogi erő a királytól a kormányfőhöz: Pitt volt az első miniszterelnök, aki sokszor önállóan cselekedett, és a király előzetes szándéka ellenére is keresztülvitte akaratát. 1792-ben pl. menesztette Lord Thurlow-t, aki a király kegyence volt, holott a Lordkancellár eddig mindig az uralkodó személyes kinevezettje volt.[805] Pitt tudatosan növelte saját hatalmát. Ebben segítségére szolgált a francia forradalom elleni háború, és ennek kapcsán a franciabarátnak tartott ellenzék nagyfokú népszerűtlensége is. Ez egészen 1800-ig, az ír uniós törvényig ment így: a katolikusoknak adandó választhatósági jog kérdésében azonban a király keményen megmakacsolta magát, Pittnek le kellett mondania. A király tekintélyét azonban ekkorra végzetesen tönkretette mentális betegsége, így bár Pittnek mennie kellett, a kormány hatalma nem roppant meg. És ez a kormány ekkor már a Parlamentnek felelős, saját hagyományai szerint működő, kétségbevonhatatlanul önálló testület volt. Szintén ennek a korszaknak a terméke a „*War cabinet*" intézménye: a miniszterelnök, ha a háborús kérdésekről volt szó, rendezett olyan speciális kabinet-üléseket, ahol nem minden minisztere volt jelen, csak azok, akiknek tárcája érintett volt a háborúban. Az ilyen *war cabinet* ülésekre szokás volt meghívni szakértőket is, pl. tekintélyes katonatiszteket, admirálisokat, akik nem voltak miniszteriális rangú személyek.[806] Tehát a brit kabinet fejlődésével kapcsolatos legizgalmasabb fejlődések éppen a korzikai angol királyság kialakulásával egyidőben zajlottak.

Korzikán az Államtanács előképe 1752-ben jött létre, Gaffori generálisi kinevezésével egyidőben. Ez az Államtanács beleillik a korabeli uralkodói tanácsok sorába, lévén nagy létszámú (144 főből állt), és a generális tetszése szerint összeállított testület. Paoli 1755-ös alkotmánya átvette a mintát, ám hosszú országlása során hamar ráébredt arra, amier a korabeli angol uralkodók is: hogy egy ekkora testület nem operatív szervezet. Így fokozatosan csökkentette a létszámot. 1764-re a tanácsnak mindössze 9 tagja maradt. Igaz, ezeknek hatalma jelentősen megnövekedett: a Diéta határozatait megvétózhatták.[807] Sir Gilbert Elliot az Államtanácsot (*governo corso*) az

---

[800] Mackintosh: Cabinet, 42-43. p.
[801] Nyugat-Európa alkotmányai. Bp. KJK, 1988. 124. p.
[802] I., majd II. György király ideje nagy részét Hannoverben töltötte – a folyamatos ügyvitelt ekkor vette át a kabinet.
[803] Mackintosh: Cabinet, 66-67. p.
[804] Mackintosh: Cabinet, 58-63. p., illetve részletesebben: Alpheus Todd: A parliamenti kormányrendszer Angliában. I. köt. Bp.: MTA, 1876. 97-171. p.
[805] Mackintosh: Cabinet, 64. p.
[806] Robson, William: The British system of government. London, British Council, 1945. 20. p.
[807] Carrington: Granite, 260-261. p.

előkészületek periódusában így jellemezte: „az alkirály belső és bizalmas tanácsa, melynek nincs független jogköre, tényleges működése és döntéseinek végrehajtása későbbi vizsgálatok tárgya lesz”[808]. Tehát magyarul csináltak egy szervet, amiről igazából csak fogalmuk volt, hogy fog működni, mi is lesz a dolga. Az Államtanács tanácsait az alkirály nem volt köteles munkája során megfogadni, tulajdonképpen teljesen a tetszésére volt bízva, hogyan is jár el vele szemben. Végülis az a sajátos helyzet alakult ki, ami ilyen meghatározatlan jogi helyzetben nem is meglepő, hogy bizonyos pozíciókat betöltő személyek egyéni kvalitásai határozták meg a történteket. Az Államtanácsnak (melynek személyi összetétele tulajdonképpen a jelentéktelenség homályába vész[809]) kreáltak egy elnököt, aki – ezt a korabeli és későbbi iratok mint egybehangzóan említik – gyakorlatilag az angol miniszterelnök helyi megfelelője volt. Még az állami élet tervezésének stádiumában, Elliot Portlandnek írt, 1794. augusztus 8-án kelt levelében vázolja a korzikai kormány felállását. Lényege, hogy az Államtanács ne csak korzikaiakból álljon (ez a korzikaiak számára mindig kényes kérdés volt). Az Államtanács legyen lényegében az alkirály titkos tanácsa, ne legyen semmiféle önálló hatalma. Ez nagyon fontos kitétel, mert alapvetően ellentétes a korabeli angol kormányfelfogással. Az alkirály kezeli az ügyeket, és ellenőrzi a kormányzat minden részegységét.[810] „Úgy hiszem, szükségszerű, hogy ebben az angol-korzikai kormányzatban két bizalmi funkcionárius legyen, a közügyek minden ágának általános felügyeletére. Mivel két nyelven működünk, és bizonyos mértékig két eltérő érdekünk is van, szükségszerű, hogy egyaránt alkalmazzunk angolokat és korzikaiakat. Tízezer olyan ügy van, amelyben a helyi szokások, erkölcsök és a nyelv ismeretének hiánya miatt egy angol államtitkár tökéletesen tehetetlen lenne egy korzikainak a segítsége nélkül, másrészt viszont figyelembe kell venni, hogy még a sziget ügyei kapcsán is tekintettel kell lenni a brit kormányzat biztonságára és érdekeire, amelyeket egy korzikai Államtanács-elnök nem ismerhet… ezért azt javasolom, hogy az államtitkári feladatkört Nagy-Britannia egy alattvalójára ruházza Őfelsége, az Államtanács elnökének viszont egy korzikainak kell lennie, akit az Alkirály nevezzen ki…”[811] Fentebb már tárgyaltuk, hogy a brit miniszterelnöki poszt is miféle alkotmányos kételyekkel működött az 1790-es években, hát elképzelhető, hogy ennek arányában a korzikai Államtanács elnöke is meglehetősen képlékeny hatalommal rendelkezett. Pozzo di Borgo azonban, aki erre a posztra került, az adott körülmények között nagyon jó választás volt: egyetemet végzett jogász, azon kívül is művelt volt, tájékozott, a korzikai helyi igazgatásban és a francia törvényhozásban sokrétű tapasztalattal rendelkezett, Paolihoz és a Bonapartékhoz fűződő eredeti jó kapcsolata révén szinte mindenkit ismert a szigeten. (Igaz, ezek a barátságok ekkorra már ellenségeskedésbe fordultak, de az ismeret mindenképpen hasznos volt.) Pozzo di Borgo agilisan és határozottan vezette az ügyeket, jó kapcsolatban állt Elliottal, és tudta kezelni a korzikaiakat is. Le kell azonban szögeznünk, hogy működése ellen komoly kifogások is felmerültek: arrogáns volt, sokakkal lekezelően viselkedett, megfontolta, hogy egyáltalán kit is méltasson arra, hogy fogadja, sokakat meghallgatás nélkül zavartak el előszobájából. Elliot kedvelte, az angolok közül azonban sokan utálták, és a korzikaiak között is hamar népszerűtlen lett.[812] Tüntetésekkel 1796 tavaszára sikerült elérni a menesztését. Személyét azonban Elliot nem tudta pótolni, és pontosan a kritikus utolsó pár hónapban nélkülöznie kellett hatalmának egyik legfőbb támaszát. Az Államtanács mint kollektíva, nem volt túlságosan jelentős testület, tagjai a mindennapos adminisztráció végrehajtását intézték,

---

[808] idézi Carrillo, 257-258. P.

[809] Teramo Terami lett a főadószedő, testvére, Francesco Terami a királyi birtokok számadója, Pascal de Negroni főállamügyész lett. Királyi birtokokká a régi, Genova államának, később a francia királynak és a francia államnak a földjeit minősítették. Ld. Vergé, 450 p. Panattierit általában a csendőrséggel kapcsolatban utasítgatták, Belgodere úrral pedig katonai ügyekben. North, 54., 203. p.

[810] Carrington: Sources, 54. p.

[811] Correspondance de Sir Gilbert Elliot, vice-roi de Corse avec le gouvernement anglais. Bastia, Ollagnier, 1892. = BSSHNC 1892. (a továbbiakban: Elliot: Correspondance) 8-9. p.

[812] Ezekről Moore számol be, Vol. 1., 137-138. p., bár Moore Pozzo-ellenes elfogultsága kétségtelen.

amint az az államtitkári levelezésekből kiderül. North Panattierivel rendőri és helyhatósági kérdésekről, Peraldival pedig katonai ügyekről levelezett, pontosabban utasításokat adott.[813]

Az államtitkári posztra Elliotnak kezdettől megvolt a maga jelöltje, és ügyesen terelgette a brit kormányt az illető személy elfogadására. Még a fent említett, aug. 8-i levélben a következőket írja: „…az Államtitkárnak, akinek állandóan a legkülönfélébb emberekkel kell érintkeznie, … együtt kell működnie az Államtanács elnökével és tagjaival, nagyon simulékony jellemnek kell lennie, különben egy hónapon belül összezilálódnak ügyeink… az Államtitkár legjobb volna, ha az Alkirály egyik barátja lenne… az erre kinevezett személynek nagy kényelmetlenségeket kell elviselnie, és fizetése Korzika részéről nem fogja meghaladni a 12000 francia frankot, ami évi 500 fontot jelent (ennek kapcsán javasolta, hogy a fizetést a brit kormány egészítse ki másik 500 fonttal) … legyen nőtlen, de méltóságteljes és magasrangú személy."[814] Mit ad Isten, a leírás mindenben ráillett Sir Frederick North-ra. Október 17-én, azonnal alkirályi kinevezése megérkezése után Elliot név szerint is előállt személyi javaslatával.[815] A jóváhagyó válasz postafordultával, 1795. januárjában érkezett meg, addigra North is megérkezett a szigetre. Az államtitkárként kijelölt Frederick North (akire elsősorban azért esett a választás, mert Elliot barátja volt) nagyon jól kiegészítette volna Pozzót, ha nem utálják egymást. North szintén rendkívül művelt, tájékozott adminisztrátor és diplomata volt, a külügyekben és a helyi közigazgatásban hatalmas segítségére volt a korzikai angol hatalomnak, olaszul tudván a lakossággal is jó kapcsolatot tartott fenn, de irritálta Pozzo felsőbbséges ügykezelése és olaszos modora. Sajnálatos, hogy a korzikai állam két fő tisztviselője nem fért meg egymással. Összeférhetetlenségüknek a személyiségüktől eltekintve az is oka volt, hogy hivatali jogkörük tulajdonképpen nem lett pontosítva, állandó volt közöttük az ügyrendi súrlódás. North érkezéséig egyébként az államtitkári levelezést Elliot magántitkára, Hardman látta el.[816]

Érdemes pár szót ejteni arról is, hogy a 18. század végén mit is érthettek államtitkár alatt. Az államtitkári poszt (state secretary) az angol monarchiában a 16. század folyamán alakult ki. Eredetileg azért hozták létre a Tudor uralkodók ezt a posztot, mert az erős hatalmi ambíciókkal rendelkező állam teljesen lekötötte a már meglévő kormányhivatalok vezetőit: a *Treasury*, az *Exchequer*, *Admiralty* vezetőinek és ügyintézőinek nem maradt idejük az uralkodó személyes dolgaival foglalkozni. A modernizálódó adminisztráció hatalmas irattömeget eredményezett minden téren: a király tehát, saját levelezései és egyéb ügyintézései céljára felvett egy magántitkárt. Ezt a magántitkárt is azonnal elborította mindenféle ügy, és már az Erzsébet-korra előállott az a helyzet, kogy királyi titkár nem is egy volt, hanem kettő, akik – egyelőre földrajzi felosztás szerint – megosztották egymás közt az ügyeket, és királyi magán-alkalmazottból kormánytisztviselővé avanzsáltak. Egészen 1782-ig Nagy-Britanniának általában két államtitkársága volt, az Északi és a Déli ügyek Államtitkára. A Déli ügyekhez tartoztak az angol belügyek, a gyarmatügyek, és a dél-európai (katolikus) országokkal kapcsolatos külügyek. Az Északi ügyekhez tartozott Skócia, Észak-Anglia, valamint a protestáns országokkali kapcsolatok. Később létrehoztak gyarmatügyi és hadügyi államtitkárságokat is,[817] 1782-ben pedig az első két államtitkáráságból kialakult a modern *Home* és *Foreign Office* (bel- és külügy). Az államtitkár fontos láncszem a brit kormányzaton belül: titkári szerepköre annyiban maradt meg, hogy az államigazgatási levelezést ő folytatta, ő állt kapcsolatban a helyi közigazgatás különböző szintjeivel, illetve a külügyi kérdéseket illetően a diplomáciai karral, a titkos ügynökökkel és a külföldi hatalmakkal. A fejedelemhez intézett iratok, petíciók az ő kezén mentek keresztül. A fejedelem személyes parancsait ő közvetíti , és ő viseli azokért a felelősséget. A fejedelemmel tehát csak az államtitkáron keresztül lehet érintkezni, ha az uralkodó utazik, legalább egy

[813] North, 54, 71. p.
[814] Elliot: Correspondance, 10-11. p.
[815] Elliot: Correspondance, 58. p.
[816] Gregory: Ungovernable Rock, 86. p.
[817] 1763-ban a gyarmatügyi, 1794-ben a hadügyi államtitkárságot, 1708-tól egy ideig működött a skót ügyek, 1858-tól pedig India államtitkára. Ld. Todd, III. köt. 276. p.

államtitkárnak el kell kísérnie.[818] Mivel a királyi titkár államhatalmi tényező lett, újra és újra felmerült az uralkodó igénye egy ténylegese személyi titkár-ügyintéző alkalmazására. Az állam ellenőrizetlen túlburjánzásától tartó kormányzat, és főleg a kormányhatalom túlterjeszkedésétől mindig is tartó parlament azonban igyekezett útját állni ennek.[819]

Amikor Korzikán létrehozták az államtitkári posztot, Sir Gilbert és Frederick North szeme előtt is nyilvánvalóan az angol példa lebegett. North-nak (lévén az egykori miniszterelnök volt az édesapja) pontos ismeretei voltak a kormányzati működésről. Kiterjedt levelezésével[820] és diplomáciai jellegű tárgyalásaival hatalmas munkát végzett, és kiválóan meg is felelt az elvárásoknak. Az angol mintát azonban csak részben másolták le: nem több személy között osztották meg a feladatokat. Nyilván takarékossági okokból – és nyilván úgy gondolták: Korzika kis sziget, kis munka. Szegény North a megmondhatója, hogy a sziget méretei nem álltak egyenes arányban az elvégzendő államtitkári munka mennyiségével. Ráadásul jórészt ingyen csinálta, mert a sziget financiális problémái miatt több havi fizetését soha nem kapta meg.

A korzikai államtitkárra tartozott a teljes bel- és külügy. Így North államtitkárnak egészen elképesztő témákkal kellett foglalkoznia, olyasmivel is, ami nem feltétlenül államtitkári jogkör kellett volna legyen. A különféle kinevezések - podestáké, bírói személyeké – máshol is miniszteri szinten történnek.[821] Az is érthető, hogy egy államtitkárnak a legkülönbözőbb témákban kell utasításokat adnia, például a lakosság ellátásának biztosítására gabonavásárlásra,[822] járványügyi óvintézkedések megtételére, vagy a különféle halasztott kifizetések rendezésére. De az államtitkárra tartoztak olyan ügyek is, mint a bastiai temető új parcellájának engedélyezése, a csendőrség parancsainak kiadása, a parlamenti választások egyes vitatott részleteinek kivizsgálására utasítás, az árvagyerekek ruháinak vámolásának könnyítése. Egyéni ügyekkel is foglalkoznia kellett: akkoriban jelentéktelennek számított a dolog: 1795. július 13-án utasítást adott Peraldi ajaccioi tanácsosnak, hogy vizsgálják felül a Bonaparte család vagyonelkobzásának kérdését. (Erről aztán nincs több levél.) De több olyan levél is fennmaradt, amiben egyes családok vendetta-ügyeinek gyors kivizsgálását és lezárását kérte a helyi hatóságoktól. Foglalkoznia kellett belbiztonsági kérdésekkel (fegyverviselő személyek és fegyvereik összeírása). A levelezés bizonyos mértékig tematikusan is megváltozik az idők haladtával. Eleinte pl. feltűnő, hogy az angol hatóságok önként és dalolva utaltak ki eléggé jelentős összegeket Korzika védelmének, belbiztonságának és adminisztrációs fenntartásának költségeire, 1795 első félévében ez a lendület jelentősen alábbhagyott. Később csak egyszerű utasításokat küld a helyhatóságokhoz különféle kifizetések megtételére, de konkrét összegeket nem említ, és csak utasítást küld, pénzt nem. Vannak levelek, amelyek a „levegőben lógnak”: az olvasó nem feltétlenül érti, hogy miért kell (egyedül és kizárólagosan) a bastiai városi bíróságot értesíteni arról, hogy a továbbiakban a genovai köztársaság ellenségként kezelendő.[823] Mivel North-nak személyesen kellett diplomáciai ügyeket is lebonyolítania, államtitkári periódusa közepette két alkalommal is hetekre elutazott,[824] addig helyette az államtitkári levelezést Pozzo di Borgo intézte.

---

[818] Az államtitkári feladatokról ld. Todd. I. köt., 220. p.
[819] Magántitkárt majd 1805-ben engednek meg alkalmazni III. Györgynek, szeme megromlása miatt, de a régenshercegnek ugynezt nem engedik meg. Majd Viktóriának lesz magántitkára. Ld. Todd, I. köt., 244. p.
[820] Ez a fontos forrásanyag megjelent, ld. North
[821] Ld. North, 43, 48. p.
[822] North, 72. p.
[823] Az említett leveleket ld. North, 31-33., 51., 53., 68., 108., 158., 171., 181. p.
[824] Először 1795 december és 1796 január, majd 1796 március és június között, amikor Algírba és Tuniszba, majd Rómába utazott. North, 161, 169., 174, 179. p.

A jog

A korzikai jog történetében a legtöbb régi jogforrás a genovai időkből származik. A legrégibb fennmaradt jogszabálygyűjtemény a San Colombano-i statútumok[825] címet viseli. 1348-ból származik, és a 16. századig több kiegészítést kapott. Formailag olyan, mint a többi középkori joggyűjtemény: vegyesen sorakoznak benne a különféle magán-, büntető- és közjogi rendelkezések. Fentebb már utaltunk a *Capitula Corsorum* és a *Statuti Civili e Criminali* című jogszabály- és hagyomány-gyűjteményre, mely a 16-18. század közötti állapotokat rögzítette. A korzikai hagyományjog több elemből állott össze, mely az úgynevezett ligur jogon alapult[826]. A régi hagyományjogot, melynek legmaradandóbb részét a helyi jogszokások, az önkormányzati rendszer és az ú.n. *Terra del Commune* alkották, a genovai Szenátus kiegészítette a római jogrenden alapuló *capitolare*kkal. Ezek az egyes korzikai provinciák számára kiadott helyi rendeletek voltak. A capitolare-k provinciánként kissé különböztek egymástól, ezért először 1572-ben összegyűjtötték az összes joghagyományt és capitolare-t, a *Libro Rosso* című törvénygyűjteményben. Ez tartalmazta a kormányzói rendeleteket, a *grida*-kat is. A Libro Rosso a sorozatos kiegészítések következtében folyamatosan változott, 1724 és 1726 között nyerte el végső formáját[827]. Ebben vegyessaláta módjára, de megtalálható volt minden felmerülő probléma rendezése. Az már más kérdés, hogy a korrupt genovai igazságszolgáltatás mennyire tartotta be a szabályokat. Genova szenátusa és a sziget kormányzói számos esetben szabályozták a sziget életét, az új jogszabályokat mindig beépítették a kódexbe (ez volt a szintén említett Libro Rosso). A Libro Rosso egyébként a hivatalos állami levelezést, a le- és feliratokat is tartalmazza.[828]

Jogtörténészek általában leszögezik, hogy az angol *Common Law* (angolszász közjog) homlokegyenest ellenkező módon működik, mint a Korzikán régóta működö római alapú jogrendszer. Az angolok nem akarták saját jogrendjüket a szigetre kényszeríteni így a jogrendszer megmaradt a római jogi struktúrában. Kétségtelen, hogy a katolikus Mediterráneum országai a római jogra hagyatkoztak. Ezt azonban hiba lenne a mai modern, teljesen kiépült, írott és szankcionált módon elképzelni. A 18. században a római jog területein is számtalan archaikus jogelem létezett és működött, a helyi jogszokásokat pedig csak részlegesen sikerült a római joggal összeépíteni. A korzikai és a genovai életet is nagyrészt a helyi jogszokások szabályozták. Az Ancien Regime francia jogrendszerében számtalan helyi jogszokás élt egészen 1790-91-ig. És bár a helyi jogszokásokat a 15-16. századtól kezdve írásba foglalták, és a királyi jogalkotás az élet egyre több területét egységes – és a római jog elvei szerinti – formába öntötte, nagyon jellemző, hogy a pontosan szabályozott, írott jog leginkább a magánjog területeire tér ki: a későbbi közjog témái legtöbb helyen a szokásjog íratlan módján maradtak fenn és működtek.[829] Franciaországban majd Napóleon Code Civil-e lesz az, amely a római jog teljhatalmához vezet, és megsemmisíti a helyi hagyományokat. Az 1789 előtti korzikai, genovai és francia jog tulajdonképpen meghökkentő hasonlóságot mutat az angol közjoggal (Common Law), bár ez utóbbi esetében mindenki egybehangzóan állítja, hogy ez a germán szokásjog korunkig túlélő változata. A Common Law-ban egyébként számos eleme megtalálható a régi francia jognak. Leglátványosabban ez olyan formalitásokban érvényesült, mint pl. az, hogy a törvények

---

[825] A korzikai jogszokás-kódexek leghíresebbje az 1348-as San Colombano-i Statútum-gyűjtemény. Ez elsősorban büntetőjogi elemeket tartalmaz, de vanak benne polgári jogi (szerződésjog, tulajdonjog) részek is. Ld. Antoine Leca: L'esprit du droit corse d'aprés le plus ancien code insulaire: Les statuts de San Colombano de 1348. Ajaccio, La Marge, 1989.

[826] Genova és a ligur tengerpart településeinek szokásjog-rendszere. Ld. Ange Moretti: La constitution corse de J.-J. Rousseau. Paris, Sirey, 1910. (továbbiakban Moretti), 17. P.

[827] Camille Tommasi: L'administration de la Corse sous la domination génoise 1300-1768. (továbbiakban Tommasi) (these, s.l., s.d.) 3-4. P. A Libro Rosso azért „vörös könyv", mert fennmaradt példányait eredetileg vörös bőrbe kötötték.

[828] A Libro Rosso teljes szövegéből egy jelentős válogatás megjelent a BSSHNC XIIe année, 1892. évfolyamában, 424 p.

[829] Richet: France, 21-22. p.

szentesítésének máig az ófrancia formuláit használják. De utalhatunk itt pl. az angol *equity law*-ra: az angol jognak ez a *common law*-t kiegészítő ága, melynek az a szerepe, hogy kiegészítéseket találjon a precedensek hiányosságaira. Nos, maga a szó is francia eredetű, és az Ancien Regime jogrendszerében szintén megvolt az *équité*, a szokásostól eltérő bírói döntés intézménye.[830]

Bírói hatalom

Mivel a hatalommegosztás elve teljesen ismeretlen volt, a régi korzikai igazságszolgáltatást minden szinten a végrehajtó hatalom szervei intézték (sőt, a szabályok többségét is ők hozták). A bírói hatalom a genovai időkben is szoros szimbiózisban élt a végrehajtó- illetve a helyi kormányzattal. A hagyományok értelmében a kiszabható bírság összegétől függött, hogy a helyi szinten elbírálható-e az ügy, vagy sem. A legalsó bírói szint az *aringo* volt, a *podesta* bírósága.[831] Ez békebírókhoz hasonlatos működést végzett: max. 10 lírás bírságot illető ügyekre vonatkozhatott, és nem volt hozzá szükség különösebb jogi képzettségre. A *podesták* és a *provinciák* magisztratúrái intézték a kisebb ügyek elsőfokú elbírálását. Ezen kívül itt is voltak különféle archaikus területi joghatóságok: Ajaccio és Bonifacio városában *commissariato*k, Porto Vecchio-ban *lieutenancia*, Sartene-ban pedig *podestatie* működött.[832] A második szint a *Terra di comune* bírósága volt, ahol maga a kormányzó elnökölt. A 3. szintnél szintén a kormányzó elnökölt, de ez már fellebbviteli bíróság volt. A kormányzót két *vicario*-ja segítette, az egyik a polgári-, a másik a büntetőjogi kérdésekben. A bíráskodás legfelsőbb (4.) szintjét a *Sindicato* jelentette. A *Sindicato* is archaikus feladatköröket gyűjtött egybe: ma már összeférhetetlenségnek minősülne, hogy egyszerre volt fellebbviteli szerv és az eljárások legfőbb ellenőre, önmaga ellenőre is. Sőt, a mezőgazdasági ültetvények ellenőrzése is hozzá tartozott. [833] A *Sindicato* tagja két genovai, valamint 8 korzikai születésű személy kellett legyen. A problémát az jelentette, hogy a két genovai szavazata ugyanannyit ért, mint a nyolc korzikaié. Az igazságszolgáltatás rendszerét Genova részéről a *censori* nevű felügyelők ellenőrizték: őket 100 napra küldték ki, és a bíróságok munkája mellett meglátogatták a börtönöket, felülvizsgálták a csődeljárásokat, a panaszokat, a közbiztonságot, és kínvallatásokat is elrendelhetnek.[834] Egyébként a genovai Szenátusban néha jóízű vitákat folytattak arról, hogy bizonyos korzikai ügyekben melyik bírósági hely és szint az illetékes, illetve kihez célszerűbb az ügyet utalni. A helyzet tehát már a kortársak szemében sem volt a legáttekinthetőbb. Nyilván az effajta tanácstalanságok kiküszöbölésére kezdték a helyi jogi hagyományokat a genovaiak összegyűjteni, először provinciánként, majd a 16. század végére egyetlen jogi kódexbe szerkesztették azokat. 1571 és 1603 között készült el a *Statuti Civili e Criminali* című jogszabály-gyűjtemény, majd a kormányzók rendeleteivel (a *gridá*kkal), és a consultákon jóváhagyott (immár a római jog szokásait követő) törvényekkel rendszeresen kiegészítették. Ezen gyűjtemények példányait vörös bőrbe kötötték, így *Libro Rosso* néven tartja számon azokat a korzikai hagyomány.[835]

A genovaiak nem csak a sziget vezető rétegét, de az egész lakosságot elidegenítették korrupt igazságszolgáltatásukkal. Eszközökben nem válogattak, az is előfordult, hogy hallgatólagosan engedélyezték a – hivatalosan mindig tiltott – vendettát, mivel a sziget lakossága szemében ez volt a viták rendezésének megszokott módja. Az igazságszolgáltatási rendszer hiányosságaira utalnak olyan feljegyzések, miszerint bírói ítéleteket gyakran hoztak a vádlott meghallgatása nélkül, pusztán „bírói meggyőződés” alapján.[836] Ezenkívül egyéb eljárásaikat is

[830] Richet: France, 33. p.
[831] Graziani: La Corse génoise, 227. p.
[832] Graziani: La Corse génoise, 66. p.
[833] Albitreccia, 59-63. p.
[834] Tommasi, 29-31. p.
[835] Albitreccia, 60-31. p.
[836] Ld. Hall, 9. p.

rendkívül méltánytalan módon bonyolították, a korzikaiak generációi emlegették pl. milyen durva módszerekkel csináltak helyet a cargésa-i görögöknek, vagy a ligur telepeseknek.[837]

A genovai időkben egyébként több jelentős jogszabálygyűjtemény is született. 1453. június 7-én, a Szt György Bank uralma kezdetekor adták ki a Capitula Corsorum nevű gyűjteményt. Ez elsősorban az adminisztráció és a gazdasági élet szabályozására vontakozó rendelkezéseket, valamint polgári eljárásjogi és büntetőjogi tételeket tartalmazott. Az igazságszolgáltatásnál utalnak rá, hogy az a Statuti de Corse szabályainak megfelelően történik. Az elsőfokú bíráskodást minden pievében 2 podesta és 8 „raggionali" együtt alkotja. A bíráskodási funkciók mellett az ő dolguk az adókivetés is (az adózás alól pedig mentességet élveznek). Feljebbviteli bíróságként a Sindicato-t jelöli ki, mely felerészt a Bank kijelölt alkalmazottaiból, felerészt választott korzikaiakból kell álljon. A Capitula egyébként a tisztségviselők betöltésekor vegyesen alkalmazta a választást, kijelölést és a sorsolást. Az igazságszolgáltatás legfőbb szintje a kormányzó, akit e munkájában a vicario segít.[838]

A francia monarchia hagyományai szerint a király volt minden jog forrása. Nemcsak a törvényhozást, de a jogszolgáltatást illetően is. A király minden perbe személyesen beavatkozhatott, elfogató- és kegyelmi leveleket állíthatott ki (*lettre de cachet*, ill. *lettre de grace*). A királynak elvileg volt egy legfelsőbb szintű bírósága, személyes elnöklete alatt (ez a *lit de justice* nagyjából megfelelt a középkori *curia regis*-nek[839]), gyakorlatilag azonban a király ilyen nyilvános bírói döntéseket már nem hozott a 18. században. A bíróságoknak a 18. századra egy rendkívül bonyolult hierarchiája épült ki[840], a legnagyobb hatalomra azonban a legfelsőbb királyi bíróságok szerepét betöltő *parlament*ek tettek szert.[841] Franciaországon belül (Párizson kívül) 12 tartományi parlament alakult ki, archaikus hagyományok révén a parlamenti kerületek is fantasztikus méretkülönbségeket mutattak: a párizsi parlament az ország egynegyede fölött rendelkezett joghatósággal, míg a pau-i, vagy douai-i fennhatósága alig egy megyényi volt.[842] A különböző területi joghatóságok territóriumaiba számos kivételezett terület, illetve független község ékelődött (a bretagne-i Dol püspökség területébe éppen harminchárom).[843] A később meghódított, periferikus részek itt is különleges elbánásban részesültek: itt parlamentek helyett bírósági testületek (*conseil souverain*) töltötték be a főbírósági szerepkört. Roussillon, Elszász, és Artois mellett ilyet kapott Korzika is. Korzikán az 1769. december 24-én létrehozott *Conseil Supérieur* egy elnökből, egy másodelnökből és 10 tanácsosból állt. A tanácsosok közül hat francia, és csak négy volt korzikai, (később 5:5 volt az arány, de a franciák szava többet nyomott a latban) de a korzikai hagyományos jog szerint ítélkeztek. A szigetet 11 juridiction-ra osztották.[844] Az Ancien Regime utolsó éveiben többféle reformmal is megpróbálkozott, pl. 1788. május 8-án

---

[837] Albitreccia, 63. p.
[838] Arrighi: Corse, 196-197. p.
[839] Dictionnaire Ancien Reg., 746. p.
[840] Alapfokon a tribunaux des prevots (polgármesteri törvényszék) ítélt a közrendűek ügyeiben. Bármilyen, de 40 livre-t meg nem haladó vitás érték esetében a főbírák és udvarnagyok törvényszékei ítéltek. A 16. századtól alakultak ki az elnöki székek (presidiaux), a 250 livre alatti ügyekre. A 18. századra azonban ezek visszaszorultak, a parlamentek azonban témák szerinti kamarákra oszlottak. Ld. Soboul, 65-66. p. A bíróságok fölé- alárendeltsége, illetve hatásköreik nem voltak pontosan tisztázva, így szinte mindenhonnan mindenhová lehetett fellebbezni, és bonyolult hatásköri vitába veszett a perek izgalmasabbik része. A bírói hivatalok eladhatók, illetve örökölhetők voltak, így a taláros nemességnek is nevezett bírói kar afféle kasztrendszerként működött. Soboul, 66-67. p. A parlamentek egyébként a saját kerületüket illetően a legfelsőbb bíróság szerepét töltötték be, fellebbezési és adminisztratív funkciókkal. A parlamenteknek a törvényhozást illetően is voltak jogaik: a törvény az adott tartományban csak akkor lett érvényes, ha a parlamentek is bejegyezték azokat. Ld. Doyle, 2. p.
[841] A parlamentek és a király párharcáról ld. Simon Schama: Polgártársak: a francia forradalom krónikája. Bp. : Európa, 2001. 147-151. p. (a továbbiakban Schama) A szerző itt számol be pl. a jezsuita rend kiűzéséről, amely szintén a parlamentek befolyásának eredménye volt, de a Rendi Gyűlés összehívását is a rennes-i parlament követelte először. Ld. 149., 151. p.
[842] Ennek történeti okai voltak: ha egy új tartomány került az országhoz, az megtarthatta régi királyi ill. hercegi főbíróságát. Doyle, 2. p.
[843] Doyle, 4. p.
[844] Gai, 244. p., Grimaldi, 8. p., Visages de la Corse, 91. p.

született egy edictum az igazságügy reformjáról (ebben eltörölték a kínvallatást, eltöröltek egy sor alsóbíróságot (helyettük kialakították a *présidiale*-okat), korlátozták a parlamentek jogkörét, jogkörük nagy részét a 45 főbíróságnak (*grand bailliage*) adták.[845] Ez a rendszer azonban nem szüntette meg a bírói hivatalok megvásárolhatóságát, és más korrupciós tüneteket, és az adott helyzetben nem a modernizációt, csupán az általános bizonytalanságot és felfordulást erősítette.[846] A helyzetet tovább bonyolította a számtalan jogszokás.Az írott római jog területei mellett pl. a Pireneusok területén helyi, archaikus jog érvényesült. Csak Észak-Franciaországban 65 nagyobb helyi szokásjogot és 300 kisebb helyi jogot tartottak számon. Ezek főleg a házasság-, öröklés- és tulajdonjog változatait jelentették, de a súlyok és mértékek is rendkívül változatosak voltak.[847] 1790 tavaszán a régi parlamenteket és *bailliage*-okat felváltották a választott *juge de paix*-ek, békebírók, akik a helyi szintű bíróságokat működtették.[848]

Az angol bírósági rendszer nagymértékben különbözött a kontinens országaiétól, ám a 18. század végén voltak hasonló elemei. Angliában jelentős bírói szerepük volt a békebíráknak, akik a helyi közösségek tiszteletbeli (tehát fizetetlen) választott döntőbírái voltak, általában a környék tekintélyes birtokosai közül kerültek ki. A békebírói tisztséget 1252-ben hozták létre, az úriszéki bíróságok felszámolása végett, és az 1888-as helyhatósági törvényig működtek. Az esküdtszéket még korábban, 1166-ban törvényesítettek (ilyen kollektív bírói testületek ugyanis már korábban is léteztek) és még ma is működik. Az esküdtszék működése végső formáját 1670-ben nyerte el.[849] Érdekes eleme a brit bíróságok működésének az 1875-ig működő *circuit*-rendszer. Ez a szó bírói körutakat jelent. Az angol felsőbíróságok ugyanis Londonban székeltek, ahhoz, hogy távolabbi vidékeken is létezzen felsőbíróság, ahhoz az kellett, hogy a bírák évente legalább egyszer körbeutazzák az összes országrészeket, és egyes központokban néhány hétig tartózkodva elintézzék az ott felhalmozott ügyeket. Ez a rendszer sokban emlékeztet a Sindicato működésére.

A korzikai angol királyság bírói rendszerének kialakítását a későbbi parlamenti törvényhozásra bízták. Annyit állapítottak meg, hogy a Legfelsőbb Bíróság 5 bíróból, és egy királyi ügyvédből fog állni, akiket az alkirály nevez ki. (Valószínűleg ide is beszüremlik az angol jog: a királyi ügyvéd valószínűleg azonos lenne az angol felsőbíróságok mellett működő államügyész intézményével. Az angol jog nem tesz különbséget ügyészi és ügyvédi státus között). A Legfelső Bíróság Cortéban ülésezik, a sziget területére pedig 9 bírói körzetet állapitottak meg, helyi bíróságokkal. A bírói (és adószedői) állások korzikai születésű személyeknek voltak fenntartva. Az ügyek legfőbb fóruma a korzikai Legfelsőbb Bíróság lett, a londoni felsőbíróságok tehát nem gyakoroltak feljebbviteli hatáskört Korzika felett. A bírói eljárás meghatározását a parlamentre bízták. Egyetlen dologhoz ragaszkodtak az angolok. Mivel elborzadva hallgatták a történeteket a szigeten dúló vendettáról, elhatározták ennek felszámolását. Ennek első feltétele a pártatlan bíróság: hogy minden gyilkosságot köztörvényes bűnügyhöz méltó szigorúsággal és következetességgel bíráljanak el. Az angol jogban ezt a munkát az esküdtszék intézménye segíti. Az angolok tehát ragaszkodtak hozzá, hogy a bűnügyekben kötelező legyen az esküdtbíráskodás[850]. Ennek azonban nem várt, fatális következményei lettek: mivel Korzikán mindenki gondosan számon tartotta klánbeli hovatartozását, az esküdtszékekben nem ültek pártatlan személyek: ha valaki bármilyen távolról is rokona volt vagy a bűnösnek, vagy az áldozatnak, a tényektől teljesen függetlenül, rokonsága érdekeinek megfelelő döntést hozott, ha pedig a két fél rokonságából vegyesen válogatták az esküdtszéket, akkor határozaképtelen volt, mert nem tudott egységes döntésre jutni. Nagyon jellemző, hogy amíg ez az intézkedés érvényben

[845] 9 polgári bíróság volt, lényegében a provinciák szerint, és 2 tengerészeti bírói körzet. Ld. Grimaldi, 12. p.
[846] Soboul, 78. p.
[847] Doyle, 4. p., Dictionnaire Ancien Reg., 364-370. p.
[848] Schama, 640. p.
[849] Az angol igazságszolgáltatásról ld. Concha Győző: Újkori alkotmányok. 2. Bp. MTA, 1888., 417-443. p.
[850] A korzikaiak az esküdtszék fogalmát ismerhetik a francia törvénykezés nyomán is: a francia törvényhozás 1791. szeptember 16 és 29 között hozott törvényekben hozza létre a vádló és a döntő jury-t, nyilvánvalóan angol mintára. Ld. Tulard: Dictionnaire, 909. p., Carrillo, 263. P.

volt, korzikai büntetőbíróság mindössze két fosztogatáson kapott angol katona esetében tudott határozott és egységes döntésre jutni. A rendelkezés olyan nyilvánvalóan kudarcot vallott, hogy maguk az angolok függesztették fel, még 1795 december 13-án[851]. A korzikaiak hozzáállására jellemző, hogy bár lehetetlenné tették működését, az esküdtszék felfüggesztése hatalmas tiltakozó petíció-hullámot váltott ki, alkotmányos jogok csorbítása címén. (A dolognak ebbe a részébe igen hamar beletanultak.)[852]

Alapfokú bíróságként minden községben létrehozták (pontosabban egységesített előírással pontosították a már meglévő) podesta tanácsának bíróságait.[853] A podesta elnökölt, a két padri del comune segítette, valamint kisegítőszemélyzetként volt egy procratore-ja és egy greffier-je. A podesta-val kapcsolatban előírták, hogy bíróként a prefetto cím jár neki, legalább 50 éves kell legyen, (a tanács többi tagjának 25 év volt az előírás). Ingatlanjuk is kell legyen. Abszolút többséggel választják őket, és a megbízatást csak nagyon súlyos okokból lehet elutasítani.[854]

A korzikai igazságszolgáltatással kapcsolatos intézkedéseket fentebb röviden már vázoltuk. 1795. Május 12-én életbe lépett az új büntetőkódex, amely nagyon szigorúan intézkedett a büntetési tételekről, igaz, eltörölte a kínvallatást és –büntetést, de szinte mindenféle lázadásra és politikai bűnre halálos ítéletet helyezett kilátásba[855].

Az alkirálynak, belbiztonsági ügyekre volt egy bírói eszköze: a Rendkívüli Bíróság. Ez egy régi hagyomány felélesztése volt Korzikán (a Paoli-féle *Sindicato*-ra gondolhatunk[856]), Angliában azonban (a II. Jakab korabeli Jeffreys főbíró vészbíróságai óta) nem találjuk megfelelőjét. A Rendkívüli Bíróság joga volt bárkit árulással vádolni, ha felmerült az ellenséggel való cimborálás (*prevarication*) gyanúja[857].

Emberi jogok

1794-ben, a francia politikai életben szocializálódott korzikai politikusok számára egyáltalán nem volt távoli, ismeretlen dolog az emberi jogok kérdésköre.[858] Paoli, Pozzo di Borgo és társaik pontosan ismerték a francia Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatát, és Paoli – 20 éves angliai tartózkodása révén azzal is tisztában volt, hogy ezek az elvek milyen módon érvényesülnek a brit közjogban. A kor levegőjében benne volt az emberi jogok szelleme,[859] már csak az volt a kérdés, hogy a korzikai törvényhozók a francia és az angol mintából hogyan válogatnak. Az 1791-ben kiadott amerikai Bill of Righst-ra is lehetne hivatkozni, de semmi nyomát nem találtam, hogy Korzikán ezt a dokumentumot ismerték volna, így ezt a dokumentumot a továbbiakban nem tanulmányozzuk. Az esetleges források igazából nem is könnyen meghatározhatók, mivel mind a

---

[851] Procés-verbaux, 626. p., Carrillo, 268. P.
[852] Az esküdtszéket majd a júliusi monarchia állítja vissza, ld. Coppolani, 15. p.
[853] Procés-verbaux, 402-412. p.
[854] Costa, M. A.: Gouvernement anglo-corse: justice: notice historique = BSSHNC, LIIe année, 1934. No. 514-517. 273. p.
[855] Procés-verbaux, 463-499. p., Carrillo, 263. P.
[856] Jean Yves Coppolani: La constitution du 19 juin 1794. = BSSHNC, CXII-CXIV (1994) Fasc. 668-669. 35. P. Coppolani egyéb, nehezen ellenőrizhető párhuzamokat is hoz.
[857] Gregory: Ungovernable Rock, 84. P., Procés-verbaux, 102-103. p.
[858] Érdemes megemlíteni, hogy akárcsak az angol magna Chartában, a régi korzikai San Colombanoi statútum-gyűjteményben is vannak nyomai emberi jogi kérdéseknek. Szó van benne a személyi autonómiáról, az önkényes fogva tartás tiltásáról, a szabad vagyonszerzés, elidegenítés, végrendelkezés és szerződéskötés jogáról. Ld. Antoine Leca: L'esprit du droit corse d'aprés le plus ancien code insulaire: Les statuts de San Colombano de 1348. Ajaccio, La Marge, 1989. 104-105. p. A francia monarchia idején pedig már az 1789-es panaszfüzetek követelték az emberjogi elvek egy jelentős részét. Ld. Schama, 389-390. p.
[859] Az emberjogi kérdés is régebbi keletű: már Montesquieu is jelentős részt szentel neki, elsősorban a személyes-, vélemény- és sajtószabadságot emelve ki. Ld. Montesquieu: A törvények szelleméről. Bp. Osiris, 2000. 292-319. p.

francia, mind az amerikai emberjogi gyűjtemény egyértelműen az Angliában működő eszméken alapult.

Írott dokumentumként a francia minta állt rendelkezésre, az angol alkotmánynak csak az 1679-es Habeas Corpus rendelkezése öltött írásos formát, a Magna Chartának, az 1628-as Petition of Right-nak és az 1689-es Bill of Rights-nak egyes passzusai, ezen kívül az íratlan angol jogszokások hatásával kell számolnunk. A korzikai parlament jegyzőkönyvei magától értetődő fogalomként tárgyalják a „diritto personali"-t.[860] Az 1794-es alkotmány rövid 8. fejezete tartalmazza a személyes- és sajtószabadságra vonatkozó pontokat.

Az angol jogrendszer leglátványosabb elemeként a korzikai alkotmány tartalmazta a személyes szabadságjogok garanciáit, igaz lakonikus tömörséggel. Először is a vagyon védelmét állapították meg. Vagyonától senkit sem lehetett megfosztani tisztességes jogi eljárás nélkül. Ennek legkorábbi nyomai a Magna Chartáig vezethetők vissza: ennek szövegében már szeperel az a passzus, hogy bírságot csak úgy lehet kiróni valakire, ha a létfenntartásához szükséges javakat meghagyják neki.[861] Az angol Habeas Corpus törvény hatására senkit sem lehetett börtönben tartani 24 óránál tovább, csak érvényes bírói ítélettel.[862] Ennek a passzusnak korzikai bevezetése különösen szép gondolat, tekintettel arra, hogy ezt a törvényt éppen 1794. májusában függesztette fel a brit Parlament, a belső zavargásokra való tekintettel. A sajtószabadságot is biztosították, de a „sértésekért" felelősségrevonás járt. A személyes szabadságjogok körébe még az utazás szabadságának joga tartozott. Ez is az angol alkotmány egyik legrégebbi eleme, már a Magna Charta tartalmazza.[863] Szintén angol mintára rögzítették a petíciózás jogát is. A parlamenthez, az alkirályhoz, de még a királyhoz is lehetett petíciót írni: az alkirály esetleges visszahívásának is ez utóbbi volt a módja.

A személyes szabadságjogokat tulajdonképpen eléggé rövid úton elintézi a korzikai alkotmány. Ez azért különös kissé, mert az 1789-es francia Emberi és polgári jogok nyilatkozata sokkal részletesebben, nem kevés filozófiai körítéssel tárgyalja a kérdéseket. Roger Barny a következőkben foglalja össze az 1790-es évek elejének legfőbb emberjogi témáit: a természetjogból eredeztethetően az egyenlőség és a politikai szabadság, az, hogy minden polgár vegye ki részét a törvényalkotásból. A hatalmi ágakat tökéletesen el kell különíteni egymástól, így a törvényhozó hatalom a népé (a királynak csak vétójog marad). Az egyenlőség-eszme folyománya mindenfajta különbségtétel megszüntetése, végül kiemeli a közjót, a nép üdvét, mint a politika legfőbb célját.[864] Mi az, amit a francia szöveg tárgyal, a korzikai pedig nem? Kijelenti pl. a későbbi liberalizmus egyik alaptételét: az ember szabadsága a másik ember szabadságának határáig terjed, tehát minden megtehető, ami másnak nem árt. Szavatolja a törvény előtti egyenlőséget, az ártatlanság vélelmét, a meggyőződés- a gondolat- és véleményszabadságot, az adózás egyenlőségét. A tulajdon szentsége ebben a szövegben az utolsó tétel (a korzikaiban a fejezet első tétele volt).[865] A véleményszabadság témájában részben elfogadható a sajtószabadság angol tétele, illetve a 10. fejezet vallási türelmi pontja. Az 1791-es alkotmányszöveg további kérdéseket emel be az alkotmány által szavatolt emberi jogok körébe. A jogegyenlőség elvét kiterjeszti a nemesi címek és a vallási jellegű esküszövegek eltörlésére, ezzel kapcsolatban minden állampolgár betölthet minden hivatalt. Mint tudjuk, ezek a tételek az angol alkotmányban nem szerepeltek. Ugyancsak újdonság a közsegély elve (ha úgy tetszik: szociális védőháló, állampolgári jogon), amely azonban sajnálatos módon nem valósult meg. Hasonló, de sikeres tétel volt az egyenlő és országosan egységes közoktatás.[866] Szegénygondozás ugyan létezett Angliában,

---

[860] Procés-verbaux, 63. p.
[861] Ld. Nyugat-Európa alkotmányai, Bp. KJK, 1988. (A továbbiakban: Nyugat-Eu.alk.) 98-99. p. Magna Charta, 20. cikkely.
[862] Ennek a passzusnak előzménye is megtalálható a Magna Chartában (39. cikkely) ld. Nyugat-Eu.alk. 100. p.
[863] Magna Charta, 41-42. cikkely. Ld. Nyugat-Eu.alk. 100. p.
[864] Barny, Roger: Les contradictions de l'idéologie révolutionnaire des droits de l'homme 1789-1796. Paris, Belles Lettres, 1993. 35-36. p.
[865] Francia forr. Dok. 85-86. p.
[866] Francia forr. Dok. 116-117. p.

általános népoktatásra viszont 1872-ig várni kellett. Korzikán a szegénygondozás azért nem jelentett olyan általános problémát, mert az egész sziget lakossága legnagyobbrészt szegényekből állt, és az archaikus családi közösségek valamilyen minimális szinten minden tagjukról gondoskodtak. Az alkirályi kormányzatnak kizárólag az árvaházakban található gyermekek ellátásával kellett foglalkoznia.

A vallási kérdés

Az erősen vallásos korzikaiakra való tekintettel az egyik legkényesebb kérdés a katolikus vallás helyzete volt. Ebben a kérdésben az angolok tökéletesen engedékenyeknek bizonyultak. A katolikus vallás Nagy-Britannián belül gyakorlatilag jogfosztó tényező volt: katolikus személy nem viselhetett felelős közhivatalt, nem lehetett parlamenti képviselő. Ebből a szempontból érdemes röviden megvizsgálni a korabeli ír kérdés helyzetét, mivel a brit birodalmon belül ekkoriban Írország volt a katolikus-kérdés centruma.

Az 1763-as párizsi béke előírta, hogy a brit birodalom birtokain köteles biztosítani a katolikusok szabad vallásgyakorlatát. Ez az előírás a kanadai és a nyugat-indiai francia telepek megszerzése következtében hárult Angliára. Grenada tanácsába pl. a protestáns telepesek be sem kerülhettek.[867] Ugyanakkor Írországban a katolikus vallás jogfosztó tényező volt: a katolikus személy nemcsak parlamenti képviselő, vagy katona nem lehetett, de birtokjogait is korlátozták, és egyes polgári hivatásokat sem tölthetett be. Ennek fényében nyilvánvalóvá vált, hogy Anglia a birtokain élő katolikusokkal szemben teljesen következetlenül viselkedik. 1778-ban megszületett az első *Catholic Relief Act*, amely a legkirívóbb birtokjogi és hivatásbeli korlátozásokat eltörölte, de a lényegi kérdéseket nem oldotta meg, másrészt Londonban egészen megdöbbentően vehemens katolikus-ellenes pogromot idézett elő (ez volt 1780 júniusában a Gordon Riots). Az 1782 utáni években az ír politikai élet hatalmas fellendülésnek indult, a független ír parlament (egyik vezető politikusáról elnevezve az ú.n. Grattan-parlament) révén. Ez a parlament azonban egy szembeszökő hiányossággal rendelkezett: munkájában nem vehettek részt a katolikusok, pedig az ír lakosság túlnyomó többségét ők alkották. Az ír katolikusok többféle, erőteljes mozgalmat indítottak jogaikért (a *Volunteer*-mozgalom, *Catholic Committe*, *United Irishmen*), de a naggyűlések és petíciók nem sok eredménnyel jártak. Szerencséjükre az ír parlamentben is akadtak képviselők, akik felkarolták ügyüket. Az 1790-es évek elején több törvényjavaslat is született további könnyítésekre. A leglátványosabb eredményt 1793-ban érte el Lord Hobart, a Chief Secretary (az Alkirály titkára, gyakorlatilag az ír kormány feje): a *Catholic Enfranchisement Act* megadta a (cenzusnak megfelelő) ír katolikusoknak a választójogot. Ez azonban nem volt azonos a választhatósági joggal: az ír katolikusnak joga volt protestáns képviselőt az ír parlamentbe juttatni, mivel a *Test Act* továbbra is érvényben maradt.[868] Az 1790-es évek eleje Írországban a katolikus kérdés miatti folyamatos zaklatottságban telt, melyet azután 1793-tól kezdve a francia-ír kapcsolatkeresések miatti állandó aggodalom is súlyosbított.

Korzikán azonban nem ragaszkodtak eme elveikhez. A katolikus vallást itt egyenesen „nemzeti vallásnak" minősítették, leszögezve azonban a kötelező toleranciát minden keresztény felekezet iránt. A Parlamentet felhatalmazták, hogy lépjen kapcsolatba a Szentszékkel a jövőbeli állam-egyház kapcsolatok megállapítására, beleértve az egyházközségek számát, a püspökök javadalmazását, és a pápaság támogatását. Tévedés volna azt hinni, hogy a korzikaiak nem viseltettek előítélettel az angolok iránt. A vezetők egy részénél időlegesen tapasztalható anglománia a népet egyáltalán nem érintette meg. Az ellenérzések legfőbb oka elsődlegesen a vallás volt: a katolikusok alapvető gyanakvással fogadták a protestánsokat. Már Boswell lejegyzett több esetet, amikor az őt vendégül látó – egyébként roppant szívélyes és előzékeny – emberektől kapott kellemetlenkedő megjegyzéseket.[869]

---

[867] Johnston: Ireland, 166. p.
[868] Johnston: Ireland, 167. p.
[869] „Az angolok barbárok és nem hisznek Istenben" mondta neki egy falusi teherhordó. Lásd Boswell, 66-67.

A kérdés külpolitikai részéhez a Szentszékkel való viszony rendezése tartozott. Elliot nem is leplezte izgatottságát, amikor elhatározta, hogy felveszi a diplomáciai kapcsolatot Rómával. Angliának nem volt diplomáciai kapcsolata a Szentszékkel VIII. Henrik óta, így nehéz volt az első lépés megtétele.[870] Elsősorban azt kellett elérni, hogy a Korzikát szintén saját birtokának tekintő Szentszék hajlandó legyen elismerni az angol eretnek fennhatóságot.[871] Róma a korzikai kormányzat lépései nyomán azt hitte, Nagy-Britannia kész újra diplomáciai kapcsolatot létesíteni a Szentszékkel. Számításai azonban nem váltak be: a brit kormány hallani sem akart a pápai államról, csupán Korzika kormányának engedélyezte a szabad kapcsolatfelvételt. Rómában azonban erős lobbyja létezett az emigráns francia és olasz püspököknek, és a spanyol nagykövet is e megegyezés ellen dolgozott.[872] Legfőbb érvük, hogy az angolok korzikai fennhatósága révén a protestantizmus olyan helyen nyer tért, ahol eddig nem volt jelen. A pápa ragaszkodott tehát saját korzikai fennhatóságához, és lényegében minden angol javaslatot elutasított.[873]

A másik dolog belpolitikai jellegű volt. Az angol unió akkor jött létre, amikor Franciaországban dühöngött az antikrisztianizáció.[874] 1794 nyárelőjén a protestáns angol király uralma még mindig a kisebb rossznak tűnt. Thermidor 9-e után azonban a korzikaiak többsége biztos volt a franciák hamarost megtérésében.[875] A korzikai parlament 1795. április 25-i ülésén elutasította és megsemmisítette a francia forradalom idején hozott egyházellenes intézkedéseket,[876] és hoztak egy sor új intézkedést. Például alkotmányba foglalták a vallásszabadságot. A korzikai angol kormányzat ezeket a törvényeket a Szentszék elé kívánták tárni, remélve annak belelegyezését. Angol logika szerint nagylelkűen és méltányosan jártak el, mert – bár Elliot szerint a 150 ezres lakosságú szigetnek bőven elég lett volna egy püspökség - mégis beleegyeztek ötnek a visszaállításába, annak meghagyásával, hogy a jelenlegi püspökök

---

[870] 1714-ben a pápa a francia királyt kérte fel, hogy az angolok által elfoglalt Minorca katolikus lakosságát védelmezze. Ld. Jeremy Black: Eighteenth-century Europe, 1700-1789. New York, StMartin's Press, 1990. 180. p. A 18. század folyamán Rómában semmiféle angol követ vagy konzul nem volt, közvetítőnek a Szentszék kért fel egy Rómában született, emigráns skót katolikus családból származó bíboros, egy bizonyos Monsignore Erskine személyében. Erskine teljesen a pápa igényei szerint, és Nagy-Britannia ellen dolgozott. A Szentszék a katolikus egyház ügyeiben az Ancien Regime-beli helyzet teljes restaurációját akarta, követeléseiből nem engedett. Ld. Jollivet, 46-50. p.

[871] Elliot 1794. szeptember 23-án számol be felettesének, Portland belügyminiszternek a Szentszékkel való tárgyalások megkezdéséről. Lásd Elliot: Correspondance, 15-26. A 25. oldalon szerepel egy érdekes megállapítása: „...a korzikaiak általában erősen kötődnek vallásukhoz... de a fanatizmusnak semmiféle jelét nem tapasztaltam náluk. Egyedül a patriotizmus tudja lázba hozni őket... csalódást okoznak majd Rómának, ha az arra számít, hogy bigottságuk országuk érdekei ellen vezényli őket".

[872] Azzal érveltek, hogy annak idején XV. Lajos kapott bizonyos jogosítványokat a pápától a korzikai püspöki székek betöltésére, és ha most engednek a korzikaiaknak, a francia monarchia jelentős patronálási jogokat veszít el. Továbbá, ha a pápa elismeri a brit uralmat Korzikán, ezzel a forradalom szállascsinálója lesz, mivel elismeri a nép jogát az államforma megváltoztatására. Lásd Gregory: Ungovernable Rock, 94-95.

[873] Az esetről részletesen beszámol Jollivet, 46-50. Hasonlóan érdekes külpolitikai lépés volt a Máltával való kapcsolatfelvétel. Jollivet, 76-78.

[874] 1789-től kezdve a francia állam sorra hozta a katolikus papság elleni intézkedéseket. Korzikát ebből egyrészt az érintette, hogy az öt püspökséget eltörölték, és csak a bastiait hagyták meg. A bastiai püspök ellen azonnal zavargások törtek ki, nem az eskü, hanem a püspök, Benedetto Andrea Doria genovai személye ellen. A másik, sokkal súlyosabb intézkedés a papság „polgári alkotmánya" volt, vagyis hogy a papságnak fel kellett esküdnie az alkotmányra, és ezáltal a francia államot a szentszék elé helyeznie. A korzikai papok nagyobbik része (beleértve a bastiai püspököt is) nem volt hajlandó letenni az esküt, „refraktáns" papként elvesztette egyházközségét, nagyobb részük emigrációba kényszerült. Az alkotmányos papokat (az újonnan érkezett bastiai püspököt is) a lakosság elutasította, személyében is fenyegette. Paoli, aki 1790-ben még a francia állam fenntartás nélküli híve volt, 6000 (nemzeti gárdista) emberével elfoglalta a lázongó Bastiát. Buttafoco, a refraktánsok feje ekkor mondta róla híres jellemzését: „a róka levetheti bundáját, de mégiscsak róka marad". Ld. Passano, 364. p., Vergé, 430. p.

[875] Jean Defranceschi: Le Royaume Anglo-Corse : un mauvais départ = Études Napoléoniennes, 25 (1990) No. 23-24. 228. p. (a továbbiakban: Defranceschi)

[876] Ld. Az egyházi javakról szóló törvény 1. cikkelye. Ld. Procés, 283. p.

kihalása után a püspökségek számát háromra csökkentik (9. cikkely).[877] A korzikaiak régi követelésének tettek eleget, amikor rögtön az első cikkelyben kimondták, hogy a püspökök kötelesek lesznek püspökségük területén tartózkodni. A korzikai püspökök kinevezésének joga már nem Genovát vagy Pisát illeti meg, őket a pápa nevezi ki, mégpedig az angol király által benyújtott személyek listájából választva, a Parlament pedig jóváhagyja azt. (7., 10., 11. cikkely).[878] Előírták (ez is régi korzikai követelés volt), hogy a korzikai püspökök között korzikai születésű személyek is kell, hogy legyenek (szám szerint legalább három!) (8. cikkely).[879] A korzikai püspökök felszentelése a szigeten kell történjék, és nem Rómában, mint azelőtt. (Kisebb invesztitúra-vitának lehetünk itt tanúi.) (12. cikkely).[880] Visszaadták az egyházi birtokokat, visszaállították a kolostorokat [881], végül eltörölték az esküt nem tett[882] papok száműzetését. Itt az okozott később problémát, hogy sem Paoli, sem Elliot nem akarta firtatni, hogy a hazatért, vagy az éppen hivatalban lévő papoknak van joguk a parókiához. Így az egyes pievékben igen kacifántos helyzetek alakultak ki, mivel egyszerre több pap versengett a hívekért.[883] A püspök joga, hogy minden egyházközség (pieve) élére papot nevezzen ki, de új egyházközséget csak a parlament engedélyével hozhatott létre.[884] Nagyon fontos intézkedés volt, hogy Korzikán pap csak az lehet a későbbiekben, aki az újra megalapítandó cortei egyetemen legalább három évet hallgat.[885] Ezek tulajdonképpen nem voltak új ötletek: a Pozzo di Borgo által szerkesztett 1789-es nemesi panaszfüzetekben ugyanezen dolgokat már követelték a korzikaiak.[886] Baj volt a tizeddel is, a francia forradalom eltörölte azt,[887] és Elliot sem akarta visszaállítani, annál is inkább, mivel begyűjtéséhez hadsereg kellett volna, a nép tiltakozása miatt. A pápa és a katolikus papság azonban ragaszkodott volna hozzá. A Parlament megszavazta, hogy a papok kapjanak állami fizetést, de azok utána is visszasírták a tizedet.[888] A törvény ez után felsorolja a parókiákat.[889] Elliot egyébként Hippisley-nek, Anglia római ügynökének azzal indokolta tized-ellenességét, hogy meg akarja kímélni a szegény lakosságot a költségektől[890].

---

[877] A sagonai püspökséget összevonták Ajaccioval. Ld. Procés-verbaux des séances du Parlement anglo-corse / publ. Par M. l'Abbé Letteron. Bastia, Ollagnier, 1891. = BSSHNC 1891. XIe année, 126-131. fascicules. 278-279. p. (a továbbiakban: Procés)

[878] Procés, 279-280. p. Ezek a követelések tulajdonképpen a gallikán egyház jogviszonyát veszik át. Ezt először az 1789-es papi rendi panaszfüzetekben szerepelteti annak összeállítója, Pozzo di Borgo. Nem véletlen, hogy a korzikai angol királyság alkotmányának szerkesztőjeként annak szövegébe is beemelte e követeléseket. Ld. McErlean: Pozzo, 267-268. p.

[879] Procés, 279. p.

[880] Procés, 280. p.

[881] Igaz, javasolták, hogy 12 fős szerzetesi létszám alatt ne nyíljon meg a kolostor, hanem az ilyen szerzetesek csatlakozzanak egy nagyobb rendházhoz. Lásd Procés, 20. cikkely, 281. p., Gregory: Ungovernable Rock, 93. Továbbá szerzetesnek csak 21 éves kor fölött lehetett állni. Az intézkedésekről ld. még Defranceschi, 229 p.

[882] A forradalmi törvények ugyanis előírták, hogy Franciaországban az lehet pap, aki esküt tesz az alkotmányra. Aki nem tette le az esküt, azt megfosztották papi hivatása gyakorlatától, javadalmaitól, és a jakobinusok sokakat ki is végeztek.

[883] Gregory: Ungovernable Rock, 92. P.

[884] 13-16. cikkelyek. Procés, 280-281. p.

[885] 22. cikkely. Ld. Procés, 282. p.

[886] Ott még azt is követelték, hogy az egyik korzikai püspök lehessen metropolita (ez eddig Genova érseke volt), és hogy a korzikai püspökök adhassanak a rokonházasságokra diszpenzációt. Erre a sokrétű, és nagyon számon tartott rokonsági viszonyok miatt volt szükség, hiszen eddig csak a pápa adott ilyen felmentést. McErlean: Pozzo, 267-268. p.

[887] Az 1789-es panaszfüzetekben már követelték a korzikai nemesek, hogy a püspökök éves jövedelmét az állam maximálja 12.000 lírában. Ld. McErlea: Pozzo, 268. p.

[888] Ld. Procés,285-287. p. Az egyházszervezeti kérdésekről részletesen ld. Jollivet, 108-110. p.

[889] Procés, 289-300. p.

[890] Jollivet, 113. p., Gregory: Ungovernable Rock, 93. P. A korzikai angol királyság egyházpolitikájáról részletesen ld. McErlean: Contre, 225-228. p.

1795 májusában North államtitkárt küldték Rómába,[891] mivel ekkorra világossá vált, hogy Hippisley nem érte el célját. North nagyon szimpatikus lett VI. Piusnak, aki csak azon sopánkodott, hogy kár, hogy ez a kedves fiatalember eretnek.[892] North annyit elért, hogy a pápa az egész korzikai-kérdést kiadta egy bizottságnak, tanulmányozásra. Rómában azonban erős lobbyja dolgozott a az emigráns francia és olasz püspököknek, és a spanyol nagykövet is e megegyezés ellen dolgozott. Az ultramontánok azzal érveltek, hogy a brit állam durván beleavatkozik a katolikus egyház belügyeibe, amihez semmi joga nincs. A püspököket arra kényszerítik az angol törvények, hogy választaniuk kelljen, vagy az államnak, vagy a pápának engedelmeskednek, ez új egyházszakadást eredményezhet.[893] Azzal is érveltek, hogy annak idején XV. Lajos kapott bizonyos jogosítványokat a pápától a korzikai püspöki székek betöltésére, és ha most engednek a korzikaiaknak, a francia monarchia jelentős patronálási jogokat veszít el. Továbbá, ha a pápa elismeri a brit uralmat Korzikán, ezzel a forradalom szállascsinálója lesz, mivel elismeri a nép jogát az államforma megváltoztatására. És végül, hogy ezáltal a protestantizmus olyan helyen nyer tért, ahol eddig nem volt jelen[894].

A pápa ragaszkodott tehát korzikai fennhatóságához, és lényegében minden angol javaslatot elutasított.[895] Nem egyezett bele pl. a papság állami fizetésébe. Decemberben, a klérus nyomására újra bevezették a tizedet Korzikán, bár most csak harmincadként merték kivetni.[896] Az önkormányzatok emiatt is állandóan zúgolódtak, a papok pedig kevesellték.

A brit kormányzat igyekezett tapintatosan és méltányosan viselkedni a katolikus egyház felé. A vallási élet, mely a francia forradalom következtében hanyatlásnak indult, most újra felvirágzott. Voltak azonban incidensek, elsősorban a keményfejű protestáns brit katonák miatt. Ajaccio citadellájának kápolnáját pl. az angolok raktárnak használták, és kidobálták onnan a szentképeket. 1796-ban egy katona inkább vállalta a halálbüntetést, de nem nevezte meg társát, aki kirabolta egy bastiai pap házát[897]. Az angol vezetők gyakorolhattak gesztusokat, a nép fiai azonban, a puritán időkből fennmaradt, zsigeri idegenkedéssel viszonyultak a pápistákhoz.[898]

A fegyverviselés

A korzikai angol alkotmánynak van egy sajátos hiányossága. Nem intézkedik egy olyan kérdésben, mely a korzikai lakosság számára mindig is fontos követelés volt, és az angol alkotmány írott részében is szerepel. Ez pedig a fegyverviselés joga. Az 1689-es Bill of Rights leszögezi, hogy „A protestáns alattvalókat önvédelmük céljából megilletik a rendjüknek megfelelő és a törvény által engedélyezett fegyverek”[899]. Tudjuk azt is, hogy a korzikai lakosságnak a genovai hatalommal ez volt az egyik legfőbb vitája. A teljes jogbizonytalanság és vendetta közepette minden korzikai férfi létbiztonsági alapkérdésnek tartotta, hogy legyen fegyvere. Gyakorlatilag vidéken még a kert hátuljába is puskával léptek ki. 1769-ben egy feljegyzés

---

[891] 1795. május 20-án egy háromtagú bizottság kapott mandátumot. North mellett Pasquale Negroni és Paolo Ferri Pisani államügyészek. Instrukcióikat Ld. Carrington: Sources, 83. p.

[892] Nem mintha fontos lenne, de megjegyezzük, hogy North ekkoriban, mint lelkes filhellén, már áttért az ortodox vallásra. Tehát nem eretnek volt, hanem szkizmatikus. De ezt a pápa nem tudta. North 1791-ben tért át, így már angol parlamenti képviselő is ortodoxként lett. Vallásához haláláig, 1827-ig hű is maradt. Az utolsó kenetet is a londoni orosz követség pópája adta fel neki. Ld. Z. D. Ferriman: Some English Philhellenes. 6th Lord Guilford. London, Anglo-Hellenic League, 1919. 78-80. p.

[893] Jollivet, 112. p.

[894] Gregory: Ungovernable Rock, 94-95. P.

[895] Az ezzel kapcsolatos levelezést ld. Carrington: Sources, 86. p., illetve: Elliot: Correspondance, 17-18., 25-26., 185. p.

[896] Ld. McErlean: Pozzo, 273. p.

[897] Gregory: Ungovernable Rock, 95-96. P.

[898] Érdemes megemlíteni, hogy 1780-ban zajlott le Londonban a Gordon-lázadás néven ismert, több halálos áldozatot is követelő, katolikus-ellenes pogrom.

[899] Bill of Rights, 7. cikkely. Ld. Nyugat-Európa alkotmányai / Szerk. Kovács István. Bp. Közgazdasági és Jogi K., 1988., 118. p.

megemlíti, hogy maguk a papok is úgy miséztek, hogy reverendájuk övében két pisztolyt is tartottak.[900] Becslések szerint még 1768-69-ben is 30-35 ezer korzikainak volt lőfegyvere, általában kettő-három is. A lakosságnak ez a jelentős felfegyverezettsége azonban természetesen csak rontotta a közbiztonság helyzetét. Ezért aztán a szigeten jelen lévő valamennyi hatalom legelső intézkedései között sürgősen megtiltotta a fegyverviselést, főbenjáró bűnnek minősítve azt, és súlyos szankciókat helyezve kilátásba. 1711-ben Genova olyan újítással próbálkozott, hogy – fenntartva a fegyverviselés tilalmát – jókora illeték lefizetése fejében hajlandó volt engedélyeket adni ki. 1715-ben ugyanerre még egy kiegészítő adót is bevezettek. 1729-ben azonban a felkelés elsöpörte a korzikaiak által természetesen súlyosan sérelmezett adókat (a felkelés már eleve is emiatt tört ki). 1738-ban Boissieux tett kísérletet a a lakosság lefegyverezésére, teljesen sikertelenül. Paoli csak azért nem tett intézkedéseket e tárgyban, mert igyekezett mindenkit bevonni népfelkelő hadseregébe. 1768-69-ben azonban a franciák újra elrendelték a lőfegyverek kötelező leadását, halálbüntetés terhe alatt. Nos, a lakosság (a feltételezett 60-80 ezer fegyverből) 12 ezret adott le.[901] Nyilvánvalóan minden család a legócskább példányoktól szabadult meg, a többit elrejtették a bozótosban, hegyi barlangokban. A francia forradalom a nemzetőrség megalakításának engedélyezésével tulajdonképpen legalizálta a fegyverviselést, az 1791-1793 között egyre zavarosabbá váló helyzetben pedig már nem lehetett szigorításokat végrehajtani. 1794-ben, az alkotmányozó tárgyalásokon nincs nyoma, hogy elővették volna e fegyver-kérdést. Ekkor a dolog nem tűnt veszélyesnek: az angolok rettentő népszerűségnek örvendtek, és Paolival a hátuk mögött nem féltek merényletektől, lázadástól. Azt azonban óvatosan elkerülték, hogy a Bill of Rights fent említett passzusát beemeljék jelen alkotmányukba.

Állami bevételek, pénzügyek

Minden államhatalom egyik legfontosabb problémája az államapparátus fenntartásának kérdése. Ehhez sajnos, elengedhetetlen az állampolgárok valamilyen fokú megsarcolása. Ennek többféle módja van: adók, illetékek, megajánlások. Mikor mi működik inkább.

A modern polgári államok az állampolgári jogok gyakorlásával összekapcsolják az adózás kérdését. Az angol szokásjogban ez nagyon határozottan jelent meg: az egyéb cenzurális feltételektől függetlenül, az általános választásokon csak az szavazhatott, aki igazoltan befizette az az évre esedékes szegényadót (ez a szegények fenntartására létesített, egyházközségek által gondozott, helyi adó volt). Az angolok az évszázadok során nagyon rutinos, és meg kell mondani, többé-kevésbé tisztességesen adózó állampolgárokká váltak. Az újonnan bevezetett adók ellen természetesen berzenkedtek (Walpole és az ifjabb Pitt is szembesült ezzel), de a régi, megszokott adókkal kapcsolatban nem voltak súrlódások. Mint minden, Korzikában ez is egy kicsit más volt. A korzikaiak már a genovai időkben alapvetően, zsigerből gyűlöltek mindenféle adót. Az volt a véleményük, hogy egy idegen hatalom kiszipolyozza őket, és ennek következtében minden tisztességes hazafi már csak virtusból sem volt hajlandó rendesen adózni. Az 1729-es nagy forradalom (a „40 éves háború”) is nagyrészt azért tört ki, mert a genovaiak új adófizetési rendet akartak kialakítani. A genovaiak arra hivatkoztak, hogy Korzika sokkal többe kerül nekik, mint amennyi állami jövedelem itt befolyik. A lakosságot Genova államának financiális gondjai cseppet sem érdekelték, úgy voltak vele, ha a genovaiaknak Korzika drága, senki sem tartóztatja őket. Szinte szó szerint ugyanez történt Észak-Amerikában, az angol gyarmatokon. Az 1730 után következő hosszú háború nyilván nem kedvezett a genovai adóbehajtóknak. Adóztatással a korzikai népvezérek is próbálkoztak, de csak részleges sikerrel. (Elnézést a hasonlatért, de a „vitam et sangvinem, sed avenam non” elmehetne korzikai jelszónak is.) Amikor a sziget 1769-ben a franciáké lett, hamarosan ők is döbbenten tapasztalták, hogy a kormányzat és a megszálló hadsereg fenntartásának költségeit még töredékesen sem tudják a lakosságon behajtani. 1789-ben Korzika panaszfüzetei mégis leginkább az adók elleni tiltakozásoktól hemzsegtek.

---

[900] Arrighi: La vie quotidienne, 101. p.
[901] Az adatokat ld. Arrighi: La vie quotidienne, 82-83. p.

A francia forradalom zűrzavarában, egyik első intézkedésként eltörölték a régi adókat. Szó se róla, volt elég. A közismert, ú.n. egyenes adók[902] (*contributions directes = taille, vingtieme*) mellett számtalan vám, útadó, só- és dohánymonopólium (*contributions indirectes*) keserítette meg az emberek életét. Ez az adóztatás ráadásul nem volt egységes: az adóterhek Franciaország északi részén súlyosabbak voltak, mint délen. Nem volt két országrész, melynek lakosaira egyforma szabályok vonatkoztak volna. A legfontosabb adónem, a *taille*, egy vagyonadó volt. Csak közrendűek fizették, de Franciaország északi részén *taille personnelle* néven, a jövedelem egészére, Délen pedig *taille réelle* néven csak a földre vonatkozott. Ez elosztott, tehát nem arányos adó volt, közösségekre vetették ki, és a közösség vezetői osztották tovább. A kormány évente kiadta a vagyonadó-pátenst, az ország egészére előirányzott adóbevételt. Ezt osztották tovább adókerületekre, ezek választott hivatala osztotta tovább plébániákra, azok meg tovább a családokra. 1701-ben XIV. Lajos bevezette a fejadót (*capitation*), amelyet (egyfajta köztehervisselési elképzelés alapján) mindenkire, még az arisztokráciára is kivetettek. Az adózókat 22 kategóriába sorolták, legfelül a Dauphin állt. 2000 livre-rel, alul a napszámosok, 1 livre-rel. Az egyház azonban 1710-ben egy összegben megváltotta magát, a nemesség meg kibújt a fizetés alól. 1749-ben XV. Lajos bevezette a huszadot (*vingtieme*), ami egy nagyon modern jövedelemadó lett volna, de az egyház ezt is megváltotta, az iparosok és a Rendi Tartományok is mentességet kaptak, így ez is a közrendűek egy részére nehezedett csupán. Utoljára 1787-ben próbált Charles Alexandre de Calonne egy új adófajtát bevezetni, a huszad helyett a területi földadót, mégpedig a köztehervisselés elvét hangsúlyozva, de az első két rend tiltakozása elsöpörte az elképzelést. Voltak ezen kívül régi feudális terhek, mint az országúti robot (*corvée des grands chemins*), ezt azonban 1787-ben megszüntették, pótadóval helyettesítették. Létezett számos közvetett adó, ami alatt a fogyasztási cikkek illetékeit értették (pl. borra, szeszes italokra), ez azonban ismét nem vonatkozott az első két rend tagjaira. A legnépszerűtlenebb ilyen illeték a *gabelle*, a sóadó volt. Ezt Franciaország lakossága a 1383 óta fizette, de tartományonként nagyon különböző módon, hat különféle rátával működött. Guyenne, és az ú.n. megváltott vidékek (*pays rédimées*) eleve mentesültek alóla, a mentesített vidékek (*pays exemptés*) menet közben kaptak mentességet (pl. Bretagne) ezen kívül volt a „kis sóilleték" (*petite gabelle*), ahol szabadon lehetett forgalmazni a sót, és végül a „nagy sóilleték" (*grande gabelle*), ahol előírták, hogy az egyes családoknak minimum mennyi sót kötelező venni.[903] Voltak még különféle kereskedelmi vámok, az ország külső határain, de a tartományok között is (itt is háromféle kategóriába sorolták a francia tartományokat, egyes tartományok, pl. Elszász, Lotharingia ténylegesen külföldnek számított. Az adórendszer legszebb vonása pedig az adóbehajtás módja volt: az adóbérletek, és 1726-tól a főadóbérletek az egész zavaros rendszert kérkedően korrupttá is tették.[904] Mi tagadás, az ancien regime adórendszere megterhelő, az állam szempontjából kevéssé hatékony és alig áttekinthető volt.[905]

A forradalom első évében – miután általános adómegtagadó mozgalom bontakozott ki – ezeket a terheket sorra eltörölték. A nemzetgyűlés ebben a pillanatban egyszerűen nem tehetett mást. Az 1789 július-augusztusi zavargások során a nép mindenütt lerombolta a vámsorompókat és az adóhivatalokat, az adószedőket pedig fizikailag fenyegették, azok jobban tették, ha adószedés helyett inkább bujdosnak. 1790-91 folyamán eltörölték a *taille*-t és a *vingtieme*-t, az összes régi, feudális jogon járó ajándékot, járadékot, szolgáltatást, valamint a kereskedelmi adókat és a monopóliumokat.[906] Ezt a lakosság nagy megnyugvással vette tudomásul. A korzikaiak anyagi helyzetében ez nem jelentett nagy előrelépést, hiszen lényegében eddig sem adóztak, de a helyzet alapvetően kellemesebb volt így. A francia forradalmárok természetesen egyetlen percig

[902] Ld részletesebben: Soboul: Dictionnaire, 289-292. p.
[903] Tulard: Dictionnaire, 839. p., Dictionnaire Ancien Reg. 582. p.
[904] Az Ancien Regime adórendszeréről ld. Soboul, 67-70. p., Doyle, 4. p.
[905] A témáról részletesebben ld.: Papp Imre: A francia nemesi társadalom a 18. században. Bp. L'Harmattan, 2005., 48-52. p.
[906] William Doyle: The Oxford History of the French Revolution. Oxford, Univ. P., 1990. 131. p. (a továbbiakban Doyle)

sem gondolták az adók végleges megszüntetését, csupán átalakítását. Ez Franciaországban hamarosan meg is történt, 3 új adónemet állapítottak meg (földadót, ingóság-adót, és a kereskedelmi haszon adóját)[907], az események sodrában azonban Korzikán nem tudták megfelelő eréllyel végrehajtani a törvényt.[908] Egyébként a hivatalnokoknak mindenütt rá kellett ébredniük, hogy a direkt adózást nagyon nehéz helyreállítani, sokkal nehezebb, mint az ú.n. indirekt adókét (forgalmi illetékek, vámok). Amikor a jakobinusok észrevették a hiányosságot, és az adóztatás hatékonyságáról kezdtek tűnődni, Paoli elintézte a sziget elszakadását.

Amikor a sziget Angliához került, a korzikaiak már több, mint négy éve gyakorlatilag nem fizettek semmiféle adót. Igaz, hogy a helyi államhatalmi szervek működésképtelenek voltak, és Paoli seregét sem lehetett fenntartani a pénzhiány miatt, ez azonban a lakosságot nem zavarta. Az viszont feltűnt nekik, és nagyon érzékenyen érintette őket, hogy az angolok mindenféle adókat vezettek be,[909] ráadásul konok szigorúsággal igyekeztek is azokat behajtani. Részben az adóemelésnek köszönhető, hogy a létszükségleti cikkek ára az 1789 előttinek háromszorosára emelkedett.[910] A Pitt-kormánynak és Elliotnak ugyanis egyik legfőbb kormányzati elve az volt (nyilván az amerikai tapasztalatok hatására), hogy Korzika szigete nem kerülhet az angol államnak egyetlen olyan fontjába sem, amit nem a korzikaiak fizettek be. A genovaiak és franciák után az angoloknak is súlyosan csalódniuk kellett. Az angol kormányzat évi 601 ezer líra adóbevételt remélt a szigettől. (Ezt angol pénznemben tízezer fontra számították akkor.) Ebből alig folyt be valami, ellenben az összegnek a felét Elliot alkirályi fizetése emésztette fel. Ezt egyébként – tényleges adóbevételek hiányában – az angol Kincstár fedezte. A korzikai államapparátus fenntartására 239.160 líra ment el.[911] A korzikai állam fenntartása kétségtelenül hatalmas kiadást jelentett Angliának. Még North sem kapta meg az államtitkári fizetését, ugyanakkor egyetlen *pieve* fenntartása (papokkal, miliciával) 3000 fontba került. A milicisták ráadásul eléggé szemtelenek voltak: pl. az olmeto-i csapat 150 emberre kért fizetést, de csak 100 emberből állt. Azt mondták, a többi ötven otthon őrzi a falut. A brit államkincstár nem örült neki, hogy fejőstehénnek nézik.[912]

1795 őszére Korzika-szerte adómegtagadó népmozgalmak bontakoztak ki. A földadó ellenzői közé álltak a helyi tisztviselők is, akik szabotálták a szükséges földméréseket. A falvakban népgyűléseket tartottak, melyeken általában rituálisan elégették az adótörvények egy-két nyomtatott példányát. Az ilyen mozgalmak felszámolása a rendkívüli bizottságok feladata lett volna, de a helyhatóságokkal együtt azok inkább a lakosság cinkosainak bizonyultak, és segítettek elfedni a bajt, elbújtatni a főkolomposokat.[913] Végül mindig a brit hadsereget kellett bevetni, a katonák azonban egyre kevésbé lelkesedtek az ilyen feladatokért. Az adók behajtása az angol rezsim végéig mindenütt az elégedetlenség és lázadozás legfőbb okozója volt, és nagyban hozzájárult annak bukásához. Ekkoriban már egész Európa meg volt győződve a britek rendkívül

---

[907] Contribution fonciere, contribution mobiliere és a patente. Ld. Doyle, 131. p.

[908] A francia pénzügyi hatóságok egyébként Korzikára a következő adókat rótták ki: contribution mobiliere: 60900 livre, contribution fonciere pedig 223900 livre. Ld. Grimaldi, 88. p., Gregory: Ungovernable Rock, 38. p.

[909] Részletesen ld. alább. Carrillo, 264., Antoine Casanova: Characteres originaux et cheminements de la Révolution en Corse = AHRF, 1985. (no. 260.) 164. p.

[910] Casanova, 164. p.

[911] McErlean: Pozzo, 261-262. p.

[912] Korzikán azonban egészen különleges gazdagságot jelentett „Pitt aranyainak” ez a soha nem látott beözönlése. A napi zsold közkatonáknak 12 sou volt, ez különösen a Paoli-féle idők nulla zsoldjával szemben óriási különbség volt. Saliceti Korzika visszafoglalását fontolgatva azt javasolta híveinek, várják ki, amíg az angolok pénze elfogy, mert akkor az egész rezsim magától összeomlik, amíg viszont fizetnek, a franciáknak nem sok esélyük van. Nelson ugyanerről: „[Korzika lakosait]…Jób türelme és Krőzus gazdagsága sem elégítené ki… Már sajnálják távozásunkat, mert sose fognak még egy ilyen pénzforrást találni.”Ld. Tomi, Pierre: Le royaume anglo-corse. Chapitre 5. Études Corses, No. 13., 1957. 1er trimestre, LXXVIIe année, 63-64. p.Gregory: Ungovernable Rock, 135. p.

[913] Carrillo, 265-266. p.

közönséges, pénzéhes voltáról.[914] Nos, ezt a vélekedést a korzikaiak teljes mértékben alátámasztották.

A földadóval kapcsolatban érdemes röviden szót ejteni a korabeli Korzika birtokviszonyairól, a földkérdésről. A 18. századi népességszaporulat következtében a század végére egész Európában égető volt a föld birtoklásának és elosztásának kérdése. Ez Korzikán azért nem tűnik olyan éles kérdésnek, mert egyrészt – fentebb már utaltunk rá – nincs olyan hatalmas népszaporulat, mint Európa prosperálóbb részein, másrészt a 18. századi rezsim-váltások következtében gyakran történtek birtok-átrendeződések. A földre azonban mindenki igényt tartott.[915] A Paoli-éra nyilván elvette a genovai arisztokraták földjeit, és ezt részben állami birtokként kezelte, részben híveinek juttatta. Az Ancien Regime ezen földek jó részét kiosztotta – elsősorban francia arisztokraták között, de kaptak korzikaiak is. A földbirtok-rendezések folyamatosan történtek: 1787-ben vezették be Korzikán pl. a hitbizomány fogalmát.[916] 1789 után az emigrálások következtében számos földbirtok ismét újraoszthatóvá vált. Ehhez immár a püspökségek és kolostorok földjei is csatlakoztak. Korzika sajátos helyzetben volt azért is, mert ugyan minden földnek volt gazdája, a tényleges földművelés azonban a földeknek 10 %-át érintette csupán, a többi erdő és legelő (vagy teljesen kopár hegyoldal) volt. A korzikai gazdagabb földbirtokosoknak is jó, ha 20-30 holdnyi földjük volt csupán. Teljesen azonban nem lehet a földkérdést bagatellizálni: ha nem is szántották fel, de a korzikaiak is ragaszkodtak tulajdonukhoz: a Bonaparték egyetlen hold silány szőlőért is képesek voltak vagy húsz éven át pereskedni. Amikor 1793 elején Saliceti előállt a közföldek felparcellázásának ötletével, a lakosság hallatlanul felzúdult, mondván: eddigi tapasztalatuk azt mutatja, hogy az ilyen földosztások mindig a külföldieknek, és nem a korzikaiaknak kedveznek. Igazuk is lett: az 507 kedvezményezett személy mind jakobinus-szimpatizáns volt (köztük a Bonaparte család). A korzikai parasztok egyébként folyamatosan igényt tartottak a genovai, francia, majd francia-republikánusok tulajdonába került földekre, mondván, azok eredetileg közföldek voltak, vagyis a parasztság közlegelői. De 1794-ben a királypárti korzikaiak, valamint a püspökségek szintén kérvényezték ugyanezen földek visszaadását.[917]

A parlament elég alaposan foglalkozott az állami bevételek kérdéskörével. Bevezette a ki- és bemenő forgalomra alkalmazott különféle vámtarifákat,[918] ezek alól csak a brit termékek élveztek kivételt, illetve preferenciákat, amennyiben brit illetve korzikai hajó szállítja azokat (a Navigation Act szelleme érvényesül). Érdemes itt megjegyezni, hogy Elliot kérte az angol kormánytól ebben a kérdésben a kölcsönös szabadkereskedelem bevezetését, ám azok elzárkóztak ettől[919]. Igazából nem értjük ennek az okát, hiszen arra a kevés holmira, amit Korzika adott volna el Nagy-Britanniának (elsősorban hajófa), igen nagy szükség lett volna, másrészt a Pitt-kabinet előzőleg már komoly szabadkereskedelmet előmozdító intézkedéseket tett Írország, sőt, 1786-ban még Franciaország felé is. Talán azzal lehetne ezt a közömbösséget magyarázni, hogy a brit kormány nem számított arra, hogy a szigetről bármiféle áru is megjelenhetne az angol piacon. A

---

[914] „Pitt aranyairól", „kalmárszellemű Angliáról" beszélni fogalommá vált: a brit kormány jelentős pénzsegélyekkel támogatta koalíciós partnereit, ezért azonban komoly ellenszolgáltatást, több százezres hadseregek felállítását kérte cserébe. A britek gyakorlatilag német és osztrák, magyar, cseh, olasz (stb.) fiatalemberek életét és vérét vásárolták meg. Ennek a témának bőséges irodalmából ld. Richard Glover: Arms and the British diplomat in the French revolutionary era = The Journal of Modern History, Vol. 29. September 1957, No. 3., 199-212. p., illetve: A. D. Harvey: European attitudes to Britain during the French revolutionary and Napoleonic era = History, 1978. No. 209. 356-365. p.

[915] Több korzikai történész azt állítja, hogy a földkérdés igenis, alapvető fontosságú tényező volt a rezsim-váltások esetében. Pl. Ange Rovere: Governo Separato, 92. p. Pomponi: Partis, 117-118. p.

[916] Coppolani, 16. p.

[917] Gregory: Ungovernable Rock, 40. p., McErlean: Contre, 231. p.

[918] A vámokról részletesebben ld. Jean-Yves Coppolani: Le regime douanier de la Corse de 1768 a 1912. = BSSHNC, CIIIe année, 1984. fasc. 647. 225-258. p.

[919] Carrillo, 264. P.

korzikai törvényhozók az angol árukat preferálták, a korzikai termékeket illetően protekcionalista módon döntöttek.[920]

Az angol kormányzat elsőként a sóadóval foglalkozott. 1795. márc. 9-én hozott törvényében a sót állami monopóliumnak (ma úgy mondanánk: jövedéki terméknek) minősítette. Különféle forgalmazási jogokat állapít meg ennek kapcsán, melyet jó pénzért árul. A podestáknak ismerniük kell a községük sótartalékait. Minden hivatalos helynek igazolnia kell, hogy államilag adózott sót használnak. A sót közraktárakban tárolják, minőségét ellenőrizni kell, ha nedvességet kapott, csak olcsó masszaként lehet eladni. Szóval, a törvény nem csupán röviden intézkedik, de rendkívül sok gyakorlati szabályozást is tartalmaz.[921] Április 27-én egyébként parlamenti törvény formájában adtak engedélyt Paolo Antonio Rocca Serra úrnak, hogy Porto Vecchioban sólepárlót létesítsen. Céljuk az volt, hogy ugyanolyan jó minőségű sót állítsanak elő, mint az olaszországi lepárolók.[922] 1795. április 13-án is hoztak egy vámolási törvényt, amelyben bizonyos tarifák mellett megállapítják a vámhatóságok pontos felállását. A vámhivatalok direttore-ja szinte teljhatalommal rendelkezik a csempészet üldözésében. A törvényt május 11-én kiegészítő rendelkezésekkel látták el.[923] A borvámokról december 19-én hoztak törvényt, az utolsó bevételi intézkedést pedig a parlament zárónapján, december 22-én hozták, a földadóról: 1796-ra 140 ezer líra bevételt irányoztak elő.[924] Az összes intézkedés közül ez utóbbi váltotta ki a legnagyobb tiltakozást. A legtöbb községben a felháborodott lakosság látványosan elégette a törvény egy-két nyomtatott példányát. A földadó ellenzői közé álltak a helyi tisztviselők is, akik szabotálták az adó kivetéséhez szükséges földméréseket[925].

A korzikai brit kormányzat nehézségeit csak fokozta, hogy a saját kebelén belül is jelentős ellenállással kellett szembenéznie. A szigeten lévő brit haderő államon kívüli tényezőnek tartotta magát, fentebb utaltunk az esetre, amikor Erskine tábornok nem volt hajlandó vámot fizetni a katonák ellátmányaként beérkezett borra. A katonák az ellen is egyre határozottabban tiltakoztak, hogy az adómegtagadó népmozgalmakat velük verették le, illetve hogy közönséges adóbehajtásra használták őket. A korzikai lakosság nyilván megfigyelte ezeket a villongásokat, fellépésüket ez természetesen csak bátorította.

A korzikai pénzügyek kapcsán meg kell állapítanunk egy különös tényt. A forrásokból azt a következtetést kell levonnunk, hogy a korzikai angol királyságnak nem volt hivatalos pénzneme. A pénzügyi jellegű törvényhozás általában a líra pénznemet használja, de olykor, bizonyos tarifákat frankban[926] említ, sőt: 1795. december 21-én hoztak egy törvényt arról, hogy az assignatákat valós értéken kell számítani.[927] Úgy tűnik tehát, hogy a franciákkal folyó háború ellenére a magában Franciaországban is kényes helyzetű assignata is elfogadott fizetőeszköz volt. A líra pénznem is különös eset: pénz kibocsátására vonatkozó törvényt nem találtam, viszont a líra az angol font (régebben pedig a francia livre) fordításaként is használatos volt. A líra fogalma önmagában is kérdéses: a korzikai történelemben ez alatt elsősorban a genovai pénzt értették. A váltópénzeit is használták, és a korzikai források rendszeresen említik, egészen a 18. század végéig használják a számításokban. A genovai pénzrendszer kissé bonyolult: a genovai líra első váltópénze a genovino (1 líra=2,5 genovino). Más lehetőségek szerint egy genovai líra azonos

---

[920] Coppolani, Jean-Yves: Le regime douanier de la Corse de 1768 a 1912. = BSSHNC, CIIIe année, 1984., fasc. 647. 225-258. p.
[921] Procés-verbaux, 93-100. p.
[922] Procés-verbaux, 304. p.
[923] Procés-verbaux, 202., 403. p.
[924] Procés-verbaux, 691, 715-716. p.
[925] Carrillo, 266. P.
[926] A frank bevezetéséről a források kissé ellentmondanak egymásnak: először vagy 1795. április 7-én rendelték el, hogy a livre neve ezután frank lesz (ld.: J. Tulard – J.F. Fayard – A. Fierro: Histoire et dictionnaire de la Révolution francaise. Paris, Laffont, 1987. 830. p.), vagy 1795 augusztusában vezetik be, bár előzőleg már az assignatákon is frank megjelölés szerepel. Ld. Grimaldi,122. p., Hahner, 132-133. p. A bíróságokról szóló első törvény kifejti, hogy a podesta nem bírálhat el 50 frank fölötti ügyeket, az egyik katonaságra vonatkozó törvényben pedig az áll, hogy a katona zsoldja 12 frank. Frankról több említés nincs. Ld. Procés-verbaux, 136., 165. p.
[927] Procés-verbaux, 713. p.

értéket képviselt 20 soldival, 60 grossival, 240 dénárral és 960 quartero-val. Ezek közül a korzikai források leginkább a soldit és dénárt emlegetik. 1762-ig egyébként Korzika is a genovai pénzrendszert használja (a két rövid kivételt Theodor király, majd Paoli uralkodása jelentette, akik saját pénzt bocsátottak ki, de a Paoli-féle líra csupán 15 francia sou-t ért).[928] A 18. század végén egy lírát már 100 centesimoval váltottak. A centesimo megfelelője francia nyelvű szövegekben a sou. A francia pénzek sem segítenek sokat: az aranypénz, a Louis d'or mellett a legfőbb fizetőeszköz a livre (livre tournois) volt. Ez 4,5 gramm ezüstből készült 1726 után, tehát az eredeti, fontnyi ezüsthöz már csak nevében volt köze.[929] A korabeli angol pénznem, a font sterling (tehát egy font súlyú, meghatározott, „sterling" finomságú) ezüstpénz volt, bár a forgalomban használt vezető pénzérme a font sterlingnek megfelelő értékű aranypénz, a guinea volt. Ez a „fontnyi ezüst" jelentette az európai pénznemek számítási alapját a francia forradalmi háborúkig. Ezt a rendszert borította fel először a francia assignata, 1797-ben pedig az Angol Bank csődje, amikor is felfüggesztették az aranyban fizetést, és megkezdték a módszeres bankjegy-kibocsátást.[930]

Korzika védelmének ügye

Az alkirály egyik legelső és legfontosabb feladata az ország védelmének hatékony megerősítése volt. 1794 végén a hadi helyzet nem kedvezett a szövetségeseknek: Belgiumból kiszorították őket, a Rajna-vidéken is vissza kellett vonulniuk, a franciák a Pireneusokat is átlépték, és már spanyol földön jártak, Scherer tábornok vezetésével pedig már a Vado-öbölig elfoglalták az olasz Riviérát. Különösen ez utóbbi miatt Korzika stratégiailag jelentősen felértékelődött. Elliotnak az lett volna a feladata, hogy a kikötőiben állomásozó brit flotta segítségével támadja meg a partvidéket, blokádolja a francia birtokban lévő kikötőket, és az olasz hadszíntéren lévő francia seregek utánpótlását hiúsítsa meg. Elliot kénytelen volt ismételten és nyomatékosan London tudomására hozni, hogy a sziget jelenleg saját maga védelmére sem képes, nemhogy a kontinensre expedíciót indítani. Korzika három francia erődjének bevétele a nyár végéig nagyon súlyos vérveszteségeket okozott az eleve is kislétszámú seregnek, akiket a szigetre érkezve ráadásul tizedelni kezdett az itt népbetegségnek számító malária. 1794 októberében a korzikai brit csapatok létszáma mindössze 2000 fő volt, ebből csupán 700 fő volt hadra fogható állapotban. Sir Charles Stuart felmérése szerint a sziget megfelelő védelmére legalább 5000 fős seregre lett volna szükség[931]. Fentebb utaltunk rá, hogy a sziget sohasem kapta meg ezt az erősítést, elsősorban a nyugat-indiai expedíció igényei élveztek prioritást.[932]

Mivel az angol kormány ebben az időben a rendkívül nagy vérveszteséggel járó Nyugat-Indiai expedícióval,[933] valamint a Jóreménység-fok elfoglalásával, és Bretagne-ban a rojalista lázadók támogatásával foglalkozott, Korzikának még csak nem is ígértek utánpótlást. A szövetségesektől sem lehetett jóra számítani. 1795. március 13-14-én Livornónál egy francia squadron, és a brit flotta pár hajója összecsapott. Két francia fregattot elfogtak, és nagy diadallal San Fiorenzioba vittek.[934] Hotham admirális jelentése nagy örömet jelentett, de Elliotot ismét a francia veszélyre figyelmeztette. Állandóan rettegtek jakobinus ügynökök partra szállásától is.[935]

---

[928] Ld. Grimaldi, 10. p., valamint http://www.globalfindata.com/frameset.php3?Location=/gh/159.html (2005. aug. 8.)
[929] Pierre Goubert-Daniel Roche: Les francais et l'Ancien Regime. 1. La societe et l'état. Paris, Armand Colin, 1984. 58-62. p.
[930] Rondo Cameron: A világgazdaság rövid története. Bp. Maecenas,1994. 340-341. p.
[931] Részletesen ld. Jollivet, 71-79. p., Carrillo, 260. P.
[932] J. W. Fortescue: British statesmen of the great war, 1793-1814. Oxford, Clarendon, 1911. 98., 104. p., illetve Arthur Bryant: The years of endurance, 1793-1802. London, Collins, 1948. 146. p.
[933] Ide egyébként hatvanezer katonát küldtek, szemben a korzikai két-háromezer fővel. Ld. Geggus, David: The British Government and the Saint Domingue slave revolt, 1791-1793. = English Historical Review, 1981. (96.) 285-305. p., valamint Jennifer Mori: William Pitt and the French revolution : 1785-1795. Edinburgh, Keele Univ. P., 1997. 186. p.
[934] Részletesen ld. Jollivet, 116-131. p.
[935] Thrasher, 300-302. p.

Elliot kormányzata kénytelen volt a bennszülöttekre (ők fogalmaztak így) fanyalodni. Elhatározták egy 1500 fős korzikai ezred felállítását (ld. fenn) , és a milícia megerősítését.[936] Itt azonban hamarosan kiderült, hogy bár a korzikaiak állandóan egymást gyilkolásszák, és nagyon harciasan festenek állandó fegyverviseletükkel, legfeljebb a bozótban történő rajtaütésekre képesek, egy kaszárnyai fegyelemben történő kiképzés elviselésére nem[937]. Elliotnak már a legeslő benyomásai sem voltak túl jók a miliciáról: „az ország egész lakossága fegyvert visel: a saját fegyverét, a saját védelmére, a saját szándékai, és saját ízlése szerint. Nem ismernek olyasmit, mint uniformis, ezred, osztag, tisztek, hazulról akkor jönnek el, amikor jólesik,… és akkor is mennek haza."[938]

Felmerült egyéb haderők alkalmazásának kérdése is, elsősorban rojalista emigránsoké. [939] Paoli ezt nyomatékosan ellenezte, az angolok azonban úgy vélték, még mindig jobbak lesznek, mint a korzikaiak. Elliot nem szorgalmazta az ilyen egységek létrejöttét, mert így is sok támadás érte, amiért külföldieket alkalmaz[940]. Mindent összeszámolva a szigeten bármilyen módon felhasználható haderő maximum 6500 főre volt tehető.[941]

A parlament egyik első intézkedése belbiztonsági jellegű volt: a vidéken rendszeresek voltak ilyen-olyan címen a kisebb lázongások. Ennek következtében – Paoli kormányzatának mintájára – felállították újra a rendkívüli bizottságokat. Ezek 3 főből álló utazó vizsgálóbizottságok voltak, feladatuk az volt, hogy beutazzák az országot, és mindenütt adatokat gyűjtsenek az ország ellenségeiről. Azonnali elfogatási joguk is volt, és az elfogottakat a Legfelsőbb Bíróság elé kellett juttassák. Egy másik törvény betiltotta a franciákkal való mindenféle szimpátia kifejezését, ezt azonnali elfogással torolták meg[942]. Ez a törvény március 10-én született meg, amikor Elliot leiratban értesítette a parlamentet, hogy Cape Corse-nál ellenséges hajóraj tűnt fel.

E törvény kiegészítő rendelkezése április 17-én született meg (a francia hajórajon aratott szép győzelem ellenére Bastiában és Calviban is voltak zavargások). Ez a dekrétum kimondja, hogy a Franciaországba, illetőleg az 1789 novembere után semleges országba távozott személyeknek minden vagyonát elkobozzák, ha két hónapon belül nem térnek haza. Egy hónappal később ezt úgy módosították, hogy aki következő parlamenti ülésszakig visszatér, visszakapja vagyonát[943].

Amikor az angolok elfoglalták Korzikát, a legnagyobb reményeket a szigethez, mint tengerészeti bázishoz fűzték. A parlament egyik első rendelkezése az volt, hogy összeírják a haditengerésznek alkalmas embereket, illetve a szárazföldi sereget. Mivel a brit Mediterrán flotta járőrözése területe Korzika elfoglalásával jelentősen megnőtt, Elliot jogosnak tartotta, hogy a tengerészeti szolgálatban a korzikaiak is vegyenek részt.[944] A törvényhozás hajlott erre, és a korzikai katonák számára nagyon szigorú kiképzést írtak elő, valamint dezertálás esetére szigorú büntetést. Jellemző, hogy azt is súlyos büntetésekkel bástyázták körül, ha valaki eladja a hadsereg

---

[936] 1794. november 8-án hozta létre Elliot a korzikai királyi csendőrséget, 1794. nov. 11-én és 1795. szeptember 16-án a korzikai királyi zászlóaljakat. Ld. Corse militaire, 81-84. p. Procés-verbaux, 162-172. p.
[937] Carrillo, 261. P.
[938] Elliot: Letters, 219. p.
[939] Az angolok korzikai csapatszervezéseiről részletesebben ld. Vicomte Grouvel: Les troupes corses au service de l'Angleterre sous la Révolution et le Premier Empire, 1794-1817. = Cahiers d'Histoire et des documentation corses. Grenoble, Allier, 1951. 235-267. p. A cikk érdekesen és részletesen ismerteti a Royal Corsican Rangers működését: korzikai emigránsokból 1799-ben hozták létre, és átszervezésekkel 1817-ig működött. Szardínián (Maddalena szigetén), Minorcán, Maidánál, Szicílián, Máltán és a Jón-szigeteken szolgáltak. Parancsnokuk Hudson Lowe volt, aki majd Napóleon börtönőre lesz Szent Ilonán. A Korzikán harcoló rojalista segédcsapatokról és a svájci Dillon –és Roll-féle ezredről, valamint a csendőrségről és tengerészetről ld. Jollivet, 213-218. p., Corse militaire, 86-88. p., McErlean: Pozzo, 329-330. p. Elliot levele, amelyben a hadtestek érkezéséről Portlandnek beszámol, ld. Carrington: Sources, 123. p.
[940] Gregory: Ungovernable Rock, 113. p.
[941] Gregory: Ungovernable Rock, 151. p.
[942] Procés-verbaux, 102-103. p., Carrillo, 262. P., Gregory: Ungovernable Rock, 91. P.
[943] Carrillo, 263. P.
[944] A törvényt ld. 1795. május 9. Procés-verbaux, 430-461. p.

vagyonát, illetve ha nem tesz jelentést a tudomására jutott összeesküvésről[945]. A korzikai hadügyek egyébként nem mindig látszottak reménytelennek: 1795-1796 fordulóján Elliot még egy Szardínia megszerzésére irányuló expedíciót is tervezett.[946]

A korzikai angol uralom számára az egyik legkritikusabb veszélyforrás mégis a hadsereg volt. A hadsereg főparancsnokságának és fennhatóságának kérdése viszályok forrásává vált a brit haderőn belül. Sir Charles Stuart az első perctől vitatta Sir Gilbert parancsnoki jogkörét, és ennek minden lehető alkalommal hangot is adott. Stuart úgy vélte, katonai ügyekben a brit Mediterrán haderők főparancsnokát (vagyis őt, magát) illeti a térségben minden irányító hatalom, civil személy ebbe nem avatkozhat bele.[947] Elliot ezzel szemben úgy gondolta, a korzikai brit uralom tartós megalapozása nem annyira katonai, inkább politikai kérdés. Stuartot Elliot jelölte az Államtanács tagjai közé, Stuart azonban ezt elutasította.[948] A hadsereg idősebb, de Stuartnak alárendelt tisztjei (akik nem szerették parancsnokukat) ezt azzal magyarázták, hogy megveti a korzikaiakat. Ez igaz is volt, de Stuart az államtanács tagságát azért utasította el, hogy még ezen a helyen se legyen Elliot alárendeltje. Nyomatékosan megígérték neki, hogy nem lesz az, erre végre elfogadta a posztot. Amikor azonban decemberben Elliot Itáliába utazott, Stuart még csak nem is volt hajlandó válaszolni Pozzo hivatalos leveleire, és nem is vett részt a tanács ülésein[949]. Amikor ősszel Elliot kijelentette, hogy meg akar látogatni egy katonai kórházat, Stuart közölte vele, hogy csak mint polgári magánszemélyt fogadják, nem alkirályként, mivel az alkirálynak a hadsereg fölött nincs hatalma.[950] Stuart nem tűrte, hogy bárki is belefollyék a hadsereg vezetésébe, neki egész Korzika kormányzatáról az volt a véleménye, hogy megszállott területként, a hadijog alapján kellene irányítani, nem szórakozni alkotmányos formulákkal.[951] Különben sem tűrheti, hogy a brit hadrereg bármely kis része olyan törvények hatálya alá kerüljön, melyet egy alacsonyabbrendű nép hozott.[952] A kórházlátogatást elhalasztották, Elliot pedig azonnal levelet írt a Whitehall-ba, jogköre megerősítését kérve[953]. Portland végre december 2-án írt egy levelet, melyben teljes mértékben Elliotnak adott igazat. Közben azonban felmerült egy még súlyosabb nézeteltérés. Mivel a brit helyőrség kicsi volt a sziget tartós védelméhez, és mivel utánpótlásra nem volt remény, Elliot elhatározta korzikai hadtestek létrehozását.[954] Elliot és Stuart itt azon különbözött össze, hogy melyiküknek lesz joga itt parancsot kiadni, ki jelölheti és nevezheti ki a tiszteket, illetve hogy ezek angolok vagy korzikaiak legyenek-e, és hogy milyen alegységekből álljanak. Stuart úgy gondolta, hogy a korzikai zászlóaljak 5 csapatból álljanak, egyenként 100 emberrel, brit tiszt parancsnoksága alatt. Elliot azonban közben elrendelte, hogy az egységek 50 emberből álljanak, hogy több tiszti állás juthasson a korzikaiaknak. Stuart tiltakozott a patronátus eme formája ellen. Elliot tagadta, hogy ez patronátus lenne a fő célja, de azt tudta, hogy Paolitól el kell csábítson minél több embert, és ennek a fizetés-adás a legjobb módja[955]. Portland levelének megérkezése után azonnal, 1795. Január 6-án lemondott Stuart tábornok, és hazaindult Angliába, azzal a feltett szándékkal, hogy befolyásos támogatóival eléri Elliot menesztését, és visszatér. Az angol kormány tagjai azonban nagyon ellenszenvesnek találták Stuart intrikálását, nem is ért el semmit. Rosszindulata annyira nyilvánvaló volt, hogy nem tudott ártani vele. Stuart viselkedésének korzikai hatása azonban maradandónak bizonyult: a hadseregből sokan – mint pl.

---

[945] Carrillo, 263. P.
[946] Jollivet, 220-226. p.
[947] Erről részletesebben ld.: A Prime Minister and his son. From the correspondence of the 3rd Earl of Bute and of Lt.-General the Hon. Sir Charles Stuart. New York, Dutton, 1925. (a továbbiakban: Stuart) 247-248. p.
[948] Az erre vonatkozó, 1794. októberében zajló levelezés olvasható: Carrington: Sources, 63-64. p.
[949] Gregory: Ungovernable Rock, 86. P.
[950] Az esetről részletesen beszámol Sir John Moore a naplójában. (The diary of Sir John Moore. London, Arnold, 1904. 1. Vol., 123-124. p. (a továbbiakban: Moore)
[951] Moore. Vol. 1. 124. p.
[952] Stuart, 251. p.
[953] Gregory: Ungovernable Rock, 87. P.
[954] A levelezést ld. Carrington: Sources, 64-65. p. Erről is részletesen beszámol Sir John Moore. 1. Vol., 125-126. p.
[955] Gregory: Ungovernable Rock, 88. P.

Moore – várták vissza Stuartot[956]. Főparancsnoki helyét ideiglenesen Trigge vezérőrnagy vette át.

Paoli távozását röviddel megelőzte Sir John Moore-é. Egészen különös módon ugyanis Paoli Elliot-ellenes propagandájának a brit hadsereg köreiben is volt hatása. A hadsereg és flotta viszályába belekeveredett Elliot már 1793 végén a flotta mellett foglalt állást. Ennek következtében nagyon kiváló munkakapcsolata alakult ki mind Hood admirálissal, mind Nelsonnal, aki ekkor még csak sorhajókapitány volt, de már sokszor kapott egyénileg végrehajtandó megbízást. Ez a kapcsolat azonban megbosszulta magát Elliotnak a szárazföldi sereghez fűződő kapcsolatában. A Stuart tábornokkal történtekről már szóltunk. Annak távozása után azonban, ha lehet, még cifrább dolgok következtek. Sir John Moore például tudott a Bastiában és a parlamentben folyó paolista agitációról, de ahelyett, hogy lojálisan kitartott volna a kormány mellett, maga is terjeszteni kezdte az intrikákat, sőt, el is látogatott Paolihoz, áhítatosan figyelve, hogyan ócsárolja a nagy ember Elliotot.[957] Paoli ugyanis Rostinoban szabályos udvart rendezett be, ahol látványosan fogadta azokat, akik az angol uralom ellen panaszkodtak. A panaszokra Paoli mindig azzal válaszolt, hogy nem kérték ki a véleményét. (Ez egyébként eleinte nem is volt igaz.) Ezzel világosan utalt rá, hogy ha módja lenne rá, egészen máshogy rendezné el a dolgokat[958]. Moore azt állította, hogy csupán egy régóta esedékes udvariassági látogatást tett Rostinóban 1795 júliusában.[959] Moore talán arra számított, hogy itt egy angol mintájú ellenzéki párt létrejötténél segédkezik, amely majd segít kialakítani a tisztessége politikai életet Korzikán, de ez nem valószínű. (A kétpárti parlamenti váltógazdálkodás még Angliában is csak az 1830-as évekre alakul ki.) Elliot mindenesetre Paolival együtt Moore visszahívását is kérte Portlandtől. Ez meg is érkezett, és Elliot ultimátumot adott a tisztnek: vagy azonnal megszüntet minden kapcsolatot a korzikai ellenzékkel, vagy távozik. Moore az utóbbit választotta, és október 9-én hajóra is szállt.[960] Egyébként Livornóban bevárta Paolit, együtt utaztak Angliába, ahol a korzikai követekkel és Stuart tábornokkal már egészen tekintélyes Elliotot támadó gyülekezetet alkottak. Moore pl. még York hercegével[961] is elhitette, hogy Elliot milyen aljas. York hercege csak 1797-ben – miután személyesen is beszélt Elliottal – jött rá tévedésére[962].

Összességében, Korzika védelmét eleve lehetetlenné tette a térség stratégiai helyzetének megváltozása, Bonaparte itáliai hadjáratának győzelmei, és a franciákkal szemben felálló, mindössze kétezer fős brit sereg. Ezen kívül azonban sokféle egyéb nehézséggel kellett számolni: ezek közül kiemelkedett a brit vezetőségen belüli viszálysorozat, illetve egy alkotmányos joghézag: az írott alkotmányban – és idő híján a hagyományjogban sem – nem volt kidolgozott rész Korzika pontos birodalmi jogállása, ezen belül pedig a sziget védelmének kérdése. Az utolsó percig tisztázatlan volt, hogy a szigeten a brit haderő a sziget védereje, vagy megszálló és rendfenntartó idegen hadsereg.[963] Ezzel legkevésbé a hadsereg tisztikara volt tisztában, akik a korzikai angol királyság egész fennállása alatt hiába követelték a jogi helyzet pontos tisztázását.[964]

---

[956] Gregory: Ungovernable Rock, 89-90. P.
[957] Több angol tiszt is gyanúba keveredett, de a többi ki tudta magyarázni magát. Jollivet,166-167. p.
[958] Gregory: Ungovernable Rock, 106. P.
[959] Moore, 169.
[960] Gregory: Ungovernable Rock, 116. , 127
[961] III. György király második fia, akkoriban a brit szárazföldi haderő főparancsnoka.
[962] Gregory: Ungovernable Rock, 116. P.
[963] Az alkotmány szövegén kívül egy 1795. május 4-én elfogadott sürgősségi törvény kijelenti, hogy mindazon korzikai tengerészek, akik királyi (mármint állami) hajón szolgálnak, kötelesek engedelmeskedni a brit Mediterrán flotta admirálisainak. Ld. Procés-verbaux, 393. p.
[964] A hadsereg és a polgári hatalom közötti viszályok természetesen nem csupán Korzikára jellemzők. Francis Beretti nagyon frappáns párhuzamot hoz a Santo Domingon 1793-1794 folyamán történtekkel. Francis Beretti: Le royaume anglo-corse ou chronique d'un échec annoncé = BSSHNC CXIVe année, 1995. fasc. 670-670. 133-140. p.

Külkapcsolatok

A külpolitika kérdésköre nem tartozik a szorosan vett alkotmányos kérdéskörökhöz, de az állam működésének mégis fontos színtere. A korzikai angol királyság külpolitikáját az alkirály és az államtitkár intézte, és a brit konzuli hálózat segítségét vette igénybe. Sajátos helyzet – erre fentebb már utaltunk – hogy a korzikai alkirály brit hivatali felettese a belügyminiszter volt, így Korzika külkapcsolatainak intézésekor is a brit belügyminiszter adott engedélyeket bizonyos diplomáciai lépésekre.

Az angol uralom alá került Korzika több külügyi problémával szembesült. Ezek mindegyikének az ország megváltozott jogi helyzete és hovatartozása volt az oka. Az első probléma Genovával volt, aki nem volt hajlandó elismerni az uniót, önmagát még mindig Korzika jogos urának tartva. Genova londoni követe ingerült hangú jegyzékeket – később kártérítési követeléseket - intézett a brit kormányhoz, melyről Grenville külügyminiszter egyszerűen nem vett tudomást.[965] Csupán annak a genovai kérésnek tettek eleget, hogy betiltották a korzikai kalózok tevékenységét genovai hajók ellen[966].

A 18. században nem létezett még alkotmányosan kiérlelt rendszere a perszonális unióknak. Anglia és Hannover kapcsolatait nem lehet tisztán és pusztán perszonális uniónak nevezni, bizonyos téren voltak összefonódó ügyek. Logikus elvárás lehetne minden perszonális uniótól, hogy legalább külpolitikai téren összehangoltan működjék. Tekintettel arra, hogy Anglia és Korzika kapcsolata hivatalosan unió volt (hangsúlyozottan nem csupán perszonális unió) a két ország külpolitikájának nyilvánvalóan egy pályán kellett haladnia. Ehhez képest azonban sok különös dolog történt. Egyrészt azt a tényt kell megemlítenünk, hogy Elliot alkirály minden lépését a brit belügyminiszterrel egyeztette, a külügyminiszterrel nem.[967] Hiába volt tehát Korzika független állam, ha ügyeiben a brit kormány és parlament egy tagja, a belügyminiszter hozta meg a végső döntéseket – ez a helyzet a gyarmatokkal helyezte egy sorba a szigetet. Másrészt egyik első külügyi lépése a Szentszékkel való kapcsolatfelvétel volt (erről részletesebben alább, a vallási kérdés kapcsán szólunk), és az itáliai államokkal is önállóan alakította a kapcsolatokat. [968]

Kérdés, hogy Korzika hogyan illett bele a brit külpolitika korabeli rendszerébe. Fentebb már láthattuk, hogy a brit gyarmati politika ekkoriban gyakorlatilag nem létezik, illetve teljesen ad hoc jelleggel, véletlenszerűen működik. A 18. század végén tulajdonképpen ugyanezt állapíthatjuk meg a külpolitikáról is. Voltak azonban bizonyos alapelvek – erre is utaltunk már feljebb. Ezek közé tartozott elsősorban az, hogy arra kell ügyelni, hogy az európai kontinens hatalmai között egy se kerülhessen hegemón helyzetbe. Ennek kiküszöbölésére az európai hatalmak már legalább háromszáz éve ügyesen alkamazták az erőegyensúly módszerét, vagyis a kisebbek összefogtak a veszélyes hatalom ellen, sakkban tartva azt. Ennek a módszernek a legutóbbi fordulóban (az amerikai függetlenségi hárború során) éppen Anglia volt a kárvallottja, egyébként ő maga is rutinosan alkalmazta. A következő fontos alapelv Németalföld függetlenségének biztosítása volt: Anglia nyilván meg akarta akadályozni, hogy a hozzá legközelebb eső szárazföldi terület valamely ellenséges hatalom fennhatósága alá essen. A brit külpolitikának szintén fontos elve volt – bár azért nem alapvető szívügye – Hannover biztosítása. Az 1790-es évek során az egyensúlypolitikáé lett a vezető szerep, a koalíciós politika tulajdonképpen ezt mutatja. Ez a külpolitikai elvrendszer tehát nem ellentétes Korzika birtoklásával, a Franciaországgal szemben kiépített szövetségi rendszernek egészen fontos része lehetett volna a sziget. A brit külpolitika azonban

---

[965] Jollivet, 44. p.

[966] Ld. Elliot levelét Brame genovai angol konzulhoz. Carrington: Sources, 52. p. 1794. április 5-én, Elliotnak Lord Grenville külügyminiszterhez írott leveléből kiderül, hogy a „korzikaiak nagyon rossz szemmel nézik, hogy régi uraikkal bármiféle tárgyalás folyjék”. Ld. Carrington: Sources, 55. p.

[967] Ennek a furcsa helyzetnek oka az 1782. tavaszán végrehajtott kormányzati-adminisztratív reformban keresendő. Ekkor hozták azt a rendelkezést, hogy a gyarmati ügyek belügynek számítanak, a külügynek semmi köze hozzájuk. Korzika hivatalosan nem gyarmat volt, hanem uniós társország, (de ellentétben a szintén társország Skóciával) külön államtitkárság nélkül. Így – hirtelen nem volt okosabb ötletük – a Belügyhöz utalták.

[968] Elliot: Correspondance, 37.

adminisztratíve semmiféle kapcsolatot nem tartott fenn a sziget kormányzatával, így nyilvánvaló, hogy a brit külpolitika doktrináit a sziget vezetősége sem tartotta fontosnak figyelembe venni.

Korzika és az észak-afrikai mór (korabeli szóhasználattal: barbár) államok kapcsolata régi keletű volt: a 700-as évek rövid mór megszállása után a korzikai hajósok részt vettek a reconquista korai hadműveleteiben is. A középkor és az újkor egész időszakában állandó "kapcsolatot" jelentett a kétoldali kölcsönös kalózkodás, amely a mediterrán térség gazdaságának egyik alapvető ágazata volt.[969] A 16. századtól pontos feljegyzések vannak, hogy a (leginkább algíri, tuniszi és fezi) kalózok melyik évben éppen melyik partmenti települést tüntették ki figyelmükkel. Ezek a települések természetesen nem a nagy, jól megerősített genovai helyőrséggel ellátott erődök, hanem a kisebb halászfaluk voltak. A Cap Corse egyes gazdagabb helyeire gyakrabban is visszajártak. Szegény Morsiglia szenvedett tőlük a legtöbbet. A mór kalózok a szokásos módon jártak el: 5-10 gályával ütöttek rajta a településeken, amit mozdítani lehetett, azt elraboltak, beleértve annyi rabszolgának való nőt, férfit, gyermeket, [970] amennyit csak lehetséges volt, aki nagyon tiltakozott, azt megölték, és villámgyorsan távoztak.[971]

Korzika kétféle választ adott a fenti kihívásra. Egyrészt, elsősorban a genovai hatóságok közreműködésével a partvidék jól védhető részein kicsi, kerek, de erős megfigyelő- és védőtornyokat kezdtek építeni.[972] Másrészt, kölcsönkenyér visszajár, a korzikaiak, a maguk szerény eszközeivel igyekeztek revansot venni. Régi nézeteltéréseiket mutatja, hogy Korzika zászlójában egy fekete mórfej volt látható[973]. Az észak-afrikai kalózok nyilván különös lelkesedéssel vetették magukat az ilyen zászlót viselő hajók után. Annál is inkább, mert a korzikaiak rendszeresen jártak az afrikai partokhoz, a korall-telepeket fosztogatni.

A Mediterrán térség egyik legjövedelmezőbb halászati ágazata a korall volt. A 16-18. században az öltözködés nem fukarkodott a pazar díszítéssel, és a barokk divatok előszeretettel alkamazták a különféle gyöngyöket. Az igazgyöngy mellett nagyon kedvelt volt a korallgyöngy. A korallhalászat intézményesítéséről az első feljegyzések a 16. századból származnak, amikor 1551-ben két korzikai eredetű marseille-i kereskedő (a Lenche és Porrata család) megvásárolta a genovai Doria és Lomellini családtól az Algír környéki koralltelepek halászati jogát[974]. Ehhez megkapták az algíri dey beleegyezését is. 1553-ban pedig létrehozták "La Magnifique Compagnie du corail" nevű társaságukat.[975] A 16-17. század a társaságok nagy korszaka volt, csak Franciaországban több társaság szerveződött a korallhalászatra. (1560. Compagnie des pecheries

---

[969] Ld. Braudel: A Földközi-tenger... II. Kötet, 900-as oldalak

[970] Részletesen nem tudunk rá kitérni, de a korabeli mediterrán világ egyik legfontosabb problémája volt a barbár fogságba esett, rabszolgává tett személyek sorsa. A téma irodalmához ld. : Robert C. Davis: Counting European slaves on the Barbary coast = Past and Present, No. 172. 87-124. p., H. G. Barnby: The prisoners of Algiers : an account of the forgotten American-Algerian war, 1785-1797. London, Oxford Univ. P., 1966., Sir Godfrey Fisher: Barbary Legend: War, trade and piracy in North Africa, 1415-1830. Oxford, Clarendon, 1957.

[971] Vergé-Franceschi, I. 206. p. Egyébként több algíri dey is korzikai származású, pl. 1608-ban Kara-Osman, később egy Hasszán nevű, Tuniszban pedig egy Murat nevű bey volt a 17. sz-ban. Vergé-Franceschi, I. 218. p.

[972] Ezek a tornyok később az angolok számára is mintául szolgáltak: San Fiorenzio kikötőjét egy Mortella nevű torony védte, ez annyira megtetszett az angoloknak, hogy amikor majd hasonló tornyokat építenek ki 1804-5-ben a kenti partvidéken Napóleon ellen, ezeknek a tornyoknak a Martello-towers nevet adják. (Az, hogy az olasz nevet eredetiben jegyezzék meg, meghaladta az átlag angol nyelvi képességeit.)

[973] A mórfej motívumát az Aragóniai Királyságtól kapta Korzika, Aragóniának a szaracénok felett aratott győzelme emlékére. A középkorban a pápa egyszer az Aragóniai Királyságnak adományozta Korzikát, és az akkori címer 4 mórfejet tartalmazott. Mivel azonban Aragónia sosem volt képes ténylegesen birtokba venni Korzikát, azzal „büntette" a szigetet, hogy négy helyett csupán egy mórfejet engedélyezett. Ez az egy mórfej az ábrázolásokon mindig fekete, fehér homlokszalaggal átkötve. A motívumhoz a korzikaiak következetesen ragaszkodtak, szerepelt pl. Theodor király pénzein, Paoli zászlaján, a francia annexió után a mórfejet ráapplikálták a fehér-liliomos királyi zászlóra, az angol királyság idején pedig az angol zászló közepébe helyezték. Amikor Elliot grófi rangot kap, az ő cimerébe is belekerül a motívum, utalva arra, hogy a rangot elsősorban Korzikán végzett munkájával érdemelte ki. Ld. Carrington: Corsica, 201. P.

[974] A Lomelliniek a jogot még V. Károlytól kapták, (Dragut kalózvezér elfogásáért jutalmul), és Tabarcán alapítottak kereskedőtelepet. Ld. www. tabarca.org.corail.asp (2003. nov.3.)

[975] Vergé-Franceschi I. 214. p.

du corail, 1570. Compagnie rouennaise d'Afrique[976], Francia Levante Társaság[977]) 1706-ban királyi szabadalomlevelet kap a Compagnie d'Afrique, 1741-től pedig a francia kormányzat ellenőrzése alatt áll. Ez a társaság rendelkezett az algíri kereskedelem teljes monopóliumával egészen 1791-ig, amikor vezetőinek nézeteltérései támadtak az Alkotmányozó Nemzetgyűléssel. Ennek következtében megfosztották monopol-jogaiktól, és 1791 július 27-től Franciaország kimondta a szabadkereskedelmet a Barbaricum felé. 1794. február 19-én a Közjóléti Bizottság rendeletileg megszüntette a Társaságot, és létrehozta az Agence D'Afrique-t.[978] A korallhalászat egyébként rendkívül jövedelmező ágazat volt, 1792 előtt a Compagnie d'Afrique kb. évi 10 millió livre (más források szerint 400 ezer livre) tiszta hasznot zsebelt be (a kötelező adók, és a deynek-beynek kötelező ajándékok lerovása után).[979]

Amikor 1769-ben Korzika Franciaországhoz került, a Társaság védelme alatt a korzikaiak is részt kaptak a franciák legális korallhalászati jogából. Igazság szerint eddig is jártak korallt halászni, de ez egyértelműen kalózkodás volt. Most a dolog legálissá vált, a haszonból azonban rendszeresen adót kellett volna fizetni az algíri dejnek illetve a tuniszi bejnek, továbbá csupán meghatározott mennyiséget lehetett volna lehalászni. A korzikaiak sose szerettek adót fizetni, és nem tűrték a korlátozásokat sem. A komoly bajtól azonban megóvta őket a Társaság védőpajzsa. 1793-ban azonban, amikor Paoli szakított Franciaországgal, a nagyhatalmi védőpajzs megszűnt, és a barbár államok flottái ettől kezdve előszeretettel fogdosták el a mórfejes zászlót viselő korzikai hajókat. A 18. század tengerészeti szokásai szerint sokat számított az, hogy kinek hajója milyen zászlót visel. 1792-ig nem volt gond, mert a Bourbon-liliomos alapszín megvédte viselőit. A független Korzika azonban visszatért a puszta mórfejhez, így szabad prédává váltak hajói, melyeket semmiféle egyezmény nem védett. A rakományt elkobozták, a legénységet pedig eladták rabszolgának. Hasonló fenyegetésnek volt kitéve Korzika 1760 májusától is, amikor a casinca-i consulta szintén a mórfejes zászlót tette hivatalossá. Akkoriban azonban, érdekes módon, bár diplomáciai elismerés formálisan nem történt, több ország (Nápoly, Toscana, a Német-Római Birodalom, Franciaország és Anglia) de facto mégis elismerte a mórfejes zászlót.[980]

A dolgok rendjében a következő változás 1794 júniusában történt, amikor a korzikai országgyűlés kimondta az uniót Nagy-Britanniával. Az új alkotmány rendelkezett az új zászlóról is: a brit andráskeresztes lobogó, közepén mórfejjel. Egy sajátos hagyomány értelmében azonban meg kellett várni, hogy az angol király terveztesse meg a zászló pontos küllemét, és hogy az alkotmány szentesítésével együtt a rajz megérkezzék Londonból. Több szerencsétlen körülmény összejátszása folytán erre csak 1794 októberében került sor. Addig a korzikai hajók kénytelenek voltak a régi lobogót viselni. Az angol főmegbízott, Sir Gilbert Elliot tudott a helyzetről, és az unió kikiáltását követően (1794. június 24-én) hivatalos levelet küldött Anglia algíri konzulának, Charles Mace-nak, MacGraw tuniszi konzulnak, valamint az algíri deynek és tuniszi beynek, melyben hivatalosan értesítette őket arról, hogy Korzika a továbbiakban Nagy-Britanniával azonos módon kezelendő, és kéri számára az azonos privilégiumokat.[981] Nagy-Britanniának már a 18. század eleje óta elég jó kapcsolata volt a barbár államok fejedelmeivel, székvárosaikban állandó konzulátusok működtek, akik elérték, hogy ezek az államok tartózkodtak angol hajók elfogásától. A Hannoveri perszonálunió létrejötte után zökkenőmentesen elérték azt, hogy ez a védelem

---

[976] http://pages.infinit.net/lej/textes12/c2np4.htm (2003. nov. 3.)
[977] Ld. Gai, 160. p.
[978] A további történethez tartozik, hogy 1798-ban, az egyiptomi hadjáratra való válaszként az algíri dey elfogatott az országában tartózkodó minden franciát, és az országok közötti jó viszony tartósan megromlott. A helyzet rendezése tulajdonképpen csak Algír francia lerohanásával történt meg, 1831-ben. ld. http://www.historia.fr/data/mag/680/68003801.html (2003. nov. 2.)
[979] Jollivet, 139. p., illetve Carrington: Sources, 87. p.
[980] Igaz, azután Toscana 1763-ban mégis több korzikai hajót elfogott. Ld. Fontana, 61., 71. p.
[981] Carrington, Dororthy: Sources, 52. p.

kiterjedt a hannoveri hajókra is[982]. Így logikus volt Elliot törekvése, hogy ebbe bevonja a korzikaiakat is.

Augusztusban eljött a korallszezon, a flotta tehát megindult az algériai partok felé. Mivel a zászló-ügy nem rendeződött, és az algíri és tuniszi udvaroktól nem kaptak egyértelmű visszajelzést, Elliot egy kisebb angol hadihajót (brick) rendelt a halász-flotta mellé. Útjukat azonban francia támadás zavarta meg, a flotta szétszóródott, és a magára maradt korzikai hajók közül kettőt elfogott az algíri flotta. Ez 1794. augusztus 15-én történt.[983] A hajókat és rakományt elkobozták, a legénységet fogságba vetették, azzal, hogy eladják rabszolgának. Szóval, a hagyományos eljárást alkalmazták. Elliot úgy gondolta, kötelessége az újdonsült brit polgárokat kirántania a bajból. Levélváltás kezdődött. Alighogy értesült a történtekről, 1794. szeptember 8-án Elliot levelet írt Mace algíri konzulnak, melyben panaszolja, hogy előző leveleire nem kapott választ, és ismételten kéri őt, hogy ismertesse el az algíri deyjel Korzika új státusát, valamint az ország baráti szándékait. Nagyon érdekes, hogy Elliot szó szerint azokat a kiváltságokat kéri a korzikai korallhalászok számára, amelyekkel a Compagnie d'Afrique rendelkezett, azzal az indoklással, hogy tudomása szerint ez a Társaság már nem rendelkezik privilégiumokkal, sőt – így fogalmaz – jelen pillanatban a léte is kérdéses. (Ez azt mutatja, hogy Ellioték egészen jó információkkal rendelkeztek a francia eseményeket illetően.) Ugyanezen a napon Perkins Magra tripoli konzulnak is ír, kb. ugyanazt, mint Mace-nak, továbbá kéri az elfogott korzikaiak és hajóik elengedését, és számunkra a kereskedelmi szabadságok biztosítását. Leveléhez az uniós törvényt is csatolta.[984]

Itt az események valamelyest megakadnak. Elliotnak, aki Korzika alkirály lett, számos belső problémával kellett küszködnie, az algíri foglyok kérdése háttérbe szorult. Charles Mace sem a legjobban dolgozott: sikerült annyira összevesznie a deyjel, hogy hetekig a házát sem merte elhagyni. 1795. szeptemberében a dey szabályosan kiutasította Mace-t.[985] Az angol kormány (Lord Portland, az illetékes miniszter) csak decemberben küldi el levelét, amelyben felhatalmazza Elliot-ot a barbár államokkal való diplomáciai lépésekre.[986]

A Korzikán időközben egyre népszerűtlenebbé váló angol rezsim helyzetén az alkirály hangulatjavító intézkedésekkel kívánt segíteni. Ezt a korzikai parlament őszi ülésszakának kezdetén, december 2-án, a trónbeszédben közzé is tette.[987] Elliot tehát 1795 őszén kiküldte Frederick North államtitkárt, hogy tárgyaljon az algíri dejjel,[988] két céllal. Egyrészt végre ismertesse el, hogy Korzika a brit koronához tartozik, másrészt az éppen fogságban lévő hajókat és legénységüket szabadítsa ki, ha kell váltsa ki készpénzért. Az algíri dejhez, Hasszán pasához Elliot 1795. december 8-án keltezett levelében közli North meghatalmazását, és a fentebb már ismertetett kérésekkel jön elő. Ugyanezen napon született meg North mandátuma, mely a következő instrukciókat tartalmazza: ismertesse el, hogy Korzika Nagy-Britannia része, a brit privilégiumokat Algír terjessze ki a korzikaiakra is, kapják meg a korallhalászat jogát, melynek

---

[982] ld. Részletesebben: Nicholas B. Harding: North African Piracy, the Hanoverian Carrying Trade and the British State, 1728-1828. = The Historical Journal, 2000 (43.) 25-47. P.

[983] Jollivet, 140. p.

[984] Carrington: Sources, 59. p.

[985] Carrington: Sources, 101. p., Barnby, H.G.: The prisoners of Algiers: an account of the forgotten American-Algerian war, 1785-1797. London, Oxford U.P., 1966. 214. p.

[986] Carrington: Sources, 64. p. A „barbár államok", Barbaricum fogalma nincs tökéletesen pontosítva az angol történelmi illetve diplomáciai irodalomban. Eredetileg Észak-Afrika atlanti partvidékét, a mai Marokkót értették Barbaricum alatt, 1577-től Anglia marokkói konzulát nevezték „Consul General in Barbary" néven. A Levante felé közlekedő kereskedők a Barbary kifejezést arra használták, hogy megkülönböztessék az afrikai és a szíriai Tripolit. Nagy-Britannia 1782-ben létrehozott egy diplomáciai-adminisztratív egységet „Barbary States" néven, ez alatt Algírt, Tuniszt és Tripolit értették. Ezt a térséget általában egységnek tekintették a kalózkodás és a rabszolga-kérdés szempontjából. Ld.: Fisher, Sir Godfrey: Barbary legend: War, trade and piracy in North Africa, 1415-1830. Oxford, Clarendon, 1957. 310-324. p.

[987] Procés-verbaux, 581. p.

[988] Az oszmán birodalom félig-meddig független tartományi vezetői, rangjuk lényegében ugyanaz, de helyi szokások szerint az algírit dey, a tuniszit bey címmel látták el.

ára nem lehett több havi 100 ezer sequin-nél, és szabadítsa ki a foglyokat, maximum 30 ezer livre-ért.[989] North nagyon intelligens, ügyes diplomata volt, rekordsebességgel, 1795. december 30-ára alá is íratta a szerződést a deyjel, melyben az készségesen elismerte az uniót és a korzikaiak korallhalászati jogát[990], a későbbiekre vonatkozóan hajlandó volt megígérni az elfogások megszüntetését, de a már fogságban lévő hajókat illetően ragaszkodott ahhoz, hogy jogos hadizsákmányról van szó, elsősorban azért, mert a hajók a mórfejes zászlót viselték[991]. North-nak további tárgyalások után, 1796 januárjára sikerült elérnie a foglyok kiszabadítását (igaz, a briteknek a 195 fő 40000 kemény fontjába került). North 1796. január 17-én közölte kivatalosan tárgyalásai sikerét a korzikai kormányzattal.[992] A dolog egyetlen árnyoldala a 40 ezer font volt. North arról is intézkedett, hogy Mace konzult azonnal váltsák le.

Az algíri dey olyanyira elégedett volt North diplomáciájával, hogy felajánlotta segítségét a tuniszi bey felé. Ez azonban hiba volt. Az angolok 3000 fontból akarták ezt az ügyletet megúszni (tuniszi fogságban sokkal kevesebb korzikai volt), a bey azonban megtudta, hogy az algíri deynek sokkal több pénzt sikerült kiszednie az angolokból, és követelőzni kezdett, sőt, a vita kissé elmérgesedett, mire a bey még angol hajókat is elfogatott. Elliot erre 1796 februárjában Jervis admirális segítségét kérte, aki Waldegrave vice-admirálissal 4 sorhajót és 1 fregattot küldött Tuniszhoz (ezek ott blokád alá vették a kikötőt, az oda érkező francia hajókat elfogták)[993]. Az esetet 1796. február 15-én jelentette Lord Portlandnek. A helyzet olyan súlyos volt, hogy mindenki háborútól tartott, Waldegrave még Magra konzult és annak családját is Korzikára menekítette. 1796. március 29-én Waldegrave jelentette, hogy a bey hadiállapotot hirdetett, és a 25 korzikai fogolyért 10 ezer fontot követel. És a bey csak akkor hajlandó Korzika státusát elismerni, ha előbb az összes barbár hatalom megteszi ezt. Végül 1796 április 25-én San Fiorenzioba érkezett a tuniszi bey követe, akivel május 6-án sikerült hat hónapi fegyverszünetet kötni.[994] Az angolok uralma végéig azonban a tuniszi rab-kérdést nem sikerült megnyugtatóan rendezni.

Kétségtelen, hogy a korzikaiak körében a brit kormányzat legnépszerűbb intézkedése volt az algíri rabszolga-szabadítás.[995]

A korzikai angol kormányzat a máltai lovagrenddel is felvette a kapcsolatot: ez azért volt fontos, mert Nagy-Britannia és a Rend között még VIII. Henrik idején megszűnt minden diplomáciai kapcsolat. Ez fontos áttörés lehetett volna a brit külpolitikában, mivel a máltai lovagrend a 18. században a francia monarchiával rendkívül szoros kapcsolatba került, afféle „francia társállam” lett. A nagymesterek sorra a francia arisztokrácia vezető köreiből kerültek ki. A Rend nyilván hajlandó lehetett részt venni a francia forradalom ellen folyó háborúban. Most De la Tour de Saint-Quentin bailli még 4000 fős katonai segítséget, valamint muníciót is kínált Lord Portlandnek.[996] Mivel azonban ezért százezer font készpénztámogatást kért volna, a tárgyalások elakadtak, végül annyi eredmény született, hogy angol és korzikai magánszemélyek Máltára mehettek önkéntes katonákat toborozni. Összesen 140 máltai tüzér érkezett Korzika megsegítésére, a Rend pedig nem adta fel hivatalos semlegességét.[997] Az angol diplomácia sokat dolgozott az itáliai államok koalíciós beszervezésén, Torinóban, Genovában, Toscanában és Nápolyban, de átütő sikert – elsősorban a francia győzelmek miatt – nem sikerült elérniük.[998] Paradox módon 1796 októberéig egyedül a pápai állam tartott ki a koalíció mellett, viszont elvi okokból nem engedte be kikötőibe az angol hajókat. Nápoly is koalíciós partner maradt, viszont földrajzi helyzeténél fogva kevéssé érezte magát veszélyben, így a segítségben sem buzgólkodott.

---

989 Carrington: Sources, 113. p.
990 Carrillo, 269. P.
991 Carrillo, 261. P.
992 Carrington: Sources, 114. p.
993 Gregory: Ungovernable Rock, 100. p.
994 Carrington: Sources, 115-123. p.
995 Részletesebben lásd Gregory: Ungovernable Rock, 96-100., Jollivet, 139-143. p.
996 Valójában azonban a segítség nem érkezett meg. Ld. Jollivet, 77-78. p.
997 Gregory: Ungovernable Rock, 149-151. p.
998 Gregory: Ungovernable Rock, 154-159., 167-168. p.

Kitekintés: az „alkotmányos hittérítő mozgalom”

Amikor az itáliai hadi események következtében 1796 őszén az angolok kénytelenek voltak elhagyni Korzika szigetét, az visszakerült Franciaország fennhatósága alá. Autonómiáját és sajátos alkotmányjogi hagyományait Bonaparte diktatúrája hamarosan nyomtalanul eltüntette. 1798-ban újra felmerült egy brit mediterrán bázis szükségessége, ezért a britek (a St Vincent-foki győzelem után) visszavették Minorcát. Mahon erődjét a spanyolok azonban annyira leszerelték, hogy semmi hasznot nem jelentett, így 1802-ben, az amiens-i békeszerződésben az angolok szó nélkül vissza is adták a spanyoloknak. A következő bázis Málta volt, amit az angolok 1800-ban vettek el a franciáktól. Ez azonban messze volt a dél-francia partoktól, nem volt jó megfigyelőhely. Ekkor terelődött Nelson figyelme Maddalena szigetére,[999] mely Korzika és Szardínia között terül el. 1805-ben, Trafalgar után már nem volt olyan veszélyeztetett az angol flotta helyzete, de egy Mediterrán bázis nem jött volna rosszul. Mivel azonban a francia terjeszkedés elsősorban az Adria-Levante régió felé fordult, Korzika elvesztette jelentőségét. A fontos bázis Málta és Szicília lett. Ez utóbbit 1806-ban foglalták el a britek, akik 1809-től újra használhatták Minorcát is.

1814-ben, Napóleon 1. lemondása után egy rövid időre a britek visszatértek Korzikára. A szigeten ugyanis a rojalista emigránsok szervezkedtek, akik újra behívták az angolokat.Bastia meghívójához csatlakozott Saint-Florent és L’Ile Rousse is. Amikor a britek megérkeztek, parancsnokuk szerződést írt alá Berthier marsallal, és a sziget feletti szuverenitás újra Nagy-Britanniáé lett. Lord William Bentinck, az itáliai brit sereg főparancsnoka[1000] vetette fel a korzikai királyság újjáalakítását. Castlereagh azonban ezt ellenezte, mivel nem akarta frissen restaurált Bourbonokat így gyöngíteni. Ráüzent Bentinckre, hogy vegye semmisnek a bastiai szerződést, mivel április 23-án a szövetségesek megerősítették, hogy a sziget ura XVIII. Lajos. A korzikai lakosság egyébként nagy többségében ellenezte a britek visszatérését. Korzika ezek után végleg kikerült a britek látóteréből[1001].

A korzikai alkotmányosság története csúcspontjának legtöbben az 1755-ös, Paoli-féle alkotmányt tartják. A legpontosabban megfogalmazott, legcéltudatosabb és legmodernebb alkotmányt mégis a brit uralom hozta meg Korzika számára. Ez az alkotmány azonban nem eléggé vette tekintetbe a korzikaiak különleges, archaikus szabadságjogait és szokásait, ezért – minden modernsége ellenére – semmiféle tartós hatást nem tudott gyakorolni sem Korzika politikai fejlődése, sem a nép emlékezete számára. Az alkotmány maga egy különleges kísérlet volt: a 18-19. század fordulóján, whig körökből kirajzó „alkotmányos hittérítő” mozgalom első műve. Ezt az elnevezést jobb híján találtam ki erre a mozgalomra, amely nem valamiféle szervezett intézmény volt, inkább jól behatárolhatóan pár lelkes angol whig filantróp törekvése. Ezek a személyek, akik közül ki kell emelni Sir Gilbert Elliot-ot és Sir Frederick North-ot, a későbbiekben pedig Lord William Bentinck-et, mind meg voltak győződve arról, hogy az angol alkotmány az emberiség szellemi fejlődésnek egy egészen különleges, remekbe szabott eredménye, mely alkalmas arra, hogy bármely nemzetnek és országnak minden létezhető bajára gyógyírként szolgáljon. Ezen elv első gyakorlati kipróbálására Korzikán adódott lehetőség. Nem lehet azzal vádolni a kísérletezőket, hogy a legkönnyebb terepet választották (igaz, itt nem igazán választásról volt szó: ez adódott). Az angol alkotmány alakulóban lévő elveit működtetni egy idegen nyelvű, kultúrájú, vallású és szokású nép között nyilván nem lehet könnyű. Ráadásul ez így elmondva még nagyon egyszerűnek látszik ahhoz képest, hogy itt a különféle emberjogi és parlamentáris politikai elvekre

---

[999] Gian-Carlo Tusceri: La Maddalena, base inglese nel Mediterraneo tra il 1794 e il 1805. = Cahiers de la Méditerranée. No. 57. dec. 1998. 125-130. p.

[1000] Szicíliai expedíciójáról egész monográfia olvasható: Rosselli, John: Lord William Bentick and the British Occupation of Sicily, 1811-1814. Cambridge, Univ. P., 1956.

[1001] Gregory: Ungovernable Rock, 181-183. P.

akarták pár hét alatt átnevelni a vendettázó hegyipásztokat. Ezek az angol idealista széplelkek elég hamar ráébredtek saját kísérletük problémás voltára. Ennek ellenére becsületükre váljék, hogy amíg az európai hadiesemények el nem söpörték őket, teljes erejükből igyekeztek helyt állni.

A korzikai angol királyság – bár a közvélemény semmit sem tud róla – a 19. századi brit politikai élet számos személyiségének életére nagy hatással volt. A jón-szigeteki angol uralom egyik vezéralakja, Sir Hudson Lowe, szintén Korzikán kezdte (és Napóleon szent ilonai fogvatartójaként lett közismert). Itt kezdte pályafutását a brit hadtörténet pár olyan kiváló figurája, mint Spanyolország hőse, Sir John Moore, Sir Henry Hotham (aki majd foglyul ejti Napóleont), David Dundas és Lord Nelson. Lord Byron közvetve Korzikának köszönheti lordi rangját, mivel az őt megelőző örökös Calvi ostrománál esett el.[1002]

A korzikai tanulságokat később a brit birodalom több birtokán is alkalmazták, és általában egyre több sikerrel. Sir Gilbert Elliot korzikai működéséért lordi rangot kapott (Lord Minto néven), és Indiának kiemelkedő alkirálya lett, majd később két leszármazottja is India főkormányzói, illetve alkirályai lettek. India ugyan nem volt domínium, de a korzikai tapasztalatok nem vesztek el. Sir Frederick North is hasznosította ismereteit, először mint Ceylon kormányzója, később azonban sokkal izgalmasabb körülmények között tudta kipróbálni magát: a brit fennhatóság alá került Jón-szigeteken részt vett a szigetek angol mintájú alkotmányának elkészítésében, és a Jón egyetem megalapításában. Ezek már maradandóbb eredményt hoztak mint a korzikai mű: a Jón-szigetek alkotmánya 1817-től 1862-ig maradt érvényben (amikor is a szigetek, a brit kormány jóváhagyásával csatlakoztak Görögországhoz), a Jón egyetem pedig máig létezik. A Jón-szigetek alkotmánya egyébként a Korzikán lefektetett elveknek köszönhette tartósságát: monarchikus-képviseleti alkotmány volt, liberális alapelvekkel, és a helyi hagyományok tiszteletben tartásával. A 19. század első két évtizedében a mediterrán szigetek lettek a brit „alkotmányos kísérletezés” vegyi laboratóriumai. Az egyre határozottabban formálódó elveket, az adminisztráció, a kormányzati intézmények és testületek formái, a bírói gyakorlat terén csak részben irányították a londoni kormánykörök. Nagyon sok múlt a kormányzó személyén. Korfun pl. North mellett meg kell említeni Lord Bathurst és Thomas Maitland nevét is, akik ugyanúgy civil és katonai megbízottak voltak itt, mint húsz éve Korzikán Lord Hood és Sir Gilbert Elliot. A jón szigetek egyébként már hivatalosan is domíniumnak számított. Az „alkotmányos hittérítők” eredményei közé tartozik Málta 1801-es, majd 1812-es rendezése.[1003] A máltaiak 1811-es petíciója az angol királyhoz olyan kéréseket fogalmaz meg, amelyek szintén kísértetiesen hasonlítanak a korzikai gyakorlathoz. Kérik ősi jogaik figyelembe vételét, a képviseleti kormányzást, és hogy küldötteket küldhessenek a királyhoz, független bíróságokat, szabad sajtót és a katolikus vallás sérthetetlenségét, esküdtszéket, és végül: angol mintájú alkotmányt. Málta számára az első alkotmánytervezetet egyébként John Joseph Dillon készítette el, 1807-ben, „Memoir concerning the political state of Malta” címmel.[1004] Dillon neve is felbukkant a korzikai események során. Az angol „alkotmányos hittérítők” legnagyobb hatású tette a Sir William Bentinck által elősegített 1812-es szicíliai alkotmány. Ennek előkészítése már 1805-6 folyamán, a brit segédcsapatoknak a szigetre érkezésével megkezdődött: az angolok és az angolbarát szicíliai főurak egy pártot, és egy folyóiratot (Gazzetta Britannica) hoztak létre az angol alkotmányos eszmék propagálása céljából.[1005] Ezen a terepen az angolok különös kutyaszorítóban találták magukat: a Szicíliára menekült nápoly-szicíliai király hívta be őket, hogy restaurációját támogassák, ehhez képest az angolok igyekeztek fenekestől felforgatni a rendszert, és hamarosan éles ellentétbe kerültek a királyi udvarral, elsősorban Mária Karolina királynéval. Ez az 1812-es alkotmány tehát gyakorlatilag egy puccs volt. Ezért aztán nem sokáig működhetett, de később, az

[1002] Az adatok forrása: McErlean: Pozzo, 299. p.
[1003] Ld. British Colonial Developments. Oxford, Clarendon, 1953. 125. p.
[1004] Ld. Carlo Rafaele Ricotti: Il costituzionalismo britannico nel Mediterraneo fra rivoluzione e restaurazione. Dal „modello corso”(1794) al „modello ionico”(1818) = Il modello… 392. p.
[1005] Ld. Michela D’Angelo cikkét = Il modello… 873. p.

itáliai alkotmányos fejlődés számára mindig etalonként szolgált. Ez az alkotmány olyannyira fontos szöveg, hogy függelékünkben magyarul mellékeljük is. Legfőbb jellemzője, hogy a király szerepét háttérbe szorítva a parlament egyeduralmát hozta (itt tehát nem érvényesült a „king in parliament" elve - vagyis hogy a király és a parlament egyenlően osztozik a hatalomban). Az alkotmány szövege maga meglehetősen eklektikus szöveg-gyűjtemény: formailag nem olyan frappáns, mint a francia, az amerikai, vagy a korzikai alkotmányok. Alapelvek, alkotmányos paragrafusok, elvi kiegészítések és végrehajtási utasítások gyűjteménye. Formailag érdekes sajátossága, hogy afféle párbeszédes formában íródott: a parlament által írott törvény-szöveg között paragrafusonként megtaláljuk az uralkodó szentesítéssel, illetve vétóval kapcsolatos megjegyzéseit, helyenként egészen hosszú, szöveges kiegészítéseit. Az is egyedi sajátosság, hogy szuverén államtól ritka, hogy alkotmánya szövegébe foglalja, nem kevesebb, mint 18 esetben az utalást: lásd az angol alkotmányt! Egyes passzusokat azal egészít ki, hogy itt majd később hoznak részletes rendelkezéseket, az angol alkotmánynak megfelelően. Ez azért is fontos jellemzője a szövegnek, mert bár Szicília angol katonai megszállás alatt állt, a palermói képviselők és bárók egyetértése nélkül ezt a sok angol alkotmányos utalást nem lehetett volna elhelyezni a szövegben. Szicília szigetén tehát, az angol hadsereg jelenlététől függetlenül is léteznie kellett egy erős akaratnak az angol alkotmány alkalmazására. Egy rövid lista a szicíliai alkotmányban fellelhető legfőbb angol alkotmányos elvekről: leglátványosabb a parlament két házának felállása, működése – még olyan részletek is, mint a képviselőházban lévő korlát. A pénzügyek fölött a parlament dönt, a miniszterek is a parlament felé viselik a felelősséget, az indíthat ellenük eljárást. Az alkotmány szerves része a Habeas Corpus-elv és a sajtószabadság, de részletezi a modern tulajdonformákat is.[1006] Az angol alkotmány erőteljes hatása felfedezhető az 1812-es spanyol alkotmányban is. (1812-ben egyébként ennek, az ú.n. cadizi alkotmánynak a szövegét röplapokon terjesztették Palermoban.) Ez az alkotmány szintén a már ismert elemeket tartalmazza: a monarchikus-parlamenti kormányzásban visszaköszön az angol „king in parliament" elve, a választójog és a parlamenti tagság anyagi kritériumokhoz kötött, a szabadságjogok meglehetősen szabadon érvényesülnek, kivéve a vallásgyakorlást.[1007] Ugyanezen elvek érvényesülnek az 1820-as nápolyi, ú.n. „karbonári" alkotmányban is, a királyi kormányzat konzervatívabb jellegével, ugyanakkor a sajtószabadsággal és önkormányzati rendszerrel kiegészítve. Az angol alkotmány terjedésének folyamatával a szigetország lakossága is tisztában volt: 1808-ban Londonban megjelent Francis Gould Leckie „An historical survey of the foreign affairs of Great Britain" című műve, amelyben már tényként ír a „Britannizing" tervről, amely a nagyobb mediterán szigetek alkotmányának átformálására, sőt, az olasz egységre is kitér.[1008] Az angol hatás – sajátos módon, jórészt az alkotmány létrehozásában a bécsi kongresszuson aktívan közreműködő Pozzo di Borgo révén – kimutatható a francia restauráció 1814-es alaptörvényében. A korzikai alkotmányra állítólag a kis német államok alkotmánytudósai is nagyon szerettek hivatkozni az 1848 előtti időkben. [1009] Mindezen törekvéseknek nagy szerepe volt abban, hogy a 19. század folyamán Európa törvényhozói számára az angol alkotmány végig megkerülhetetlen minta maradt.

Összegzés

Ha valamiképpen összegezni kívánjuk a korzikai angol királyság történetét, először is talán arra kell magyarázatot adnunk, ez a történet miért olyan általánosan ismeretlen. Az Olvasó joggal kifogásolhatja, hogy dolgozatunk történeti bevezetője aránytalanul hosszúra sikeredett. Ez igaz, ám az eseménytörténet ilyen részletes ismertetése éppen azért volt elkerülhetetlen, mert a történeti

[1006] Az alkotmány szövegét ld. a függelékben. A britek szicíliai működésének részletes feldolgozását ld.: John Rosselli: Lord William Bentinck and the British occupation of Sicily, 1811-1814. Cambridge, Univ. P., 1956. passim

[1007] Harsányi Iván Professzor Úr szíves közlése alapján.

[1008] Ricotti hivatkozik rá, ld. Il modello…407. p.

[1009] Carlo Ricotti és Jean-Yves Coppolani véleményét összegzi Francis Beretti vitazárója. Ld. BSSHNC CXIVe année, 1995. fasc. 670-671. 148. p.

irodalomban Korzika története fehér folt maradt, és a puszta eseménytörténet sem volt tudottnak tekinthető. Az események ismerete nélkül az állami élet egyes elemei sem érthetőek. Másrészt azért is szükséges volt az események ismertetése, mert ezek szolgálnak magyarázatul arra a sajátságos tényre, hogy ezt a – nagyon izgalmas és szórakoztató – történelmi epizódot miért hanyagolja el egyként az angol, a francia és a korzikai történetírás: ugyanis egyik szereplő nemzet[1010] számára sem volt ez egy sikertörténet. A franciák számára azért, mert – bár hamarosan visszaszerezték a szigetet – nem szerettek arra emlékezni, hogy legősibb ellenségük, az angolok két évre mégiscsak kiverték onnan őket. Az angolok számára tulajdonképpen ugyanezért nem kedves a történet, hiszen őket meg a franciák kergették ki. Az angolok – bárhova keveredtek is a világban – mindenütt az elegáns, jótevő civilizátor szerepében látták magukat. Kénytelenek voltak azonban szembesülni azzal a ténnyel, hogy a korzikai lakosság szívét nem igazán sikerült megnyerniük, és alig egy évi országlás után elsöpörte őket a népharag. Ez nem illik bele az angolok világképébe, és különösen rosszul esett nekik tizenegynéhány évvel az Amerikai Egyesült Államok függetlenségi háborúja után. Ráadásul – ez még kellemetlenebbé teszi a dolgot – hatalmas anyagi áldozatokat is hoztak a szigetért, és lehet, hogy távlati terveik is voltak vele.[1011] A franciák és angolok ráadásul könnyen törlik kollektív emlékezetükből ezt a két évet, mert mindketten megegyezhettek abban, hogy egész nemzeti történelmük számára a korzikai dolgok még epizódnak is alig tekinthetők. Érdemes megjegyezni, hogy a korabeli brit közvélemény is alig szerzett tudomást Korzika elvesztéséről – tulajdonképpen a megszerzéséről sem. Mindössze a Times kommentálta a kiürítést, roppant szűkszavúan, a stratégiai helyzettel magyarázva azt. A Parlamentben is csak Fox, az ellenzék vezére érdeklődött, hogy a korzikaiakat „miért kellett visszaadni a gyilkosok kezére", de mivel Fox tekintélye a mélyponton volt ekkoriban, kérdése visszhang és válasz nélkül maradt.[1012] A korzikaiak számára már nehezebben megkerülhető a dolog, de megoldják a problémát. A Korzika általános történetével foglalkozó könyvek egész terjedelmükből jó, ha 1-4 oldalban nagyjából elbeszélik a történetet. Nekik pedig azért nem kedves ez a korszak, mert tulajdonképpen ők sem túl dicsteljesen keveredtek ide-oda a franciák és angolok között. 1793-94-ben a franciákat szidták-gyalázták, a franciabarátokat (pechjükre ide tartozott a Bonaparte család is) durva és kegyetlen módon elüldözték, 1794-ben extatikus lelkesedésükben mindent megígértek az angoloknak, aztán amikor az angolok tényleg elhitték, hogy a korzikaiak angol szabályok szerint akarnak élni, és kezdték bevezetni alkotmányos, financiális, jogi rendelkezéseiket, a korzikaiak egy év múlva már az angolokat pocskondiázták. Aztán, hogy javítsanak helyzetükön, elkezdtek a franciákért lelkesedni, és – amikor biztonságos mennyiségű francia katona volt a szigeten – kikergették a már amúgy is távozni akaró angolokat. Mindhárom szereplőre jellemző, hogy nem szeretnek olyan eseményeken rágódni, ami nem szaporítja dicső tetteik sorát. Van még egy nemzet, amely igényt tarthatna a korzikai történelemre, és ez Olaszország: amíg Genova létezett (1797-ig), addig folyamatosan fenntartotta igényét a szigetre. Az olasz állam is többször kifejezte abbéli nézetét, hogy a lakosság olasz eredete miatt a szigetnek nem Francia-, hanem Olaszországhoz kellene tartoznia. A legerőteljesebb ilyen hangok az 1920-as és 1930-as években hallatszottak, olasz irredenta körökből. Mivel azonban a korzikai lakosság, a több évszázados genovai uralom miatt hallani sem akar az olaszokról, 1945 után az olasz állam levette a kezét a szigetországról. A korzikaiak mélységesen megsértődnek, ha a turista Ajaccio nevét olaszosan ejti, hallani sem akarnak Olaszországról, és ez a viszony kölcsönös. Ennek viszont az a sajátos következménye, hogy Olaszország a saját nemzeti történelméből immár

[1010] A korzikai népet – az Olvasó szíves engedelmével – nemzetnek, és nem kisebbségnek, vagy nemzetiségnek vettem. A 18. sz. végén saját nyelve, önálló történelmi múltja, államiságbeli hagyományai és szokásai miatt az európai közvélemény is külön nemzetként tartotta számon őket.

[1011] Az igazsághoz hozzátartozik, hogy ez az angol politikai elitnek csak egy részére jellemző. Azok a whig körök, akik majd az angol alkotmány fő terjesztői lesznek, vagyis az 1793-ban a torykhoz pártoló whigek voltak Korzika iránt jó szándékkal. A radikális whigeket és a tory pártvezetést a sziget szemlátomást egyáltalán nem érdekelte. John Holland Rose és John Ehrman Pitt-monográfiáiból határozottan kiderül, hogy William Pitt miniszterelnök egyáltalán nem foglalkozott Korzika, sőt, a Mediterráneum ügyeivel sem. Ld. Rose: Pitt and the Great War, 258. p.

[1012] Idézi Gregory: Ungovernable Rock, 175. p.

kiejti Korzikát, (ez visszamenőleg, a középkori történelemre is észrevehető: Marongiu nagy kötetében, az itáliai parlamentekről, egy szó sem esik a korzikai consultákról) de a francia nemzeti történetben sincs jelen. Így Korzika tulajdonképpen kiesik mindkét olyan nemzet történelmi tudatából, amelyhez tartozhatna.

Ha az eseményeket összegezni kívánjuk, a következőket állapíthatjuk meg: a sziget kormányzásával megbízott angol személyek túlértékelték az angol államszervezési tapasztalatok helyi alkalmazhatóságát. A korzikai társadalom és államszervezet szokásait a szükségesnél kevésbé vették tekintetbe. Saját, honi szokásaiktól eltérően tulajdonképpen némileg felelőtlen reformálgatásokba kezdtek – és korzikai kudarcaikból csak részben okulva, ezt később folytatták Szicílián, és a Mediterráneum más helyein is.[1013] (Igaz, meg kell jegyezzük, egyre nagyobb sikerrel.) Ezen kívül – bár az angolokra állítólag általában nem jellemző a viszálykodás - egymással is olyan súlyos konfliktusaik voltak, melyek valószínűleg önmagukban is lehetetlenné tették volna a stabil kormányzást.

Az angolok, állításaikkal ellentétben, tulajdonképpen nem rendelkeztek kiérlelt elképzelésekkel a Korzikán való hosszútávú berendezkedést illetően. Ez nem meglepő: fentebb utaltunk rá, hogy ekkoriban Nagy-Britanniának egyáltalán nem volt birodalmi stratégiája. A Pitt-kormánynak egyébként sem a széleskörű külpolitikai éleslátás volt a legkiválóbb tulajdonsága, a Mediterráneum pedig kiváltképp nem érdekelte. A korzikai és angol törvényhozók által kidolgozott alkotmány a gondos munka ellenére tapasztalatlanságot tükröz, sok joghézagot hagy. Intézkedéseik nem adnak támpontot arra nézvést, hogy egyenrangú, uniós partnernek, vagy alacsonyabbrendű gyarmatnak tekintik-e a szigetet. Bizonyos intézkedéseik, és jelentős anyagi áldozatvállalásuk arra utal, hogy a szigetet hosszú távon meg kívánták tartani, 1794-ben azonban a szigetet Toulon elvesztése fejében, „jóvátételnek", illetve a leendő békeszerződés alkalmával kijátszható kártyának tekintették,[1014] a brit kormány ülésein gyakorlatilag nem is esett szó Korzikáról,[1015] 1796-ban pedig gyorsan és angolosan távoztak a szigetről.

Az események egyik szereplője sem volt kompromisszumkész, bár írásaiban mindegyikük ezt bizonygatja.[1016] Tulajdonképpen még egymás emberi megértésére sem igazán törekedtek. Előítéleteiket az együtt töltött két év nem enyhítette, inkább megszilárdította. Ahogyan fentebb Elliottól idéztük, hosszú ideig tartó, megértő együttélésre lett volna szükség a két idegen szokású, hagyományú nemzet között. Csupán két év adatott nekik, melynek végére azonban teljesen megromlott a kapcsolatuk. Az angolok megerősítve érezték addigi előítéleteiket, miszerint a korzikaiak eszetlenül és ok nélkül gőgösek, veszekedősek, viszálykodók, követelőzők, ugyanakkor kétszínűek, ígéreteiket eszük ágában sincs betartani és hálátlanok. A finomlelkű Elliot ezt a következőképpen foglalta össze: „a korzikai nép egy enigma, aminek senki sem ismeri a megfejtését".[1017] A korzikaiak szerint az angolok pénzéhesek, hihetetlenül arrogánsak, fölényeskedőek. Jóval később, az eseményeket értékelve Pozzo di Borgo is megállapítja: „egymásnak sem szövetségesei, sem társai nem tudtak lenni".[1018] A korzikai angol királyság, mint különböző kultúrák egybeforrasztásának kísérlete, tökéletes kudarcot eredményezett. Az 1794 és 1796 közötti időszakot egyik fél sem sírta vissza soha.[1019]

[1013] Az angol alkotmányos reformerek sikertelenségét hangsúlyozza: Carlo Rafaele Ricotti: Il costituzionalismo inglese nel Mediterraneo = BSSHNC CXIVe année, fasc. 670-671. 22. p.

[1014] Lásd McErlean, John: Corsica, 1794. Combined operations = New interperations in Naval History. Annapolis, Naval Hist. Press, 1993. 106.

[1015] Lásd: Elliot: Letters. Vol. II., 318., 333.

[1016] A 18. századi elit kultúrájában nevelkedett Elliot, Stuart, Paoli, Moore levelezéseit vizsgálva jellemző, hogy kifogástalanul udvarias hangvételű leveleikből egyáltalán nem érződik ki az a többszörös, és mély ellentét, amely elválasztotta őket, és gyakorlatilag élethalálharchoz vezetett.

[1017] Idézi pl. MacErlean: Contre, 216. p.

[1018] Idézi: Carlo Rafaele Ricotti: Il costituzionalismo inglese nel Mediterraneo = BSSHNC CXIVe année, fasc. 670-671. 22. p.

[1019] Egyedül Pozzo di Borgo írt egy emlékiratot 1798-ban, a brit kormányzathoz, de válaszra sem méltatták. Lásd Note sur l'importance de la Corse pour la Grande Bretagne = BSSHNC, No. 670-671. 159-162.

A korzikai angol királyság világtörténelmi jelentőségéről beszélni kissé bizarr ötletnek tűnik. Ám van a szerencsétlen történetnek néhány messzire mutató vonása. Az a tény, hogy Korzikán, 1794-ben kísérlet történt egy Nagy-Britannián kívül élő nemzet egyenjogú birodalmi beintegrálására, és ehhez a jogi alapot egy kartális alkotmány biztosította, a brit domíniumi rendszer felé történő egyik első lépésnek bizonyult. Korzika, kissé még rosszul körülírt módon, de kétségtelenül afféle domíniumként működött. A korzikai alkotmány tapasztalatait később a brit birodalom legkülönbözőbb helyein alkalmazták, és a brit alkotmányt sikeresen elterjesztették a Mediterráneum országaiban, döntő hatást gyakorolva a későbbi spanyol, görög és olasz történelemre.

Korzika sajátságosan más mintát is adott: Paoli rendszere és államférfiúi viselkedése egy demokratikus államférfi, egy katona-diktátor és egy, az állami élet minden területén ellenőrzésre törekvő diktátor sajátos vegyüléke volt, aki gondolkodás nélkül azonosította magát nemzete jobbik felével. Karizmatikus személyének, módszereinek lenyomata világosan felismerhető a bonapartizmusban.[1020] Ez a szerencsétlen sorsú, rövid életű, elfelejtett államocska tehát mégiscsak hozzájárult valamelyest az egyetemes emberi történelem alakulásához.

[1020] Erre érdekes utalást tesz Giuseppe Floridia genovai professzor. Ld. www.unisi.it/ricerca/dip/dir_eco/COMPARAT/floridia.doc(2004. aug. 25)

Függelék

Korzika 1736-os alkotmánya

Egyezmény, mely létrejött egyrészről Korzika királysága, másrészről Theodor de Neuhoff[1021] Szabad Báró úr között, annak uralkodóvá választásakor

A Legszentségesebb Háromság, az Atya, Fiú, Szentlélek és a Szeplőtelen Szűz, a királyság protektora és leghűségesebb védelmezője nevében és dicsőségére. A mai napon, Vasárnap, az 1736-odik év áprilisának 15. napján. De Pauli és Dr. Luigi Giaferri[1022] Excellenciás Generális urak törvényes parancsára Korzika királysága általános consultára hívatott össze Calezzani helységbe, hosszas és megfontolt vita után, melynek során a Királyság vezető patríciusai, valamint a nép mindenről döntöttek és mindent elrendeztek, elhatározták egy Király megválasztását, és ezzel élve királynak kérték fel és fogadták el Theodor de Neuhoff Szabad Báró Urat, az alábbiakban ismertetendő hatalommal, egyezményekkel és feltételekkel, melyeket az említett Báró Úrnak el kell fogadnia, amennyiben király akar lenni, és ha az említett valamennyi egyezményt és feltételt elfogadja, és tiszteletben tartja, erősítse meg saját keze írásával és saját pecsétjével a jelen írást, életre szóló szerződést köt, ennélfogva hatalma megerősíttessék és végrehajtassék.

1. Ennélfogva fektettessék le és állapíttassék meg, hogy az Uralkodó és Király, előzetes nevén Theodor de Neuhoff Szabad Báró Úr, és majdan férfi leszármazottai az elsőszülöttségi jog szabályai szerint, illetőleg férfi utódok híján női leszármazottai nyerjék el a Koronát, és ezek legyenek Római Katolikusok, lakjanak állandó jelleggel a Királyságban, ahol az említett Báró Úr is köteles lakni.

2. Amennyiben az említett Báró Úrnak nincs saját leszármazottja, életében kijelölheti utódját a saját férfi- illetve női rokonai közül, amennyiben azok Római katolikus vallásúak, és a Királyságban laknak.

3. Amennyiben a fentemlített Báró Úr férfi- és nőági leszármazottainak is magva szakad, az esetben a trónöröklés és kinevezés joga, mint annak előtte, visszaszáll a Királyságra, és a Népnek van lehetősége királyt választani, saját döntése szerint, és szabadon élni, saját tetszése szerint.

4. A Király, vagyis a fentemlített Báró Úr, akárcsak utódai, birtokolják és élvezzék a teljes királyi hatalmat, és valamennyi királyi előjogot, azon megszorításokkal és kivételekkel, melyeket a következő fejezetek tartalmaznak.

5. Hogy evégből alapíttassék meg és választassék meg egy Diétája a Királyságnak, amely álljon 24 alattvalóból, a legműveltebb és legalkalmasabb személyekből, akik közül 16 főt a hegyeken innen, 8 főt pedig a Hegyeken Túl választanak, és akik közül 3 tagnak, kettőnek a Hegyeken innenről, egynek a Hegyeken Túlról mindig az uralkodói udvarnál kell tartózkodniuk, és a Király, az említett Diéta egyetértése nélkül semmiféle határozatot nem hozhat, vámokat nem vethet ki,, és nem hozhat döntést háborúról sem.

6. Hogy az említett Diéta hatalmában áll, hogy a Királlyal együtt megvitassa és döntést hozzon háború tárgyában, elrendezze az adók és vámok ügyét, és még az is az említett Diéta jogosultsága lesz, hogy helységeket jelöljön ki, ahol a Nemzet javait és áruit a legjobbnak látszik behajózni, és rendelkezvén a gyülekezés és egyesülés szabadságával, összegyűlhetnek minden fölmerülő okból azokon a helyen illetve helyeken, melyeket a legalkalmasabbnak vélnek.

7. Hogy bármiféle méltóságra és megbízatásra, illetőleg a Királyság bármely közhivatalába kizárólag a Nemzet szülötteit kell kinevezni, bármiféle külföldi személy végleges kizárásával.

8. Hogy felállván a Kormányzat bocsásson el minden genovait, és a békekötés után a Királyságban minden katona és zsoldos a Korzikai Milicia tagja legyen, csak a Király testőrsége képez kivételt, ahol korzikaiak és külföldiek egyaránt szolgálhatnak, saját döntése szerint.

[1021] Az olasz szövegben Teodoro di Neoff névalak szerepel.
[1022] Mai írásmódban: Giacinte Paoli és Luigi Giafferi.

9. Hogy jelenleg és majdan, ha a Genovaiak elleni háborúnak a Király véget vetett, jöhessenek a Király szolgálatára, és szolgálhassanak a Katonaságban és a Miliciában külföldiek, amennyiben létszámuk nem haladja meg az 1200 főt. Ezt a Király megváltoztathatja, a Királyság Diétájával egyetértésben.

10. Hogy a Királyságban rendelkezhet tulajdonnal, és nem lakhat egyetlen genovai személy sem, bármiféle helyzetű és állapotú, és hogy a Király sem adhat engedélyt egyetlen genovainak sem, hogy a Királyság területén lakjék.

11. Hogy a nemzeti termékek és árucikkek, melyeket a királyságból külföldre, a *Terra Fermára*[1023], vagy királyságunk egyik kikötőjéből a másikba szállítanak, ne vettessék alá vám- vagy *gabella*[1024] rendelkezéseknek.

12. Hogy mindazon javak, melyek Genovaiak, a Királyság és Haza elleni lázadók, valamint a Görögök[1025] tulajdonában vannak, konfiskáltassanak el, és vétessenek az államkincstár tulajdonába, mentességet csak azok élvezzenek, akik követelésüket szerződési dokumentumokkal igazolják. Nem mentesülnek a javak elkonfiskálása alól azon személyek, akik legyenek bármely nemzetbéliek is, bármiféle vámot fizettek Genovának illetve genovaiaknak.

13. Hogy az adók, illetve az éves *taglia*[1026] fizetése a korzikai Családfők számára nem érheti el a forgalomban lévő pénznemben a három lírát, és az említett tagliát el kell törölni özvegyek és 14 éven aluli gyermekek számára, ugyanakkor másoknak kötelező azt fizetni.

14. Hogy a só, melyet a Király biztosít a Nép számára, nem haladhatja meg a *due seini* [1027]árat, vagyis a 13 soldo-t, és a 4 forgalomban lévő dénárt, és annak fontja 22 legyen a Királyság kurrens pénznemében.

15. Hogy a Királyság hozzon létre, a király képviselői és a Királyság Diétája által jónak tartott helyen egy Tudományegyetemet, minden Tudomány és Szabad művészet számára, és hogy a Király, egyetértésben a Királyság Diétájával, állapítson meg egy megfelelő költséget az említett Egyetem fenntartására, olyan módon és formában, ahogyan azt a legmegfelelőbbnek tartja, és kötelezze a királyt annak végrehajtására, hogy az említett Egyetem rendelkezzék mindazon kiváltságokkal, amelyekkel Európa minden más egyeteme.

16. Hogy a Király azonnal hozzon létre és alapítson meg a Királyság számára egy valódi Nemesi Rendet, a királyság díszére és a Nemzet javára.

17. Ezek azok az egyezmények, melyeket 1736. április 15. napján meghoztak, bemutatták a Királyságnak és a Királynak, és ezek elfogadták, elbírálták és nyilvánosságra hozták és kihirdették a Népnek, a Királyságnak Korona választatott, és letétetett az ünnepélyes hűség- és alattvalói eskü.

[1023] Szárazföld, általában az olasz félsziget ligur partjait értették alatta.
[1024] Illeték, jövedéki adó, általában a sóra vonatkozó jövedéki adót nevezték így.
[1025] A Cargésa városában lakó, Genova által betelepített görög telepeseket a korzikaiak ellenségnek tartották.
[1026] Fejadó.
[1027] Due seini: a genovaiak által fegyverviselésre kirótt adó, de régi pénznem is. Itt nyilván ez utóbbi értelemben.

Pasquale Paoli 1755-ös alkotmánya

Korzika népének Általános Diétája, mely önmagának törvényes ura[1028], és melyet a Generális hívott össze, a Corte városában ezeken a napokon, 1755. November 16., 17. és 18. napján meghozott módosítások szerint.

Visszaszerezvén szabadságát, önnön kormányzatának maradandó és tartós formát kíván adni, olyan alkotmány formájába öntve, mely biztosítja a nemzet boldogságát.

(A Diéta[1029]) kinyilvánította és kinyilvánítja egy Államtanács megalakítását, melynek kezébe letette és leteszi a legfőbb hatalmat, a politika terén éppúgy, mint katonai és gazdasági ügyekben, előírván, hogy ennek tagjai a következők lesznek: egy Generális, aki majd annak feje és irányítója is lesz, 36 elnök az első osztályból[1030], és 108 tanácsos a második osztályból. Ezek kétharmada kerüljön ki a Terra di Commune-ból, valamint Balagne, Nebbio és Cap Corse provinciákból, melybe beleértendő Bastia és Calvi városa, a harmadik harmada pedig a Hegyeken Túli provinciákból. Ezek három kamarára fognak oszlani 3 magisztratúra létrehozásával, mindegyiknek 12 elnöke és 36 tanácsosa lesz, és a kormányzat feladatainak fontos részével lesznek megbízva. Így azokat, akik a politikai ügyekkel lesznek megbízva, igazságügyi kamarának fogják hívni, a másikat, amely katonai ügyekkel foglalkozik, hadügyi kamarának, és amelyik gazdasági ügyekkel, azt pénzügyi kamarának.

Mivel e három kamara folyamatos működése nem csekély költséget és kellemetlenséget okozna a nemzetnek, ráadásul lassítaná a közügyek menetét, ez a gyűlés csupán évente két alkalommal fog összegyűlni a legfontosabb kormányzati ügyek elrendezésére, és az Államtanács teljességének reprezentálására. A fennmaradó időben a Tanácsot teljes kompetenciával és erővel a Generális képviseli, mint legfőbb vezető, vagy pedig általános elnök, valamint minden kamarából egy-egy elnök, akik havonta váltják egymást (kamaránként), egy tanácsos, kinek személye tíznaponta váltakozva kerül ki a három kamarából, és végül egy államtitkár[1031].

Az Államtanácshoz benyújtott petíciókat a Generálishoz továbbítják, aki az ügy fontossága és témája szerint továbbadja azokat az illetékes kamara elnökének. Az elnökök valamennyi ügyet megtanácskozzák, és bemutatják az Államtanácsnak, ahol szavazattöbbséggel döntést hoznak azokról. Minden elnök és tanácsos egy szavazattal rendelkezik, a Generális pedig kettővel.

Először a tanácsos szavaz. Utána szavaznak az elnökök, egyik a másik után, végül a Generális. Szavazategyenlőség esetén az államtitkárnak is szavaznia kell, hogy a döntés avagy dekrétum elnyerhesse a többséget.

Háborús ügyekben a Generális szavazata a döntő. Ő maga, az Államtanácstól függetlenül elrendelheti a consultákat, dönt a háborús lépéseket illetően, és általános- és részgyűléseket hívhat össze.

Az Államtanács valamennyi tagja élete végéig funkciójában maradhat, amennyiben a nép a Diéta tagjává választja.

[1028] Ez az a híres passzus, melyet a népfelség elve első megjelenésének tartanak.

[1029] Az országgyűlés új neve Dieta Generale – ld. alább. A dieta fogalma a korzikai alkotmányfejlődés során sokat változott, sokszor bizonytalan. Jelen esetben törvényhozó gyűlést jelent.

[1030] Az osztályok jelentése is bizonytalan – a szöveg nem magyarázza meg pontosan, mit is ért alatta. A hagyományok szerint Korzika lakosságát a 17. századtól 5 vagyoni osztályba sorolták. Az első a leggazdagabb földbirtokosoké és kereskedőké, akiket Magnifici vagy Signori néven emlegettek, és akik általában a genovai nemesség tagjai voltak. Ez nem azt jelentette, hogy feltétlenül genovaiak lettek volna, hanem azt, hogy tekintélyük és kapcsolataik révén felvették őket valamelyik genovai *albergo*ba. (Az albergo jelentése itt kb.: nemesi klán. Erről a témáról részletesebben ld. Mémorial 2. Tome, 104-105. p.) A további osztályok: 2. a caporali (régi családokból származó, szegény sorú, de vidéken nagy tekintéllyel rendelkező köznemesség), 3. a polgárok, 4. a plebejusok, végül az 5. az idegenek, a nem korzikai származásúak. Ld. Arrighi, 69-71. p.Ez a kitétel az osztályba sorolásról egyébként alapvetően cáfolja a korzikai történészek kedvelt tételét, miszerint Paoli alkotmánya valamiféle modern demokráciát képviselt volna.

[1031] Valójában államtitkár létének a korabeli iratokban nincs nyoma, funkcionált azonban egy kancellár, akinek a consulták irányításában volt feladatköre.

Az Általános Diéta

Az Általános Diétát évente egyszer össze kell hívni, akkor, amikor azt a Generális alkalmasnak találja. Ez alkalommal a nemzet valamennyi méltósága és hivatalviselője beszámol működéséről. E célból a Generális az első napon számol be a saját munkájáról, és aláveti magát a nép ítéletének[1032]. A többi méltóság és hivatalviselő a Sindicato-nak[1033] veti alá magát, melynek négy tagját a Diéta választja meg, a (benne részt vevő) Generális mellé.

A polgári bíróságról és a pievék bíráiról

Az államügyek bőséges áradata, valamint a háborús helyzet körülményei folyamatosan elfoglalják az Államtanácsot, mely annak érdekében, hogy gyorsan írt kereshessen minden fontos ügyre, nem engedheti meg magának, hogy még polgárjogi ügyekkel is foglalkozzék. E célra egy bíróságot választanak, mely három törvénytudó bírából és egy kancellárból áll, az Államtanács választhatja őket, és eléjük fog kerülni minden 50 lírát meghaladó[1034] ügy. Száz líra alatti ítéleteit nem lehet fellebbezni, és amelyek meghaladják ezt az összeget, másod-és legfelsőbb fokon az Államtanácshoz küldhetők.

Az ötven lírát nem meghaladó ügyeket a pievénként egy választott bíró dönti el; ítélete ellen 100 líra értékhatárig nem lehet fellebbezni, száz líra felett második és legfelsőbb fokon a polgári bírósághoz lehet fellebbezni.

Minden bíró köteles lesz egy jegyzőt, avagy kancellárt választani, kinek megválasztását az Államtanácsnak meg kell erősítenie.

Avégett, hogy a polgári bíróságok és a pievék bírái megélhetése biztosíttassék, felhatalmazást nyernek a következő bírságok behajtására:

A 15 lírát meghaladó ügyekben 25 líráig 12 centesimo[1035]
a 25 lírát meghaladó ügyekben 50 líráig egy líra, 4 centesimo
50-től 100 líráig két líra 10 centesimo
100 líra fölött, felső határ nélkül öt líra.[1036]

(itt egy, az eljárásjoggal foglalkozó, a forráskiadvány által lényegtelennek ítélt és kihagyott rész következik)

A pievék megbízottairól és a parókiák hadseregének kapitányairól és hadnagyairól

---

[1032] Paoli alkotmánya nagyon sok modern és bölcs elemet tartalmazott, vannak azonban különös, archaikus elemei. Ilyen pl. az a régi hagyomány, hogy a Diéta ülésezése idején a Generális és az Államtanács hatalma megszűnik, tehát a törvényhozó és végrehajtó hatalom egyszerre nem létezik. Ld. Fontana, 37-38. p.

[1033] A Sindicato egy utazó bíróság, melynek fő feladata nem az ítéletalkotás, hanem a helyi bíróságok és magisztratúrák ellenőrzése. A Sindicato eredetileg a genovai kormányzók asszisztenciájához tartozott, 1729 után jó ideig nem esik szó róla, most, 1755-ben Paoli felújítja a szokást. A Generális egyébként nagyon komolyan vette ezt az intézményt: öt tagja közül az egyik ő maga volt, és hivatali ideje alatt állandóan utazott a szigeten. Ez fárasztó, de nagyon hasznos dolog volt: személyesen ismerte az összes pieve vezetőit, akikre ezáltal sokkal nagyobb befolyást tudott gyakorolni, mint egy fővárosban tartózkodó vezető. Ld. Fontana, 104-106. p.

[1034] A fogalmazás kissé kurta: itt arról van szó, hogy az ügyben kivethető bírság összege meghaladja az 50 lírát. A korabeli líra eredetileg az angol fonttal állítható párhuzamba, tehát majdnem fél kilogramm ezüst értékét jelentette. Jelentős összeg volt tehát, bár a 18. században ez az érték jelentősen lefelé módosult. A pénz tényleges értékét nehéz meghatározni. A lírát 1330 körül 2,84 gramm aranyban határozták meg. A genovai pénzrendszerről részletesen Ld. Heers: Genes, 65-84. p.

[1035] Centesimo: a líra századrésze, váltópénz. A francia szövegben sou szerepel, amely a korabeli francia livre váltópénze volt.

[1036] Ettől kezdve az eredeti, olasz nyelvű szöveg paragrafusokra van osztva, de Dorothy Carrington francia fordítása ezt nem vette át.

A rend szükségszerűen sürgős fenntartásának biztosítása, valamint hadseregünk gyakorlatoztatása érdekében, és hogy hadseregünk szabályszerűen viselkedjék a hadjáratok és katonai expedíciók során, nélkülözhetetlenné vált, hogy a pievék élére egy megbízottat, a parókiák haderejének élére pedig egy kapitányt vagy hadnagyot nevezzenek ki.

A pievék legjobb és legbuzgóbb patriótái maguk legyenek a megbízottak, megválasztásuk a Generális és az Államtanács dolga, és hasonlóképpen, a kapitányok és a hadnagyok a parókiák legtekintélyesebbjei közül kerüljenek ki, akiknek megválasztását a közösség bírálja el, és érvényessé akkor váljon, ha azt a Generális és az Államtanács megerősítette. A megbízottak kapják meg akár a Generális, akár az Államtanács körleveleit és más rendeleteit, és ügyeljenek azok haladéktalan végrehajtására. Ezért a megbízottat a pieve összes csapata közvetlen parancsnokának kell tekinteni, akinek a pievék minden kapitánya köteles benyújtani a hadrafogható férfiak listáját, valamint az egyházközségükben létező fegyverekét, mégpedig egyeztetve a fegyveresek számával, ezt a Generális és az Államtanács követeli meg, és olyan módon és annak érdekében történjék, hogy senki se tekintessék alkalmatlannak. Őrizzen tehát egy másolatot ezekről a listákról, az eredetit pedig, aláírásával hitelesítve juttassa el a Generálishoz. E listákat a kapitányok is őrizzék, minden részletet papírra vetve, és azokat gondosan el kell helyezni a levéltárakban.

A hadjáratokban mindig a pieve embereinek élén kell álljon, hogy végre tudja hajtani a hadjárat főparancsnokának rendeleteit és intézkedéseit, akinek be kell mutatnia az összeírt emberekről szóló feljegyzéseket, hogy lehetővé váljék a hiányzók keresése, és azok megbüntetése a Generális által. Ő fogja kijelölni, hol kell lenniük, hol lesz az a hely, ahol a csatlakozásukat várja, minden távolmaradóra 20 centesimo bírságot rónak ki, (és ezt a pénzösszeget) felosztják a hadjáratban részt vevők között. Ugyanazen büntetésnek lesz kitéve az, aki a hadjáratok idején, a szükséges engedély nélkül vezetőjétől olyan távolságra tartózkodik, hogy nem lehet eljuttatni hozzá a parancsokat. Külön parancsokat fognak kiadni a kapitányok, illetve távollétükben a hadnagyok számára, a hadjárat parancsainak végrehajtását, és másokat illetően, melyeket a kormányzat ad ki, és amelyekről egy példányt a Megbízottnak kell eljuttatni. Abban az esetben, ha verekedés, vagy más rossz történik, a fegyveres erőknek azonnal be kell avatkozniuk a bűnösök és bujtogatóik megállítására, és azok javait jegyzékbe kell venni. A megbízottat haladéktalanul mindenről értesíteni kell avégett, hogy ez utóbbi is ezt tudja tenni a kormány felé, majd haladéktalanul végre tudja hajtani annak előírásait, ellenkező esetben büntettessék meg, fosztassék meg hivatalától és fizetésétől annak arányában, amilyen összeget semmittevése révén elfecsérelt, és ugyanazon büntetés alá essen, mint a gondatlansága miatt el nem fogott bűnös személy. A megbízott feladatát a Generális és az Államtanács elvárásai szerint gyakorolja. A kapitányok és a hadnagyok évente cserélődnek.

A podestákról a padri del commune-ről és a kárbecslőkről (estimateurs)

A podesták, a padri del commune-k és a kárbecslők választása minden egyházközségben, minden évben a korzikai törvényi szabályok 8. Fejezete szerint történik[1037], és minden podestaságnak kötelessége a kormányt tájékoztatni késlekedés nélkül mindarról, ami a lakossággal történt, avégett, hogy jelentése révén, melyet a kapitányoktól, a megbízott közvetítése révén a kormányzat megkap, a kormány még hatékonyabban tudjon ügyelni a rendre és a törvények tiszteletére.

A büntetőtörvények

[1037] Ez tipikus példa arra, hogy az írásos alkotmány magába emeli a régi jogszokások egy részét: az önkormányzatokról nem is esik több szó, mivel elemeit teljes egészükben megtartották.

Aki szándékosan emberölést követ el[1038], vagy bármilyen fegyverrel súlyosan megsebesít valakit, halálokozással vádolandó, és amennyiben az igazságszolgáltatás kezére kerül, fegyveres őrizet alatt álljon, mint a társadalom ellensége. Ne rendelkezhessék birtokaival, és semmiféle egyéb javaival. Tulajdonát a lehető legteljesebb mértékben tönkre kell tenni. Minden ingó vagyona szálljon a kincstárra, és a bíró, amennyiben az Államnak ebből haszna származhat, bizonyos esetekben leállíthatja a rombolást, és ezen javakat a bíróság örökre az Államnak adhatja.

Az, aki vérbosszút gyakorolva megöl, vagy bármilyen módon halálosan megfenyeget valakit valamely régebben őt vagy valamely rokonát ért sérelem miatt…[1039]

Az, aki régebben esett sérelmek miatt, a béke[1040] létrejötte után megöl, vagy bármilyen eszközzel megkísérel megölni valamely ellenségét, nyilváníttassék bűnösnek szándékos emberölésért, ráadásképpen pedig háza haladéktalanul romboltassék le, helyére pedig állíttassék szégyen-oszlop, melyre a bűnös nevét és bűnét írják fel.

Az, aki előre megfontolt szándékkal, a vérbosszúval történő törvénysértés előző két esetén kívül szakállas puskával vagy bármilyen fegyverrel könnyebben megsebesít valakit, és ha az idézésre megjelenik, ítéltessék el háromtól hat hónapig terjedhető börtönbüntetésre, az Államtanács belátása szerint, vétsége fajtájától függően, és kötelezzék 20 centesimo megfizetésére, börtönőrei számára. Ha nem jelenik meg, és engedetlennek mutatkozik, ítéltessék el Korzika törvényeinek előírása szerint.

Az, aki a fenti eseteken kívül, előre megfontolt szándékkal szakállas puskából, vagy más fegyverből lövést ad le, emberölési szándékkal, de anélkül, hogy bajt okozott volna, vagy a lövés helyett halálos fenyegetést tett volna, ítéltessék kettőtől négy hónapig terjedhető börtönbüntetésre, és az őrség számára napi 20 centesimo fizetésére, a vétség mértékétől és az Államtanács tetszésétől függően. Távolmaradása esetén a családja börtönöztessék be, családja híján pedig legközelebbi rokona, addig, amíg a bűnös nem adja magát az igazságszolgáltatás kezére.

Az, aki egy verekedés során könnyebb sebesülést okoz, ítéltessék el egytől két hónapig terjedhető börtönre, a vétség mértékétől és az Államtanács tetszésétől függően, és kötelezzék napi 20 centesimo megfizetésére az őrség számára. Távolléte esetén a családját börtönözzék be, annak híján pedig legközelebbi rokonát.

Hasonlóképpen, ha valaki egy verekedésben kővel vagy bottal megüt valakit, vagy akár csak megérinti őt valamely fegyverel, ítéltessék el 15-től 30 napig terjedhető börtönbüntetésre, és fizessen napi 20 centesimo-t… és aki mégis távol marad, és ott mégis az igazságszolgáltatás kezére jut, ítéltessék a duplájára.

Azokról, akik a saját fejükre idézik a törvényt[1041]

Azok, akik erőt alkalmazva szereznek meg valakitől valamilyen ingó vagyont, melyet az az illető nem lopott, hanem jogosan és jóhiszeműen birtokol, és ezt arra hivatkozva teszik, hogy ez a holmi valójában az övék, és valóban hozzájuk is tartozik, és ha úgy találtatik, hogy híján vannak minden szükséges bizonyítéknak, ítéltessenek 25-től 50 líra megfizetésére, és ha nem tudnak fizetni, három hónapi börtönbüntetésre.

Azonban ha az erőt valaki olyan személy ellen használják, akitől elbirtokolják valamely ingó vagyonát azzal az ürüggyel, hogy az övék, és nincs semmiféle bizonyítékuk, akkor eltekintve attól, hogy a dolgot visszaállítják eredeti tulajdonosának birtokába, a vele járó károkkal és hasznokkal

---

[1038] Paoli alkotmányának – és egész uralmának – egyik legemlékezetesebb és legfelvilágosultabb része az, hogy komoly harcot és propagandát indított a vérbosszú ősi szokása ellen. Ebben olyan mértékig járt elő a jó példával, hogy képes volt saját rokonaival is szembeszállni: vendettába került unokaöccsét – ahelyett, hogy résztvett volna mellette az öldöklésben – a törvényes bírósággal elítéltette és kivégeztette.

[1039] Itt a szöveg csonka.

[1040] Béke alatt 1755-ös Generálissá választását érti.

[1041] Ez alatt a tolvajokat és rablókat értette.

egyetemben, fizettessék 100-tól 200 líráig terjedő összeg, és ha nem fizetik, illetve nem tudják azt megfizetni, háromtól hat hónapig terjedhető börtönbüntetésre ítéltessenek.

Továbbá, ha az történik, hogy ezeket a javakat erőszakkal elveszik anélkül, hogy az elkövető bármiféle igazolással vagy ürüggyel rendelkeznék, ítéltessék el a büntetőjog által előírt módon.

És továbbá, ha az erőszakot avégett alkalmazták, hogy valaki, saját hatalmánál fogva, és legális ítélkezési jogkör nélkül, erőszakos úton valamely ingatlan birtokába kerüljön, amit mások birtokoltak, teljesen jóhiszeműen, és ha még azt is állítlja, hogy az erőszak jogos volt, a betolakodót meg kell akadályozni a birtok és az említett javak elfoglalásában és azok haszonélvezetében, és ráadásul 100-tól 200 líráig terjedhető bírságot kell kiróni rá, valamint háromtól öt hónapig terjedhető börtönbüntetést, ennek mértéke függjön a személytől és az erőszakkal elfoglalt javak minőségétől.

Az összes többi vétséget illetően, a rövidségre való tekintettel, a jelen dekrétumban nem történhet említés, ezekre vonatkozóan vegyék figyelembe királyságunk fennálló törvényeit, beleértve ebbe… hogy amennyiben bárki megszöktet egy fiatal lányt, az elrabolt személynek illetve szüleinek akarata ellenére, egyik helyről a másikra, azzal a céllal, hogy megerőszakolja, az halálbüntetésnek teszi ki magát, és azok, akik bármely nőt házassági ígéretekkel hitegetnek, azok egy évi börtönbüntetést kapjanak, és fizessenek napi 20 centesimo-t az őrzésért, és ha az illető nem adja magát a kormány kezére, három évre száműzettessék a királyság területéről.

Intézkedések Balagne és Nebbio tartományokra vonatkozóan

Avégett, hogy a Legfelsőbb Államtanácstól való nagy földrajzi távolság miatt szenvedő lakosságot kárpótolják, mindkét tartományt egy-egy, a Legfelsőbb Államtanácstól függő magisztratúra fogja irányítani, amely egy havonta cserélődő elnökből, négy tizenöt naponta cserélődő tanácsosból és egy kancellárból fog állni, kinek személyét az említett legfelsőbb Államtanácsnak kell jóváhagynia. E magisztrátusoknak hatalmuk lesz nem csupán törvény elé idézni valakit, de el is ítélni őt, sőt, az ítélet végrehajtására is, kisebb bűnügyek esetén. Nem hozhatnak azonban halálos, és a királyság területéről való száműzetéssel járó ítéletet, és kötelezettségük van arra, hogy a Legfelsőbb Államtanácsnak havonta jelentést tegyenek ezen ügyekről. Azokban az ügyekben, melyek fővesztést illetve száműzetést vonnak maguk után, csupán az ítélet kimondásáig juthatnak, annak végrehajtása nélkül, és kapcsolatot kell tartsanak a Legfelsőbb Államtanáccsal, meg kell hallgassák tanácsait, és meg kell várják jóváhagyását, a végrehajtás engedélyezését.

A fentnevezett tartományokban a polgári ügyeket egy általános bírónak kell megvizsgálnia és elbírálnia, kinek 400 líráig terjedhető ügyekben van joga ítéletet hozni. Ha az ügy csak 25 lírás, nincs fellebbezés. A 25-30 lírás ügyekben jogorvoslatot a megfelelő magisztrátusokhoz fordulva lehet kérni, 50 és 400 líra között pedig lehetségessé válik a polgári bírósághoz fordulni. A honoráriumokat az említett bíráknak kell fizetni, a fentemlített tarifák szerint, amihez hozzá kell tenni a kancellároknak járó javadalmazást, aki az egésznek a felerészét kapja. Az említett bíró köteles a magisztratúra helységében lakni.

A banditákról

A múlt július 15-e előtt elkövetett emberöléssel vagy más bűnökkel vádolt személyek kegyelemben részesülnek, mintha a megsértett fél megbékélt volna velük, feltéve, ha a Generális és a Legfelsőbb Államtanács előtt jegyző által békeszerződést kötnek, vagy együttesen bizonyítják ezt a lakóhelyük szerinti papok, podesták és padri del communek előtt, azzal a feltétellel, hogy minden fentemlített bandita előlegképpen fizessen 25 lírát, melyet az igazságügyi kamara, és 5 lírát, melyet a kancellár kap. Azokat illetően, akik a bűnt az említett július 15. után követték el, vagyis az új Generális megválasztása után, az említett Generális tetszésére van bízva, hogy az egyes esetekben a

bűnösök számára egy pénzbüntetés befizetése után kegyelmet gyakorol-e, melyet azonban a lehető legjobban meg kell vizsgálni, mivel erre vonatkozóan nincs gyakorlat.

Pasquale Paoli

A korzikai királyság alkotmánya[1042]

A Korzikai Nép szabad és független képviselői, akik a törvény előírása szerint általános gyűlést alakítottak, és rendkívüli felhatalmazással rendelkeztek a jelen alkotmányos törvény létrehozására, a Magasságos Isten[1043] sugallatára egységes határozatra jutottak a következő formában:

I. fejezet. Az Alkotmány természetéről és az abban foglalt hatalmakról

1. Cikkely: Korzika alkotmánya monarchikus, az alábbiakban következő alaptörvényeknek megfelelően.

2. Cikkely: A törvényhozó hatalom a királyt, valamint a nép törvényesen megválasztott és összehívott képviselőit illeti.

3. Cikkely: A királyból és a nép képviselőiből álló törvényhozó hatalom neve Parlament; a nép képviselőinek gyűlését a Parlamenti Kamara, a képviselőket pedig a Parlament tagjai név illeti meg.

II. fejezet. A Parlament tagjainak számáról, megválasztásáról és feladatáról

1. Cikkely: A Parlament tagjainak száma meghatározott; minden pievének két képviselője van, a pievéknek nevezett területi felosztási rendszernek megfelelően[1044]. Azok a tengerparti települések, amelyeknek lakossága eléri illetve meghaladja a háromezer főt, szintén jogot nyernek két Parlamenti tagra. A püspökök, akik Korzikán gyakorolják püspöki funkciójukat, a Parlament tagjai lesznek.

2. Cikkely: A Parlament tagjainak megválasztására joga van minden korzikai polgárnak, aki betöltötte 25. életévét, és legalább egy éve a pievében illetve a városban él, és ott ingatlannal bír[1045].

3. Cikkely: Senkit nem lehet Parlamenti taggá választani, csak ha az őt megválasztó pievében legalább 6000 líra értékű ingatlannal bír, befizette a megfelelő adókat, ha korzikai apától született, vagy honosították, ha legalább öt éve az adott pievében vezet háztartást[1046], és ha betöltötte 25. életévét.

4. Cikkely: A kegydíjat kapó személyek (kivéve a nyugdíjasokat), az illetékek és adók beszedői, illetve ezek alkalmazottai, azok, akik valamilyen külföldi hatalomtól kegydíjat kapnak, illetve ilyen hatalom szolgálatában állnak, valamint a papok nem lehetnek a Parlamenti Kamara tagjai[1047].

5. Cikkely: A választások formaságairól törvény fog intézkedni.

[1042] Az alkotmány teljes szövege. Eredetileg olasz nyelven íródott, ez a szöveg franciából lett fordítva. Forrás: BSSHNC, 1994. (Tome 103-104.) No. 668-669., 42-51. P. Az alkotmány szövegének rövidített változata megtalálható az alábbi művekben: Jollivet, Maurice: Les anglais dans la Méditerranée: 1794-1797. Paris, Chailley, 1896., 28-32. P., Passano, 379-380. P., Sédillot, 195-196. P.

[1043] Kissé különös megfogalmazás. A francia szövegben „Etre Supreme" szerepel, mely a Robert szótár szerint az Isten egyik szokásos megnevezése, ugyanakkor a jakobinus állami kultusz által tisztelt istenséget is jelöli. Tekintettel arra, hogy a korzikaiak Franciaországtól való elszakadásuk egyik fő indokaként éppen a franciák istentagadását hozták fel, nyilvánvalóan a katolikus Istent értették alatta.

[1044] Itt felbukkan egy hagyományjogi elem: a pieve-rendszert nem részletezi, hanem tudottnak veszi.

[1045] A 2. és 3. cikkely tartalmazza a választójog anyagi jellegű megszorítására vonatkozó intézkedéseket.

[1046] A francia szöveg fordítója megjegyzi, hogy az olasz eredetiben „Casa aperta" kifejezés szerepel. Ez szó szerinti fordításban „nyitott ház". Ez a kifejezés azt jelentette, hogy az illető háza állandóan nyitva legyen, vagyis lakott legyen, pontosabban hogy az illető öt éven át folyamatosan ott lakjék.

[1047] Ez is egy tipikusan angol passzus: Angliában ekkoriban a politikai élet jellemző korrupciós jelensége volt a patronátus: ez kb. azt jelentette, hogy aki jövedelmet biztosított egy képviselőnek, az nagymértékben befolyásolhatta annak pártállását, szavazatait. Ezt legnagyobb mértékben a kormányzat (a Korona) alkalmazta parlamenti többsége biztosítása érdekében. Az 1700-as évek végén Angliában számos törvényt hoztak az ilyen jellegű befolyásolás kiküszöbölésére. Ld. Tandori Mária: Hitek és tévhitek: a „Korona káros befolyása" Angliában a 18. század végén = A modern politikai gondolkodás kezdetei /szerk. Kukovecz György. Szeged, JATEPress, 1999. 121-128. p. , Borus György: Politikai játékszabályok Angliában a 18. század közepén = Aetas,1994/4. 53-71. p. Korzikában azonban ez az intézmény teljességgel ismeretlen volt.

6. Cikkely: Ha a Parlament egyik tagja meghal, vagy törvényes okokból következően megszűnik betölteni Parlamenti tagságát, pievéje 15 napon belül, a Király rendeletére új tagot fog választani .

7. Cikkely: A Parlamenti Kamarának joga van kihirdetni a javaslatokat, melyeket törvényerőre szánnak.

8. Cikkely: A Parlamenti Kamara dekrétumainak nincs törvényi erejük, csak ha a Király szentesítette azokat.

9. Cikkely: Az a dekrétum, melyet nem a Parlamenti Kamara hozott és nem a Király szentesített, nem tekinthető törvénynek, és nem is hajtható végre.

10. Cikkely: Semmilyen adó, illeték vagy közteher nem vethető ki a Parlament egyetértése és határozott jóváhagyása nélkül.

11. Cikkely: A Parlamentnek joga van a nemzet nevében vádat emelni a kormány valamennyi ügynöke ellen, hivatali hatalommal való visszaélés címén[1048], egy e célra létrehozandó rendkívüli bíróság előtt.

12. Cikkely: A hivatali hatalommal való visszaélés eseteit törvény fogja meghatározni.

III. fejezet. A Parlament időtartamáról és összehívásának módjáról

1. Cikkely: Az időtartam két év.

2. Cikkely: A Parlamentet a Király oszlathatja fel.

3. Cikkely: Feloszlatás esetén a Király negyven napon belül összehívja az újat.

4. Cikkely: Akik a feloszlatott Parlament tagjai voltak, a következő Parlamentbe is megválaszthatók lesznek.

5. Cikkely: Ha a Parlament feloszlatás nélkül ér véget, negyven napon belül a Király újat fog összehívni.

6. Cikkely: A Király elnapolhatja a Parlamentet.

7. Cikkely: A Parlament csak a Király rendeletére gyűlhet össze és ülésezhet.

8. Cikkely: Azt az időtartamot, amely a Kamara összeülésétől annak elnapolásáig, ha nincs elnapolás, akkor feloszlatásáig, illetve ha nincs feloszlatás, akkor a mandátum lejártáig tart, ülésszaknak nevezik.

9. Cikkely: Az Alkirály, illetve betegség esetén az általa e célra kinevezett megbízott személyesen nyitja meg az ülésszakot, és hirdeti ki az összehívás indítékait.

10. Cikkely: Egy ülésszak folyamán a Parlamenti Kamara maga dönt az elnapolásról és az összeülésről.

11. Cikkely: A Kamarának jogában áll tanácskoznia tagjai megválasztásának vitatott körülményeiről.

12. Cikkely: A Parlament tagjait nem lehet sem elfogni, sem bebörtönözni addig, amíg képviselők[1049].

IV.fejezet A Parlament tanácskozásának módjáról, szabadságáról és belső rendjéről

1. Cikkely: Miután az Alkirály vagy megbízottai a fentebb jelzett módon megnyitják a Parlamentet, a jelenlévő képviselők egy idős tag elnökletével üléseznek, aki egy ideiglenes megbízottat választ közülük, ők folytatják le az elnök és egy vagy két titkár jelölését, a Parlamenti Kamarán kívülről, akiket pedig a fentnevezett Parlament határozata nevez ki.

2. Cikkely: A Parlamentnek, amelyet minden esetben a fentnevezett módon hívnak össze, joga van megszavazni a határozatokat és tanácskozni azokról, amennyiben a tagok felénél többen vannak jelen[1050].

[1048] Ez szintén angolszász elem: az angol alkotmányos szokásrend ismeri az impeachment (közvádi eljárás) intézményét, ahol a Parlament alsóháza emel vádat, a Lordok Háza pedig a bíróság szerepét tölti be. Korzikán – Lordok Háza híján – kénytelenek voltak e célra külön bíróságot megnevezni.

[1049] A politikai mentelmi jog egyik első, frappáns meghatározása.

3. Cikkely: Mindazon megválasztott képviselők, akik nincsenek jelen, a Kamara elnökének sürgönyével 15 napon belül beidézendők.

4. Cikkely: Ha nem jelennek meg, és ha nem mutatnak be a Kamara által törvényesnek ítélt mentséget, 200 líra bírságot szabnak ki rájuk.

5. Cikkely: A Parlament felmentést adhat, és engedélyezheti a távollétet az azt kérvényező képviselőknek, ha a tagok felénél többen vannak jelen.

6. Cikkely: A Parlament elé került minden javaslatról a jelenlévő tagok többsége dönt; az elnök csak szavazategyenlőség esetén szavaz.

7. Cikkely: A törvények kidolgozásának formáját és eljárását, valamint a Ház elé kerülő többi eldöntendő ügyet, melyekről a jelen Alkotmány nem intézkedik, a Ház maga fogja szabályozni.

8. Cikkely: A szentesítést vagy az elutasítást a Király képviselője személyesen, illetve betegség esetén a különleges bizottság közvetítője jelenti be a Parlamenti Kamarában.

9. Cikkely: A szentesítés formulája: A KIRÁLY JÓVÁHAGYTA

Az elutasítás formulája: A KIRÁLY MEGVIZSGÁLJA

A Kamara Király által szentesített határozatainak neve: a Parlament Törvényei.

10. Cikkely: A Parlament egyetlen tagját sem üldözhetik vagy büntethetik a király, vagy más hatóságok emberei, a Kamara előtt kinyilvánított véleményük vagy megvallott elveik miatt, kivéve ha ezt a Kamara maga rendeli el[1051].

11. Cikkely: A Parlament elnökének joga van adott esetben rendreutasítani a tagokat. A Ház megróhatja, elfogathatja és bebörtönözheti tagjait az ülésszak idején.

V. fejezet A végrehajtó hatalom gyakorlása

1. Cikkely: Korzikán a Király gyakorolja, egy közvetlen képviselője útján, kinek címe Alkirály.

2. Cikkely: Az Alkirály jóváhagyásával szentesíti, illetve elutasításával megvonja a királyi törvényesítést a Parlament Kamarájának rendeleteitől.

3. Cikkely: Ezen kívül is joga van a királyi hatásköre révén a Király nevét adni a kormányzat minden lépéséhez. Lesz egy tanácsa és egy államtitkára, kiket a Király nevez ki. Az Alkirály rendeleteit a tanáccsal való konzultálás után adja ki, és azokat az államtitkár ellenjegyzi.

4. Cikkely: A népnek joga van petíciót írni mind az Alkirályhoz, mind a Kamarához. A törvényesen elismert testületek tagjai testületileg petíciózhatnak, a többiek csak személyesen; egy petíciót húsz főnél többen nem mutathatnak be, és ennyi legyen aláíróinak száma is[1052].

5. Cikkely: A Parlament Kamarája kérheti a Királytól az Alkirály visszahívását; ebben az esetben a kérést a Király Titkos Tanácsához kell eljuttatni. Az Alkirály a Királyhoz továbbítja az üzenetet, a Kamara kérésére, és 15 napon belül. Ezen idő elteltével a Kamara maga juttatja el a királyhoz egy küldöttség révén, de a Kamara minden esetben, 15 nappal az üzenet továbbítása előtt, kísérő dokumentumaival együtt, másolatban bemutatja azt az Alkirálynak.

6. Cikkely: A Királynak minden katonai ügyben kizárólagos hatalma van, és felügyel az ország külső és belső biztonságára.

7. Cikkely: A király üzen hadat és köt békét, és soha, semmiféle esetben, semmilyen okból nem idegenítheti el Korzika szigetét, illetve nem szüntetheti meg Korzika nemzeti egységét és oszthatatlanságát.

8. Cikkely: A király nevezi ki a kormányzat minden alkalmazottját.

9. Cikkely: Az igazságszolgáltatás és a közpénzek kezelésének alkalmazottjai csak korzikaiak, illetve törvényesen honosított személyek lehetnek.

[1050] Ez nagyon kemény feltétel:az angol alsóház, melynek ekkoriban kb 550 tagja volt, már 40 fő megjelenése esetén határozaképes volt.

[1051] Ez is egy klasszikus polgári szabadságjogi elem: a parlamenti szólásszabadság.

[1052] A petíciózás is tipikusan angol jogelem. Elvileg a korzikai hagyományok is ismerték, még a genovai időkből, de nem volt közismert, elterjedt szokás.

VI. fejezet. Az igazságszolgáltatásról és a különféle bíróságokról

1. Cikkely: Az igazságszolgáltatás a Király nevében működik, és a rendelkezéseket a Király által kinevezett ügyvivők hajtják végre, a törvényeknek megfelelően.

2. Cikkely: (A Király) alakítani fog egy Legfelsőbb Bíróságot, mely öt bírából és egy királyi ügyvédből[1053] áll, és Cortében székel.

3. Cikkely: Mind a kilenc bírói kerületben lesz egy-egy elnök és egy királyi ügyvéd.

4. Cikkely: Mindegyik bíróság hatásköre, a bírák száma és hierarchiája törvényben lesz szabályozva.

5. Cikkely: Minden pievének lesz egy podestája.

6. Cikkely: Minden községben lesz egy, a nép által kinevezett helyhatóság, melynek jogkörét törvény fogja meghatározni.

7. Cikkely: Azokat a bűnöket, melyek testi vagy megszégyenítő büntetést érdemelnek, hivatásos bírák és esküdtszék fogja elbírálni.

8. Cikkely: A Királynak jogában áll kegyelmet gyakorolni, ugyanolyan módon, amint azt Angliában gyakorlott előjogai szabályozzák.

9. Cikkely: Minden polgári, kereskedelmi és egyéb per Korzikán folytattassék le, az elsőfokútól a legfelsőbb szintű tárgyalásig[1054].

VII.fejezet A rendkívüli bíróságról[1055]

1. Cikkely: Egy Rendkívüli Bíróság alakíttatik, mely öt, a Király által kinevezett bírából áll, amely elbírálja az összes hatalmi visszaélési és árulási vádakat, s amelyet a Parlament Kamarája vagy a Király állított fel, minden esetben esküdtszék közreműködésével.

2. Cikkely: A bűnesetek mikéntjét és az ítélkezés formáját vonatkozó törvények fogják meghatározni.

3. Cikkely: E bíróság tagjai csak akkor üléseznek, ha a Kamara vagy a Király részéről vád merül fel, és amikor az ítélet megszületett, feloszlanak.

VIII.fejezet A személyes- és a sajtószabadságról

1. Cikkely: Senkit sem lehet szabadságától és vagyonától megfosztani, csak ha ez egy törvényes bíróság rendelkezésére történt, a törvény által előírt esetekben és módokon.

2. Cikkely: Ha valakit elfognak vagy fogságban tartanak, 24 órán belül az illetékes bíróság elé kell állítani, hogy az elfogás okait a törvény szerint megítéljék[1056].

3. Cikkely: Abban az esetben, ha az elfogás zaklatásnak minősül, az érdekeltnek joga van kártérítésért szót emelni az illetékes bíróságon.

4. Cikkely: A sajtó szabadsága kihirdettetik, kivéve a törvény szerinti visszaélések esetét.

5. Cikkely: Minden korzikai szabadon elhagyhatja országát, és visszatérhet oda a hozzá tartozó javakkal együtt, amennyiben ez megfelel a törvényeknek és a hasonló esetekben alkalmazott rendőri szabályoknak.

IX. fejezet A korzikai zászlóról és a hajózásról

1. Cikkely: A zászlón a mórfej lesz látható, a Király színeivel együtt, az Őáltala meghatározandó formában.

2. Cikkely: A Király Korzika kereskedelmének és hajózásának ugyanazt a védelmet biztosítja, mint ami többi alattvalóit is megilleti.

[1053] Ez a királyi ügyvéd feltehetőleg azonos az angol államügyész fogalmával, vagyis olyan személy, aki bármely perben az államot képviseli, akár ügyvédi, akár ügyészi szerepkörben.

[1054] Ezt a passzust a korzikaiak vezették be, elsősorban annak kivédésére, nehogy az angol állami vezetőség egyes pereket az angol felsőbíróságok elé utalhasson.

[1055] Ez a bíróság dönt a hazaárulási ügyekről és a közvádi eljárásokról.

[1056] Ez a brit Habeas Corpus-törvény átvétele.

3. Cikkely: A korzikai népet mélyen áthatja az Őfelsége, Nagy-Britannia Királya, és az angol nemzet érdekei iránti elkötelezettség, a hála a királyi bőkezűségért és a Korzika számára hasznos védelemért, és különösen azért, hogy biztosították számára a jelen alkotmányos törvényt, ezért kijelenti, hogy eme érdekekre úgy tekint, mint a sajátjaira. Őfelsége dicsősége és a brit birodalom érdekében elkötelezi magát, hogy osztozik annak minden háborújában és békéjében. A korzikai Parlament mindig kész lesz elfogadni a jelen alkotmánynak megfelelő szabályozásokat, amelyeket Őfelsége és Nagy-Britannia Parlamentje már elfogadott, a brit birodalom és a hozzá tartozó területek kereskedelmének terjeszkedése és haszna érdekében.

X. fejezet A vallásról

1. Cikkely: Korzika egyetlen vallása a keresztény, katolikus, apostoli, római, a maga teljes evangéliumi tisztaságában.
2. Cikkely: A Parlamenti Kamara jogosult meghatározni a parókiák számát, pontosan szabályozni és meghatározni az intézkedéseket a korzikai püspökségek működésének biztosítására, egyetértésben a Szentszékkel.
3. Cikkely: Minden más kultusz türelmet élvez.

XI. fejezet A koronáról és annak öröklődéséről

Korzika ura és Királya Őfelsége III. György, Nagy-Britannia Királya, és utódai, Nagy-Britannia trónöröklési sorrendjének megfelelően.

XII. fejezet A Korzikai Királyság koronájáról és alkotmányáról

1. Cikkely: A jelen alkotmányos törvényt be fogják mutatni Őfelségének, Nagy-Britannia Királyának, és az ő nevében Őexcellenciájának, Sir Gilbert Elliot úrnak, teljhatalmú megbízottjának, aki e célra különleges megbízatással rendelkezik.
2. Cikkely: Az elfogadás aktusa során Őfelsége, illetve az ő nevében teljhatalmú megbízottja megesküszik, hogy fenntartja a korzikai nép szabadságát az alkotmánynak és a törvényeknek megfelelően, és ugyanezt az esküt utódai is le fogják tenni trónraléptükkor.
3. Cikkely: Az Általános Gyűlés azonnali hatállyal a következő esküt kéri Őexcellenciájától, Sir Gilbert Elliot lovagtól: „Esküszöm a magam és a korzikai nép nevében, hogy nyilvánosan elismerem Őfelsége, III. Györgyöt, Nagy-Britannia királyát, neki Korzika alkotmánya és törvényei szerint hűséget és hódolatot fogadok, és megtartom ezt az alkotmányt és ezeket a törvényeket.”
4. Cikkely: Ezt az esküt minden korzikai le fogja tenni a saját lakóhelyén.

Egyhangúlag elfogadtatott és kihirdettetett a harmadik olvasat után a korzikai nép általános gyűlésén.

Kelt Cortéban, 1794. Június 19-én, és aláírattatott személyesen, a Gyűlés valamennyi tagja által.

Szicília 1812-es alkotmánya[1057]

III. Ferdinánd, Isten kegyelméből a Két Szicília és Jeruzsálem királya, Spanyolország infánsa, Párma, Piacenza, Castro etc. hercege, Toscana örökös nagyhercege, etc.

[1057] Forrás: A. Aquarone, M. D’Addio és G. Negri: Le Costituzioni Italiane. Milano, Edizioni Comunita, 1958., illetve http://www.dircost.org/sicilia1812.htm (2003.05.21)

Mi, általános vikáriusunk, mint helyettesünk által összehívtuk a rendkívüli, általános Parlamentet az elmúlt év május elsejére, hogy gondoskodjék nem csupán az Állam szükségleteiről, de tegye rendbe a visszaéléseket, javítsa ki a törvényeket, és mindenekelőtt, legyenek elkötelezett eme leghűségesebb királyság teljes és tökéletes boldogsága iránt; így ezek közösen összegyülekezvén, július 25-ére lefektették egy új Alkotmány alapjait, az alább részletezendő elvek alapján; mely Alkotmány a felséges személyünk által engedélyeztetett augusztus elsején átadatott, és ugyanazon hó tizedik napján végrehajtatóvá minősíttetett a királyság főjegyzője által; a Parlament javaslatára, és a nemzet szavazásának következtében elfogadtatott, és elnyerte a Királyi Szentesítést.

I. Hogy a vallás legyen egységesen és minden mást kizárva, az apostoli, római katolikus; és hogy a király ugyanezen vallást legyen köteles hinni és vallani, és amint másikat kezd vallani, *ipso facto* letétessék a trónról.

II. Hogy a törvényhozó hatalom kizárólagos birtokosa csakis a Parlament legyen. A törvények akkor lépnek életbe, amikor elnyerik Őfelsége szentesítését. Minden törvényjavaslatot, bármilyen tartalmú is, a Parlament elé kell helyezni, mielőtt megtörténne az uralkodói szentesítés. Ennek formulája legyen *veto*, vagy *placet*, annak megfelelően, hogy a király elfogadja, vagy elutasítja (a tövényt), módosítás nélkül.

III. Hogy a végrehajtó hatalom a király személyére tartozzék.

IV. Hogy a bírói hatalom legyen elkülönített és független a végrehajtó és a törvényhozó hatalomtól, és hogy azt a bírák és bíróságok testületei gyakorolják. Ezek legyenek döntő-, magánjogi- és büntetőjogi bírák, a Főrendiház (*Camera dei Pari*) döntése szerint, a Képviselőház (*Camera dei Comuni*) javaslatára, éppen úgy, ahogyan azt Anglia Alkotmánya tartalmazza,[1058] amint majd részletezi a Bíróságokra vonatkozó cikkely.

V. Hogy a király személye legyen szent és sérthetetlen.

VI. Hogy a király miniszterei legyenek alávetve a Parlament fennhatóságának és ellenőrzésének, valahányszor vád alá helyezik, beperlik és elítélik őket, és vétkesnek találtatnak valamilyen Alkotmányos kérdésben, törvénysértésben, vagy bármilyen súlyos hivatali visszaélésben.

VII. Hogy a Parlament álljon két kamarából, az egyik legyen a Képviselőház (*Camera de' Comuni*), benne a nép képviselői, mind a kincstári-, mind a földesúri birtokokról, melynek feltételeit és formáit a Parlament fogja megállapítani a jövőre nézve egy alábbi cikkelyben; a másikat hívják Főrendiháznak (*Camera de' Pari*), mely állni fog minden egyházi főúrból, és azok hivatali utódaiból, valamint a bárókból és azok örököseiből, és a főúri rangok jelenlegi viselőiből, akiknek jelenleg joguk van szavazni az egyházi és katonai rendekben, és másokból, akiket Őfelsége a későbbiekben kiválaszt, azon jogos feltételekkel és korlátozásokkal, melyeket a Parlament állapít meg az ezen kérdést részletező cikkelyben.

VIII. Hogy a bárók, mint a Főrendiház tagjai, személyenként csupán egyetlen szavazattal rendelkezzenek, megfosztatnak a (birtokaik) népessége arányában történő többes szavazat jogától. A királyság jegyzője be fogja mutatni az aktuális bárók és egyházi személyek jegyzékét, és ezt csatolni fogja a Parlament aktáihoz.

IX. Hogy a király kizárólagos joga legyen a Parlament összehívása, elnapolása és feloszlatása, továbbá az intézmények kialakítása, melyet a közeljövőben fognak pontosítani. Mindazonáltal Őfelsége minden évben összehívja (a Parlamentet).

X. Hogy egyetlen szicíliait se lehessen elfogni, száműzni, vagy más módon büntetni, javainak és jogainak tulajdonában vagy élvezetében zaklatni, hacsak nem az új Kódex törvényeinek erejénél fogva, melyet a jelen Parlament fog megállapítani, illetve a rendes bíróságok ítéletéből következően, és olyan formában és olyan közbiztonsági előírásokkal, melyekről a jelen Parlament a

[1058] A szicíliai alkotmányszöveg egyik legjellemezőbb sajátossága, hogy szuverén állam létére összesen 18 alkalommal hivatkozik határozottan az angol alkotmány elveinek, tartalmának átvételére.

későbbiekben fog dönteni. A Főrendiház fogja meghatározni az említett bíróságok formáját, amint az Angliában is történik, melyekről az alábbiakban fog döntést hozni.

XI. Hogy ne legyenek többé feudumok, és Szicíliában minden allódiumként birtokolt föld maradjon az azt jelenleg élvező, megfelelő család tulajdonában, örökletes birtokként. Ugyancsak szakadjon vége a bárói joghatóságnak; és ezek a bárók legyenek mentesítve mindennek terhétől, melyet azelőtt feudális jogaik hatálya alá tartozó személyek miatt hárult reájuk. Így eltöröltetik az invesztitúra, a relevi[1059], a kincstári kötelezettség-átruházás, és a feudumok minden régi, örökletes kötelezettsége, azonban minden család megőrzi a címeket és rangokat.

XII. Végezetül, hogy minden, a költségvetést érintő javaslat szülessék kizárólag és következetesen a Képviselőház indítványára, és hogy amikor e javaslatok átkerülnek a Főrendiházba, annak csak a szentesítéshez, vagy elutasításhoz legyen joga, a módosításhoz ne; és hogy minden, a törvényhozás cikkelyeit, vagy minden egyéb tárgyat érintő javaslatot, mindkét háznak joga legyen javasolni, és a másiknak pedig joga legyen elutasítani azt.

A fentemlített Királyi Szentesítés megtörtént az elmúlt augusztus 10-én, birtokunkról, és Államtitkárunk közvetítésével a Parlament tudomására hoztuk, amely így az alábbiakban alakította és dolgozta ki, állapította meg az új Alkotmány részletes cikkelyeit, melyet kijavítva és részletezve az elmúlt november 7. napján jelenlétünkben királyságunk főjegyzője elé kerültek. Ezen cikkelyeket még nem egészében szentesítettünk, és amennyiben a Parlament megállapítja a városi tanácsok új formáját, melyek a jelen év május elsején el kell foglalják helyüket, ugyanekkorra meg kell történjék a helyhatósági tisztviselők megfelelő megválasztása, akik ettől kezdve kötelesek végrehajtani megbízásukat, és mivel az áttekintett fejezetek, a városi tanácsok új formájára vonatkozólag a törvényhozó hatalomra tartoznak, szükség van az említett Képviselőház képviselőinek megválasztására, melyről a jelen Parlament intézkedik. Az említett tanácsok megszervezéséhez az új Parlament két Házának megalakulását követően szükség lesz a királyi szentesítésre; mivel mi gyakoroljuk a végrehajtó hatalmat, a Titkos Tanács véleményének tudomásul vételével, és miután megállapíttatott és elrendeltetett az egész királyságban a városi tanácsok új szervezetének felállítása, a régi törvénycikkek azonnali hatállyal érvényüket vesztik.

Szicília 1812-es alkotmányának szövege

Ferenc, a Két Szicília trónörökös hercege, és III. Ferdinánd, Isten kegyelméből a Két Szicília, és Jeruzsálem királya, Spanyolország infánsa, Párma, Piacenza, Castro etc. hercege, Toscana örökös nagyhercege, stb. eme királyságának általános Vikáriusa

Mi, felruháztatván eme királyság általános Vikáriusi hatalmával, mint királyhelyettes, rendelkezünk az uralkodói hatalom teljességével, mindenekelőtt a Királyi Szentesítés minden hatalmával, az általános Parlament alábbi törvényeire vonatkozóan. Ennélfogva megvizsgálván az alkotmány alapjait, és a jelen Parlament két Házának szervezetét, előjogait, és a városi tanácsokat; a nemzet általános fényére, javára és boldogságának érdekében tétessenek közzé és lépjenek hatályba az alábbi cikkelyek, melyeket az előző Parlament a figyelmünkbe és jóakaratunkba ajánlott; és a Titkos Tanács véleményének megjegyzésével jelenjék meg mindegyik a következő módon:

I. Rész. A Törvényhozó Hatalom

1. fejezet.

1.§. A törvényhozás, valamint a törvények felfüggesztésének, magyarázatának, módosításának és eltörlésének hatalma kizárólagosan a Parlamentre ruháztassék. Minden törvényhozási aktus

[1059] Általában a privilégiumok egyik gyűjtőneve – Alessandro Rosselli lektor úr szíves közlése alapján. Nyilvántartása Catasti e Relevi címen a nápolyi levéltárban található.

akkor emelkedik törvényerőre, és válik kötelezővé, amikor elnyerte a királyi szentesítést. – *placet*[1060]

2.§. A Király, tetszése szerint válaszolhat a Parlament dekrétumaira, mielőtt azt meghosszabítaná vagy elnapolná, a *placet* vagy *veto* formulával, változtatás, vagy módosítás nélkül, amint azt méltóztatott 1812. augusztus 10-i üzenetében szentesíteni.

placet; ez a rendezés 1813-ra és későbbiekben is meghatározza a Parlament működését, beleértve az új törvényeket és törvénykönyveket, melyek a jelen alkotmány integráns részévé válnak, ezeket mindet különálló javaslatként kell majd tárgyalni, s ezek mindegyike szentesíttethető, vagy elvettethető.

3.§. Minden törvényt be kell iktatni a királyság jegyzékébe, a Hivatal államtitkára köteles a király nevében egy nyomtatott példányt elküldeni minden bírósághoz és köztisztviselőhöz, annak végrehajtása érdekében.

Placet; azzal, hogy ez érintetlenül hagyja a korona rendeletkibocsátási jogát, és szükség esetén kérhető a szigorítás, illetve a magyarázó végrehajtási rendelet.

4.§. Kizárólag a Parlament rendelkezik nem csupán a törvényhozás irányításával, de az új magisztratúrák kinevezésének és megszervezésének, illetve a régiek letételének jogával is.

Placet; ez nemcsak az új magisztratúrák kinevezésére és megszervezésére vonatkozik, hanem különleges esetekben feljogosít bennünket egy vagy több személy kiküldésére, hogy általuk történjék a rendes magisztrátusok kiválogatása; a hatályos törvényben foglalt szabályok és eljárások szerint.

II. fejezet

1.§. Kizárólag a Parlament joga bármiféle új adó kivetése, és a már meglévők megváltoztatása. Mindezen pénztámogatások nem érvényesek egy évnél tovább. A Parlament minden döntése semmisnek tekintendő, hacsak, amint ez a törvény is, el nem nyeri a Királyi szentesítést. – *placet*

2.§. Ma és a jövőben is a Nemzet lesz minden állami javaknak és bevételeknek a tulajdonosa, bármilyen természetűek is azok; és a Parlament tetszése szerint rendelkezik azok felett, kizárólag Királyi szentesítéssel. – *placet*

III. fejezet

Az egyházi javakat elidegeníthetetlennek kell tekinteni, hacsak ezek esetét nem vizsgálja felül a Szentszék.

Placet; hacsak azok bírói eljárás alatt nem állnak.

IV. fejezet

A Főrendiház és a Képviselőház felállásának áttekintése

1.§ A legközelebbi, és az összes azt követő parlament, melyet Őfelsége össze fog hívni, két Kamarából álljon, egyik Főrendeké, avagy Uraké, a másik a Képvislőké. – *placet*

2.§ A Főrendiház állni fog valamennyi báróból, és azok örököseiből, minden papi személyből és azok utódaiból, akiknek éppen joguk van a Parlamentben ülni és szavazni. Minden egyházi és világi (*spirituali e temporali*) úr egyetlen szavazattal rendelkezik, függetlenül attól, hogy hány címet visel. – *placet*

3.§ Hogy biztosítva legyenek ezen egyes címek, azért a királyság főjegyzője feljegyzést készít róluk, akárcsak az egyházi főurakról; ezt a jegyzéket csatolni kell a parlamenti jegyzőkönyv végéhez. – *placet*

4.§ A világi urak méltósága, és az alábbi jegyzékben foglalt címe legyen örökletes és elidegeníthetetlen, ne lehessen másra átruházni, sem eladás, sem adomány, sem bármi másféle módon, kizárólag csak öröklés útján, és csak amennyiben ez az öröklés folytonossága szilárdan az

---

[1060] Sajátos vonása az alkotmánynak, hogy gyakorlatilag párbeszédes formában íródott: a törvényhozás által írott szövegek mellett ott van a szentesítő megjegyzése, jóváhagyása, vétója, illetve esetenként hosszabb, szöveges megjegyzése.

adott családon belül marad. Ugyanúgy maradjon örökös és elidegeníthetetlen a parlamenti papi méltóság.

5.§ Őfelségének módja lesz annyi világi Főurat kreálni, amennyit csak jónak lát, feltéve, hogy ezeket szicíliai hercegi (*principi, duchi*), márkii, grófi, algrófi (*visconti*), vagy bárói címmel látja-e el, és amennyiben ezek földbirtokának éves tiszta jövedelme legalább17 ezer *once*;[1061] de bármilyen okiratot állít is ki a király, annak érvényességéhez szüksége van a Főrendiház jóváhagyására, mert e kinevezések csak ezáltal válnak érvényessé.

Placet a főrendi kinevezésekre, de Őfelsége úgy értelmezi ezt, hogy előre kijelenti, hogy kedve szerint felülemelkedik a korlátozásokon.

6.§ Szicíliai királyságunkban alapíthatók új püspökségek, s ezzel együtt természetesen új egyházi főrendek és püspökök is kinevezhetők, utódaikkal együtt. – *placet*

7.§ Világi főrendekké tehetők, azok távollétében közvetlen örököseik: hasonlóképp az egyházi főrendeké is: joguk van ezen kívül távollétükben helyettest állítani, bármely másik főrend személyében, de egy személy nem halmozhat fel egynél több megbízást. – *placet*

V. fejezet

1.§ A Képviselőház álljon a nép képviselőiből, a királyság egész területéről, anélkül, hogy bármiféle különbséget tennénk a kincstári és bárói birtokok között, népességük, vagy területük alapján. – *placet*

2.§ Az egész királyság, kivéve a hozzá tartozó szigeteket, osztassék 23 kerületre, melyet a térkép szerint úgy osszanak fel, hogy mindnek székhelye egy népes város legyen, és ezt regisztrálja a királyság főjegyzője. Minden ilyen kerület két-két követet fog a Képviselőházba küldeni. – *placet*

3.§ Palermo városa hat mandátummal rendelkezik, Catania és Messina egyenként három mandátummal: és az összes többi város, melynek népessége eléri a 18 ezer lelket, kettővel, a megfelelő választókerületi képviselőkön túl. – *placet*

4.§ Minden város, vagy föld, melynek lakossága meghaladja a 6 ezer, de nem éri el a 18 ezer lelket, egy (mandátummal rendelkezik). – *placet*

5.§ Az a város, vagy föld, melynek lakossága 6 ezer fő alatt marad, a választókerületekhez számíttasson. „De a Parlament kijelenti, hogy nem fosztja meg képviseletétől az azt jelenleg már élvező, kincstári tulajdonban lévő városokat még akkor sem, ha lélekszámuk nem éri el a 6 ezer főt; hacsak az idők folyamán lakosságuk nem csökken a 2 ezer fő alá”. – *placet*

6.§ Az 1798-ban publikált népesedési adatok szolgáljanak a fentemlített végrehajtás alapjául; természetesen mindig a legutoljára nyilvánosságra hozott népesedési adatok szolgáljanak normaként a képviselet létszámának elosztásakor, amennyiben a Parlament jóváhagyja azokat. – *placet*

7.§ Lipari szigete egymagában egy képviselővel rendelkezzék, amint jelenleg is. – *placet*

8.§ Palermo és Catania városok tudományegyetemei mindegyikének legyen egy képviselője : mivel a palermói egyetem eddig, mint Badia birtokosa, rendelkezett már egy parlamenti szavazattal a Főrendiházban, ezt most elveszíti, és szavazatot nyer a Képviselőházban. – *placet*

9.§ A népesedési térkép, mely a képviselet elosztásához szükséges, az 1798-as népszámláláson alapszik, és ezt mindig szilárdan rendezni kell, és ezt mindig az utolsó adatfelvételhez kell igazítani, akárcsak a Főrendek esetében. – *placet*

10.§ A Képviselőházban senkinek sem lehet egy szavazatnál vagy egy meghatalmazásnál többje, és egyetlen tag sem ruházhatja át, vagy idegenítheti el szavazati jogát, csak választókerülete teheti meg ezt. – *placet*

VI. fejezet

Nem lehet egyetlen választókerület, város, föld, vagy tudományegyetem képviselője sem az, aki

[1061] Mai helyesírással oncia: korabeli pénznem, oncia napoletana, illetve once siciliana, 6 dukátos aranypénz, mely hasonlóan a fonthoz, egy uncia (kb 33 gramm) ezüst értékében számolandó.

1.§ Bármely idegen nemzet tagja – *placet*

2.§ Nem töltötte be huszadik életévét – *placet*

3.§ Azok, akik büntetőjogi vád alatt állnak, mindaddig, amíg a vádat nem törölték – *placet*

4.§ Valamennyi bíróság elnökei és bírái, és minden egyéb magisztrátus, kivéve a helyhatósági magisztrátusokat – *placet*

5.§ A hadsereg és a flotta jelenleg szolgálatban álló tisztjei, tábornoktól lefelé, kivéve azokat, akiknek jövedelme évi 300 once – *Vetat*

6.§ Minden állami hivatal másodrendű alkalmazottjai, úgymint a királyi titkárság, a vámhivatal, titkosszolgálat, és a közhivatalok többi ágai, valamint azok, akik Őfelsége kegyéből életfogytig szóló penziót élveznek – *placet*

7.§ Nem lehetnek egy választókerület képviselői azok, akik Szicíliában nem rendelkeznek tiszta, és olyan életfogytig szóló jövedelemmel, mely földbirtokból származik, melynek adóalapját kéthavonta térítik, vagy nem rendelkeznek bármely ingatlantulajdonnal, melynek éves jövedelme legalább 300 *once* – *placet*

8.§ Palermo város követe nem lehet olyan személy, akinek Szicíliában nincs legalább évi 50 *once* jövedelme – *placet*

9.§ Nem lehet egyetlen város, parlamenti föld, vagy egyetem képviselője sem az, akinek Szicíliában nincs legalább évi 150 *once* jövedelme; de az egyetemek képviselői felmentést kaphatnak, ha ugyanezen jövedelmet az egyetemen betöltött katedrájuk révén igazolják – *placet*

10.§ Minden megválasztott személy, akár kerületet, várost, földet képvisel, köteles magával hozni a Parlamentbe a szükséges költségeket: az egyetemek követei számára ezen összegeket ki lehet egészíteni, de ez a támogatás nem haladhatja meg a napi 1 *once*-t, és ehhez el kell nyerni a városi tanács egyetértését – *placet*

11.§ Mindazok, akik szicíliai születésűek, szicíliaiak fiai, és Szicíliában laknak, és megfelelnek a fenti feltételeknek, beengedhetők a Képviselőházba, vizsgálat, rangsorolás és feltételek nélkül – *placet*

VII. fejezet

1.§ Nem nyerhetnek bebocsátást képviselőként a Képviselőházba az Állam adósai, azok, valamint akik születésük szerint a Főrendiházban ülhetnének, ha jelenleg hasonló körülmények között találhatók; engedjék tehát át másoknak a képviselőséget a fizetésképtelen adósok, ha 4 éven belül nem törlesztik le tartozásuk egész összegét, de ha csupán késlekednek, ne tekintsék adósnak őket, ellenben ha a végrehajtó hatalom nem tudja elérni az adósság visszatérítését, rendeljen el végrehajtást az államkincstár javára. – placet

2.§ Ne történjék kivételezés sem az egyik, sem a másik Ház tagjaival, a mentelmi jog azonban illesse meg őket, hogy személyüket ne lehessen zaklatni, hacsak az új kódex alapján bűnösként nem ítélik el őket.

Placet, hogy töröltessék el a kivételes elbánás, és hogy a mentelmi jog révén ne lehessen zaklatni senkit polgári ügyben, bűnügyekben sem, de az új büntetőkódex érvénybe léptéig az egyetlen büntetés a belső száműzetés legyen.

VIII. fejezet

1.§ A Képviselőház egy-egy kerületének képviselői azok által választassanak meg, akik abban a kerületben éves tiszta jövedelemként legalább 18 *once* jövedelemmel rendelkeznek, melynek forrása saját tulajdon, haszonélvezet, vagy bármilyen vagyon, eltekintve a kéthavi járadéktól, vagy bármiféle ilyen jellegű tulajdonból – *placet*

2.§ Palermo város követeit azok válasszák, akik a városban, vagy annak területén éves, tiszta jövedelemként legalább 50 *once*-val rendelkeznek, melynek forrása saját tulajdon, haszonélvezet, vagy bármilyen vagyon, eltekintve a kéthavi járadéktól, vagy bármiféle ilyen jellegű tulajdontól: vagy azok, akik a városban, vagy területén olyan közhivatalt viselnek, melynek éves jövedelme legalább 100 *once*; és végül az öt konzul közül, akik régóta rendelkeznek Palermo városa elöljárói

megválasztásának kiváltságával, egy konzul, és a kézművesmesterek törvényes korporációinak fejei, ahányuknak éves jövedelme eléri a 18 *once*-t – *placet*

3.§ Minden más városban és parlamenti birtokon azok rendelkezzenek választójoggal, akik azon városban, vagy azon a birtokon legalább18 *once* éves jövedelemmel rendelkeznek, származzék az saját tulajdonból, haszonélvezetből, vagy bármilyen jövedelemből, eltekintve a kéthavi járadéktól, és minden más ilyen jellegű tulajdonból – *placet*

4.§ A fentemlített városokban és földeken mindenki legyen választó, aki közhivatalból, vagy ingatlanból legalább 50 *once* éves jövedelemmel rendelkezik, valamint a konzulok és a kézművesek vezetői, amennyiben 9 *once* éves jövedelemmel rendelkeznek – *placet*

5.§ Végezetül a két egyetem képviselőit válassza meg a rektor, a titkár, a professzori kar, valamint a doktorok kollágiuma – *placet*

6.§ Bárki, akinek jövedelme 18 *once*, vagy annál több, választójoggal rendelkezik a város vagy föld képviselőinek megválasztására, és ebbe beleértendők azon kerület képviselői, amelybe a város vagy birtok beletartozik – *placet*

7.§ Ezek a kifejezett követelmények, melyeket a képviseletnél figyelembe kell venni a választókkal kapcsolatban – *placet*

IX. fejezet

1.§ A hadsereg kapitányai, és az ítéletvégrahajtók kapitányai kötelesek segédkezni a Képviselőház képviselőinek megválasztásánál, illetékességi helyükön, a megfelelő időben adott utasítások szerint.

Placet, alkossák meg a végrehajtási utasításokat.

2.§ Minden körzet hadseregkapitányának és minden város, vagy föld ítéletvégrehajtójának kötelessége a szavazás szabályainak megtartása, melyekről az alábbiakban lesz szó; és minden szavazó összehívása a szavazás procedúrájának meghatározott napján – *placet*

3.§ Akadályozzák meg a rendzavarást és rendbontást a gyűlésen; megfellebbezhetetlenül döntsenek, abban a pillanatban, amikor bármilyen vita vagy kétség merül fel a szavazás és a választások törvényességével kapcsolatban; és arról is megfellebbezhetetlenül döntsenek, hogy az adott helyen hogyan lehet megelőzni a felmerülő rendzavarásokat; és amennyiben valaki súlyosan kifogásolja az eljárást, és a hadseregkapitányok, vagy ítéletvégrehajtók döntéseit, módja lesz rá, hogy a választások után az ügyet a Képviselőház elé vigye, melynek törvényes joga dönteni saját tagjai megválasztásának törvényessége vagy törvénytelensége fölött – *placet*

4.§ A választás végrehajtása után a jegyző tartson ellenőrzést, és adjon minden megválasztott személynek igazolást – *placet*

5.§ Amennyiben egy kerület, város, vagy föld képviselete bármi okból megüresedik, akkor az említett kerület, város, vagy föld a meghatározott formában bonyolítson le újabb választást, és a hadseregkapitányoknak és ítéletvégrehajtóknak adjanak utasításokat az újabb választás lebonyolítására, és a meghívólevelek elkészítésére, az alábbiak szerint – *placet*

6.§ Ami a palermoi és cataniai egyetemek képviselőinek megválasztását illeti, azt a fentemlített egyetemek aktuális rektora, illetve annak távollétében a rangidős professzor bonyolítsa – *placet*

7.§ A hadsereg kapitányai, az ítéletvégrahajtók és a két egyetem, a palermoi és cataniai rektora nem kell, hogy beavatkozzanak a képviselőkkel kapcsolatos, a választásokhoz szükséges, fentebb részletezett elvárások megítélésébe, azonban a választások lebonyolítása után vizsgálják és ítéljék meg, először a főjegyző, majd az érdekeltek jelezzék azt a Képviselőháznak – *placet*

X. fejezet

1.§ A kerületek képviselőinek megválasztása történjék az adott kerület székhelyén – *placet*

2.§ A várososk és parlamenti birtokok képviselőinek megválasztása történjék az adott városban vagy birtokon – *placet*

3.§ Az ilyen gyűlést az említett kapitányok szervezzék mindig nyilvános helyen, vagy téren – *placet*

4.§ Minden választónak joga van jelölteket állítani; de a választás azok között történjék, akik vélhetőleg a szavazatok többségét fogják kapni – *placet*

5.§ Minden választó személyesen kell leadja szavazatát, távollétében szavazatát a megfelelő jegyző kezébe tegye le, a kapitányok és azok tisztjei jelenlétében, akik azt feljegyzik, ennek formája az alábbiakban pontosíttatik – *placet*, de a formát hamarosan jóvá kell hagyni.

6.§ Egyetlen főrendnek sincs joga a Képviselőház tagjainak megválasztásába avatkozni – *placet*

7.§ A közösség jegyzője vezeti a választásokat, köteles ott asszisztálni – *placet*

8.§ A hadsereg bármiféle egysége számára tilos az említett választások kijelölt helyszínén tartózkodni – *placet*

9.§ Ha nyilvánvalóan nélkülözhetetlen rendeltetésű, garnizonban elszállásolt helyőrség van az említett helyeken, el kell azt távolítani legalább két mérföldnyire, és két nappal előbb, és csak a választások lebonyolítása után két nappal térhetnek vissza – *placet*

10.§ Egyetlen, a koronától függő, vagy annak alkalmazásában álló személy sem avatkozhat bele a választások lebonyolításába, 200 *once* bírság, és hivatalvesztés terhe alatt – *placet*

11.§ A jelöltek nem adhatnak a választóknak pénzt, nem rendezhetnek ünnepséget, lakomát, ellenkező esetben kétszáz *once* büntetést fizetnek, és a választás eredményét megsemmisítik – *placet*

12.§ A palermói és cataniai egyetemek képviselőinek megválasztása történjék a fentebb ismertetett szabályok szerint; és a felelős titkár és a rektor jelenlétében, a főjegyző fogadja és jegyezze fel a professzorok szavazatait – *placet*

13.§ Egy király által adományozott állás elfogadása önmagában véve is megüresedetté teszi a Képviselőházi helyet, kivéve a katonai állásokat; ezeket újra kell választani, miáltal az összes ilyen alkalmazott a 6. fejezet 5. paragrafusa értelmében megtarthatja hivatalát – *placet*, de az összes többi alkalmazott, aki nincs kivéve a 6. fejezet említett paragrafusának hatálya alól, közbenjárást kérhet.

XI. fejezet

1.§ Legyen Őfelsége kizárólagos joga a Parlament összehívása, feloszlatása és elnapolása – *placet*

2.§ A király köteles azt minden évben összehívni, a 9. cikkely előírása szerint – *placet*

3.§ Mindamellett a király köteles összehívni, elnapolni, vagy feloszlatni a Parlamentet olyan gyakran, ahogyan azt az ő Titkos Tanácsa jónak látja, melynek felállását az alábbiakban részletezik – *placet*

4.§ A Képviselőház képviselete ne tartson az összehívás dátumától számított 4 évnél tovább, ekkor természetszerűen szakadjon vége – *placet*

5.§ A Parlament összehívása történjék a királyság főjegyzőjének útján, aki közzéteszi a király akaratát, miszerint minden egyes főrend, és a Képviselőház tagjai kapják meg a királyi rendeletet, melyet az államminiszter ismertet a főjegyzővel – *placet*

6.§ A Képviselőház tagjainak megújításához utasítsák a hadsereg kapitányait, az ítéletvégrehajtókat, és a két egyetem rektorát, hogy hívják össze a választókat a közösség képviselői választásának lebonyolítására egy meghatározott időpontban, de ez nem lehet sem több, sem kevesebb negyven napnál; és ez az alább részletezendő formában történjék, a végrehajtó rendeletet a király adja ki az államminiszter, és a vele kapcsolatban levő főjegyző útján – *placet*

7.§ A Parlament megnyitása történjék Őfelsége személyes részvételével, vagy egy főrend delegálásával, a Főrendiházban, aki leteszi a hűségesküt két királyi megbízott kezébe, katolikus formula szerint, és a belépő képviselők jelenlétében, akik a Ház korlátjánál állnak – *placet*

8.§ A király beszédet mond, illetve felolvastatja a körülményeknek megfelelően, amelyre egyetlen tag sem köteles válaszolni – *placet*

9.§ A Parlament elnapolását, vagy feloszlatását Őfelsége személyesen végzi, vagy meghatalmaz valakit, és ez a megnyitáshoz hasonlatos formula szerint történik (eltekintve az eskütételtől).

Placet – úgy értve, hogy ha elnapolás készül, és ha a parlamentet egy későbbi időpontban akarják összehívni, és ez nem a választások éve, amint azt eme fejezet 2. paragrafusa leszögezi, és ha Őfelsége fel kívánja oszlatni a Képviselőházat, és új tagokkal kívánja összehívni azt, mind az első, mind a második esetben bármely függő vität semmisnek kell tekinteni.

XII. fejezet

1.§ A Főrendiházban mindig legyen felállítva egy három lépcsőn álló trón – *placet*

2.§ A Parlament megnyitásának napján a király azon fog ülni – *placet*

3.§ Jobbján álljanak a királyi család hercegei, akik éppen képviselik azt, az egyházi és világi főrendek, úgymint az érsekek, a püspökök, és a többi egyháziak, rangidősségi sorrendben; balról álljanak a világi főurak, rangjuk szerint; a trónnal szemben, a terem hátuljában lévő korlát mögött álljanak a közösségek képviselői – placet, de a képviselőket segítse, és őket elkísérje a királyság első tisztviselője (primario Magistrato del regno), és az új bíróságok felállításáig, az elnökök és tanácsosok bizottsága.

XIII. fejezet

1.§ A Képviselőháznak tagjai között nem lehet megkülönböztetést tenni, illetve valamelyiknek előjogokat adni; a Felsőházban az ülésrend a rangadományozás elsőbbsége szerint alakuljék: akinek legkésőbb adományoztatott a címe, az kerüljön az utolsó helyre – *placet*

2.§ Mindkét Házban a szavazások zűrzavarának elkerülése végett jobbra helyezkedjenek el az igennel szavazók, balra pedig az ellenzők – *placet*

XIV. fejezet

1.§ A Főrendiház elnökét minden Parlamentben Őfelsége válassza az adott Ház tagjaiból; a Képviselőházban pedig válassza azt a Képviselőház, Őfelsége pedig hagyja jóvá – *placet*

2.§ A Képviselőház elnökének megválasztása történjék az ünnepélyes megnyitás napján, ennek lebonyolítását a királyság főjegyzője végezze – *placet*

3.§ Minden ilyen választás titkos szavazással történjék, és csakis a Képviselőház tagjai által – *placet*

XV. fejezet

1.§ Mindkét Ház elnöke az alábbi kiváltságokkal és előjogokkal bír:

- Megkülönböztetett helyen ül;
- A Ház nevében válaszol és szónokol, valahányszor az szükséges;
- Az ügyeket vitára bocsátja;
- Javaslatot tesz a szavazás lebonyolítására, a kancellár segitségével összeszámlálja az eredményt, majd közzéteszi azt,
- Minden vitában végső döntést hoz, és a felemelkedő tagok közül meghatározza a szólás sorrendjét;
- Elrendeli a csendet és a rendet, elcsitítja a Ház ellenségeskedését és zavargását; és ha semmiféle sürgősség nem merül fel, a Házat megbünteheti ellenőrző szavazással, szóban, vagy írásban, vagy még súlyosabb büntetésekkel, fenyítésekkel, a bűn vagy vétek arányában - *placet*

2.§ Az elnöknek kizárólag szavazategyenlőség esetén van szavazati joga – *placet*

3.§ Kezeli a kiadásokat, és felügyeli a szabályokat, és a Ház politikáját – *placet*

4.§ Teljesíti és aláírja a Ház részéről annak minden határozatát – *placet*

5.§ A tagok közül mindenkit meg lehet inteni, de durvaság és üldözés nélkül; lehet büntetéssel fenyítéssel fenyegetőzni, de nem lehet kiszabni semmiféle büntetést a Ház egyetértése nélkül – *placet*

6.§ Mindenben egyenlőként, minden egyes tag alá van vetve a Ház ellenőrzésének és büntetésének, ezeket súlyos esetekben meg lehet fosztani hivataluktól, és a Házból ki lehet őket zárni – *placet*

XVI. fejezet

1.§ Egyetlen bírónak sincs hatalma üldözni, keresni, elfogni, elítélni, vagy az ítéletet végrehajtani a két Ház egyetlen tagja, illetve általában a Ház ellen sem, bármilyen eset, tett, vita, vagy szónoklat történt is a Parlamentben; az ilyesmit ezer *once* bírsággal büntessék, továbbá közhivatalvesztéssel, és a szigetről való tíz évnyi száműzetéssel – *placet*

2.§ Őfelsége bármilyen ítélet végrehajtásakor megbocsáthat, vagy enyhíthet bármiféle büntetést; a bűnöknek ezen megbocsátását vagy enyhítését Őfelsége rendelete átruházhatja megbízottakra – *placet*

3.§ Egyedül a Ház ismerheti el a kihágásokat, melyeket az említett Ház saját tagjai követnek el; a büntetést csak büntetőszavazás után rendelheti el, vagy szóban, vagy fenyegetéssel, bezárással, Parlamentből való kizárással, és más súlyos büntetésekkel, amint azt majd az új büntetőtörvénykönyv előírja - *placet*

XVII. fejezet

1.§ A két elnök, akit a két Ház a saját kancellárjává választ, 400 *once* évi fizetést kap.

Placet, de Őfelsége tetszésétől függ, hogy királyi jóváhagyását adja a megfelelő elnökök kinevezéséhez.

2.§ Mindkét kancellár két titkárt választ, száz *once* éves fizetéssel, és egyéb alárendelt hivatalnokokat, akiket az adott Ház szükségesnek tart – *placet*

3.§ A két elnök mindkét Ház számára egy-egy hivatalsegédet választ, fejenkét száz *once* éves fizetéssel – *placet*

4.§ A két kancellár és a megfelelő titkárok külön-külön feljegyzik saját Házuk minden tettét, összeszámolják és közzéteszik a szavazatokat, és megőrzik azokat megfelelő feljegyzésekben.

Placet, megfelelően az 1. paragrafusban jelzett Felséges Akaratnak.

5.§ A királyság főjegyzője levéltárában megőriz minden egyes szentesített és nem szentesített törvényt, egy olyan hivatalban, mely a Parlament épületében fog működni – *placet*

6.§ És legyen a Képviselőháznak, fentebb említett alkalmazottain kívül egy rendfenntartó kapitánya, akit a Ház elnöke válasszon: ő legyen a Ház rendjének őre, tőle függjék annak rendje. Legyen az ő különleges kötelessége a Ház minden megbízásának végrehajtása, a Ház ügyeivel kapcsolatban, amennyiben az elnyerte az elnök hitelesítő aláírását; éves fizetése 150 *once* legyen. A Főrendiház elnöke válasszon egy hasonló hivatalnokot olyan fizetéssel, mely megfelel Anglia alkotmányának.

Placet a tisztségre, de ezeket a Király válassza, a főjegyző jelölése alapján, amíg Őfelsége nem rendezi ennek kérdését a pápai Nagy Kamarás analógiájára.

7.§ Az egyik Ház a másikkal követség útján értekezik, mely álljon három, vagy több tagból, az adott Ház elhatározása szerint – *placet*

8.§ A hivatalsegédek feladata legyen a Ház rendjének megőrzése az ülések alatt, álljon az ajtónál avégett, hogy jogosulatlan személy oda be ne léphessen, és minden felmerülő alkalomkor segítsen – *placet*

9.§ A fentemlített hivatalnokokat ne lehessen hivatalukból elmozdítani, csakis hivatali kihágás miatt, illetve tisztességtelen viselkedésért – *placet*

10.§ Legyen a Parlamentnek egy nyomdája, annak falain belül. Ennek költségeit hozzá kell adni a fentebb említettekhez – *placet*

11.§ Ennek igazgatója tartozzék kizárólag a két Ház elnökéhez, és mindenki mást kizárva, csakis ezek adhatnak utasítást bármilyen, a két Ház elé kerülő javaslat kinyomtatására – *placet*

12.§ A Házban alakítsanak ki egy korlátot azon személyeknek, akik nem a Parlamenthez tartoznak – *placet*

13.§ Az ilyenek kaphassanak belépési engedélyt a Ház valamelyik tagjától, vagy elnökétől – *placet*

14.§ Az elsők nem adhatnak ki, csak egyet: a második kettőt – *placet*

15.§ Bárki, aki engedélyt kapott, nem viselhet fegyvert, botot, kézifegyvert, nem beszélhet hangosan, és semmiféle incidenst nem rendezhet, különben a Ház azonnal elfogatja és le is tartóztatja, és valahányszor a Ház titkos bizottsággá alakul, senki sem maradhat benn – *placet*

XVIII. fejezet

1.§ Bármelyik Háznak bármelyik tagjának jogában áll bármiféle javaslatot tenni – *placet*

2.§ A törvényjavaslatot a Háznak írásban kell beadni, ahhoz, hogy a javaslat eljusson a végső vitáig és szavazásig, fel kell olvasni, és meg kell vitatni három különböző ülésen. Miután a Ház komolyan megvizsgálta az említett javaslatot, egy bizottságot választ, amely elkészíti kísérő-jelentését az említett Ház számára; azt vigyék a királyság főbírósága elé, mely a Főrendeknél elkülönített helyen, az elnöktől jobbra ülésezik; itt ne beszélhessék meg a témát, ne lehessen abba beavatkozni, csupán egyetértő szavazatot adhassanak, Anglia alkotmányának megfelelően.

Placet, hozzátéve, hogy a 12. fejezet 3. paragrafusa értelmében a főbíróság tagjai minden új Parlamentbe legyenek meghíva, vehessenek részt a Főrendiház ülésein, és jogalkotási kérdésekben adhassák le pusztán véleményező szavazataikat.

3.§ Ugyanezen célból vezessék be a Házban a titkos bizottsággá alakulást, hogy alkalom adódjék a javításra és helyesbítésre, szigorú formaságok nélkül – *placet*

4.§ Hogy mindkét Ház tetszése szerint korszerűsíthessen saját gyűlésein, vitáin és határozathozatalain – *placet*

5.§ A két Kamara egyikében elvetett javaslatot nem lehet újra előhozni, csupán a következő évi ülésszakon – *placet*

XIX. fejezet

1.§ Minden olyan törvényjavaslat, amely a költségvetéssel és az adókkal foglalkozik, csak a Képviselőházban indítványozható – *placet*

2.§ Ezzel kapcsolatban a főrendeket csupán a jóváhagyás illetve az elutasítás joga illeti meg, a változtatásé illetve a módosításé nem – *placet*

3.§ Minden olyan törvényjavaslatot, melynek következményei hatással és befolyással lesznek a főrendekre, csak a Főrendiházban lehet indítványozni, és a Képviselőházban semmiféle módosítást nem lehet tenni, a képviselőket csupán az egyetértés, illetve az elutasítás joga illeti meg – *placet*

4.§ Őfelsége nem avatkozhat be, még csak tudomással sem bírhat semmiféle függőben lévő javaslatról, melynek vitája a Parlamentben folyamatban van; az egyetlen kérdés, hogy miután mindkét Ház megszavazta azt, terjesszék azt Őfelsége elé, aki vagy jóváhagyja, vagy megvétózza azt – *placet*

5.§ Őfelsége, miután nyilvánosságra hozta jóváhagyását, vagy vétóját, egyetértésben titkos Tanácsával; vagy királyi leirattal, vagy szóban a Főrendiházhoz folyamodik, ahová meghívják a Képviselőház tagjait, a fentebb ismertetett forma szerint – *placet*

6.§ Minden alkalommal, amikor Őfelsége kegyeskedik szóban megadni Királyi Szentesítését, és a Főrendiházba jön, a Képviselőház belépő tagjai a korlátnál állnak; a főjegyző hangosan felolvassa a Parlament által megalkotott cikkelyeket, és a Főrendiház kancellárja kimondja a *placet* vagy a *veto* szót, amint azt a király kinyilvánította – *placet*

7.§ A kancellár minden paragrafus végére feljegyzi a *placet* vagy *veto* szót, mivel ezáltal nyeri el a törvényerőt, a királyság főjegyzőjének megerősítésével, és ugyanoda elhelyezve a királyi pecséttel, és az eredeti példányt a főjegyző helyezze el a Parlament megfelelő archívumában – *placet*

8.§ Egyik Ház sem avatkozhat be, és tudomással sem bírhat azon javaslatokról, melyeket a másik éppen vitat – *placet*

9.§ Mindkét Ház egyet kell értsen minden pontban, és ha valamely javaslatot illetően nézetkülönbség merül fel, akkor állítsanak össze egy bizonyos létszámú követséget a tagjaik közül, akik üljenek össze a nézetkülönbségek összebékítésére, és vezessék a Házakat egyetértésre, és egységes szavazatokra – *placet*

XX. fejezet

A Főrendiház határozatképességéhez legalább 30 tag jelenléte szükséges, a Képviselőházéhoz pedig legalább hatvan. Valahányszor az egyik Ház elnöke úgy látja, hogy nincs meg a megfelelő létszám, elnapolhatja az ülést a következő napra, vagy a következő, alkalmasnak talált napra – *placet*

XXI. fejezet

A Parlament két Háza különböző napokra is megállapíthat ülésnapokat, nem szükségszerű, hogy mindkét Ház ugyanazon a napon ülésezzék – *placet*

XXII. fejezet

Minden szicíliai polgár, aki nem tagja a Parlamentnek, jogosult előállni kérdéseivel, vitatkozni, törvényt javasolni a saját maga, vagy valamely közösség nevében, a Parlament egyik tagjának közreműködésével: ha a kérdés, javaslat, vagy vita közérdeket érint, a Ház egyik tagja, akit a Ház törvényesen nem utasíthat el; ha személyes érdeket érintő javaslatról van szó, akkor az kerüljön egy bizottság elé, mely támogatólag, vagy elutasítólag dönt annak további sorsáról – *veto*

XXIII. fejezet

Minden főrendnek joga van a Ház naplójába bejegyeztetni érvekkel alátámasztott tiltakozását, illetve a döntés után azzal ellentétes véleményét – *placet*

XXIV. fejezet

1.§ Mindkét Ház bármelyik tagja, aki megvádoltatott, azonnal távozzék az ülésteremből, és nem térhet vissza addig, amíg a korláthoz nem szólítják, vagy nem törlik az ellene szóló vádat – *placet*, de csak ha a vád egy bizottság jelentése alapján történik, és nem csupán egyetlen javaslatra.

2.§ A rendelkezéseket a hivatalsegéd útján hajtsák végre – *placet*

3.§ A Képviselőház, miután megállapította a vádat, megkezdte a bizonyítékok keresését, és a per dokumentumaival dokumentált vádat átadja a Főrendeknek, azok lefolytatják az eljárást, és mint bíró, meghozzák a király ítéletét.

Placet, ha csupán közönséges bűncselekményről van szó; de ha hűtlen kezelést tárgyalnak, akkor kizárólag a Képviselőház képviselheti a vádat, és a pert a Főrendiház fogja lefolytatni.

4.§ Mindkét Háznak joga van bárkit elfogatni, aki becsületsértést követ el, de először meg kell kérdezni a Parlamentet, ha az ügy nem pontosan meghatározott, és azt rendes köztisztviselő követte el.

Placet, azzal, hogy az elfogó kíséretet rendes bíró állítsa ki (amint azt az eljárás szükségessé teszi), mert ha az ítélet, határozat szövege és az elfogásról történő értesítés nem pontos, illetve ha az érintett személyt nem találták meg, és nem tudták bíróság elé állítani a Parlament elnapolásának napjáig, azon személy maradjon azonnali hatállyal szabadlábon.

XXV. fejezet

1.§ Minden főrend egyenlő jogilag: ők a korona örökletes tanácsadói – *placet*

2.§ A főrendek, azok feleségei és özvegyei, amíg második házasságot nem kötnek, valamint a főrendek örökösei bűnügyekben kerüljenek a Főrendiház bírósága elé, a későbbiekben megállapított formában

Placet, de Őfelsége joga fenntartassék, hogy kifejthesse saját véleményét a kialakított formákkal kapcsolatban.

3.§ A rang csupán a családapára korlátozódik – *placet*

4.§ A főrendek tanúvallomásait elfogadják csupán becsületszóra, ellentétben a közrendűekkel, akiknek esküt kell tenniük.

Placet, amikor a főrendet a bíró kérdezi ki, de amikor mint tanúvallomást kell kérni tőle, és a király nevében kérdezik, valamint minden polgári és bűnügyi perben ki kell kérni esküjét.

Végrehajtási utasítások a törvényhozó hatalomról szóló 9. cikkelyhez, a Képviselőház tagjai megválasztásának formaságait illetően

N.1. A törvényhozó hatalomról szóló 9. cikkely szentesítvén minden falu, föld, vagy város kapitánya köteles falragaszon közzétenni, hogy kik azok a személyek, akiket a község kapitánya, és a három tagú polgári tanács úgy ítél, hogy éves jövedelmük eléri tisztán a 18 *once*-t, ezáltal leadhatják szavazatukat a választásokon, melyen a község, illetve a kerület követet vagy követeket választ. A három tagú polgári tanács említett tagjait ugyanaz a tanács választja titkos szavazással, a Parlament összehívásáról kiadott rendelet megérkezése után. Ezek mindegyikét nyilvánosságra kell hozni – *placet*

N.2. Ezt megtehetik a papok, a helyettes- és segédpapok is, de csak szóban, a megfelelő templomban vagy parókián – *placet*

N.3. Ha a fentemlített emberek a fentebb kifejtett módon ezt megtették, azt is közölniük kell, hogy az említett követek megválasztása az előírt módon fog megtörténni – *placet*

N.4. Az összes pap vagy segédpap parókiája, az összes faluban, földön, illetve a nagyvárosok megfelelő kerületeiben köteles listát készíteni azon személyekről, akik megfelelnek a választójog követelményeinek, és ennek másolatát hitelesítésre át kell adni a kapitánynak, és a nép három kikiáltójának – *placet*

N.5. A megfelelő kapitányoknak és kikiáltóknak legyen kötelességük ingyen megvizsgálni és igazolni, vajon a választók valóban rendelkeznek-e azon kvalitásokkal, melyek megléte a választókra nézve előírás, és ismét csak ingyen, az említett megkövetelt igazolásokat a csatolt bizonyítékokkal lássák el a kapitány, és a városi tanács pecsétjeivel – *placet*

N.6. Az említett kapitányoknak és kikiáltóknak van egy másik kötelezettségük is: minden, a fentiek szerint elismert választópolgárról készítsenek egy jegyzéket, ezt aláírásukkal kell hitelesíteniük, el kell helyezniük a városi tanács levéltárában, és egy szintén aláírt, és pecsétjeikkel hitelesített másolatot át kell adjanak a (választókerületi) székhely kapitányának és három kikiáltójának – *placet*

N.7.Minden falu, föld vagy város kapitánya, amikor megkapja a királyság főjegyzőjétől a Képviselőház képviselőinek megválasztására vonatkozó rendeletet, azonnal közzé kell tennie, hírnök által. Ugyanakkor ismertetnie kell, hogy a közösség választói hogyan jelentkezzenek, és a három kikiáltó, három nap különbséggel, hogy mindenki megismerhesse a jegyzéket, és azt aláírásukkal ellenjegyezzék, így jogot nyervén a helyi, vagy kerületi képviselőválasztásokon való részvételre – *placet*, de azt is hirdessék ki, hol, melyik napon, és mely órában kezdődik majd a nép képviselőjének, vagy képviselőinek megválasztása, és hogy az mikor ér véget, melyet a választók a székhelyen erősítenek meg, ahol a választók személyesen, vagy távollétükben leadhatják a szavazatukat választókerületük képviselőjére.

N.8. E gyűlés helye legyen egy nyitott és tágas térség, melyet a választás napján hozzon nyilvánosságra hirdetmény.

Placet, azzal a kiegészítéssel, hogy a törvényhozó hatalomról szóló X. Fejezet 3. paragrafusának értelmében a helyszín a szenátorok háza kell legyen, vagy a városi tanács terme az ítéletvégrehajtó-kapitány megválasztására; és a szavazók nagyobb kényelmére a gyűlés tartson a kihirdetéstől számított nyolc napon át.

N.9. Hozzák továbbá nyilvánosságra, a jelen instrukciók 7. részének értelmében, hogy az 1. cikkelyben kifejtett módon gyűljék össze a városi tanács, a kikiáltók megválasztására – *placet*

N.10. A főjegyző feladata, hogy feljegyezze és elkönyvelje a választók szavazatait, és kiállítsa az igazolást, és minden más alkalmatosságot a választók és követek számára – *placet*

N.11. A kapitányok és a kikiáltók gondoskodjanak arról, hogy amikor eljön a nap, nyilvános helyen függesszék ki a parlamenti képviselőségre pályázó jelöltek neveinek listáját, és ennek egy pecsétekkel hitelesített másolatát adják át a székhely kapitányának és kikiáltóinak – *placet*

N.12. A kapitányok és a kikiáltók kötelessége, hogy minden választónak nyomtatott levelet adjanak át, a kapitány és a városi tanács pecsétjeivel hitelesítve – *placet*

N.13. A választók eme meghívólevéllel történő ellátásának az a célja, hogy a községek és a kerületek kapitányai és kikiáltói meg tudják ítélni, és az adott pillanatban felül tudják vizsgálni a képviselőválasztásokon azok választójogát – *placet*

N.14. Megtörténvén az adott község követeinek megválasztása, minden választó három napra átengedi helyét a megfelelő székhelynek, hogy a körzet képviselőit is megválasszák – *placet*

N. 15. A fentemlített képviselők megválasztása a következő módon történjék:

A község követválasztásain annak kapitánya és kikiáltói, a körzet követválasztásain a hadseregkapitány, és a székhely kikiáltói elnökölnek – *placet*

N.16. Az előbbieket és az utóbbiakat szavazatszedői munkájuk során egyaránt a főjegyző fogja ellenőrizni – *placet*

N.17. Ezek üljenek egy emelvényen elhelyezett asztalnál, melyet az erre szánt helyen, kifejezetten a választások céljára emeltek.

Placet, de az említett nyolc nap során, ahogy a megjelenő szavazók szavazatát kézről kézre adják, az reggeltől déli egy óráig, majd ebéd után, délután két órától napszálltáig történjék.

N.18. Az említett asztalon, szükség esetére legyen elhelyezve az adott község összes választópolgárának említett jegyzéke – *placet*

N.19. A hadseregkapitány, és a székhely kikiáltói, akik körzetük képviselőjének megválasztásánál elnökölnek, kötelesek rendelkezni körzetük minden vidékének választói listájával – *placet*

N.20. A választók jelenjenek meg az előírt helyen, amit a kapitány a szavazás kezdetére elrendeli.

Mivel ez a 8. és 17. cikkely módosítása lenne, *vetat*

N.21. A választók azonnal lépjenek az asztalhoz, egyik a másik után, a 12. cikkelyben említett behívólevelüket helyezzék az asztalra, és hangosan jelentsék ki választottjuk elő- és utónevét.

Placet Őfelsége által, de ez a 8. cikkelyben megállapított mind a nyolc napon megtörténhessék.

N.22. Ezen első alkalommal, abban az esetben, ha nem rendelkeznek hadseregkapitányokkal, feladatukat végezzék a körzeti székhelyek ítéletvégrehajtó-kapitányai – *placet*

N.23. A főjegyző a választók szavazatát az azt elnyerő a jelölt neve alá írja, majd ezek után a könyvébe egy vonalat húz a szavazó neve mellé – *placet*

N.24. A választások három napig tartanak; és minden egyes napon, a szavazást befejezvén a kapitányok és a helyi kikiáltók összesítik az egyes jelöltekre leadott szavazatokat. Ezt az eredményt az említett kapitányok és kikiáltók feljegyzik.

Placet, de az időtartamot a 8. cikkely szerint számítsák.

N.25. Miután eltelt a három nap, minden szavazatot számoljanak össze, amit a fentebb jelzett idő alatt a jelöltek kaptak, és ez után, a választók többségének szavazata alapján megfelelően erősítse meg a helyi kapitány, a főjegyző, és a kikiáltók, és hitelesítésül tegyék rá az említett kapitány, és a városi tanács pecsétjét.

Placet, de az időtartam az előírt nyolc nap legyen.

N.26. A választások folyamán, vagy annak végeztével a főjegyző nem mellőzheti, hogy minden egyes jelöltnek illetve választónak elküldje az általa megerősített listát a leadott szavazatokról. Mindennek költségét a törvény által előírt módon kell fizetni – *placet*

N.27. A falvak, földek, vagy városok kapitányainak feladata, hogy elejét vegyék a rendzavarásoknak és zavargásoknak, és azonnal döntsenek mindenfajta kétséges ügyben, mely a választások során felmerül; mindazonáltal nem marad rá minden súlyos kötelesség, a szavazatok összeszámolása, a főjegyzőhöz, majd a Képviselőházhoz való fellebbezés joga, mely majd dönt a

választások esetleges megismétléséről a versengő jelöltek között, és hogy ki lett megválasztva képviselőnek a Házban a következő választásig – *placet*

N.28. Egyetlen kapitány, vagy kikiáltó sem avatkozhat be a jelöltekkel szemben állított követelmények kivizsgálásába, ez a vizsgálat, amely a választásokkal kapcsolatban lezajlik, a főjegyző, és a Képviselőház feladata – *placet*

N.29. Az összes fenti utasítás megszavaztatott és végrehajtásra rendeltetett, nem csupán az alkotmány bennfoglalt részeként, de kézbesíteni kell a királyság főjegyzője számára, hogy hozza nyilvánosságra az egész királyságban – *placet*

A szicíliai trón öröklésére

A Parlament, meggyőződvén arról, hogy minden örökletes monarchia Alkotmányának alapja elsősorban a Korona öröklésének szilárd jogrendje, attól a reménytől hajtva, hogy eme ország boldogan élhessen Őfelsége leszármazottainak védelme alatt, tisztelvén a kikiáltott uralkodót, és hogy megszilárdítsák Őfelsége leszármazottainak a trónörörklés sorrendjét, ennek okán tehát a legmélyebb tisztelettel, az alábbiakban a következő cikkelyekhez alázatosan kérjük és könyörgünk Őfelségének, azok királyi szentesítéséért.

1.§. I. Szicília mindörökké örökletes monarchia maradjon – *placet*

2.§. II. A trón öröklése maradjon a Szicíliában jelenleg uralkodó Bourbon (Borbone) család ezen ágának, az alábbiakban kifejtendő törvények szerint, hasonlatosan és megfelelőképpen azokhoz a rendelkezésekhez, ahogyan uralkodónk felséges édesapja tette.

3.§ Az öröklést a primogenitúra szabályai szerint kell rendezni, a férfiági öröklési rend szerint – *placet*

4.§ Ez azt jelenti, hogy férfit csak férfiági férfi rokon követhet a trónon, nő nem – *placet*

5.§ A férfiak a primogenitúra elve szerint követik egymást – *placet*

6.§ A trónöröklés sorrendje szerint, ha az elsőszülött bármilyen módon idő előtt halna meg, akkor annak leszármazottai következnek a trónon, ha adott esetben nincs leszármazott, a rokonok között a nagybácsi, és annak ága következik – *placet*

7.§ Amennyiben eme ágnak teljesen hiányzik a férfi leszármazottja, akkor férfiről férfira, visszafelé haladva meg kell keresni a legközelebbi testvért, nagybácsit, rokont, vagy még távolabbi rokont, azon ág elsőszülöttjét, és az elsőszülöttség szabályai szerint ki kell választani a legközelebbi ágat – *placet*

8.§ Ha minden férfiági rokon, és azok testvérei is kihaltak, akkor egy vér szerinti női rokont kell keresni, és annak legközelebbi, éppen élő férfi leszármazottait kell megkeresni, mindig a primogenitúra elvét, és a férfiág stabilitását figyelembe véve – *placet*

9.§ Ha ez az utolsó örökösnő férjezett volt, és férje előtt, utódok hátrahagyása nélkül hal meg, ebben az esetben az uralkodás joga azonnal háramoljék a férj személyére; és a Parlament megtartja magának a jogot, hogy királlyá választja-e őt, vagy egy másik herceget hív meg Szicília trónjára – *placet*

10.§ Amennyiben az említett, utolsó örökösnő férje előbb elhalálozik, és marad utána örökös, de ez az említett örökösnő másodjára is házasságot köt, az örökös kerüljön a Parlament gyámsága alá, vagy egy olyan személy gyámsága alá, akit ez utóbbi választ tanítómesterül – *placet*

11.§ III. Minden kérdést, kétséget, bármiféle ügyben merül is fel, ha az a trónöröklés biztonságát érinti, a Parlament fog eldönteni – *placet*

12.§ IV. Tekintettel a családi kötelékekre, a trónöröklési jogra, és az ez után megszületendő lehetséges trónkövetelőkre, minden házassági szerződést, melyet a király, illetve annak fiai, lányai, vagy utódai fognak kötni, a Parlamentnek tudomására kell hozni, és annak jóvá kell hagynia azt.

Veto: mivel a Királyi család egyetlen tagja sem köthet házasságot a Király engedélye nélkül, kivéve, ha ezek elérik 25. életévüket, és ha házassági engedélyük kérése után egy évvel sem kapják meg az engedélyt, és a Parlament két Háza sem kifogásolja ez idő alatt a házasságkötést (mely csak

ebben az esetben gátolható meg), akkor teljesen szabadon köthet házasságot azzal, akivel csak tetszik.

13.§ V. Törvényes utódok és örökösök teljes hiányában a nemzetet illeti a jog, hogy megválassza saját királyát, aki majd az e Törvény által, alább részletezett feltételekkel fog uralkodni – *placet*

14.§ A nemzet kizárólagos joga lesz saját királyát kiválasztani a külföldi hercegek közül, de soha nem lesz köteles uralkodóját más nemzetből hozni; a külföldön születettek közül, aki azonban egyetlen külországnak sem szuverén uralkodója; és uralkodása első napjától kezdve köteles Szicílában rendezni be rezidenciáját; és kétségtelenül királyi családból kell származnia – *placet*

15.§ Szicília királya semmiféle okból nem hagyhatja el királyságát a Parlament engedélye nélkül. Minden király, aki elhagyja királyságát az említett engedély nélkül, vagy a Parlament által megszabotthoz képest meghosszabbítja a szigettől való távollétét, többé nem rendelkezik a Szicília fölötti uralkodás jogával, és abban a pillanatban vagy saját örököse emelkedik a trónra, vagy a nemzet fog új királyt választani.

Veto – a távollét fajtái miatt, mivel azt is kizárólag a Parlamenttel egyetértésben lehet megállapítani, hogy ki, és milyen feltételekkel fogja végrehajtani az Alkotmányban megfogalmazottakat.

16.§ VII. Egy király nem mondhat le Szicília trónjáról, nem utasíthatja el azt, egészéről, vagy egy részéről sem mondhat le más fejedelem javára, akinek nincs közvetlen örököse, csakis szerződéssel, vagy egy másik királyság trónjának öröklésével; ez esetben minden általa tett lépés semmisnek tekintendő, és a nemzet nem köteles betartani a király akaratát – *placet*

17.§ VIII. Ha Szicília király visszaszerzi Nápoly királyságát, vagy elnyer bármely más királyságot, köteles azt az uralmat átadni elsőszülött fiának, vagy eme fiát Szicíliában hagyva elhagyni ezt a királyságot; kinyilváníttatva, hogy az említett szicíliai királyság független kell legyen Nápolytól, és minden más királyságtól, vagy tartománytól

Placet a függetlenségre, mivel ezzel a Király elsőszülöttje képes lesz fenntartani a békét, és Családjuk uralmát.

18.§. IX. A király halálakor közvetlen örököse jog szerint elnyeri a királyság kormányzatát – *placet*

19.§ Azonban két hónapon belül el kell azt ismerje a Parlament – *placet*

20.§ X. Minden király, vagy örökletes királynő, elismerésnek pillanatában le kell tegye az ünnepélyes esküt a palermói dómban, az érsek kezébe, a következő formában – *placet*

21.§ „Mi, etc. Szicília Királya, vagy Királynője fogadjuk és esküszünk Jézus Krisztus Urunk keresztjére, a négy Evangélistára, hogy meg akarjuk, és meg is fogjuk tartani az apostoli római katolikus vallást, meg akarjuk, és tiszteletben is fogjuk tartani eme szicíliai királyság Alkotmányát, és valamennyi létező törvényt, melyet a Parlament valaha is meg fog hozni. Esküszöm és ígérem, az említett Szent Keresztre, hogy semmiféle olyan dolgot nem fogok fontolgatni, mely ellentétes a Parlament törvényeivel, vagy alattvalóink boldogságával, etc.”

Placet azzal, hogy a parlament által meghozott, és ezután meghozandó Törvények, bármi legyen is azok célja, el kell, hogy nyerjék a Királyi Szentesítést.

22.§ A Parlamentben ugyanekkor a következő esküt kell elmondani:

„Az általunk képviselt nemzet kinyilvánítja, és elismeri N.N. személyét igaz, törvényes és alkotmányos Királyának, vagy Királynőjének; és ugyanekkor megígérjük, és esküszünk a Mi Urunk Jézus Krisztus keresztjére, és a Négy Evangélistára, hogy minden parancsát meg fogjuk tartani, ami megfelel az Alkotmánynak” – *placet*

23.§ XI. A király nagykorúsága 18 éves korában következik be; kiskorúsága alatt a Parlament régensséget alapít meg, és megállapítja a megszorításokat, amellyel az említett Régensnek a királyi hatalmat gyakorolnia kell.

Placet de a Királyé marad a jog, hogy a Parlament figyelmébe ajánlja valamely alattvalóját, aki a legalkalmasabbnak ítéltetett a királyság jó kormányzására, és a Trónörökös tökéletes nevelésére.

24.§ XII. Ha a király képtelenné válik a Királyi hatalom gyakorlására, akár szellemi, akár egyéb károsodás révén, a Parlamentnek Régenst kell választania, amint azt a XI. Cikkely tartalmazza, és ez az alkalmatlanság állapotának időtartamáig érvényes.

Placet, de csak elmebaj esetén.

25.§ XIII. A király, vagy az örökös királynő halála esetén, ha a Parlament éppen ülésezik, meg kell azt hosszabbítani hat további hónapra. Ha a Parlament éppen elnapolva van, azonnal össze kell azt hívni. Ha éppen nincs létező Parlament, mert az elhunyt király éppen feloszlatta azt, az utolsó parlament tagjai gyűljenek össze, és alakítsák újra a Parlamentet – *placet*

26.§. Az említett Parlament, amennyiben a trónutód kiskorú, Régenst választ, a XI. cikkelyből következően; ez idő alatt az előző uralkodó idején történt visszaélések ellen a vizsgálatok, helyesbítések és módosítások sokkal határozottabban történjenek, mint a régi időkben; ez legyen az Alkotmány végrehajtásának a célja, és igazi vezéreszméje, a követelményeknek megfelelően – *placet*, mint a 23.§.

27.§ XIV. Ha a király halálakor a trónörökös már nagykorú, a fennálló Parlamentnek azonnal el kell őt ismernie; de azonnal új Képviselőházat kell összehívnia – *placet*

28.§ Trónörökös, vagy utód híján a Parlament vagy meghosszabbítja, vagy azonnal újra összehívja magát, és azonnali feladata kell legyen az új király kijelölése – *placet*

Rendelet a sajtószabadságról

1.§ Mindent ki lehet nyomtatni, és nyilvánosságra lehet hozni, engedélyeztetés nélkül, és kötelező jellegű előzetes megtekintés nélkül; ez a jelen fejezet királyi szentesítésének pillanatától kezve érvényes – *placet*

2.§ Egyedül a vallási tárgyú írásokra marad fenn az előzetes cenzúra kötelezettsége, az egyházi rendek által, amint azt a Tridenti zsinat megállapította; ennek tárgya minden olyan írás, mely az apostoli keresztény, római katolikus vallás dogmáival és kultuszával foglalkozik, a keresztény katekizmusok, valamint az Ó- és Újtestamentum változatai és interpretációi.

Placet, de maradjon fenn az említett cenzúra a dogmatikai és erkölcsi teológiával direkt és indirekt módon foglalkozó művekre, és minden olyan műre, mely természeténél fogva beletartozik az e, bevezető paragrafusban említettekbe.

Az írások elbírálása a következőképp történjék:

3.§.I. Ha vannak bennük részek, melyek az igaz apostoli római katolikus vallás, vagy a jó szokások ellen irányulnak – *placet*

4.§.II. Azok, akik a személyükben sérthetetlennek ítélt embereket sértik meg – *placet*

5.§.III. Azok, amelyek megsértik a királyi család valamelyik tagját – *placet*

6.§. IV. Amelyek közvetlen módon az 1812-es Alkotmány alapjai ellen irányulnak, azaz a hatalommegosztás szentesített módjai ellen; vagyishogy a törvényhozó hatalom a Parlamenten belül oszoljék meg a két Kamara, a Főrendi- és a Képviselőház között; hogy a végrehajtó hatalom a Királyé legyen; és hogy a bírói hatalom a bíráké; hogy csak a Parlamentnek legyen joga adót kivetni, hogy a közhivatalnokok legyenek felelősek, és hogy senkit se lehessen semmilyen módon elfogni, vagy büntetni, ha ez nem felel meg a törvényeknek, és a rendes bírák rendelkezéseinek és ítéleteinek.

Placet azzal a megjegyzéssel, hogy a törvényhozó hatalom abban a jelentésben értendő, ahogy azt az I. Fejezet 1. paragrafusa tartalmazza.

7.§.V, Amelyek egyértelműen arra irányulnak, és az a céljuk, hogy a törvények hatálya alól kivonják magukat, és hogy a rendes bírák végrehajtói fennhatóságát kétségbe vonják, hogy a fenti kötöttségek jelen dekrétuma ellenére elmondják saját véleményüket a törvényekről, vagy a végrehajtó, vagy a bírói hatalom bármely lépéséről – *placet*

8.§.VI. Amelyik gyalázkodó rágalmat tartalmaz, megbélyegző, vagy sértegető írást, vagy amely a közszemérem ellen van, vagy amelyek családi titkokat botrányosan és intrikusan tárnak fel – *placet*

9.§. Azokra, akik az első kihágást követik el, azokra egytől tíz évig terjedhető számkivetést rójanak ki.

Placet, azzal a megjegyzéssel, hogy a büntetést a Parlament javasolta, mivel az új kódex azt még nem szabályozta, és hogy forgalomba kerülő külföldi könyveknél is ugyanúgy kell eljárni, a fent leírtak szerint.

10.§. A másodikra is legyen egytől tíz évig terjedhető száműzetés – *placet*

11.§ A harmadikra egytől négy év száműzetés – *placet*

12.§ A negyedikre egytől tíz év száműzetés – *placet*

13.§ Az ötödikre hat hónaptól két évig terjedhető száműzetés – *placet*

14.§ A hatodiknál a kiadó legyen kötelezhető a károsultak kártérítésére, és a sértett fél költségeinek megtérítésére – *placet*

15.§ Ha a rágalmazás nagyon súlyos, a sértést elkövetőt egytől négy évig terjedhető száműzetésre kell ítélni. Ha a rágalmazásban vannak igaz dolgok is, akkor csak hat hónaptól két évig, a bűn súlyosságának arányában – *placet*

A nyomdász kötelességei:

16.§. I. A jelzett szerző azonosítására igazolásként csatolni kell a kiadott mű kéziratát, és pontos ismeretekkel kell rendelkezni afelől, hogy kinél van az eredeti – *placet*

17.§. II. Az impresszumban fel kell tüntesse saját nevét, a kiadás helyét és évét.

Placet azzal, hogy a fentnevezett köteles minden belföldön kiadott műből egy példányt beszolgáltatni.

18.§ Ha nem nyilvánvaló a szerző neve, nem kell, hogy a rendes bíró keresse, hacsak nem folyamodott előzőleg engedélyért. Ha ez az igazolás hiányzik, a szerzőkre vonatkozó büntetést róják ki rájuk.

19.§ Aki meghamisítja, vagy eltitkolja a nevét, a nyomtatás helyét és évét, az büntettessék kétszáz *once* fizetésére, melyet az adott közösség kegyes mű kiadására fordít.

Placet, valahányszor a bűn nem vegyül más vétségekkel, mert akkor a nagyobbik bűn szerinti büntetés alá vettessék.

20.§ Minden sérelmet szenvedett személynek jogában áll titlakozni a rendes bíránál – *placet*

21.§ Az ilyen bíráknak be kell tartaniuk a büntetőbírákra vonatkozó életben lévő rendelkezéseket – *placet*

22.§ Ha megtalálják az elítélt szerzőt, ki kell róni rá a fentebbi büntetéseket. Ennek fokozata legyen arányban a bűn súlyosságával, ezt a bíró döntse el, ameddig az új büntetőtörvénykönyv nem szabja meg pontosan a fentebbi bűnök fajtáit és mértékeit, és az azoknak megfelelő büntetéseket, addig pontosítás híján a fentebbi fejezet megállapításai érvényesek – *placet*

23.§ A szerző neve alatt ki kell nyomtatni a kiadóét is, illetve azokat, akik szerző hiányában részt vettek az eredeti kézirat kinyomtatásában – *placet*

24.§ A vallási témájú művek, mint az fentebb megállapíttatott, nem nyomtathatók ki az illetékes püspök előzetes engedélye nélkül, és ugyanannak van joga elutasítani is azt; az érdekeltek a metropolitához fordulhatnak; a rendes eljárás második lépésként a királyság bírájához; harmadik lépésben, más forma szerint az ügyet első fokon a királyság bírájánál lehet kezdeni, másodfokon az illetékes bíróságnál.

25.§ Ami a vallási könyvek püspökök általi átnézését illeti, nem lehet semmiféle előítélettel viseltetni a Szicíliai monarchia királyi jogaival, és kiválóságával szemben.

Placet, de az ilyen könyveket be kell mutatni még a bíróságnak is, hogy a végrehajtó hatalom végezze el a felülvizsgálatot.

A polgár szabadsága, jogai és kötelességei

I. fejezet

Minden szicíliai polgárnak korlátlan joga van beszélni bármilyen politikai témáról, panaszt tenni a jogtalanságok miatt, vonakodás nélkül jelenteni a hatóságoknak a kémeket, és büntetés

veszélye nélkül bármilyen dologról beszélni. Azokat büntessék szigorúan, akikre rábizonyult, hogy összeesküvésben vettek részt.

Placet, de szabályozni kell azt is, hogy legyen tilos minden olyan beszéd, melyet a sajtó szabadságáról szóló rész 1. és 6. paragrafusa tilt, vagyis amelyek arra irányulnak, hogy népi lázadást, vagy összeesküvést indítsanak.

II. fejezet

Minden szicíliai polgárnak joga van ellenállást tanúsítani bárkivel szemben, aki jogtalanul erőszakoskodik, vagy erőszakkal fenyegetőzik vele, vagy személyes méltósága ellen vét: ezzel kapcsolatban nem ismernek el más bírákat, csak akiket a jog elfogad.

Placet, de csak abban az értelemben, ahogyan azt a Bírói Hatalomról szóló I. Fejezet 25., 26. és 27. paragrafusa leírja.

III. fejezet

Egy bármely osztályból való szicíliai polgár nem gyakorolhat egynél több jövedelemmel járó közhivatalt, az alattvalóknak tilos állást halmozni.

Placet, de ez csak a mai naptól lép életbe, és nem vonatkozik azokra, akik jelenleg rendelkeznek több hivatallal.

IV. fejezet

Mivel a törvény nem állapítja meg pontosan, melyek a tisztán és nyilvánvalóan szükséges büntetések, ezért egyetlen szicíliai polgár sem büntethető, csakis a megállapított jog erejével, melyet a bűnökre előzetesen kihirdettek, és törvényesen alkalmaznak.

Placet azzal, hogy az aktuális törvények fennmaradó részét bele kell foglalni az új kódexbe.

V. fejezet

Minden tulajdonos szabadon vadászhatja jogos földbirtokát, ezért falat is építhet, ha ez legalább nyolc arasz[1062] magas.

Placet ez úgy értendő, hogy a vaddisznó, a szarvasok, a dámvadak és őzek vadászata ebből ki van véve, mert az királyi jogon Őfelségét illeti ezen a földön; ezért továbbra is maradjon érvényben Jakab király Törvénykönyve, mely a VI. Fejezetben átirattatik, és az is maradjon érvényben, hogy mindenki őrködjék a vadászaton, az érvényben lévő törvények szerint, és azon módosítás szerint, melyek az új kódexbe belefoglaltatnak.

VI. fejezet

A mai naptól kezdve a magánszemélyek földbirtokán nem lehet a vadászati jogot a királynak, vagy más hercegeknek és uraknak fenntartani; éppen ellenkezőleg, tekintessék ezentúl úgy, hogy a vadászat tartozzék a tulajdon szent jogához. Az említett fenntartást illetően megerősítve figyelembe kell venni Jakab király 28. capitulumát, a következő módon:

„A legnagyobb szigorúsággal megtiltatik Legmagasabb Felségünk, valamint bíráink és Kúriánk hivatalnokai, illetve mások által, hogy ezt tegyék a magánföldbirtokok erdőiben (úgy mint a banditák). És, az ilyen erdők érdekében Kúriánk, és az említett erdők felügyelői és őrei senkit se zaklathassanak földjük művelésében, illetve termésüknek betakarításában, és semmiféle okból nem követhetnek el jogtalanságot."

Placet azzal az elvvel, hogy csak július végétől (lehessen vadászni), mikor befejeződik az aratás.

VII. fejezet

1.§ Sem az államkincstár, sem az egyház, sem a község, sem egyéb privilegizált testület, vagy személy nem követelhet vagy élvezhet semmiféle okból semmiféle előjogot, privilégiumot vagy megkülönböztetést; minthogy az ügyekben mindig egységesen kell eljárni, és mindig ugyanúgy kell azokat lefolytatni, és elbírálni, minden egyes személy ügyét, mindenfajta megkülönböztetés nélkül.

Fenntartjuk fentebb, és a jelen fejezet következő négy paragrafusában kinyilvánított királyi véleményünket a kérdésről, mivel az említett paragrafusok teljes és tökéletes megfogalmazását

---

[1062] Az olasz szöveg a palma (tenyér) mértékegységet használja, ezt a magyarra leginkább a hagyományos arasz (kb. 20 cm) jelentéssel lehet fordítani.

adják a kérdésnek az új kódexben, mely az Angol Alkotmány mintájára lesz egységesítve, és különös tekintettel a kincstár előjogaival foglalkozik.

2.§ Maradjanak eltörölve a főrendek kincstári előjogai, de lépjenek újra életbe bizonyos privilégiumok, melyeket régebben az államkincstár élvezett, és egyes törvények és statútumok, melyeket a Parlament módosított, s melyek ellentétben állnak a jelen eltörléssel; és különösen azokat kell eltörölni, amelyek a következő szabályokban állnak: X. Pragmatica, a De officio magistrorum rationalium II. Titulusának 22. §-a, a VII. Pragmatica III. Titulusa, a De officio conservatoris regii patrimonii, és a Pragmatica I. X. Titulusa, De officio perceptorum 16. §.

3.§ A kincstár ügyészei és ügyvédjei ne tudjanak beavatkozni semmilyen közösség vagy korporáció, vagy bármely magánszemély vagyonába az igazságszolgáltatás precedensértékű döntése, vagy egy bíró, vagy tisztviselő formális ítélete nélkül, ami a jelen Alkotmány értelmében rájuk tartozik; és ismételten ne lehessen senkinek a javait elfoglalni, még illetékes hatóságnak se bírói ítélet, vagy az említett hivatalok törvényes jogcíme nélkül.

4.§ Végezetül a kincstár nem élvezheti a bérletek hasznát, bármiféle forrásból vagy eredetből, bármilyen módon jutott is hozzájuk, és bármiféle privilégium, vagy szokás alapján élvezte is, vissza kell adja azokat, ennek érdekében a Parlament megszüntet minden ezzel ellentétes tartalmú törvényt vagy határozatot.

5.§ Az egyház, a községek, és bármi más korporáció, vagy személy, melyre eddig privilegizáltként tekintettek, fosztassék meg attól, és az új polgárjogi kódex meg kell hozza az ezzel kapcsolatos szükséges intézkedéseket.

VIII. fejezet

Minden szicíliai polgárra úgy kell tekinteni, mint aki direkt, vagy indirekt módon a törvényhozó hatalom résztvevője, és ezért nem ismernek el más hatalmat maguk fölött, csak a törvényesen megalapítottat.

Veto az első részre, az viszont *placet*, hogy a törvényesen megalapított hatalmon kívül mást nem ismernek el.

IX. fejezet

Minden szicíliai polgár el kell ismerje a királyság Alkotmányát, és minden abba foglalt törvényt; és ez kötelező az egyházközségekre, a helyi hatóságokra, és az 1812-es Alkotmány minden utasítására, melyek annak bármely részéhez és bármely közösséghez tartoznak; és hasonlóképpen el kell ismerjék az egyetemek, a nyilvános- és magániskolák, és évente kétszer fel kell olvassák az alkotmányt – *placet*

X. fejezet

Minden szicíliainak, mivel direkt, vagy indirekt módon hatalma van részt venni a törvényalkotásban, szüksége van az írás és olvasás ismeretére, és 1830 után egyetlen szicíliai sem szavazhat a választásokon, aki nem tud olvasni – *placet*

XI. fejezet

Az a szicíliai polgár, aki mindmáig nem oltatta be fiait himlő ellen, sem direkt, sem indirekt módon nem vehet részt a törvényalkotásban, és a városi tanácsokból is eltávolítandó.

Mivel ezt már egyszer kivették a városi tanácsokat bemutató jegyzékből, *veto*.

XII. fejezet

Egyetelen szicíliai sem utasíthatja el, hogy felkért bíró legyen, csakis rokoni érintettség esetén – *placet*

XIII. fejezet

Egyetlen szicíliai sem vethető alá más hatalom szolgálatának a király engedélye nélkül; ebből következőleg nem foghat fegyvert hazája ellen, ellenkező esetben olyan büntetésnek vettetik alá, melyet majd az új büntetőkódex fog rögzíteni – *placet*

A feudalizmusról, a feudális jogokról és terhekről

I. fejezet

1.§ A hűbériség eltöröltetik, amint azt az Alkotmány XII. Cikkelye meghatározta, és Őfelsége szentesítette, és minden közösség minden lakója egyenlő jogokkal és feltételekkel éljen, és a királyság egész lakossága a királyság közös joga alá tartozzék – *placet*

2.§ Szakadjon vége minden bárói joghatóságnak, ne lehessen többé semmmiféle kiváltságra sem hivatkozni, szűnjön meg minden tiszta és kevert hatalom, a tulajdonosok kártérítése nélkül – *placet*

3.§ Ezzel kapcsolatban mentsék fel a bárókat mindannak terhétől, mely a földbirtokuk őrzéséből, az azzal kapcsolatos bírói kötelezettségekből következik, és a tolvajok felelősségre vonására a fogdák és börtönök fenntartásával kapcsolatos, mindezek felmerülő költségeitől, melyek jelentős éves terhet képeztek.

Placet azzal, hogy a bárónak a börtönök fenntartását a községekre kell hagyniuk, hogy azokat saját eszközeikkel tartsák fenn, a saját hasznukra, ugyanekkor minden egyetemnek előre kell erről gondoskodnia; és hogy a tolvajok maradjanak az illetékes kapitány fennhatósága alatt, ezek legyenek kötelesek a vidéken és a kincstári birtokokon erről gondoskodni, amíg a hadseregkapitányi státusz nincs pontosítva.

4.§ Ennek következtében szűnjék meg a bárók alkalmazása az udvari főjegyzői hivatalban, a *baiulo*-iban (adóbeszedő), a *catapano*-iban[1063] (városi kormányzó), és a főúri igazságszolgáltatásból származó egyéb hivatalokban. Az ezen hivatalokból származó adóbevételek maradjanak az állam hasznára, az igazságszolgáltatás szükséges adminisztrációs költségeire: ezáltal a főjegyző nem fog függeni az úri jogtól, csak visszterhes ügyekben; ilyen esetekben tőkéjét meg kell téríteni - *placet*

5.§ A továbbiakban ne tartozzék a feudális jogok közé a katonáskodás, az invesztitúra, a *relievo*, a kamarahaszna, a feudális *tari,*[1064] a tized, az éves ajándékok, a kegyelmi jog, és ami bármilyen jogcímen feudális jognak számított – *placet*

6.§ Szakadjon vége a feudum természetének és formájának, minden feudális tulajdonnak, jognak és kiváltságnak, de fenn kell maradjon, megfelelő engedély alapján az allodiális tulajdon, és más tulajdonjogok – *placet*

7.§ Maradjon fenn minden cím és rang, amely a feudális állapotból származott és élveztetett; és háramoljék tovább az örökösökre is.

Placet, beleértve azokat a címeket is, melyek nem az eltörölt feudális jogokhoz tartoztak.

II. fejezet

1.§ A Parlament, megfelelően a fentebb megállapított elveknek, és az Alkotmány alapjai XII. Cikkelyének magyarázata szerint kinyilvánítja, hogy a bárói kéz előjogának szakadjon vége; de minden, bármiféle természetű földbirtok legyen hitelképes, legyen elkobozható, és legyen elidegeníthető abban a pillanatban, amint a vámokat, adókat, a földadót és állatadót, az adott helyen szokásos bíráskodási kötelezettséget rendezték, és a jog védi a zálogot, a hitelezőt és az adóst is – *placet*

2.§ A kínvallatás és kínzás, melyet az úri jog gyakran alkalmazott, kártalanítás nélkül töröltessék el. És ezzel együtt töröltessék el a tyúk-ajándék, a füstadó, a fuvarozás, a báró családjának szállítási kötelezettsége, mindenféle termék elővásárlási joga, és minden személyi szolgáltatás, és minden szolgálat, amely a vazallus-úr viszonyból származott – *placet*

3.§ Hasonlóképp kártalanítás nélkül szakadjon vége a malom- és olajprés-monopóliumnak, és hogy ott, bárói tulajdon lévén, a városiak ne őröltethessenek, ne készíthessenek kenyeret, és ne süthessék ki azt, hogy ne kerülhessék el a saját vendégfogadóit, raktárait és kocsmáit, és a *zagato* jogot,[1065] hogy ne lehessen élelmiszert és italt eladni, csak a bárói kocsmákban, és a hasonlóakat, melyeket mind az úri előjog alapított meg, a báró hatalmából – *placet*

[1063] A baiulo adószedő, a catapano pedig bizánci eredetű szó, városi kormányzót, adminisztrációs vezetőt jelent.

[1064] Relievo, tarí: Szicíliában használt járadék-félék. A tarí eredetileg arab, majd normann-kori aranypénz neve, az aragóniai korban ezüstpénz volt.

[1065] Zagato: kenyérsütés monopóliuma.

4.§ Legyenek azonban kártalanítva, mint minden más magánszemély a fentebb leírt úri jogok és a monopóliumok után, ha azok a báró és a község, vagy magánszemélyek szerződéséből, vagy bírói ítéletből erednek – *placet*

5.§ Nem lesz megtiltva a lakosságnak, hogy a régi szokásokhoz ragaszkodjon, és a bárói monopóliumokkal kapcsolatos szerződések törvényes formáihoz, mely ítéletek az említett bárónak kedveztek, és ha nem bírói ítélet hozta azokat, szabadíttassék fel a kompenzáció alól; legalábbis, ha ezek nem irányulnak semmilyen új jogcím létrehozására – *placet*

6.§ Hasonlóképpen a Királyi Szentesítés napján töröltessék el mindenféle elnyomó jog, mely az ország bármilyen egyesülésekbe tömörült lakosságát érinti, és a titkos jövedelmek, melyeket közönségesen sötét jogoknak neveznek, az italra, füstre, olajprésre, és egyebekre, a fentebb megállapított elveknek megfelelően – *placet*

7.§ A fentemlített jogok, a megválthatók és a monopóliumok legyenek a közösségek és magánszemélyek akarata szerint megválthatóak; azokban az esetekben, amikor a 4. paragrafusnak megfelelően helyt kell adni a kártalanításnak. – *placet*

8.§ Ezt úgy hajtsák végre, hogy ésszerűen, a birtok termésének 5%-át adják át, amikor az beérkezik, ezáltal szűnjék meg a monopólium, ezt pontosítani kell, s ez történjék a törvényes bírói ítéletek felhasználásával, és az utolsó tíz év átlagos eredményeinek figyelembevételével; vagy ettől eltérve, felülbírálva a jog szerinti megváltást, az éves szolgáltatást pénzben kell megváltani, melyet törvényesen bírál el egy szakértő, az utolsó tíz év átlagának figyelembevételével. És amíg a kártalanítások folynak, fel kell függeszteni minden újítást – *placet*

9.§ Bármilyen elvett úri kiváltság, azonban maradjon a községek és polgárok joga, például a malmok, olajprések, sütödék, raktárak, kocsmák és egyebek alapításának és használatának joga; mindazonáltal maradjon sértetlen, és őriztessék meg minden olyan bárói jog, mely ésszerűen a földbirtokhoz tartozik, úgymint a folyók és vízesések és egyebek tulajdonjoga, a megfelelő szerződések szerint – *placet*

10.§ Az elnyomó jogokat, amelyeket Őfelsége helytelennek nyilvánított, a fentebbi módon kártalanítsák, amint a Parlament a többi kártalanítás esetében tette – *placet*

III. fejezet

1.§ A Parlament az egyenlőség elvét alkalmazza a kártérítés mértékének megállapításában, hogy miként számolják fel kártérítés nélkül a teljes mértékben elnyomó jellegű úri kiváltságokat, melyeket töröljenek el teljesen, jóvátétel nélkül, lévén, hogy a polgári használatban teljesen elnyomóak, melyek azok, amelyeket a bárók jogalappal gyakoroltak, mint favágás, legeltetés és közlegeltetés, makkgyűjtés, a vetésterület elfoglalása és kijelölése meghatározott területen, és egyéb szolgálatok, az aktív és passzív fogyasztás, melyekről megállapíttatott, hogy visszaélések, és ellentétesek a javak szabad forgalmával – *placet*

2.§ Legyenek kártalanítva, de bírói ítélet alapján polgári használatra bocsátva a hagyományosan a báró és közösség, vagy magánszemély közös tulajdonában lévő birtokok – *placet*

3.§ Legyen a fenti, megváltható javaknak szabad gazdasági használata. Közös tulajdonjog esetén kedvezmény illesse az ipart, és tehermentesítsék a magánszemélyeket, az erkölcsi testületekkel és magánszemélyekkel szemben – *placet*

4.§ A felszabadítás olyan módon kell végrehajtani, hogy ésszerűen, az utolsó tíz év átlagának összegében a termés 5%-át fizessék meg, szakértő törvényes ítélete szerint; és a jogtól eltérve, döntőbíró által elbírálva a polgárnak ne kelljen pénzbeli kártérítést adnia az éves szolgáltatásért, hanem ezt is szakértők, törvényesen ítéljék meg, az utolsó tíz év átlagában.

És szintén kártalanítás nélkül szüntessenek meg minden újonnan bevezetett szokást.

5.§ Bármilyen forrásból származó, bármilyen régi elnyomó jog, legyen az magánjellegű, vagy monopólium, a fentebb megállapított szilárd feltételekkel töröltessék el, és kártérítése történjék megegyezés szerint – *placet*

IV. fejezet

1.§ A Parlament kívánságára, és az ország nagyobb hasznára avégett, hogy a fenti rendelkezéseket hatékonyan lehessen végrehajtani, minden főúri elnyomó jog, mely bármelyik

polgárra nehezedik, töröltessék el a polgári használatból, ennek végrehajtásával a bíróságoknak és hivataloknak Őfelsége szentesítése után azonnal foglalkozniuk kell, meg kell vizsgálniuk, az érdekelteket, és meg kell tudniuk, milyen jog, teher, szolgáltatás volt polgári használatban, ezeket az egész lakosság számára töröljék el, és a fenti törvénycikkek szerint hajtsák végre a kártalanítást – *placet*

2.§ A megismert helyzet szerint, a fentebb meghatározott elveknek megfelelően, kártérítés esetén, az érdekelt felek egyetértésével, és azok legnagyobb kényelmére kell a kártérítést rendezni – *placet*

V. fejezet

1.§ A Parlament elismeri, hogy az erdők és ligetek fejlesztése és nagyobb haszna érdekében, az ilyen birtokok szabadon használtassanak, egy olyan törvény által, mely kinyilvánítja az ilyen birtokok szabad használatát, és azon belül is kiemelten a megegyezés szerinti favágást, fenntartva azokat a magashegyi erdőket, amelyekben tölgy, fenyő, *zappino*[1066] és magyaltölgy található; ez az új törvénykönyvben majd úgy legyen pontosítva, hogy a tulajdonost érdekeltté tegyék az ilyen erdők megőrzésében, hogy a magashegyi erdők dúsan tenyésszenek, és igen dícséretes módon az egész nemzet javára szolgálhassanak.

Placet, de tekintettel az erdők művelésének javítására, mely nagyon fontos egy tengerparti országnak, hasznos lesz, ha a birtokosoknak megengedik bármilyen fajtájú fa szabad adásvételét, egy, a kormánnyal kötelezően kötendő szerződéssel, hogy a kívánatos, építésre szolgáló fákat a kormány képes lehessen beszerzeni; kívánjuk, hogy a Parlament vegye ezt a fontos célt figyelembe.

2.§ Az említett kódex hozzon létre büntetőtörvényeket a tulajdon elleni minden vétségre, és ebből ne hiányozzék az említett, közhasznú erdők irtása – *placet*

A hitbizomány eltörléséről

1.§ A hitbizomány, illetve annak bármilyen helyettesítése, mind általában, mind egyedileg, melyek a legutóbbi életben lévő akarat szerint léteznek, mint például a gyámság, töröltessenek el a Királyi Szentesítés napján.

2.§ Ennek következtében, a régi hitbizományokat illetően bármiféle helyettesítés is jött létre eddig, az tekintessék semmisnek, veszítse hatályát, és mindezen javak maradjanak jelenlegi tulajdonosuk szabad birtokai, az eme javaslat által leírt módon.

3.§ E törvény szentesítése után az alábbi rendelkezéseket kell megtenni, ha jelenleg élő személy halála után igazolják, hogy hitbizományi javain helyettesítés, vagy bármilyen más, örökséggel, ajándékozással, vagy visszatérítéssel kapcsolatos kötelezettség van, tartsák vissza javai egyharmadát: a hitbizomány, a helyettesítés, vagy kötelezettség a visszatartás szempontjából semmisnek, hatályát vesztettnek tekintendő, és a javak szabad jogcímen maradjanak az első örökösre vagy megadományozottra, és az szabadon adhassa el azokat, tetszése szerint.

4.§ Az ilyen , hozományként adományozott föld, amelyre a hitbizománnyal kapcsolatban utaltunk, és bármi más, ehhez tartozó, amelyek jelenleg nagybácsi, nőtestvér, fiú vagy unokaöccs, illetve más leszármazottak birtokában lévő hitbizományi javak, maradjanak mindörökké jelenlegi birtokosuk tulajdonában, aki tetszése szerint rendelkezhessék azokkal.

5.§ A katonai életjáradékok, és más, fentebb említett javak, melyeket a nagybácsi, testvér, fiú, unokaöccs és más leszármazottak a hitbizományi javakból birtokolnak, maradjanak mindörökre jelenlegi birtokosaik tulajdonai, akik szabadon rendelkezhessenek azokkal.

6.§ Akinek jelenleg a rokonságon kívülről van ilyen katonai életjáradék, vagy hozomány a birtokában, mely egy hitbizomány része, vagy bármilyen más okból rendelkezik ilyen birtokkal, legyen az az ő örök birtoka, szabad kezelhetőséggel, tetszése szerint használva azt, mivel mindenképpen abszurd és barbár dolog az, hogy a feloszthatatlan feudális birtokok teljesen kiszorítják a másodszülötteket, akik még egy rögöt sem birtokolhatnak abból.

[1066] Fenyőfa-féleség

7.§ A hitbizományokat eltörlő törvény Királyi Szentesítésének napjától kezdve mindenki szabadon irányíthassa saját birtokát és rendelkezhessék azzal. Halála után törvényes fiaira szálljon, akik a közjog szerint járjanak el; de ezt a megszorítást nyilvánosságra kell hozni az új kódexben, mely majd végleges rendezést hoz.

8.§ A szabad rendelkezés főrendek esetében az alábbi korlátozás alá esik:

A törvény 4. cikkelye értelmében a törvényhozó hatalomban a főrendek állandó és elidegeníthetelen helyet birtokolnak, ezért a Parlament úgy rendelkezett, hogy a főrendek tartsák és őrizzék meg örök adományként rangjukat, adományként kapott összes javaik tisztán negyedrészét, melyeken jelenleg valamilyen teher nehezedik, és jelenleg a hitbizományi feltételek alá esik; a javaknak ez a negyedrészét családi alapnak kell tekinteni, melyet azonban a majorátus elvei alapján kizárólag a főrend birtokol, és ez maradjon elidegeníthetetlen anélkül, hogy az említettek, bármilyen okból is eladhassák vagy elidegeníthessék, és szolgáljon a fiak táplálására.

9.§ A főrendeket állandó és örökletes rendnek kell tekinteni, ahol a majorátus tisztán vérrokon férfiágon, az elsőszülöttség szerint öröklődik mindörökké.

10.§ Férfi leszármazottak hiányában az a nő örökölje a főrendiséget, aki a fenti szabályok értelmében a vérrokon elsőszülött.

11.§ A jelenlegi tulajdonosok, akik a jelen törvény értelmében a hitbizományt élvezik, a hitbizományi javak szabad és tehermentes tulajdonosai lesznek, és köteles rész lesz a fent említett elidegeníthetetlen javakon kívül annyi, amennyi kiszámíthatóan, a római jog szokásai szerint a törvényes fiaikat illeti az apa halála után; és fiaik számától függően, aszerint, hogy többen vagy kevesebben vannak, törvényes fiaira a legnagyobb körültekintéssel lesz az apa köteles a jelenlegi hitbizományi javaknak kétharmadát megőrizni, mely majd a római jog szabályai szerint osztatik fel.

12. § Mindazonáltal minden apának joga van a maradék egyharmad eladásához adásvételéhez, elidegenítéséhez, elzálogosításához, etc., (ebből azonban mindig kizárva a főrendi negyedet, melyet előre ki kell szakítani a hitbizományi javakból), azonban minden elidegenítési lépésről jogában áll a fiaknak, vagy azok kurátorainak érdeklődni az említett kétharmad miatt, melyet a legitim módon meg kell őrizni, a fennmaradó pedig legyen szabad adásvétel tárgya.

Azonban az ilyen kötöttségek akkor kötődjenek a kétharmad apai részhez, ha az apa házas állapotban van, vagy ha fiai előző házasságából származnak; ekkor ismét csak kétharmadnyi elidegeníthetetlen részt fenn kell tartani, melyet a halál után a törvényes testvérek, illetve azok fiai között szétosztanak, és ezek között szabadon ágazzék szét a vagyon, megfelelő részekre osztva, és teher nélkül.

13.§ A házasságban élő fiakat és lányokat, akik ettől kezdve törvényes örökösökként vannak bejegyezve, a következő illeti apjuk halála után; megtarthatják birtokaikat és jövedelmeiket, amelyet ki kell számolni a megőrzött kétharmad részből, bárki is formál igényt az említettekre.

14.§ Tekintettel kell lenni a királyság összes nemeseire, és azokra, akik az elsőszülöttségi jog révén apáik javainak egynegyedével rendelkeznek, ezáltal tartván fenn nemes családjukat. A későbbi leszármazottaknál tartsák fenn a szabadságot, és a római közjogot.

15.§ A tulajdonlás visszaperelése, érvénytelenítése, és a régi hitbizományra, melyből a felek már régebben kivették részüket, vonatkozó perújrafelvételi ügyeket egy éves szünet után kezdjék újra, elegendő lesz egy idézést benyújtani az említett bíráknál, az új kódex által rögzítendő szabályok szerint. Abban az esetben, ha a követeléssel fellépők közvetítőt kérnek fel, az első, egyetemes eltörléskor igazolt hitbizományi javak esetében, majd az új kódex által megállapított szabályokat kell alkalmazni.

Miután a legkomolyabban megvizsgáltuk a jelen törvény valamennyi cikkelyét, kinyilvánítjuk, hogy a jelenlegi hitbizomány reformját engedélyezzük; de azt is kijelentjük, hogy nem fogjuk jóváhagyni azt, amíg a Parlament nem mutat be a tárgyról olyan törvénytervezetet, amely teljes mértékben megfelel az angol Alkotmánynak.

II. Rész: A végrehajtó hatalom

I. fejezet

1.§ Kizárólag a király joga, hogy a szicíliai nép képviseletében nyomást gyakoroljon külső hatalmakra – *placet*

2.§ Ami a háború és béke ügyét illeti, hasonlóképp ő ítéli meg a külső hatalmakkal történt bármiféle javaslatot, egyezményt, vitát, olyan feltételekkel, amelyek direkt vagy indirekt módon nem ellentétesek e királyság Alkotmányával – *placet*

3.§ (A király joga) Tanácsának létrehozása, amely álljon négy államtitkárból, és legalább két tanácsosból, de létszámuk nem érheti el a tizenkettőt, beleértve az említett titkárokat, akik az említett tanácsnak hivatali idejük alatt tagjai. Szintén Őfelsége ítéli meg, hány államtanácsost választ, de ezek kötelezően kizárólag szicíliai születésű, érdemes és megbízható emberek lehetnek.

Placet abban az értelemben, hogy a külügyi- és a belügyi államtitkár, illetve a királyi kegy révén az igazságügyi, legyenek természetszerűen tanácsosok; az összes többiről mi dönthessük el, akarjuk, vagy nem akarjuk; mint ahogyan a főrendekről is mi dönthessük el, meghívjuk-e a tanácsba, vagy sem.

4.§ Őfelsége köteles összehívni teljes tanácsát a fontosabb ügyekben, és különösképpen akkor, ha hadüzenetről van szó, vagy békekötésről, vagy egy külső hatalommal történő tárgyalásról – *placet*

5.§ A Parlamentnek mindig joga van elszámolást, vagy magyarázatot kérni a végrehajtás bármely tettéről, büntetőeljárást indítani a miniszterek, illetve a tanács tagjai ellen, valahányszor működésüket az előjogokkal, vagy a nemzet érdekével ellentétesnek találja – *placet*

6.§ Őfelsége joga, hogy kizárólag szicíliai személyek közül négy államtitkárt nevezzen ki, és a királyi titkárságok megfelelő igazgatóinak, a különböző hivatalok alkalmazottainak, és az alárendelt hivatalokba is kizárólag szicíliait választhat.

Placet a jövőre nézve, de a jelenlegi alkalmazottakra nézve nem.

7.§ A tiszteletbeli hivatalok betöltői, akik az Udvarnál viselnek tényleges hivatalt és méltóságot a lovagok rendjéből, törvényesen, és a megszokott módon nemesi rangú személyek legyenek.

Placet, és maradjon továbbra is a mi döntésünkre bízva, hogy hány új udvari hivatalt akarunk, és a tiszteletbeli rangok adományozása is a tetszésünkre legyen bízva.

8.§ A Parlament jóváhagyása legyen szükséges minden jutalmazáshoz és nyugdíjazáshoz, ezeket olyan személyek kapják, akik az állam, illetve hazájuk szolgálatában szerztek érdemeket – *placet*

9.§ (A király joga) A pénz verése, anélkül, hogy annak súlyát és címletét, vagy bennefoglalt értékét megváltoztatnák, ez csak a Parlament hozzájárulásával történhet.

Placet, fenntartva azonban, hogy a pénz forgalmát felfüggeszthetjük, ha azt alkalmatalannak találjuk, és hogy megengedhessük külső pénz bevezetését, a királyság pénzének értékéhez rögzített árfolyamon.

10.§ (A király joga) Szicília teljes szárazföldi és tengeri haderejének szervezése és vezetése; mivel a király tekintendő azok főparancsnokának – *placet*

11.§ (A király joga) Minden, a királyi patronátus alá tartozó egyházi benefícium, minden katonai rang, és minden katonai és polgári hivatali kinevezés megerősítése, de csakis szicíliai személyek számára, valamint a tanácsosoké, akik szükségszerűen részt vesznek a Parlament törvényeinek végrehajtásában.

Placet; de az összes többi egyházi kinevezés is kizárólag Őfelségére tartozzék.

12.§ A Parlament jóváhagyása kell új testületek megalapításához, valamint az intézmények diplomáinak és szabályzatainak elfogadásához – *placet*

13.§ (A Király joga) A nemzeti kül- és belkereskedelem felügyelete, valamint minden közmű és –intézmény, mint az utak, a posta, a hidak, csatornák, kikötők, börtönök, kollégiumok, de ezek tartozzanak mindig a Parlament döntései alá, Őfelsége szentesítésével – *placet*

14.§ A kegyelem gyakorlása, vagy az ítéletben megállapított büntetések enyhítése olyan esetekben, amikor a király ellen magántermészetű vétséget követtek el, és a sértett fél kártérítése már megtörtént úgy, ahogyan azt az új kódex majd tartalmazza.

Placet azzal, hogy minden közvétekre lehessen kegyelmet adni, ha az nincs ellentétben az Alkotmánnyal.

15.§ (A Király joga) Arról gondoskodni, hogy a miniszterek, és általában, a közügyek adminisztrációjának minden tagja, teljesítse kötelességét; kérjen tőlük elszámolást, és gyűjtsön információkat azok viselkedéséről; figyelmeztesse őket, ha kevéssé dicsteljes hivatali viselkedésük; és büntessék meg azokat, akik a fennálló törvényekkel ellentétes tetteket hajtanak végre, felelős tisztségviselői hatalmuk felhasználásával – *placet*

16.§ (A Király) Gondoskodjék az ítéletek végrehajtásáról, azoknak törvényes gyakorlatáról a törvényes tisztviselők hatalma által – *placet*

17.§ Töröltessék el az az ingerlő rendszer, amely jelenleg megfigyelhető az államtitkárságok esetében, a folyamodványok kezelésével kapcsolatban, amikor a miniszterek közbenjárását kérik az egyes vitás bíróság előtt lévő ügyekben, és úgy találtatik, hogy ez az Őfelsége által szentesített bírói hatalom függetlenségét érinti. Amikor majd ezt a kérdést rendezik, ezen cikkely hatályánál fogva egyetlen miniszter sem lesz feljogosítva a bírói döntésben való részvételre, és a magánszemélyeknek a különféle bírákhoz kell fordulniuk.

Placet, olyan értelemben, ahogy ezen fejezet 15. cikkelye a végrehajtásról megállapította.

18.§ A király alkalmazhatja a régi jutalmazásokat, megfelelő államtitkárain keresztül, akik azonban mindig a Parlamentnek felelősek; ezek kötelesek még akkor is bocsánatot kérni vétkeikért, ha azokat Őfelsége parancsára követték el – *placet*

19.§ A Parlament fenntartja magának a jogot, hogy a végrehajtás bármely tettével kapcsolatban petíciókkal és tiltakozással élhessen; és Őfelsége mindig köteles azt figyelembe venni – *placet*

II. fejezet

1.§ Nem ellentétes a király főparancsnoki szerepével, hogy nem alkalmazhat, és nem tarthat fenn Szicíliában sem szárazföldi, sem tengeri haderőt a Parlament jóváhagyása nélkül.

Placet – kivéve a szerződéssel itt tartózkodó külföldi csapatokat.

2.§ Őfelségének nincs arra hatalma, hogy akár egyetlen szicíliait is kényszeríthessen a szárazföldi, vagy tengeri seregben való szolgálatra.

Placet – de ilyen esetben a Parlament egyetértése kell.

III. fejezet

1.§ A nemzet bevételei, és bármiféle javai tartozzanak Őfelsége kormányzata alá, a pénzügyminisztérium, és a pénzügyi tanács közreműködésével, az alább szabályozandó feltételekkel.

Placet, a feltételeket az alábbi paragrafusok fogják módosítani.

2.§ Ezennel szűnjék meg a királyi Küldöttség, és a Királyi Birtokok Bírósága, minden alárendeltjükkel egyetemben.

Placet, de csak 1813. szeptember 1-el. Ugyanakkor a kincstárral kapcsolatos bírósági ügyeket az aktuális pénzügyminisztérium vigye tovább, a kincstári- és magánbirtokok ügyvédjének segítségével, mivel e célra nem szükséges új bíróságokat és hivatalokat létrehozni, és a Parlamentben kell javaslatot tenni új kincstári bíróság létrehozására, az angol Alkotmány mintájára avégett, hogy a közbevételeket minél pontosabban igazgathassák.

3.§ Az említett adminisztráció szabályozása az alábbiak szerint történjék:

Őfelsége köteles legyen négy főkamarást választani, akik a pénzügyminisztérium igazgatása és felügyelete alatt fognak dolgozni – *placet*

4.§ Megbízatásuk ideje alatt a főkamarásokat csak Őfelsége akarata mozdíthatja el – *placet*

5.§ Ezen kívül Őfelsége négy alakamarást is választani fog – *placet*

6.§ Megbízatásuk ideje alatt az alkamarásokat csak Őfelsége akarata mozdíthatja el – *placet*

7.§ Egy főkincstárnok – *placet*

8.§ Egy főlevéltáros – *placet*

9.§ Egy ügyvéd – *placet*

10.§ Egy kincstári főügyész – *placet*

11.§ Huszonhárom titkár – *placet*

12.§ Huszonhárom levéltáros – *placet*

13.§ Egy titkárt minden egyes Szicíliához tartozó sziget számára, és a lakosság ama része számára, akik nem tartoznak egy kerületi központhoz sem.

Placet azzal, hogy az alkalmazottakat a Parlamentnek kell felügyelnie, hogy megkülönböztetett figyelemmel legyenek a közbevételek zökkenőmentes beszedésére.

14.§ Az ezen hivatalokba történő kinevezések legyenek örökre szólók, de elmozdíthatók hivatali mulasztás, vagy bármilyen más okból, mely a pénzügyminisztérium ellenére van.

Placet, azzal, hogy ezen hivatalok vezetői és alkalmazottai egyaránt a mi választásunk alapján kerüljenek ki, és a mi döntésünk alapján mozdíttassanak el; és minden, a jelen fejezetben leírt alkalmazott hivatalának azon kiváltságait és előnyeit élvezhesse, mely az angol Alkotmány szerint a kincstári alkalmazottakat megilleti.

15.§ Két főkamaráshoz egyenként nyolc kerület tartozzék, a harmadikhoz a csatolt szigetek, hogy az innen származó közbevételeket intézzék.

Placet, de az alájuk tartozókkal olyan hatalommal és jogosítványokkal bánjanak, hogy az a kormányzat, a kincstár hasznára váljék, amíg az új kódex meg fogja állapítani a joghatóságot, az angol Alkotmány elveinek megfelelően.

16.§ A negyedik egymagában felelős az államadósság törlesztéséért, származzék az hitelezőktől, kötvényjegyzőktől, bármilyen sokat adtak is – *placet*

17.§ A közjavak összes többi forrása, melyek nem tartoznak a körzeti hivatalok alá, hasonlóképpen a pénzügyminisztérium kezelése alá kerüljenek, a négy főkamarás által – *placet*

18.§ Minden főkamarás alá tartozzék egy-egy alkamarás, hogy a különböző feladatokban segítségére legyen – *placet*

19.§ A pénzügyi tanács álljon négy főkamarásból, elnöke pedig legyen a pénzügyi államtitkár. Az egyik alkamarás titkárként működjék közre. A teljes tanács hetente kétszer ülésezzék – *placet*

20.§ (A tanács) Minden döntésében és műveletében, a minisztériummal együtt a Parlamentnek tartozzék pénzügyi felelősséggel, és az büntethesse tagjait – *placet*

21.§ A főkincstárnok legyen az állam főpénztárnoka, és hivatalnokai a pénztári előírások alapján működjenek – *placet*

22.§ Az ő nevében könyveljék el, és fizessék ki az összes állami jövedelmet – *placet*

23.§ A főlevéltáros és hivatalnokai a saját irásukkal hitelesítsék a kincstár összes bevételeit és kiadásait, és 15 napi rendszerességgel mutassák be azokat a pénzügyminisztériumnak és a pénzügyi tanácsnak – *placet*

24.§ Az ügyvéd és a kincstári főügyész folytat le minden tárgyalást a kincstár és a rendes bíróságok között.

Placet, de az ilyen bíróságokat a Parlament megalapítja, akik majd rendelkeznek a döntés elsődlegességének kiváltságával, addig, amíg a Parlament az új kódexben nem formálja át azokat az angol Alkotmány szerint.

25.§ A különböző kerületekben is fel kell állítani az ehhez hasonló ügyvédi és ügyészi hivatalokat, amennyiben azok szükségesnek bizonyulnak.

Placet, a fenti fenntartásokkal.

26.§ A kerületi titkárok, a főkamarások rendeletei alapján adminisztrálják és beszedik a kincstár számára a jövedelmeket a saját kerületükben. Minden hónapban, katonai kísérettel az államkincstárba szállítják a begyűjtött összeget.

Placet annak fenntartásával, hogy a pénzügyminisztérium hatásköre maradjon az alkalmasnak tartott eszközök felhasználása.

27.§ A levéltárosok a palermói főlevéltárosi hivatalban kerületük ügyeivel foglalkozzanak – *placet*

28.§ A csatolt szigetek altitkárai saját kerületük titkára alá tartozzanak – *placet*

29.§ Minden kerület lakosságának altitkára a megfelelő kerület titkárának közvetlen alárendeltje, és ezek szedik be és juttatják el a megfelelő titkárhoz területük lakosságától származó nemzeti bevételt – *placet*

30.§ Minden kincstári kifizetést a palermói és messinai bank intézzen – *placet*

31.§ Az összes fent említett közhivatalnok nem fix fizetést kap, hanem mindazon összegek 5%-át, melyet a kincstár elismert és igazolt, ezt rangjuk és fáradozásuk arányában osszák fel közöttük, a pénzügyminisztérium javaslata, és a Parlament jóváhagyása szerint.

Placet az 5%-ra, de a felosztást pontosan meg kell állapítani.

32.§ A fenti dekrétumok erejénél fogva gyűjtsék össze a különféle hivatali archívumokat, és alaposan pontosítva szervezzék meg az új pénzügyi adminisztráció minden részletét, így a pénzügyi államtitkárnak legyen egy teljes terve minden alája tartozó téma kezeléséről, melyet majd a következő Parlament elé tesz jóváhagyás végett, vagy a megfelelő módosítások végrehajtására.

A végrehajtó hatalom alá tartozván, bízunk benne, hogy ezek a változtatások segítik majd a pénzügyek jobb adminisztrációját.

IV. fejezet

1.§ A Királyi Levéltár könyveit publikálni kell, a királyság jegyzője által.

Placet, de ezt meg kell előzze a hivatal főkamarásának engedélye, és ez az előzőleg megállapított szabályok szerint történjék, és ebben a kérdésben tartózkodni kell mindenféle újítástól.

2.§ A pénzügyminisztérium minden évben részletes beszámolót kell készítsen a Parlament számára a kincstár összes létező bevételéről. A Parlament a semmisségi esetekben leszavazhatja az említett minisztériumot, és szabálytalanság, hűtlen kezelés, vagy közpénzek sikkasztása címén megbüntetheti azt; a vádat mindig a Képviselőház indítja, a bírói eljárást pedig a Főrendiház folytatja le – *placet*

3.§ A pénzügyminisztérium felügyeletében egyenlő szerepe van a négy főkamarásnak – *placet*

4.§ A pénzügyi államtitkárok említett elszámolásait először a Parlamentnek kell bemutatni, majd ki kell nyomtatni, az egész nemzet tájékoztatására – *placet*

V. fejezet

1.§ Ebben a királyságban nem lehet semmiféle új hivatalt, vagy állást létrehozni a Parlament hozzájárulása nélkül, és csakis, ha az igazságszolgáltatás, vagy a közérdek megkívánja azt; és ezeket csakis rendes hatalommal rendelkező bírák és hivatalnokok tölthetik be és folytathatják; és hasonlóképpen, a mai naptól kezdve nem lehet semmiféle hivatalt feudumként eladni, vagy elajándékozni; ezeket mindig arra tökéletesen alkalmas személyekre kell ruházni, akik képesek az államot jól szolgálni.

Placet, fenntartva azonban Magunknak a jogot, hogy tetszés szerint hozhassunk létre olyan állásokat és hivatalokat, amelyekkel nem jár fizetés.

2.§ Azon hivatalokat, melyek jelenleg elidegenített állapotban vannak, a Parlamentnek legyen joga visszavásárolni, a tulajdonosok kárpótlásával, melyet (a hivatal) tíz éves, ésszerűen kiszámítható átlagjövedelmének arányában, annak 5%-ában állapítsanak meg.

Placet azzal, hogy a jövőben is a mi választásunk döntsön a helyettesítésről.

VI. fejezet

1.§ Az egyházi beneficiumokat, hivatalokat és méltóságokat, bármiféle természetű hivatalok, vagy állások legyenek is, mindenféle megkülönböztetés nélkül, beleértve a palermói érseket, és a Jeruzsálemi lovagrend tagjait is, nem lehet semmi egyébnek, csakis egyszerű szicíliainak tekinteni.

Placet azzal, hogy ezt a mai naptól fogva erősítjük meg.

2.§ Szicíliainak kizárólag az számít, aki Szicílián születik, szicíliai apától; valamint azok, akik Szicílián kívül születtek, de szicíliai apától, aki nem vált külföldi hatalom alattvalójává.

Placet, de azokat is szicílainak számítjuk, akik Szicíliában születtek olyan külföldiektől, akik más hazára nem tarthatnak igényt.

3.§ A katonai rangokat illetően azon személyek, akik nem szicíliaiak, nem lehetnek tagjai szicíliai ezredeknek – *placet*

4.§ Amennyiben a Parlament fenntartja a külföldi ezredeket, azokban mégis lehetségessé kell tenni a külföldiek számára a tiszti rangok viselését. Ezek, bármilyen osztályokból, bármilyen

rangokat töltenek is be, kötelesek letenni az ünnepélyes hűségesküt az Alkotmányra. Az eskü formájára később történik javaslat.

Placet azzal, hogy akik szerződéssel szolgálnak külföldi ezredekben, azokra is vonatkozzék ezen rész II. Fejezetének 1. paragrafusa, és az esküt előttünk kell letegyék az Alkotmányra. És fenntartjuk királyi akaratunk kifejezésének jogát azután, hogy elénk terjesztik majd az esküformulát.

5.§ Az önkéntes csapatoknál és a királyi tengerészetnél nem lehet külföldieket alkalmazni. Azok, akik jelenleg ilyen csapatoknál vannak, maradhatnak – *placet*

6.§ A tüzérségi és műszaki alakulatoknál a csapatokat szicíliai és külföldi csapatokra kell osztani, mert ez utóbbiak nem vehetnek részt a szicíliai belső hadseregben; és a szicíliai csapatoknál nem lehet külföldi tiszteket alkalmazni.

Királyi véleményünket a későbbiekben nyilvánítjuk ki.

7.§ Mától kezdve az önkéntes csapatoknál nem lehet külföldieket alkalmazni, a Parlament hozzájárulása nélkül – *placet*

8.§ Katonai kormányzó, kikötőparancsnok, a különféle csapatok főparancsnoka, erődparancsnok, a szigetek erődítményeinek parancsnoka, fegyveres testületek parancsnoka, a szicíliai flotta és flotilla parancsnoka szerepére nem alkalmazható külföldi tiszt, a Parlament jóváhagyása nélkül.

Placet azzal, hogy a legénységi helyek betöltésénél csak mától kezdve kell így eljárni.

9.§ A jelen fejezet szentesítésének pillanatától kezdve így kell tekinteni a katonai rangfokozatokra is – *veto*

10. Egyetlen külföldi sem, aki polgárjogot, vagy bármilyen kiváltságot kapott a királyság bármely községétől, vagy szicíliai nőt vett feleségül, nem szerez jogot arra, hogy Szicíliában egyházi nyugdíjat, vagy bármiféle közhivatalt töltsön be – *placet*

11.§ A honosítási levelet, vagy a szicíliai polgárjogot kizárólag a Parlament állíthatja ki a külföldinek; de csak a honosítottak fiai, és nem maguk a honosítottak lesznek jogosultak egyházi nyugdíjban és közhivatalban részesülni ugyanúgy, mint az eredeti szicíliaiak.

Placet a honosításra, de az állampolgárságról legyen a mi hatáskörünk dönteni, amint az ezen fejezet 2. paragrafusa szentesítette.

III. Rész. A bírói hatalom

I. Fejezet

A bírói hatalom a törvényeket alkalmazza minden polgári és büntetőjogi esetre és tettre.

1.§ Kizárólag azok tölthessenek be bírói hivatalt, akire ráruházták azt – *placet*

2.§ Töröltessék el az összes különbíráskodás, és ettől kezdve kizárólag azoké legyen a bírói hatalom, akik rendes bírák, hivatalukat az Alkotmány megerősítette; és a függőben levő ügyeket nem lehet átvenni, ha nincs ügyvéd, és elvi döntéseknél nem lehet előzetes privilégiumokat figyelembe venni, sem jóvátételről egyezkedni. Csakis azok a jogorvoslatok érvényesek, melyeket egy bíróság bírája, vagy más, a bírói hatalommal teljes jogkörrel rendelkező személy hozott.

Placet a létező, de jelenleg meg nem erősített bíróságok megszüntetésére, és a jelenleg érvényes bírói hatalommal rendelkező bírák összes hatalmára, amíg nem lépnek működésbe az újonnan létrehozott bírói szervek.

3.§ Bármelyik bíró vagy bíróság semmiféle okból nem halogathatja az ítélethozatalt, és nem fogadhat folyamodványt, és nem adhat helyt petíciónak, olyan ügyben, amely egy másik bíróra, vagy bíróságra tartozna – *placet*

4.§ A bíróságok az igazságszolgáltatást a király nevében végzik, aki a végreható hatalom letéteményese. Minden rendelet, tanácsadás és végrehajtás az Őfelsége nevében felhatalmazott bírákra tartozik – *placet*

5.§ Minden polgári- vagy bűnügyi ítélet, az önkényes bíráskodás elkerülése végett az új kódex törvényein kell alapuljon; amíg az hiányzik, a törvényhozó hatalomhoz kell folyamodni, melynek letéteményese a Parlament.

Placet, anélkül, hogy a Parlament köteles legyen elismerni a különbíróságok érdemeit, csak azokat, melyeket a törvényhozó hatalomról szóló XXV. Fejezet 2.paragrafusa megállapított.

6.§ Az ítéleteket a törvénynek megfelelő formában kell meghozni, megfelelő érveléssel rámutatni a tettekre, és a törvény által engedélyezett módon kell alkalmazni azokat; az ítélet vagy felmenti, vagy elítéli a bűnöst, a polgári-vagy büntetőjog szabályai szerint – *placet*

7.§ Az új törvénykönyvet olasz nyelven kell írni, és ugyanezen nyelven kell meghozni minden bírói iratot és döntést – *placet*

8.§ Két egyforma ítélet polgári ügyekben legyen bírói eset – *placet*

9.§ Minden polgári és büntetőjogi esetet esküdtszék döntsön el, melyen olyan formában kell felállítani és alkalmazni, ahogyan azt Anglia törvényileg felállított rendszere tartalmazza, és amelyet teljes egészében fel kell használni és belefoglalni a polgári- és büntetőkódexbe.

Placet fenntartva, hogy kinyilvánítjuk királyi véleményünket, melyet majd az új kódex e pontra vonatkozó megállapításai ismeretében hozunk nyilvánosságra.

10.§ A büntetőjogban, ha a kinyilvánított vélemény a vádlottat ártatlannak nyilvánítja, a további eljárásra nincs szükség; ha bűnösnek, vizsgálják meg az ügyet újra, olyan formában és olyan módon, ahogy a kódex megállapítja, az angol törvényeknek megfelelően.

Placet, de fenntartjuk, hogy megvizsgáljuk majd az új kódex által javasolt törvényeket.

11.§ Egyetlen szicíliait sem lehet letartóztatni, börtönbe csukni, Szicíliából száműzni, háziőrizetre kötelezni, vagy bármilyen más büntetéssel sújtani, ha az forma szerint nincs pontosítva a királyság törvényeiben, és az nem egy rendes bíró jog szerinti ítélete szerint történik.

Placet, de ez csak szicíliaiakra vonatkozzék, és mindig az Állam minisztereinek jogköre maradjon bármely személy elfogatásának elrendelése, és előzetes letartóztatásba helyezésének elrendelése, 24 óra időtartamra.

12.§ Legyen bármilyen ügy és személy, tilos bármiféle letartóztatás bármiféle régi gazdasági ügyben, hercegi jogon, etc. büntetés alatt, a fentiek bármiféle végrehajtói gyakorlata és szokásai miatt, (az ilyen hatalmaskodó személy) veszítse el bármiféle közhivatalát, fizessen ezer *once*-t a kincstárnak, és száműzettessék egy szigetre, hosszabb vagy rövidebb időre, a kihágás súlyosságának arányában – *placet*

13.§ Mostantól kezdve Őfelsége nem fog kegyelmet adni ilyen bűnökre – *placet*

14.§ A hatóságok és a bíróságok egyetlen polgár ellen sem folytathatnak le pert, hacsak a sértett, illetve érdekelt fél vádat nem indít. Az inkvizíció számára tilos bármiféle per indítása, kivéve az alábbi eseteket: - *placet*

15.§ I. Ha valaki megsérti az Isteni Felséget – placet

16.§ II. Ha az emberi Felségen esik sérelem, értendő ezalatt a Mi Urunk Királyi koronája, vagy élete, vagy Őfelsége, a Királyné, vagy a trónörökös, vagy a vikárius generális élete elleni sérelem.

Placet, és ebbe ismételten bele kell érteni mindenféle bűntényt a Király, és a Királyi Család személye ellen, ezt bele kell foglalni az új kódexbe, az angol Alkotmány szerint.

17.§ III. A lázítás, amelybe bele kell érteni minden olyan cselekedetet, amely a kormány és a köznyugalom ellen irányul – *placet*

18.§ IV. Az emberölés - *placet*

19.§ V. A gyújtogatás – *placet*

20.§ VI. A rablás – *placet*

21.§ A pénz és a kézírás meghamisítása.

Placet ha másvalaki kézírásáról van szó, és mindazon vétségekre, amelyek ellentétesek a köznyugalommal, a közerkölccsel és a közbizalommal, melyeket majd részletezni kell az új kódexben.

22.§ A fentemlített vétkeket a tisztviselők és a bíróságok lefolytathatják az inkvizíciótól kapott információk alapján. Nem jogosít azonban ez fel senkit arra, hogy bárkit elfogasson, ha a jog a bűnös elfogására nem szolgáltat kellő alapot, amint azt majd az új kódex részletesen tárgyalni fogja – *placet*

23.§ A katonai erőt nem lehet bűnösök elfogására használni, megbízott tisztviselők utasítása alapján – *placet*

24.§ Nem lehet őket a lakosság ellen sem felhasználni, egyetlen kivétel ez alól a lázadás esete – *placet*

25.§ Minden igazságügyi hivatalnoknak, bármely személy letartóztatásában való közreműködésre rendekeznie kell egy megbízólevéllel, melyet egy bíró, vagy megbízott tisztviselő pecsétje erősít meg, melyen teljes formában rajta kell legyen a bebörtönzendő személy neve, a bűn, amellyel vádolják, a vádló, a bűnjelek, és a megállapított indítóok, amelyek alapján a letartóztatást elrendelték.

Placet, anélkül, hogy jelölni kelljen a vádlót és a bűnjelet.

26.§ Ha valaki egy ilyen megbízottnak ellenáll, vagy elszökik, bűnösnek kell tekinteni, mint aki a joggal szemben direkt ellenállást tanúsít, és mindazokat is, akik közreműködnek ebben az ellenállásban, azonban az a polgár, aki ellenáll az elfogatóparanccsal rendelkező végrehajtónak, ha az az elfogatóparancs nem az előírt forma szerinti, ne lehessen törvényileg büntetni – *placet*

27.§ Ha valamiért kivételes az ügy, vagy mert valamilyen módon a bűn minősítése túlértékeltetett, ha visszaeső bűnösről van szó, vagy tetten érték; akkor le lehet tartóztatni az említett elfogatóparancs nélkül, és nemcsak egy igazságügyi tisztviselő, hanem bármely magánszemély által – *placet*

28.§ Bármilyen, a fentebb kifejtett okokból letartóztatott, a letartóztatását követő 24 óra elmúltával, meg kell, hogy kapja a saját, a fentebbi forma szerint kiállított elfogatóparancsát; és a börtönbe feljegyzést kell küldeni, az ügyben eljáró személy által, aki közreműködik és eljár a bizonyításban.

Placet azzal, hogy fenntartjuk, az új kódex pontosítsa majd a bizonyítási eljárás új formáját, és a letartóztatott kihallgatásának módját.

29.§ A börtönőrök egyetlen polgárt sem fogadhatnak bíró vagy tisztviselő szóbeli utasítására, az említett elfogatóparancs kézhez vétele nélkül, mely az ügyet, és a polgár letartóztatását igazolja – *placet*

30.§ A bírónak és a tisztviselőknek a 24 óra elteltével el kell készíteniük a jelentést, és el kell azt küldeniük a fogvatartottnak; és annak joga van az illetékes bíróságot döntéshozatalra kérni az elfogatás törvényességét illetően – *placet*

31.§ Minden elfogott és letartóztatott személyt azonnal bíró elé kell vinni, és lehetségessé kell tenni számára a kezességvállalást, ennek sikere után szabadlábra kell helyezni, hacsak nincs valamely nagyon súlyos bűne – *placet*

32.§ Az új kódex törvényeinek rögzíteniük kell annak módját, hogyan biztosítsák a kezességvállalást tévő személy javait, és bíró elé állítását, valamint a bíróság kifizetését a legnagyobb figyelemmel az állampolgári jogokra, és olyan összeggel, amely arányban áll a személy anyagi lehetőségeivel – *placet*

33.§ A vádlott, vagy a vizsgált személy elleni bizonyítási eljárásnak gyorsan végig kell haladnia az összes tényen, a vádlott, vagy a vizsgált személy, valamint az ügyész jelenlétében, akinek meg kell engedni, hogy minden tanúval tetszése szerint beszélhessen, és feljegyezze a válaszokat és a tanúvallomásokat, ahogyan azt majd az új büntetőkódex megállapítja – *placet*

34.§ Legyen tilos ezen királyság minden bírója, vagy tisztviselője számára a bűnügyi eljárás során a kínvallatás alkalmazása: ennek következtében helyezzük törvényen kívül azokat a *dammusi*-kat,[1067] akik a lábra vagy kézre vasat vernek, vagy bármilyen más módon kegyetlenségeket alkalmaznak a vádlottak vagy a vizsgáltak ellen, mint ahogy azokat is, akiket feltételezhetően jogtalanul büntettek meg, még a bírói ítéletet megelőzően, kiváltva ezzel a nemzetben a kegyetlenség közérzetét, közszemlére téve az ártatlanul megkínzottakat, és kivonva a durva elkövetőket a törvények nyilvános bosszúja alól – *placet*

35.§ Az új kódex megállapítja majd az eljárási jogot, a vizsgálat, bebörtönzés, és a bűn tényálladéka megállapításának folyamatát és motívumait; a törvénybe beledolgozza a Habeas

[1067] Szicílián börtönőr.

Corpust, és az angol büntetőjog előírásait, melynek használatát királyságunkban megerősítjük a nemzeti hagyományok szerint – *placet*

36.§ Az a bíró, vagy tisztviselő, aki bármilyen módon szolgaságra kényszerít egy letartóztatottat, nemcsak a kár megfizetésére köteles, de hivatalát is elveszíti; és olyan büntetést vagy bírságot legyen köteles fizetni, amelyet majd részletesen rögzít az új büntetőkódex – *placet*

37.§ A börtönök kellőképpen legyenek a személyi biztonságnak megfelelőek, hogy azok a személyek akik nem találtak kezest, vagy nem kaptak erre engedélyt, letartóztatottként ne legyenek zaklatásnak kitéve – *placet*

38.§ Ezennel kinyilvánítjuk, és törvény által elismerjük, hogy a letartóztatottak számára egészséges körülményeket kell biztosítani, és nem lehet azt megelőzően büntetni, hogy a bíró a bűnösséget kimondta volna – *placet*

39.§ Az új kódex elő kell majd írja, hogy a különféle természetű ügyeknek milyen eljárási időtartam felel meg. A polgári- és büntetőeljárásokat gyorsan kell intézni, de úgy, hogy ez a gyorsaság ne okozzon veszteséget a szükséges bizonyító eljárásban, és hogy a jogi eljárás a megfelelő részletességgel történjék, és a bűnösök bűnössége gyorsan bizonyítást nyerjen – *placet*

40.§ A békebírákra tartozzék a nyilvános börtönök felügyelete, a legfelsőbb semmítőszék közvetlen fennhatósága alatt – *placet*

II. fejezet. A bírák és tisztviselők jellemzőiről

1.§ Senki sem lehet bíró, és nem tölthet be tisztviselői hivatalt, aki nem szicíliai születésű – *placet*

2.§ Ha még nem töltötte be a 30 életévét – *placet*

3.§ Ha nincs meg a megfelelő idejű, igazolt gyakorlata – *placet*

4.§ Ha egyik, vagy másik jogban nem szerzett végzettséget a palermói vagy a cataniai egyetemek egyikén – *placet*

5.§ Ha éppen nem tölt be a Parlament Képviselőházában képviselői helyet – *placet*

6.§ A bíróknak és tisztviselőknek ezen bírói funkciókon kívül más funkciókat gyakorolni nem lehet. Számukra meg van tiltva minden más adminisztráció vagy delegáció.

Placet kivéve a békebírákat.

7.§ És az is tilos, hogy bármilyen családi vagyont igazgassanak vagy irányítsanak, és különösen, hogy ezért fizetést fogadhassanak el.

Placet kivéve a békebírákat.

8.§ Mostantól fogva a királyi titkárok nem kezdeményezhetik a Parlamentben törvény reformját vagy felfüggesztését, mivel nem lehet részük a törvényhozó hatalomban – *placet*

III. Fejezet: A bírói hatalommal való visszaélésről

1.§ Minden bíróságon működő bíró felelősségre vonható. Hasonlóképpen minden, az igazságügyben alkalmazott hivatalnok is – *placet*

2.§ A hatalommal való visszaélés népi eljárást von maga után. Minden magánszemélynek joga van a Parlament előtt ellenőrzést kérni a bíró vagy tisztviselő nyilvános magaviselete miatt, az alább részletezendő formában és módon – *placet*

3.§ Minden sértett vagy érintett magánszemélynek módjában áll saját perét a Parlament elé tárni, ha ellenvéleménye van a bíró, vagy a bíróság eljárásával, vagy döntésével, vagy bármilyen más hiba történt az említett kódex által megállapított módszerben vagy formaságokban.

Placet de ez úgy értendő, hogy a Parlament egyik tagjának közbenjárását kell kérni.

4.§ Az eljárás folyamán, ha az ügyről nem lehet határozott ítéletet mondani, függesszék fel azt, és a Parlament döntsön róla – *placet*

5.§ Legyen lehetséges az ítélet kihirdetése után annak visszavonása, törvényes bírói ítélettel, és hogy egészen más bírói ítélet szülessék, a leendő új kódex előírásai szerint – *placet*

6.§ A bíróságok nem ismerhetik meg, és nem ítélhetik meg az aktív államtitkárok ügyeit az azokat kinevező hivatalok révén.

Veto a bírói felelősség miatt.

A királyság tisztviselőinek általános szervezete, és a bírói hatalom szabályozása

I. fejezet

Ebben a királyságban töröltessenek el az összes tisztviselői hivatalok, csak azok maradjanak meg, amelyeket az alábbi lista felsorol, egészen a városi tisztviselőkig, akiket a városi tanácsok szerveznek meg.

Placet a jelenlegi tisztviselői hivatalok eltörlésére, mert rögtön ez után meg kell határozni, és létre kell hozni az új hivatalokat, és a végrehajtó hatalomról szóló III. Fejezet 2. paragrafusa értelmében meg kell tartani a kincstári ügyek tisztviselőit.

II. fejezet

Itt következzenek szám szerint felsorolva a királyság összes tisztviselői, megfelelő joghatóságaik, feladataik és természetük felsorolásával.

- a capitani giustizieri (rendőrök)
- a hadsereg kapitányai
- a békebírák
- az első fokon ítélő bírák
- a másodfokon ítélő bírák
- a Szicíliához tartozó szigetek podestái, illetve azok első fokon ítélő bírái
- a kerületi bíróságok
- a feljebbviteli bíróságok
- a két harmadfokú bíróság, az egyik Messinában, a másik Cataniában
- egy semmítőszék
- a Parlament főbírósága
- a Főrendiház főbírósága
- az egyházügyi bíróság
- a kereskedelmi tisztviselők (bírák)
- az uralkodóház megbízottai
- a legfőbb közjóléti bizottság
- a királyság főjegyzője, és annak kollégiuma

Placet az alábbi hivatalokra, úgymint:

Minden helység rendőre,

Minden körzet hadseregkapitánya,

Minden vidék békebírája, a szükséges létszámban, és csak a mi ítéletünktől elmozdíthatóan,

Az elsőfokú bíróságok bíráira,

A szigetek podestáira,

A kerületi bíróságokra, olyan számban és olyan formában, ahogy azt az új Parlament javasolni fogja, de legyenek minden olyan székhelyen, ahol kincstári megbízott is van, az angol Alkotmánynak megfelelően,

A legfelső fellebbviteli bíróságokra, amelyek csak Palermoban lehetnek,

A semmítőszékre,

A Parlament főbíróságára,

A Főrendek főbíróságára,

Az egyházi bíróságokra,

Az uralkodóház megbízottaira,

A legfőbb közjóléti bizottságára,

A királyság főjegyzőjére, és annak hivatalára,

Mindezeket ezután úgy kell tekinteni, hogy az említett tisztviselőknek korlátozott joghatóságuk és formájuk van, az ez után következő fejezetek részletes szabályozásai szerint, mint ahogy egyébként van még egy Admiralitási (tengernagyi) bíróság is, valamennyi az angol Alkotmány normái szerint, és királyi akaratunkat ki fogjuk nyilvánítani, miután majd az új Parlament, az erre vonatkozó érett megfontolások után olyan javaslatokkal áll elő, melyek megfelelnek majd a később megszavazott kódexnek.

III. fejezet

1.§ A királyság teljes lakossága rendőrök alá kell tartozzék, valamint mindenkit olyan kerületekbe, ahol hadseregkapitányok alá tartoznak, akiknek dolga a bűnösök elfogása és azok elővezetése, a rend és a köznyugalom fenntartása, minden tisztviselő utasításainak és ítéleteinek végrehajtása, ezen megfelelő feladatokat majd az új kódex részletezi.

2.§ A hadseregkapitányok fix fizetést kell kapjanak, az 1810-es parlamenti törvénynek megfelelően, fenntartva erre a célra a kerületükben elfogott tolvajok fizette bírságot.

3.§ A békebírákra tartozzék a sérelmek feltárása, ennek megkönnyítése legyen az új büntetőkódex feladata. Amelyik esetben szükség van rá, állapodjon meg a felekkel, állítson fel egy kamarai eljárást, amint azt majd az új kódex rögzíti; folyamodjék írásban a bírákhoz, és a végrehajtás is az ő feladata; és nem tehet mást, minthogy a bűnösökre egy hónapnál hosszabb, közbörtönben, vagy javító intézetben eltöltendő büntetést kér, vagy legalább a 10 *once* büntetés többszörösét, a vétség arányában, a megfelelő helyi hatóságok számára.

4.§ Legyen a békebírák különleges feladata, hogy minden községben megbékítsék a bármilyen okból felmerülő polgári nézeteltéréseket, ami felmerülhet; ezért mindig számítania kell polgári akciókra, ezen polgári akciók kizárásáról majd a polgári kódex fog intézkedni; erre írásban kell engedélyért folyamodni a békebíró részéről, és azzal megállapodni: az említettek kötelesek megjelenni az említett békebíra előtt, és bemutathatnak egy viszontvádi keresetet, vagy perkiterjesztést, ilyen folyamodványt kapva a békebíró azonnal bemutatja azt egy bíróság előtt, először, ha a békebíra írásban nem volt képes a megbékéltetést elérni és kivitelezni, ezt a békebírának nyolc napon keresztül kell próbálnia, amint ezt majd az új polgári kódex kidolgozza.

5.§ A rendőrök, hadseregkapitányok és békebírák az egész királyságban álljanak a rendőri államtitkár éber őrködése alatt, ennek az említett hivatali felettességét az új büntetőkódex fogja pontosítani.

6.§ Ennek következtében töröltessék el minden létező rendőrbíróság.

7.§ Eme királyság minden városában és földjén, és a hozzá tartozó szigeteken mindenütt legyen egy békebíró; a tizennyolcezer főnél nagyobbakban kettő legyen; Messinában és Cataniában legyen négy, Palermoban legyen hat, minden városban négy, és kettő a kisebb településeken és a vidéken.

IV. fejezet

1.§ Minden városban és vidéken, melynek háromezer, vagy annál több lélek a lakosa, legyen két bíró, egyik elsőfokú, a másik másodfokú.

2.§ Az elsőhöz tartozzék mindenféle ügynek az első fokú tárgyalása, melyek határozottan az említett városhoz vagy vidékhez tartoznak, és gyakorolják dolgukat, amíg azok érdekeltsége nem haladja meg a 40 *once*-t. A másodikhoz tartozzék minden megfellebbezett, másodfokú ügy.

3.§ Ez legyen a feladata minden elsőfokú és másodfokú bírának az említett városban és vidéken, amelynek lakossága meghaladja a háromezer, de nem éri el a nyolcezer főt.

4.§ A nyolcezer főnél népesebb városokban is legyenek meg az említett bírák, akik első, és másodfokú ügyekben ítélhetnek, és minden polgári folyamodványt elbírálhatnak azon felül is, amíg annak értéke nem haladja meg a 70 once összeget.

5.§ Minden első- és másodfokú bíró legyen feljogosítva a bíróságok ítéletének és utasításának végrehajtására, hogy a végrehajtói kintlévőségeket bármilyen kényszerítő erő felhasználásával behajtsa, a kerületi fellebbviteli bírósághoz történő folyamodványok korrekciójával. Ezen kívül mindegyiknek legyen képes a jelzett esetben ítéletet mondani, és megfelelőképpen végrehajtani, legyen képes a kerületi bírósághoz kérdést illetve vádat intézni mindenféle törvénytelen eljárás és ítélet miatt, a jóvátétel és az elégtétel érdekében, az új kódex által megállapítandó törvények szellemében.

6.§ Minden olyan vidéken, melynek háromezernél több lakosa van, legyen egy elsőfokú bíró.

7.§ Az elsőfokú bírákhoz tartoznak mindazon ügyek, amelyek értéke nem haladja meg a tíz *once*-t; az ilyen bírákat az írni-olvasni tudó személyek közül kell kiválasztani.

8.§ A háromezer fős lakosságú helyeken eldöntött első fokú ügyeket másodfokon a kerületek elsőfokú bírája bírálja el; és harmadfokon, amennyiben szükséges, az említett kerületek másodfokú bírája,

9.§ A polgári ügyeket, bármilyen természetűek is, az említett városok vagy vidékek kerületében bírálják el, ahol a megidézett személy lakik; a büntetőügyekben azon a helyen kell az ügyet lefolytatni, ahol a bűntettet elkövették.

V. fejezet

1.§ Mind a 23 kerületnek legyen a palermoi képviselők által létrehozott három tagú bírósága, melyek közül a legidősebb legyen az elnök helyettese.

2.§ Legyen ezen kívül minden városnak, amely jelenleg a kincstári karban képviselői mandátummal rendelkezik, egy három tagú bírósága, melyek közül a legidősebb legyen az elnök helyettese.

3.§ Minden kerület bírósága annak székhelyén ülésezik, és első fokon elbírálja az összes polgári peres ügyeket, bármilyen fajtájúak is azok, ha az érintett az adott kerületben lakik, és mindenféle büntetőügyet is elbírálnak, ha a bűntényt abban a kerületben követték el, azon anyagi korlátokkal, melyeket fentebb ismertettünk az első- és másodfokú ítéletek kapcsán.

4.§ Minden kincstári város bírósága első fokon dönt minden polgári- és büntetőjogi ügyben, bármilyen fajtájúak is azok, ha az érintett az adott városban, vagy annak területén él; ezeknek az alapítását a megfelelő városi tanácstól kell kérni, új formában szervezzék azokat meg; és Őfelségének kell az adott bírákat megválasztani és összeállítani; ennek megalapítása történjék az említett városi tanács kétharmados szavazati többségével, és ehhez kell a Parlament jóváhagyása is, minden kincstári városban, amelynek éppen van képviselete a Kincstári kamarában, és az egyetemeken a magánszemélyek költségeire, (ahol az említett városi tanács a fentebb jelzett módon jár el) fizetést állapíthat meg az említett bíróságok tagjainak.

5.§ A Szicíliához tartozó szigetek podestái az említett szigetek elsőfokú bírái, és legyenek a helyettesei az említett szigetekre kijelölt bírói tanácsok tagjainak.

6.§ Minden szigeten kell legyen egy podesta.

7.§ Minden nézeteltérés, amely a kincstár és a királyság bármely magánszemélye, vagy városi testülete között első fokon felmerül, kizárólag az említett kerület bírósága által tárgyalható és dönthető el, mely titkosan ülésezik.

VI. fejezet

1.§ Alapíttassék öt fellebbviteli bíróság, ebből három ülésezzék Palermoban, egy Messinában, egy másik Cataniában.

2.§ Az említett bíróságok álljanak három bírából és egy elnökből.

3.§ A Palermoban ülésező három fellebbviteli bíróság fogadja a kerületek tizennyolc bíróságának, a kiváltságolt városok bíróságainak és podestáinak, és a szigetek első fokú bíráinak a folyamodványait, kivéve a Messina körzetéhez tartozó kerületekét és kiváltságolt városokét, azzal a tartalmi behatárolással, mint minden fellebbviteli bíróság, amelyet Őfelsége hozott létre.

4.§ Minden olyan ügyben, amely bármilyen természetű is, de a kincstárat érinti, első fokon az a bíróság ítél, amelynek kerületében, vagy kiváltságolt városában ülésezik, fellebbvitel esetén az ügy kerüljön Palermoba, ahol az arra illetékes főbíróság dönt.

5.§ A Messinai fellebbviteli bíróság fogadja Messina, Castroreale és Patti kerületének, valamint az ezen kerületekben elhelyezkedő kincstári városoknak elbírálandó ügyeit.

6.§ A Cataniai fellebbviteli bíróság Catania kerületének fellebbviteli ügyeit fogadja.

7.§ Hozzanak létre egy harmadfokú bíróságot, mely három bíróból és egy elnökből áll, egyet Messinában, egyet pedig Cataniában; és ezután Messinában és Cataniában minden fellebbviteli folyamodványt e harmadfokú bíróságok kapjanak meg, e városok megkülönböztetett helyzete azonban előírja, hogy ezeket a négy fős bíróságokat nem az állami költségvetésből fizessék, hanem Messina és Catania városa által.

VII. fejezet

1.§ Két egyforma ítélet bírói esetet képez. Minden olyan ítélet, melyet a város, vagy a terület elsőfokú bírája mond ki, és melynek értéke nem haladja meg a már említett 40 *once*-t, másodfokon kerüljön az említett város, vagy terület másodfokú bírája elé, aki első fokon döntse el az ügyet; és amennyiben harmadik szintre is szükség van, az ügy harmadfokon kerüljön a várost, illetve a területet magában foglaló kerület bírósága elé döntéshozatalra.

2.§ Minden elsőfokú döntésnél minden elsőfokú bíró ugyanazon forma szerint hozzon döntést, ha a városnak vagy területnek 8 ezer fő, vagy annál több a lakosa, az ilyen bíróság, a fentebb leírtak szerint döntsön mindazon ügyekben, melyeknek értéke nem lépi túl a 60 *once*-t.

3.§ A 23 kerület, és az azokhoz tartozó privilegizált városok elsőfokú bíróságai, a Szicíliához tartozó szigetek podestái, kivéve Messina, Castroreale, Patti és Catania kerületét, és a Messina három körzetének területéhez tartozó privilegizált városok másodfokon a három palermoi fellebbviteli bírósághoz tartozzanak, ahová utalják azokat; és szükség esetén az utóbbiak is a palermoi említett bíróságokhoz folyamodjanak másodfokon; és harmadszor, ha szükséges, az eset minden cikkelyével együtt harmadfokon a palermoi fellebbviteli bírósághoz forduljanak, ha nem született meg két azonos ítélet addig.

4.§ Az ügy, ha első fokon a messinai, castrorealei, vagy patti, illetve az ezekhez tartozó, és bírósággal rendelkező kincstári városok kerületi bírósága bírálta el, másodfokon tartozzanak a messinai fellebbviteli bírósághoz; harmadfokon pedig, ha szükséges, a harmadfokú messinai bírósághoz.

5.§ Azon ügyek, melyeket a cataniai kerületi bíróság bírált el, másodfokon kerüljenek a cataniai fellebbviteli bíróság elé; és ha ezek az ügyek a fellebbviteli bíróság által el nem dönthetők, és nem született ítélet, az ügyet harmadfokon utalják a cataniai harmadfokú bíróság elé.

6.§ Minden olyan városban, ahol bírói kollégium működik, ne legyenek első- és másodfokú bírák, mint a királyság többi helységében; és a kis összegű ügyeket az új törvénykönyv szabályozza majd, és határozza meg a módját, ahogyan a magánszemélyekből álló bíróságnak el kell majd döntenie azokat.

7.§ Az ilyen bűnügyek fokozatait az új kódex határozza majd meg.

VIII. fejezet

1.§ A királyságnak legyen egy semmítőszéke, Palermo székhellyel.

2.§ Öt bíró és egy elnök alkossa az említett semmítőszéket, akiknek előjoga és képessége legyen megfellebbezhetetlen ítéletet hozni, és megsemmisíteni minden alacsonyabb rendű bíróság által kimondott polgári- és büntetőperi ítéletet, beleértve a messinai és cataniai ítéleteket is, ezt az eljárást még nem alakították ki teljesen a hagyományok, illetve a régi törvények, hanem majd az új kódex határozza meg.

3.§ Ezek feladata legyen, hogy ügyeljenek az elfogások törvényességére, és ha bármit találnak, amely veszélyezteti a személyek törvényes szabadságjogait, melyeket a jelen alkotmány alapjainak XI. cikkelye szentesített, kötelesek kiállítani egy szabadonbocsátási utasítást. Hasonlóképpen legyen az ő feladatuk, hogy a bírák, tisztviselők és bíróságok feladatának gyakorlása közben felmerült nézetkülönbségeket végérvényesen eldöntsék, és legkésőbb 10 napon belül.

4.§ A semmítőszék legyen az ország legmagasabb rangú bírósága, és megvitatás végett hozzák a Parlament tudomására mindazt, ami zavaros és kellemetlen a törvényhozásban.

De mást ne dönthessen el, csak az ilyen, fentebb felsorolt ügyeket és nézeteltéréseket, mert valahányszor, a fenti okokból megsemmítenek valamely bírói vagy bírósági ítéletet, ez ki kell hasson a bíráskodásra, utána a döntési joggal rendelkező tisztviselőkre, a bírói hatalom rendje szerint, és a szokásos bírói formáknak alávetve. Ezen dolgok sorrendjét az új kódex dolgozza ki.

IX. fejezet

1.§ Minden említett első- és másodfokú bíróságnak, bírónak, és a csatolt szigetek podestáinak legyen egy főjegyzője, és további alárendelt szokásos hivatalnokai, amint azt leírja majd a polgári- és büntetőkódex.

2.§ Teljességgel szűnjék meg a kincstári ügyész és a fiskális hivatala.

3.§ Hasonlóképpen töröltessék el a kormánytanácsosi hivatal.

4.§ Töröltessék el a hadsereg fő-*uditore* hivatala,[1068] és a királyság két pro-*uditore*-ja, és számos más különleges hivatala a hadseregnek; viszont azok, melyeket a jelen alkotmány hívott életre, és a többiek mint egyetlen egyben egységesüljenek; és bármilyen rangú, és osztályba tartozó katonák, beleértve a szolgálatosokat, és a csapatokhoz beosztott politikai magánszemélyek felett a fentebb meghatározott hivatalnokok ítélkezzenek, minden polgári- és büntetőügyben.

5.§ A tisztán katonai természetű bűnügyekre, és azokra, amelyek legalább annyira katonai, mint polgári, és bekerített táborokban követik el azokat, az új katonai kódex állapítsa meg a hadsereg és az egységek haditanácsai által alkalmazott formulát és az eljárást.

6. § A felsőbíróságok elnökei, a kerületi bírák és bíróságok, az első- és másodfokú bírák fix fizetést kell kapjanak az államkincstártól, melyet az igazságügyi, és a pénzügyi államtitkár fog megállapítani, olyan feltételek alapján, melyeket majd a következő Parlament fog meghatározni és jóváhagyni: ezért tehát a fenti hivatalnokoknak nincs joguk semmiféle vizsgálati díjat, vagy bírságot szedni, ilyen jellegű jogaikat az új kódex fogja megállapítani, és az államkincstárba fognak befolyni.

7.§ Az ítélkezés joga azon városokban, melyek bíróságot akarnak létrehozni, és Catania, vagy Messina fellebbviteli bírósága alá tartoznak, és azon városok harmadfokú bíróságai alá, azokat létre kell hozni, és az említett városok bíróságai alá tartozzanak, azok valós költségeit hasonlóképpen kell fizetni.

8.§ Az új kódex létrehozásakor meg kell határozni az alárendelt tisztviselők tennivalót.

9.§ A büntetőügyekben a helyi bíráknak és az esküdteknek olyan módon kell eljárniuk, ahogyan az az angol Alkotmánynak megfelel, és ahogyan azt majd az új büntetőkódex határozottan előírja.

10.§ A polgári- és büntetőtörvénykönyvben állapíttassék meg egy határozott időtartam, amelyen belül a polgári- és büntetőügyeket el kell dönteni, tekintettel lévén az említettek különféle érdekeire, és a vitairatok kibocsátásának módjára.

11.§ Az új kódexben állapítsák meg azon eseteket, amelyekben a pereskedőknek állniuk kell az első- és másodfokú ítélet költségeit.

12.§ Az ítélet megsemmisítésekor, ha bármilyen per veszít a semmítőszéken, a vesztes félnek, vagy a bírának, vagy az alperesnek, aki által a per megsemmisült, úgy kell tenni, mintha ő nyert volna, viselnie kell az egész per költségeit és érdekeltségeit.

13.§ Bármiféle bíróság büntetési bírsága, mely meghaladja az előzetes ítéletet, legyen az hivatalvesztés, a költségek megtérítése, a sértett fél érdekei, és 1400 *once* a kincstár javára.

14.§ Minden hivatalnoknak iratot kell kiállítania, hogy gyorsított ítéletet hozhasson az érdekelt perben.

15.§ A bírák költségeit és bírságait a peres felek egyikének kell kifizetnie, a fentebb említett normák szerint, és ezeket gyorsított eljárásban, és megfellebbezhetetlenül kell kiszámolja három döntőbíra, kettő választott, egy-egy mindegyik fél részéről, és egy harmadik választott közösen.

X. fejezet

1.§ Az összes bíróság elnökét és bíráit örökösnek és elmozdíthatatlannak kell tekinteni, kivéve kiárólagosan azt az esetet, és módot, melyet majd a jelen, 1812-es Parlament fog meghatározni.

2.§ A kerületek, és a privilegizált városok, úgymint Palermo, Catania és Messina bíróságainak bírái kötelesek minden három évben megváltoztatni a kerületeket, a törvénykönyvben meghatározottak szerint: ez azonban úgy értendő, hogy a privilegizált városok bíróságait nem lehetséges egy másik privilegizált városba áttelepíteni.

3.§ A kódex ki fogja dolgozni a bírák elbocsátásának, illetve gyanú esetén felfüggesztésének módját.

4.§ A kapitányokat, a békebírákat, és az első- illetve másodfokú bírákat Őfelségének kétévente kell megválasztania: ezeket erősítse meg a tanács kétharmadának egyetértése, és akkor legyenek elmozdíthatóak, ha vagy hivatali visszaélést követnek el, és rendes bíróság szabályos ítélettel mondja ki ezt; vagy rossz magaviselet miatt, Őfelsége rendeletére, amelyet azonban megelőz az

[1068] Bíráskodási jogkörrel is rendelkező jogász tisztségviselő.

adott község tanácsának kétharmados egyetértése, melyet az adott területben kell végrehajtani, ahol az adott személy az ítélkezést folytatta; és ami a rendőrkapitányokat illeti, őket Őfelsége, és az ő tanácsa, tetszése szerint mozdíthassa el.

5.§ Minden további említett hivatalnok, amint szentesíttetett, a Parlament által lefolytatott formális eljárás révén legyen elmozdítható.

6.§ Őfelségének kelljen megválasztania a királyság rendőrkapitányait, valamint az első- és másodfokú bíróságok bíráit, az összes békebírát, akikre egyszemélyes javaslatot kap, melyet minden alkalommal a városi tanács fog megtenni, új forma szerint.

7.§ A királyság összes rendőrkapitányának fizetését a pénzügy- és az igazságügyminisztérium köteles megállapítani, a Parlamentnek pedig jóvá kell hagyni, és ratifikálni azt.

8.§ Töröltessék el minden fellebbezés, folyamatban lévő per, még az eljárásmód is, és mindegyiket a fellebbezés útján kell elindítani, amint azt feljebb részleteztük, vagy a semmítőszék semmisítse meg, de ne fellebbezés történjen.

9.§ Töröltessenek el a készletezések és a regálék.

10.§ A polgári- és a büntetőkódex meg fogja határozni az igazságszolgáltatási adminisztráció óráit, és a helyet, ahol a megfelelő bíróságok és bírák gyakorolni fogják azt.

11.§ A bíróságot alkotó valamennyi személy viseljen tógát.

XI. fejezet

1.§ A peres felek mindenféle ügyben szabadon kérhetnek döntőbíráskodást, és nyilvános lépéssel, megfellebbezhetetlenül elfogadhatják a tetszés szerinti személy vagy személyek döntését; és az ilyen döntőbíráskodás révén hozott ítéletet a tisztviselők vagy bíróságok kötelesek pontosan végrehajtani, a kincstár javára fizetendő 1400 *once* büntetés, valamint a nekik ellentmondók számára történő hivatalvesztés terhe alatt.

2.§ A döntőbíráskodási folyamodvány módját az új kódex fogja tartalmazni.

XII. fejezet

1.§ Mivel a Parlament elfogadta, hogy a Főrendek bíróságát semmiféle polgári ügyre nem lehet alkalmazni, úgy mint Angliában; az ide tartozó ügyek a következőkben lettek megállapítva: a mezőgazdaság, és minden művészet és kézművesség kerüljön a kompetens hivatalnokok közvetlen bírósága alá, akik az értelmes és tisztességes mezőgazdászok és kézművesek közül kerüljenek ki, az új kódex intézkedései szerint, akik nem lehetnek hétnél többen, illetve ötnél kevesebben; ebben az esetben az említett bíróságnak csupán ellenőrző szerepe van az eljárás törvényességét, az említett mesteremberek döntésének irányítását, és döntéseik jóváhagyását illetően; és mivel a rendes bíróságok (akik feladata eldönteni, mit lehet bírói döntésként elfogadni) olykor magánérdekre hivatkozva elutasítják az adott ügyben való részvételt, vagy az érdekelt fél kíván a semmítőszékhez fellebbezni, ha az ügy teljesen koholt, serényen, és a megszokott formaságok mellőzésével fellebbezés nélkül ki lehet jelenteni, hogy a Főrendek, vagy döntőbírák ítéletét várják.

2.§ A megfelelő hivatalok legidősebb bírái válasszák meg az említett döntőbírának az említett területben lakó földművesek, kereskedők vagy a mesteremberek egyikét az asztalnál, kérjék, hogy ne legyenek érintettek, és mutassák be őket a peres feleknek.

XIII. fejezet

1.§ Szicília kereskedelmi bírósága maradjon meg a jelenlegi állapotában, és maradjon azokon a vidékeken, ahol jelenleg is található, azon jogkörökkel és jogszolgáltatási képességgel, melyet jelenleg is gyakorol.

2.§ Töröltessék el a tengernagyi bíróság, és annak hivatalnokait csoportosítsák át a kereskedelmi hivatal alkalmazottai közé, ahol majd a tengernagyi hivatal bíróságának megfelelő ügyeit intézzék.

3.§ Hasonlóképpen töröltessék el a birtokjogi bíróság is, és annak feladatait is csoportosítsák át a kereskedelmi bírósághoz.

XIV. fejezet

Töröltessék el a vámtanács és a vámügyi bíró hivatala, ez utóbbinak feladatát a palermói rendes kerületi bíróság gyakorolja; és ami a többi helységet illeti, ott is hasonlóképpen járjanak el a tanáccsal és bírákkal.

XV. fejezet

Töröltessék el a titokmester hivatala, joghatóságát, amelyet jelenleg még bír, a 23 megfelelő kerületi bíróság vegye át, a megfelelő kerületekben.

XVI. fejezet

1.§ A királyságnak egyetlen főjegyzője legyen.

2.§ Az említett gyakorolja mindazon feladatokat, melyeket a jelenlegi, rendkívüli Parlament megállapít.

3.§ Rendelkezzék ugyanazon joghatósággal, amellyel jelenleg, az egész királyság nevében.

4.§ Senki sem avatkozhat bele a királyság egyetlen tisztviselőjének választásába sem, és a kikiáltók, akiket a fentiek szerint meg kell választani, azokat válassza a községi tanács, közvetlenül az igazságügyi államtitkár fennhatósága alatt.

5.§ Kerüljenek a Parlament, illetve a Főrendek bíróságának joghatósága alá az alábbiak: a kincstári főügyész, a főportolano (hajózási könyv), az egészségügyi bizottság, és minden egyes egyéb cikkelyt, mely a jelenlegi vitákra vonatkozik, az új kódex fog pontosítani.

A *foro*[1069] eltörléséről

1.§ Töröltessenek el a feudális jogok, mindenekelőtt a feudális joghatóság (amint azt a XII. Cikkely kimondja, és Őfelsége szentesítette) a jogszolgáltatás történjék teljesen egységesen, Szicília minden helységében, ugyanolyan választott bírói hatalom által, Őfelsége elismerésével, és a Parlament által hozott szabályok szerint.

Placet de a megállapított hivatali rangsornak megfelelően, melyet a kincstár rögzít.

2.§ Ebben a királyságban töröltessék el a magán joghatóságok delegációinak és megbízottainak jogszolgáltatása, melyeket közönségesen *foro*-nak neveznek, az egyházi ügyekre vonatkozó egyházi *foro* kivételével, és olyan ügyekre, melyek monarchia regáléjogait, és az apostoli legátust érintik, töröljék el minden laikus személyes *foro*-ját, mindezek megbízottjait, alárendeltjeit és alkalmazottait, úgy, ahogyan azt az új kódex rögzíteni fogja; ezért minden aktív, vagy passzív ügyet, legyen az polgári vagy büntetőjogi, a polgárok minden osztályára, a kincstár, vagy pénztár, minden közösség és testület, kivételezés nélkül kell lefolytatni, és az Alkotmány által létrehozott tisztviselők és rendes bíróságok által lefolytatva.

Placet de maradjon meg a *Crociata foro*-ja, melyet XIII. Gergely bullája hozott létre egyházi ügyekre, és amihez a keresztesek ügyei tartoznak, és annak feltételeit az új kódex majd vegye át, és ennek legyen olyan *foro*-ja, amelyeket a későbbi római pápák állapítottak meg, meghatározott intézkedéseikkel; és ismét csak kivétellel, amit a Parlament javasol majd a kincstár kiváltságait illetően, ahogy azt a bírói hatalomról szóló 1. fejezet 2. paragrafusa tartalmazza, amíg csak létre nem jönnek gyakorlatban is az új hivatalok.

3.§ Kizárólag katonai bűncselekményekre, és olyanokra, amelyeket a hadviselők elzárt erődökben követtek el, táborokban, vagy hadihajó fedélzetén, a haditanács bírái mondanak ítéletet, és azok tisztviselői, amint az a rendtartásban benne foglaltaik, melyet a hadügyminisztériumnak be kell mutatni, a Parlamentnek pedig jóváhagyni.

Placet fenntartva, hogy ezen intézkedéseket bele kell foglalni az új katonai kódexbe, amelyeket aszerint fognak javasolni és szentesíteni, ahogyan azt a törvényhozó hatalomról szóló 1. fejezet 2. paragrafusa tartalmazza.

4.§ Büntető ügyekben a Parlament fogja meghatározni, hogyan és kinek kell ítélkeznie a Parlament tagjai fölött, és különösen a Főrendekről (a szentesített cikkely szerint), és más, közhivatali és privilegzált személyekről, Anglia Alkotmányához a legnagyobb hűséggel.

Placet fenntartva Magunknak a jogot, hogy szuverén módon ítélhessük meg a Parlament által javaslandó intézkedéseket.

[1069] A feudális, földesúri joghatóság.

5.§ Vétessenek figyelembe az egyházi személyek személyes immunitásai, amint azt az új kódex a maga helyén meg kell tegye.

Placet azzal, hogy az új kódex meg kell feleljen a királyságunkban gyakorlott Konkordátumoknak és Bulláknak.

Az esküdtek bíráskodásáról és azok egyenlőségéről

1.§ Az esküdtek bíráskodása, és azok egyenlősége vezettessék be királyságunkban, büntetőügyekre vonatkozóan, és a polgárok minden osztályára egyenlőképpen.

2.§ A királyság világi Főrendei fölött a Főrendiház ítélkezzék, olyan esetekben, és olyan módon, ahogyan az Angliában gyakorolják.

3.§ Az egyházi Főrendek fölött a Főrendiház ítélkezzék azokban az esetekben, amelyekben azt a Szentszék törvényei megengedik.

4.§ A bizottság, melynek megbízatása van a polgári- és büntetőjogi kódex kialakítására, rendezze el az esküdti rendszer bevezetését királyságunkban a helyi körülmények és szokások közé.

5.§ Hasonlóképpen fogadja be a polgári bírák intézményét olyan esetekben és módokon, ahogyan alkalmasnak találja.

6.§ Ugyanezen bizottság határozza meg a Főrendek bírósága működésének formáját és módját, amint azt Anglia Alkotmánya szabályozza.

Placet ezen cím mind a hat paragrafusára, melyek mind létrejöttek; fenntartva Magunknak, hogy kifejthessük véleményünket arról, ahogyan ezek majd az új kódexben megjelennek.

Minden nyilvános ügy és közérdek ebben a királyságban tárgyaltassék és intéztessék olyan helyi tanács és tisztviselők által, melyek az alább leírtaknak megfelelnek.

A városi tanácsokról és községi tisztviselőkről

I. fejezet

1.§ Ezen királyság teljes lakosságának és összes városainak tanácsait természetszerűleg a teljes lakosság alkossa, akik mindegyikének joga van a Képviselőház képviselőinek választásán szavazni, amennyiben ott született, illetve polgárjoga van az adott községben – *placet*

2.§ Ezen tanácsok egyetlen községben sem állhatnak 60 főnél többből, és harminc főnél kevesebből; minden olyan városban, amelynek egynél több parlamenti mandátuma van, a városi tanács tagjainak számát parlamenti képviselőnként tíz taggal meg kell emelni – *placet*

3.§ Ha a városi tanács tagjainak száma harminc főnél kevesebb, az említett tanács tagjainak számát ki kell egészíteni, halmozódás címén olyan polgárokkal, akik bírják a legnagyobb közbizalmat – *placet*

4.§ Ha a fent említett tagok száma meghaladja a hatvanat, az egész testület három évente válasszon önmagából hatvan főt a községi tanács megalakítására – *placet*

5.§ A városi tanács jogai és kötelességei a következők:

Biztosítsa a közellátás rendszerét úgy, hogy az az adott közösség számára a legjobb legyen – *placet*

6.§ Nem áll azonban hatáskörében, hogy a Parlament jóváhagyása nélkül adót vessen ki, kölcsönt rendeljen el, erődítsen, hogy kereskedelmi szerződésekben preferenciákat állapítson meg, bármilyen árucikk behozatalát vagy kivitelét megtiltsa vagy korlátozza, megtiltsa bármely magánszemély számára a kenyérsütést, és általában, bárkinek a szent tulajdonjogát megsértse – *placet*

7.§ Erődítési tevékenység csak sürgős esetben megengedett, úgymint éhínség, tűzvész, pestis, árvíz, földrengés, ellenséges partraszállás, és maradjon azoknak a joga, akiknek komoly hitelük van, és ilyen ügyekben lehessen a Parlamentnél panaszt tenni.

De csak a néhány, itt felsorolt, és semmi egyéb esetben, és azzal a súlyos kikötéssel, hogy nem járhat súlyos következménnyel sem a város lakosságára, sem direkt, vagy indirekt módon azok bármilyen természetű tulajdonára – *placet*

8.§ Töröltessék el az *imminente* (sürgős-, kényszer-)aratás, az imént említett harmadik rész királyi szentesítése után, hogy ez ne csökkentse a gabonatermelést. – *placet*

9.§ Minden község köteles előre gondoskodni a közellátásról pénzmegtakarítással, melynek formája és kivetése történjék az 1810-es Parlament határozatai szerint; és annak visszavonását a földbirtokosok egyszer kérhetik attól a községtől, ahová a föld tartozik; ennek mértéke nem haladhatja meg az öt százalékot, de maradjon akkora, hogy helyesbíteni és kijavítani lehessen, és az alábbiakban felvázolt elvek szerint kelljen kivetni azokat – *placet*

10.§ Az alábbi intézkedések alól maradjanak kivételek a közvetlenül, illetve közvetítők révén birtokolt uradalmak, melyek egyenlőképpen fizetnek a föld után, és melyeket előzetesen össze kell számolni és fel kell becsülni – *placet*

11.§ Ne értsék bele jelen törvénybe azokat a községeket, melyek máshonnan felmentést kaptak a készpénzfizetés alól – *placet*

12.§ A városi tanács fogja elosztani az 5%-os adót, a helység körülményeinek megfelelően – *placet*

13.§ Az említett tanács fogja meghatározni a készpénzfizetés tényleges adminisztrációját, ennek kapcsán minden tanácstag személyes felelőssége megmarad – *placet*

14.§ Minden tulajdonos, akire a fentiek vontakoznak, tartsa készenlétben az őt érintő készleteket a következő, 1813-as év májusáig; de a feudális törvények szerint magban, melyet a következő években pénzben fognak elszámolni.

ahogy az megfelel az ő felosztási arányának – *placet*

15.§ Az adó, melyet a telekre vetnek ki, osztassék húsz részre, és a gabellotto az éves gabella egyhuszada kell legyen, a kivetés napjának árfolyamán – *placet*

16.§ A városi tanács feladata a község szükségleteinek kielégítésére eszközöket javasolni, megállapítani a *congrua*-t,[1070] úgy értve azonban, hogy ha ezek a terhek nagyon megnövelik a közösség kiadásait, az nem történhet, csakis a Parlament tudomásával és jóváhagyásával.

De sem az alább leírt esetekben, sem másképpen nem fordulhat elő, hogy olyasvalakire vessenek ki direkt vagy indirekt adót, bármiféle tulajdon után, aki földbirtokosa, de nem lakosa a közösségnek – *placet*

17.§ Ellenőriznie kell a község minden bevételét és kiadását, és úgy kell kiosztani a közműveket és közmunkákat, ahogy az az említett közösség szükségletének, kényelmének, és dicsőségének megfelel – *placet*

18.§ Válasszák meg a községi tisztviselőket, és minden évben ellenőrizzék a számlákat – *placet*

19.§ Ennek érdekében, a tanács minden összehívásakor hozzanak létre a saját tagjaikból öt fős tanácsokat, az említett tisztviselők megvizsgálására és megvitatására, vagy személyesen, vagy delegáció útján: ezen öt ember jelentése és véleménye alapján a tanács érett megfontolás után dönt, és jóváhagyja, vagy elutasítja e működést – *placet*

20.§ Ha a tanács ünnepélyes jóváhagyását adta, a községi tisztviselőkkel szemben megmarad minden felsőbb vizsgálat lehetősége, és előző évi működésüket is lehet vitatni – *placet*

21.§ Kimondható ezért a tanács és az említett öt tag jóváhagyása vagy elutasítása, és a köz nevében vádat emelhetnek, és elfogadhatják a rendes tisztviselők által kirótt méltó ítéletet. A községi tisztviselők, és adminisztrátorok, és az érintettek rokonai, az új kódexben foglalandók szerint, nem szavazhatnak az öt szindikátusi tag megválasztásakor, sem az adminisztráció megvizsgáltatásakor, és annak vitáján – *placet*

22.§ E királyság minden városának, vagy vidékének tanácsa rendszeresen, havonta egyszer gyűljék össze, rendkívüli esetben pedig olyan gyakran, ahogyan a községi tisztviselők megkövetelik – *placet*

23.§ Az összehívás és az elnöklés joga a rendőrkapitányt illeti meg, akinek szavazategyenlőség esetén van egy szavazata – *placet*

24.§ A községi adminisztráció minden ágának számláit nyomdába kell adni, évente publikálni, és könyvként megjelentetni mindenki számára – *placet*

[1070] A plébános állami fizetéskiegészítése.

II. fejezet

1.§ A teljes lakosság közsgégi magisztrátusa ugyanannyi emberből álljon; maradjon meg a szenátorok és jogászok kinevezése, és ez utóbbiakat tiszteletbeli kívülállókkal is be lehessen törlteni, tetszés szerint – *placet*

2.§ A következő, 1813-as év májusától kezdve minden választás történjék a városi tanácsban; a községi tisztviselőket titkos szavazással válasszák, szavazattöbbséggel.

Minden évnek ugyanezen május hónapjában a tanács cserélje le egyik tagját, és helyére másikat állítsanak; hasonlóképpen a községi magisztrátus egyes tagjainak megbízatása annyi évig tartson, ahány tagból az áll – *placet*

3.§ És mivel az egész szabályozás nem indulhat el az említett időszak elején, így a testületre marad a döntés, hogy az egyes években ki fogja letenni hivatalát; amikor ez az időszak letelt, az tegye le hivatalát, aki a legrégebben viseli – *placet*

4.§ Az említett magisztratúra megválasztása történjék a közösség igazságszerető és vagyonos tulajdonosaiból.

Legyenek azonban kizárva mindazok, akiknek érdekeltségük van a köz ügyeiben.

Így a *mastre-serrate*[1071] is legyen eltörölve – *placet*

5.§ Azon tagok, akiket megválasztottak, a választást követően függesszék fel hivatásuk gyakorlását – *placet*

A községi tisztviselők kiváltságai és feladatai a következők legyenek:

6.§ I. A közösség közvetlen képviselete – *placet*

7.§ II. Foglalkozzék minden közegészségügyi dologgal, mely az aktuális közegészségügyi tisztviselő fennhatósága és felügyelete alatt állnak, amint a magisztratúra új hierarchiáját illetően kialakítja majd az új kódex – *placet*

8.§ III. Válassza meg a község alsófokú hivatalnokait, és legyen hatalma elmozdítani azokat – *placet*

9.§ IV. Közösen ellenőrizzék a község minden kiadását – *placet*

10.§ V. Hajtsák végre a városi tanács minden közellátási intézkedését, és a közösség gazdálkodásának összes többi ágát illető intézkedését – *placet*

11.§ VI. Ügyeljen az új, szicíliai metrikus rendszer betartására, a Cataniában, a folyó, 1812-es évben hozott intézkedés szerint, melynek jogszolgáltatása és felsőbb szervét a Parlament fogja megállapítani – *placet*

12.§ A polgármester hivatala töröltessék el, és a *proconservatore*[1072] ne avatkozhasson többé a községi tisztviselők ügyeibe – *placet*

13.§ Semmiféle hatalom se avatkozhasson bele, illetve ne szabályozhassa a községi tanácsok és magisztratúrák működését – *placet*

14.§ Minden polgárnak joga, hogy vitassa és vádolja a rendes tisztviselők egyik vagy másik zaklatását, akár rendelet, akár illegális tevékenykedés révén – *placet*

15.§ Minden polgár javaslatait, pereit és tiltakozásait a maga helyét tiszta elbírálásban kell részesítse a rendes bíróság – *placet*

III. fejezet

1.§ A királyság egyik helyéről a másikra legyen teljesen szabad bármiféle termény exportja és importja – *placet*

2.§ Egyetlen helyi tisztviselő, vagy más hatóság sem tilthatja meg a termények szabad forgalmát, semmiféle ürüggyel, vagy a közszükségletre való hivatkozással – *placet*

3.§ Töröltessen el a királyság mindenféle belső vámja, és a *segrezia*[1073]; mindazonáltal azok értékét kompenzálják azon magánszemélyek részére, akik jelenleg, tiszteletbeli hivatalként birtokolják azon vámokat illetve *segreziákat*, illetve azok jövedelmét, amint azt rögzítették a

---

[1071] Speciális, szicíliai magisztratúra: bizonyos bírói feladatokat látott el a helyhatóságoknál. Alessandro Rosselli lektor úr szíves közlése.

[1072] Levéltáros, főlevéltáros.

[1073] A vámhivatal.

1787. (ugyanaz, ugyanott)
1789. máj. 5. Versailles, États Generaux, majd Alkotmányozó Nemzetgyűlés

1791. szept. 16. Törvényhozó Nemzetgyűlés, Párizs
1792. szept. Nemzeti konvent, Párizs

Governo separato

1793. máj. 26-29. consulta, Corte (Orezza)
1794. jún. 10-21. consulta, Corte

Korzikai angol királyság

1795. febr. 9. – máj. 19. Bastia. A korzikai parlament első ülésszaka
1795. nov. 25. – dec. 22. Corte. A korzikai parlament második ülésszaka

Bibliográfia

(a címek után, kerek zárójelben, vastag betűvel szedve a hivatkozásokban használt rövidítés olvasható)

Források

Ambrosi-R., M. A.: La Corse aprés l'occupation anglaise: correspondance du lieutenant-général Gentili, commandant des troupes de la République en Corse (1796-1797.) Bastia, Piaggi, 1923. = BSSHNC, XLIIIe année, 1923. 3e trimestre, 453-456. fasc., 1-248. p.

Barras: Mémoires de Barras, membre du Directoire / ed. Georges Duruy. Tome 1. Ancien Régime – Révolution. Paris, Hachette, 1895.

Beretti, Francis: Onze lettres inédites de Pascal Paoli a C.A. Pozzo di Borgo: 1794-1795 = BSSHNC, LXXXXIIe année, 1973. 2e trimestre, 607 fasc. 9-26. p.

Boswell, James: The journal of a tour to Corsica, and memoirs of Pascal Paoli. London, Williams and Norgate, 1951. 127 p. (**Boswell**)

British colonial developments, 1774-1834 : selected documents / ed. Vincent Harlow, Frederick Madden. Oxford, Clarendon, 1953.

Carrington, Dorothy: Sources de l'histoire de la Corse au Public Record Office de Londres : avec 38 lettres inédites de P. Paoli. Ajaccio, La Marge, 1984. 303 p. (**Carrington: Sources**)

Correspondance de Sir Gilbert Elliot, Vice-roi de Corse avec le gouvernement anglais / traduites de l'anglais... par Sébastien de Caraffa. Bastia, Ollagnier, 1892. = BSSHNC, 1892. (**Elliot: Correspondance**)

Life and letters of Sir Gilbert Elliot, First Earl of Minto from 1751 to 1806 /ed. By [Emma Eleanor] the Countess of Minto. Vol. 2-3. London, Longmans, Green and Co. 1874. (**Elliot: Letters**)

A fiatal Napóleon írásai Korzikáról /ford., bev. Jókai Rita. Szeged : JATE Történész Diákkör, 1998. (Documenta Historica, 36.)

Fox: Memorials and correspondance of Charles-James Fox / ed. Lord John Russell. Vol. 3. (1792-1804) London, Richard Bentley, 1854.

Korzika 1755-ös és 1794-es alkotmánya / ford., bev. Tandori Mária. Szeged, JATEPress, 2002.

Libro Rosso / par l'Abbé Lucien Auguste Letteron. Bastia, Ollagnier, 1892. = BSSHNC, XIIe année, juillet-aout 1892, fasc. 139-140. Partie 2. (**Libro Rosso**)

McErlean, J. M. P.: Paoli et George III, 1796-1797.=BSSHNC, CVI année, 1991. 2eme trimestre, Fasc. 660. 40-47. p.

Masson, Frédéric: Napoléon dans sa jeunesse, 1769-1793. Paris, Société d'Éditions Littéraires et Artistiques, 1909.

The diary of Sir John Moore / ed. J.F. Maurice. 1-2. Vols. London, Arnold, 1904. (**Moore**)

A nagy francia forradalom dokumentumai /összeáll. Hahner Péter. Bp. : Osiris, 1999. 537 p. (**Francia forr. Dok.**)

Napoléon: manuscrits inédits, 1786-1791 /ed. Frédéric Masson, Guido Biagi. Paris, Société d'Éditions Littéraires et Artistiques, 1908.

Gouvernement anglo-corse: correspondance du secrétaire d'état Frédéric North avec les autorités administratives de la Corse / publ. Par M.A. Ambrosi-R. Bastia, Casimir Piaggi, 1922. = BSSHNC, XLIIe Année, 1922, 1e trimestre (**North**)

Nyugat-Európa alkotmányai. /szerk. Kovács István. Bp. Közgazdasági és Jogi K., 1988. (**Nyugat-Eu.alk.**)
Paine, Thomas: Az ember jogai. Bp. Osiris, 1995. 254 p.
Petriconi: Mémoires du colonel Gio. Lorenzo de Petriconi: 1730-1784. Bastia, Ollagnier, 1893. 245 p.
Pitt, William: The speeches of the right honourable William Pitt in the House of Commons. Vol. 1. London, Longman, 1806. (**Pitt: Speeches**)
Pozzo di Borgo, Charles André: Note sur l'importance de la Corse pour la Grande-Bretagne (1798) = BSSHNC, No. 670-671., 159-162. p.
Procés-verbaux des séances du parlement anglo-corse: 1795-1796. /publ. Par l'Abbé (Lucien Auguste) Letteron. Bastia, Ollagnier, 1891-1892. = BSSHNC, XI-XIIe année, 1891-1892. fasc. 126-131., 141-142. 739 p. (**Procés-verbaux**)
Rostini: Mémoires de Rostini / texte revue par P. et L. Lucciana. Bastia, Ollagnier, 1882.
Rousseau, Jean-Jacques: Projet de constitution pour la Corse. Paris, Bordas, 1989.
Rousseau, Jean-Jacques: A társadalmi szerződés. Bp. Bibliotheca, 1957.
Santini, Pascal: Correspondance de Pascal Paoli dans la période qui a précédé l'occupation anglaise de 1794. = Cahiers d'histoire et des documentations Corses. 1950. (59.) 117-165. p.
The Prime Minister and his son: From the correspondence of the 3rd Earl of Bute and of Lt.-General the Hon. Sir Charles Stuart / ed. Mrs. E. Stuart Worthley. New York: Dutton, 1925. (**Stuart**)
Szöveggyűjtemény az Amerikai Egyesült Államok történetéhez, 1620-1980 /szerk. Bődy Pál, Urbán Aladár. Bp. Dialóg Campus, 2001. 501 p.

Monográfiák

Abulafia, David: Italy, Sicily and the Mediterranean: 1100-1400. London, Variorum, 1987.
Adams, Ephraim Douglass: The influence of Grenville on Pitt's foreign policy, 1787-1798. Washington, Carnegie Institution, 1904. 79 p.
Albertini, Paul-Louis – Rivollet, Georges: La Corse militaire : ses généraux : monarchel, révolution, 1er empire. Paris, Peyronnet, 1958. 389 p. (**Corse militaire**)
Albitreccia, Antoine: Histoire de la Corse. Paris, PUF, 1947. 125 p. /Que sais-je?/ (**Albitreccia**)
Angelini, Jean-Victor: Histoire secrete de la Corse. Paris, Albin Michel, 1977., 289 p. (**Angelini**)
Antonetti, Pierre: Le drapeau a tete de maure : études d'histoire corse. Ajaccio, La Marge, 1980. 234 p. (**Antonetti: Drapeau**)
Arrighi, Paul – Pomponi, Francis: Histoire de la Corse. Paris, PUF, 1967. /Que sais-je? 262./ 126 p.
Arrighi, Paul: Histoire de la Corse. Paris, PUF, 1969. /Que sais-je? 262./ 126 p.
Arrighi, Paul: La vie quotidienne en Corse au XVIIIe siecle. Paris, Hachette, 1970. 288 p. (**Arrighi: Vie quotidienne**)
Aston, Sir George: Nelson. London, Ernest Benn, 1927.
Aulard, A.: De la révolution francaise : origines et développement de la démocratie et de la république : 1789-1804. Paris, Armand Colin, 1921.
Barnby, H. G.: The prisoners of Algiers : an account of the forgotten American-Algerian War, 1785-1797. London, Oxford Univ. P., 1966.
Barnes, Donald Grove: George III and William Pitt, 1783-1806. Stanford, Univ.P., 1939.
Barny, Roger: Les contradictions de l'idéologie révolutionnaire des droits de l'homme 1789-1796: droit naturel et histoire. Paris, Belles Lettres, 1993.
Black, Jeremy: British foreign policy in an age of revolutions, 1783-1793. Cambridge, Univ. P., 1994. (**Black: Foreign**)
Black, Jeremy: Convergence or divergence? Britain and the continent. Houndmills, Macmillan, 1994.
Black, Jeremy: Eighteenth-century Europe, 1700-1789. New York, St.Martins Press, 1990.
Black, Jeremy: Natural and necessary enemies: Anglo-French relations in the 18th century. Athens, Univ. Of Georgia P., 1986. (**Black: Natural**)
Black, Jeremy: The rise of the European powers, 1679-1793. London, Arnold, 1990.
Black, Jeremy: System of ambition? British foreign policy 1660-1793. London, Longman, 1991.
Bloch, Marc: A feudális társadalom. Bp. Osiris, 2002.
Braudel, Fernand: A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában. 1-3. köt. Bp. Akadémiai – Osiris, 1996. (**Braudel**)
Braudel, Fernand: Franciaország identitása: 1. kötet: A tér és a történelem. Bp. : Helikon, 2003.
Bois, Jean-Pierre: De la paix des rois a l'ordre des empereurs, 1714-1815. Paris, Seuil, 2003.
Britain and revolutionary France : conflict, subversion and propaganda / ed. Colin Jones. Exeter, Univ. P., 1983.
Brougham, Lord Henry: The British constitution, its, history, structure, and working. London, Griffin, 1860.
Bryant, Arthur: The years of endurance 1793-1802. London, Collins, 1948.
Caird, L. H.: History of Corsica. London, Fisher, 1899. (**Caird**)

The Cambridge history of British foreign policy, 1783-1919 / ed. By A. W. Ward and G. P. Gooch. Vol. 1., 1783-1815. Cambridge, Univ. P., 1922. 628 p.
Cameron, Rondo: A világgazdaság rövid története a kőkorszaktól napjainkig. Bp. : Maecenas, 1994.
Cannon, John: Parliamentary reform: 1640-1832. Cambridge, Univ. P., 1973. 333 p.
Caratini, Roger: La Corse : un peuple, une histoire. Paris, Archipel, 2003. (**Caratini**)
Carrington, Dorothy: Corsica : Portrait of a Granite Island. New York, John Day Co., 1971. (**Carrington: Granite**)
Castelot, André: Napóleon. Bp. Európa, 1972.
Chamberlain, Muriel E.: Pax Britannica: British foreign policy 1789-1914. London, Longman, 1988. 224 p. (**Chamberlain: Pax Britannica**)
Christie, Ian Ralph: Crisis of empire: Great Britain and the American colonies, 1754-1783. London, Edward Arnold, 1966.
Christie, Ian R.: Wars and revolutions : Britain 1760-1815. London, Arnold, 1989.
Colonna, Dominique: Le vrai visage de Pascal Paoli en Angleterre. Nice, (L'auteur) 1969. 209 p.
Concha Győző: Újkori alkotmányok. 1-2. köt. Bp. MTA, 1888.
Csia Klára: Filhellénizmus. Bp. Szerző K., 1941. 67 p.
De Negri, Teofilo Ossian: Storia di Genova. Milano, Aldo Martello, 1968. (**Negri**)
Decaux, Alain: Letizia : Napóleon és az édesanyja. Bp. Gabo, 2004.
Dictionnaire de l'Ancien Regime : royaume de France XVIe-XVIIIe siecle /Direction de Lucien Bély. Paris : Presses Univ. France, 1996. 1384 p. (**Dictionnaire Ancien Reg.**)
Donaver, Federico: Storia di Genova. Genova, Lanterna, 1970. (**Donaver**)
Doyle, William: Origins of the French revolution. Oxford Univ. P., 1982. 247 p. (**Doyle: Origins**)
Doyle, William: The Oxford history of the French revolution. Oxford., Univ. P., 1990. 466 p. (**Doyle**)
Egyetemes jogtörténet / szerk. Gönczi Katalin et al. Bp. Tankönyvk., 1997.
Ehrman, John: The younger Pitt: the years of acclaim. Stanford, Univ. P., 1969. 710 p. (**Ehrman**)
Ehrman, John: The younger Pitt: the reluctant transition. Stanford, Univ. P., 1983.
Emmanueli, René: L'equivoque de Corse, 1768-1805. Ajaccio, La Marge, 1989. 178 p. (**Emmanueli: Equivoque**)
Emmanuelli, René: Précis d'histoire de Corse. Ajaccio, Cyrnos, 1970. 142 p. (**Emmanueli: Précis**)
Evans, Eric J.: The great reform act of 1832. London, Methuen, 1983. (**Evans**)
Feleki László: Napóleon: „a csodálatos kaland". 1-3. köt. Bp. Magvető, 1976.
Ferenczy Árpád: Az angol parlamenti szólásjog és fegyelem történeti fejlődése és jelen állapota, 1547-1913. Bp. A Szerző kiad., 1914.
Ferrero, Guglielmo: Kaland: Bonaparte Itáliában : 1796-1797. Bp. : Osiris, 2000.
Ferriman, Z. D.: Some English Philhellenes. VI. Lord Guilford. London, Anglo-Hellenic League, 1919. 75-109. p.
Fisher, Sir Godfrey: Barbary legend: war, trade and piracy in North Africa 1415-1830. Oxford, Clarendon, 1957. 349 p. (**Fisher**)
Fontana, Mathieu: La constitution du Generalat de Pascal Paoli. Paris, Bonvalot-Jouve, 1907. (**Fontana**)
Fortescue, J. W.: British statesmen of the great war 1793-1814. Oxford, Clarendon, 1911. 279 p. (**Fortescue**)
Foster, R. F.: Modern Ireland, 1600-1972. London, Penguin, 1988. 605 p.
Fournier Ágoston: I. Napoleon életrajza. Bp. MTA, 1916. 1-3. köt.
Freeman A. Edward: Az angol alkotmány fejlődése a legrégibb időktől fogva. Bp. : Franklin Társ., 1893.
Furet, Francois: A francia forradalom története: 1770-1815. Bp. : Osiris, 1996. (**Furet**)
Gai, Jean-Baptiste: La tragique histoire des Corses. Paris, SPERAR, 1962. 349 p. (**Gai**)
Godechot, Jacques: Les commissaires aux armées sous le Directoire. Tome 1-2. Paris, PUF, 1941.
Godechot, Jacques: Les institutions de la France sous la révolution et l'empire. Paris, PUF, 1951.
Godechot, Jacques: Les révolutions : 1770-1799. Paris, PUF, 1963.
Goubert, Pierre – Roche, Daniel: Les francais et l'Ancien Regime. 1. La societe et l'etat. Paris, Armand Colin, 1984.
Graziani, Antoine-Marie: La Corse Génoise: economie, société, culture: periode moderne: 1453-1768. Ajaccio, Piazzola, 1997. 229 p. (**Graziani: Corse**)
Graziani, Antoine-Marie: Pascal Paoli, pere de la patrie corse. Paris, Tallandier, 2002. 340 p. (**Graziani: Paoli**)
Gregorovius, Ferdinand: Histoire des corses. Bastia, Ollagnier, 1881. (BSSHNC, 1881.)
Gregorovius, Ferdinand: Voyage en Corse : été 1852. Bastia, Ollagnier, 1883. (BSSHNC, 1883)
Gregory, Desmond: The ungovernable rock : a history of the Anglo-Corsican kingdom and its role in Britain's Mediterranean strategy during the revolutionary war: 1793-1797. Rutherford: Farleigh Dickinson Univ. P., 1985. 211 p. (**Gregory: Ungovernable Rock**)
Grimaldi, Simon: La Corse et le monde : histoire chronologique comparée. III. Tome, de 1769 a 1914. Ajaccio, Édisud, 1997. 488 p. (**Grimaldi**)
Grouvel, Vicomte: Les troupes corses au service de l'Angleterre sous la révolution et le premier empire: 1794-1817. = Cahiers d'histoire et des documentation Corses. 1951. 235-267. p.
Guerrini-Graziani, Jean: Genes et la Corse, ou les aléas de l'histoire. [Ajaccio, S.n., S.d.] (**Guerrini**)
Hahner Péter: Franciaország története. Bp. Műszaki K., 2002.
Hahner Péter: A nagy francia forradalom kisenciklopédiája. Bp. : Minerva, 1989. (**Hahner**)
Hall, Thadd E.: France and the Eighteent-century Corsican question. New York, Univ. P., 1971. 255 p. (**Hall**)

Hanlon, Gregory: Early modern Italy, 1550-1800 : three seasons in European history. London, Macmillan, 2000.
Haycraft, John: A francia forradalom nyomában: utazások Franciaországban. London: Secker and Warburg, 1989.
Heers, Jacques: Le clan familial au Moyen Age : etude sur les structures politiques et sociales des milieux urbains. Paris, PUF, 1974. 272 p. **(Heers: Clan familial)**
Heers, Jacques: Genes au XVe siecle: civilisation méditerranéenne, grand capitalisme, et capitalisme populaire. Paris, Flammarion, 1971. 437 p. **(Heers: Genes)**
Heers, Jacques: L'occident aux XIVe et XVIe siecles : aspexts economiques et sociaux. Paris, PUF, 1990. **(Heers: Occident)**
Heers, Jacques: Parties and political life in the Medieval West. Amsterdam, North-Holland, 1977. **(Heers: Parties)**
Heriot, Angus: The French in Italy, 1796-1799. London, Chatto and Windus, 1957.
Histoire de la Corse / sous la direction de Paul Arrighi et Antoine Olivesi. Toulouse, Ed. Privat, 1986. **(Arrighi: Corse)**
Howarth, David – Stephen Howarth: Nelson : the immortal memory. London, Conway, S.d.
Hüppe Siegfried: A lengyel alkotmány története. Ford. Szathmáry György. BP. MTA, 1894. 542 p.
Ilonszky Gabriella: Westminsteri változatok: az angolszász politikai rendszerek. Bp. Aula, 1998. 363 p.
Írország története /szerk. T. W. Moody. Bp. : Corvina, 1994. 329 p.
Jennings, W. Ivor: The law and the constitution. London, University of London, 1946.
Johnston, Edith Mary: Ireland in the 18th century. Dublin, Gill and Macmillan, 1974. **(Johnston)**
Jollivet, Maurice: Les anglais dans la Méditerranée : 1794-1797 : un royaume anglo-corse. Paris, Chailley, 1896. 358 p. **(Jollivet)**
Jones, Ray: The nineteenth-century Foreign Office: an administrative history. London : Weidenfeld and Nicholson, 1971.
Leca, Antoine: L'esprit du droit corse d'aprés le plus ancien code insulaire: les Statuts de San Colombano de 1348. Ajaccio, La Marge, 1989. **(Leca)**
Lefebvre, Georges: La révolution francaise. Paris, PUF, 1957.
Lessico Universale Italiano. Roma, Istituto Encicl. Italiana, 1970.
Lord, Walter Frewen: The lost possessions of England. London, Bentley, 1896. 326 p. **(Lord)**
Lowell, A. Lawrence: The government of England. Vol. 1. New York, Macmillan, 1912. 584 p.
MacDonagh Mihály(sic!) : Az angol parlament szokásai, furcsasága és humora / ford. Huszár Imre. Bp. Franklin, 1907. 287 p. **(MacDonagh)**
Mackintosh, John P.: The Bitish cabinet. London, Stevens and Sons Ltd., 1962. 546 p. **(Mackintosh: Cabinet)**
McErlean, John Michael Peter: The formative years of a Russian diplomat: Charles André Pozzo di Borgo in Corsica, 1789-1796. (PhD These) Univ. Of Washington P., 1967. **(McErlean: Pozzo)**
Manfred, A. Z.: Napóleon. Bp. : Kossuth, 1981.
Marchetti, Pascal: Une mémoire pour la Corse. Paris, Flammarion, 1980. 282 p. **(Marchetti)**
Marongiu, Antonio: Byzantine, Norman, Swabian and later institutions in Southern Italy: collected studies. London, Varoirum, 1972.
Marongiu, Antonio: L'istituto parlamentare in Italia dalle origini al 1500. Roma, Giuffré, 1948.
Marriott, J.A.R.: English political institutions: an introductiory study. Oxford : Clarendon, 1910.
Marshall, Dorothy: Eighteenth-century England. Harlow, Longman, 1989.
Mathiez, Albert: A francia forradalom. Bp. Bibliotheca, 1957.
Medieval Italy: an encyclopedia. Vol. 1. A to K /ed. Christopher Kleinherz. New York, Routledge, [2002]
The Mediterranean in history /ed. David Abulafia, Londom: Thames and Hudson, 2003.
Le Mémorial des corses. Tome 2. Soumissions et résistances, 1553-1796. ; Tome 3. La présence francaise, 1796-1914. /dir. De Francis Pomponi. Ajaccio, SARL, s.d. **(Mémorial)**
Mezey Barna – Szente Zoltán: Európai parlamentarizmus- és alkotmánytörténet. Bp. Osiris, 2003. 631 p.
Miller, James: Rousseau: dreamer of democracy. New Haven: Yale Univ. P., 1984.
Il modello costituzionale inglese e la sua recezione nell'area Mediterranea tra la fine del 700 e la prima meta dell'800 / a cura di Andrea Romano. Milano, Giuffré, 1998. **(Il modello)**
Monk, W. F.: Britain in the Western Mediterranean. London, Hutchinson's Univ. Libr., 1953. 196 p. **(Monk)**
Moretti, Ange: La constitution corse de J.-J. Rousseau. Paris, Sirey, 1910. 190 p. **(Moretti)**
Mori, Jennifer: William Pitt and the French revolution, 1785-1795. Edinburgh, Keele Univ. P., 1997.
The Nineteenth-century constitution: 1815-1914 : documents and commentary /ed. By H. J. Hanham. Cambridge, Univ.P., 1969. **(Nineteenth)**
O'Gorman, Frank: The emergence of the British two-party system, 1760-1832. London, Arnold, 1982.
Oman, Carola: Sir John Moore. London : Hodder and Stoughton, 1953. 699 p.
Padfield, Colin : British constitution. London : Heinemann, 1987.
Panzac, Daniel: Les corsaires barbaresques : la fin d'une épopée : 1800-1820. Paris, CNRS, 1999. 311 p. **(Panzac)**
Papp Imre: A francia nemesi társadalom a XVIII. században. Bp. L'Harmattan, 2005.
Passano, Pierre: Histoire de l'annexion de la Corse. Paris, Horvath, 1988. 410 p. **(Passano)**
Pietri, Antoine-Marie: La Corse. Paris, Hachette, 1963. **(Pietri: La Corse)**

Pirie, Valerie: His Majesty of Corsica: the true story of the adventurous life of Theodore Ist. London, Collins, 1939. 371 p. (**Pirie**)
Problemes d'histoire de la Corse: de l'Ancien Regime a 1815. Actes du colloque d'Ajaccio, 29 octobre 1969. Paris, Societe des Études Robespierristes, 1971. (a felhasznált tanulmányokat részletezve ld. a cikkek között) (ld.: = **Problemes**)
Quilici, Folco: Il mio Mediterraneo. Milano, Mondadori, 1993. 403 p.
Reilly, Robin: Pitt the Younger. London, Cassell, 1978. (**Reilly**)
Renucci, Janine: La Corse. Paris : PUF, é.n. /Que sais-je?/
Richet, Denis: La France moderne: l'esprit des institutions. Paris, Flammarion, 1973. 188 p. (**Richet: France**)
Robson, William A.: The British system of government. London, British Council, 1945.
Romano, Salvatore: Breve storia della Sicilia. Torino, RAI, 1964. 324 p.
Rose, John Holland: Pitt and Napoleon: essays and letters. London, G. Bell, 1912. (**Rose: Pitt and Napoleon**)
Rose, John Holland: William Pitt and the great war. London, G. Bell, 1911. (**Rose: Pitt and Great War**)
Rose, John Holland: William Pitt and national revival. London, G. Bell, 1911. (**Rose: Pitt and National Revival**)
Rosselli, John: Lord William Bentinck and the British occupation of Sicily: 1811-1814. Cambridge, Univ. P., 1956. 220 p.
Rota, Ettore: Pasquale Paoli. Torino, Unione Tipografico, 1941. 197 p.
Sardegna e Corsica negli anni della rivoluzione: 1793-1796. Cagliari, Univ. Di Cagliari, S.d. 413 p. (**Sardegna e Corsica**)
Schama, Simon: Polgártársak: a francia forradalom krónikája. Bp.: Európa, 2001. (**Schama**)
Schroeder, Paul W.: The transformation of European politics: 1763-1848. Oxford, Clarendon, 1994.
Schvarcz Gyula: Az európai monarchiák rendszeres alaptörvényeiről, tekintettel ezek alkotmánytörténelmi előzményeire. Bp. MTA, 1887. 80 p. (**Schvarcz**)
Scruton, Roger: Anglia: egy eltűnő ideál. Bp. Typotex, 2004.
Sédillot, René: La grande aventure des corses. Paris, Fayard, 1969. 381 p. (**Sédillot**)
Sismondi, J. C. L. Simonde de: Études sur les constitutions des peuples libres. Bruxelles, Soc. Typogr. Belge, 1839.
Sismondi, J. C. L. Simonde de: Histoire des républiques italiennes du Moyen Age. Tome 1-16. Zürich, Gessner, 1807. (**Sismondi**)
Skilliter, S. A.: William Harborne and the trade with Turkey : 1578-1582 : a documentary study of the first Anglo-Ottoman relations. London, British Academy, 1977.
Soboul, Albert: Dictionnaire historique de la Révolution Francaise. Paris, Presses Univ. Fr., 1989. 1132 p. (**Soboul: Dictionnaire**)
Soboul, Albert: A francia forradalom története, 1789-1799. Bp. Kossuth, 1989. (**Soboul**)
Stacton, David: A Bonaparték. Bp. Gondolat, 1975.
Strong, Tracy B.: Jean-Jacques Rousseau: the politics of the ordinary. London, Sage, 1994.
Szalay László: Mirabeau. Bp. Franklin, 1881.
Tarle, E. V.: Napóleon. Bp. Gondolat, 1957.
Thrasher, Peter Adam: Pasquale Paoli: an enlightened hero, 1725-1807. London, Constable, 1970. 352 p. (**Thrasher**)
Todd, Alpheus: A parliamenti kormányrendszer Angliában, s annak eredete, kifejlődése, és gyakorlati alkalmazása. Bp. MTA, 1876. 1-3. kötet. (**Todd**)
Tomi, Pierre: Le royaume anglo-corse. (5 fejezetre osztva jelent meg az Études Corses 1956-os és 1957-es évfolyamában, No. 9-14.) (**Tomi**)
Tommasi, Camille: L'administration de la Corse sous la domination génoise: 1300-1768. (these), S.l. S. d.) 48 p. (**Tommasi**)
Tulard, Jean – Fayard, Jean-Francois – Fierro, Alfred: Histoire et dictionnaire de la révolution francaise, 1789-1799. Paris, Lafont, 1987. (**Tulard: Dictionnaire**)
Tulard, Jean: Napóleon. Bp. Osiris, 1997. (**Tulard**)
Vadász Sándor: Emberek és eszmék a francia forradalomban: 1789-1799. Bp. : Gondolat, 1989.
Vergé-Franceschi, Michel: Histoire de la Corse : le pays de la grandeur. Tome 1-2. Paris, Félin, 1995. (**Vergé**)
Villa, Paul-Michel: L'autre vie de Pascal Paoli. Ajaccio, Piazola, 1999. 227 p.
Visages de la Corse / Louis Villat et al. Paris : Horizons, 1951. 175 p. (**Visages de la Corse**)
Voltaire: Kisregények. Bp. Új Magyar Könyvkiadó, 1955. 214. p.
War and peace in an age of upheaval, 1793-1830. / ed. C. W. Crawley. Cambridge, Univ. P., 1980. (The new Cambridge modern history. Vol. 9.)
Watson, J. Steven: The reign of George III : 1760-1815. Oxford, Univ. P., 1960. (Oxford history of England. Vol. 12.)
Wilson, Peter Lamborn: Kalóz utópiák: mór korzárok és európai renegátok. Bp. : Chiron, 1997. (**Wilson**)
Zachar József: Csaták, hadvezérek, katonák a XVIII. században. Bp. Tankönyvk., 1990.

Cikkek, folyóiratok

Actes du colloque tenu a Bastia les 23 et 24 septembre, 1994. Le royaume anglo-corse = BSSHNC CXIVe année, 1995. fasc. 670-671.

Ambrosi, Christian: Les deux annexions de la Corse: 1768 et 1789 = Problemes... 7-22. p.
Ambrosi-R., A.: La Corse pendant la période révolutionnaire. 1-3. partie. Bastia, Piaggi, 1920. = BSSHNC, XXXIXe - XLe année, 1920. No. 401-404., 413-416., 417-420.
AHRF : Annales historiques de la Révolution Francaise
Beretti, Francis: Le dernier siege de Bastia: avril-mai 1794. = BSSHNC, CIIe année, 1983. 3-4e trimestres, fasc.645. 167-175. p.
Beretti, Francis: Le deuxieme Ponte Novu de Pascal Paoli = AHRF, (46.)1974. 692-698. p.
Beretti, Francis: Déclaration a la Corse sur les ordres de l'évacuer, octobre, 1796. = BSSHNC CXIV e année, No. 670-671. 154-157. p.
Beretti, Francis: Le royaume anglo-corse ou chronique d'un échec annoncé. = BSSHNC CXIVe année, 1995. fasc. 670-671. 133-140. p.
Bordes, Maurice: La Corse, pays d'états = Annales Historiques de la Révolution Francaise, 1974. 592-622. P. (**Bordes**)
Bordes, Maurice: L'édit de mai 1771: L'administration municipale des villes et communautés de l'ile de Corse = Problemes..., 69-88. p.
Bromley, J. S.: Britain and Europe in the Eighteenth century = History, 1981. (66.) 394-412. p.
BSSHNC : Bulletin de la Société des Sciences historiques et Naturelles de la Corse
Carrillo, Elisa A.: The Corsican Kingdom of George III. = Journal of Modern History, 1962., 254-274. p. (**Carrillo**)
Carrington, Dorothy: „La création du royaume Anglo-Corse: préméditation et tractations = Annales Historiques de la Révolution Francaise, 1995., No.3. 433-437. p. (**Carrington: Création**)
Carrington, Dorothy: Paoli et sa „constitution" = Annales Historiques de la Révolution Francaise, 1974. (**Carrington: Paoli**)
Carrington, Dorothy: Les Pozzo di Borgo et les Bonaparte: jusqu'en 1793 : d'aprés les mémoires manuscrits de Charles-André Pozzo di Borgo = Problemes..., 101-128. p.
Carrington, Dorothy: Sur les inégalités sociales en Corse rurale au XVIIIe siecle = AHRF, 1985. Avril-Juin, No. 260. 173-188. p. (**Carrington: Inégalités**)
Casanova, Antoine: Characteres originaux et cheminement de la révolution en Corse = AHRF 1985. Avril-Juin, No. 260. 162-169. p.
Casanova, S. B.: Réunion des États Généraux de Corse en 1789. = BSSHNC, LIIe année, 1934. No. 514-517. 1-145. p.
Casta, abbé Francois J.: Le difficile retour de la Corse a la France sous la directoire, 1796-1798 = Problemes..., 191-232. p.
Casta, abbé Francois J.: Mentalités religieuses et résistance a la révolution francaise en Corse et en Sardaigne, 1789-1793. = Sardegna e Corsica, 97-112. p.
Chailley-Pompéi, F.: Les troubles de paques 1792: d'aprés la manifeste de la municipalité d'Ajaccio = Problemes..., 179-189. p.
Cobban, Alfred: British secret service in France, 1784-1792 = English Historical Review, 1954. (69.) 226-261. p.
Cook, M. H.: Federalism and the French revolution: the revolt of Toulon in 1793 = History(65)1980. 383-397. p.
Coppolani, Jean-Yves: La constitution du 19 juin 1794 = BSSHNC, CXIII-CXIV (1994) Fasc. 668-689. 33-37. p.
Coppolani, Jean-Yves: L'oeuvre législation du Parlement anglo-corse, 1794-1795. = BSSHNC CXIVe année, 1995. fasc. 670-671. 11-19. p. (**Coppolani**)
Coppolani, Jean-Yves: Le regime douanier de la Corse de 1768 a 1912. = BSSHNC, CIIIe année, 1984. 3-4e trimestre, 225-258. p.
Costa, M. A.: Gouvernement anglo-corse : justice : notice historique = BSSHNC, LIIe année, 1934. No.514-517. 273. p.
Davis, Robert C.: Counting European slaves on the Barbary coast = Past and Present, 2001 (172.) 87-124. p.
Defranceschi, Jean: De la légende a l'histoire: Paoli et les freres Bonaperte = Problemes..., 131-145. p.
Defranceschi, Jean: Le royaume Anglo-Corse : un mauvais départ = Études Napoléoniennes, 25 (1990) No. 23-24. 223-230. p.(**Defranceschi**)
Elliott, J. H.: A Europe of composite monarchies = Past and present, 1992. Nov. No. 137. 48-71. p.
Emmanuelli, R.: Le gouvernement de Louis XVI offre a la république de Genes la rétrocession de la Corse : 1790. = AHRF 1974. 623-640.
Ettori, Fernand: La formation intellectuelle de Pascal Paoli : 1725-1755 = AHRF 1974. (46.) 483-507. p.
Ettori, Fernand: Pascal Paoli, modele du jeune Bonaparte = Problemes..., 89-99. p.
Franceschini, Émile et Jules: Les assemblées électorales de la Corse : les élections aux État Generaux de 1789. Bastia, Piaggi, 1920. BSSHNC. XLe année, 1920. No. 409-412.
Geggus, David: The British government and the Saint Domingue slave revolt, 1791-1793. = English Historical Review, 1981. (96.) 285-305. p.
Graziani, Antoine – Poncin, Lucette: Les cahiers de doléances des communautés et paroisses de la Corse en avril 1789. = BSSHNC, CXe année, 1990. 1e trimestre, fasc. 657. 47-58. p.
Harding, Nicholas B.: North African piracy, the Hanoverian carrying trade, and the British state, 1728-1828. = The Historical Journal, 43. (2000) 1. 25-47. p.

Harvey, A.D.: European attitudes to Britain during the French revolutionary and Napoleonic era = History, 1978. (63) 356-365. p.
Hughes, Diana Owen: Urban growth and family structure in Medieval Genoa = Past and Present, 1975. 3-28. p.
Hutt, Maurice: The British government's responsibility for the „divided command" of the expedition to Quiberon, 1795. = English Historical Review, 1961 (76.) 479-489. p.
Kelly, Paul: Strategy and counter-revolution: the journal of Sir Gilbert Elliot, 1-22 September 1793. = English Historical Review. Vol XCVIII, 1983. No. 387. 328-348. p.
Linotte, Didier: La constitution anglo-corse et les constitutions francaises : théorie constitutionelle. = BSSHNC CXIVe année, 1995. fasc. 670-671., 33-39. p.
Mackay, D. L.: Direction and purpose in British imperial policy, 1783-1801 = The Historical Journal, XVII, 3(1974) 487-501. p.
Maestrati, Léon: Les origines de la rivalité Bonaparte – Pozzo di Borgo = Corse Historique, Iie année, 1962, No. 8. 5-16. p.
McErlean, John M. P.: L'indicible secret de Napoléon Bonaparte et de Charles-André Pozzo di Borgo = AHRF, 1974. 672-691. p.
McErlean, John: Corsica, 1794 : combined operations = New interpretations in naval history : selected papers from the 10th Naval History Symposium held at the US Naval Academy, 11-13 September 1991. / ed. Jack Sweetman. Annapolis, Naval Press, 1993. 105-128. p.
McErlean, John M. P.: Paoli et le regime anglo-corse. = BSSHNC CXIVe année, 1995. fasc. 670-671., 125-132. p.
McErlean, John M. P.: Le Royaume Anglo-Corse: un reve irréalisable? = Études Napoléoniennes, 25. (1990.) No. 23-. 24. 231-240. p.
McErlean, John M. P.: Le Royaume Anglo-Corse, 1794-1796: contre-révolution ou continuité? = AHRF 1985. avril-juin, No. 260. 215-235. p. (**McErlean: Contre**)
McErlean, John M. P.: Paoli et George III, 1796-1797. = BSSHNC, CVIe année, 1991. 2eme trimestre, fasc. 660. 40-47. p.
Mori, Jennifer: The British government and the Bourbon restoration : the occupation of Toulon, 1793. = The Historical Journal, 40. 3 (1997) 699-719. p.
Murphy, Martin: Gibraltar: apple of discord = History Today, november 2002. 24-25. p.
Norris, John M.: The policy of the British cabinet in the Nootka crisis = English Historical Review, 1955. (70.) 562-580. p.
Peri, Christian: Le parti paoliste, 1790-1793. = Sardegna e Corsica, 193-203. p.
Pieces et documents divers pour servir a l'histoire de la Corse pendant la révolution francaise /publ. Par Lucien Auguste l'Abbé Letteron. Tome 2. Bastia, Ollagnier, 1891. = BSSHNC, Xie année, 121-125. fasc.
Pinelli, Noel: Une explication inédite = Cahiers d' histoire et de documentation Corses, 1955 (5.) 417-425. p.
Pomponi, Francis: Corse et Sardaigne entre archaisme et modernité au XIXe siecle = Mediterrán tanulmányok IX. Szeged, Université, 2002. 11-26. p.
Pomponi, Francis: Les iles de la Mediterranée occidentale = Cahiers de la Méditerranée, décembre 1998., No. 57. 1-31. p. (**Pomponi: Mediterranée occident.**)
Pomponi, Francis: Les temps du „governo provisorio" juin 1793-octobre 1794 = Sardegna e Corsica, 45-66. p.
Pomponi, Francis: Összehasonlító elemzés Korzikáról és Szardíniáról a konzulátus idején. = Acta Universitatis Scientiarum Szegediensis. Acta Historica, CXI. Tomus, 2001. 37-44. p.
Pomponi, Francis: Partis et enjeux de pouvoir au temps du royaume anglo-corse. = BSSHNC CXIVe année, 1995. fasc. 670-671., 101-124. p.
Pomponi, Francis: Sentiment révolutionnaire et esprit de parti en Corse au temps de la révolution = Problemes..., 147-178. p.
Rice, G. W.: British consuls and diplomats in the mid-eighteenth century : an Italian example = English Historical Review, 1977. 834-846. p.
Ricotti, Carlo Rafaele: Il costituzionalismo inglese nel Mediterraneo. = BSSHNC CXIVe année, 1995. fasc. 670-671. 21-31. p.
Rovere, Ange: La Corse et le despotisme éclairé = AHRF, 1985. avril-juin, No. 260.
Rovere, Ange: Le temps du Governo Separato, mai 1793 – mai 1794. = BSSHNC CXIVe année, 1995. fasc. 670-671. 87-94. p. (**Rovere: Governo separato**)
Salvadori, Philippe: Les Corses: un peuple sans état = L'Histoire, No. 244. juin 2000. 32-43. p.
Santini, Pascal: Intervention a propos de siege de Bastia = BSSHNC, CIIe année, 1983. 3-4e trimestre, fasc. 645. 177-182. p.
Santini, Pascal: La libération de la Corse en 1796 = Cahiers d' histoire et de documentation Corses, 1955 (5.) 399-416. p.
Shaw, Christine: Counsel and consent in fifteenth-century Genoa = English Historical Review, 2001. No. 468. 834-862. p. (**Shaw**)
Sindelyes Dóra: Vérben, haragban : a vérbosszú európai formái = HVG 2003. aug. 16. 73-75. p.
Sparrow, Elizabeth: The Alien Office, 1792-1806 = The Historical Journal, 33.2(1990) 361-384. p.

Szász Erzsébet: Angol-francia versengés a keleti Mediterráneumban, 1797-1815. = Világtörténet, 1994 ősz-tél, 34-40. p.
Tandori Mária: Eighteenth-century legislation of Corsica = Acta Universitatis Szegediensis : Acta Hispanica. Tomus VII. 2002. 29-45. p.
Tandori Mária: Genovai uralom Korzika szigetén = Limes, 2002. 4. 99-112. p.
Tandori Mária: Hitek és tévhitek: a „Korona káros befolyása" Angliában a 18. század végén = A modern politikai gondolkodás kezdetei / szerk. Kukovecz György. Szeged, JATE, 1999.121-128. p.
Tandori Mária: A korzikai angol királyság, avagy a kölcsönös meg nem értés története = Aetas, 2004/3-4. XIX. Évf. 31-49. p.
Tandori Mária: The Regency crisis and its constitutional consequences. England, 1788-89 = Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica. Tom. 105. 1998. 29-36. p.
Tusceri, Gian-Carlo: La Maddalena, base inglese nel Mediterraneo tra il 1794 e il 1805. = Cahiers de la Méditerranée. No. 57, dec. 1998. 125-130. p.
Wilkinson, David: The Pitt-Portland coalition of 1794 and the origins of the „tory" party = History, Vol. 83. April 1998, No. 270. 249-264. p.

Internetes források:

www.e-menorca.org/home_eu.jsp.(2002. szept. 8.)
http://en.wikipedia.org/wiki/Carlo_Andrea_Pozzo_di_Borgo(2005. júl. 8.)
http://lego70.tripod.com/england/bpm_note.htm(2003. jún. 15.)
http://utopia-news.co.uk/i/oct2002/9.htm(2005. júl. 8.)
http://geocities.com/Yosemite/Rapids/3330/constitution/18391...(2005. ápr. 26.
http://www.sardimpex.com/Doria/DORIADOLCE2.htm (2005. okt. 04.)
http://www.globalfindata.com/frameset.php3?Location=/gh/159.html (2005. aug. 8.)
http://www.adecec.net/adecec-net/parutions/16capitoli.html (2005. aug. 02.)
http://81.1911encyclopedia.org/M(2003. jún. 15.)
www.corsica.net/corsica/fr/discov/hist/histkom.htm(2003. jún. 15.)
www.tartans.com/clans/Eliott/eliott.html(2003. jún. 15.)
www.unisi.it/ricerca/dip/dir_eco/COMPARAT/floridia.doc(2004. aug. 25)
http://www.worldstatesmen.org/France_reg.html (2005. nov. 7)
www.1789-1799.org/articles/corse/corse_1794_eng.htm(2004. aug. 25.)